

1576. de voornomde conspirateurs, ziende zy meesters waeren van den schepe, upghehouden van voorder te procederen. Ende commende voor Yerlandt, heeft de scippre begheert als dat men daer thanker zoude stellen, ende hem met den boodt wat an tlant vaeren, om zyn wonden wat te vermaecken, ende om te vernemen of men tgoet aldaer zoude connen vercoopen ofte partie van dien. tWelcke hem also gheconsenteert wiert. Ende zo de scippere an landt zynde, naer dat hy wat vermaect was, heeft alle hulpe ende middele ghesocht omme met machte ant boord te gaene, tselve schip zo meester te werden ende daerin te vringen, belovende ten dien fine de gouverneurs der selve plaetse groote somme van penninghen, up dat men tselve also conste effectueren. Nemaer eer anderstont de preparatie vulcommen was, zo esser upgheresen een tempeest van wynde. Zodat tvoornomde schip van zynen ancker ghesmeten ende jeghens een plaete in stucken ghesteken. Zodat tship, volck ende al datter in was tot perditie ghecommen es, zonder yet danof ghebercht ofte ghesauveert te wesen. Daer bleven die moordenaers ghefrustreert van al haerlieder boos voorstel. De schippre, naer dat hy ghesecureert was, quam hauwaert in dese landen. tSelve scip ende meest al de coopmanscap was toebehoorende sr Gillis, hooftman coopman der voornomde stede van Antwerpe.

Den ix^{en} january xv^c lxxvi, stilo edicti, een Lowys Marchant, tresorier der stadt van Veuren, wiert binder zelve stadt zo gheauwen in zyn hooft van eenen dronckaert, scherprechtere van de soldaten Switsers, de welcke aldaer in garnisoene laeghen, om zekere woorden die zy met elckanderen ghehadt hadden, zodat hy van der quetsuere starf onder den xv^{en} der selve maent. Ende den perpetrant gheapprehendeert zynde binnen zekeren tydt daernaer, wiert ghejusticiert metten zweerde.

Ten selven tyde zondt de conynck van Vranckeryck naer Inghelandt zynen ambassadeur, zo oock deden de *malcontents*, van ghelycken de gherevolteerde van Hollandt. Wat dat zy daer tsaemen communicuerden, dat weet de Heere of die coninghinne, metgaders haeren raet. Cause waerom dat dit spel zo wel in Vranckerycke als dese landen dus langhe continuerende was, dat zullen zy eens weten.

Ten selven tyde, ende oock zekeren goeden tydt van te vooren, hilden de rebellen van Hollandt ende Zeelandt, ligghende binnen der stede van Calis, haerlieder commissarissen, zekere persoonen tanderen tyden ghe-

qualifiert in dese landen alsnu gherevolteert, ende onder andren eenen by 1576.
toenaeme Tassin ¹, broeder van eenen appostaet calvinist, gheboren naer
myn beste weten van der stede van Doornicke, de welcke int jaer 1.xvi,
naer de braeke der imagen ende ruyneren der tempelen binnen der stede
van Antwerpe, aldaer metgaeders diverssche andre predicanten manifes-
telick was leerende de Calvinisterye, den anderen was ghenaeamt Charles
de Beaulieu, de welcke aldaer laegen om alle zaeken van wegghen onsen
conynck in deze landen ghedemeneert, huere lieder meesters te rappor-
teren, zo van de armaede alhier gheprepareert, als andre zaeken; hem-
lieden daeghelicx vindende onder de cooplieden, zo deser landen als
andre, de welcke aldaer waeren traffickerende, overmidts meest alle de
coopvaerders commende uut Spaengnen, Portugal, etc., aldaer arriveer-
den, uut causen van de voornomde armaede, ende dat men haerlieder
artillerye was anveerdende tot behouve ende dienste van de Magt. Ende
naer dat zy van als gheinformeert waeren, deden danof rapport, zo by
briefven als andersins, den prince van Oraengne ende andre haerlieder
meesters. Want zy de commoditeyt wel hadden, overmidts dat de coop-
vaerders gherevolteerde van Hollandt ende Zeelandt daeghelicxs aldaer
quaemen met haerlieder coopmanschepe, ende de selve aldaer vercochten.
Waermede de voorscreve van Calis wel haerlieder proffyt deden.

Onder den xvii^{en} der selve maent january lxxvi, zo arriveerde alhier,
binnen deser stede van Dunckercke, Monsr de Champigny, gouverneur
der stede van Antwerpe, broeder van den cardinael Granvelle, de welcke
in ambassade ghesonden was naer Inghelandt an de coninginne. Ende
overmidts de windt contrarie, vertrack van hier naer Calis, alwaer van
hier in de reede ghesonden wierden zeven ofte viii schepen van deser
armaede, de welcke hem convoyeerden tot voor Douveren in Inghelandt.
Van daer reysde naer Londen by lande.

Tusschen den xxii^{en} ende xxiii^{en} der selve maent, tweleke was tusschen
den sondach ende maendach, beginnende ontrent den x hueren in der
nacht up eenen drotstroom ² ende continueerde tot ontrent den drien hueren
in nuchtenstont, was zo groote storm ende tempeest van winde, als men

¹ Probablement Jacques Tassin, frère de Jean.
(V. De Coussemaker, *Troubles religieux*, t. I, p. 47.)

² Drotstroom, marée menaçante.

1576. in meneghen tydt niet en heeft gheweten. Zodat den meesten deel van de huusen ontdeect wierden, deen meer dander min, zo binnen der steden van Calis, Dunckercke, Nieupoort ende andre steden ontrent der zee, meest oock int landt veel diverssche steden niet exempt. Zodat men gheen teghelen om ghelt quaelick conste ghecryghen. Golden ii l. grooten de duust. Zodatter veel ghedwonghen waeren te stoppen met stroo voor eenen tydt. Daer waeren oock omme ghewaeyt veele diversche windtmuelens, huusen, schueren ende stallen int landt, waeronder dat veele beesten versmachten, oock groote menichte van boomen zo fruytboomen als andre, metter wortelen, ende oock van diverssche schepen ter zee.

Ontrent int laetste der selve maent january wierden briefven ghesonden by den grooten commandeur aen den commissaris Moscoza ende den generael Recalde, hemlieden daerby belastende goede waeke te houden up de armaede ende zaebers ligghende alhier binder havene. Want Zynder Excellentie gheinformeert was als datter diverssche conspiratien by den rebellen up handen was omme de selve schepen te verbranden, ende oock met eenen hoop vergaerde bouven by middele van intelligentie van eeneghe van binnen de selve stadt te overvallen. tWelcke de voornomde persoonen waeren vertooghende aen Mynheeren van de collegie metgaders den gouverneur deser stede, de welcke atjointelick alle debvoir deden ende ordre stelden om de selve conspiratie te beletten.

Onder den voorlaetsten dach der zelve maent january wiert by de visschers deser stede alhier upghebrocht een huedeschip met achthien lasten maestlandschen ¹ caecqharynck, ghelaeden te Rotterdam in Hollandt ende bevrecht up Rowaen; inderghelyck eenen binnelandere met ontrent thien lasten, zo maetslansche als inlans goet, ghelaeden tot Vlissinghe, ghevrecht up de reviere van St Omaers ofte Calis, daer de commoditeyt best zoude vallen. Danof meester was van den zelve binnelandre eenen Jacob Baen, de welcke zekere tydt daer te vooren, om sommeghe quaede faicten, verlopen was van der stede van Nieupoort, zynder woenste, ende hem betroocken by de rebellen binnen Vlissinghe, aldaer met zynen schepen voerende calck ende andre zaeken aldaer van doene, twelcke hy wiste te haelen in de riviere van St Omaers. In welcken binnelandre bevonden

¹ *Maestlandsch*, du pays de la Meuse?

waeren twee lettren missiven, danof deene onderteekent by den prince 1576.
van Oraengne, Guillaume de Nassau, ende dandre by Boisot, admiraël,
danof thinhouden van dien hier volcht :

MISSIVE VAN DEN PRINCE.

Seigneur de Beaulieu. La dernière que j'ay receu de vous a esté du xvi du passé, et depuis j'ay veu celle qu'avez escripte à Monseigneur de St Aldegonde, le xxiie du mesme mois. Aiant par icelles cognu votre besoingne jusques alors et ce qu'avez peu entendre des affaires de pardeça, ce me sera bien grandt plaisir si le plus souvent que vous povez me donner particulier advis du tout du costé de deçà. Je ne vous sçaurois vous dire aultre, que ce que par trois ou quatre miennes précédentes je vous ay escript; espérant qu'elles seront seurement parvenues jusques à vous avecq celles que je vous ay envoyé, pour les faire passer outre vers Monseigneur de Renest.

D'autre part, comme il vous importe grandement de pouvoir, par quelque moien que ce soit, diminuer les forces marines de nos ennemis, sans les laisser par trop accroistre, et qu'à ce regard il convient chercher tous moiens de luy faire perdre le plus de batteaulx de guerre qu'il est possible, j'ay advisé qu'il seroit bon que vous eussiez traicté avecq quelque marchand anglois ou franssois, lequel puisse librement fréquenter les batteaulx de guerre estans présentement au port de Dunckereke et aussy d'Anvers, et qu'il tache de mettre le feu ausdits batteaulx. Le moien qu'il tiendrait à cela me semble qu'il pourroit estre tel, asçavoir que luy venant au havre, où est ladiete armée navalle, se mettra entre les azabres¹ et aultres navires de guerre avecq son bateau chargé des vivres et aultres marchandises, pour illecq les vendre, accouster secretement son propre bateau par dedens avecq estouppes, arpoix² et aultres semblables matières. Et estant ainsi accoustré, il regarde de tellement apprester le tout, que le feu puisse prendre en sondiet bateau pour l'heure de la basse marée, affin qu'estant ledict bateau allumé et aflamboyant, les navires de guerre à luy voisines, n'eussent moien de se retirer pour ladiete basse marée, ains plus tost ainsi périr par le feu. Mais cependant il seroit besoing que luy, pour éviter tout danger de sa personne, ayant appresté son bateau en la manière susdiete, se retirera d'icelle quelque heure ou deux avant que le feu se pouroit prendre, faignant d'aller ou à la ville ou quelque aultre lieu à aultres ses affaires. Si vous trouvez quelque confident qui vouldroit entreprendre cest exploiet, vous lui pourrés ardiment promettre que, venant son bateau à brusler, on luy paiera la vaille d'icellui, avecq encorres quelque gratieux présent qu'on luy donnera. Et si, avecq l'ayde de Dieu, les choses succèdent tellement que les batteaux ennemis ou du moins la meilleure partie d'iceulx viennent ainsi par le susdiet moien à brusler, on ne luy paiera pas scullement

¹ *Azabre*, frégate. Ce mot dérive de l'espagnol *zabra*. Voyez-en l'explication au Glossaire de ce volume.

² *Arpoix*, pour de la poix.

1576. la vailleur de sondict batteau, mais en sera grandement et bien à son contentement recompensé. Je m'assure bien qu'estant ce-cy dextrement practiqué, il produira quelque bon effect. Je vous prie me mander à plustost l'apparence qu'il y aura de faire en ce-cy quelque chose, me donnant ausi avis de toutes aultres occurences de pardelà. Surquoy, pour fin de ceste, je supplieray Dieu vous avoir en sa sainte garde et protection.

Escript à Rotterdam ce viiie jour de janvier l'an mil cinq cens soixante seize. Soubz estoit escript : Vostre bien amy Guillaume de Nassau. Et la superscription estoit : Au Sr Charles de Beaulieu, mon bien bon amy, estant présentement à Calais.

MISSIVE VAN DEN ADMIRAEL.

Monsr le Commissaire. Par plusieurs lettres vostres, que j'ay receu, ay prins grand contentement des nouvelles y contenues, dont vous remerchie, vous priant me mander de voz nouvelles le plus souvent que faire se polra. Je vous envoie cy-joint la lettre de Son Excellence, à laquelle prendrés bon égard. Quant aux licences et assurances que prétendez de donner, suyvant vostre commission, je ne la treuve pour le présent aulecunement practicable, d'autant que avons beaucoup de navires équipées à la guerre. Mais suis bien content à ne donner assurance à ceulx quy veullent traffiquer de France en France, et non aultrement, moyennant que le tout se face sans fraude ny malengien. A tant, Monsr le commissaire, prie nostre bon Dieu vous avoir en sa sainte protection et sauvegarde.

De Middebourg ce xxxiiie de janvier mil cinq cens soixante seize. Sobz estoit escript : Vostre bien bon amy Loys de Boisot. Et plus bas : Sy pusiez mettre le feu aux estoupes à la mutinerie de Dunckereque, on vous tiendrait pour ung galland homme, et mettroit vostre nom en croineques. A bon entendeur peu de parolles. La superscription estoit : Au Seigneur Charles de Beaulieu, commissaire de Son Excellence, estant présentement à Calais.

Welcke voornomde originale briefven, naer coppie ghehouden, wierden in deligentie ghesonden aen den graeve van Reulx, wesende tot Brugghe, ende voort aen den grooten commandeur, oock de coppien aen mons^r de Gourdan, gouverneur van Calis, als dat hem believe zoude wat ordre te stellen up tfaict van de voornomde commissarissen, ghemerct een zaeke van zo grooter consequence ende zo prejudiciable alle catholicque princen, te meer considererende de goede correspondentie altyts gheweest ende noch es van onser Mag^t ende de zyne.

Onder den iii^{en} february tselve jaer xv^c lxxvi, stilo novo, zo wierden ghenomen by de pyraeten van Vlissinghe ende aldaer inghebrocht twee Schotsche schepen, ghelaeden tot Dunckerke up Spaengnen, te wetene :

up Calis ¹ ende Civillie ² met diverssche costelicke coopmanschepen deser 1576. landen, meest lynwaet, ende oock andre coopmanschepen competerende meest, zo men seyde, die van Brugghe ende oock die van Antwerpe. Men extimeerde de weerde van de voornomde twee schepen up vyftich duust ponden grooten ofte bet. Zy waeren ghenomen uut de dunen in Inghe-
lant, waer zy laeghen verwachtende naer den windt, wel onder xl zeylen ofte schepen, zo Inghelsche als Bretoenen, zonder dat zy eeneghe weere ofte resistentie deden. Wierden de selve goedinghen binnen der voornomde stede van Vlissinghe al vercocht. De penninghen danof commende wierden onder hemlieden ghebeurt ende ghepaert; twelke de coopliden toebehoorende tvoornomde goet, tot groote schaede procedeerde, princepaelick de voorscreve van Brugghe, de welcke daer meest goet in hadden; houdende de selve schepen eensdeels voor verzekert, uut causen zy daer te vooren twee behouden voyagen up Civillie hadden ghedaen, ende dat zy wel voorzien waeren van veele boodsghesellen Schotten, ende oock goede artillerye met andre ammunitie; meenende wel als dat zy betre weere zouden gheboden hebben voor tsoopmans goet. Ende ziende de contrarie, accuseerden diverssche van quaede suspitie.

Naerdad de voornomde Jacob ten diversschen stonden met zoeticheyt gheexamincert hadde gheweest, ende altyts gheloochent de waerheyt van der zaeke, zo up tfaict van de voornomde briefven in zynen binnelandre bevonden als andersins, wiert, onder den vii^{en} der selve maent february, by den scherprechtre wel scherpelick ghepynicht; alwaer dat diverssche zaeken de conspiratie uutgheperst wierden, waerinne hy accuseerde sommeghe persoonen deser stede ende oock int landt; twelck hy naerderandt weder afghinck, zegghende: als dat hy tselve contrarie de waerheyt hadde gheforgiert duer de pyne, zo men oock bevant de selve persoonen by hem gheaccuseert danof innocent te wesen. De selve dan butter pyne synde, ghecreech een ziekte ofte cortse. Zodat hy storf in de vanghenesse, onder den xviii^{en} der selve maent february, ende wiert ter eerde ghedaen.

Ten selven tyden wierden, zo hier als tot Nieupoort, zekere binnelanders van St Omaers ghearresteert, ende de schippers van dien in vanghenesse gheleyt, de welcke men bevont alsdat zy tot Vlissinghe ghetraffiquiert

¹ *Calis*, pour Cadix.

² *Civillie*, Séville.

1576. hadden, ende aldaer ghevoert victuaille, calck, fruyt ende andre waeren, ende vandaer ghebrocht harynck, visch, huden ende andre waeren up Calis ende in de reviere van St Omaers, de welcke by den voornomden Jacob ende andre gheaccuseert waeren.

Onder den **xxi^{en}** der selve maent february, zo verdranck meester Jooris Hengghelbeert, van Berghen-St-Winnocxs, een excellent poete ende groot practisien, rydende te peerde van Dunckerke naer Warhem, plaetse van zynder residentie, wesende wat by drancke, rydende duer de quaede straeten vol waeters, alzo tlandt over al zwom van den watre, overmidts niet doende daeghelicx dan reghenen de gheheele wintre continuerende, zyn peert quam alleene thuus gheloopen. Ende midts dien wiert ghesocht in alle straeten in tselve quartier, was doot ghevonden ende thuus ghebrocht. tWelck voor thuusghesin was een drouve vastenhavent.

Ten selven tyde vont hem de groote commandeur binnen der stede van Mechele, omme aldaer te verdienen de pardoenen der jubilee by onsen vader den paus aldaer gheoctroyeert. Alwaer Zynder Excellentie zekere daeghen was ligghende. Daernaer troeck anderwaerf binnen Brusselle, alwaer int laetste der zelve maent met ziceten bevaen wiert, procederende van groote umueren danof zyn lichaem zeer subject was, hebbende apostume ¹, de welck hy te vrouch dede vliemen. Zodat zyn ziecte was daeghelicx verergherende, nietjeghenstaende wat debvoir men daerinne was userende om hem te helpen. Hy teeckende noch zekere requesten onder den **1^{en}** van maerte. Nemaer daernaer en wilde niet meer ghemoldesteert wesen, zeggende : laet my onghetroubleert van eeneghe affairen, de welcke de weerelt angaen; want ic my voordan daarmede niet en wille onderwinden. Zo emmers vercranckende van daeghe te daeghe, overleet deser weerelt tsmendaechs den vyfsten dag van maerte **xv^e** zessentzeventich, tusschen den **2** ende **5** hueren in den nuchtenstont; wesende, zo men seyde, achtenveertich jaeren ofte daer ontrent. God verleene hem ruste ende ons allen!

Naer de decessie van den commandeur don Loys de Requesence, gouverneur deser Nederlanden, zo nam de Raedt van Staete alle de affairen deser landen in anden, omme te eviteren alle desastre, twelcke mits dese veran-

¹ *Appostume*, abcès.

deringhe zoude moeghen upcommen, tot anderstont der C. M^t danof zoude gelieven te disponeren naer zynder gheliefte ende wille. De hertoghe van Haerschot wiert van stonden aen ontboden van zynder Seignerie tot Beaumont, de welke tot Bruessele quam, alwaer ghecoren wierden zes personnaigen, danof drie edelmannen ende drie raedsluden, te wetene : den hertoghe van Haerschot, den heere van Barlamont ende den baron van Raesingham, Viglius, d'Assonville ende Roda. Deselve Raet van Staete verzocht instantelick an den hertoghe van Haerschot als dat hem believen soude te presenteren voor thoost. Nemaer en heeft tselve niet willen accepteren, dan atjoinctelick te besongneren; verwachtende zo de orde van de M^t. 1576.

Onlanexs hier te vooren wiert in Spaengnen by de C. M^t gheordonneert s^r Jan de Croÿ, heere van Reulx, gouverneur van Vlaenderen, de welke daer te vooren ghestelt was by provisie.

De voornomde heere van Reulx, wesende tot Bruessele ghereyst, als ontboden by den Raedt van Staete, adresseerde zyne briefven aen die van Dunckercke, volghende tlast van den zelven Raedt, als dat men voorts zoude procederen, ende dat in alder diligentie, int vertrecken ende voortsenden van der armaede, aldaer by ordre van Zynder Ex^{ce} zalegher memorie by den commissaris Moscoza ende Jehan Martin de Recalde, generael, gheprepareert, ende dat men daerup bedeele zoude de vier compaignien soldaten enfanterie van Spaengnen, de welke laetst mael metten zaebers uut Spaengnen auwaert ghecommen waeren, danof collonel was een Jacob de Guynen; de welke last hadde te lichten de zelve vier compaignien uut haerlieder garnisoenen ende legghen up tlant ende omliggende dorpen van Dunckercke, up dat zy moeghen ghereet wesen tallen tyden, als de selve armaede zoude willen vertrecken.

Int laetste der selve maent van maerte quam anderwaerf overe uut Inghelandt de voornomde heere van Champigny, ende reysde van stonden an naer Bruessele.

Onder den andren dach van april tselve jaer LXXVI, zo vertroock uutter havene deser stede van Dunckercke de armaede vooren verclaerst, hebbende up de voornomde vier compaignien soldaden ende den voorscreven generael Recalde, in ghetaele van zesthien schepen van oorloghe, daerinne begrepen zeker zaebers, boven dien eene hulck ghelaeden met provisie

1576. ende ammunitie van oorloghe, dewelck al tsamen naemen haerlieder cours naer Brouwershavene, alwaer zy ghedestineert waeren, hebbende stroom ende den windt zo commodieus als men tselve mochte ofte conste begheren.

Ten selven tyde vertrock naer Spaengnen, Portugal, etc., een zeer rycke ende costelicke vlote van ontrent de veertich schepen coopvaerders, meest Bretoenen, oock Inghelschen ende Schotten, al ghelaeden tot Calis met lynwaet ende andre coopmanschepen, competerende de coopluden deser landen, de welcke zeer langhe hadden claer gheleghen verwachtende naer den bequaemen windt, zo binnen de havene van Calis als daernaer in de dunen onder Inghelant. God wil dezelve bewaeren van alle infortune!

Onder den x^{en} der zelve maent van april, zo wiert ontfaen by den Raedt van Staete binnen Bruessele briefven van Spaengnen ghescreven, binnen der stede van Madrid, onder den xxiii^{en} der voorleden maent van maerte, gheteekent by den coninck danof thinhouden van woorde te woorde hernaer volcht:

Copie. Le Roy.

Reverendz pères en Dieu ¹, etc.

Ten elfsten der selve maent van april, zo overleet deser weerelt Mynheere de reverendissime bisschop van Gendt, ende wiert begraven binder parochiekerecke van St Jans aldaer ².

Onder den xvii^{en} der zelve maent van april, zo wierden binnen der stede van Gendt, voor tsgraven casteel, gherecht metten zweerde twee soldaten Spaengnaerden, danof den eenen een alferre ³; voorts eenen haerlieder moeschaetse ⁴, naer tasspect der justicie up tselve schavot ghegheesselt, eenen ghebannen. tWelcke waeren van de soldaden laest overkommen met de zaebbers uut Spaengnen, de welcke int eerste zo die ghecommen waeren, wierden int landt ghesonden om hemlieden te refreschieren; want zy langhe, zo voorseyt es, up reyse gheweest hadden. Ende alzo zy waeren up een lansprochie ontrent Dunckercke ghenaeamt Leffrynckhoucke, hebben

¹ La traduction en flamand de cette missive est imprimée dans Pieter Bor, *loc. cit.*, liv. VIII, fol. 155.

² Corneille Jansen, évêque de Gand.

³ *Alferre*, porte-enseigne.

⁴ *Moeschaetse*, garçon, mousse.

ten huuse van eenen lansman ofte pachttere ghenomen zyn dochtere by fortse, ^{1576.} oudt wesende ontrent de xviii jaeren, ende de selve fortselick gheviolent, nietjeghenstaende wat debvoir ghedaen, zo by de selve dochtre als andre omme tselve te beletten. Maer hilden de waeke zo sterck met haerlieder compaignie, zo datter niemande in tyden en conste by ghecommen. Andre hilden de dochtre haer beenen en haermen tot zy haerlieder snoode werck bedreven hadden. Emmers also de lansman versaemden, wierden dese personnaigen ghevanghen ende ghelevert in anden Mynheeren van Berchambacht-St-Winnocx. Haerlieder capitein zoude de selve gheerne ghelicht hebben uut anden van Mynheeren, belovende danof justicie te doene. tWelck Mynheeren, volghende de voorgaende experientie, niet wel en conden gheloeven. Dienvolghende hebben de selve ghevanghenen ghetransporteert tot binnen der stede van Ghendt ende aldaer ghelevert in anden Mynheeren van den Raede, alwaer haerlieder proces gemacct wiert. Waertoe de voornomde casselrie van Berghen zeere was solliciterende ende groote oncosten supporterende. De vadre ende moedre, metgaders de voornomde dochtre laeghen daer oock zekere langhe tyt, altyts versouckende recht, ende de dochtere zeer instanelick, hoewel zou van diverssche gheperšwadeert wiert als dat zou den eenen zoude trouwen ende consenteren ten huwelicke. Waertoe zou gheensins en wilde verstaen. Zodat volghende, alle recht ende justicie moeste vulcommen werden. Zeker tydt te vooren wierden binnen der stede van Curtrycke twee van de selve soldaten, helpers ende waeckers van tvoornomde faict, den eenen ghegheesselt, ende eenen andren in zyn lynwaet, haerlieder amende zo vulcommende.

Onder den xviii^{en} dach der selve maent van april, zo was binnen Ondscote een zeer felle brant, procederende uut een brauwerie, danof de enaep, stekende in tforinois een houde stuickmande, gaf buten tforinois zulck een vlamme, de welcke uppewaert int stroodack vlooch, van stonden an in brande ghestelt ende zo al voorts ende voorts de gheheele stracte commende van der vaert totter mart, met noch veel andre huusen. Zodat men wel alsdoen extimeerde wel ontrent de vier hondert huusen verbrant, oock veel graens ende schoon cattheil, met veele andre zaeken. Want overmidts meest alle de huusen ghedeckt met stroo, zo en conste men den brant duer gheen middelen ofte debvoir, wat men daertoe dede, remedieren; tweleck voorwaer de selve plaetse tot groote schaedde was redonderende.

1576. Tsondaechs den xxvii^{en} van meye tselve jaer xv^o lxxvi, alzo ons volck altyts tsiege hilden voor de stadt van Siericxzee, zo voorscreven es, omme duer middele van verongheren de selve te moeghen ghecryghen, want danof anders gheen apparentie en was aen te gheraecken, overmidts die zeer ghesterckt by den rebellen, boven dien veel soldaeten daer binnen, dien volghende zo dede ons volck alle debvoir om den viant te beletten daer eeneghe victuaille te moeghen inbringen, staende int gat van der havene ofte intreye veele staeken, ghewoelt met groote ketenen. Zodat de viant daer niet aen en mochte, hoewel hy daertoe dickmaels de preuve dede. Ende onder andre, zo voorseyt es, ten daeghe boven verclaerst, hebbende dé prince van Oraengne by een versaempt alle de schepen, volck ende ammunitie naer zyn vermoeghen, quam met hondert ende tzeventich schepen naer de voornomde stadt van Siericxzee om de selve ontset te doene. Danof tscip van eenen Job Janszone, groot ontrent de vier hondert lasten, hebbende up ontrent de zes hondert mannen, zo by hemlieden ghe-naempt edelmannen, vii capiteinen als soldaeden ende boodsghesellen, heeft ghedient voor admirael van de selve haerlieder armaede, waerinne dat thoofte ende upper capitein was Lowys de Boisot, haerlieder admirael. Ende alzo de voornomde schepen naekende waeren de plaetse waer zy ghemeint hadden, stellende haerlieder anckers, verwachtende haerlieder ghetyde ende beste commoditheyte omme te effectuieren haerlieder voornemen, zo es de prince van Oraengne, wesende in een andre middelbaer schip, ghecommen aen thoort van den voornomden admirael, ende aldaer met elckandren raet ghehouden van smorghens tot tsachter middaechs ten drien hueren. Ende alsdoen hebbende gheresolveert hoe zy best haerlieder exploict aenlegghen zouden, zo es de voornomde prince daer uutghetrocken in een van de cleyne schepen. Mitsdien heeft de voornomde admirael zyn anckers upghelicht ende ghecommen metten vullen seylen tot ontrent den dyck, waer onsen legher lach, danof Monsr de Dragon superintendant was. Ende alzo de voornomde admirael up hadde vele ende groote artillerye, schoot zeer dapperlick naar de schransen van onsen legher, zo uut tship als uut de meersen, ende ons volck van der ghe-lycken. Ende alzo de artillerie van den voornomden admirael lach over eene zyde, zo es tscip, duer quaet toetsicht, overzydts ghefallen, vervult van den watre ende in den gront ghesoncken met al datter in was, ghereser-

veert x ofte xii persoonen, ende onder andre de voornomde admirael Boisot dryvende up den rooster van den selven schepe tot ontrent Viane, 1576. alwaer hy af viel ende verdroneke, of twas by zynder wille, liever dan te vallen in anden zynder partie, *nescio*. De capitein van Viane, wesende voor de C. M^t, dit anmerckende, sond van stonden aen zekere boods uut om dit andre volck te sauveren, de welcke daer quaemen ghedreven ende noch levende waeren. Dit hebbende ghehoort, zondt de selven aen den voornomden Dragon, de welck van stondenan die dede anghen an de baspriet¹ van de voornomde verdroneke schepe. Daer wierden alsdoen noch twee schepen van den rebellen verbrant ende ander twee ghevanghen. De reste keerden anderwaerf te rugghe, menasserende als dat zy hemlieden ghinghen renforceren ende corts wederomme commen. Ende onder den 11^{en} juny daernaer, drie soldaten Spaengnaerden, uut den selven leghere, trocken spelen met eenen bood ontrent den dyck waer zy laeghen, ende uut zynde, rees een groot vaerweder up. Zodat zy den dyck niet ghecrygen en conden, wierden versteken tot ontrent de stadt van Siericxzee, alwaer zy up ghehaelt wierden ende van stonden an ghebonden an de heckens van eenen wyndtmuelen, ende zo omme ghedrayt, tot zy doot waeren. tWelcke onsen leghere mochte anschauwen vandaer zy laeghen; tweleke hemlieden dede bemoeden als dat die van der stadt noch wel ghemoet waeren.

tsMaendaechs den 11^{en} jully xv^c lxxvi, up Onser Vrouwe Visitatie dach, overghegheven par appointement in anden van capitein Dragon uutten naeme van de C. M^t, de voornomde stadt van Sierixzee, waerinne bevonden wierden ontrent ix ofte x^c soldaeden van diverssche natien, de welcke met harlieder waepenen ende vrouwen uuttrocken met haerlieder bagaige ende zeven schepen, volghende taccordt, ende trocken zo nae der Vere. Daer was, zo men seyde, binder selve stadt van Siericxzee noch wel bevonden victuaille voor drie zo vier maenden. Hoewel zy daer uutschieden, was uut causen dat men de selve stadt niet en conste provideren, nietjegenstaende wat debvoir zy daertoe deden, vreesende midts dien naerderant ergher appointement. De poorterye wiert ghetaxeert up zekere groote somme van penninghen, blivende daermede onghepilliert. Monsr Dragon bleef in de stadt met een ghedeel soldaten Waelen; want de

¹ *Baspriet*, beaupré du navire.

1576. Spaengnaerden buuten bliven moesten, volghende contract. Waeromme zy zeer tonvreden waeren; want zy wel haerlieder rekeninghe ghemaect hadden de goedinghen der stadt voor pilliage thebben. Daernaer ziende de Waelen als dat men hemlieden gheen betalinghe en dede, presseerden zeer den voornoomden Dragon. Zodat hy hem voor zekeren tydt moeste absenteren ende in huus houden, waerup zy sommets met huerlieder callibers schoten duer dueren ende veinsters, rouppende om betalinghe. Onse voornomde scepen, de welcke, zo voorseyt is, laeghen tot Brauwershavene, niet connende noch victuaille ofte eeneghe betalinghe ghecrighen, zodat tvolck zom storve van ghebreke; andre liepen wech; haerlieder vrouwen ende kinderen, alhier wesende zonder ghelt ofte brootwinder, verghinghen inder ghelycke van ghebreke; de commissaris Moscossa, de generael Recalde, pagador, ende haerlieder suyte vertreckende oock van hier. Zodat niemande eenen penninck conste ghecrigen. Backers, brauwers, smeden ende andre poorters waeren daer groote sommen van penninghen af heesschende, zonder dat yemande yet conste ontfanghen. De voornomde schepen ligghende tot Brauwershavene ziende datter anders gheen troost en quam, waeren ghedwonghen de selve aldaer up te legghen ende metter reste van den volcke te commen met passport naer huus. De voornomde zabers, de welcke alhier up waeren gheleyt, overmidts datter niemande toe en zach, ghinghen verloren, zom vielen omme, quaemen vol waters, andre dreven hauwaert ende dauwaert; zodat al die groote excessive cost byde M^t ghedoocht int accoustreren van die armaede, quam tot cleyngen proffyte ende voorderinghe, quadrerende wel up ghemeene spreekwoort datmen zecht: alle raeders en zyn gheen helpers.

Onder den xvii^{en} dach van hoymaent voorseyt wiert by de commissarissen van den hertoghe van Vandommois, Monsr de Longueval ende Pomereau, naer rekeninghe ghehoort, vermaect de wet deser stede ghecoustemeert, voor burchmeestre Jan Van Zoom ¹.

Ten zelve tyde, naer dat men ghecollecteert hadde de impositie van de drie stuvers van elke tonne van de vreemde bieren alhier arriverende, tot behouwe van der prochie kercke, zo vooren verclaerst es, voor den tyd van

¹ Selon Derode, *Histoire de Dunkerque*, p. 536, pendant cette année.
Léonard Tacoen, dit Zilleke, était bourgmestre

ontrent acht maenden, bemerckte men meer proffyt zoude wesen te ver-^{1576.} pachten, dienvolghende es tselve tot pachte ghestelt gheweest voor den termyn van zes maenden, ingaende den eersten dach van ougst xv^c zes-
sentseventich, ghevende vier ponden grooten den guenen die tselve zoude
hoochst instellen, ende dat ten laste van den pachtere, voorts zekere andre
onkosten. Zodat tselve den pachtere quam te staene, twelcke was Guillaume
Quaeturf, up hondert xxxi l. xiii s. iiii d^{rs} grooten, den termyn van de zes
maenden boven verclaerst.

Ontrente in tlaetste der selve maent july, alzo de legher van de M^t, midts
de prince, by appointemente der voornomde stadt van Siericxzee, van-
daer was vertreckende, midts de zelve providerende van garnisoene, ende
dat de selve soldaten ghefrustreert waeren van haerlieder meninghe als
dat de pillage der stadt hem lieden ghevolcht zoude hebben, ende datter
boven dien gheen betalinghe en viel van haerlieder soldee, zo hebben
diverssche benden Spaengnaerden tsaemen gherevoltcert ende gheconspie-
reert, wesende in nombre van ontrent de drie duust, zo peerdevolck als
voetvolck, verjaeghende haerlieder capiteyn, maeckende eenen elect, naer
haerlieder maniere van doene, treckende ende voltigerende ontrent de stede
van Bruessele, meenende wel daerinne te gheraken. Nemaer de borghers
hebben de poorten ghesloten ende overal de wake ende weere ghestelt,
nacht ende dach. Zodat zy daer binnen niet en consten gheraken, wat deb-
voir zy daertoe deden. Dit anmerckende, zyn de zelve Spaengnaerden int
lant ghetrocken, doende den lansman zeer groote foulle ende oppressie.
Daernaer zyn ghevallen up de stede van Haelst, danof de borghers de
poorten sloten, ende deden oock zekere resistentie. Maer zy gherochten
daer inne, clemmende over de mueren met zekere cassen van waghens
ende andre instrumenten, alzo zy tandren tyden daerinne gheleghen had-
den in garnisoene, wetende wel de wycke waer zy best in gheraccken
mochten. Daer bleven zommeghe borghers in de eerste foulle doot. Corts
daernaer wiert uutgheroupen, van wegghen den Raedt van State, als dat men
de gherevolteerde Spaengnaerden gheen victuaille en zoude aenvoeren, noch
eenich andre secours doen. Daer wierden diverssche communicatien ghe-
daen by den grave van Reux ende andre heeren buten Haelst met de voor-
nomde gherevolteerde Spaengnaerden. Nemaer en consten niet accorderen.
Zo datter veele van de borghers, vrouwen ende kinderen allyncks butten

1576. stad belenden in groote miserie. De zelve Spaengnarden tauxeerden de huusluden daer omliggende met haerlieder beesten up zekere ghelt, tselve up te bringhen te zekere zitdaghen, die zy hilden binnen der voor-nomde stede van Haelst, up dat zy, lanslieden, zouden moeghen blyven zitten onghespoilliert.

Den xxvii^{en} dach van ougst tselve jaer xv^c lxxvi, zo arriveerde binder havene van Calis in Vranckerycke eene vloote van xiiii scepen coopvaerders, tot behouve van de coopliden deser landen, danof de zeven van dien quaemen van Lisbonne, gheladen met specerie ende zaut, de andre van Siville met olye, zaut ende andre waren.

Int eerste van septembre, tselve jaer, arriveerden alhier onse capiteynen ende boodsghesellen commende van Brauwershavene by lande, alwaer zy de schepen van oorloghe vooren verclaerst hadden moeten uplegghen ende daer laten, duer dien dat de viant daer altyts met ghewelde voor t gat lach.

Ten selven tyde wiert by de rebellen van Walgheren de plaetse van Blanckeberghe up der zee verbrant, commende mêt boodts aen stranghe.

Ten zelven tyde vertrack Mynheere van Rasinghem, hoochbailliu van Haelst, naer Spaengnen¹. Maer corts daernaer wiert om zekere occasie ghecontremandeert, zodat hy wederomme quam.

Ten zelven tyde, te wetene int eerste van septembre xv^c lxxvi, wiert by den prince van Oraengnen ghesonden aen sommige van de Staten tot Bruessele een paquet brieven, de welcke seyde hem ghesonden hadde ghezyn by sommige heeren uut Vranckerycke, alwaer de post, treckende naer Spaengnen, afgheworpen hadde ghezyn, danof wy van den inhouden ignoreren.

Onder den xv^{en} van septembre xv^c lxxvi, binnen Bruessele, alwaer de Raedt van State versaemt was, zo es aldaer onvoorzienich overcommen eenen monst^r de Glymes, men secht rechtzweer van Mynheere van Egmont, wesende gheaccompaigniert van zekere nombre van soldaten. Heeft aldaer open gheslegghen al de coffers, buffetten ende tafels, nemende ghevanghen al de ghucne die daer versaemt waren, volghende zynen last, zo hy seyde, te wetene: de heeren van Mansvelt, van Barlaimont, Viglius, d'Assonville, den cancellier van Geldre, Delryo, Mocron, den secretaris Berty, doctor

¹ Maximilien Vilain, baron de Rassenghien.

Fonxs, den hampman van Brueseele, den houden borchmeestre van Antwerpe, den secretaris Scharenberch, den advocaet fiscal Boysot, den president Sasbout, den cancellier Boischot, ende noch andre. Sommeghe van de principalen wierden gheleyt up tBroothuus, andre in andre plaetsen, met groote gaerde. Naerderhant diverssche van hemlieden wierden ontsleghen, maer de principale wierden ghehouden ende bewaert. 1876.

Ten zelve tyde quamen zekere troupen Spaengnarden, zo peerderuuters als voetvolck, ontrent de stadt van Loven ende Leauwen; de welcke gheassailiert wierden by de bende van Mynheere van Lycques, alwaer hemlieden toevougden zekere nombre van clercken van Loven, van ghelycken den voornomden mons^r de Glymes ende andre. Niet wetende dat de Spaengnaerden zo groote nombre waren, zyn emmers an malcandren gheroicht, in der manieren dat de voornomde bende, metgaders ontrent drie hondert clercken ende de voornomde Glymes, meest al doot bleven; want de nombre van de ruutteren te groot was ende al oude soldaten.

Ten selven tyde wierden by de Staten van den lande ontboden van alle steden de overhoofden van gheestelyck ende weerlyck, om haerlieder advis ende resolutie up tghuent dat men hemlieden vertooghen zoude.

Onder den xxii^{en} van septembre xv^e lxxvi wiert binnen der stede van Brueseele uutghegheven, van weghen de C. Magt, een placcaet by den welcken de Spaensche soldaten ende heuren complicen hemlieden houdende noch jeghenwoordelyck binnen der stede van Aelst ende elders, anderwaerf vercleert worden rebellen van Zyne Magt ende vyanden slants, ende den ondersaten bevolen wort hemlieden te vorsiene van wapenen, etc., alzo tinhouden hiernaer volcht :

Onsen lieven ende ghetrauwen die president ende luyden van onsen rade in Vlaenderen saluyt ende dilectie.

Alsoe ons aenghegheven '.....

Ten selven tyde namen de Spaengnaerden inne tveer van Antwerpe, verjaghende tvolck aldaer wonende, maeckende aldaer sterecten ende schransen, zodat de coopliden ende posten moesten veel wechs omme ryden om tAntwerpe te commen. De borghers van Antwerpe hadden oock

¹ Ce placard a été imprimé chez Michel van Hamout, 1876. V. aussi Bor., I. 1er, p. 714, 2e éd.

1576. groote vreesse van die van den casteele van ghepilliert te werden. Zo datter diverssche coopliden vandaer vertroocken. Zy hilden nacht ende dach stercke wake, zo in haerlieder huusen als andre plaetsen, stekende uut elck huus in der nacht in alle straten lanteernen met barnende keersen. Zy hadden zeker nombre Duutsche soldaten tot haerlieder bewaernesse. Men conde aldoen gheen coopmanscap naer Antwerpe senden oft oock daer uut hebben, niet meer te waghene als te schepe. Zodat de trafficque stille stont; danof tghemeente zeere was claghende. De Spaensche peerde-ruyteren deden daeghelicx coursen up tplatte lant, voltigierden ontrent Brussele hauwaert ende dauwaert, danof den lansman zeer ghefoulleert was.

Ten selven tyde alhier ontfanen brieven van Venegen, mentionnerende, ondre andre zaecken, alsdat de infectie van den peste aldaer zo gheaugmenteert was, als datter storven alle weke twee duust vyf hondert ofte 5000 persoonen, zekere goeden tyt continuerende.

Volghende de resolutie de welcke gheraempt was, zo men seide, als dat de landen van Hollandt, Zeelandt ende andre met elckandren zouden moghen paisiulic trafficquieren, de welcke dus langhe in twiste ende oorloghe gheweest hadden, gherooft, verbrant, meenichte van volcke ghestorven, zo duer de groote langhe oorloghe, als haermoede ende miserie, de dycken ghebroken ende inghesteken, groote meenichte van landen verdroncken ende ouvertelick schade gheleden, zo begonsten ten selven tyden de voornomde van Hollandt ende Zeelandt te commen in Vlaenderen met haerlieder schepen, victuaille ende coopmanschap, latende de selve paisievlick commen vercoopen, distribueren ende vertrecken, naer haerlieder wille ende gheliefte, zonder eenighe contradictie.

Onder den xxii^{en} der voornomde maent van septembre xv^e lxxvi, zo vertrack van deser stede van Dunckercke joncheer Jacques Follet; capitein, met zyn bende soldaten naer Ghendt, als wesende ontboden. De welcke zekere tyt, te wetene van den eersten van april xv^e lxxiiii, alhier gheleghen hadde met zyn bende van hondert xl soldaten voetvolck in garnisoene, een zeer vroom ende heerlic man, danof de poorterie zeer bedrouft was van zyn vertrecken. Want hy useerde zoe goede discipline militaire als men niet veel capiteinen en heeft weten useren. Ende naer zyn vertreck, zo arriveerden alhier, commende van Brugghe, capitein Despaers, met lxx soldaten, oock voetvolck, in garnisoene deser stede.

Onder den viii^{en} van octobre tselve jaer xv^e LXXVI, zo zonden Myn-^{1576.}heeren van de college deser stede twee haerlieder ghedeputeerden naer Londen, in Inghelant, ter causen van de arresten de welcke daeghelicx wierden ghedaen up de borghers deser stede, ter cause van zekere houde privilegien ende manieren van doene, de welcke die van de vyf poorts aldaer maintaineren thebbene, te moeghen arresteren ende doen betalen al zulcke poorteren oft habitant de schult van ceneghe andre poorters aldaer ghemaect. tWelcke tot groote prejuditie van de borghers alhier redondeerde, ende oock veel fraude onderliep, alsdat dickmaec de schult ghemaect wiert by persoonen van cleene gheloove, waervoor dat een ander goet man ghetroubleert wiert. Danof diverssche remonstrancen wierden ghedaen tot de Magt ende Raedt aldaer, met zekere communicatie, met die van de vyf poorters voorscreven, hoe wel voorwaer datter cleyne vruchten asquaemen van al tguent dat zy beloofden, naer haerlieder maniere van doene. Zodat de zelve ghedeputeerden, naer dat zy aldaer wel drie maenden gheleghen hadden, tot groote excessive coste van der stede, keerden naer huus. Ende binnen zekeren tyt daernaer, de Inghelschen lieten niet haerlieder houde maniere van doene te observeren.

Ten selven tyden, zo waren die van Antwerpe zeer benaut vant victuaille. Zodat tgraen aldaer zeer diere was, duer dien datter gheen victuaille commen en conste, midts dat de galleyne ofte fusten van der casteele in de riviere voltigierde ende van ghelicken tveer, alzo voorscreven es, de Spaengnaerden al ghebollewerckt hadden. Zo datter gheen schepen passeren en mochten.

Ten zelven tyde zonden de staten van Hollandt ende Zeelandt naer Bruessele aen den Raedt van State om te wetene de resolutie van taccordt datter gheraempt was met haerlieder ghedeputeerden.

Onder den xxv^{en} der selve maent van octobre xv^e LXXVI, omme de groote fraude daghelicx ghebuerende by diversche coopliden ende andre persoonen, haerlieder proffijt zouckende up de munte van dese landen, transporterende de zelve, zo gaut als zelve, in andre landen, ende ter contraryen alhier bringhende ende onse landen vervollende met alle muntten van sobre alloye, wiert by placcate, by vorme van provisie ende tollerantie, de voornomde munte van onse landen, zo van gaude als van

1576. zelve, voor zekeren tyt tot hoogher pryse ghestelt, in der manieren als volcht ¹ :

Int eerste der maent van novembre tselve jaer LXXVI, zo wiert by de Staten deser landen overghesonden naer Inghelant den baron d'Aubigny. Ende naer dien arriveerde alhier doctor Wilson, ambassaet uut Inghelant, treckende naer de Staten.

Ten selven tyde, alzo die van Antwerpe daghelicxs zeer bevreest waren van die van den castele aldaer, ende niet ten besten gherust in de XII vendelen Deutschen die zy in hadden thaerlieder bewaernesse, danof de grave van Overstain ² capitein was van de VIII vendelen, vresende, oft van doene quame, dat zy de borghers alleene zouden laten vechten, alzo zy danof ghenouch de experientie hadden van andre plaetsen, dienvolghende waren gheresolveert meer volck van oorloghe thaerlieder bewaernesse in te nemen. Ende alzo de jonghe grave van Egmont zekere daghen met zyn peerdevolk ontrent de stadt ghelegghen hadde, zo quam hy onder den derden novembris XV° LXXVI, wesende eenen saterdach, binder voornomde stadt van Antwerpe, gheaccompaigneert met veele diverssche edelmannen deser landen, wesende in als tusschen de neghen ende thien hondert peerderuyteren, ende ontrent twintich vendelen voetvolck. De welke al gheforriert wierden in de stadt, hauwaert ende dauwaert, alwaer van stonden an ghepubliciert wiert als dat tghemeente moeste opbringhen alderande materialen. zacken ende andre zaecken, dienende om te maecken een tranquys ³ jeghens tcasteel, om hemlieden te bewaren, waertoe dat elck moeste assisteren, van ghelycken provisie van broot, vleesch, botter, caes ende andre victuaille zouden provideren om de wercklieden aldaer te onderhouden, up dat zy van twerck niet te loopen en hadden, maer maecken dat de stadt van dier zyde mochte bewaert wesen. Ende also de voornomde Spaengnaerden van den castele zekere daeghen van te vooren de suspitie ten vollen hadden, als dat de voornomde grave van Egmont met zyn volck in de stadt zoude commen, zo hadden zy ontboden alle de andre Spaengnaerden, zo de ghuene die tot Maestricht laghen, als binnen der voornomde stede van Aelst, de welke in een subyt hemlieden vonden van

¹ V. le texte de cette ordonnance dans les *Placards de Brabant*, t. II, p. 501.

² Le comte d'Oberstein.

³ *Tranquys*, tranchée.

buuten der stadt int voornomde casteel in der nacht, zonder dat de borghers danof gheinformeert waren. Ende alzo haerlieder volck van oorloghe noch was in cleynder ordre, als wesende maer eerst inghecommen, niet wanende zo haest besprongen te wesen, zo zyn de Spaengnaerden ghesaemdelic, zo peerde-ruyteren als voetvolck, butten tcasteele ghecommen, daer in blyvende de capitein sr Sanchio d'Avila, met eene partye soldaten om de selve plaetse te bewaren, de andre marchierdende ende bringhende met hemlieden diverssche sticken artillerie, al gheladen. Ende zyn zo ghecommen met grooter furie tsondachs, den vierden novembris xv^e LXXVI, tsmiddaechs tusschen den xii^{en} ende een huere, naer tvoornomde tranquys, lossende daerup haerlieder artillerye. Zodat zy met grooter fortce daerdoir braecken, treckende zo voorts ende voort in de stadt. De selve soldaten van den voornomden grave van Egmont, de guene die in ordre waren, metgaders de acht vendelen Duitschen van den grave van Overstain, van gheleyen veele van de ghilden van de borghers, hebben hemlieden ter weere ghestelt ende clouckelick gheweert, principalick de ghilde van de schermers. De andre vier vendelen Duitschen zyn ghevallen by de Spaengnaerden. Zo datter zeer ghevochten wiert. Ende onder andre zo waren daer diverse Spaengnaerden peerde-ruyteren, de welcke hadden potten met grycx vier, werpende de selve in de veinsteren van de huusen. Zo datter diverssche in brande ghestelt wierden; twelcke de borghers zeer decorragerde, ende de Spaengnarden zeer versterckende. Want elck liep naer zyn huus omme hun goet ende ghelt te saulveren waer zy conden; want de brant altyts augmenteerde. Zo datter wel afbranden ontrent de zes hondert huusen in tprincipale van der stadt, als 't stadhuus, de Kaescmert, de Appelstrate, de Drape-rystrate half, de Hoochstrate ende diverssche andre straten; twelcke een jammerlicke zaecke was om anschauwen. Zodat de Spaengnaerden over de heele stadt de overant hadden, sloughen, schoten ende staken doot al wat zy by der strate vonden, ende oock in diverssche huusen voorts pillieerden al tghelt, schat, juweelen, vessellen wat zy vinden conden, alwaer zy een ontellicke schat vercreghen; boven dien stellende alle de principale borghers ende cooplieden tot grooten ransoene, als twaelf duust, thien duust, acht duust, zes duust guldenen, etc., naer dat zy van qualiteyt ende extime waren. Waervoor ende om tfurnissement van dien zy de borghers ghevanghen hilden, zommeghe in haerlieder huusen, andre in tcasteel. Daer

1376. liep oock veel volcx, als mans, vrouwen ende kinderen, om hemlieden te saulveren naer de nieuwe stadt, in schepen ende schuutten, om te vlieden naer Zeelandt, danof datter veel verdroncken, verzoncken met de schuutten in den gront, duer de groote menichte. Sommeghe sprongen te cort, andre vielen over de mueren van der stadt, elck waer hy best gheraken conde, naer de maniere van doene in zulcker foulle oft dangier; andere gherochten met sommeghe schepen in Zeelandt. De grave van Overstain, naer dat zyn volck meest al verslaghen waren, nam de vlucht naer de nieuwe stadt, alwaer metter haeste meenende te springhen in een schuute, spronck van zyds. Wesende int arnash, zonck als een steen in den gront ende verdronck. Mynheere van Champigny, gouverneur van Antwerpe, myn heere van Davré¹, met sommeghe andren gherochten wech met den schuute, ende arreveerden in Zeelandt. De grave van Egmont, myn heere van Capres, myn heere van Gougnyes met veel diverssche andre edelmannen, wierden in tcasteel ghevanghen gheleyt. Men extimeerde datter doot bleven zo soldaten, borghers, vrouwen ende kinderen verdroncken, in als, tusschen de zes ende zeven duust volcx, de welke naerdien in putten ende graven by de haerbeyders ende andre ghemeente der stadt begraven wierden. Zo hilden de Spaengnaerden de gansche stadt in haerlieder bewelt. Zo datter nyemant uut en conste zonder paspoort, twelcke men met grooter difficulteyt verwerven conde, ofte oock eeneghe coopmanscap, noch packen uutsenden. Diverssche borghers belenden allyncx wech, eeneghe naer Inghe-lant, andre naer Zeelandt; want de victuaille wiert aldaer zeer diere. De voornomde grave van Overstain wiert oock naerderant ghevonden ende uutten watre ghevischt ende eerlyck begraven. Daer wiert daghelicx noch veel volcx met groote haken uutten watre ghehaelt ende begraven. Ende also ten selven daghe van der foulle de brant altyt voort ende voorts procedeerde, ende de stadt in grooten dangiere stont meest al af te branden, de Spaengnaerden wierden bedwonghen ordre te stellen om tselve te remedieren. Zodat zy de haerbeyders, schippers ende andre ghemeente daertoe imployeerden om den brant te blusschen, met belofte van goede recom-pentie. Zodat de brant allyncx wiert gebluscht. De Spaengnaerden maecten diverssche nieuwe regierders. Den ghone, de welke voor de foulle hamp-

¹ Le seigneur d'Havré.

man hadde gheweest, wiert ghemaect gouverneur van de stadt ende zynen ^{1576.} zone wiert ampman ghemaect. Eenen Camargo, daer te vooren provoost, wiert ghemaect marcgrave van der stadt, ende voorts diverssche andere in stade ende digniteyt ghestelt. Men dede terstont publiceren dat elck liberlick de vituaille totter stadt brynghen zoude om wel betalen. Waertoe de lanslieden daer ontrent ghedwonghen wierden tselve te volcommen. Diverssche wynckeliers ende oock ambachlieden hadden groote neeringhe, ende wonnen veel ghelts, namelick als cleermaeckers, causmaeckers, schoomaeckers, arnachmakers, busmaeckers, wapenmaeckers, wollen ende zyde laken vercoopers, oock lynen laken ende dierghelycke waren. Want tghelt was daer abundant. Want veele, de welcke onlanx te vooren harem hadden gheweest, wierden op eens subyt rycke ende machtich. Nopende tveer van Antwerpen, als vooren ghementionneert, wiert ghehouden by de Spaengnarden, ende den burch wiert ghehouden by de soldaten van der Staten. Alle de meerschen ontrent de stadt, also men compt naer Vlaenderen, waren al onder water ghestelt. Zodat men met schuuten daerover voer. De cooplieden ende posten, de welcke naerderant uut Vlaenderen naer Antwerpen reysden, trocken van de zyde van Haustruweel in de stadt. tVolck van den prince van Oraengnen ligghende ter Burch quamen somwyls met haerlieder schuuten toegerust de feeste doen tot de Spaengnarden; de welcke met haerlieder fuusten in de riviere laghen, danof diversche escharmoetsen ghevielen. De voornomde prince van Oraengnen leyde anderwaerf zyne garnisoenen in de steden, de welcke hy daer te vooren verloren hadde.

Onder den xi^{en} der voornomde maent van novembre LXXVI, zo overleet deser weerelt Maximilien, keyser van Rome, men wilde segghen *secundus* ¹.

Ten selven tyde, men seyde hier als dat de groote Turck stelde by fortce eenen viceroy ofte gouverneur in tconinckrycke van Polen, in der ghelycken in Barbarie. Hy moveerde oock ende assisteerde die van Polen te trecken met eene groote armeye ende assigieren de vrome coopstadt van Danswyck, competerende den conynck van Denemarcke, alwaer zy groote fortce ende inhumaniteyt bedreven.

Ontrent ten halften der zelve maent, zo arriveerde binnen der stede

¹ L'empereur Maximilien II mourut le 12 octobre 1550.

1576. van Luxemburch don Johan d'Austria, natuerlicke zone van den keyser Carolus den V^{en}, wiens ziele God ontferme ende pais verleene, ende dat in zeer cleyne ghetale, als wesende ghesonden van den conynck van Spaengnen, onsen souverainen heerc, omme tgouvernement van dese landen, blivende aldaer zonder naerder te willen commen om den troubel des lants; houdende aldaer ende andre plaetsen neuterael diverssche communicatien met die van de Staten deser landen, de welcke by hem trocken om tot eene goede paix te moeghen gheraken. Waertoe zy dickmaels versaemt waren, ende van elckanderen schieden, zonder yet te effectueeren. Zodat tlant ghelast bleef zonder neeringhe ende ghefoulleert van veele soldaten.

Tselve jaer was een sobre saysoen, zo van grane in dese landen, wynen in Vranckerycke, olyen in Spaengnen, als oock van den harynck ende andre visscherie deser landen. Hier in dese stadt en viel niet boven van al de theilt, hoewel de visschers int diepwater voeren, ontrent de LXXV lasten caecqharyncx, ende ghedroocht ontrent de xxv lasten, al wast dat zy zonder belet ofte trouble voeren wel veertich schepen sterck. Maer den harynck en wasser niet te vanghen. Den caecqharynck golt in teerste xxiiii l. grooten tlast; maer rees voor de ant tot xxviii l. ende dertich ponden tlast, de drooghe harynck uut diepwater xxv l. grooten tlast.

Ten selven tyde wiert by de Staten deser landen overghesonden, naer Inghelandt an de coninghinne, zo men seyde, den baron de Aubigny ende Mynheere van Zweveghem.

Ten zelven tyden wiert in dese landen overal ghepubliceert zeker tractaet van den pays ghemaect ende ghesloten tusschen de Staten van dese Nederlanden, vergadert binnen der stadt van Bruessele, ende den prince van Oraengnen, Staten van Hollandt ende Zeelandt, met huere gheassocieerde, ende aldaer ghesloten ende ghepubliceert onder den viii^{en} novembris xv^o LXXVI, danof thinhouden hier naer volcht¹:

Ten selven tyde overal dese landen, van weghen de Staten, par placate, was ghepubliceert: alsdat alle vivandiers ofte zoetelaers, commende ende bringhende victuaille ende andre provisie tot den leghere ofte soldaten van de voornomde Staten, zouden vry wesen van alle arresten

¹ Cet acte est publié dans Dumont, t. V, p. 278, et le *Groot Placcaetboek*, t. Ier, p. 2.

ende schulden, de welke men hemlieden zouden moeghen heeschen ¹. 1576.

Onder den **xxi^{en}** der selve maent van novembre **LXXVI**, zo wiert ontfanghen voor bailliu deser stede van Dunckercke eenen Marcus Clauwelare, van Honscote, daer te vooren stadthoudere van den bailliu van de voor- nomde plaetse van Honscote.

Onder den **xxiii^{en}** der selve maent wiert, binnen der stadt van Bruessele, uutgheven een placcaet, by den welcken van nieus yghelicken verboden was eeneghe intelligentie ofte onderling verstant te houden ofte handelen met de gherebelleerde Spaengnarden ofte hueren aenhangeren, hemlieden eenighe victuaille, ammonitie ofte andersint aen te vueren, oft eenighe goeden die sy te Maestricht, tAntwerpe als elders ghebuyt, gherooft ofte gheplundert hebben, af te coopen oft te vervueren of zynen naem daertoe te leenen, up verbuerte van lyf ende goedt ².

Ten selven tyden liet men uitgaen van weghe, als vooren, een andre placcaet: alsdat alle prelaten ende overhoofden, gheestelick ende weerlick, moesten upbringhen in anden van de magistraeten ofte commissarissen daertoe ghecommitteert, alle haerlieder vesselley, baeghen, ketenen, rynghen ende andre juwelen, omme de Staten daermede te behelpen int contenteren van tvolck van oorloghe, midts daervoor presenterende te ghevene losrenten ende lyfrenten ³.

Ten selven tyde wiert van wegghen den Staten, als vooren, overal ghepubliceert: alsdat nyemande eenich gherooft goet van Antwerpe ofte andre plaetsen en vermochten te packen ofte transporteren onder zyn goet uutten lande, ofte de Spaengnaerden haerlieder naeme leenen, op verbuerte van al tgoet, teen met tandre, ofte oick eeneghe andre middelen, op confiscatie der zelve partyen ⁴.

Onder den **xviii^{en}** decembris tselve jaer **LXXVI** zoo wiert tot Bruessele uutghegeven een octroy ende accort by den welcken den Generale Staten slandts van herwaertovere gheconsenteert wordt te moghen oplichten ende doen betalen alderley persoonen, egheene uutghesteken, zekere impositien ende generale middelen op graen, wyn, vleesch, bier, visch

¹ Ce placard est daté du 31 octobre 1576.

² Cet édit est mentionné dans l'inventaire des Placards de l'Audience.

³ Ce placard date du 12 décembre 1576. Voir *Placards de Brabant*, t. IV, fol. 4.

⁴ Voir *ibid.*, t. IV, p. 54.

1577. ende andre etelicke waeren ende coopmanschepen, goude, zilvere, zyde ende wolle lakenen, al naer tverelaers der lyste danof breeder mentionnende, ende dat voor eenen tydt ende termyn van zesse maenden, met zeker instructie ende declaratie der verpachtinghe ofte collectacie.

Een andre placcaet, ghegeven tot Bruessele onder den xx^{en} der selve maent, waerby gheinterdiceert wiert, overmidts de dierte van den grane in dese lande, ende datter diverssche coopliden deser landen ende andre daghelicx alderande graen waren uitvoerende ende transporterende naer tconynckryke van Portugal, overmidts aldaer van ghelycken groote schaersiteyt ende dierte, wiert verboden gheenderande graen butten lande te vueren, up confiscatie van dien, metgaders de schepen, schuuten, waghens, carren ofte peerden daermede bevonden gheladen te wesen ¹.

Onder den xxiii^{en} january xv^e lxxvii wiert binnen Bruessele uitgegeven een placcaet inhoudende: als dat gheen vrybeuters ofte andere vagebonden en vermochten op tlant te loopen, ofte yemande eenich overlust te doene, op ghestraff ende gheexecuteert te wesen met den bast, waertoe gheconsenteert wiert den clockslach om tvolck te versamen ende zulcke quaetdoenders te apprehenderen, de selve in anden van justitie te leveren om danof recht ghedaen te worden ².

Ten dien tyden een andre placcaet, binnen der voornomde stede van Bruessele ghepubliceert, inhoudende: alsdat gheen soldaten, weder betaelt ofte niet van haerlieder soldes, en vermochten den lansman eenich overlust te verghen, nemaer hemlieden contenteren met tguent men hemlieden zoude geven ende voortellen, up ghestraff te zyne, ende tguent dat zy ontfangen zouden hebben, afghecort te werden van haerlieder soldes ³.

Ten selven tyden wiert verpacht trecht van der kercke deser stede van alle vreemde bieren arriverende binnen deser havene, zes groote van elcke grouve tonne, ende dat voor een termyn van zes maenden, ingaende den eersten february xve lxxvii; tweelcke golt boven de vier ponden grooten, die men gaf den hoochste instellende, ende zekere andre oncosten, de somme van vierentneghentich ponden grooten.

¹ Ce placard est mentionné dans l'Inventaire de l'Audience.

² Ce placard date du 14 janvier 1577.

³ Ce placard, du 17 janvier 1577, existe en original aux Archives du royaume à Bruxelles.

Ten selven tyden wiert van ghelycken verpacht trecht van de gruute tot behouve van de C. Magt, twee grooten van elke grouve tonne biers, ende dat voor een termyn van drie jaeren naervolghende, ende golt tzeslich ponden grooten clek jaer. 1577.

Onder den v^{en} february LXXVII arriveerden in de haven van Calis xv coopvaerders schepen van Rosco, de welcke gheladen waren tot Lisbonne, al voor de coopliden van dese Nederlanden met specerie, sucre, olye, basten, fruyt, zaut ende wynen. Een andre schip derzelve compaignye quam aen den gront, danof tgoet bedorven was, ende een andre schip met 180 balen der voornomde compaignie was ghepericleert up tConquet in Bretagne.

Naer datter, zo voorseyt es, veele ende diverssche communicatien, tot diverssche stonden gheweest hadden tusschen de Staten van de lande ende don Johan dAustria, ende niet wel en conden accorderen, zo wiert, duer tusschenspreken van diverssche personagen gheestelick ende weerlick, onder den xii^{en} february xv^o LXXVII tot March-en-Fammine, de articulen van den generalen paix gheaccordeert, ghecoroborcet ende finalick ghesloten, ende dienvolghende de selve ghepubliceert binnen der stede van Bruessele onder den xvii^{en} der selve maent february, ende alzo voorts van stede tot stede ende alle plaetsen waer men ghewoon is publicatien ende uutroupinghen te doene. Zodat midts dien de libre trafficque met die van Hollant ende Zeelandt gheconsenteert was, updat de coopvaerders haerlieder cours ende routte voorts aennemen mochten op Walgheren ende zo voorts naer Antwerpe, zo zy tandren tyden voor dese troublen ghecostumeert waren van doene. Zodat midts dien hende nam de trafficque van Calis ende deser stede van Dunckereke, alwaer gheduerende dese troublen meest al de coopvaerders arriveerden, ende alzo tgoet ende coopmanschap met groote moyte ende zware oncosten duer de rivieren ende vessehe wateren ¹ met binnelanders ende andre schuuten voorts duere moeste ghesonden wesen, danof de schippers, waghenaers ende conduyteurs grootelycks proffiteerden. Welcke neeringhe, midts dien, oock hende nam, in der ghelycken van de facteurs, de welcke in de voornomde steden last hadden tselve coopmans goet te versenden. Ende angaende de poincten

¹ *Vessehe wateren, eaux douces, rivières, canaux.*

1877. ende artielen van tvoornomde contract des paix es in der manieren als hiernaer volcht ¹:

Eeuwich ghebot optaccoort ghedaen tusschen heere Johan van Oostenrycke, ridder van der orden van den gulden vliese, in den naem ende van wegghen des catholicixs conincx van Spaengnen, etc., ter eenre, ende de Generale Staten van dese landen van errewaerts overe, ter andre zyde, om die troublen in de zelve landen by de huytheemsche crysluyden ghesussiteert neder te legghen ende appaiseren, ghepubliceert te Bruessele, den xvii^{em} february xv^o LXXVII.

Philips byder gratie Godts ².....

Volghende tbovenghenomde accordt van paeyse, zo quam don Johan dAustria met zynen staet ligghen binnen der stadt van Loven in Brabant, alwaer hy arriveerde int beginsel der zelve maent van maerte xv^o LXXVII, alwaer hy zeer eerlicken wiert ontfanghen ende onthaelt. Ende alzoot by den zelve contracte ghesloten ende gheresolveert was, alsdat alle de capiteinen ende Spaensche soldaten binnen zekeren tydt uutten lande moesten vertrecken, dienvolghende maecten haerlieder preparatie, zo binnen der stadt ende casteel van Antwerpen, als Liere ende alle andere steden ende plaetsen waer zy in garnisoene laghen, vercoopende haerlieder provisie ende bagage, al wat zy ontbeeren ofte derven conden, coopende veele peerden, om zo wech te trecken, doende oock maecken veel carrekens om haerlieder provisie ende andre bagage te voeren. Ende naerdatsy ghefurniert waren van de drie hondert duysent guldenen over deen helft van zes hondert duust guldenen in voornomde accordt vermelt, vertroocken zy naer tquartier van Maestricht, alwaer zy zekeren tydt bleven ligghende, zonder marcheren, tot anderstont dat zy tfurnissement vercreghen van de voornomde zes hondert duust guldenen. Want hoewel hiervooren verhaelt es als dat zy moesten nemen assignatie van de drie hondert duust guldenen te ontfanghen in Italien, als zy daer arriveren zouden, dies niet jeghenstaende, uut zekere consideratie, den raedt verandert wiert. Zodat men hemlieden hier al furnierde.

Onder den xvii^o der voorscreve maent van maerte LXXVII, zo overleet

¹ Ce traité a été publié en français et en flamand, chez Plantin, à Anvers. Voir aussi Van Meteren, *Histoire des Pays-Bas*, p. 132, et

Dumont, *Corps diplom.*, t. V, part. I, p. 253.

² Voir l'acte dans Pieter Bor, l. X, fol. 222.

deser werelt de eerweerdighe prelaet van Sint Omaers, abt van Sinte Bertins, aldaer fondateur van tcollegie der Jesuyten, wesende van goeder oude, van ontrent de tzeventich jaren, een personnage danof de stadt ende tghemeente groote weldaden of ontfanghen hadden in zyn leven, groote distributie van almoesen ghedaen, zo int onderhouden van veele jonghers totter studie, als haerme dochters ten huwelick, weduwen ende weesen gheassisteert, met veele andre exercitie van pieteyt. Zyn doot wert zeer beclaecht ende niet zonder cause. De upperste Heere believe hem te retribuieren metter eeuweweghe ruste, ende de selve plaetse te provideren van eenen dierghelycken prelaet! Volghende zynen uuttersten wille wiert binder voornomde kercke van de Jesuyten begraven, alwaer een schoone sepultuere wiert ghemaect metter epitaphe hier onderschreven ¹.

Ten selven tyde quamen weder auwaert overe uut Inghelandt ende andre landen, alle de persoonen de welcke voormaels om de religie, zo zy zeyden, ghevlucht waeren, omme volghende tvoornomde accoordt van paeyse in de possessie van haerlieder erfve ende andre goedinghen ghestelt te wesen.

Int eerste der maent van april tselve jaer xv^e xxvii wiert by placcate gheinterdiceert: dat niemande gheen voorcoop up tlant en vermochte te doene van eenich graen ofte victuaille, dan alleenelyck elck voor zyn eyghen slete ende provisie ².

Up den sondach van Quasimodo, xiiii^{en} der selve maent van april, schoten die van Loven, te wetene de gilde van Sint-Jooris, haerlieder gay van eeren metten cruusboghe, alwaer toe begroet wiert don Johan dAustria ende diverssche andre groote personagen edelmannen deser landen; alwaer de selve don Johan den gay afschoot ende conynck was van der selve gilde, danof tghemeente zeer verblyt was ende groote triumphe bedreven. De selve gilde wiert beschoncken van eenen schoonen cop met zeker ghemunt gaut daerinne. Ende alzo de coninck was over de strate te peerde rydende naer zyn logyst, zo strienden ³ de vrouwen zekere cruden ende blommen alwaer hy was passerende, alwaer uut zynder liberalicheyt was stroyende zekere gauden pistolletten.

Binder selve maent van april lxxvii wiert overal verpacht, in alle

¹ Cette épitaphe est reproduite dans la *Gallia christiana*, t. III, col. 475.

² Nous n'avons pas retrouvé ce placard.

³ *Strienden*, répandre, jeter.

1577. steden, de nieuwe impositien, achtervolghende tplaccaet by de Generale Staten gheraempt ende uutgegeven binnen Bruessele onder den xviii^{en} decembris xv^c xxvi daer te vooren ¹, omme te uplichten ende taxceren alderande persoonen, gheene uutghenomen ofte ghereserveert, up alderande waren ende coopmanscap, naer uutwysen den zelve placcate, als graen, wyn, bier, vleesch, visch ende ander eetelicke waren, gaude, zilvere, zyde ende wolle lakenen, metgaders andre coopmanschepen.

Int eerste der maent van meye tselve jaer lxxvii zo vertrock don Johan dAustria uut Lueven binnen der stadt van Bruessele, alwaer hy zeer blydelick ende met grooter triumphe ontfanghen wiert, met diverssche toogen ² ghemaect up waghens, hem rydende te ghemoete, ende onder andre een schoone maecht zittende aen een ghetauwe, alwaer zou was wevende de xvii Nederlanden duer melcandre. Een andre tooch, waer een tafel up stont, daerup dat leeghen alderande wapenen, de welcke al ghebroken waeren, daerduer maintenerende thende ofte tcesseren der troublen ende oorloghe deser landen.

Onder den iii^{en} der selve maent schoten de gilde van St^o Sebastiaen binnen Bruessele metter antboghe haerlieder gay van heeren, de welcke afgheschoten wiert by den jonghen grave van Egmont; danof men verblyt was.

Onder den vierden der selve maent van meye xv^c lxxvii zo wiert, binnen der voornomde stede van Bruessele, don Johan dAustria den eedt afghenomen, waerby was belovende te observeren ende onderhouden al tghuent datter ghesloten ende gheaccordeert was.

Onder den laetsten der voornomde maent van meye, zo wiert, naer thooren van der rekeninghe by de commissarissen van Vranckerycke mons^r de Longueval ende meestre Michiel Pomereau, de wet deser stede van Dunckercke vernieut, ende ghecontinueert voor burghemestre Mynhere Van Zoom ³, de welcke tjaer daer te voren by de voornomde commissarissen eerst burchmeestre gheconstitueert hadde gheweest.

Binder maent juny tvoornomde jaer lxxvii zo soude de coninghinne van Inghelant haer ambassaet naer Zeelandt omme te heffen, uut haerder

¹ Voir cette ordonnance dans les *Plucards de Brabant*, t. II, p. 54.

² *Toog*, représentation, théâtre, scène, figure, exposition.

³ Selon l'*Histoire de Dunkerque*, par Derode, p. 556, Léonard Tacoen, dit Zilleke, était bourgmestre de cete ville de 1574 à 1578.

name, tkindt van de huusvrauwe van den prince van Oraengnen, waertoe ^{1577.} zou begroet was; tweck was een dochtre, danof een van de edelmannen van den palsgrave peter was.

Binder selve maent juny track overe van Calis naer Inghelant, als ghesonden, zo men seyde, by de Staten van dese Nederlanden, le viconte de Gandt, broeder van den baron dAnthoin, wesende ooc ghemaect gouverneur van Arthois, ende dat in competente ghetale, omme te communiquiren zekere affaire met de coninghinne van Inghelandt.

Up Sint Jans dach xxiiii der zelve maent juny, wesende kerckwydinghe deser stede, zo wiert de eerste messe ghecelebreert ende andre dienst ghedaen in den nieuwen choir deser stede van Dunckercke.

Int eerste van hoymaent tselve jaer lxxvii, zo arriveerde in Hollandt eene vlote van drie hondert vyftich schepen, onder boyers ende andre, commende uut Oostlandt, al meest gheladen met graen, danof datter, God lof! grooten afslach quam, te meer overmidts den schoonen ougst voor ooghen.

Ten selven tyden wiert anderwaerf den thienden penninck ghecolleceert als tvoorleden jaer by die van de vier leden slants, daer men groote moyte mede hadde; want tvolck meest overal aerem ende bister was, zittende zonder neeringhe, volghende den tyt, danof als noch de apparentie cleyne was van beteren, hoewel de troublen langhe ghecontinueert hadden.

Onder den viii^{en} der zelve maent jully wiert ghepublicceert een placcaet waerby verboden ende gheinterdiceert wiert dat gheenderande cooplieden ofte andre persoonen, subjecten van onsen coninck, hemlieden en zouden vervoorderen te trecken in Vranckerycke ter vendange ofte andersins, om eeneghen upslach van wynen aldaer te doene om in dese landen te transporteren, om de groote fraulde die men daer op heeft weten useren, ende dat up confiscatie van de zelve wynen ende boven dien thien Carolus guldens te verbueren van elck stick die ter contrarien dede; nemaer de Francoysen moeten selve commen, ofte haerlieder facteurs senden; de welke, dies ghemaent zynde, zullen moeten by eede affirmeeren wie dat haerlieder meesters zyn, de welke de selve wynen zyn toebehoorende; welke cooplieden ofte facteurs werden ghehouden zekere hueren in de voornoene ende naer de noene hemlieden te vinden in de vauten daer de wynen ligghen, om te gherieven den guenen de welke begheeren eeneghe

1577. wynen te coopen; weder-coopliede ofte taverniers der selve cooplieden zullen moeten haerlieder wynen stapelen in dese drie steden te wetene: Nieupoort, Dunckercke of Damme ¹.

Den nieuwen pellicaen, ghegoten van metal, was eerst in den nieuwen choor deser kercke ghestelt, weghende metten voet v^c m^{xx} l., onder den xv^{en} der zelve maent.

Item, binder selve maent jully lxxvii quam uut Vranckerycke in dese landen de hertoghinne van Vandommois ², treckende om zekere occasie naer that van Aken, die zeer eerlicken ontfanghen wiert by don Johan dAustria ende met goeden staet wiert by hem gheconvoyeert tot Namen, alwaer zou met haeren staet voortrock, met goet contentement, naer tvoornomde hat. Ende naer tvertrecken der voornomde prinsesse, hebbende de voorseyde don Johan by hem zekere heeren van dese landen, maeckende op eenen morghenstont zyn preparatie als of hy hadde willen gaen ryden ter jachte, heeft hemlieden vertoocht, omme zekere occasie ende redenen hem daertoe moverende, van den advise ende gheresolveert te wesen hem aldaer te willen houden voor eenen tyt, zegghende tot hemlieden: Dit is de plaetse, waer ic my houden wille. Wie wil van de onse wesen? Danof datter sommige by hem bleven, andre reden in alder haesten naer Bruessel; waerinne tghemeente zeer ongherust was, elck sprekende naer zyn ghevoelen ende verstande, te meer als dat men seyde datter diverssche brieven zo van Zyne Alteze als van den secretaris Escovedo, adresserende an de C. Mag^t, adden afghenomen gheweest van de posten treckende naer Spaengnen up den wech ontrent Bourdeaux, ende auwaert ghesonden naer de Staten deser landen.

Onder den v^{en} van ougst tselve jaer xv^c lxxvii zo wiert ghepubliceert alhier, by tmagistrat deser stede, als dat gheen poorters ofte habitanten deser stede en vermochte te maecken eeneghe schulden in Inghelandt, ende dat om diversche arresten de welcke ter causen van dien aldaer ghevielen.

Ten selven tyde was tghemeente van Antwerpe zeer ontrust in tvoelck van oorloghe, twelcke aldaer lach in garnisoene, zo in de stadt als int

¹ Ce placard a été publié à Valenciennes, le 7 juillet 1577.

² Vendôme.

casteel, ende onder andre tyden op capiteyn Lowys de Blois, sr de Trelon, 1577. de welcke int casteel lach met een vendel Walen, als dat hy intelligencie zoude hebben met don Johan, omme by zeker middele, alst zyn tour van de wachte wesen zoude, daerinne te laten comen de vyf ofte vi vendelen Duitschen, de welcke in de stadt laghen, ende alsdanne uuldryven de andre twee vendelen, de welcke voor de Staten int voornomde casteel laghen, ende zo houden de voornomde stadt, midts hebbende tvoornomde casteel voor don Johan. Dienvolghende resolveerden die van der stadt met den capitein van de andre twee vendelen liggheende int casteel, als dat men ten eersten zoude uutsenden, tzy by vriendschap ofte fortse, tvendel van den voornomden capitein Trelon. tWelcke alzo volcommen wiert, ende dat met de minste foulle. Uut causen dat de andre twee vendelen hemlieden te vroom waren, trocken uutten zelve casteele, zonder groote resistentie, danof van wegghen der stadt den andren capiteyn zeer ghelau-deert wiert ende grootelicx begift van texploit by hem ghedaen by de Duitschen, de welcke laeghen in de nieuwe stadt aldaer. Dit anmerckende ende dat de borghers oock meest al in de wapenen waren ende bovendien diverssche schepen van oorloghe van den prince van Oraengnen, de welcke aldaer ghecomen waren ende dapperlyck schoten met haerlieder artillerie naer de nieuwe stadt, waer de Duitschen laghen, wesende grootelicx versaecht, ende boven dien ghedreycht van de borghers als dat zy zouden up den voet vertrecken ofte dat men se met fortse zoude doen vertrecken, ende datter noch wel drie hondert peerden int casteel laeghen om hemlieden de feeste te doeue, by al-dies zy niet vertrecken en wilden, twelcke zy gheloofden, hoewel tselve niet waerachtich en was; hebbende zo de vreesse van allen zyden. tWelcke hemlieden causeerde van stonden an de vlucht te nemen, danof datter noch vyf ofte zesse in de foulle doot bleven; treckende zo met alder haeste ter poorten uut, draghende met hemlieden de slotelen van de poorten der stadt, de welcke zy naerdien met zekere lanslieden naer de stadt zonden, ende naemen haerlieder wech naer Berghen-op-Zoom, alwaer andre Duitschen in garnisoen laghen. Zodat die van der stadt alsdoen verlost waren, zo van tvendel van den voornomden Trelon als van de Duitschen, zonder eeneghe betalinghe, daer den voornomden Duitschen twee daegghen van te voren ghepresenteert hadde ghe-weest zekere groote somme van penninghen hadden zy willen met

1577. vriendschap vertrecken; want men hemlieden niet en betraude, uut causen ten tyden der anslach van de Spaengnaerden aldaer hemlieden niet ter weere ghestelt, maer ter contraryen mede hielpen pilgieren met de Spaengnaerden. Den voornomden capitein Trelon wiert met goeder garde ghesonden naer Bruessele, ende de Staten zonden zeeker volck van oorloghe ontrent Namen om de passagen te bewaren.

Onder den xvii^{en} der selve maent van ougst lxxvii, zo liet don Johan van Oostenrycke uutgaen zekere zyne brieven adresserende an de regierders deser landen, waerby hem grooteliecx excuserende van tquaet rapport dat sommeghe gheesten (zyne laste onder tghemeente waren stroyende ter causen van zyn subyt vertrecken naer Namen; twelcke hy verclaersde te wesen om de verzekertheyte van zyns persoons ende dienst van de C. Mag^t, ende omme de landen in ruste te houden, zo tinhouden der selve brieven hieronder ghementionneert ten vullen zyn declarerende¹.

Ten selven tyden wierden ghedeputeert ende ghesonden van weghen de Staten deser landen aen don Johan van Oostenryck, wesende op tcasteel te Namen, den eerweerdeghen heere Mynheere den bisschop van Ypre, met noch eenen anderen prelaet, omme zeker vertooch te doene by laste van de zelve Staten, danof thinhouden ons onbekent.

Ten selven tyden wierden bescreven by de Staten deser landen alle de casselryen ende steden als dat elck zyne ghedeputeerden zoude senden binnen der stede van Ghendt, alwaer hemlieden oock vonden, volghende tbeschriven, diverssche abten ende prelaten, omme aldaer zekere communicatien te houden onder den xxviii^{en} der selve maent van ougst lxxvii.

Ten selven tyden begonste men te raseren de casteelen van Utrecht, van Antwerpe ende van Ghendt, emmers zo verre als zy de voornomde steden consten inderen; waerinne tghemeente in tbreken zeere laboureeerde. Men bemerkte alsdoen als dat tcasteel van Antwerpe een wonderlick ende *quasi* invincible sterckte was. tWelcke men daer te voren niet zo wel gheobserveert en hadde. Zy lieten staen de deffentie van de voornomde casteelen: al dat ontrent de murailen ofte vesten stont dienende tot haerlieder fortificatie.

¹ Cette lettre, datée du 12 août 1577, et adressée à l'évêque d'Ypres, concerne la ligne de con-

duite que le prince a cru devoir suivre.

Onder den xiii^{en} van septembre xv^c lxxvii, zo arriveerde binnen deser ^{1577.} stede van Dunckerke, commende van de Staten, voirover naer Inghe-landt aen de coninghinne, monst dAvré, broeder van den hertoghe van Aerschot.

Ten selven tyden wiert den abt van Maroles by de Staten abt ghemaect van Sinte Bertins, binnen der stede van Sint Aumaers.

Ontrent in tlaetste der selve maent van septembre xv^c lxxvii, zo quam de prince van Oraengnen binnen der stede van Antwerpen, alwaer hy blydelic ontfanghen wiert. Ende naer zekere daeghen aldaer gheweest hebbende, vertrack naer Bruessel, alwaer hem oock groote heere bewesen wiert.

Binder maent van octobre tselve jaer lxxvii wiert by de Staten ghecoren den hertoghe van Haerschot voor gouverneur van Vlaendren, in plaetse van sr Jan de Croy, heere van Reux, de welcke bleven was by don Johan tot Namen, by den welcken ghemaect wiert gouverneur der voornomde stede van Namen.

Corts daernaer wierden binnen der stede van Ghendt ghevanghen, by zommeghe edelmannen ende tghemeente, de bisschoppen van Brugghe ende Ypre, den hertoghe van Haerschot, meester Jacop Hessel, raedsheere tot Ghendt, metgaders diverssche andre personagen, de welcke men ten laste leyde als datter eenen briefghesonden was by den voornomden Hessel aen den grave van Reux tot Namen, om te communicqueren met don Johan ten achterdeele van de Generale Staten deser landen. Ende corts daernaer wiert den hertoghe van Haerschot ende sommeghe andre van de ghevanghenen gherelaxceert. Nemaer de voornomde prelaten, met diverssche andre, wierden noch ghehouden, ende onder andre den voornomden meestre Jacob Hessel, de welcke den brief hierboven ghementionneert zoude ghescreven hebben, danof de coppie hiernaer volcht ¹.

Ten selven tyden, overmidts den droogen ougst, ghepasseert met alle commoditeyt de vruchten van de lande ghehoost, hadden wy, Gode lof! eene redelicke goede jaerschare van grane, zo wynter als zomer graen; tweleke tghemeente zeer secoueerde. De beste tarwe golt hier om xviii s. vi drs de raziere lantmate, de wynen in Vranckerycke waeren van ghe-

¹ Voir à ce sujet *Sommier discours des justes causes*, etc., lequel est suivi des lettres interceptées, et imprimé à Anvers par Guillaume Sylvius.

1577. lycken wel tamelick gheadresseert ¹ ende goet van wyne, maer diere als : de Orliens xxiiii l. grooten tvat alhier ghelevert, den Ausserrois te xx l. ende de andre naer advenante. Angaende de theilt, die was zeer sober overal, ende dat overmidts dat quaet onghestadich weder zo langhe continueerende. Zo datter weinnich harynck ghevanghen wiert, in der manieren dat den caecqharynck deser stede, in teerst van der theilt ghevanghen, rees van xv l. groote tot xxiiii l. groote tlast. Ende van drooghen harynck wasser oock zeer weynich, zo wel tot Calis als hier.

Binder maent van novembre tselve jaer LXXVII, metter nieuwe mane, twelcke was den x^{en} der selve maent, wiert ghesien in de lucht ende zekere daeghen continueerende eene commeta ofte sterre met den steerte, zeer vreeselick in de vorme van een roe ² met veele tacken uitspreende root als een vlamme viers. tWelcke veele persoonen namen voor een quaet presage van tocommende desolatie. Zy rees altyts up int zuutwesten, continueerende wel xxviii daghen.

Onder den xi^{en} der selve maent wiert binnen der stadt van Bruessele gheresolveert ende uutghegeven een placcaet van tollerantie ende permissie van den ghelde ende tot wat pryse men tselve zal moghen nooden, nemen, uutgheven ende ontfanghen, in der vuegghen ende manieren hien naer verclaerst ³ :

Ontrent int laetste der zelve maent van novembre xv^o LXXVII, by laste van den prince van Oraengnen, een capitein, by toenaeme ghenaeamt Ruchavere ⁴, gheboren van der stadt van Haerlem in Hollandt, tanderen tyden gheweest hebbende een coopman, quam up eenen nacht met ontrent vier hondert soldaten, legghende de zelve in buuke ontrent de stadt van Amsterdam, zo naer alst doemelick was. De welcke hadde tsavens te voren binnen der voornomde stadt ghesonden, deene voren en dander naer, tot twaelfve toe van zyn volck, latende haerlieder gheweer ter poorte, waer zy in quaemen, volghende de hordre aldaer alsdat nyemande met eenich gheweer en mochte binder stadt commen. Ende dus binnen zynde, vonden hemlieden ten huuse van somme fauteurs die zy daer

¹ *Gheadresseert*, bien venus.

² *Roe*, pour roede, verge.

³ Voir cet édit dans les *Placards de Brabant*,

t. II, p. 505.

⁴ Nicolas Ruikhaver.

hadden, hemlieden communicuerende haerlieder last. Ende naerdat zy ^{1577.} eene resolutie hadden ghenomen van haerlieder conspiratie, zonden twee van de voornomde xii persoonen uutter stadt aen den hoop die buyten lach, nemende ter poorte van de wachte haerlieder rappieren, de welke zy tsdaechs te voren hadden moeten daer laten, zo voorseyt is, ende trocken zo naer den voornomden capitein Ruchavere, den welcken zy rapporteerden de resolutie van de voornomde conspirateurs, ende dat hy met zyn volck up de voet moeste marcheren naer de stadt, ende dat de affairen van binnen wel gheprepareert waren. Binnen middelen tyden, zo trocken van ghelycke uutter stadt de andere thien persoonen voren verhaelt; ende hemlieden adresserende aen de wachte ter poorte, versochten haerlieder gheweer; twelck men hemlieden delivreerde. Ende zouckende eene occasie up de voornomde wachte van der poorte, deene track zyn rappier voren ende dander daernaer uutter scheede, zeggende: dat en is myn rappiere niet; maeckende maniere om de selve te bezien. Terwylen reesen de woorden tusschen de wachte ende hemlieden, ende quamen zo *de verbis ad verba*, hauwende ende slaende up de selve wachte. Zo datter sommige doot bleven, andre ghewont, ende binnen middelen tyden quamen de andre van buyten aen in alder haesten. Ende arriverende maecten hemlieden meestre van de selve poorte, twelcke was de Haerlem poorte, de welke zy up den voet beschransen in alder spoet, stellende daerby goede wachte, treckende zo voorts met een ghedruusche ter stadt waerts inne tot up de marct ende Dam in de middel der stadt. Ende alzo tmagistrat ende andre notable persoonen zeer beroert waren, versouckende met hemlieden te parlementeren, begherende dienvolghende respyt van twee huere omme met de ghemeente te spreken. tWelcke, naer veele arguatien, hemlieden gheaccordeert wiert; emmers de resolutie drouch, naer zekere deliberatie, midts datter maer drie hondert ofte wat bet in de stadt en waren van de vianden, dat men de selve zo met wat haerlieder soldaten, die in den dienst van de stadt waren als andre bequame borgers, de zelve met fortce anderwaerf uutzouden dryven. tWelcke zy van stonden aen effectueerden metter hulpe van God. Zodat de viant altyts moeste heerselen tot aen de poorte van Haerlem toe, alwaer zy anderwaerf tsamen clootende¹ waren

¹ *Tsamen clooten*, se réunir, s'assembler, s'attrouper.

1577. ontrent de schransen by hemlieden ghemaect aen de poorte, zo voorseyt is; waertoe die van binnen ghedwongen waren te haelen een paer veltsticken artillerie, om hemlieden daarmede de feeste te doene. Zodat zy met fortce uuytghedreven wierden ende de vlucht namen van waer zy ghecommen waren, latende achter haerliede capitein, de welcke in de foulle verslegghen bleef, met noch andre diversche van zyn volck doot, ghequest ende ghevanghen. Ende alzo wiert de selve stadt voor die reise van dat dangier verlost.

Onder den xxvii^{en} der selve maent van novembre zo wiert alhier, van weghen de Staten, binnen deser stede van Dunckerke, ghesonden in garnisoene capitein Heck van Brugghe met hondert t zestich soldaten.

Onder den viii decembris tselve jaer xv^o lxxvii wiert alhier ghepubliceert tplaccaet van den v^{en} penninck up al de huusen, landt ende renten, etc. ¹.

Ten selven tyden lieten de Generaele Staten deser Nederlanden uitgaen in drucke par octroy, twelcke binder maent van octobre daer te voren by hemlieden gheraempt ende ghesloten hadde gheweest, de cause ende redene waeromme zy hemlieden gherect hadden ofte hebben jehens den gouverneur don Johan, danof int eerste stont aldus: Cort verhael van de gherechte oorzaecke ende redenen die de Generaele Staeten der Nederlanden ghedwonghen hebben hun te versiene tot haerder beschermenese jehens den heere don Johan van Oosteryck. Waerinne stonden diverssche copien van gheintercipierde missiven, de welcke de voornomde heere don Johan zoude ghesonden hebben, zo naer Spaengnen als andre quartier, danof den selven druck ofte bouck breder es mentionnerende, de welcke ghelast wiert te prenten in zevenderande taelen, te weten: in françois, vlaems, duutsch, latin, enghels, italiaens ende spaensche talen ².

Ten zelven tyden zo versaemde de voornomde heere don Johan, wessende tot Namen, zo voorseyt is, goede nombre van capiteinen ende soldaten ontrent hem van alderande natien, zo men seyde.

Ten selven tyden lieten de Generale Staten deser landen uitgaen ende publiceren overal een placcaet waerby zy declareerden viantschap jehens

¹ Ce placard est inconnu. Le chroniqueur a fait ici sans doute une confusion.

² Cet écrit a été imprimé chez Sylvius, à Anvers. Voir aussi Pieter Bor, *l. c.*, liv. XI, fol. 289 v°.

den heere don Johan van Oostenrycke, met haerlieder redenen int selve ^{1877.} placcaet int langhe gheextendeert.

Onder den xxiii^{en} der zelve maent van decembre van tvoornomde jaer lxxvii arriveerde alhier anderwaerf, commende uut Enghelandt, de marquis dAvré, de welcke aldaer, zo men seyde, zeer wel ontfanghen hadde gheweest ende gheobtineert alzulcx hy begheert hadde, alwaer hy stille gheleghen hadde tzydert den xvii^{en} van septembre daer te voren.

Onder den xxix^{en} der selve maent arriveerde alhier een Inghelsche ambassadeur, de welcke tsdaechs daernaer vertrack naer thof ende Staten.

Ten selven daghe quam binnen der stede van Ghendt de prince van Oraengnen, ghacompaigneert met grave Jan, zyn broeder, met diversche andre heeren ende hondert lxx borghers soldaten van Antwerpen. Heeft aldaer feestelyck ende eerlic ontfanghen ende onthaelt gheweest by de vier leden slands, ende byzonder van de heeren notable ende borghers der zelve stede, ghelick hiernaer int corte bewesen werdt '.....

Ten selven tyden wasser groote beroerte binnen der stede van Sint-Aumars. Zodat de borghers al in de wapen waren. De wet wiert vermaect, ende de oude wethouders al verlaten. Ende corts daernaer wierden diverssche van de oude wethouders, metgaders den greffier Brant ende andre, gheapprehendeert up tverzouck van tghemeente ende haerlieder ghecoren capiteinen, als eenen by toename ghenoeemt Synoguet, ende andre, de welcke met hulpe van de hoochbrugghenaers haerlieder uutterste devoir deden, hadde den oppersten Heere dat niet belet, om de nieuwe religie binder selve stadt te bringhen ende planten. Maer alle de zaecken wierden ghepaysiert, zonder foulle ofte schandael, by der tydt.

Ten selven tyde, de hertshertoghe van Oostenrycke don Mathias, zone van den keyser van Rome, van der oude van xix ofte xx jaren, accep-

¹ Tout ce passage est copié de la brochure intitulée : *Beschrijvinghe van hetghene dat vertoocht wierdt ter incomste van de Excellentie des princen van Orangien binnen der stede van Ghendt, den xxix decembris anno MDLXXVII*, par Lucas d'Heere, réthoricien et peintre à Gand. Cette brochure fut imprimée en 1578 à Gand. Elle l'a été

de nouveau par les bibliophiles flamands en 1832. Une autre édition imprimée chez la veuve de Pierre de Clerck à Gand, en 1578, contient en plus les : *Refereynen gepresenteert aen Zynder Excellentie tsynen vertrecke*. Nous supprimons par conséquent tout ce passage.

1577-1578. teerde tgouvernement deser Nederlanden, zo men seyde, ende den prince van Oraengnen zyn stedehoudere.

Ten zelven tyde track over naer Inghelandt Monsr de Fania; men wilde zegghen om assistentie van volck van oorloghe.

Ten selven tyde wiert overal ghepubliceert by placate: alsdat die van den platten lande moesten bringhen in de besloten steden al haerlieder graen ende andre goeden, van ghelycken weeren de wintmuelens die op tlant stonden, opdat de vyandt hem daarmede niet en zoude behelpen, ofte by faulte ende ghebreke van dien men zoude tselve doen weeren thaerlieder coste ¹.

Ontrent in tlaetste der zelve maent january LXXVIII, alzo men seyde dat don Johan van Oostenrycke, wesende binnen der stede ende casteele van Namen, zo voren verhaelt is, daghelicx veel volck van oorloghe byeen versamende, zo te peerde als te voet, ende de Generale Staten deser landen ter andre haerlieder legher hilden ligghende niet verde van de zelve stede, ende verhoorende op eenen tydt als datter bynder voornomde stede monsteringhe ghedaen wiert van tvolck van oorloghe, ende datter veele peerderuyteren bevonden wierden, resolveerden de voornomde Staten, om de meeste verzeketheyt van haerlieder leger, de zelve wat te doen reculeren tot binnen ende ontrent een stedekin ghenaeamt Giblou ². Ende tselve effectuerende, begonsten op eenen haventstont haerlieder retraitte te nemen; danof diverssche capiteinen ende hoofden der legher absent ende binnen Bruessel waren. Zodat de ordre cleyne was. De Inghelschen ende Schotten hadden de arriere-gaerde, wesende, zo men seyde, tusschen de drie ende vier duust. Die van Namen dit verstaende by haerlieder spyen, zonden uut ontrent de vier huere in den morghenstont mons^r Dragon met vyf hondert peerden ende vyf hondert voetvolcx, latende de rest noch in de stadt. Dit peerdevolck hilden hemlieden bedect, tot dat zy haerlieder kyckwerp ³ zaghen; vallende alsdanne op de arriere-gaerde, de welke zy meestendeel al versloughen. De andre namen haerlieder refugie naer een bosschage met haerlieder artillerie; maer wierden zo dapperlyck vervolcht, dat zy al moesten abandonneren, wechwerpende haerlieder

¹ Cet édit, daté du 25 août 1578, est imprimé dans les *Placards de Brabant*, t. Ier, p. 285.

² Gembloux.

³ *Kyckwerp*, coup d'œil, moment propice.

gheweer by den weghe om te haester te loopen, partye altyts vervolghende haerlieder victorie, arquebuseerende, hauwende ende slaende, tot dat zy quaemen ontrent de voornomde stede van Giblou, alwaer dat oock quam thaerlieder assistentie tander peerdevolek uut Namen, de welcke met tvoetvolck overvielen ende innamen tvoornomde stedeken van Giblou, tweelcke zy hilden. Alle de soldaten van de Staten, de welcke in ande ende ghevanghen waren, de guene de welcke den eedt wilden doen ten dienste van don Johan, die wierden ontfanghen ende aenghescreven. De andre tselve refuserende, gaf men pasport te vertrecken waert hemlieden goet dochte, midts doende den eedt als dat zy jeghens de Mag^t offte don Johan niet dienen en zouden, ende oock abandonnerende haerlieder wapenen. Ende naer dese victorie, quam tvoelck van don Johan voor de stadt van Lueven, alwaer zy inghelaten wierden met ontrent vier hondert peerden. Ende namen de borghers in de gratie van de Mag^t, metgaders noch zekere andre stedekins daer ontrent, als Diest ende Thienen. Zouden van ghelycke ghedaen hebben de stadt van Mechele, ten hadde ghezyn dat die van Antwerpe in alder haesten meer volck van oorloghe ghesonden hadden om de zelve stadt te bewaren.

Alzo die van Amsterdam, principale coopstadt van Hollandt, langhe teghen ghehouden hadden zonder te willen condessenderen in de conditien van de andere omligghe steden, ziende alsdat zy van alle canten omryngelt waren, ende dat zy haerlieder trafficque gheensins exerceren en mochten, zo zyn zy, naer diverssche communicatien, met elckanderen overcommen ende gheaccordeert, onder den viii^{en} february xv^o lxxxviii, danof datter diverssche punten ende articlen by gheschrifte ghestelt wierden, ende principalic als datter gheen andre religie binder zelve stadt en vermochte ghepredict, gheleert ofte gheexerceert te werdene, dan doude Catholycke Roomsche religie, ende dat niemandt, van wat state, qualiteyt ofte conditie, en vermochte yet tattenteren teghen de ghemeene ruste ende vrede, met woorden ofte met wercken, op peyne van ghestrafte te worden als perturbateurs van de ghemeene ruste ende vrede; ende dat de andre hemlieden namende van de ghoreformeerde religie niet en vermochten haerlieder religie te exerceren danne buyten der stadt ende jurisdictie van diere; nemaer dat hemlieden zal worden ghedesigneert, by advys van de regenten der voorscreve stede, eene onghewyde nochtans bequame ende

1578. eerlicke plaetse, binnen der selve stede-mueren, totte begravinghe van heuren dooden, de welcke gheschieden sal in alder modestie, sonder meerder convoy van volcke als van twintich ofte xxv persoonen, na de qualiteyt van den overleden, ende den selven naest in bloede, maegschap ofte ghebuerschap successivelic bestaende, ende sonder eenighe vermaninghe, sanc ofte andre uitwendighe solempnityten, op arbitrale correctie.

Onder den xii^{en} der selve maent february lxxviii, zo arriveerde alhier, commende uut Inghelandt, een ambassade van de coninghinne treckende up den voet oostwaert naer de Staten.

Ten selven tyde wierden ghesonden, van Sinte-Aumaers naer Atrecht, vi ofte vii van de oude wethouders van de wet die verlaten was, alzo vooren ghementionneert is, ten versoucke van de ghemeente.

Ten selven tyde wiert anderwaerf by placate verboden eenighe wisselbriefven te passeren tot proffyte van de vyanden, ende dat men van alle andre wisselbriefven moeste houden registre by den magistraten, op correctie corporelle ende confiscatie van diere ¹.

Onder den xv^{en} der selve maent van maerte tselve jaer lxxviii zo arriveerde alhier den marquys dAvré, ende trock ouver naer Inghelandt onder den xvii^{en} daernaer volghende, ende voerde mede eene Spaensche witte gennette, de welcke, zo men seyde, te weesen voor een present tot de coninghinne ende ghecost thebben wel vier hondert ducaten.

Onder den xix^{en} der selve maent, tsaevens, zo quamen ghemarchiert van Ghendt naer Brugghe wel een duust voetvolcx ende hondert peerden, zo men seyde. Ende in de nuchtenstont, ontrent de vier hueren, quamen voor de Cruyspoorte ende zommeghe voor de Speypoorte der selver stede, alwaer zy inghelaten wierden, midts diverssche danof gheinformeert waren, hoewel tghemeente daer zeer in ontrust ende beroerte waren tot dat de zaecke wat ghesust wiert. Eeneghe borghers wierden ghevanghen, andre in de burse ghesedt, de welcke van andre oppinie waren als dat men de Ghentenaers uut zoude houden ende in de stadt niet laten. Zeer corts daernaer wiert de wet vernieut ende al de oude wethouders verlaten, ghereserveert den burgemeestre van scepenen, de welcke by toename was ghenaeamt van de Brakel, gheboren van Ghendt. Daer wierden oock ghe-

¹ Ce placard du 15 février 1578 se trouve en minute aux Archives du royaume.

coren xviii mannen tot beleet der fortificatie der stadt. Was van ghelycken ^{1578.} gheordoneert alsdat men alle de kercken ende cloosters, staende ontrent de stede van Brugghe, zoude weeren ende raseren ten eersten doenlick.

Ten selven tyden wierden de wetten verandert ende vernieut in diverssche steden ende plaetsen.

Int eerste van der maent van april tselve jaer lxxviii, zo begonste men alle de cloosters ende kercken te raseren staende buuten der stede van Brugghe, namelick de Chartruesen, de Roozusters, Ste-Cruus kercke, Sinte-Catheline kercke, Sint-Truwen clooster, Chartruezinnen clooster, Jacoppinessen cloostre ende meer andre. De religieusen van de voornomde cloosters quamen in de stede, moesten hemlieden provideren van andre plaetsen om in te wonen; twelcke diverssche religieusen causeerde groote zwaricheyt, daer zy zom of storven, ziende deze groote ende subyte veranderinghe, principalick die oude religieusen vrouwen, de welcke zo langhe in die besloten couventen haerlieder tydt gheleet hadden.

Ten selven tyde men begonste te fortificeren diverssche steden in dit west quartier, als Nieupoort, Oosthende, Dunckercke, Berghen-S.-Winnocx, Brouckburch ende andre. Hoewel Oosthende was maer een open plaetse op der zee, hebbende goede visscherie ende diverssche coopvaerders op Danswyck ende elders, wiert de selve plaetse zo ghebollewerckt ende bedolven dat men die zeer sterck extimeerde. De ingeniarsen wierden overal ghesonden om de fortificatien te ordonneren, de welcke de bollewercken buuten de steden waren uutteeckenende, latende alsdanne tghemeente graven ende delven, de eerde uitvoeren ende de bollewercken opwrecken met rys ende eerde, naer ordre van de voornomde ingeniarsen, de welcke vertrocken naer andre plaetsen, commende naer zekere daeghen wederomme bezien hoe twerck gheavanceert was; treckende alzo duere met haerlieder goede dachueren, de welcke niet cleyne en waren.

Alzo voren ghementionneert is als dat de legher van de Staten ontrent de stede van Gibrout meest al afgheworpen was by tpeerde ende voetvolck van don Johan, danof Sr Valentin de Pardieu, sr de la Motte ¹, capitein van der stede ende casteele van Grevelinghe, ghemaect ende ghecoren, was by de selve Staten, meestre ende over-heere van der artillerie van haerlieder

¹ Voir à ce sujet : Diegerick, *Correspondance de Valentin Pardieu*.

1578. camp, hoewel ten tyden van der foule hy daer niet was, nemaer binnen Bruessele met diverssche andre capiteinen, waerop onder tghemeente zekere arguatien vielen, omme dat men gheen debvoir en hadde ghedaen, opdat de legher van de Staten met zulcker confusie niet overvallen en hadde ghezyn; alsdoen zo quam de voornomde s^r de la Motte anderwaerf naer dit westquartier tot binnen deser stede van Dunckercke ende van hier naer Grevelinghe, alwaer hy hem hilt. Zeer corts daernaer ghearriveert zynde, wiert bescreven by de Staten als dat hem zoude believen by hemlieden te commen om te resolveren opt tfaict van haerlieder legher anderwaerf te ramasseren, omme de fortse te resisteren van don Johan; danof de voornomde s^r de la Motte tvolcommen van dien wat differeerde, te meer omdat de Staten aldaer hadden gheprovideert zekere somme van penninghen tot Monsr du Vau, lieutenant van den voornomden s^r de la Motte, omme daermede betalinghe te doene tot zyne bende soldaten; scrivende voorts aen den voornomden la Motte alsdat, zo haest als hy by hemlieden zoude ghecommen wesen, men zoude hem van ghelycken doen furnieren tpayement van zyne soldaten.

Onder den ix^{en} der selve maent van april tselve jaer, rysende zcker different tusschen den voornomden s^r de la Motte ende zynen lieutenant du Vau, zo ter occasie van tvoornomde payment der soldaten als anders, zodat den voornomden du Vau vast gheleyt wiert; ende zyn bende soldaten wierden ter poorten uutghesonden, slutende de poorte toe voor haerlieder hoeft. Ende de zelve s^r de la Motte up den voet nam den eedt af van al zyne soldaten, van ghelycken de poorterie, als dat men de selve stadt houden ende bewaren zoude voor den coninck, onsen gheduchten heeren, Catholycke ende Roomsche religie, zonder eenich andre volck daerinne te laten commen in eenegher manieren. tWelcke zy al tsamen be- loofden ende beswoeren. Daernaer quam de voornomde s^r de la Motte op de rempars der selve stede, roupende tot die soldaten van zynen lieutenant, de welke daer buuten stonden, hemlieden vertooghende den eedt van zyn volck tot hem ghedaen, ende vraghende of zy ghedelibereert waren den zelve eedt also tot hem te doene, ende men zoude hemlieden ontfanghen. Waerop zy verantwoordt dat ja. Dienvolghende men liet hemlieden binnen commen. Zodat de voornomde s^r de la Motte aldaer mochte versamen al tsamen ontrent drie hondert soldaten, van welck beleet die van de lande

ende circonvoy sine steden zeer beroert waren , principalie die van Dunc- 1578.
kercke. Dienvolghende zonden wech haerlieder huusvrouwen ende kin-
deren met haerlieder ghereetste goet, zo ter zee als by lande, niet wetende
waer voor best op de provisie van de victuaille te verder mochte strecken
waert datter siege ghecommen hadde voor de stadt; doende daer noch eene
compaignie soldaten incommen boven de compaignie dieder van te vooren
lach; van ghelycken daghelicx fortifieren de zelve stadt, zo an de vesten,
rempars als elders; an de Berchsluus, van deser zyde an de vaert, een bolle-
werck van eerde, zoon ¹ ende rys; twelcke ghenaemt wiert: *Je le veux*;
een andre buuten de sluus van ghelycke waterye, ende wiert ghenaemt: *Il*
fault qu'il soyt; de welcke was duer dhordre van eenen capitein Hecke,
alhier ligghende, wesende van Brugghe, by de Staten auwaert ghesonden om
de plaetse te bewaren. Ende binnen middelen tyde zo wierden diversche
ghedeputeerden ghesonden, zo van wegghen den erdtshertoghe don Mathias,
gouverneur deser landen, als andre an den voornomden sr de la Motte om te
weten ende verstaen zyn intentie; de welcke, zo men seyde, gaf altyts
voor andtworde tghuent hierboven verhaelt, ende dat hy vandaer niet
scheeden en wilde, uut causen hy wel verstaen hadde alsdat zyns persoons
anders niet wel verzekert en zoude wesen. Zodat de zaecke aldus passeerde
ende bleef staende. Ende ondertusschen dede de voornomde sr de la Motte
daghelicx groote provisie van victuaille ende ammunitie, de welcke hy
vercreech van Calis, duer middele ende faveur van Monsr de Gourdan,
gouverneur der selve stede. Ende de Staten, an dandre zyde, zonden van
ghelycken zeker peerdevolck ende voetvolck in dit westquartier, om de
plaetsen te bewaren.

Ten selven tyden lieten de Staten uutghaen een placcaet als dat elk
mochte anslach doen an zyn goet, landt, huusen, renten, etc., de welcke
niet vercocht ofte ghealiencert en waren binnen middelen tyden dat zy
uutten lande ende absent ghezyn hadden, nietjegenstaende verpacht,
besayt ofte verhuert, midts betalende de melioratie ter prisie van mannen
dies verstaende ².

Ten selven tyden een andre placcaet waerby dat gherevoceert wiert
tverbot, zekeren tydt daer te vooren by placcate ghedaen, alsdat de sub-

¹ Zoon, contraction de *zoden*, pluriel de *zood*
ou *zoode*, ou *aardzaude*, qui signifie gazon.

² Cette ordonnance, datée du 22 avril 1578,
a été publiée à Anvers, par Plantin.

1578. jecten deser landen niet en vermochten eeneghen upslach van wynen te doen in Vranckerycke ¹.

Onder den xix^{en} der selve maent quam capitein Worteghem, met zyne bende van ontrent clxx hoofden, binnen deser stadt ligghen in garnisoene.

Onder den xxvii^{en} der zelve maent van april capitein Worteghem, met zyn bende, vertrack anderwaerf uut dese stadt duer ordre van de Staten. Ende daer quam in, ten selven daghe, de bende van den gouverneur van Audenaerde, ghenaemt Mansaert, wesende groot van cxx hoofden.

Onder den derden van meye xv^e lxxviii den secretaris Escovedo, rydende op zyn peert binnen der stede van Madrid in Spaengnen, hebbende, zo men zeyde, zyn depesche om hauwaert te commen, wiert verraderlyck vermoert.

Onder den vii^{en} der selve maent wiert by de Staten voorscreven uutgegeven een placcaet ten laste van alle incommende ende uitvaerende goedinghen, danof zy eenen lyste deden prenten, alzo alderande waeren ghe-last ende ghetaxeert wierden, om tonderhoudt van tvolck van oorloghe, zo men seyde ².

Onder den xii^{en} der selve maent zo begonste Jacob Rycquaert, gheseyt van Ypre, maetsenare deser stede, de welcke den nieuwen choor, metgaders diverssche cappellen daer te vooren ghevauteert ³ hadde van de prochye kercke deser stede, te vauteren de Oostpoorte, danof hy hadde voor thandwerck alleenlick vyf hondert ende tachtentich guldenen van twintich stivers tstick.

Ten selven tyden, doir faulte van victuaille, zo men seyde, wiert by don Johan dAustria par compositie inghenomen de stadt Philippeville, waerinne dat bleven ontrent vyf vendelen soldaten, metgaders den gouverneur ten dienste van don Johan. Maer de andre, de welcke refuseerden den cedt te doene tot de Magt, liet men vertrecken, zonder wapenen.

Onder den xxviii^{en} der selve maent van meye wiert ghesonden by Mynheere de la Motte, capitein van Grevelinghe, naer tcasteel van Anneweyns ⁴ eenen waghen met bier ende andre provisie met zekere soldaten,

¹ Cette ordonnance, datée du 17 avril 1578, est en minute aux Archives du royaume.

² L'ordonnance, datée du 2 mai 1578, est en minute aux Archives du royaume.

³ Vauteren, voûter.

⁴ Hennuyens, département du Pas-de-Calais, à peu de distance de Gravelines.

om tselve te convoyeren. Maer int wederkeeren wierden gheassailliert van zekere andre soldaten, zo datter twee doot bleven ende andre ghevanghen, andre ontliepen. 3178.

Ten selven daeghe quam anderwaerf tot Grevelinghe, als wesende ghesonden by den herdshertoghe don Mathias, zyn hofmeestre Monsr de la Moillerye ¹, omme te communicierene metten voornomden Monsr de la Motte. Maer, alzo wy verstonden, daer en wiert niet gheffectueert. Zodat den zelven hofmeestre aldaer langhe bewaert wiert, zo om tldifferent van de voornomde soldaten boven verclaerst, als andre redenen.

Binder maent juny tselve jaer LXXVIII arriveerden, binnen deser stede van Dunckercke, commende uut Inghelandt ghesonden, zo men seyde, van de coninghinne, zekere ambassaten, te wetene Sr Guillaume Brooke, chevalier, baron de Cobham ², ende meestre Fransois Walsyngham, secretaris *d'Estat et conseillicr du conseil privé de Sa Magt.*, met andre diverssche edelemannen ende andre dienaers, in als ontrent hondert twintich hoofden; de welke yanhier vertrocken te peerde naer thof onder den xxii^{en} der selve maent, dragende voor haerlieder wapenen ofte bla-soenen, waeronder stont ghescreven tguent hier naer volcht: *du très-noble seigneur Guillaume Brooke, chevalier, baron de Cobham, conestable du chasteau de Douvre et gardien des cinq ports, ambassadeur pour la M^{te} de la royne d'Angleterre, envoyé aux Pays-Bas.* — *Du noble et très-vaillant messire Fransois Walsyngham, chevalier, secrétaire d'Estat et conseillicr du conseil privé, ambassadeur pour la M^{te} de la royne d'Angleterre, envoyé aux Pays-Bas.* De welke, alzo voorseyt is, naer zekere daeghen hier gheweest hebbende, vertrocken naer thof.

Ten selven xxii^{en} daghe van wedemaent tselve jaer LXXVIII, zo wiert de wet deser stede vernieut by de commissarissen van de vier leden slandts, danof deene by toenaeme ghenaeamt was Griboval, residerende binnen der stede van Ypre, de andre Marchant, bailliu der stede van Nieupoort. Zodat de commissarissen van Vranckerycke dat jaer hier niet en quamen, omme, naer haerlieder maniere van doene, de selve wet te vermaecken.

¹ Antoine de Lalaing, s^r de la Mouilleric, maître d'hôtel de l'archiduc Mathias. (Voir Diegerick, l. c., p. 20.)

² Lord Cobham, and lord warden of the cinque ports, est-il dit dans le *Calendar of state papers* d'Élisabeth, 1547-1580, p. 743.

1578. Ende wiert alsdoen ghecreeirt voor burchmeestre Jan Bale, scepenen ende raden als hieronder ghementionneert :

Scepenen :

Jan de Sceppere, Pieter de Langue, Adriaen Batten, Pieter Lauwereins, Anthuenis Le Febvre, Christoffels de Guyse, Cornelis de Zwyghere, Thomas Aernouts, Mr Gheleyn Bogaert.

Raden :

Jan Ardennois, dhoude poortmeestre, Mahieu van Hulst, Jacques de Vos, Jan de Muelenaere, Jan de Loutre, Joos Snellinck, Guillame Etten, Jacques de Clerc, Jacques Boudeloot, Pieter de Socq.

Onder den xi^{en} van hoymaent tselve jaer, quam binnen der steden van Berghen in Henegauwe Franssois Monsr duc d'Alenson, broeder van den coninck van Vranckerycke, met twaelf edelmannen alleenelick.

tSaterdaechs den xix^{en} der selve maent overleet deser weerelt, binnen der stede van Antwerpe, mevrauwe de weduwe van Jonckheer Jooris Lamorael, grave van Egmont, naer dat zou langhe cranck hadde gheweest, zo men seyde, al uutghedroocht van thisicus ¹. Haer lichaem wiert ghezuvert ende ghebalsemt, ghevoert naer Sotteghem ende aldaer begraven, als wesende tselve haer heerlichede.

Copie des lettres envoyées par les Estatz de Haynault à ceulx de Bruges ².

Onder den xx^{en} der selve maent jully tselve jaer, in den merghenstont, quamen die van Ghendt binnen der stede van Ypre met ontrent twee hondert peerdevolck ende zes hondert voetvolck. Zy hadden, zo men seyde, sommige vrienden binnen. Zy sonden twee waghens vooren, de welcke in de poorte bleven amuserendé, binder wylen dat het peerdevolck passeerde. Ende in de stadt zynde, danof tghemeente zeer ontrust was, zy reden door de straten, roupende tot de borghers : datter nyemant en roert, maer elck houde hem stille in zyn huus, men zal nyemant yet misdoen. Zy namen diverssche borghers ghevanghen; zy spoillierden de cannonisie ende kercke van Sinte Martins, met diverssche andre insolentien, ende hilden zo de selve stadt in haerlieder bewelt.

¹ *Thisicus*, étisie.

(Voir Vander Wulp, *Catalogus van de tractaten, enz.*, t. Ier, p. 59, nos 569, 570, 571.)

² Elles ont été publiées sous le titre de : *Advertissement et response des Estats de Haynault.*

Op Sint Jacobs dach, xxv^{en} der selve maent, gheschiede de eerste pre-^{1578.}dicatie binnen der voornomde stede van Ypre van de ministers der Calvenisten binnen der kercke van Sinte Nicolaus ¹.

Onder den xxvi^{en} der selve maent wierden verbrant, binnen der stede van Brugghe, drie broeders der ordene van Sinte François, ende drie andre jonghelingen haerlieder haer van den hoofde ghebrant, ende daernaer wel ghegheesselt ende ghebannen. Men seyde dat zy besmet waren bevonden metter zonde van Sodomie. Maer van der waerheyt laet ick God jugieren.

Ten zelve tyde planten de Staten deser landen haerlieder camp tusschen de stede van Loven ende Mechele. Ende don Johan van Oostenryck leyde zyn volck van oorloghe binnen de stede van Loven, Philippeville ende andre.

Onder den derden van ougst tselve jaer lxxviii ghebuerde de eerste predicatie van de Calvenisten binnen der stede Brugghe, ende dat in tprincen hof der selve stede ².

Ten selven tyde bleef de armade van Portugal in Barbarie, alwaer de coninck Sebastianus was in persooone met eene schoone armeye up de Mooren. Maer, doir zommeghe faulten, ghecreech de neerlaghe. Zodat hy in den strydt verslegghen bleef met veel andre edeldom ende andre volck van oorloghe; een groote schade voor trycke van Portugal ende al de Christenheyt, ende een meeder corragie voor de Mooren ende andre vianden van onsen gheloove.

Copie de certaines lettres escriptez par le s^r de la Motte à Messrs de Bourbourg.

Messieurs. Ceste sera pour continuer mes bonnes voluntez et corespondence que je désire tenir en voz endroitz, sur espoir que ay escrit par aultres mes lettres. En conformité de quoy vous envoie ici joint certaines pièces venues en mes mains depuis l'entreveue de voz derniers deputez en ce lieu, lesquelles, à mon advis, ne estoient guerre la cause pour laquelle ilz ont esté icy. L'aultre poinct est pour vous prévenir et vous faire entendre que

¹ Des prêches publics par des protestants eurent déjà lieu à Ypres dans un cimetièrre en 1562. (Voir Janssen, *De hervormde vluchtelingen van Ypre*, p. 1.)

² Les protestants avaient déjà commencé leurs

prêches à Bruges dès l'an 1566. (Voir Janssen, *De kerkhervorming*, t. 1er, p. 111.) Le chroniqueur entend sans doute parler des premiers prêches après la destruction des images.

1578. cejourd'huy sont venuz douze ou quinze chevaux en ceste ville de la compaignie de mons^r de la Tour, attendant la reste de sa compaignie, quy seront environ cinquante, dont vous ay bien voulu advertir, affin qu'aucuns esprits malings ne tachent à vous faire croire chose contraire à la verité; vous assurant qu'ilz tiendront la mesme ordre que ont fait ceulx quy auparavant y ont esté, selon que ay diet à voz derniers députez; que vous prie bien fort croire, comme voirez par les effectz, de quelle volonté je désire et procure meetre le tout en bonne ordre et au salut du pauvre pays. Sur ce prieray le Créateur, Messieurs, vous donner en santé bonne et longue vie, mes très-affectueuses recommandations à voz bonnes grâces. De Gravelinges ce xiii^{m^e} d'aoust l'an xve lxxviii. Vostre bien affectionné à vostre service, Valentin de Pardieu, s^r de la Motte. A Messieurs les bailly, portmaistres et eschevins, ensemble viconte et overheers de la chastelenie de Broubourg ¹.

Ten zelven xiii^{en} daghe van ougst begonste men deerste predicatie te houden van de Calvinisterye binnen deser stede van Dunckereke, ten huuse van eenen Gillis van de Walle ², backere, de welcke eenen zone hadde van den zelven style; de welcke, trauwende een huusvrauwe, track naer Onschote, alwaer hy by eenen ministre calvinist ghetraut wiert, ende quam naerdien anderwaerf hauwaert. Die was deerste die alzo hier ghetraut wiert. Ende onder den xx^{en} der selve maent begonst men te predicken van de calvinisterye in de Coopinghe deser stede, daer men den arynck ende visch was ghecostumeert te vercoopen, procederende zo altyts voorts alzo de slanghen ende drakebloet tsamen loopen.

Int eerste der maent van septembre tselve jaer quamen binnen Meenen wel xiii vendelen Walen soldaten, zo men seyde.

Ten selven tyde quamen de Ghentenaers met haerlieder volck van oorloghe ontrent de stadt van Ryssele, in meeninghe van daer binnen te commen. Maer die van Ryssele refuseerden hemlieden de intreye. Zodat zy vandaer vertrocken naer Steeghers ³, alwaer zy haelden mevrauwe van Glason, wesende op haer casteel aldaer, ende brochten haer ghevanghen binnen de stede van Ghendt.

Onder den tweeden van octobre tzelve jaer lxxviii zo overleet deser

¹ Voir aussi d'autres lettres du s^r de la Motte au magistrat de Bourbourg dans Diegerick, *Documents inédits*, t. 1er, pp. 142, 145.

² Gilles van de Walle avait déjà été poursuivi dès 1561. (Voir De Coussemaker, *Troubles religieux*, t. IV, p. 546.) Le premier pasteur réformé

de Dunkerque, en 1578, est sans doute Pierre de Bert, dit Bertens. Il avait déjà prêché en cette ville en 1568. (Voir Janssen, *De kerkhervoorming in Vlaanderen*, t. 1er, p. 183.

³ Estaires, département du Nord, canton de Merville.

weerelt de edele prince don Johan van Oostenrycke, gouverneur deser 1578.
 Nederlanden; tweleke was de natuerlicke zone van Carolus den vyfsten,
 keyser van Rome, coninck van Spaengnen, grave van Vlaenderen, etc.,
 ende dat van de smettende zieckte van t millesoen ¹. tLichaem van desen
 vromen prince don Johan wiert ghestelt in de groote kercke tot Namen,
 verciert met veel costelicheyd, de ceremonien ende dienst aldaer vol-
 kommen met grooter solemniteit; ende daernaer tselve lichaem wiert ghe-
 voert naer Spaengnen, ende aldaer gheleyt int graf van zynen vadere
 Carolus den Ven, zaligher memorie. tWeleke een schadelicke doot was
 voor dese landen, in de waerheyt, noch wesende een jonck ende schoon
 prince, begift van God met zonderlinghe gratien, zeer wel ter sprake in
 diverssche talen, wel apparent te wesen een victorieus prince, alzoot ghe-
 nouch ghebleken hadde int jaer xv^e LXXI daer te vooren, als wesende
 thoofst ende oppercapitein van die schoone armade ter zee by de Christene
 princen uutghereet, te wetene by onsen heyleghen vader den Paus, den
 coninck van Spaengnen ende seigneur van Venegen, wesende in als wel twee
 hondert ende xxv ofte xxx galleyen jeghens de armade van den grooten
 Turck, ten tyden als hy teoninecryc van Cypers was overvallende. Hoe
 wel zyn armaede noch veel meerder was dan donse, wiert doir de hulpe
 van Jhesus, onsen Zalichmaker, ende de vromicheyt van den zelve don
 Johan afgheworpen, de welcken met een crucefix in de handt overluyt
 altyts riep tot den soldaten alsdat zy vromelick stryden zouden, want
 doir middel van den ghecruysten Jhesus moesten de victorie verwerven.
 Zodat zy die oock, naer vromelick stryden, obtineerden up sinte Justine
 dach, den vii^{en} octobris xv^e LXXI, als vooren; schoten diverssche galleyen
 van de vianden in den gront, zekere groot heeren ghevanghen. ende wel
 clxxviii galleyen, zeven duust ix^e xx slaven, cxxv groote cannons artil-
 lerie, ii^e iii^{xx} xiiii cleene sticken ende xxi ysere sticken, met veel andre
 schatten ende ryckdommen. Inder waerheyt een wonderlick glorieuse
 victorie! Hadden de Christene princen de zelve ghesaemdelick gheconti-
 nuert, zy zouden de macht van den Grooten Turck grootelicx ghecranekt
 hebben; maer naer dat de Venitianen zekere fortresse van den Turc ghe-
 wonnen hadden, ghenaeamt Malgariten. gheleghen in de provincie van

¹ *Millesoen*, ou *menisoen*, dysenterie.

1578. Cimera, twelck gheschiede onder den XIII^{en} van novembre xv^e LXXI, binnen corten tyden daernaer accordeerden metten voornomden Turck voor zekere jaren treves. Zodat de christene armade ghesepareert wiert. Want naederandt, zo men seyde, wierden by den selven Turck zekere briefven met diverssche presenten ghesonden an den zelven don Johan, waerby hy hem grotelicx was lauderende van zyn couraige ende vromicheyt, ende dat hy deerste was de welcke in diminutie ghebrocht hadde dat gheluckich ende wonderlick voorspoedich huus Ottomane, danof de copie getranslaert uit de tale arabique in fransche tale hieronder volcht :

Selin, fils du très-hault et très-glorieux Soliman XIIIme, empereur des Turcs, roy des roys, dominateur des provinces, expugateur des exercites et des terribles armées maritimes et terrestres, à très-hault Jehan d'Austrice, capitaine de singulier valeur, qu'il ne se desdaigne donner lieu entre ses haultz pensementz de son grand valeur et incomparable signet, lequel te fait beniet pour l'admiration de tant grande vertu, jeune très-glorieux, lequel a mérité en tant d'espace de temps d'estre seul le commencement et principe de dommaiges que jamais auparavant la très-sublime et tousiours heureuse et admirable maison ottomane ha senti des Chrestiens amoingdriment et diminution; et nonobstant offencé, veul faire par ces dons aparostre vers tous ung illustre tesmoignage de toy.

Lequel dons, se tu consideras, comme doibs certes assez, plus les debvras extimer et aprécier que quelconque aultre tienne, puisqu'ilz viennent de celuy lequel estant entre tous les hommes le plus grand, à toy seul par ceste sienne presente liberalité se fait quasy à toy esgaul; chose dont jusques à présent plusieurs se sont tenus plus heureulx à souhaiter que d'avoir eu espoir de l'obtenir. Je prie Dieu que de nostre ire il te garde.

Les dons ont esté vestemens de zibellines aparaillez, dont il y en a ung lequel couste huit mille escuz d'or, plus vestemens de leurs cervices très-riches, tapytz fort riches en grand nombre, couvertures d'or et d'argent de grand valeur, quantité grande de couteaulx de table ornez de joaulx et de l'or à tout grande artifice, six cointaires de inestimable valeur, beauté et bonté, arez et fleschez en grand nombre, des flaxons et couppons de cuir et d'autres semblables choses, riches et beaulx.

Dus, alzo vooren verclaerst is, zo wasser te verwachten van dien goeden prince don Johan eenen goeden dienare tot de Mag^t ende vrient van dese Nederlanden, hadde de Heere hem belieft te sparen. Want hy volgde zeer de voetstappen van zynen victorieusen heere ende vadere Carolus den V^{en}, van hoogher memorie, de welcke onder anderen int jaer xv^e xxxv, doende dat groot voyage in persone met de schoone armade ter zee up Aphrica, om de stadt van Tunes, de sterkte la Goulette wederomme te

recouvreren uut handen van Barberousse, de welke de selve plaetsen ^{1578.} gheusurpeert hadde ende den coninck verjaecht. Ende alzo daer dispute viel van te provideren tot de selve armade eenen capitein generael, ende alzo tselve last groot ende zwaer was, ende oock deen om dander wille, niemande en wilde hem tselve attribueren, zo de keyser dit anmerckende, in volle vergaderinghe, nam in zyn rechter hand een crucifix ende hief dat uppe zo hooghe als hy conde, ende riep overluyt dat Jhesus-Christus zoude wesen thoost ende capitein generael van die glorieuse heyleghe ende heerlicke interprinse. Zodat hy de heere gaf tot God, ende verjouch van de selve armeye alle ambitie ende cupiditeyt van domineren. Zodat de K. Mag^t te boven quam van zyn goet voornemen met zyne schoone armade, de welke men extimeerde sterck te wesen, onder galleyen ende scepen, wel ontrent vier hondert zeylen; overvielen met fortce de sterckte la Goulette, de welke men extimeerde voor inprenable; want zy commandeerde tport ofte canal der stede van Tunes; dede tzelve fort van stonden an wederomme repareren daert gheschoten hadde gheweest int beleg, ende renforceren; stellende daerup een garnisoen wel van thien hondert Spaengnaerden volck van oorloghe; vonden daerup veel schoone artillerye, zeer veel schats van thresor van den coninck, veel costelicke droguen, onguenten ¹ ende odoriferante zaecken, als amber, musque ende diergheleycke zaecken, besloten in coffers van loot, al van grooter extime ende weerde, veel precieuse verwe, als azur, greynen van scharlaken ende saffraen. Men vont daer vanghelycken de wapenen ende leersen van de fransche chevaliers, de welke van twee hondert LXXX jaren daer te vooren aldaer ghelaten waren van de armade van den coninck St Loys van Vrancerycke. De Mag^t vont oock int port van dien groote nombre van schepen ende galleyen, de welke de voornomde Barbarousse aldaer tzynder defentie hilt ligghende. Ende naer datter goede ordre ghestelt was in de voornomde fortresse la Goulette, zo track voorts de gheheele armade, danof sr Andrias Doria tlast hadde van alle de schepen ende galleyen, naer de stadt van Tunes, de welke vanghelycken inghenomen wiert; alwaer an allen weggen veel Turcken ende barbaren, zo te watere als te lande, versleghen wierden gheseit. Barberousse nam zyn vlucht met om-

¹ *Onguents*, parfums, liquides; dérive du latin *unguentum*.

1578. trent zeven duust Turcken naer de stadt Hippone alsnu gheenaemt Bonne, alwaer hier voormaels den werdegghen docteur ende leeraer s^t Augustin bisschop was. Maer hem aldaer noch niet wel betrouwende, noch stadt of casteel, midts s^r Andreas Doria hem dapperlick vervolghende, nam voorts de vlucht, deerlick verflouckende zyne goden, naer Constantinopolen om den Grooten Turck, zynen meestre, de goede nieumaren te ghaen draghen. Die van Bonne quamen uut, al de principaelste van der stadt, ende presenterden de slotelen an de K. Mag^t, biddende de selve stadt te willen houden ende ontfanghen in gratie, deffenderen ende preserveren van alle foulle ende oppressie. De Mag^t dede overal publiceren, op peine van den lyfve, dat men tbloet der menschen zoude sparen, de eere van maechden ende vrouwen bewaeren. De verjaechde coninck van Tunes, die gheenaemt was Muleusem, quam by de Mag^t, hem vallende te voete ende presenterende allen dienst ende hommage. De Mag^t stelde hem anderwaerf in zyn ryck met zekere diverssche conditien, de welcke al schriftelick int langhe wierden ghestelt, ende principalic dat hy altyts goet vrient tot de Christenen zoude wesen, hemlieden latende liberlic trafficquieren, kercken, cloosters ende godshuusen te stichten, haerlieder religie te exerceren; voorts dat de Mag^t voor hem houden zoude de fortresse la Goulette met noch twee mylen weechs int ronde, ende dat de coninck jaerlicx zoude betalen de somme van twaelf duust croonen tot onderhoud van tvolck van oorloghe van la Goulette, ende voor tcasteel van Bonne acht duust croonen, want angaende de stadt van Bonne, de Mag^t dede de selve demanteleren, comt tsamen twintich duust croonen. Voorts dat de palte ofte platique¹ van tcorael van ghelycken zoude blyven tot de Mag^t. Voorts dat de coninck zoude ghehouden zyn, in reconnoissance der weldaden van de Mag^t ontfacen, jaerlicx te senden zes morisque peerden ende twaelf valken. Ende waert dat hy in faulte waere tselve an de Mag^t te senden, zal vallen voor deerste mael in de peyne van vyftich duust goude croonen, voor de tweede mael tdobbel van dien, ende voor de derdemaal up rebellie ende *lèse majesté*. Ende dat hy gheen secours en mochte gheven ofte favoriseren tot eeneghe coursairen oft vianden Zynder Mag^t ende van de Christenen in

¹ *Palte ofte platique*, pelure, enveloppe, croûte? Le chroniqueur entend-il parler de l'exploitation du corail? Cette clause ne figure pas au traité con-

clu entre l'empereur et Muley Hazen le 2 août 1558, et publié dans Dumont, t. IV, part. 2, p. 128.

eenegher manieren. Ende naer dat alle zaecken volhendt waren, de Mag^t 1578. vertrack vandaer met zyn armade naer theylandt van Sicilien, alwaer hy gheluckelic arriveerde ende met grooter triumphe ontfanghen wiert.

Naerdats de voornomde prince don Johan overleden was, alzò vooren verhaelt is, zo augmenteerde binnen de stede van Loven daeghelicx, zo tmillesoen als de peste; zodats danof storven de meestendeel van de borghers, men extimeerde wel xlv duust persoonen.

Onder den vierden van octobre selve jaer xv^o lxxviii, ontrent den havent, wiert binnen der stede van Ghendt uut de vanghenesse ghehaelt, zonder eeneghe wete ofte advertisement daer te vooren, meester Jacob Essel¹, raedtsheere van Ghendt, vooren ghenoomt, de welcke langhe tydt hadde ghevanghen gheleghen, metgaders eenen andren met hem van Ypre, ghenaeamt by toename Visch², tandren tyden fiscael gheweest. Ende wierpen die beede up eenen vrechtwaghene, de welcke naer Cortryck meende te ryden. Ende buuten commende een stuck weechs butter stadt, doende den voerman met zynen waghene stille staen, wierden de voornomde twee persoonen van den waghene ghehaelt, ende zonder figure van proces beede aen eenen boom gheanghen ende verworcht. Ende naerdats zy doot waren, sneden af den langhen grysen baert van den voornomden Essel, als wesende een man van omtrent de lxx jaren, stellende den zelve baert up haerliedder hoet voor eene plume, ende segghende dese woorden: wy moeghen nu oock wel in den raedt zitten, als draghende gryse haerden. Want ten tyden als dit spel eerst begonste, zo zoude de voornomde Essel gheseyt hebben dat men den jonghen raedt zo niet en behoorde te gheloven, nemaer betre de persoonen van langher experientie, de welcke de gryse haerden draghen.

Onder den xii^{en} der selve maent van octobre wiert gheruyncert, zo by de soldaten als sommige patriotten deser stede, de kereke van Ste Eloys, metgaders den berch van Calvarie staende buuter stede; van al tguent datter in was wiert ghespoilliert ende ghebroken. tWelck eene plaetse was waer daeghelicx groote devotie ghesceinde; twelck de duvel benydende,

¹ Jacques Hessels, conseiller au conseil de Flandre. (Voir sa biographie dans Halewyn, *Mémoire sur les troubles de Gand*, édition de Kervyn de Volkaersbeke, p. 95.)

² Jean de Visch, conseiller fiscal au conseil de Flandre. (Voir sur cet événement Halewyn, *Troubles de Gand*, éditeur Kervyn de Volkaersbeke, pp. 92, 95.)

4578. ende midts dien moverende zyne dienaers tselve te breken. Van ghelycken gheschiede tot Berghen-Ste-Winnocx.

Ten selven tyden quamen de visschers deser stede uut diep water daeghelicx up met redelick goet ghevang van harynck, de welcke oock zeer wel vercocht wiert. Want, overmidts het arriveren alhier van diverssche Fransche coopliden, zo van Troyen in Champagne, van Paris als Orliens, deden den prys van den caecqharynck upspringhen van neghentien ponden grooten tlast tot xxiii l. ende xxiiii l. grooten tlast, al ghepact, twaelf tonnen voor tlast.

Onder den xvii^{en} der selve maent van octobre tvoornomde jaer lxxviii capitein Hecke met zyne bende soldaten, alhier zekeren tydt gheleghen hebbende in garnisoene met de bende van Mansaert, gouverneur van Audenaerde, alhier gheleyt by de leden slands, uut zekere occasie henlieden daertoe moverende, casceerden den selven Hecke met zyne bende tenselven daghe, ende sonden hem ter poorten uut; de welcke met zyne voornomde bende vertrack naer Broucburch, twelcke aldaer hilt met de Staten, danof dat capitein ende gouverneur was ghestelt, by de voornomde Staten, Jonckeer Jacques de Sallet, een goet ende vroom edelman. Ende veretrocken, met den voornomden Hecke, heer Gheeraert, pastoor deser stede, metgaders al de weerlicke priesters, vreesende ende hemlieden niet betrouwende up de bende van Mansaert, de welcke alhier lach, als oock up de andre nieuwe benden, de welck men daeghelicx hier verwachtte. De gardiaen van desen couvente der Minderbroeders, ghenaemt heer Gheeraert Verbiest, bleef noch hier om de Catholycken wat te assisteren, maer buuten zyn couvent ende oock in weerlicke habyte.

Int eerste van novembre tselve jaer lxxviii quam alhier met zyne bende capitein Aernoudt de Langhe van Ghendt in garnisoene¹. Ic gheloove tselve een brouwer van zynen styl was.

Onder den xv^{en} der selve maent quamen noch hier inne, boven de voornomde benden, drie andre benden, te wetene een capitein Meetkercke, capitein Cornelis van den Berghe, twelck een hoedemaeckere gheweest hadde tot Berghen-Ste-Winnocx, ende capitein Beyts, twelcke een schoenlappere hadde gheweest binder stede van Ypre, ende aldaer de Ghente-

¹ Arnoul de Langhe, chef d'une compagnie de Gantois. (Voir Halewyn, l. c., p. 77.)

naers eerst helpen inbringhen. De selve drie benden quamen in der stadt ^{1578-1579.} in der nacht, waer dat veele diverssche goede poorters van andre advise waren als dat men die niet zoude inlaten commen. Maer andre meca-nycken' wederomme ter contrarien. Ende waren de selve drie benden on-betaelt ende gheleyt up den hals van de borghers, de welcke die moesten den cost gheven.

Int eerste der maent van decembre tvoornomde jaer LXXVIII begonste men eerst af te breken ende raseren de kercke van *ste Eloys* ende den berch van *Calvarien*, updat men daermede de stadt niet en zoude crancen. Voorts alle de huusen afbreken, zo aldaer staende als tot *Pierken Paps*, oock alle de brauwerien ende tauhuusen², danof datter sommige verbrandt hadden gheweest by de soldaten deser stede, alzo zy van ghe-lycken branden veele schoone pachtsteden int lant staende, cloostre goe-dinghen ende andre. Voorts alle andre huusekins staende ontrent de stede wierden al af ghebroken. Zo datter groote haermoede was onder tvolek aldaer wonachtich, niet wetende waer logieren. Van derghelycken deden die van *Berghen-Ste-Winnocx* ende *Bergh-ambacht*.

Onder den vierden der selve maent quam de prince van *Oraengnen* van *Dendermonde* binnen der stede van *Ghendt*, alwaer hy zeer wel ontfanghen wiert.

Ontrent ten halfsten deser maent wierden ghesonden, by myn heere de *la Motte*, naer *Cassele*, *Mynheere* van *Montigny* met twintich peerde-ruyters, danof de xv afgheworpen wierden ende meest verslegghen by de boeren van *Zeescappel*³. Waeromme de voornomde de *la Motte* zeer tonvreden was.

Onder den xxii^{en} der selve maent overleet deser weereit, binnen der stede van *Antwerpen*, van deette cortse, den grave van *Bossu*, gouverneur van *Bruessele*.

Onder den eersten january xv^e LXXIX vertrack van hier naer *Audenaerde* de bende van *Mansaert*, gouverneur der zelve stede.

Onder xv^{en} ende xvi^{en} der selve maent wierden binnen deser havene

¹ *Mecanycken*, machiner.

² *Tauhuusen*, corderies.

³ Il faut sans doute lire *Zegerscappelle*, aujourd-

d'hui *Zeggerscappel*, département du Nord, can-ton de *Wormhout*.

1579. ghelost, uut zeker binnelanders commende van Berghen-St^e-Winnoex, zekere nombre van clocken, zom groot, andre middelbaer, de welcke ghelicht hadden ghezyn uut de kercken van de dorpen daer ontrent, ende wierden ghescript in huedeschepen up Zeelandt. Waeronder andre een clock was de welcke, volghende de date daerup staende, ghegoten was in tjaer Ons Heeren twaelf hondert LXXII.

Onder den xviii^{en} der selve maent voer over van hier naer Inghelandt, commende van Ghendt, grave Jan-Casimire¹, met cleynen staet. Want en wilde niet ghekent wesen.

Onder den xxii^{en} der selve maent january wierden de ghevanghenen vooren verclaerst ghevoert van Ghendt naer Antwerpen.

Naer den overlyden van den heere don Johan van Oostenryck wiert superintendant ende capitain generael der leghers van de C. Mag^t gheconstitueert den prince van Parma, Plaisance, etc.

Onder den ii^{en} van maerte xv^c LXXXIX zo plante de prince van Parma, etc., legher ende siege voor de stadt van Maestricht, de welcke zeer ghestreckt was, vreesende tvoornomde siege, met diverssche bollewercken, hebbende wel in xi vendelen soldaten, bovendien meest al de lanslieden vandaer ontrent, die zy daeghelicx deden wercken an de rempars der zelve stede.

Onder den iii^{en} der selve maent wierden up de mart deser stede gheanghen ende verworcht an eene galghe vier soldaten van capitein Cornelis van de Berghe, ter causen dat zy vermoort hadden eenen muelenaere binnen de prochie van Hondscote.

Onder den viii^{en} der selve maent wiert anderwaerf gheopent de prochie kercke deser stede voor de Catholycken, ende den dienst ghedaen by heer Gheraert Verbiest voorscreven, gardiaen van den couvente van de Graebroeders deser stede, de welcke altyts hier ghebleven hadde, met noch twee van zyn broers, maer buuten den couvente in zommeghe poorters huusen, in weerlicke habyten. Welcke kercke altyts hadde ghesloten gheweest tzydert vertrecken van capitein Hecke voorseyt met zynder compaignie onder den xvii^{en} octobris xv^c LXXVIII, waermede zo vertrocken, als voorseyt is, onse pastor, metgaders al de priesters der kercken, uut vreesse als vooren. De ghueene van de ghepretendeerde ghereformeerde religie hadden altyt ghe-

¹ Jean-Casimir, comte palatin, second fils de l'électeur palatin Frédéric III.

persisteert thebben de zelve kercke voor de executie van haerlieder religie. 1570.
Maer in thende wiert by den erdshertoghe don Matthias ende zynen raedt gheordonneert de selve prochie kercke, overghemerct datter maer een en was, blyven zoude de Catholycken, ende dat de ghuene van de andre religie moesten te vreden wesen met haerlieder eerste kercke ende tgheheel couvent van de Franciscanen, naer datter veel diverssche voyagen, zo van eender zyde als van dandre, ghedaen hadden gheweest ten hove, al ten grooten coste van der stede, de welcke van ghelycken hadde de zelve kercke ghedaen decken ende repareren van glase veinsters, bancken ende andre reparatien; want de zelve kercke noch al gheruyneert lach van tjaer LVIII, als de Francoysen de stadt verbranden; de welcke groot ghenouch was om haerlieder exercitie, behoudens dat men de zelve met redene hadde connen contenteren. Maer tselve procedeerde meest uut depyte om de papauwen ¹, zo zy die naemden, te priveren van haerlieder exercitie.

Ten zelve tyde de resolutie drouch, alzo wy vooren gheroert hebben, als dat men de ghevanghenen, de welcke binnen der stede van Ghendt onthouden waren ende langhe ghesyn hadden, zo wel gheestelic als weerlick, te wetene den bisschop van Brugge, den bisschop van Ypre, Mynheer van Rasinghem, Mynheere van Zweveghem ende diverssche andre, als dat men de selve vandaer zoude vervoeren in eeneghe neuterale steden, omme aldaer haerlieder proces ghedemeneert te werdene, ende zowel van eender zyde als van dandre elck zyn cause te justifieren. Nemaer de zelve ghevanghenen arriverende binnen der stede van Dendremonde, wierden aldaer in bewaere gheleyt, zonder voorder te voeren ².

Ten zelve tyde wierden binnen der stede van Ghendt al de kercken van de Catholycken toeghesloten ende de dueren toeghemaetst, updat men daerinne gheenen catholycken dienst en zoude exerceren, zo in de zelve kercken als andre cappellen ende godshuusen.

Ten zelve tyde ende volghende regneerde binnen der stede van Loven zeer groote sterfte, zo van de peste als vant millesoen. Zodat meer dan de twee deelen van de inwoonders storven. tWelcke grootelicx dede prospereren de stadt van Duway. Want al de studenten aldaer belenden, zo uut

¹ *Papauwen*, papistes.

² Voir Halewyn, *l. c.*, p. 148.

1579. cause van der influentie ¹ als oock de groote foulle der soldaten; alwaer men seyde dat int jaer xv^c xlii, als capitein Martin van Rossem met zyn leghere voor de zelve stadt lach, alsdoen daer binnen bevonden ende ghetelt wierden, onder groote ende cleyne, de nombre van elf duust drie hondert studenten; de welcke met Gods hulpe alsdoen belet gaven alsdat de voornomde van Rossem in de zelve stadt niet en gherochte. Men extimeert de groote van der zelve stadt te wesen drie groote mylen int ronde, maer veele plaetsen onbewoont, daer men coorne zayt, daer wyn-gaerden staen ende andre hoven.

Ten zelve tyden, naer dat grave Jan-Casimire zekeren tydt in Inghe-landt by de coninginne wel onthaelt hadde gheweest, quam anderwaerf naer Zeelandt ende Hollandt, ende vandaer track stracx daernaer naer Duitschlandt, ende ooc meest al zyn volck, zonder meer hauwaert te commen.

Onder den xxi^{en} der zelve maent van maerte lxxix, zo wiert alhier by placcate van de Staten ghepubliceert ende ghedeclareert Valentin de Pardieu, sr de la Motte, met alle zyn adherenten, voor vianden des landts ².

Onder den xxiii^{en} der zelve maendt quamen binnen deser stede, met haerlieder benden, in garnisoene, capitein Fonache ende capitein Brant.

Ten selven tyden hilt Mynheere de la Motte voorscreve de riviere van der Colme besloten. Zo datter niemandt passeren en conste. Hilt van ghe-lycken van Grevelinghe zommeghe salloupen ³ van deffence by der zee varende.

Naerdat de Walen, de welcke men naemde Malcontenten, houdende de zyde van de C. Mag^t, hemlieden ghefortificeert hadden binnen den dorpe van Coudekercke, ontrent Ste-Winnocx-Berghe, zo up de kerkke van den zelve dorpe als up thuus van sr Nicolaes de Brune, twelcke bewalt was, ziende datse omrynekt waren van allen zyden ende oock gheene victuailen consten ghecryghen, hebben tselve gheabandonneert ende vandaer ver-trocken onder den eersten van april xv^c lxxix in der nacht.

Ten zelve tyden wierden anderwaerf de voornomde personnagen ghe-

¹ *Influentie*, maladie contagieuse.

² Voir, au sujet de ce personnage, Groen van Prinsterer, *Archives de la maison de Nassau*, t. VI,

pp. 572, 469, 487, 514, 515, 525, 587, 595, et Diegerick, *Corr. de Pardieu*.

³ *Salloup*, chaloupe.

vanghenen ghebrocht van Dendermonde binnen der stede van Ghendt, 1879.
ende gheleyt in de vanghenesse daer zy uutgheaelt waren.

Ten zelveu eersten daghe van april arriveerde binder have deser stede van Dunckerke de admirael Trolon ¹, ghenaeamt Guillame de Blois, commende uut Zeelandt met een cromstevenschip gheaccoutreert ten oorloghe, metgaders noch een andre huedeschip, bringhende met hem, onder boodsghesellen ende soldaten, ontrent drie vendelen, als wesende ghesonden, zo men seyde, by Zynder Excellentie om ordre te stellen upt faict van der oorloghe, ende alhier te houden zyn residentie. Wiert ghelogiert int huus van den gouverneur, toebehoorende de stede.

Onder den vii^{en} der zelveu maent arriveerde alhier int landt, ontrent de stede, mons^r de la Nouwe ², gheseyt *bras de fer*, capitein uut Vranckerycke, de welcke aldaer langhen tydt van te vooren ghedient hadde de Huguenotten ende rebellen in Vranckerycke, een zeer goet man om quaet te doene, commende alhier van oosten, ghesonden by de Staten met ontrent veertich vendelen soldaten voetvolck, onder Francoysen ende Schotten, bovendien ontrent vier hondert peerden, al, zo men seyde, de welcke de selve nacht te leechwatre passeerden van buuten doir de havene ende trocken naer Cleyu Sinten, alwaer zy gheen Malcontenten en vonden, ende vandaer naer de pachtstede van Thomas Vervaerne, alwaer dat lach eenen mons^r d'Auxquin, capitein, met twee compaignien soldaten, voor mons^r de la Motte, capitein van Grevelinghe voorseyt. De welcke up haerlieder onverzienste overvallen wierden, diverssche doot ghesmeten, andre ghevanghen, van ghelycken den voornomden capitein alhier ghebrocht, de selve pachtstede al verbrant. Ende trocken voorts naer tpachtgoet, ghenaeamt de Groote Muenicken, toebehoorende de abdie van der Dunen, alwaer dat laghen tusschen ix ende thien hondert soldaten voetvolck ende i. ofte lx peerden. Welck pachtgoet zy rondomme de woonhuusen ende neerhof verscranst hadden, met eerde ende stroo daerin ghevrocht, van ghelycken de Schaepsbrugghe bedolven ende bescranst. Zodat capitein la Nouwe daer niet an gheraken en conde zonder artillerie, de welcke hy van

¹ Guillaume de Blois de Treslong, un des nobles confédérés, amiral de Hollande. (Voir Groen van Prinsterer, *l. c.*, t. IV, p. 90; t. V, pp. 566 et 575.)

² François de la Noue, célèbre capitaine français. (Voir sa biographie dans la *Nouvelle biographie universelle*, t. XXIX, fol. 480.)

1579. hier up de voet ontboot. Maer alzo zyn volck zeer ghematteert was van hongher ende dorste, quamen wat naerder de stadt om victuaille. Ende binnen middelen tyden, eer anderstont dat de artillerie daer gherochte, waren de Walen met stille gheluyt vandaer vertroocken naer de Mylebrugghe, zonder eenich rencontre; stekende, thaerliedder vertrecke, tvier in de groote schuere, de welcke al verbrande. Was wel zo groot, dat men daerinne mochte stuwen ontrent hondert duust schooven vruchten. Daer waren noch twee andre schueren, een groot wagenhuus, een capelle, veel stallinghen, een gasthuus, al ghevouteert, met een groote vierstede om de schamele lieden aldaer te logieren, oock een groot duvecot van steenen. Het neerhof alleen was wel groot ontrent de xvi ghemeten. Daermede was gaende wel zeven hondert ghemeten landts. Al de voornomde huuzinghen wierden verbrant by tvolck van den voornomden la Nouwe.

Onder den xii^{en} der zelve maent arriveerde binnen deser stede Mynheere van Ryhove¹, commende van Ghendt, zynder wuenste, met ontrent twintich peerden, met zeker voetvolck, treckende voorts in dit quartier. Hy hadde anne eenen fluwelen rock al ghezayt vol oraengnen herten.

Ten selven tyden, naer dat de capitein ende de admirael Trolon hadden ghedaen weeren al floodt waermede ghedeckt was de kercke van Loon up Semten², ende alhier in de stadt ghebrocht, wiert de selve kercke gans verbrant. De kercke van Maerdyck wiert ghefortificeert ende bescranst, ende daerup gheleyt een vendel haeckschutters van tgarnisoen deser stede van Dunckercke; twelcke zy veranderden alle maenden, treckende tselve vendel daer uut ende zonden dauwaert een andre.

Ten selven tyden rees up zeker different binnen der stede van Brouckburch tusschen de twee capiteinen, de welcke aldaer in garnisoene laghen met haerliedder compaignien ten coste van de vier leden slandts, danof de betalinghe altyts ghevolcht hadde, te wetene s^r Jacques Sallet ende capitein Plaghe. Zodat den zelve Plaghe by *telle quelle* middelen utghemonstert³ wiert met zyne compaignie. Maer daernaer alle zyne

¹ François de la Kethulle, s^r de Ryhove. (Voir de Coussemaker, *Troubles religieux*, t. IV, pp. 48, 49, et Diegerick, *Correspondance de Valentin de Pardieu*, p. 43.)

² Loon, département du Nord, canton de Gravelines.

³ *Uutmonstereu*, renvoyer, congédier.

soldaten, de welke den eedt wilden doen an den voornomden Sallet, ^{1579.} waren anderwaerf ghenomen in dienste. De andre ter contrarie quamen met haerlieder meestre auwaerts over an de Staten. tWelck alhier zeer dede vreesen alsdat de voornomde capitein Sallet vereenst ¹ was met mons^r de la Motte.

Onder den xiii^{en} der selve maendt van april LXXIX wierden hauwaert ghesonden, by de Staten naer de stadt van Broucburch, twee commissarissen omme te anhooren alzulck different upgheresen tusschen de voornomde twee capiteinen. Waervoor de voornomde Sallet verclaersde zyne redenen, ende dat hy dies nietteghenstaende met s^r de la Motte gheensins ghedelibereert en was te adhereren, al wast zo dat men duer presumptie zulcke maere achter hem was stroyende.

In teerste van der maent van meye xv^c LXXIX wiert alhier, by Mynheere den admirael Trolon, ontslegghen ende lyber ghestelt mons^r dAuxkin, capitein boven verclaerst, doir middele van tzestich ponden grooten ransoen.

Ten zelve tyde dede den hertoghe van Vandosmois an de overheyt deser stede vertooghen, by zynen secretaris mons^r Desplessy, liggende by den prince van Oraengnen, alsdat men overmidts den troubel des landts voor dit jaer alhier gheene commissarissen uut Vranckerycke zoude zenden om tvernieuwen van tmagistrat naer ghewoonte, nemaer dat de voornomde secretaris, volghende zyn commissie, tzelve bewaren zoude, zo thooren van der rekeninghe als tvernieuwen van der wet; twelcke zo volcommen wiert onder den vii^{en} der selve maent van meye LXXIX. Ende wiert voor burchmestre ghecreerts^r Jan de Scheppere. De zelve Desplessy, secretaris, track anderwaerf oostwaert by den prince van Oraengnen, zonder te trecken naer Grevelinghe ende Broucburch, naer de oude maniere van doene.

Onder den xix^{en} der selve maent van meye wiert overghegeven by de Malcontenten, in handen mons^r de la Nouwe, by accorde, de stercte ofte huus van plaisance tot Boesynghem by Ypre, waerop waren twee hondert soldaten, de welke uutrocken *vigue saulve*. Zy hadden grootelicx ghetroubleert der coopliden goet treckende door de zelve riviere, waeraen de stercte lach, op Ypre. tWelcke mons^r de Montigny verstaende, was zeer

¹ Vereensen, accorder, unir.

4579. qualic te vreedden up de soldaten alsdat zy de plaetse zo verlaten hadden, ghemerct datter noch victuaille ofte ammunitie en ghebrack. Waerup zy hemlieden excuseerden up de menassen van den voornomden de la Nouwe, de welcke hemlieden ontboot, waert dat zy zo langhe differeerden van met hem te accorderen, tot anderstont hy zyn artillerie hadde ghedaen planten voir de selve fortresse, zouden alsdanne te late wesen, ende en zoude niemant sparen ofte in ghenade nemen.

Ten zelve tyde die van der stadt van Antwerpe hebben met schepen uutghesonden meest al de ecclesiasticquen naer de abdie van Sinte Bernardt, ende hemlieden bevolen aldaer te houden tot andre advis ofte veranderinghe, stellende haerlieder goedinghen by inventaris, hemlieden danof verleenende coppie.

Ten zelve tyde tgarnisoen liggende binnen der stede van Mechele wilden uutjaghen alle de ecclesiasticquen uut de zelve stadt, alzo die van Antwerpen ghedaen hadden. Nemaer de borghers ende schippers aldaer en wilden tzelve niet permitteren, hemlieden stellende in de wapene jeghens de selve soldaten, ende joughen die uut metgaders de nieuwe predicanten.

Ten zelve tyde, up eenen morghenstont, wiert ghepilgiert by de Malcontenten dat schoone ende rycke dorp van Tielt, vier mylen liggende van Brugghe, alwaer veel rycdoms bevonden was van lynwaet ende gaerne, volghende haerlieder styl, ende oock veel andre goedinghen. Daer wierden in de foulle oock verslegghen diverssche inwoonders ende oock sommige soldaten Malcontenten, eer zy overal meester waren.

Zeer corts naer hebben die van Antwerpe anderwaerf doen inroupen de cannonicken, die zy te vooren uutghesonden hadden. Ende wiert gheresolveert alsdat de catholicquen aldaer hebben zouden, om de exercitie van haerlieder religie, drie kercken. Ende dienvolghende wiert alsdoen anderwaerf aldaer ghepubliceert de religions-vrede.

Ten zelve tyde deden die van Antwerpe arresteren alzulcke schepen van Mechele ende coopmansgoet als daer quam ende oplach, segghende voor redene, ter causen dat zy verjaecht hadden haerlieder garnisoen uut de voornomde stede van Mechele, alzo hiervooren verclaerst is.

Onder den derden juny xv^e LXIIX wierden binnen der stadt van Berghen-St^e-Winnoex de kercken van de Catholicken ghespolieert ende de ecclesiasticquen uutghesonden, de welcke trocken naer Brouckburch.

Onder den vyfsten der zelve maent wiert van ghelycken de prochie ^{1579.} kercke deser stede van Dunckerke ghespolieert by de soldaten ende zom-
meghe poorters hemlieden namende ghereformeerde, metgaders thuus
van den gardijaen, de welcke bewarende was de plaetse van den vertrocken
pastor, met noch andre huusen, ende diverssche insolentien *à la calviniste*,
nietteghenstaende de religions-vrede, daer te vooren over beede zyden
bezworen te onderhouden.

Ten zelve tyde arriveerde alhier Ryehove van Ghendt, treckende
met zeven vendelen soldaten pietons naer tquartier van Dixmude.

Onder den x^{en} juny verbrande af, by misschieve, de buscr uut muelen
binnen Vlissinghe, met wel twintich duust ponden buscr uut, danof datter
wel vyftich huusen de combels of vloghen, maer meest al cleene huusen
ende niet boven de drie persoonen doot door de gratie des Heeren. Zy
meenden dat de weerelt verghynck eer zy bescheet wisten van waren tzelve
procederende was.

Ontrent den halfsten deser maent zyn uut de vanghenesse ghebroken,
binnen der stede van Ghendt, door middele van sommige persoonen,
alzulcke ghevanghenen aldaer onthouden voore ghementionneert¹; maer
dit verstaen wesende, wierden in alle quartieren vervolcht ende up groot
ghelt ghestelt de guene die se zoude connen recouvreren. Zodat zy zeer
haest achteraelt wierden, emmers den bisschop van Brugghe, den bis-
schop van Ypre, met noch diverssche temporelle heeren; nemaer de
baron van Rassinguen, s^r Maximiliaen le Vilain, Mynheere van Zweve-
ghem ende de hoochbailliu van Curtrycke waren gheeschappeert ende
gherochten binnen der stede van Ryssele, alwaer zy wel blydelick ende
eerlick ontfanghen wierden.

Onder den xxvi^{en} der zelve maent vertrack van Dunckerke naer Maer-
dycke, om de kercke ende schrance aldaer te bewaren, capitein Brant
met zyn vendel. Ende capitein Fouache quam anderwaerf met zyne bende
in garnisoen alhier.

Onder den xxix^{en} der zelve maent juny wiert inghenomen, by den
prince van Parma, etc., upper veltheere van den legher der C. Magt, de
stadt van Maestricht, alwaer hy voor ghelegghen hadde tzydert den tweeden

¹ Voir plus haut, p. 581.

1579. van maerte daer te vooren, zonder datter eenich ontset by de protestanten ghedaen wiert, ende dat met stormender handt. Meest al de soldaten wierden omghebrocht ende de stadt ghepilliert.

Alzo die van Brugghe ten diverssche stonden hadden gherefuseert eenich garnisoen ofte soldaten in te nemen, nictjeghenstaende dat zy daertoe dickmaels gheperswadeert hadden ghesyn, wierden, by substile middelen, onder den vierden jully xv^e LXXIX, by de ghepretendeerde ghereformeerden daerin ghecreghen van tvolek van mons^r de la Nouwe zeven vendelen Schotten, de welcke inghebrocht wierden ten tweeën huere naer den middernacht door de Ezelpoorte, de welcke langhe daer te vooren verstoppt ende ghesloten hadde gheweest. De welcke terstont saysierden de bequaemste plaetsen om haerlieder wachte te stellen, als den Burch, de Groote Mart, twest vleeshuus ende meer andre plaetsen. Daer wierden up den voet zommeghe van de borghers ghevanghen, oock diverssche heeren van den Vryen; danof zommeghe in schuuten ghedaen waren onder de Lakenhalle, ende vandaer ghevoert up tcasteel ter Sluus, alwaer diverssche ghetaxeert wierden up zekere goede somme van pennynghen eer men die relaxeeren wilde.

Justificatie van het ontbieden ende innemen van den vremden garnisoene ende den aenslach up diversche poorters ende edelen, gheschiet tot Brugghe den viersten dach van der maent van julius anno xv^e LXXIX.

Omme van weghen schouteten, burchmeesters, schepenen ende raedt, metgaders edele, notable ende de capiteynen van der poorterie der stede van Brugghe te rechtene ende justifieerne het onverwacht ontbieden ende inhaelen van de Schotsche vendelen van den regimente van den colonnel Belfover, daer binnen ghecommen zynde den viersten deser maent van julius, metgaders den aenslach ghedaen up eeneghe huere borghers, eeneghe schepenen ende pensionarissen slants van den Vryen ende andre edelen, zo poorters als vremde hebbende daer ghecommen, haerlieder vertreck ghedeurende de jeghenwoordeghe alteratie van den lande ende den eenpareghen tocht van crysvoleke; het es warachtich ende bevonden, by goeden besoucke, dat hoewel de voornomde burchmeesters, schepenen ende raet, by advise van de voornomde edelen, notable ende capiteynen, hebbende wel ende schielick gheordonneert den wacht van der stede ende poorts ghesloten, vercondicht ende oock laughen tyt wel onderhouden eene goede religioens-vrede, tot tstadts ruste ende vrede, gheen sin of intentie en hadden van huerlieden goede ghemeente, anderssins duer de archeyt des tyts ghenouch benaut zynde, te bezwarene met vremde crysvoleke; maer in contrarie

houdende hemlieden allesins gherust up de goede trouwe van tzelve huerlieder ghemeente, 1579.
 vastelick voorghenomen ende ghesloten alle vrent crysvolek daeruit te houdene, tot hemlieden de noodt, die wetteloos es, daertoe hadde moghen dwynghen; hebbende, tot een zeker marekteecken van de zelve huere deliberatie, uut huere eyghen roeringhe ende autoriteyt, daeruit ghestelt zeker vrende vendelen daer binnen te voren gheweest zynde, ende boven diverssche andere betoghen ende demonstratien, zo by ordonnantien ende gheboden daerup diversschelick utghegheven, als tstellen van notable persoonen ter poorte tot zekerder executie van de zelve ordonnantien ende gheboden, zulex oock laetsmael up den xxvii^{en} dach van der maent junius openlick verlaerst ende te kennen ghegeven den ouden burchmeesters, notablen, hoofmannen ende dekenen van den ambochten, representerende tzamen tlichame van der stede, met laste oock van dat voorts aen te ghevene huerlieders volghers ende supposten, ende schepenen daerin behulpich te zyne, ende daer te vooren oock ter tweede publicatie van den religioens-vrede, dat ter goeder trouwe bezworen ende cleken ghedaen bezweeren by den eede, daertoe met eene beoondicht. Daerup dienvolghende alle de inwoonende van der stadt, toedraghende der wet deere ende respect haer toestaende, behoorden hemlieden gherust ghehouden thebben, ende zo menichvuldighe ende ghewichtighe verelarsen ende assertien ghelooft. Dies niet jeghenstaende diverssche poorters ende andere inwoonende, metgaders zekere edellyden, uut eenen onwaerachtighen ende quaden inval ende opinie, de welke zy duer eene onghereghelde ende onghefondecde jalousie van der wet tonghelyeke ende zonder cause ghevaet hadden, of oock eenighe van hemlieden, duer begheerte van nieuwicheyt ende omme de autoriteyt van der wet te crancene, of tot vrake van eenich secreet partieschap, hebbende tghemeente inghegheven dat de wet vooren hadde vrende soldaten inne te laetene, ende tot groote cleenichede van der wet utghegheven dat die in wille was de edelen te bannen oft uut te jaghene, ende oock te nicuten te doene teologie slandts van den Vryen, valschelick ende injurieuselick, zo de zelve edelen ende schepenen slandts van den Vryen niet en mochten ignoreren utter minsacmheyt ende goede gheheursacmheyt themlieden waerts altyts bewesen. Ende, omme twecke te belettene ende anders huere quaden raedt ter executie te stellen, zy bevanghen hadden de zelve wet te benemen het bevel ende wapenen, hadden ghesloten onder tdele van de zelve wapenen bet te moghen beleeden up den naeme van den ghemeente, daertoe valschelick ende sedicieuselicke aenghenomen up den dach van der Visitatie van Maria, tweeden van deser maent, ten thien huere voor de noene, met menichte van volcke, ende becleet zynde met diverssche edelen ende notablen, te verzouckene, up den name van eenen colonnel over de stadt ghemacct ende ghestelt te wordene in effecte, eenen particulieren gouverneur, die alleene zoude ghebieden up tstick van de wapenen; ende naervolghelick meer andre zaecken by hemlieden bevanghen, namelick de afdanckynghen van de vier ghegagierde vendelen, de destitutie van de achtien mannen ende andere, streckende allegader tot verminderthede van der vermueghen ende autoriteyt van der wet, hebbende in teeckene van dien Mer Hieronimus de Mol, heere van Watermale, etc., by hemlieden daertoe begroet, al eer hy ghecoren ende ontfaen es gheweest, gheraemt in forme van gouverneur ende oeverste van der stede, tot zynen rade te kiesene zes edelmannen, omme alzo met meer-

1579. deren fundamente te moghen begrypen het regiment van der stede ende wet, zelyver wetten te stellen ende ghebieden. Ende also tot executie van dies voorseyt es, was nootzakelick de vergaderinghen van schepenen, die midts den heylighendach was onzeker, tware omme hemlien huerlieder verzouck ghewillichlick toe te laetene, of met wapenen daertoe bedwonghen te wordene, zo hadden zy ghesloten uut te ghevene zeer doleuselick, ende den burchmeestren te doen aendraghen, dat overghecommen waren zekere brieven verheesschende de versaeminghe van der camere. Ende indien de burchmeestre ten Burghe ghecommen zynde, maniere maecte, zo dickmaels ghebuert op heylighe daghen, die te willen lesen ter greffie, te verclaersen de brieven te zyne van ghewichte, ende daeromme te verzoucken dat die mochten worden ghelesen in camere, thuerlieden presentie. Ende voorts, tot claerderen betoghen van haerlieder archeyt ende quaet voornemen, emmers van eenighe van hemlieden ende de principale hoofden ende beleders van der zaceke gheadviseert, indien wy huerlien verzouck van colonel afgheslaghen hadden, of up den voet niet gheconsenteert, metter haeste ende ghedruyssche uutter camere te loopene, ende overluyt valschelick ende seditieuselic uut te ghevene desen roup : al veraden! al veraden! Die van der wet willen vremde soldaten in laeten, omme by middele van dien up te doene tgheheele ghemeente ende dat in wapenen bringhende schepenen tot guene zy verzochten te crachtighen ende met eene dezelve allegader te stellene in dangiere van huere personen. Welcke volghende den meerderen deel van de guene dies deelachtich zynde, up den voornomden tweeden dach deser maent, ontrent den x huere voor de noene, hebbende hemlieden ghenomen in den Burchplaetse, ende stont daertoe beteeckent meest al ghewapent met cort gheweere. Ten regarde van de andere wapenen, die zy wisten int landthuis van den Vryen ghereet te zyne, ontrent vuventwintich in ghetale, meest al edelen ende notablen inwonende van der stede, ghecommen by schepenen, midts den voornomden heylighendach, in camere vergadert zynde in cleenen nombre, ende naer aldaer wat tydts ghezeten hebbende, ziende deen up dandre, hebben hendelinghe eeneghe van hemlieden, upgebracht van den burchmeestre van schepenen, ontslutende haerlieder voornemen, verzocht dat over tgheemeente ghestelt zoude worden eenen colonnel, denommerende daertoe den voornomden Mer Hieronimus de Mol. Ende nietjegenstaende die min dan ghenouchsameghe vergaderinghe van der wet ende ghewichte van der zake raeckende den staet van der stede, ende aenziende oock tgheheele ghemeente, ende daeromme wel verheesschende breder insien ende deliberatie, schepenen met haerlieder sterck ghelaet vergaderinghen van volcke ende wapenen daertoe gheroert, ende in groote menichte uutghedeelt ten landthuisse van den Vryen, volghende haerlieder voornemen ende verbant, emmers van eeneghe van hemlieden zydert breeder ontdeect, zo ghedwonghen dat, naer eenen corten vlietyt, de zelve schepenen weder in camere commende, hadden tot stremmen van de hitte van den volcke ende verhoeden van arghere, up den staende voet, onwillens ende zonder voorder vertrecken of manynghe van scepenen, moeten consenteren zulex als an hemlieden verzocht was; makende ende creerende colonnel den voornomden Mer Hieronimus de Mol, by den verzouckers alleene ghedenommeert; den welcken oock by eenighe van hemlieden, by secrete communicatie ende verbande, zulex te vooren hadden toeghezyt, ende met zuleke autoriteyt als hemlieden dochte tot effecte

van haere voornemen noodlick te zyne. De welcke de Mol by schepenen gheroupen zynde, 1579.
ende tlast van den zelve colonnelseepen gheanveert hebbende, hadde stappans ghedaen den eedt hem voorghehouden ende met expresse belofte, contrarie nochtans zyn apparent voornemen ten zelve daghe ende des anderdaechs metter daet ghenouch openbaert, onderdanich te zyne de wet ende zonder dordonnantie ende consent van diere niet te begrypene; zodat oock gelooft ende wel onderhouden hadden de twee colonnellen voor hem, tzelve last deen naer dandre bedient hebbende. Ende hoewel daermede ghestilt ende te nedergeheleyt zynde den uproer van dien daghe, de versouckers behoorden hemlieden ghehouden thebbene te vreden, ende alle andere zaecken ghelaten ter dispositie van scepenen, zo oock de voornomde de Mol, volcommende zyne belofte, behoorde in als gheexecuteert thebbene huerliede wille ende ordonnantie, dies nietjeghenstaende ende terstont metter daet voorder ontslutende ende betoogende zyne secrete meenynghe, emmers van de guene hem tot dien laste ghevoordert hebbende, als van te willen aennemen het geheel gouvernement ende onderwint over de wachte ende wapenen van der stede, hadden (geraemt) jeghens de resolutie van scepenen van dat, tot gherieve van der poorters ende passanten, ten zelve daghe naer noene, zouden ontsloten worden de drie poorten van der stede; die welke openghegaen hebbende, ghesloten ghedaen houden de poorte van Sinte Lenaert ende den hoofman ghedaen verbieden die opene te doene, zo hy oock des anderdaechs, derden dach deser maent, naer middach, zonder de weete van scepenen ende eeneghe kennesse van zaecken, uut zyn eyghen authorityt afghedanet eene van de capiteynen van der poorterye, ende in zyn plaetse ghedenameert eenen anderen, ende dat duer zekere zyne aenhanghers den zelve capiteyn zeer ignominieuselic anghedaen, ghenen daer by tzynen plaetse met zynen vendele was staende in wapenen, verbeydende tgebot van schepenen bet voort. De zelve de Mol, naer alle de nacht ghedaen thebbene zeker sterke ronde ende tzynen huuse, met de guene van zyne humueren ende ligue ghehouden diverssche communicatien, vyndende hem ten zelve derden daghe van deser maent smorghens ten zeven hueren in den burch, ende corts daernaer ter vergaderynghe van schepenen in huere camere van secreten, aldaer openbarende de zaecken by hem ende zyne aenhanghers te vooren bevanghen, omme zyn gouvernement te bet te verzekeren, ende laetstmael de zelve morghenstont tzynen huuse ghesloten, als van gheene poorten open te laten doene, tot anderstont ghecasseert zouden wesen de voorsereven vier vendelen van de ghegagierde poorters, ende daeromme hy oock, duer zeker zyne gheschickte, ten schepenuuse hadde ghedaen uphouden de dorpels van de poorten, hadde instantelick verzocht dat terstont zouden worden afghedanet ende gheoirlooft de zelve vier vendelen vernieten, daertoe aenzocht te zyne van den oude burchmeesters ende notablen, ende dat zonder dat te doene, de ghemeente en zoude ghegheven worden contentement. Daerop den zelve de Mol, by der collegie gheantwoort zynde, dat men omme alle zaecken te moghen doene met meerderen fundamente ende zonderlinghe het colonnelschap by hem begrepen, zynde gheboren in Brabant ende met den huwelicke ghescheden van der poorterie van der stede, te moghen bedienen met meerder autoriteyt ende vuldoeninghe van elcken, zoude des anderdaechs doen verzamelen de voornomde oude burchmeesters, notablen, hoofmannen ende dekenen van den ambachte, ende met eene adviseren up de

1579. cassatie van de voorscreve vendelen, ende alle andre zaecken dienende stadts ruste ende vrede, verzouckende dat hy zulck een cort uutstel zoude keeren in tgoede, ende daertoe oock verwilleghen zyne aenhanghers; ende nietmin, in ghevalle van zwaricheyt, schepenen daerof adverteren, hoewel hy ende zyne aenhanghers behoorden metter zelve andtwoorde hemlieden thebben laeten stellen te vreden. Dies niet jeghenstaende hebben zeer waerschynelic vooren ghehadt schepenen up gheene zaecken vertreek te ghevene, ende tot al tguene zy uut hueren voorgaenden secreten concepte niet en zouden stappans verereghen hebben, by verzoucke, te dwynghene met wapenen, hadden, onder den mantele van eenen onwachtinghen roup van dat de voorscreve ghegaigierde vendelen waren in wapenen ende te weghe naer den burch, metgaders van eenighe secrete vergaderinghe van volcke in eenighe cloosters van der stede, de wapenen anderwaerf aenghenomen ende gheroupen: alarme! bestelt de drie poorten van den zelve burch ende tgheschot aldaer, metgaders de kereke van Sint Donaes ende tlandthuis van den Vryen. Daarmede hemlieden oock ghemynggelt hadden den meerderen deel van de schepenen slandts van den Vryen, ten selven dage ten landthuuse gheweest zynde, die oock uut tselve landthuis tot assistentie van der ghemeente daer vergadert zynde, als daechs te vooren anderwarf hadden laten uitdeelen spycken, handroers, poeder ende lompten, ten meesten alle persoonen van huere ghezinthede, verzouckende meest alle de zelve gewapende hooghe, ende overmits dat men afdancken zoude de voorscreven ghegaigierde vendelen, ende met de wapenen in de handt ende huere importunen verzoucke den burchmeesters die met huere medeghesellen in wetten uut huere camere van secreten ter causen van den oproer ghescheeden zynde, hemlieden tusshen den volcke stellen omme, in quietenesse van hueren eede, de beroerte te slichtene ende de wapenen neder te doen legghen; daertoe poghende te gheweldegghen ende tot dien hende hemlieden oock de poorten van der burch met renforcemente van schaerwachte onderstaende; zo hemlieden oock daechs vooren belet hadde gheweest uutten burch ende naer huus te gaene tot hueren gheliefte, roupende oock eeneghe dat men handt slaen zoude aen de zelve wethouders; zo dat oock by eeneghe van der ligue te vooren was bevanghen, met meer andere seditieuse roupen, ende waren tusshen den volcke gaende, causerende de zelve roupen ende andre zaecken in eenighe bemerekt; sonderlinghe oock dat eenighe hadden ghepoocht in haere handen te cryghene ende eenighe hoofmannen af te nemen of te hecschen de slotels van de poorten, eene stercke vermoedinghe ende suspitie dat zy up handen hadden, naervolghelick oock te veranderen de ghebeele pollicie ende regierynghe van der stede; ende zo zy in haerlieden voornemen succederende, hendelic oock ghedwonghen zouden hebben gheweest te docne tot verzekertihede van haerlieder persoonen ende quaet voornemen daer binnen te bringhen de walsche soldaten van Rousselaere, de welke waerschynelick up zuleke eene ooghe de zelve stede ghehouden hebbende bynaer zes maenden naer dat de voornomde Schotsche vendelen ghecommen waren in de stadt van Brugghe, hadden hemlieden dies ghetoocht zeer tonvreden, ende thien daghen daernaer de zelve stede van Rousselaere gheheel verlaeten, ende daer duere de stadt van Brugghe te scheeden ende separeren van de Generale Unie met den anderen Staten ende den leden slands van Vlaenderen ghesloten, tot een ceuweghe stontd van der ghemeente onderlynghe ende ganssche

bederfvenesse van der stede ende ommeligghende landen; omme waer jehghens te voorziene, 1879.
 zonder prejuditie van de gherechticheyt ende overheyte van der wet, de zelve stede te moghen behouden in de zelve unie tot dienste van de zelve Generale Staten ende verzekerteden van haere persoonen, meteene gheheel te neder te legghene den voorscreven oproer ende seditie, die anders gheschepen was langher aen te loopene ende dagheliex duer cleene oorsaken te vernieuwene, ende daer af elck weet den uitganek te zyne zeer dangereux, oock gheen stadt te moghen staene, daer de overheyte wort bevolen ende ontfanghen wetten van huere ghemeente zyn, niet jeghenstaende huere vaste deliberatien, als van zonder den uttersten noot gheen crysvolk in te nemen, noch huerlieder goede ghemeente daarmede te lastene omme meerdre arbyte te schuwen ende tot huere noodeghe defense, metgaders van de autoriteyt ende overheyte van de magistraete, hemliede toestaende ende voor dit jaer bevolen gedwonghen gheweest te aenzoucken de hulpe ende bystant van den voornomden colonnel Balfover, wesende ten zelve tyde by ghevalle binnen der stadt van Brugghe by zyne huusvrauwe, zekeren tyt te vooren haer daer ghehouden hebbende, ende duer middele van eeneghe zyne vendelen de stadt ende huere persoonen te bewaren van een zo groote onghewalle, met intentie nochtans van daerby de pollicie van der stede niet te veranderen, niet meer in tstuk van der religie dan andere zaken rakende stadts ruste, nemaer ter contrarie volghende oock de zonderlinghe belofte hemlieden by den voornomden colonnel van zynen weghe ende incommen ghedaen eer die te verteghen ende verzekeren, volghende de gheneghenteden ende humeuren van huere ghemeente, stats eeuweghe ruste ende satisfactie van de Generale Staten ende alle huere ghebucen, de welke zy verstaen als tot noch toe te voedene alle goet verstant, trouwe ende vriendschap tot huere ghemeene defentie jehghens huere ghemeene vianden; protesterende tot gheenen anderen hende, noch oorzaeke tvorscreven crysvolk ontboden ende in stede ontfanen thebbene, ende zonderlynghe de voornomde edelen niet thebbene willen inderen of onteeren, noch hemlieden of eeneghe andere eerlicke lieden duer huerlieder vertreck of wuenste ghecoren hebbende, of die duer in toecommende tyden haerlieder wuenste of residentie zullen willen maken, te verleenen, verworpen of versteken of eeneghe quade hantierynghe te laten doene; maer eer alle vrende lieden minsamelick te logieren ende aen te ziene, elcken naer zyn qualiteyt, behoudens dat die hemlieden niet onderwindighen met slandts regierynghe ende in als onderstaende de pollicie ende conduyte van diere leven ende wandelen, duer payselick ende in alle stillicheyt ende ghetrauwicheyt, zo men weet vrende lieden toe te staene. Ghedaen te Brugghe den xiiii^{en} dach van der maent van julius xv^e LXXIX. Onder stont ghescreven, my present, *gheteckent* F. DE GROOTE.

Onder den xiiii^{en} van ougst tselve jaer LXXIX, ontrent den havent, wiert ghesommeert by Mynheere de la Motte, wesende aldaer in personne, de kercke ende schranse van Mardycke, waerup dat lach de lieutenant van capitein Noir met zyn bende. Welcke stercte tsanderdaechs, up Onse Vrouwen dach, tusschen de vier ende v huere in den morgendstont,

1579. overghegeven wiert in anden van den voornomden de la Motte, zonder dat daerup eenighe schoten ghetrocken wierden; maer by compositie latende de soldaten uuttrecken zonder wapenen; de welke anderwaerf auwaert quamen ende ontfanghen wierden onder haerlieder garnisoen.

Onder den xxiii^{en} der zelve maent, up sinte Bartholomeus dach, wiert Cornelis Wieux, zeeman deser stede, doot gheschoten wesende capitein up een schip van oorloghe, varende by laste van Mynheeren tot conservatie van der visscherie, alzo hy ten diversschen tyden als capitein ghevaren hadde. Wiert in de nauwe zee ontrent Grevelinghe, alzo hy voorderen wilde, door eenen zeeroover gherocht, daer hy aen troer stont, met eenen cloot uut een stick artillerie van den pyraete, danof hy up den voet zynen gheest gaf, zonder datter in tselve schip yemande anders gherocht wiert; keerende tvoornomde schip mette zelve ghetyde anderwaerf in de havene. Ende den voornomden capitein wiert eerlicken begraven up tkerckhof van Sinte Eloys. Was zeer beclaecht, midts een goet man ten dienste van tgemeente wesende, oudt tzynen overlyden ontrent de eenenvyftich jaren.

Int hendt der voornomde maent van ougst begonste Mynheere de la Motte te doen maecken een bollewerck van eerde tot Lynde, ontrent de coline, omme daermede de riviere te sluten ende de victuaille te couperen van die van Berghen-Ste-Winnocx ende andre plaetsen.

Int eerste van septembre tselve jaer LXXIX quam de prince van Oraengnen binnen der stede van Brugghe om de wet te vernieuwen.

Onder den vierden der zelve maent, in den morghenstont zeer vrouch, quamen binnen Honschote wel hondert vyftich peerden-carabynen Malcontenten, de welke pillierden diverssche huusen. Ende naerdien trocken anderwaerf door vanwaer zy commen waren.

Onder den vi^{en} der zelve maent waren die van Ypre in groote trouble, vreesende ghesurprehendeert te wesen van de Malcontenten, alzo men seyde datter intelligentie was met zommeghen persoonen van binnen, hoewel tselve metten effecte niet bevonden en wiert. Maer de ongherechteghe hebben altyts vreeze.

Naerdat de twee capiteinen Zunnenvelden¹, te wetene de vadre ende de zone, vertrocken waren van Berghen-Ste-Winnocx met twee compaignien

¹ Le capitaine Zonnevelt ou Zouvelt. (Voir Diegerick, *l. c.*, p. 268.)

soldaten voetvolck naer Rousbrugghe, omme de zelve plaetse, als ligghende 1379. zeer bequame om te fortifieren ende bewaren, up dat men den wech van Ypre zoude moeghen te vryer reysen. Maer alzo zy niet dapper ghenouch en waren om de zelve fortificatie te doene, ende oock (in) tverstant van den crychshandel niet zo wel perfect en waeren, als wesende de jonghe Zonnevelde een mesmakere van zynen style, hoewel nochtans ten respecte dat hy een zeer zeleus patriot was, ghecreert colonnel van xi vendelen soldaten, wierden, onder den xviii^{en} der zelve maent van septembre, onvoorzienelicke bespronghen ende overvallen by Mynheere de la Motte ende Malcontenten, diverssche doot ghesmeten, andre namen de vlucht. Ende de voornomde capiteinen, met andre van de notabelste, wierden naer Grevelinghe gheleet ghevanghen. Zy staken tvier in tselve passage, danof de meesten deel van de huusen verbranden, de inwoonders al ghepilliert ende gheruyneert van ghelycken. Mer Simphorian de Ghistelles, heer van Zwynlande, gouverneur van Dunckercke, de welcke aldaer zyn residentie hilt ende ligghende van der hertycke ¹ cranck te bedde, wiert met zyn huusvrouwe ende kinderen oock al ghespolieert. Daernaer wiert de zelve passage wat gherepareert ende ghefortifieert, ende hilden die voor hemlieden.

Onder den xxiii^{en} van octobre tselve jaer LXXIX. by tgarnisoen van Curtrycke, Rousselaere ende dandre, wiert doir intelligentie, men wilde zegghen van de brauwernapen, inghenomen de passage van Meenen, drie mylen van Ryssele, twelcke langhe daer te vooren by de Malcontenten ghehouden hadde gheweest. Daer was zeker vendel uutghetrocken om haerlieder bejach. Ende terwylen gherochten dese daerinne by *telle quelle* middelen. Waerduer dat groote schade procedeerde van rooven ende stelen ende princepalick tot die van Ryssele. De Malcontenten, die daer binnen bevonden waren, wierden zom doot ghesmeten ende dandre ghevanghen, ende de selve plaetse gheheel gheruyneert ende gherompeert, ende gans tot een fortressse ghemaect. Daer waren daer te vooren voor de troublen wel LXXII brauwerien, de welcke wel quamen up xiiii^c (*sic*), houdende daerinne altyts veel volck van oorloghe, meest Schotten ende andre natien, als goede kynderen om quaet mede te doene.

¹ *Hertycke* ou *artycke*, gontte, maladie articulaire.

1879. De caecqharynek was dit saisoen zeer wel ghetrocken by de fransche cooplieden. Zodat de gispe ¹ deser stede golt achtentwintich ende xxix ponden grooten tlast.

Copie van eene requeste by de ghereformeerden, zo zy hemlieden namen, ghexhibeert int collegie deser stede van Dunckercke.

Aen den eerwerden heeren bailliu, burchmeestre ende schepenen deser stede van Dunckercke.

Ten cynde dat die van de ghereformeerde religie eenich redelick contentement ghegheven worde tonchierene² de oncosten die zy moeten ghedoghen tot onderhoudt haerder christelike religie, so is haer oitmoidich bidden ende begheeren dat U. E. believe hemlieden jaerlicx toe te legghen, uut de incompste van de kereke, zesthien hondert Carolus guldenen, te betalen alle maende by ghelycke paymenten, inghaende den eersten novembre deser maent, ende alzo voort van maende te maende. Daerup dat zy supplianten van U. E. voorttaen thaeren laste nemen zullen alle lasten van kerckedienaren, ministers, schoolmeesters, coster, cloclouder, etc., als oock cleene refection van den tempel ende huusinghen die daer daghelicx ghedaen moeten worden. Ende ghelyck zy supplianten mainteneren datter reden waeren dat dese penninghen haer zouden behooren ghetelt te zyne van der maent february af beghinnende, welcke tot twelf hondert guldens toe zoude beloopē, so zyn zy nochtans te vreden, considererende den jeghenwoordighen noodt der stadt, dat neffens tghene dat zy ontfanghen hebben, twelek niet meer dan tot drie hondert vyftich guldens ofte daer ontrent beloopt, nu teghenwoordich in penninghen ontfanghen zullen drie hondert keysers guldens, ende dat in secours van haere tachterheyde van de maent february af, tot den eersten novembris deser jaer. Verzouckende ten lesten dat dusdaenig verdrach ende accoort in stadts registre ghescreven ende hem supplianten behoorlick acte van desen ghegheven worde. Dit doende, etc.

Copie van der appostille.

De wet, ghelet hebbende up tverzouck by dese requeste ghedregghen, ende ghehoort trapport van de ghene hiertoe ghecommitteert gheweest, ordonneert Pieter de Langhe, als den ontfanck hebbende van textraordinaire incommen van de kereke, die van der ghereformeerde religie te betalen zesthien hondert guldens tsiaers, by ghelycke portien, alle maende inghaende den eersten deser maent van novembre xv^o LXXIX, om te beleeden de nootlicheyd van der zelve religie, ende ten upsiene van de lasten by hemlieden ghedoocht

¹ *Gipse, courroie, mesure.*

² *Ontchieren, diminuer.*

sichtent februaris lestleden, boven tgene by hemlieden gheproffiteert, te betaelene twee hondert guldens ghereet, behoudens dat de zelve tweemaal tsaers, te weten den eersten novembris ende may elcx jaers, ghehouden werden van als rekeninghe, bewys ende reliqua te doene in handen van der wet, welek den zelve Pieter de Langhe afslach doen zal, midts toonende quitantie, ende voor deerste reyse copie auctenticque van dese ordonnantie. Actum den xiiii^{en} novembris xv^o LXXIX. Onderteeckent by den greffier Burchgrave. 1379-1380.

Onder den xxiii^{en} der zelve maent novembris lieten de Staten van den lande utgaen een placcaet van weghen de C. Mag^t up tfaict van thuutgheven ende ontfanghen van den gelde, ende dat by forme van tollerantie ende provisie ter tyt ende wylen tot andersints zal worden gheordineert, te wetene '.....

Onder den xix^{en} van decembre tzelve jaer xv^o LXXIX wierter een andre placcaet utghegeven up tfaict van der munte in der vorme hiernaer ?.....

Onder den xiiii^{en} january xv^o LXXX meester Francois de Meestre, gheboren van Brugghe, tandren tyden pensionnaris tot Veuren, daernaer greffier van Berghe-Ste-Winnocx, ende daernaer onlanx ghe worden pensionnaris in te college van Brugghe, metgaders zekere andre commissarissen, keerden naer Berghen voorscreven om aldaer de wet te vernieuwen; tweleke alzo volbrocht wiert. Ende commende weder auwaert om naer huus te trecken in goede compaignie, te peerde, een luttel weechs an dees zyde van Berghen de rechte stracte, de welcke in diverssche plaetsen overliep van de watere, midts dat men de sluus, ten verzoucke van die van Berghe, langhe hadde laten loopen om twater int landt te houden, uut vreesse van Mynheere de la Motte, heeft de voornomde meestre Francois met zyn peert in de vaert ghefallen, alwaer de compaignie groot debvoirdede om hem te salveren, treckende ende halende de mauwe van zynen rock. Maer zanck altyts nederwaert ende verdranck. Zyn peert quam uutgheloopen. Maer hy en wiert maer tsanderdaechs ghevonden ende binnen deser stede ghebrocht ende begraven binder prochiekercke ende cappelle van den Zoeten Name Jhesus.

Ten zelve tyden wiert binnen der stede van Antwerpe, by den prince van Oraengnen, zekere remonstrance ghedaen tot de ghedeputeerden van

¹ Ce placard est imprimé. (Voir Bibliothèque Van Hulthem, n° 24469.)

² Même observation.

1580. de Generaele Staten aldaer ontboden, danof tinhouden hiernaer verclaerst ¹.....

Onder den xv^{en} january xve LXXX vertrack van deser stede capitein Bruel ² met zyn vendel in garnisoene binnen der stede van Dixmude.

Int eerste der maent february xv^e LXXX, die van Groeninghe, hoofstadt van Vrieslandt, met haerlieder gouverneur, de broeder van Mynheere van Hoochstrate, verclaersden te wesen ende houden voor de C. Mag^t ende te willen onderhouden de religie catholicque ende romaine, alzo men die van ouden tyden gheobserveert heeft.

Van ghelycken deden die van sHertoghenbosch. Ende de personen die anders ghesint waren, liet men vertrecken waer hemlieden beliefte.

Onder den xxvii der selve maent wiert inghenomen, by tvolek van onsen coninck, duer intelligentie van zommeghe inwoonders, de stadt van Curtrycke, alwaer diverssche soldaten Schotten ende andre bleven ontrent een hondert al in de meeste foulle, ende xvii ofte xviii borghers. Den gouverneur van der stadt ende hoochbailliu, ghenaept Pottelberghe, wiert ghevanghen met diverssche andren ende tot ransoene ghestelt.

Onder den tweeden van maerte xv^e LXXX arriveerde alhier binnen Dunckercke capitein Mornau, zone van eenen beenhauwere van Berghen in Henegauwe, met hondert LX carabyns, al lancen te peerde, danof deen helft ghynek ligghen tot Berghen-Ste-Winnocx onder capitein Anthuenis de Blocq, oock een beenhauwers zone van Dunckercke, lieutenant van den voornomden Mornau, de welcke met dander helft alhier bleef ligghende.

Onder den derden der selve maent wierden de Catholicken ghesonden uutter stadt van Veurene, van de ghequalifierste in ghetale van veertich.

Onder den iii^{en} der zelve maent van maerte sonden die van Berghen-Ste-Winnocx thien van haerlieder borghers Catholicken uutter stede.

Alhier verstaen alsdat, onder den vi^{en} der zelve maent, die van Uutrecht verbranden, in de domkercke aldaer, alle de ornamenten ende boucken

¹ Cette remontrance a été publiée à Anvers en français et en flamand. (Voir aussi Pieter Bor, *l. c.*, liv. 43, fol. 174.)

² Il faut probablement lire : Balde, peut-être le même capitaine désigné plus haut sous le nom

de Brant, p. 582.

³ Le nom de ce personnage est écrit : Mornau, Marneau et Marnau. (Voir Diegerick et Kervyn de Volkaersbeke, *Documents*, etc., t. 1, pp. 510, 511, 512, 515, et t. II, pp. 111, 112.)

die zy vinden condon, ende zonden uutter stadt de principale domheeren ende cannoniken, ghebonden twee te gaedre, haerme an haerme. 1580.

Onder den vii^{en} der zelve maent vertrack van hier capitein Fouache, dict *Wallon*, met zynder bende naer de stede van Dixmude. Aldaer arriveerende, zo vertrack capitein Bruel met zyne compaignie, sterck cxi hoofden, naer Nieupoort in garnisoene, de welcke tot dier tyt toe zonder garnisoen hadde gheweest.

Ten selven daghe quam alhier binnen capitein Assendelf met zyn compaignie, sterck cxx hoofden, de welcke tzydert Kersmesse daer te vooren gheleghen hadde in garnisoene binnen Berghen-St^e-Winnocx.

Onder den xxiii^{en} der selve maent van maerte quam hierinne capitein Jacques met zyn bende in garnisoene.

Onder den voorlaetsten der zelve maent wiert inghenomen, by tvolek van den prince van Oraengnen, midts tfaveur ende intelligentie van zomemeghe inwoonders, de stadt van Ninove, alwaer de grave van Egmont lach voor de C. Mag., de welcke ghevanghen ghevoert wiert tot Ghendt.

Ten selven tyde alhier verstaen, als dat onse coninck, wesende in Spaengnen, was aldaer preparerende eene groote armade, zo ter zee als te lande, om te trecken naer Portugal ende aldaer ontfangen te werden voor coninck, midts der aflyvicheyt van den coninck hem toeghecommen, ghesucceert ende gheaccordeert; waerinne de principale edelen van den lande ende andre lieden van reputatie wel condessenderen wilden, als wesende de machtichste prince der Christenheyt om hemlieden jeghens elcken te diffenderen ende maintaineren; nemaer tghemeene peuple, nietgaders de guene de welcke suspect waren van de nieuwe religie, en wilden daer gheensins toe verstaen, zeggende : wy en willen niet ghegouverneert wesen *des Maranos d'Espagne*.

Ten desen tyde begonste zeer te cessen de siecte van der peste binnen deser stede van Dunckerke, de welcke langhe hadde ghecontinueert, in der manieren dat men danof was extimerende ghestorven te wesen, onder mans, vrouwen ende kinderen, meer dan derthien hondert, ende al begraven up tgroote kerckhof van St^e Eloys.

Onder den vi^{en} aprilis lxxx zo gheviel een generaele eerdbevinghe, zo in Vranckeryck, Engelandt als dese landen, zo wel ter zee als te lande. Zodat torren ende huusen tonderden ende beefden, eerderyck rees up

1580. onder de voeten, van ghelycken de scepen varende by der zee. Nemaer en gheduerde niet langhe dan ontrent dat men lesen zoude drie paternosters. Voorwaer een growelick teecken! Haddet langher gheduert, was apparent dat de huusen over melcanderen zouden ghevallen hebben. Het ghebuerde alhier tusschen de v ende vi hueren tsavens.

Onder den ix^{en} der selve maent van april wiert, midts der intelligentie van zommeghe van binnen, inghenomen ende overvallen de stadt van Mechele by tvolck van den prince van Oraengnen, deur capitein Noort¹, Inghelsman, met twee duust Inghelschen ende een hondert peerden, ten vier hueren in den morghenstont. Zy quamen inne doir de Hanswyxsche poorte. Daer wiert noch zeer ghevochten by de goetwilleghen borghers ende gheestelicke persoonen om den vyant anderwaerf uut te driven, niet wetende hoe sterck dat hy was, ende onder andre eenen broeder Pieter Lupus², docteur ende weerdich predicant Onser-Vrouwen-Broeders, oudt ontrent de vyflich jaeren, de welcke hem in de wapen vont als een van de principale conduyteurs, hem draghende zo clouckelyck, vechtende totter doot toe. Ende naer zyn doot creech noch zo meeneghe steken. Zodat zy van spyte trocken zyn inghewant uutten buucke. Naerderandt wiert noch up tghewyde begraven. Daer bleven in de foulle ontrent hondert van de ghequalifierste borghers. Mynheere vander Burch³, principael raedtsheere van Mechele, was tsdaechs te vooren ghevlucht naer Berghen in Henegauwe. Maer zyn huusvrauwe was thuus bleven, de welcke al ghepilliert wiert ende noch tot groote ransoene ghestelt. De Inghelschen hadden aldaer de pillage den tyt van zes weken lanck gheduerende, in der manieren dat zy de stadt zo plunderden tot de zarcken ende sepultueren van de graeven der overledenen. die zy voerden naer Inghelandt in Londen. Zodat de stadt gans ghedestruweert wiert. Ende de borghers trocken meest

¹ Le chroniqueur entend parler de la prise de Malines par le colonel anglais Jean Moritz, de concert avec Olivier van den Tempel et de Charles de Liévin, seigneur de Famart. (Voir Pieter Bor, *l. c.*, liv. 14, p. 192.)

² Selon Pieter Bor, Pierre Lupus, provincial des Carmes chaussés, se serait déjà distingué en cette ville pendant le soulèvement des habitants contre la garnison en 1579. (Voir Pieter Bor,

loc. cit., liv. 15, fol. 125.)

³ Jean van der Burch, chevalier, docteur en droit, né à Bruges, fils d'Adrien et de Barbe de Schoore, conseiller au conseil de Flandre, conseiller et maître aux requêtes du grand conseil le 10 novembre 1569, conseiller du conseil privé en 1584, président du grand conseil de Malines, 12 décembre 1584, président du conseil privé en 1592, mort à Bruxelles le 5 juillet 1595.

al uut, deen hauwaert ende dandre dauwaert, zeer desolaet. Men seyde ^{1580.} datter groote dierste ende benautheyt van victuaille was, een groote occasie dat de viant daerin gherochte, te wetene : een veertele rogghe x of xi guldenen, een pont bueters xvi grooten, ende alle zaecken naer advenante; ende oock een ander occasie dat zy gheen soldaten en hadden willen innemen, zo men hemlieden ghepresenteert hadde.

Onder den xv^{en} der selve maent van april vertrack van hier naer tquartier van Huelst capitein Mornau met zyn cxx carabinen, die hier ende tot Berghen-Ste-Winnocx laeghen.

Den xix^{en} van april quam capitein Brant, met zyn bende van tnegentich hoofden, van Berghem-Ste-Winnocx alhier ligghen in garnisoene.

Alzo mons^r de la Nouwe, met zyn volck, zeekeren tydt tsiege ghehouden hadde voor tcasteel van Inghelmunstre ontrent Curtrycke, midts dat hy Meenen daerby hadde, eene plaetse zeer ghefortifieert ende vol soldaten, meenende zo die van Ryssele als Curtrycke te benauwen van victuaille, de welcke hilden voor de C. Mag^t. zyn uutghecommen up zyn onverzienste, onder den x^{en} van meye xv^c lxxx, uut Ryssele ende Curtrycke, wel zesthien cornetten peerden, met zekere benden voetvolck, spelende metter hulpe des Heere zo wel haerlieder spel, als dat zy overvielen ende tot routte ¹ brochten den zelve legher, diverssche doot ghesmeten, de la Nouwe ghevanghen ende meer andre. De reste namen de vlucht, zo zy best conden, alwaer oock zeker peerde-ruyteren van capitein Mornau in de foulle bleven. De la Nouwe wiert ghevoert naer Curtrycke ende corts daernaer tot Berghen in Henegauwe. Men dede de maere loopen alsdat de Staten offreerden voor hem de weerde van eene tonne gauts. Want hy was haerlieder troosthanckere. Maer en consten hem niet lichten.

Naerdat die van Brugge verstaen hadden alsdat mons^r de la Nouwe ghevangen was ende zyn legher zo tot routte ghebrocht, trocken de goe patriotten in competenten ghetale uutter stadt, ende verbranden alle de cloosters buuten staende, als Chartruesinnen, St Truwen, Jacobpinessen, Spremaille ende andre, metgaders diverssche huusen van plaisance, voorts tcasteel van Male, van Tillegghem ende andre, updat de vyandt. zo zy

¹ Tot route, en dérouté.

1880. seyden, daerinne niet nestelen en zoude, ende midts dien de stadt moeghen anticiperen ¹.

Ten selven tyden regneerde groote ziekte ende sterfte van de peste binnen Honschote. Men jugierde tselve te procederene doir groote vreesse ende beroerte van bloede, uut causen zy zeer ghetroubleert waren daeghelicx, als nu van deen partye, alsdanne van dandre, als wesende een open plaetse, staende ter subjectie van alle upcommende. Zodat de infectie daeghelicx augmenteerde, als tot dertich, ja xxxv ofte veertich persoonen tdaechs overleden van de voornomde infectie.

Ten desen tyde begonste anderwaerf de uproerynghe in Vranckerycke. De princen van Navarre ende Condé, met haerlieder aderenten, maecten hemlieden sterck in Lafere, daervoor dat de coninck van Vranckerycke siege leyde.

Int laetste van deser maent van meye xve lxxx, by de ghedeputeerden van Vranckerycke metter adjonctie van zekere ghedeputeerden van Brughe, wiert vernieuwt de wet deser stede van Dunckerke, ende gecreert voor burchmeestre meestre Adolf van den Briaerde ende ghecontinueert voor bailliu Jaspas de Zoutere, de welcke zo xiiii daeghen van te vooren de selve stadt bewaert hadde, midts der absentie van den voornomden bailliu Schot, de welcke zyn stedehouderere alhier ghelaten hadde, die oock uutghesent wiert. Zodat de voornomde de Zoutere, als wesende een goet patriot, den voornomden staet bleef continuerende.

Onder den vii juny lxxx wiert by tvolck van den prince van Oraengnen gheinvadeert, duer intelligentie van die van binnen, de stadt van Diest in Brabant.

Onder den xiii juny xv^e lxxx trocken tgarnisoen van Ypre, zo peerdevolck als voetvolck, met de goetwilleghen, naer Cassele, mecnende tselve te invaderen, midts dat zy in haerlieder compaignie hadden den capitein van den castele van Cassele, ghenaeamt capitein Warou; de welcke secretelick hem ghevonden hadde binnen de voornomde stede van Ypre ende aldaer ghesloten de conspiratie. Nemaer Mynheere van Montigny, hieraf ghinformeert zynde doir zyne spien liggende tot Steeghers ², quam

¹ *Anticiperen*, surprendre.

² Stegers ou Estière est situé sur la Lys au

sud-est de Cassel. Il serait difficile de comprendre comment des espions établis dans cette

hemlieden te ghemoete met zyne peerde-ruutteren, ende wierpen af de voornomde garnisoenen. Zo datter in den anval van hemlieden doot bleven 39 ofte 40, zo men seyde; de andre naemen de vlucht te rugghe metten voornomden capitein Warou. Daer wierter, naer dien, diverssche van den casteele gheapprehendeert ende zommeghe ghearquebuseert, die van de conspiratie bevonden waren. 1380.

Ban ende edict by vorme van proscripte uitghegheven ende ghedecreert by onsen aldergenadichsten heere den coninck teghens Wilhelm van Nassau, prince van Oraengnen, als hooft, beruerder ende bederver van tgeheel Christen ¹.

Onder den xx^{en} der selve maent vertrack van Dunckercke capitein Mornau met zyn carabynen, zo wel die laeghen tot Berghen-St^e-Winnocx als hier; in ghetale van tneghentich peerden, trocken naer Rousbrugge om yet texploicteren. Maer vindende gheen apparentie, quamen tsanderdaechs wederomme, zonder veel trompetten te steken.

Onder den xxii^{en} der zelve maent vertrack van deser stede naer Berghen-St^e-Winnocx de bende van capitein Langhe in garnisoene.

Onder den xxiii^{en} der selve maent quam binnen deser stede, met zynder bende van tneghentich hoofden in garnisoene, Joncker Jan dEgmont.

Ten selven tyde, alzo de Staten hadden ligghende haerlieder volck van oorloghe ontrent de stadt van Groenynghe, hoofstadt van Vrieslandt, houdende voor de C. Magt, ende zekere schransen daer ontrent ghemaect omme de selve stadt alzo te benauwen van victuaille, wiert ten desen tyde ontset ghedaen ende gheprovideert van zulex alser van noode was, by den prince van Parma, etc., hooft van den legher van de C. Magt, Mynheere de la Motte ende andre, de welcke passerden den Ryn. Men sustineerde als datter van tStaets volck wel versleghen waren ontrent xvi vendelen voetvolck ende drie cornetten peerdevolk; de andre namen de vlucht.

Onder den vierden jully xv^o lxxx trocken uutter stadt van Veurne, oostwaerts an, een vendele soldaten Schotten. Ende in plaetse van de

localité auraient pu savoir ce qui se passait à Cassel et à Ypres. Il faut peut-être lire Steevorde, commune sur la route entre ces deux villes.

¹ Cet acte est publié dans Pieter Bor, *l. c.*, liv. 18, fol. 209.

1580. selve trock dauwaert uut dese stede ten selven daghe de compaignie van den admirael Trolon.

Onder den v^{en} jully quam binnen deser stede, in plaetse van de compaignie van den admirael, de welcke binnen der stede van Veurne ghetrocken was, capitein La Croix met zyn compaignie.

Ten selven tyde gaillierde ¹ men anderwaerf in Hollandt ende andre plaetsen al de soldaten de welcke men recouvreren conde, om te senden naer de stadt van Groenynghen, om de selve wederomme te benauwen van victuaille, overmidts naer trevictaillieren van dien de legher van de C. Mag^t anderwaerf vertrocken was in andre quartieren.

Ten selven tyde quamen binnen der stede van Antwerpe de prince van Condé, de welcke, midts de differentie in Vranckerycke, ghevlucht was in Inghelandt. Vandaer quam in dese landen met den zone van den overleden admirael Chastillon, Gaspar Collingny ghenaeamt, de welcke ghebleven was in de bruloft feest van Paris. Welcke prince van Condé gaf bestellinghe te varen by der zee, ende nemen de subjecten van den coninck van Vranckerycke, zoe coopvaerders als visschers. tWelcke by zommeghe ter executie gheleyt wiert, nietjeghenstaende de zeesteden daer zeer jehghens waren, midts dat haerliedder visscherie in groote pericle zoude vallen.

Ten selven tyde liep de mare overal alsdat de duc d'Alencon, broeder van den coninck van Vranckerycke, ghenaeamt Francois, gouverneur zoude wezen van dese Nederlanden. Waertoe diverssche steden niet en wilden verstaen.

Ten selven tyde wiert beleyt by den legher van de C. Mag^t een cleyn stedeken gheleghen ontrent Douay, ghenaeamt Bouchin ², twelcke zeer sterck ghemaect was by tvolck van de Staten, hebbende zeker tydt daer te vooren in laeten commen, by vorme van intelligentie, diverssche borghers ende soldaten van Douay, wel neghen of x^o, zo men seyde. De welcke in zynde, die van binnen, haerliedder preparatie daerup ghemaect hebbende, sloughen die meest al doot; de reste wiert ghevanghen. Danof die van Douay dit verstaen hebbende, zeer verstoort waren, te meer haestende om de legher daer voor te trecken. Waertoe de artillerye uut andre steden

¹ Gaillieren, rallier, réunir, recruter.

² Bouchain.

wiert ghetrocken ende ghevoert voor tselve stedeken van Bouchin, danof 1580. capitein was een capitein Boys, van Ghendt. Zy wierden inghenomen by appointement onder den xxix^{en} van ougst xv^c lxxx. Want de borghers waren bedwonghen by den zelve Boys ende zyne soldaten gheen appointement te moeghen maecken dan de soldaten daerinne te begrypen. Zo trocken zy, volghende tvoornomde appointement, ghesaemdelic naer de stadt van Cameryck, gheoccupeert by de Francoisen. Ende alzo zy verre ghetoghen waren, zo wierter te opereren ¹ binnen tvoornomde stedeken zeker myne onder deerde by den viant ghemaect, ghevolt met buscrut ende andre matterien; twelck groote schade dede, zo tot de stadt als totten volcke van oorloghe. tPeerdevolck reedt in alder haeste, hemlieden vervolghende; maer zy quamen te laete. De andre gherochten binnen Camerycke, zonder stoot ofte rencontre.

Ten desen tyde alhier verhoort alsdat de coninck van Spaengnien zyn armade hadde in Portugal, danof de duc d'Albe generael af was. Die van Lisbonne accordeerden in te nemen zekere goede nombre van soldaten, om hemlieden van alle dangieren te beschermen. Zodat de coninck heere ende meestre bleef van tvoornomde coninckryck. Don Anthonio nam de vlucht met een scheepken naer Inghelandt, met alzulcke schadt ende juweelen, de croone competerende, als hy metter haeste wech ghecryghen conde. De heylanden van de Torcera ende andre daer ontrent bleven noch onder devotie van den voornomden don Anthonio, ghepretendeert coninck van voornomde rycke van Portugal. Binnen zekeren tydt daernaer de hertoghe van Albe overleet deser weerelt ende wiert binnen Lisbonne begraven, wesende een zeer oudt man, hebbende langhen dienst ghedaen, zo tot de Mag^t van den keyzer Carolus den V^{en} als tot Philippus, zynen zoone, coninck present.

Alzo de prince van Oraengnen doir zyn cautelle ², by alle instancien zochte te trecken ende winnen de herten der menschen om hem daermede te verhelpen int sustineren van zynder oppinie ende voornemen, twelcke hy colloreerde metten mantel der liberteyt, beschermer van alle oude privilegien ende vryheden des vaderlandt, van ghelycken voor ooghen houdende de groote onghereghelteyt ende tyrannie van de Spaengnaerden dae-

¹ Opereren, faire explosion.

² Cautelle, cautèle, ruse.

1880. ghelycks meer augmenterende, met veel andre remonstrancen in zyn proces dienende, want zonder de hulpe van de uproerighe ghemeente en coste nimmermeer obtineren int effect van zynen voorstel; dienvolghende userende alle debvoren te stellen ende vernieuwen de wetten ende magistraten van den steden ende dorpen tzynder poste; nemende daertoe van de beste patriotten, voorstaenders ende goetwilleghen zynder humeuren, waerop men best betrauwen mochte, ende ter contrariën alle andre goede lieden, met eere ende trouwe tot den dienst des Heeren ende obediëntie der C. Mat gheestelick ende weerlick verachtende, verjaghende ende persequerende, niet jeghenstaende de schoone beloften by hem ten aencommen van dese demenée ghedaen, ende bezworen van gheensins te violeren, maer te observeren de oude catholicque en romeinsche religie, metgaders de obediëntie der C. Mat; zodat de affaires des landts daeghelycks vallende waren in decadentie ende ruyne, ende in plaetse van groote liberteyt hier vooren beloofd, groote insupportable subsidien ende exactien up alderande goedinghen, zo coopmanscepen als etelicke waren ende dranck, ja tot het meel dat men dede maelen om broot af te backen, ende andre miserable exactien te lanck om verhaelen; twelck te beduchten valt een eeuwighe subjectie voor onse naercommers, behoudens de C. Mat te boven commende, tselve doet continueren om te helpen onderhouden de garnisoenen. Ende nopende de landslieden, die moesten betalen zeer groote contributien ende tselve upbringhen ten ghestelden daghe, daer zy gheobligiert waren. Ende zo vele zy ghecomposeert waren van wegghen de Staten, moesten ghelycke sommen furnieren tot de guene houdende de zyde van de C. Mat. Ende zo wanneer zy in faulte waren van betalinghe ten ghestelden daeghe, zo liepen de soldaten ende haelden de peerden ende koyen van de landslieden; de selve vercoopende metten trommel. Zodat de haerme luyden, in plaetse van hemlieden wat te onderhouden up hope van beteringhe, wierden daeghelicks gheruynert. Men fortifierde daeghelicks alle de steden, maeckende zo buuten als binnen bollewercken *à fortse*, al van eerde, rys ende graesen. Waertoe de voornomde prince van Oraengnen zondt zyne ingeniarissen om die selve te ordonneren ter plaetsen meest bequame, hebbende voor haerlieder sallaris wel zes guldens daechs, alleenlyck voor advys ende afsteken der selve plaetsen. Voorts de beleeders van de voornomde wercken moesten oock al zeer wel betaelt wesen. Men koes in alle steden diverssche

mannen van de beste patriotten, maeckende danof eenen raedt appart, de 1580.
welcke zy naemden den crychraedt, omme te ordonneren over de zaecken
den oorloghe aenghaende. Hier in dese stadt van Dunckercke lach Guillaume
de Bloys, gheseyt Trolon, admirael van der zee, hebbende tzyne raede
diversche persoonen, de welcke men naemde den raedt van der admirali-
teyt, ende boven dien den voornomden crychraet. Godt weet! of Myn-
heere de admirael wel zyn proffyt dede, zo met de contributien van de
landsluyden als andre presenten ende giften, de welcke hem van alle can-
ten toequaemen. Ende midts tselve in dese stadt ten beste niet en betaemde,
zondt alsus, alsdan met zekere scepen van oorloghe tselve naer Zeelandt,
wesende aldaer in meerder verzekerteyt, metsgaders de clocken van de
kercken der dorpen ende vloot daer die mede ghedect waren, danof men de
naere onder tghemeente stroyde als dat tselve, metgaders andre mettalen,
gheemployeert zoude wesen om danof artillerye te ghieten tot orhore van
den oorloghe. Ende alzo men van ouden tyden gheuseert heeft te verkiesen
totten beleede van den oorloghe van de principaelste edelmannen ende
meest gheexpermenteert in den andel van dien, zo heeft men ter contrarien
in dese demenée daertoe ghecreert ende ghestelt coronels, capiteynen,
sergeanten ende bevelslieden van alle sorte van mecannycque volcke ¹, als
hoedemaeckers, mesmaeckers, wevers, brauers, schoemaeckers, etc., use-
rende daerinne alzo zy ghedaen hadden van de gheestelicke persoonen,
verjaghende de gheleerde pastoren ende predicanten, stellende in haerlieder
plaetse appostaten, ideolten, verleeders ende dierghelycke lueghenaers,
alleenlyck tenderende om haerlieder burse te larderen ende tghemeente te
perswaderen tot alle ongheorsaemheyd.

Ten desen tyde wasser in Vranckerycke binnen der stede van Dieppe een
predicant calviniste, de welcke daer te vooren een priester hadde gheweest
van de catholycke religie. Ghecontinuert hebbende ontrent de dertich
jaren in de calvenisterie, ghecommen zynde tot grooter houderdom, ver-
creech achterdyncken doir de voorcommende gratie des Heeren, ende begaf
hem anderwaerf an de catholycke religie, abhorerende zyne voorgaende
fauten ende schandael totten volcke, doende diverssche sermoenen, ende
zeer corts daernaer overleet deser werelt als een goed Christen.

¹ *Mecannycque volcke*, gens de métier.

1580-1581. Onder den viii^{en} septembris xv^c lxxx vertrocken van hier joncheer Jan d'Egmont, met zyn compaignie, naer de stede van Ypre in garnisoen.

Ten selven tyde wiert inghenomen, by tvolck van oorloghe van de C. Mat, de stede van Nynove.

Onder den xiiii^{en} van octobre xv^c lxxx quam hier in garnisoene capitein Uutten Rechte, met zyn compaignie van tneghentich hoofden.

Onder den xxv^{en} der selve maent van octobre wierden, by de carabinen van Mynheer de la Motte van Grevelinghe, ghehaelt ende wech gheleet uut de west dunen wel ontrent de tachtentich melck-koyen, de borghers deser stede toebehorende.

Ten selven tyde alhier verstaen als dat de coninginne van Spaengnen, vierde huusvrauwe van onsen coninck, deser weerelt in Spaengnen overleden was, binder maent van octobre xv^c lxxx.

Onder den xvi^{en} van novembre xv^c lxxx wiert inghenomen, by tvolck van oorloghe van de C. Mag^t, een cleyn stedeken in Hollandt gheenaemt Stavele ¹, vyf mylen van Henchusen.

Ten selven tyde, alzo de coronel Belfort, met zyn compaignien Schotten, lach in garnisoene binnen der stede van Brugghe, ende uutghetrocken zynde met zekere carabynen om entwaer te exploicteren, wiert tusschen Stalhille ende Jabbeke gheanticipeert van zeker peerdevolck van den coninck. Ende willende hem stellen ter deffentie, wiert zeer ghekwest, zom van zyn volck doot, andre ghevanghen, nam de vlucht metter reste naer Brugghe; maer commende ontrent Vassenaere, een myle van Brugghe, viel de zelve Belfort dood van zyn peert, wiert binnen Brugghe ghebrocht ende begraven. Men seyde als dat hy veel geconquesteert hadde.

Onder den viii^{en} january xv^c lxxxii arriveerde tot Londen in Inghelant de ambassadeur van den jonghen hertoghe van Savoye, vertooghende an de coninghinne als dat de vadere van den voornomden hertoghe, als wesende van der horde van de garter ², deser weerelt ghepasseert was, over ontrent vyf maenden, begherende, mits dien, de goede alliantie te continueren. tWelcke alzo by haere Mag^t ghecoroboreert wiert. Ende naer dat hy met zyn volck, wesende in ghetale van xvi of xvii personen, aldaer zekere daeghen wel ghefestoyeert hadden gheweest, vertrocken anderwaerf naer haerlieder landt.

¹ Stavoren.

² Ordre de la jarretière.

Ten selven tyde trocken uut Curtryck tvolck van de C. Mat in ghetale ^{1581.} van zes cornetten peerden, ende elck man daer achtere met haerlieder wapenen, pillierden ende verbranden de dorpen van Jabbeke, Stalhille ende Voorhout, nemende met hemlieden veel bestial. Die van Brugghe dit verstaende, trocken uut, maer keerden zeer corts wederomme. Want voor hemlieden daer niet goets en was.

Onder den xx^{en} der zelve maent overleet, binnen der stede van Antwerpen, s^r Gillis Hoftman, een rycke coopman wel van hondert duust ponden grooten, zonder de quade schulden, de welcke men extimeerde niet veel min te bedraghen, al conquest, hebbende zeer weynich als hy begonste te traffiequieren. Storf van de gravelle.

Daer dient ghenotteert by de historie van den pater Chartrues van tcouvent van Brugghe, appostaet, dat, naer zyn abjuratie der religie ende huwelijk, aengheveert wesende in eene groote feeste, wel vroylick, daer quam een cloppen an de poorte. Ende de incommende begheerde te spreken met den pater. Men dede hem de botschap. Waerup de gasten andtwoorden dat hy over maelyt was, ende niet commen en mochte. De andre bleef persisteren dat hy hem spreken moeste. Emmers commende voorts, seyde tot hem : wel wat maeckt ghy selve, prononcierende met een straf ghesichte, ende mits dien ghevende den selven pater een groote caecksmete, ende evannuerende ¹ zo van daer. De pater zeer verbaest zynde, trock anderwaerf by de compaignie; ende seer sombre sittende, wiert ghevraecht de occasie, continuerende daerinne totter doot, de welcke binnen corten daghen daer naer volchde.

Int eerste van february lxxxⁱ tvolck van oorloghe van der C. Mat namen inne Steenwyck, in tquartier van Vrieslandt, wierpen ooc af zekere troupen peerden van den viandt commende thaerlieder secourse.

Ten selven tyde die van Onse Vrouwe van Halle, wesende geperswadcert van wegghen den prince van Oraengnen ende die van Brussele, inne te nemen van haerlieder soldaten in garnisoene; twelck zy refuseerden. Danof zy tweemaal geassailliert wierden omme par fortse daerinne te commen; nemaer wierden vroomelic wederstaen. Daernaer namen inne de garnisoenen van de C. Mat. Men secht als datter brieven gheintercipt waren,

¹ *Evannueren*, disparaitre.

4581. waerinne bevonden als dat zy ghemeent hadden, daerinne gherakende, te vermoorden al de Catholicque personen.

Ten zelven tyde wiert bevonden, binnen der stede van Vlissinghe, binder nacht, twee van der principale hoofden ende roervyncken ¹, houdende de wake, doot wesende, verstiet van tvier der houtcolen.

Ten selven tyde verstaen zekere nieuwaren van Venegen, als dat de Per-
sianen hadden ghemaect zeker accordt van paise met den Grooten Turck,
de welcke, omme tselve te corroboreren, zondt dauwaerts twee duust peer-
den ende van zyne principale heeren; de welcke by de Persianen, hemlieden
questerende ², afgheworpen ende ghevanghen wierden. Ende die van Persia
vielen van stonden an up de palen van den Turck.

Ten selven tyde liete de Generale Staten utgaen een placcaet van de
gheuniceerde Nederlanden, by den welcken zy gheboden de goeden van de
personen hemlieden houdende by den vianden ofte vertroocken metter
residentie in neutrale plaetsen, up te teecken ende in arreste te houden,
tot dat men danof anders zoude ordineren ende disponeren ³.

Onder den xxv^m van april xv^o lxxxj wiert Philippus, coninck van
Spaengnen, etc., ghecroont coninck van trycke van Portugal, ende daernaer
zynen zone don Philippe.

Ten selven tyde esser binnen der stede van Bruessele upgheresen
zekere troublen tusschen de Catholicquen ende de Calvinisten ter causen
van eenen predicant catholicq, de welcke ghepredict hadde jeghens de
ruine van de calvinisten. Zodat zy den zelven broeder wilden apprehen-
deren; welcke wiert verborghen. Emmers gherochten in de wapen ejghens
elckander, deene partye roupende Papien! uut, ende dander Guesen! uut.
Maer de soldaten vielen met de Guesen. Zodat dandre moesten wycken.
Danof diverssche wierden ghevanghen. Daer wierden uut ghesonden alle de
resterende gheestelycke personen ende oock veel catholiquen weerlycke,
treckende naer Onser Vrouwen van Halle ende andre quartieren, elc waer
hem best goet dochte. De Guesen binnen Bruessele brochten de imagen
ende habytten der kercken up de marct, de selve aldaer verbrandende.

¹ *Roervyncken*, émeutier ou moteur de révo-
lution.

² *Questeren*, chercher.

³ Ce placard a été imprimé à Leiden par Charles
Silvius.

Up den Assensions havent, wesende den 11^{en} van meye tselve jaer LXXXI, 1581. tsavens ende noch drie zo vier havenden volghende, hebben hemlieden ghevonden binnen der stede van Antwerpe, in de kercke van Onse Vrouwen, de welcke langhe ghesloten ghestaen hadde, diverssche borghers der selve stadt, hemlieden namende van de gilden, sluetende de dueren van der selve kercke naer hemlieden toe, braeken af diversche aultaren ende doende af zekere schoone tafereelen, zeggghende dat zy die wilden vercoopen tot proffyte van haerlieder haermen, eer anderstont dat de zelve ghebroken ofte in stucken wierden ghesmeten. Zo datter wel twintich outaren gheweert wierden. Zo liet men naer dien de kercke anderwaerf open staen. De abdt van Ste Bernaerts, een gheworden apostact ende calvinist, prekende overal, wesende alsdoen binder selver stede, dede vertoghen de religieusen van Ste Clare ende andre beslote cloosters aldaer, als dat zy niet langher in hadden te blyven besloten ofte in die superstition; nemaer gaf hemlieden volle consent uut te gaene huwen ende trouwen, van ghelycken tot alle weerlycke persoonen daerinne ende uut te gaene in de voorscreve cloosters, fallen tyden als hemlieden zoude goetdyncken. Waerup de religieusen gaven voor antwoorde, als dat zy haerlieder professie begheerden te volcommen, conforme haerlieder ghelofte.

Ten selven tyde quamen de Walen-volck van de C. Mag^t, up eenen maerstdach, binnen der stede van Erdenburch, de welcke zy pillierden, ende namen mede diverssche persoonen ghevanghen.

Onder den xxv^{en} der zelve maent van meye lxxxI wiert, by de Walen-soldaten van de Mag^t ende by de guenen ghenaemt Malcontenten, afgeworpen ende ghenomen ontrent de tachtentich waghens commende van Doornycke naer Antwerpe, de Guesen competerende, al gheladen met volck ende mercerye, ghebreyde baesen¹ ende andre coopmanschap van grooter weerde, al nietjeghenstaende dat zy wel hondert lanchiers peerderuuteren hadden tot haerlieder convoy. Die van Eeckelo dit verstaende, reden achter om in den steert te snyden; danof zommege haerlieder peerden achter lieten, andre moesten de vlucht nemen.

Ten selven tyde wierden ghesonden by de Staten deser landen naer Vranckerycke, an den duc d'Alencon, eenen grooten secretaris van den

¹ *Baesen*, espèce de bas très-longs qui couvrent les jambes et les cuisses.

4381. prince van Oraenguen, ghenaemt Pauwels Buus, met sr de Sainet Aldegonde, omme te communiceren de affairen van dese landen.

Onder den xxvii^{en} juny tselve jaer lxxxI wiert de stadt Breda inghenomen by tvolck van oorloghe van de C. Magt, tusschen de x ende xi hueren in der nacht, doir intelligentie van die van den casteele. Men seyde dat de selve affairen ghedemeneert waren by mons^r de Fresin, broeder van den gouverneur van Camerycke, liggheende aldaer ghevanghen int tselve casteel. De soldaten ende sommige van de jonghe borghers hoorende trumoer, stelden hemlieden in de wapene; maer de soldaten van de Magt staken tvier in de huusen der stadt. Zodat zy overal meestre wierden, ende vanden daer groote quantiteyt van artillerie ende andre ammunitie van oorloghe. Daer wierden diverssche, meest van de jonghe borghers, doot ghesmeten in de meeste soulle. Den brant wiert gheblust, ende de stadt tot ruste ghebrocht. Die van Antwerpe dit verstaende, waren zeer qualic te vreden ende oock ontrust, houdende de poorten der zelve stadt ghesloten twee daghen lanck, van ghelycken al de kercken der Catholycken, met interdictie van gheene missen te moeghen celebreren noch in kercken, cappellen ofte huusen, up de verbuerte van hondert guldenen; zonden voorts uut de monasteryen al de religieusen dieder noch resteerden, mannen ende vrouwen, de welke zom trocken uutter stadt, andre by haerlieder vrienden, elck waer hy hem conste onderhouden.

Ten desen tyde trocken van Londen zom van de suyte, de welcke ghecommen waren met de commissarissen van Vranckerycke, naer huus, overmits dat de hoop te groot was, leedende met hemlieden veel groote dogghen ende hazewinden.

Onder den xxvi^{en} jully xv^c lxxxI, up st^t Anna dach, in der nacht, de garnisoenen van Berghen-Ste-Winnocx ende van Dunckerke, wesende ontrent zes hondert mannen, meenende te exploicteren up de stede van Bourburch, hebbende daertoe zekere geyden om hemlieden doir te bringhen, waer de vesten der zelve stadt ten ondiepsten waren, niet boven tot de gortrieme van eenen man; welcke stadt hilt voor de C. Magt. Danof gouverneur ende capitein was sr Jacques Sallet, een vroom ende ghetrauw heer ende edelman van goeden huuse. Ontrent den tween hueren naer middernacht quam dit volck, met haerlieder instrumenten van leeren ende bruggen tot an de vesten der selve stede, danof de voornomde geyden

trocken doir de vesten ter bequaemste passage, hemlieden kennelic; danof 1381.
 diverssche volgheden, meestendeel schippers ofte boodtsghesellen, de
 welcke doir gherochten ende up de rempars de selve stadt overvallende
 ende doot slaende de saintenellen. Wesende binder stadt, wel veertich
 persoonen roupende overluyt: de stadt is onse; compt over met alle
 mannen; volght ons maer. Alzo de voornomde guyden ghepasseert waren,
 zo verloren de andre de rechte passage van der veste, wesende zeer haes-
 tich om doir te gheraken. Vresende dat de andre de beste beuten zouden
 hebben, zo track elck om doir te gheraken waer hy best conde, maer
 vonden de vesten zo diepe datter diverssche in versmoorden. De andre dit
 merckende en procedeerden niet voorder. Ende met dit groot rumoer, de
 capitein voorseyt, de welcke onlanxcs daer te vooren was tot ruste ghe-
 gaen, naer dat hy zekeren langhen tydt gheseten hadde in de corps de garde,
 rees up in alder haesten, wesende gheinformeert van zyn volck alsdat de
 vyant in de stadt was. Ende met grooter furie nemende alleenlic an zyn
 uppercausen, wambais ¹ ende mantel, metgaders zyn zweert, twelcke was
 een semitarre ² gherecouvreert van de Turcken die voor Malta laghen, ende
 zo treckende naer de foulle der vianden, nietjeghenstaende alle debvoiren
 by zyn volck ghedaen wiert om hem wat te tarderen, tot anderstont hy in
 de wapen hadde moeghen gheraken ten besten doenelyck. Nemaer alzo
 dese goede heere wat by drancke hadde gheweest tsavens te vooren ende
 daer niet veel up gheslapen, men conste hem niet perswaderen; treckende
 altyts voorts ende zeggende: *allons, mes enfans, allons, mourons!* Com-
 mende zo ontrent de vianden, danof hy wel bekend was, als hebbende
 zekere jaeren daer te vooren met zyn garnisoen binnen Dunckerke ghele-
 ghen, vielen daerup met grooter furie, deene met een halve pycke, andre
 met coutelassen. Zodat zy hem onder de voeten smeten. Ende nemende
 zyn semitarre, hieuwen hem totter doot. Alwaer zeer veel bloets naerder-
 handt ghevonden wiert; want hy een zeer groot ende vroom man was. De
 affairen dus passerende, de viant debvoir doende om eene poorte open te
 breken om haerlieder volck in te laten, menasserende den poortier om de
 sluetelen van hem te hebben, de welcke verelaerde dat die in zyn bewelt
 niet en waren; twelcke waerachtich was. Binnen middelen tyde trocken

¹ Wambais, pourpoint.

² Semitarre, cimeterre.

1581. de soldaten van der stadt, wat by elckanderen wesende, wat in de wapen, metgaders zekere peerde-ruyteren die daer oock laeghen. Ziende dat de viant van buuten niet in en conste gheraeken, sloughen up de zelve die binnen waren met alder cloucheyt. Zodat zy moesten wycken ende de vlucht zo nemen, waer zy best conden. Zommeghe bleven doot ter plaetse, andre versmoorden in de veste, die niet wel zwemmen en consten, ende andre gherochten doir. Van stonden an de groote artillerie van de rempars wiert los gheschoten naer de troupe des viants, de welcke weer auwaert quamen met langhe nusen, bringhende met hemlieden de semitarre van den voornomden capitein Sallet, ende beroemende alsdat zy hem vermoort hadden ende in de stadt gheweest. Nemaer in der waerheyt dat tzelve exploit niet en heeft gheeffectueert, isser alleenlick danckbaerheyt up te geven den uppersten Heere ende de weerdighe moeder s^t Anna, wiens dach dat was, die daervoor heeft ghebeden. Zodat die boose ende goddelooze generatie niet en hebben connen gheraken tot tvolcommen van haerlieder quaet voornemen. Men can wel imagineren hoe einormelyck dat zy zouden gheweest hebben met die religieusen, maegden ende andre vrouwen aldaer, metgaders truyneren van der zelve stadt. tWelck de Heere niet en heeft willen permitteren. Want hadde de viant alleenlyck maer eene tauwe ghespannen over de vesten, ende de zelve vast ghemaect met spysen in de eerde daer de passage bequaemst was, zouden daer ingheroect hebben also veele als zy ghewilt hadden. Maer de Heere en heeft hemlieden tverstant niet ghegheven. Ter welker memorie ende danckbaerheyt die van Broucburch houden alle jaere den feestelicken dach van mevrouw s^t Anna, draghende processie generaele in eeuweghe memorie ende danckbaerheyt. Ende hadde de viant die stadt ghecreghen, zouden daermede veel quaets ghedaen hebben, andre steden ende plaetsen bedwonghen, ten grooten achterdeele van de Mag^t.

Ten zelve tyde lieten de Generale Staten deser Nederlanden utgaen een placcaert danof tinhoude van woorde te woorde hier naer volcht in francois '.....

Onder den ix van ougst tselve jaer LXXXI, de prince van Oraengnen,

¹ Ce placard du 26 juillet 1581 a été publié en français et en flamand à Leiden, Anvers et

Gand. (Voir aussi Pieter Bor, *loc. cit.*, liv. 16, fol. 15 v°.)

ghecommen zynde in Zeelandt, wiert met grooter blysschap aldaer ont- 1581.
fanghen voor grave van Hollandt ende Zeelandt. Ende in teecken van
largesse, wierden ghestroyet binnen Vlessinghe diverssche penninghen
van zelve onder tvolek.

Onder den xviii^{en} der zelve maent quam binnen der stede van Camericke,
competerende den coninck van Spaengnen, Monsr de hertoghe d'Anjou,
broeder van den coninck van Vranckerycke, ende dat zonder stoot oft
eeneghe resistentie, met zyn volck van oorloghe, de welcke men extimeerde
ontrent de derthien duust, waeronder begrepen diverssche benden van
ordonnantien hem ghestoffeert by den coninck, zynen broeder. De her-
toghe van Parma, etc., hadde zekeren tydt daer te vooren tsiege ghehou-
den voor de zelve stadt; maer midts dat zyn fortce noch niet byeen en
was, om tlandt niet te stellen in pericle, nam de retraitte wat voor de
comste van den voornomden duc d'Alencon, nemende als ghevanghen de
viconte van Touranne¹ ende andre van zynder compaignie, de welcke ghe-
commen waren wat voor Monsr, om tlandt tontdecken, ende wierden van
ons volck ghegrepen ende mede gheleet als vooren. Alsdoen nam Monsr van
ghelycken de stercte van Cambresis, legghende daeriinne zyn garnisoen.

Ten selven tyde die van Antwerpe verstaen hebbende de comste van
d'Anjou, maecten diverssche vieren van blysschap, wierden afghedaen de
wapenen van onsen coninck, ende gheinventorieert de goedinghen van de
vertrocken Catholicque personen.

Naerdats de hertoghe van Anjou, Alencon, etc., ordre ghestelt hadde
binnen der voornomde stede van Camerick van victuaille, ammunitie van
oorloghe ende andre zaecken necessaire, vertrock anderwaerf naer Vranc-
keryck met sommige van zynen edeldom, laetende daer zyn camp.

Ontrent half septembre tzelve jaer lxxxj vertrock uut Inghelandt naer
Vranckeryck don Anthonio, met vii oft acht schepen van oorloghe, omme
vandaer metter fortce van Vranckerycke te seylen naer Portugal, om tzelve
rycke te recouvreren, zo hy meende, metgaders de heylanden van Tar-
cera², waerinne men seyde dat onse coninck alreede in possessie ghestelt
was.

¹ Henri de la Tour, viconte de Turenne, né
le 28 septembre 1555.

² L'île de Terceira, la principale des Açores.

1581. Ten desen tyde wierden de bisschoppen van Brugghe ende Ypre ghere-laxceert uut de vanghenesse der stede van Ghendt, de welcke daer altyts hadden gheleghen van tbeghinsel der troublen; wierden ghelost in es-change van andre personnagen.

Onder den xxviii van octobre tselve jaer quam, met cleenen suyte, gheseylt van Boulongne ende arriveerde in Inghelandt, Monsr duc d'Alencon, alwaer zekere edelmannen van wegghen de coninginne gheprovideert ¹ wierden om hem te congratuleeren ende bringhen tot Londen; alwaer hy arriveerde onder den 11^{en} novembris daernaer, met den prince doulfyn, s^r Saint Aldegonde ende andre edelmannen; alwaer zy zeer triumphantelyck ontfanghen wierden, al de artillerye van de Tour los ghelaten ende hemlieden ghelogiert int pallais Westminster, ende alderande recreatie aldaer voorghestelt. Daer quam oock mede tot Londen, in de compaignie van Monsr, de gouverneur van Camericke.

Onder den x^{en} der zelve maent van novembre, zo trocken uut de garnisoenen van Berghen-Ste-Winnocx, Dunckerke ende andre plaetsen zekere compaignien, wel in ghetale van twee duust, naer de stadt van Grevelinghe, in der nacht, met hemlieden voerende zekere bruggen, leeren ende andre preparatie dienende om eene stadt te beclennen, conforme zeker accord ende intelligentie die zy hadden met zommeghe soldaten van binnen daer te vooren ghepractiquiert. Ende alzo dese gasten wel meenden verzekert te zyne van haerlieder conventie, trocken met stille gheluyt tot an de vesten van der stadt. Ende de soldaten van binnen waren al vaste in twerck om naer melcanderen te arquebuseren, te wetene de stadt jehghens tcasteel, als wesende ghemaect raet, maeckende groot rumour met roupen ende tempesteren, deene : *rendez-vous papaus*, dander partie : *retierez-vous, meschans gues et ennemis de Dieu*, ende andre dierghelycke debatten. Ende alzo dit volck meende dat waer was, trock een partye tot aen de mueren van tcasteel, twelcke voor hemlieden hilt jehghens de stede, zo zy meenden, rechtende aldaer haerlieder leeren. Die van de casteel riepen ooc : *montez hardiment mes^{rs} et entrés, car la ville est à nous*; doende alle assistentie van tauwen ende andre instrumenten hemlieden uptreckende tot binder casteele, roupende ende tierende : *tout est à nous*,

¹ Provideeren, envoyer à la rencontre, au-devant.

tout est à nous! Waerup Monsr de la Motte, ligghende aldaer verborghen, 1581. gaf voor andtwoorde met stillen voyse: *non pas encoire, bougre! non pas encore.* Ende alzo der van dit volck upghetrocken waren tot binden casteele, de welcke vast gheleyt wierden wel ontrent de xxxv, de Walen riepen tot die van buuten: *hastez vous mes^{rs} et entrés, et dictez à mons^r Tean¹, qu'il entre, car tout est pour nous.* Want zy waenden dat desen Tean daer mede was, die zy zeer geerne ghehadt hadden. tWelcke was een frans capiteyn, de welcke zommeghe quaede stucken auwaerts hadde bedreven, als tot Cassele ende elders. Maer dese Tean en was met die troupe niet ghecommen. Emmers dit volck duchtende van quade mare, en wilden gheensins meer upclemmen, midts dat nyemande van haerlieder volck, de welcke vooren waeren, hemlieden en vertoochden. Zodat zy reculeerden. Monsr de la Motte hebbende ordre ghestelt up alle de bollewercken van der stede van diverssche capiteinen ter dier occasie uut andre fortressen aldaer ghedaen commen, hadden last al de artillerye up den viant te treckene. tWelcke zo volbracht wiert. Zodatter in als achter bleven ontrent lx hoofden. De ghuene die ghevanghen waren, wierden tot rensoene ghestelt. De troupe quam anderwaerf auwaert met langhe nuesen.

Onder den laetsten decembris tzelve jaer lxxxı won de prince van Parma, etc., uutter name van de C. Magt, anderwaerf de stede van Doornick, gherevolteert wesende als veel andre, naer dat hy zeven weken met zyn camp daer voor gheleghen hadde ende groote bresse daerup gheschoten. Die van der stadt waren cort van buspoudre, mits dat zy van haerlieder onversienste beleyt wierden. Want haerlieder gouverneur, le prince dEspinois, was zekere daeghen daer te vooren uutter stadt ghereyst om zyne affaire. De prince van Parma dit verstaen hebbende, nam zynen cours met zyn legher ontrent Dunckercke, al of hy de stadt hadde willen belegghen. Maer doende alzo eene tournade, trock met alder spoet voor de voornomde stadt van Doornick in de maniere voorseyt; de welcke overquam by compositie dat zy ontstaen zouden van pyllage, doir middele van twee hondert duust guldens van twintich stuyvers te furnieren contant, in minderynghe van de oncosten in tzelve belech ghedoocht. tWelcke zo volbrocht wiert. Daer waren noch gheduerende tbelech daer binnen gebrocht thaerlieder

¹ Robert de Mérode, s^r de Thian.

1581. secourse de nombre van tachtentich peerden, ende dat doir faulte van deerste saintenelle van de legher, hemlieden gevende twoort van der wake, up haerlieder te kennen gevende affirmatie als dat zy quamen ten dienste van den prince van Parma, etc. De welcke in de zelve stadt quamen niet boven drie daeghen voor de reductie. De ecclesiasticquen, metgaders tmagistrat ende nottablen der zelve stadt trocken te ghemoeete den zelve prince van Parma, ende uutten name van de C. Magt hem presenterende de sleutelen der zelve stadt, met alle obedientie, als goede subjecten van de Magt. Zy en hadden al dien tydt gheen nieuwe predicatien in eeneghe catholicque kercken gheuseert, maer wel in huusen particulier, volghende de ordre van de voornomde prince dEspinnois, haerlieder gouverneur. De prince van Parma gaf tot de guene van de nieuwe religie den terme van drie maenden om haerlieder goet te vercoopen ende te trecken met vrouwen ende kinderen waert hemlieden goet dochte. De stadt wiert anderwaerf up den voet gherepareert waer de bressen gheschoten waren, ende goet garnisoen daerin gheleyt telex bewaernesse.

Ten desen tyde arriveerden in dese landen, comende uut Vranckerycke, wel acht hondert peerdevolck van oorloghe. Maer waren meest al cleyne sobre peerden, ende tvolck was goet ghenough om quaet mede te doene. tScheen dat tlant overal gheabandonneert was, zo van dese als andre troupen uut Vranckerycke, metgaders andre boose gheesten van onse natie daer byvoughende. Zo datter nyemande up tplatte land en mochte bliven. tVolk van oorloghe trocken daeghelycks uut dese stede, waer zy in garnisoene laghen, te landewaert in, ende haelden al wat zy vinden condem met waghens, coggen ende andersins, treckende af al de landtshuusen ende al watter up tland ghelaten was, tselve vercoopende in de steden ende verbrandende naer haerlieder discretie. De lanslieden waeren ghetrocken in de steden met tguent dat hemlieden noch resteerde, zo van bestial als eeneghe vruchten, de welcke, zo van voorgaende verdriet als van qualic gheaccommodeert te wesen, in de steden storven by grooten hoop, en zo van peste als andersins in ghetale innombrable. Binnen der stede van Brugghe alleenlick storven wel twee ende tseventich duust persoonen, onder mans, vrouwen ende kinderen, danof ontrent de veertich duust lanslieden, also die van Brugghe daer zekere notticie af waren houdende. Ende de steedsman vlooch mede dapperlic in de keerse. Zodat tlandt overal een

wildernisse wiert, in derzelven staet of erger als twas ten tyde der forestiers ^{1582.} van Vlaenderen, wesende ghenaeamt: tWilde Wout, zonder ghenade. Ende midts dat tlandt niet gheantiert en wiert van menschen, midts datter niet te haelen en was, zo multiplieerden alderande beesten, als wolven ende vossen by menichte, herten, hazen ende andre dieren, ooc veel ghevoghelte van faysanten ende andre beesten, hebbende abstinenti van oorloghe over als. Want de menschen, excederende in de onverstandicheyt ende onredelicheyte der beesten, hadden werck ten vollen met melcanderen in diverssche instancien te vernielen. Want haet ende nyt, quaeden raet, heyghen bate ende ambitie was overal ghemeene.

Int eerste der maent january xv^o lxxxii trocken over van Antwerpe naer Londen twee commissarissen der zelve stede van Antwerpe, danof de eene was doctor Junius, burchmeestre, ende de andre de postmeestre generael, omme aldaer te communicieren zekere affairen metten duc dAlencon.

Onder den eersten february tzelve jaer lxxxii vertrock de coninginne van Inghelant, convoyerende den duc dAlencon by der riviere, naer Graveshede met zynder compaignie, metgaders diverssche heeren van den lande, als de grave van Lecester ¹, melord Hauwaert ende andre, treckende van daren naer Kent, alwaer zy zekere daeghen diversche recreation namen om Monsr te onderhouden. De Mag^t reysde mede tot Cantelberry, nemende aldaer oorlof van Monsr, de welcke met zyn compaignie vandaer vertrock naer Sandewyck, metgaders de Ingelsche heeren, alwaer zy arriveerden onder den vii^{en} der zelve maent; ende tanderdaechs reysende naer de dunen, alwaer twaelf schepen gheprepareert waren, onder andre drye gheweldeghe van oorloghe, ende de andre ooc wel toegherust, om de heeren ende suyte te voeren, de welcke waren wel nopende de Ingelschen vyf hondert hoofden. Ende tschepe zynde, hebbende den windt bequame, naemen de rechte route naer Zeelandt, arriverende *in salvo* tot Vlissinghe onder den x^{en} der zelve maent, ten drien hueren naer middach, alwaer den duc dAnjou met al de compaignie zeer eerlick oñtfanghen wierden. Vandaer trocken naer Middelbourch, waer zy van ghelycken blydelic ontfanghen wierden, ende vandaer tAntwerpe, alwaer zy met diverssche sche-

¹ Leicester.

1582. pen arriveerden onder den xix^{en} der zelve maent february; alwaer zy met alder triumphe ontfanghen wierden, ende elck ghelogiert naer haerlieder qualiteyt. De duc d'Alencon dede daer den eedt als hertoghe van Brabant met al zulcke ceremonien daertoe gherequereert, in de presentie van de Ingelsche heeren. Ende die van Antwerpe deden van ghelycken den eedt van getrauwicheyt tot Monsr. Ende naer dat de Inghelschen aldaer zeer wel ghetracteert gheweest hadden ende tvier genouch ghestoken ende gheblasen, namen haerlieder oorlof aen Monsr, die van Antwerpe ende andre heeren van dese landen. Ende vertrocken de voornomde grave van Lecestre met alle zyn suyte met diverssche schepen daertoe ghepreparceert naer Zeelandt. Ende den xxiii^{en} der zelve maent february trocken antboordt van haerlieder schepen, de welcke waren bleven liggheende up haerlieder anckers ontrent tcasteel van Rammekens; hebbende den wyndt in poupe, namen den rechten cours ende route naer Londen, arriverende *in salvo* tot Groenwycs ¹, alwaer de coninginne was ghecommen om haer hof te houden onder den xxvi^{en} der zelve maent van february; alwaer zy wel ontfanghen wierden, doende rapport tot de Mag^t van haerlieder ghebesongeerde.

Ten desen tyde, alzo de admirael Trolon, altyts hier liggheende als chieff, metgaders de goede patriotten, zochten altyts de stadt te stercken, zo met bollewercken als delfven ende graven, voortstellende al wat zy ymagineren condon, hebben zo veel gegraven, zo in de creecken van de Hems ende in de Vierdyckevaert, zo dat de stroom wech heeft ghedreghen de Vierdyck-Sluus. Dit anmerkende, die van Berghe-ambacht deden daerjehens maccken, by haerlieder dyckgrave, zekere dycken om twater te bedwynghen. Nemaer al en heeft niet connen helpen, wordende door dien de stroom daeghelix meerder ende dieper, maeckende daer eene dieppe guele tot in de vaert van Berghen-Ste-Winnox; zodat men met schepen met staende masten mochte varen tot Berghen toe. Ende voorts twater van der zee liep over tlant ende in de dycken tot Cleyn-Sinten, Groot-Sinten ende andre onligghende plaetsen. Zodat deze stadt ende tlandt in grooten dangiere stont. Daer viel up tleech water zulck een stroom van upperwater ter havene uutte, twelcke schuerde den gront alzo caluwe, als datter gheen

¹ Greenwich.

water en bleef om de schepen te ligghen, nemende oock af tlandt ende zyde van de dunen ende ontrent de kyeringhen, om al wech te voeren, van ghelycken de pylen ende mueren van de groote kaye. Ende alzo tlant ghestelt was, alsdoen en wasser gheen middele te vindene om tselve te remedieren ofte repareren. 1582.

Alzo dese admirael Trolon, naer dat zekere vendelen Schotten alhier zekeren tydt in garnisoene ghelegghen hebbende, danof de borghers groote foule hadden, wierden uutghetrocken tot bewarensse van andre steden, wierden alhier by hem inneghebrocht, in de plaetse van de selve Schotten, zekere vendelen Francoysen, wel jeghens den danck ende wille van mees-tendeel der inwoonders. Nemaer en vraeghede niet veel naer den dranck ofte foule van de poorterye; zouckende meer daer in te ghelieven den duc dAlencon. Den welcken verhoorende tAntwerpe ghearriveert te wesen, trock dauwaert, alwaer hem zeer goet accueil wiert bewesen. Wiert beschonken van den duc voorseyt van een schoon peert, met eenen zeer costelicken zale, metten behancsels naer advenante. Ende naer zekere daeghen, quam anderwaerf naer Dunckercke, plaetse van zynder residentie. Waer ghecommen zynde, hoorde clachten ghenouch van de poorterie der Fransche garnisoenen, de welke noch veel desoluter waren dan de voorgaende Schotten. Maer wat remedie wasser, dan patientie? tWas al gheclop voor een doofmans duere. Die snaren en clonken niet naer zyn ghecrey. De troublen ofte religie, zo wel deene als dandre, en ginghen hem niet zeer ter herten, maer alleenlick zyne coffers te vollen met giften endegaven. De meeste presenten waren hem altyts best wel ghecommen, de welke moesten ghiften ende presenten gheven, al wast niet doir liefde ofte jonste, maer om van noch zwaerder verdriet ghepreserveert te wesen. Ende alzo hy in de sterckte ofte vroomicheyt van deser stadt ten beste niet en was betrouwende, zondt alsnu alsdanne met een schip van oorloghe naer Zeelandt tguent dat hem best goet dochte, als wesende daerin meerder verzekertheyt.

Ende alzo dit landt, over langhe tyden boven veele andre landen, den name ende renommée heeft ggehadt van zeer opulent ende machtich, zoot in der waerheyt was, met zo veele schoone steden ende dorpen, zo schoone bynaest als steden overal, waeromme zeer grooten handel ende neeringhe dede, zo van draperye, lync-weverye, weverye van sayen ende diverssche

1582. andre fraye manufacturen, twelcke al ghevoert wiert in andre vreemde landen, danof groot gelt procedeerde; ende metten retourre van dien wiert wederomme andre coopmanschap hauwaert ghebrocht ende alhier in tfaict der manufacture gheaccoustreert ende gheraffineert, elck naer den heesch van den wercke. Want men moet considereeren dat dese Nederlanden maer en zyn een boye ofte packhuus om de goedinghen uut andre landen te logieren ende accoustreren, wolle, olyen, wynen, pastellen, zaut, cane- vetsen, zyden, suckeren, cyropen ende veel ander zaeken, die wy niet en hebben; midts onse landen daertoe niet bequame, alzo de upperste Heere dat alzo voorzien ende gheordonneert heeft, updat theen landt by tandre zoude moeghen leven. Men moet considereren wat benedictie Godts dat was dat alle de mans, vrouwen ende kinderen gheoccupeert waren int faict van de manufactuere voorseyt; ende midts dien waren exemt van alle andre raserie, heresie ende inobedientie, danof gheprocedeert is alle dese desolatie ende ruyne, ende onse conste ghespreekt in andre vreemde landen. Zodat wy, volghende de rechte oordeelen Godts, teene met tandre verlooren hebben, onse landen, de welcke gheextimeert waren boven alle mate als twintich, dertich ja veertich ponden grooten tghemet in zommeghe quartieren, ende alsnu ligghende voor de voghelen onghe- baut, gheen ghelt of te cryghen, al storve de proprietaris van haer- moed, alzoot met diverssche ghenouch ghebuert is; ja zommeghe landen zyn zo verzant doir het inbreken van de sluusen ende overloopen van der zautewateren, twelcke tanderen tyden schoone vette weeden plaghen te zyne. Zo datter gheen apparentie en is in menich jaer danof eenich proffyt te verwachten. Nu als, angaende de draperyen ende sayerye, is oock al te nietten. Zo verre angaet tlynwaet, danof twas ¹ procedeert uut dese landen, is oock meest al ghefalliert, midts dat tlandt niet benoot ² en wordt, ofte emmers weinnich, midts dese continuelle oorloghe ende parcialiteyt; twelcke ic hebbe hooren extimeren van zekere cooplieden daerinne wel gheverseert, als dat tlynwaet, twelcke in Vlaendren wiert ghemaect van tvlas aldaer ghegroyt, was weerdich viventwintich hondert duust guldens van twintich stivers tstuck tsiaers. Up de plaetse van Yseghem alleene mochte bestiert worden up den marctdach van der weke wel drie duust

¹ Was, accroissement, richesse, produit.

² Benoeden, cultivé, engraisé.

ponden grooten vlaems, zonder nu alle de andre marcten in Vlaenderen. 1582. Ende zo verre alst angaet de visscherye ende neeringhe van der zee, de welcke van ghelycken meest overal is ghesmolten, principalic op de costen van Vlaendren, men heeft ghenouch ghezien hoe die tandren tyden gheflorecrt heeft, alser neghen ofte thien hondert buysen voeren ten harynghe, zo van Hollandt, Zeelandt als de Vlaemsche costen tsamen; hoe menich mensche daermede onderhouden was, ende wat schat danof ghemaeet wiert, twelck tot niemans schade ofte prejudicie en redondeerde. Commende uut de rume zee, doir de benedictie des Heeren, tselve goet wiert al vercocht tot vreemde cooplieden, zo uut Vranckeryeke als uut Oostlandt; boven dien noch al de cabellau, de welcke binden jaere in de Noordtzee ghevanghen wiert ende ghezauten in tonnen ende stapelen; voorts alle de schoone coopvaerderie ende abbondance van schepen uut Hollandt ende Zeelandt, zeylende in alle quartieren; voorts int landt groote nombre van bestiael, schoone peerden, koyen, schapen, groot boven alle andre landen; groote nombre van zuvele ende excellent, zo om dese als andre landen te provideren; voorts in diverssche quartieren schoone meede, de welcke drie jaeren of daer ontrent moeste ligghen in de eerde eer men die uudelven ende accoustreren mochte om te oorboren tot verwen van de lakenen; metgaders overal abbondantie van alle soorten van grane, met diverssche andre commoditeyten, danof wy nu, volghende ons boos leven, meest al af ghepriveert zyn. tWelcke Godt de Heere, die niet altyts verstoort en blyft, believe te voorziene doir zyn singuliere gratie ende over te sendene goede reformatie.

Onder den xviii^{en} marty tselve jaer lxxxii, up eenen sondach, de prince van Oraengnen, wesende in zyn logist binnen der stede van Antwerpe, naer zyn noenmael tusschen den een ende tween huere, commende van der tafele, alzo diverssche borghers hemlieden ordinancerende, aldaer waren vindende om te zien eeten, zo wasser onder andren een, de welcke hem zeer naer was volghende int uitgaene; de welcke met een pistole, gheladen met twee loon, schoot den zelve prince doir beede zyne kaken drie tanden van elke zyde uutten hoofde, zonder dat de tonghe ofte de cersenen eenichsins gheroicht waren. Zo al de dienaers wesende ontrent den prince zeer beroert zynde, sloughen ende massacreerden up den voet den perpetrant. De welcke, zo men naerderhandt verstont, te wesen een

1372. Bisschayen, dienaere van eenen vremden coopman, Spaengnaert ofte Italiaen, ghenaemt Arneste ¹, houdende zyn residentie binnen der zelve stede van Antwerpe; de welcke vier daeghen van te vooren vertrocken hadde, naer tWest quartier. Den dooden perpetrant wiert int publyck ghebonden zekeren tydt aen eenen stake. Zodat hy bekent wiert van zommeghe persoonen. Men dede alle debvoir om up te reuwen ² experte chirurgienen om den voornomden prince te cureren. Daernaer wierden ghevanghen drie zo vier persoonen die van dit voorstel wisten, ende onder andre den biechtvadre van den perpetrant, wesende een dominicaen der zelve stede, maer van gheboorte was van der stede van Dunckercke, zone van eenen Kaerle Themmerman ende Rachel Cants. Dese dominicaen was ghenaemt heer Anthonis. Ende volghende zyn confessie wiert gheexecuteert met noch twee zo drie andre, ghebonden ende verworcht an staken, daernaer ghequartiert ende de stucken ghestelt, zo van hemlieden als den perpetrant, up de poorten van der zelve stede.

Onder den xxv^{en} der zelve maent van maerte trocken uut de Francoysen van Camericke wel met zes hondert peerden ende andre infanterie pietons, ende invadeerden de stadt van Lens in Arthois, men seyde te wesen in intelligentie met zommeghe van binnen. Zy pillierden de selve stadt, ende zommeghe troupen trocken uut metten beut naer Camericke; maer wierden achterhaelt ende afgeworpen by Mynheere van Capres ³, etc.

Onder den laetsten der zelve maent van maerte, doir zeker accident, was datter upspronck in de quetsuere van den prince van Oraengnen een adere, danofhy zeer veel bloedts was lossende ende groote dangiere van den lyfve. Naer, doir groote sollicitude van der chirurgienen, wiert ghestremt ende ghecureert, commende tot convalisence. tWelcke een merckelick advertissement voor hem was zyne faulten te bepeinsen ende hem tot een beter leven te prepareren.

Onder den vii^{en} van april tselve jaer lxxxii wonanderwaerf de prince van Parme, etc., utter name van de C. Mag^t, uut handen van de Francoysen, de stadt van Lens in Arthois, stellende daerinne garnisoen telxs bewaer- nesse.

¹ Anastro (Gaspard d'). L'assassin était Jaureguy, domestique d'Anastro.

² *Opreuwen*, appeler, découvrir, chercher.

³ Édouard de Bournouville, baron de Capres.

Alzo de duc d'Alecon ghelogiert was int cloostre van Ste Michiels binnen 1582.
der stede van Antwerpe, wiert uut gheroepen alsdat de zelve kercke zoude
wesen voor de exercitie van de oude Catholycke religie. Maer al de guene
die daer zouden willen commen, moesten alvooren den eedt doen tot
Monsr.

Onder den xxiii^{en} der zelve maent van april, Monsr du Temple, gouver-
neur van Bruessele, quam in den morghenstont met zyn ende andre garni-
soenen voor de stede van Aelst, bringhende mede zekere leeren, de welke
zy rechtende waren an de mueren van der stede. De wake dit verhoor-
rende, liepen ter stadtwuert inne, roupende: *Alarme! alarme!* Maer ter-
wylen clom de viant al uppe, ende liep naer tcorps de garde. Daer wiert
wat ghevochten, zo datter van beede zyden mochten doot bliven, zo men
seyde, ontrent de ii^c persoonen.

Onder den v^{en} jully tselve jaer lxxxii, wiert overghegeven tot den
prince van Parma, etc., uutter name van de C. Mag^t, de stadt van Aude-
naerde, waer hy voor ghelegghen hadde tsedert den xi^{en} van april. Naer te
vooren gheschoten ende assaulten daerup ghedaen, quamen over by com-
positie doir middele van twee hondert duust guldens, van xx grooten
tstick, in minderinghe van de oncosten ghedoocht ter causen van den be-
legghe; stellende daerinne zeker garnisoen tot elcx bewaernesse, vertrock
vandaer met zyn legher.

Onder den xiiii^{en} der zelve maent trock de prince van Oraengnen van
Antwerpen naer Brugghe, alwaer hy blydelick ontfanghen wiert. tZynen
arriveren onder den xvii^{en} der zelve maent, men wilde seggen als datter
een Italiaen was, die middel zochte duer fenynt te vergeven den zelve
prince. Maer wiert ghevroucht¹ ende nam hem selven tleven; wiert tot
peertsleerte ghesleept, daernaer ghequartiert, ende ghestelt de stucken
up de poorten, ende thooft up de poorte van Ste Catherine. Een andre van
de conspiratie nam de vlucht in haesten.

Onder den xxiiii^{en} der zelve maent ende onder den xxv^{en} zo rencon-
treerde de armade van den coninck van Spaengnen met de armade van don
Anthonio ontrent het eylant ofte capo St Michely; twelcke zekere daeghen
daer te vooren al berooft ende gheruyneert hadde gheweest van tvolek

¹ *Ghevroucht*, prévenu, accusé.

1582. van oorloghe van den voornomden don Anthonio; twelcke waren Franssoysen ende Inghelschen, niet sparende noch cloosters, noch kercken, naer haerlieder maniere van doene. Daer wiert zeer ghevochten, ende diverssche van den viant an den gront gheschoten. Ons volck van oorloghe schoot zeer dapperlick, melcandren approcherende, met die musschetten dweers doir die schepen van den viandt. Zo datter veel volcx doot bleef. Sr Strossy, uut Vranckerycke, wesende admirael van der selve armade, wiert doot gheschoten up zyn schip. Don Anthonio nam de vlucht met eene jachte zo hy best conde hem sauverende, metgaders noch diverssche andre van zynder compaignie. Monsr de Brisacq, edelman Franssoys, nam van ghelycken de vlucht met een van de jachten naer Vranckerycke, bringhende aldaer de eerste nieumaren van haerlieder victorie. Daer wierden by ons volck upghevoert int voornomde heylandt van Ste Michely veel ghevanghenen, wel ontrent de zes hondert, zo men seyde, danof de meeste deel waren Franssoysen ende zommeghe edelmannen daeronder. Welcke prisonniers wierden, onder den 11^{en}, 11^{en} van ougstmaent ende zo volghende, aldaer gheexecuteert metten zweerde, als pyraten die tvoornomde heylandt al berooft hadden, zo vooren verclaerst is, zonder dat zy eeneghe oorloghe hadden jehens de C. Mag^t.

Ten desen tyde quam anderwaerf in anden van de C. Mag^t de stadt van Liere in Brabant, in mylen van Antwerpen, doir middel van eenen Schotschen capitein ligghende aldaer met zyn garnisoen, de welcke naerdien gheimployeert wiert in den dienst van de C. Mag^t ¹.

Ten zelve tyde arriveerden in dese landen, om te renforcieren tvolek van oorloghe van den prince van Parma voor de Mag^t, wel veerthien duust volck van oorloghe, zo Spaengnaerden als Italianen ende Albanaisen, zo peerdevolek als voetvolek.

Onder den xxix der zelve maent van ougst lxxxii, zo wierden afghe- worpen, by den prince van Parma, etc., zekere troupen volck van oorloghe van de Staten, ontrent de twee mylen van der stede van Ghendt, de welcke bedwonghen wierden te nemen de vlucht naer de zelve stadt. Ende ons volck, dappere int vervolghen tot by de muraille, daer de groote artillerye

¹ Ce capitaine écossais se nommait William Pieter Bor, *loc. cit.*, liv. XVII, fol. 50. Simple. (Voir Van Meteren, liv. XI, fol. 195 v°, et

begonste te spelen, moesten de retraits nemen; maer ondertusschen veele ^{1582.} int velt ghebleven, danof gheen quade nieuwaren en was te verwachten. Ende wesende alsdoen in der zelve stede de duc d'Alencon, de prince van Oraengnen ende andre edeldom, als wesende aldaer den zelve duc zeer tryumphantelyck ontfanghen als grave van Vlaendren metter solemniteyt van ouden tyden gheobserveert, ziende dat haerlieder partye zo naer de stadt was ammuserende, en waren ten besten niet gherust, maer trocken vandaer naer Dendermonde ende vandaer naer Antwerpe.

Ten zelve tyde wierden afgheworpen, by den prince van Parma, etc., ontrent vyftien hondert peerde-ruyteren int quartier van Gelderlandt, de welke quamen omme te revictailieren de stede van Lotten ¹, ligghende up de frontiere van Vrieslandt.

Binder maent van septembere tselve jaer LXXXII de prince van Simay ², wesende ghetraut, zone van den hertoghe van Haerschot, revolteerde van de zyde van de C. Magt, trock naer Vlissinghe ende vandaer naer Antwerpe by den duc d'Alencon, prince van Oraengnen ende andre, alwaer hy met wellecom ontfanghen wiert. De vadre tselve vernomen hebbende, de welke hem altyts hadde onderhouden tot Cuelen ende int landt van Luyke, plaetsen neutrael, quam expres auwaerts by Zyne Alteze doende zyn justificatie, als dat hem onbekent was ende zeer mishaghende de revolte van zynen zone.

Ten zelve tyde alhier verstaen alsdat de bisschop van Cuelen gherevolteert was van zynen staet ende ghetraut met eene vrouwe. tWelcke midts dese alteratie overal meerder schandael was causerende.

Binder maent van octobre tselve jaer xv^e LXXXII wiert, by tvolck van oorloghe van de C. Magt, doir quaede wachte van de andre, inghenomen eene sterckte ghenaeamt Steenwyck, maeckende frontiere van Hollandt ende Gelderlandt.

Volghende de resolutie van onsen heylighen vadre den Paus van Roome, als universel heerdre der Christenen Catolycke Kercke, metgaders de cardinalen ende andre ecclesiasticquen, ghesonden in alle provintien ondre haerlieder obediencie, heeft men overal ghehouden den Kersdach ofte gheborte Christi thien daeghen voor den dach, te wetene onder den xv^{en} de-

¹ Lisez : Lochem.

² Philippe de Croy, duc d'Arsehot, prince de Chimay.

1582-1583. cembris, daer se maer en quam dit zelve jaer xv^c LXXXII onder den xxv^{en}. Ende voor den eersten january nemen wy den xi^{en}, al volghende de reformatie necessaire aldaer ghedaen. Zodat men den eersten toecommende Paesschen dach, de welcke commen zal onder den laetsten martii, zullen wy houden ende scriven thienden aprilis ende voor lettre dominicale B, gaende alzo voorts naer de voornomde ordre ende resolutie; twelcke alzo moeste gheschieden om intrecken der verlopen daeghen tsydert de compste Christi, up dat de Paessche altyts orderlic zoude vallen¹. Waerinne ghecondessendeert hebben alle Catholycke provintien. De Inghelschen ende zommeghe andre en hebben hier toe niet willen verstaen; want zy zyn van een andre schaeps-koye.

Up den Derthien havent ofte Drie Coninghen havent anno xv^c LXXXIII, de Franssoisen ligghende binnen deser stede van Dunckerke in garnisoene, welke zo viii vendelen waeren, zo vooren ghenarreert is, danof mons^r de Savoie uppercapitein was van wegghen den duc d'Alencon, volghende de resolutie onder melcanderen daer te vooren ghenomen, zo men considereren mach, sonden up een subyt ten poorten ende stadt uut twee vendelen Staten-volck, de welcke hier langhe, metsgaders noch meer, tot hemlieden voor de comste van de Franssoysen in garnisoene hadden gheleghen; gheschiedende tselve up haerlieder onverzienste ontrent den havent, alzo troost an tspit lach om den coninck te kieser. De Franssoysen, wesende al in de wapene, deden segghen dat zy met haerlieder suyte up den voet moesten vertrecken, ofte men zoude andre middelen daertoe useren. Welcke hemlieden zeer vreemt inviel zo sommierlick te besongneren. Maer ziende gheen andre remedie, nemende par fortce haerlieder pacientie, trocken ter poorten uut, ende moesten elders haerlieder Derthien avent gaen houden.

Ten zelve tyde, zeer corts naer tvoornomde uutsenden, alzo de borghers deser stadt ghecostumeert waren mede de wachte te houden, zoe gheschiedet up eenen havent, ten luyden van der hauweyt-clocke², dat zommeghe borghers, treckende naer haerlieder wachte, wierden by de

¹ L'adoption du calendrier grégorien date en Brabant, Flandre, Artois, Hainaut, etc., du 25 décembre 1582.

² *Hauweyt-clocke*, cloche du guet; dérive de *hauwijen*, appeler.

Franssoysen anghesproken, roupende: *retirez-vous vers vostre demeure.* 1583.
De borghers niet wetende watter schuulde, seyden: wy gaen naer onse wachte. De Franssoysen, de welcke zeer tempestyf zyn van haerlieder nature, ziende dat zy niet gheobediert en waren, schoten met haerlieder roers naer de borghers in der manieren datter wel doot bleven xvi ofte xvii. tWelcke groote beroerte brochte onder tvolck, ende niet zonder cause, wel meenende al ghesackagiert te werdene. Emmers dit baerweder aldus passerende, de dooden wierden begraven. De Franssoysen deden haerlieder blauwe excusen. De borghers hilden meest haerlieder huusen, uut vreesse ende ongherusticheyt. Zo wierter uut ghedaen roupen, van wegghen der capiteinen van de Franssoysen, als dat alle de borghers ende inwoenders moesten bringhen al haerlieder wapenen in handen van de zelve capiteinen. tWelcke alzo up den voet volbracht wiert. Want de lieden waren vol van vreesse. Ende zeer corts daernaer deden de zelve Franssoysen zekere ommestellinghe ende tauxalie up de generale porterye, twelcke zo moeste upghebrocht worden elck over zyn hooft, alzo hy ghetaxeert was. Die tselve niet en hadde, moeste dat zien te vinden, up groote menassen daertoe userende. Emmers met grooter pyne wiert tselve ghefurniert. Ende corts daernaer quam weer een andre leeninghe met de zelve menassen. tWelcke tot meerder bitterheyt was redonderende; want veele moesten haerlieden vrienden ende habytten toespreken eer zy tselve furnieren conden. Ende corts daernaer quam voor de derde mael een andre ommestellinghe, al tot behouwe, zo men zeyde, van de garnisoene, de welcke gheen betalinghe en vercreghen, up dat men hemlieden wat contentement mochte gheven, ende midts dien de stadt beschermen van meerder foule ende oppressie. tWelcke in der waerheyt boven maete de poorterye was benauwende, vreesende, om dat tselve zo dickmaels was gheschiedende, dat zy eene occasie zochten om de poorterie te ruyneren ende utter stadt te jaghen. Emmers naer tfurnicement van dese derde leeninghe, wiert bevonden dese drie leeninghen al tsamen te bedraghen ontrent de twee duust zeven hondert ponden grooten Vlaemscher munte. Ende binnen zeer corten tyt daernaer, omme de borghers deser stadt anderwaerf wat comforts te gheven, om de voorgaende bitterheyt uutten monde te weeren, alzo men de kinderen doet die men wormcruut heeft ghegheven, hemlieden wat sukers in den mont stekende om tselve te doen vergheten, wel

1583. wetende als datter noch veel borghers in de stadt waren groote affectie draghende tot de oude Catholycke religie, deden voor hemlieden ontbieden van de principale houderlinghen ende tselve proponeren. De welcke dit anharende, accepteerden met blysschap de conditien waerinne zy presenterden haerlieder dienst, behoudens de aggreatic, zo van hemlieden als van tmagistrat. tWelcke Monst de Savoie zonder langher dilay dede deschieren. Zodat de mannen int werck ghestelt wierden om de prochiekercke, die zeer onehbelic ¹ lach, te doen zuveren ende prepareren, altaren te doen maecken ende andre reparatie meest van noode. tWelcke alzo up een subyt volcommen wiert, ende daernaer voorzien van zekere Fransche catholycke predicanten om tvoelck anderwaerf te instrueseren in de oude maniere van doene, tot anderstont dat men het mochte ghestoffeert werden van pastor ende andre priesters gherequereert ten dienste van der kercke, volghende de oude ordre. Ende angaende die van de nieuwe religie, en mochten gheene exercitie hebben in de prochiekercke, wesende alleene voor de Catholycken, maer wel int cloostre van de Franciscanen, twelcke bequame ghenouch was. Want veele van die nieughesinden van hieren uutghetrocken waren in andre plaetsen, zo uut vreesse als om libre exercitie van haerlieder religie Calviniste.

Borghemeesteren, schepenen ende raedt der stadt van Antwerpe hebben wel willen vueghen den brief van credentie by Zyne Hoocheyt ghegeven de heeren Landmeter ende Scholiers, met de instructie ² daermede sy waeren belast, midtsgaders de brieven gheschreven aen Mynen Heere van den Tempel, wesende van de innehouden als zyn de brieven up den selven tydt aen Bruessele, Mechele ende, ghelyckt wel te gelooven is, aen meer andre steden gheschreven, also van de selve brieven in dit cort verhael mentie ghemaect wordt, ophoudende noch ter tydt voorder verclaringhe te doen van tgene met Zyne Hoocheyt wordt ghecommunicceert oft ghehandelt, ofte oock voorder, oft andre justificatie van tgene hier vooren is generalick verhaelt. Welcke justificatie, so by die van de stadt int bysundre, als oock by de Staten Generael ende van Brabant, uut de bekentenisse van de ghevanghene ende andersins, ghenoechsamelyck zal

¹ *Onhebbelic*, indécent.

I. XVII, fol. 59.

² Voir cette instruction dans Pieter Bor, *l. c.*,

worden ghedaen, naer het succes van de communicatie ende onderhandelinghe, de welke sy hopen ende Godt Almachtich bidden dat sulek eynde mach hebben, als tot syne heere, glorie, ende dienste van Syne Hoocheyt, welvaert ende verseikertheyt van den lande ende van deser stadt behoort :

Brief van Syne Hoocheyt aen de heeren van Antwerpen.

Messieurs, je vous envoie les seigneurs Lantmeter et Scholiers, présens porteurs chargez d'une instruction que ilz vous présenteront de ma part, de laquelle j'attens la responce pour prendre une résolution. Il ne tiendra que en vous que elle ne soit à vostre advantaige. Me remettant doneq sur leur sufficence, je ne la vous feray plus longue, et prieray Dieu, Messieurs, qu'il vous ait en sa très-saincte et digne garde. Du camp à Berchem, le xviie jour de janvier mil cinq cens quatre-vingts et trois. Signée en bas : François, et plus bas : le Pin. Post date estoit escript en la marge : Depuis ma lettre escripte, j'ay pensé d'accompagner ces deux bourgeois de ce gentilhomme, présent porteur, à celle fin de vous faire entendre plus amplement mon intention. La superscription : A mess^{rs} les bourgemaistres et eschevins de la ville d'Anvers.

Son Alteze par sa prudenece et patience accoustumée, après avoir exposé et mis sa personne en hazard, perdu et ruyné beaucoup de gentilzhommes et soldartz, les uns à laguerre, aultre par maladie et la pluspart de misère et famine et pauvreté, pour essayer par tous moyens de faire congnoistre aux peuples de ces pays le désir et affection que il avoit de les redimer des maux et oppressions par eux souffertes, at enfin recogneu qu'il travailloit en vain, réservant en temps et lieu la preuve de son dire pour descouvrir plus ouvertement à tout le monde la source et origine du mal assez cogneu des gens de bien.

La ruine prochaine desdits peuples, la disréputation de Son Alteze qui s'ensuivoit a certainement et avecq beaucoup de raisons, estant prince tel que chascun le cognoist, merveillement altéré son bon naturel, se voyant si indignement traicté, qu'il peult dire que l'autorité entière et souveraine estoit en main d'aultruy; mais l'extraordinaire indignité quy luy a esté cejourd'huy faicte avec peu de respect et mespris de sa personne et qualité, l'a tellement agry, qu'il s'en est ensuivy ce que on a veu, dont il porte beaucoup de regret et extrême desplaisir.

Et pour ce que son inclination est encores du tout disposée au bien du publicq et de vous, il a voulu leur faire entendre pour sçavoir comment ilz se voudront comporter en son endroit devant que de ce résoudre aux partis qu'il a en main, dont ilz seront priez déclarer ouvertement leur intention aux Srs de Lantmetere et Scholiers, desquelz ilz en apprendront davantage, selon la créance que Son Alteze leur a donnée.

Seront aussi semblablement priez de permectre librement à tous les François, qui sont à Auvers, de venir trouver Son Alteze, et au S^r conte de Mansfelt, ensemble faire sortir libre-

1383. ment les meubles de Son Alteze, ceux de Monsieur de Montpensier, de Messieurs les marichal de Biron, de la Val de la Rochepot, conte de la Rochefoucault, des Primeaux et Mannissière, son premier maistre d'hostel, comme aussy et spécialement les papiers de Son Alteze et meubles du seigneur Quinchy, son secrétaire, ensemble ses maistres d'hostel, trésoriers et serviteurs domestiques, envers lesquels il se promet qu'ilz n'auront usé d'aucune rigueur, comme de tout innocents de quy s'est ensuivy,

Sadicte Alteze a son grand aumosnier malade audiet Anvers, lequel ilz seront priez d'envoyer si sa santé le peult permectre et ne le traiter indignement. Fait au camp de Berchem le xxiime de janvier l'an mil cinq cens quatre vingts et trois. *Signé* : FRANÇOIS, et plus bas, *signé* : LE PIN.

Coppie des lettres de Son Alteze escriptes à Monseigneur de Temple, gouverneur de Bruxelles ¹.

Coppie van eenen brief, oock in druck, nopende den aenslach van tvolck van oorloghe van Zyn Alteze gheschiet binnen der stadt van Antwerpe onder xvii^{en} january xve LXXXIII voorseyt, ghescreven ende versonden aut de zelve stadt onder den xviii^{en} der selve maent ².

Naer dat dese zaecken vooren ghenarreert aldus ghepasseert waren, ende dat de hertoghe d'Alencon, etc., hem vont int velt met zyn volck van oorloghe marcherende van teen quartier in tandre, wesende in extreme benautheyt van victuaille ende andre provisie daertoe gherequereert, ende dat up tplatte landt niet te vinden en was, midts overal bloot ende gheruyneert by der oorloghe, ende dat de hertoghe zeer instantelyck was versouckende aen de steden hem ende zyn volck te willen secoureren, zo emmers de Staten, om meerder quaet te beletten, hebben gheresolveert ende dien volghende ghesonden naer zynen legher diverssche provisie van victuaille om hem ende volck wat te onderhouden. Ende zekeren corten tyt daernaer es de hertoghe ghetrocken naer de stadt van Dendermonde, alwaer hy zyn garnisoen hadde ligghende, hem aldaer houdende om wat te refreschieren.

Onder den xxiii^{en} february tselve jaer LXXXIII zo verbrande de comble van de Borse van Antwerpe rondomme af tot de vauteringhe toe. Men seyde tselve gheprocedeert te wesene van eeneghe vierpotten, de welcke

¹ Voir la traduction en flamand de cette lettre dans Pieter Bor, *l. c.*, liv. XVII, fol. 40.

² Cette déclaration a été imprimée à Anvers chez Plantin.

de vrouwen oorboren, die aldaer ghebleven waren doir verghetenheyt. 1583.
Want men anders gheen bescheet onderhooren en conste.

Binder maent van maerte tselve jaer, zo wiert de zaecke zo verre ghedemeneert tusschen den voornomden hertoghe ende de Staten, alsdat men al de ghevanghenen van den hertoghe hem liberlick zoude laten volghen, ende andre zaecken Zyn Alteze competerende, boven dien de somme van dertich duust zonne croonen tot behouwe van zynen staet, midts conditie dat Zyne Alteze zoude uuttrecken zyne garnisoenen ende anderwaerf leveren in handen van de Staten de steden van Dendermonde, Vilvoorde, Dunckercke, Berghen-Ste-Winnocx, Dixmude ende andre plaetsen, ende dat Zyne Alteze zyn hof zoude onderhouden tot Dunckercke voorseyt.

Up den Paeshavent tselve jaer, twas volghende de nieuwe reformatie onder den 19^{en} aprilis, arriveerde de hertoghe dAlencon, etc., met zynen edeldom in grooten ghetaele binnen der stede van Dunckercke, commende ghemarchiert met zyn volck van oorloghe van tquartier van Dendermonde, in welcke stadt hem zekeren tydt onthouden hadde, zo voorseyt is. Quam al ghereyst zonder te passeren eeneghe steden, ende commende ontrent Nieupoort, trock van buuten neffens de stadt omme met alder haesten. Die van Nieupoort en hadden gheen Frans garnisoen inne, maer sonden zekere victuaille van broot ende wyn buuten tot secourze van Zyne Alteze ende compaignie. De admirael Trolon was alsdoen binnen Nieupoort; maer en quam uutter stadt niet. Ende commende Zyne Alteze tot de passage van Dunckercke, liet aldaer zyn volck van oorloghe, wesende, zo men seyde, wel ontrent de zeven duust, de welcke aldaer ende daer ontrent bleven liggheende voor eenen tydt, de welcke moesten gheprovideert worden van victuaille. Zyne Alteze quam voorts doir met zynen edeldom ende suyte binnen deser stede, alwaer dat laghen wel derthien zo XIII vendelen Franssoysen, maer niet boven XLV ofte L in elck vendele. De selve moesten al plaetse maecken dese andre, ende gaen ligghe up de rempaers ofte hutten. Want de huusen ende plaetsen moesten alleenlick dienen om Zyne Alteze, edeldom ende suyte, de welcke waren in zo groote nombre, dat de stadt noch qualick bastant was om te logieren, midts datter daeghelicks noch meer toequamen, als vivandiers, cramers, wynkeliers van zyde laken, lynyen laken, specerie ende alle sorte van goede, danof de inwoonders goet proffyt streken, de guene die wat was

1583. voorstellende om te vercoopen, voorts in haerlieder huusen hadden weynich cost van soldaten, midts dat het meest al wolmaeckers waren, gheprovideert van ghelde, lyberalick overal betalende. Ende voorts de ordre was overal betre, midts dat die maghere vlieghe, de welcke daer te vooren de poorters zeer mollest hadden ghezyn, gheen spreken meer en hadden. De heele Kerck strate, aen beede zyden, stont vol cramen met alderleye goet. De Franssoysen van Calis, Boulongne ende andre plaetsen brochten hier oock met haerlieder scheepkins diverssche provisie van wyn ende victuaile. Want alle zaecken hier wel golden ende diere vercocht wierden. Zo datter overal groote neeringhe was. Zyne Alteze brochte oock met hem zekere excellente predicanten Franssoysen, de welcke des sondacchs ende andre hooghedaeghen waren prekende in de prochie kercke deser stede, funderende anderwaerf de inwoonders alhier in de oude catholycke religie, de welcke daer te vooren gheduerende dese troublen mette nieuwe leeringhen der Calvenisterye gheabuseert hadden gheweest; alwaer Zyne Alteze ende edeldom meest was vindende, commende van zyn logist tot in de kercke met trommel ende fyffer, hoorende den dienst van der messe ende sermoen. Macr onder andre een zaecke dochte ons zeer quaeliken voughen, twelcke gheschiede gaende achter de strate in de huusen, ja somwils in de kercke, an elcke zyde was een hoorblaser, de welcke hem wat veselde in zyne hooren, alsnu deene, alsdanne dandre. Ende daer wy eerst meenden tselve te wesen eeneghe nieuwe tydinghen ofte zaecken van importantie, verstonden naederandt tselve te wesen bueselinghe, om te doen lachen ende recreeren. Zyne Alteze dede oock maecken up de groote markt deser stede een zeer groot caetspel, alwaer hy met zynen edeldom dickmaels waren caetsende. Ende naerdatt Zyne Alteze alhier gheweest hadde ontrent een maent, wiert bevanghen met zekere groote sieckte, danof hy wel ontrent een maent was absenterende. De clocken van der kercke moesten wat cessereren van luyden, tot anderstont datter beteringhe toe quam.

Ten desen tyde vertrock dat volck van oorloghe, twelcke Zyne Alteze hadde ghelaten ligghen tzynder comste hauwaert binder prochie van Adynkercke, zo vooren ghementionneert is, de welcke altyts daer ende daer ontrent tsedert dien tydt ghelegghen hadden; trocken doir de riviere naer Vrankerycke, danof men veel meer verblyt was van haerlieder ver-

trecken dan van haerlieder comste, midts datter veele by ghefouleert ^{1583.} waren.

Binder maent van meye tselve jaer LXXXIII wiert, by tvolck van oorloghe van de Staten, inghenomen tcasteel te Wauwe, toebehoorende den marquis van Berghen-up-Zoom, daer ontrent gheleghen, waer dat zy, zo men seyde, wel zes hondert schoten van cannons daerup ghetrocken hadden; quamen over by compositie.

Ten selven tyde wiert anderwaerf ghebrocht onder de obediencie van de C. Magt de stadt van Diest in Brabant, ende dat by accorde, naer dat de prince van Parma, etc., daer zekeren tydt siege voor ghehouden hadde.

Ten selven tyde verstaen als dat Mynheere de baron van Rasingem, Maximilian le Vilain, deser werelt overleden was, van ghelycken Mynheere van Zweveghem, de welcke zeer beclaecht waren, als goede hoofden van den lande.

Binder maent juny tselve jaer wasser zekere rencontre van den prince van Parma, etc., ende tvolck van de Staten, alwaer dapperlick ghevochten wiert ontrent Steenberghe in Brabant. Daer bleven van beede zyden ontrent twee duust mannen, zo men zeyde; maer de Staten volck verloren de dachvaert.

Ontrent Sint Jan Baptiste dach wiert vernieut tmagistraet deser stede van Dunckercke by de commissarissen van den hertoghe van Vandommois, twelcke was den bailliu van Lafere, met noch eenen adjoinct. Creerden voor burchmeestre Adriaen Batten ¹, ende voorts schepenen ende raden, meest al catholycque persoons, doende den eedt naer costume, ende van ghelycken tot den hertoghe van Anjou, Alencon, etc., als grave van Vlaendren, ende van ghelycken de ghemeente deser stede.

Alzo de hertoghe van Anjou, Alencon, etc., wel mochte verstaen hebben by sommeghe rapporteurs als dat men groote preparatie was maeckende van weglien de C. Magt om dese stadt van Dunckercke te belegghen, ende dat oock binnen der stede van Grevelinghe upgehaelt ende aldaer ghehouden wierden de haegdelvers ende delveghen ² deser stede, up dat zy gheen rapport alhier en zouden doen, resolveerde met alder haesten

¹ De Rode mentionne en qualité de bourgmestre de Dunckerque en 1585 Corneille Martins.

² *Haegdelvers ende delveghen*, mineurs et fouisseurs, fossoyeurs, bêcheurs.

1583. van hier te vertrecken, niet willende teannon ofte siege verwachten; latende alhier tot deffentie van deser stede Monsr de Samois¹, met ontrent vyf hondert soldaten Franssoysen. Daer waren buyter haven up de zee gheprepareert zekere cleyne schepen, alwaer den voornomden hertoghe wiert aent boort ghevoert met zyne edelen ende suyte, ende seilden naer Calis, alwaer zy arriveerden in salvo. Ende binnen twee daghen daernaer, zo wiert dese stadt omrynckt ende besloten van tvolck van onsen heere ende coninck, twelcke was den eersten dach van hoymaent tselve jaer xv^e LXXXIII, alwaer Mynheere de la Motte, Valentin de Pardieu, gouverneur van Grevelinghe, met zyn volck alle devoir was doende om de trunkysen ende schransen te stellen, ende alvooren de havene zo te besluten, datter gheen schepen uut ofte in ghevaeren en conden. Waertoe dat ghespannen wierden aen beede de catheynen dweers over de havene diverse groote cabels, al vast ghewoelt, zodat den mont van der havene ghestopt wiert. Daernaer wierden up den mont van der havene ghestelt zekere cannons, *à l'aventure* offer eeneghe schepen hadden willen naercommen. Up de oost catheyne wiert een groot mottalen stick ghestelt, twelck van Brouckburch was ghebrocht, ghenampt de Griete van Aerlem, wel zo groot datter een man zyn hoofd conste insteken. Zy brochten oock zekere sticken artillerye met menichte van volcke dweers doir de havene. Niet jeghenstaende dat men van tcasteel was schietende, ghinghen doir met haerlieder werck, al wast zo datter sonwils hier ende daer een man ofte peert gherocht wierden. Zy brochten oock diverse sticken haerlieder artillerye up de dunen, met fortse van hurden, plancken ende andre instrumenten ende menichte van volcke, stellende de selve ter plaetse meest bequame, om de zelve stadt te beschieten. Daer wierden in als ghedresseert eenentwintich mottalen sticken, staende tot diverse plaetsen; maer al an de zyde van de zee. Ende ghedurende dit belech, alzo de hertoghe van Anjou, Alencon, etc., hem noch voor zekere daeghen was houdende te Calis, zo wierden auwaert ghesonden vyf schepen met fransche soldaten tot securze van den voornomden Chamois ende zyn volck, om de stadt te bewaren.

¹ Le nom de ce commandant est Chamois (Voir Fauconnier, *Histoire de Dunkerque*, t. Ier, p. 86. Mémoires de Claude Haton, p. 1044.) Le chro-

niqueur écrit ce nom tantôt Savoie, Savoie, Samois et Chamois.

Maer de selve schepen commende an den mont van der havene, meenende in te seylen, ende vindende die al afghestopt ende datter zommeghe clyncers naer haerlieder hoofd quamen, trocken met alder haesten anderwaerf te rugghe, legghende tzeewaert in, ende voeren vanwaer zy ghecommen waren. Ende naer dat de stadt dus beleghert hadde gheweest neghen ofte thien daghen, zo arriveerde in de selve legher de prince van Parma, etc., met veel meer volck van oorloghe om de selve te verstercken, ende zo voorts van daghe te daghe. Naer de sommatie ghedaen, maeckende alle preparatie om de stadt te beschieten, de borghers bleven meest al in haerlieder huusen, zonder up de straeten te commen. Waeromme dat Monsr de Chamois met zyne Franssoysen zeer verstoort waren, als dat zy niet en quamen tot haerlieder hulpe om te fortifieren daert meest van noode was, ende andre zaeken tot deffentie der zelve stadt. Wacrup zy gaven voor andtworde als dat men hemlieden danof wel behoorde te excuseren als niet wel betrouwende, midts dat men daer te vooren al haerlieder wapene afghenomen hadde. Emmers de Franssoysen procedeerden voorts met fortifieren naer haerlieder goetdyncken. Ende alzo nu alle preparatie ghemaect was van weghe den prince van Parma, etc., ende andre gheene resolutie ofte verzouck van accorde uutter stadt en quam, heeft begonnen onder ambassaten dauwaerts te senden, in der manieren dat men onder den xvi^{en} der selve maent van jully, in den morghenstont, ontrent den twee hueren, begonste de selve stadt wel dapperlick te beschieten, al met volleen, somwils met acht sticken. met zesse, met vier ofte drie sticken tsamen, zo up tcasteel als daer neffens tusschen de Pierlote ende tcasteel, up den muer van de cleyne Caye, in twee ofte drie plaetsen, up den Gapaert; zodat ze zeer naer af was gheschoten, ende continuerende dus tot den twee hueren naer den middach, in der manieren als datter drie zo vier bresschen waren, suffisant ghenouch om de assaulten te doene. De Franssoysen dit anmerckende, de welcké daer te vooren zecre fier en furicus hadden ghezyn naer haerlieder mode martiale, ja, niet alleenlick jeghens de inwoonders, maer oock jeghens elckanderen, om cleyne injurien beriepen melcanderen twee tsamen buuten der poorte, midts dat zy binder stadt niet vechten en mochten, ende ghinghen daer elckanderen metter rappieren te keere, wesende haerlieder wambaisen vooren al ontsloten tot het bloote hemde toe, stekende zo naer melcanderen, tot dat deene of dandre ter

1883. plaetsen doot bleef, zonder datter yemande int ghescheet quam van de andre soldaten. De andre die tfaict ghedaen hadde quam anderwaerf in de stadt, hem extimerende een zeer vaillant combatant, zonder eeneghe mentie hem danof te straffen. Ja, dat meer is, ghyneck zelve mede achter tlyck als men den andren ghyneck begraven. Ende dit spel ghebuerde zeer dickmaels, terwylen zy alhier in garnisoene laghen. Ende nu siende als dat men niet af hilt van schieten, ende preparatie was maeckende om de assaulten up de stadt te doene, wiert haerlieder colere wat vercoelt, wel considererende dat haerlieder reigne niet langhe en conste ghedueren. Monsr de Samois met zyn officiale staken thoost te gadre, ende resolveerden te solliciteren an den prince van Parma, etc., om eenich goet appointement, sendende ten dien fine eeneghe van haerlieder principale officieren aen Zyn Alteze; de welcke, naer diverse requesten, hemlieden doir gratie alleenlick was accorderende als dat zy met haerlieder volck zouden naer Vrankeryck trecken, zonder wapene meer dan rappiere ende poingnaert. De reste moeste al in de stadt bliven. tWelcke alzo gheaccordeert ende gheresolveert bleef. Ende alzo de borghers hemlieden adresserende waren aen Monsr de Chamois, vraghende naer de andtworde van Zyne Alteze, seyden tot hemlieden met bittre woorden: wy hebben ons appointement, zonder eenich vermaen van hulieden ghedaen te hebben; moecht ulieder appointement sien te vervolghen; ghilieden zyt in de quade gratie van Zyne Alteze. Dit verstaende, tmagistraet versaemde in alder diligentie, resolveerden ende sonden uut haerlieder ghedeputeerden. Deselve buuten comende, wierden ghebrocht by Zyne Alteze, de welcke zy te voete vielen, biddende om gracie ende pardoen, hem presenteerende de sluetelen van der stadt, met alle obedientie tot de C. Mag^t ende Zyne Alteze. Waerup Zyne Alteze hemlieden seyde voor andtworde: *corps et biens vous est rendu*. tWelcke de voornomde ghedeputeerden ten eersten niet zo wel en verstonden, mits de groote presse aldaer. Monsr de la Motté, wesende daer present, dit merckende, seyde tot de selve ghedeputeerde: *Son Alteze vous donne corps et bien. Priés pour luy*. De selve ghedeputeerden anderwaerf vallende up haerlieder knyen, gaven alle danckbaerheyt tot Zyne Alteze. Daernaer, hebbende haerlieder oorlof, trocken wederomme naer de stadt, danof de borghers ende inwoonders verstaende dese goede nicumaren waren grootelicx verblyt, loovende ende danckende den uppersten Heere van

zynder gracie ende verlossinghe. Men seyde als datter up dien dach up de stad^{1583.} wel hadden gheschoten gheweest meer dan thien hondert schoten van cannons, van gheloovelicke persoonen, die de selve al ghetelt ende gheteekent hadden. Naerd^t de ghedeputeerden voorscreven anderwaerf in de stad^t commen waren, zo quam Mynheere de la Motte met zekere compaignien Walen binnen. De Franssoysen moesten hemlieden betrecken in zommeghe plaetsen daertoe gheordonneert, tot sanderdaechs dat zy vooral zouden trecken naer Vranckerycke. Ontrent de zeven hueren in den havent quam Zyne Alteze ooc binder stad^t met zeker edeldom ende diverssche compaignien Spaengnaerden. Ende commende voor de vanghenesse deser stede, commandeerde dat men de selve open zoude stellen ende de ghevanghen al los te laten. tWelcke zo volcommen wiert. De soldaten, de welcke in de stad^t waren ghecommen, wierden by de officialen ghestelt up de rempars, corps de garde ende andre plaetsen van noode, om de wachte te doene. Ende naer alle ordre ghestelt, Zyne Alteze bin den selven havent trock anderwaerf utter stad^t in de legher, de welcke buuten bleef liggende. Zodat de stad^t zonder groote foule bleef; maer moesten zekere provisie buuten leveren voor de legher, ende binnen der stad^t de soldaten onderhouden voor eenen tydt.

Tsanderdaechs, twelcke was den xvii^{en} jully lxxxiii, zo vertrock van deser stad^t, naer Calis, Monsr de Chamois met zyne soldaten, zonder wapene, volghende het accoordt, dan alleenlick haerlieder rappieren ende poingnars.

Ten selven tyde abandonneerden de Schotten de plaetse van Mecnen, liggende drie mylen van Ryssele, de welcke de Staten uut deden commen omme te legghen in andre plaetsen meest van noode. Welck Meenen voormaels en hadde maer gheweest een schoon repos ofte passage, alwaer wel stonden lxxii brauwerien. Daer was oock groote drapperie ende andre neeringhe daerby dienende. Welcke plaetse wiert zo bedolfven ende gherepareert ten tyden der revolte, zodat men daer niet an en conste, overmidts liggende in zulcke marche ende terroy daer men met tcanon niet wel approcheren en conde; daeghelyckx doende niet dan rooven, pillieren ende moorden ofte ransonneren in diversche quartieren, danof die van Ryssele, als naeste ghebueren, zeer ghequollen wierden; de welcke bleven waren onder de obediencie van de C. Mag^t; wesende gheleghen, zo

1583. voorseyt is, maer drie mylen van daer, ende al ghepaveert met causien ¹. De selve plaetse van Meenen, midts de dureye deser oorloghe, was zoo gheruynceert, dat van de LXXII brauwerijen, ghementionneert hier vooren, niet en wierden ghevonden, ten vertrecke van de voornomde soldaten, niet boven de zesse. Ende men conste niet vinden zo veel yzers om eene bequame keten of te maecken. Daer wiert van stonden aen volck van oorloghe ghesonden van wegghen der C. Magt.

Onder den XVII^{en} der selve maent wierden, doir ordre van Zyne Alteze, ghesonden naer Nieupoort twee notablen deser stede, updat zy resolveren zouden wat hemlieden expedient was hemlieden te stellen onder de obedientie van de Magt, ofte de legher ende tsiege te verwachten.

Onder den XVIII^{en} der selve maent, Zyne Alteze vertrock met de gansche legher oostwaert aen naer tquartier van Nieupoort. Ende zeer corts daernaer quamen onder de obedientie van de C. Magt, zonder siege, de steden van Nieupoort, Dixmude ende Vuerne ende van ghelycken de stadt van Steenberghe in Brabant. Ende naerdat Zyne Alteze ordre ghestelt hadde in dese steden, meenende te trecken up Oostende, om tselve van ghelycken te bringen tot obedientie; nemaer die van Brugghe hem anticiperende zonden dauwaerts in alder spoet zes ofte zeven vendelen soldaten, zodat, mits dien, den raedt van Zyne Alteze wiert verandert, resolverende te trecken up Ypre.

Binder maent van ougst tselve jaer LXXXIII, zo wierden by de justicie van Londen in Inghelant, ter plaetsen ghenaeamt Wappinghe, gheexecuteert metten bast diverssche zeeroovers, danof de hoofden waren ghenaeamt eenen Clyngton ende een ander Porcer. Men seyde dat ze wel zeven jaren met drie zo vier schepen hadden ghecontinueert in de pyraterye.

Int laetste der maent van Septembre tselve jaer trocken de Franssoysen uut Berghen-Ste-Winnocx naer Calis, de welcke daer gheleghen hadden in garnisoene voor den hertoghe dAlencon, Anjou etc.; de welcke uutghecocht wierden by den prince van Parma etc. doir middel van hondert duust guldens, de welcke moesten ghefurniert werden by de omligghende steden; want Zyne Alteze niet willende tydt verliesen ofte zyn volck in dangiere stellen. Considererende de groote oncosten van tsiege ende andre difficulteyten, nam tselve voor de bequaemste ende expedienste middele.

¹ Ghepaveert met causien, pavé.

Binder maent van octobre tselve jaer LXXXIII wierden uut dese stadt van 1583-1584. Dunckercke ghetrocken al zulcke Walen van Mynheere de la Motte, alser met de Spaengnaers laghen in garnisoene, ende meer Spaengnaers in de plaetse ghesonden om de stadt te bewaren.

Binder maent january xv^c LXXXIII overleet deser werelt Mynheere de abt ofte prelaet van St-Anthuenis tot Belle, wesende een oudt man, zeer wel gheleert ende eerbaer van leven. een goet predicant, oudt LXXIII jaeren.

Binder maent february tselve jaer wiert ghelast, by de coninginne van Inghelandt, tot don Bernardino de Mendoca, ambassadeur van den coninck van Spaengnen aldaer liggende voor zyne C. Magt, als dat hy uut het rycke zoude vertrecken. tWelcke hy oock volquam; comende met al zyn mesnage in dese landen, trock by Zyne Alteze, wesende tot Dornycke, ende vandaer wiert ghesonden in Vranckerycke voor ambassadeur van onsen coninck.

Ten zelve tyde wiert, by tmagistraet deser stede van Dunckercke, zekere cottisatie ghedaen up de generale poorterie, in als bedraghende ontrent de zeventhien hondert ponden grooten, omme daermede te betalen de groote oncosten by de stadt ghesuppoorteert int onderhouden van tgarnisoen alhier wel zes weken lanck naer de reductie.

Ten desen tyde wierden afgheworpen, commende van tquartier van Brugghe om te provideren de stadt van Ypre, by de garnisoenen van Nieu-poort, Veurne, Dixmude metgaders tfort van Ypre, de nombre van drye cornetten-peerden, ende tusschen de vier ende vyf hondert waghens met victuaille ende ammunitie. Wesende ghecommen niet veel meer dan eene halfve myle van Ypre, meenende tvoyage wel ghewonnen thebben, ende in de stadt te gheraken, maer contrarie de hope, vloghen zeer dapperlick in de keersse van de voornomde garnisoenen, de welke daer in inbuucke laghen; zo datter veele doot bleven, veele ghevanghen andre ontlopen. tWelcke de viant grootelicks deconforteerde ende principalick die van Ypre, de welke waren in de uutterste miserie ende benautheyt. Want naerdat Zyne Alteze zekeren tydt met zyn legher hadde ghelegghen voor de selve stadt, de welke obstinaet bleef, midts dat zy veel garnisoens in hadde, zo dede Zyne Alteze aldaer ediffieren eene stercke fortresse. De selve voorsiene met volck van oorloghe ende ammunitie daertoe gherequereert, vertrock vandaer om gheenen tyt te verliesen, hemlieden zo latende de

1584. scapra ¹ uutpeisteren. De welcke quamen tot zulcker benautheyt, dat zy alle de lieden, de welcke den middel niet en hadden hemlieden te onderhouden, ter poorten uutjoughen, die gheschepen waren te vergaen van haermoede ende miserie; want tplatte lant woest ende onbewuest was, ende andre steden en wilden de selve niet ontfanghen. Binnen der voornomde stadt van Ypre quam zulcke allende, dat noch rycke, noch haerme en consten victuaille ghecryghen voor haerlieder gelt. Zy dooden meest al de peerden die zy binnen hadden: deenen haten tselve vleesch ghesoden, andre ghebraden, andre rycke deden danof pasteyen backen, met wel pouldre ende specerye om den vremden smaeck wat te benemen, ende veele andre zaecken die zy doir den grooten hongher haten onbequame voor tvoetsel der menschen. Daer storven wel in de zelve stadt van Ypre, zo van peste als van haermoede, onder poorters als lanslieden daerin ghevlucht, wel dertich duust personen. Zy hadden inne wel tien hondert soldaten, onder Schotten, Walen ende andre.

Onder den x^{en} van april tselve jaer LXXXIII quam onder de obediencie van de C. Magt de voornomde stadt van Ypre, doir middele van hondert duust guldens, in minderynghe van de oncosten by de Magt ghedoocht, ende daermede quyte van alle pillage.

Onder den XIII^{en} van meye tselve jaer begonste men eerst te wercken aen tgat van de Vierdycke-Sluus, by de zee inghebroken, als vooren ghe-mentionneert, danof sr Lievin Snouck, van wegghen den hove, gheconstitueert was voor commissaris. De welcke auwaert dede commen zekere dyckgraven ende andre personen uut tlandt van Waes hemlieden dies verstaende. Met welcke personen men conveneerde als dat zy alleenlick voor haerlieder handtwerck moesten hebben, om tselve te volmaken, de somme van vyfthien duust guldens van XL grooten tstick. Die van Berghen-St^e-Winnocx ende Berchambacht moesten hier leveren alle de materialen daertoe gherequereert, als synckrys ², staken, wissen, steenen ende andre. De wercklieden begonsten eerst in de gront te wercken als twater ten leechsten was. Wesende den zelve gront zeer dieppe, smytende daerinne groene scherpe tuunstaken ³ met hueten hamers, daer duer vlechtende

¹ *Scapra uutpeisteren*, vider les armoires.

³ *Tuunstaken*, pilotis.

² *Synckrys*, facines.

groen rys, in der manieren van eenen thuun, tselve vast woelende met langhe banden, al ghevlochten van groene wissen, maeckende tselve werck onder zeer breet, ende up tselve ghevlochten werck eene laghe lanck rys, ende daerup eene laghe zware steenen, om tselve werck te doen syncken; werckende zo altyts voorts upwaerts, in der maniere voorseyt, tot theinden van de staken; ende daernaer smytende in tvoornomde werck, mette selve hamers, ander ghelycke staken, om voorts te wercken, als vooren verhaelt is; maer latende een gat in de middel van twerck, om twater zynen cours te gheven, zo van hebbe als van vloede. Ende zo twerck zeer gheavanceert was, quam, up eenen sprynckstroom, een strom van wynde, danof tselve werck in grooten dangiere was al wech ghedregghen te worden, ten hadde gheweest tmagistraet deser stede zo groot debvoir dede om tselve te beletten, ende doende met alder diligentie daerup voeren groote nombre van steenen. Zodat tselve werck bleef staende; ende zo upwaerts kommende, oorboorden an den zelve dyck groote nombre van clyte ende zoon, de welcke zy haelden met carretten ¹ ende pypegalen ² tusschen den selven dyck ende de Berch-Sluus, ende van ghelycken uut de Hems. Al de selve wercklieden woonden buuten up den dyck tusschen tselve gat ende de Berch-Sluus, in zekere hutten, aen beede de zyden by hemlieden daer-toe ghemaect, updat zy nacht ende dach by den wercke mochten wesen. tGat dat zy hadden ghelaten in tmiddel van den wercke, zo voorseyt is, om twater zynen cours te gheven, maecten zy altyts nauwer, ende tot dat zy boven commende tselve toesloten ende twater verwonnen, legghende aen beede zyden jeghens tspelen van den watre al zoon ende clyte, vlack upgaende ende boven groote menichte van eerde. In somma dat Berch-Sluus moeste alsdoen oock dragghen twater van de Vierdycken, midts dat tlandt den middel niet en hadde om eene andre sluus te maeken.

Onder den xv^{en} der selve maent van meye tselve jaer LXXXIII wiert, binnen der stede van Brugghe, ghepubliceert het accoort van payse ende reconciliatie van die van Brugghe met de C. Mag^t, taerliedder grooter verzoucke, ende wierden anderwaerf ghestelt in haerliedder oude privilegien.

Onder den xvii^{en} der selve maent wiert, binnen deser stede van Dunckercke, met grooter solemniteyt, uutgheroupen de bulle van onse pardoene

¹ *Caretten*, petites charrettes.

² *Pypegael*, brouette.

1584. der C. Magt, danof zekere personen, daerinne ghementionneert, ghereserveert ende buuten de gratie van zyne Magt ghesloten waren, midts dat zy hemlieden te veel onderwonden hadden dese voorleden troublen.

Ten desen tyde vertrock van Dunckerke, naer Veurne, een cogghe-scheepkin van thien personen, te wetene acht mans ende twee vrouwen, waeronder waeren brudegom ende brout, sommige van Ypre, andre van Nieupoort, notable personen, ende onder ander een Jacques Waverans, tanderen tyde burchmeester der stede van Nieupoort. Coëmmende de selve cogghe up de Moere, rees up in een subyt zeker storm van wynde, dat de baeren van de watere vervulden de selve cogghe, de welcke nederzonck ende alle die personen verdroncken.

Onder den 19^{en} juny xv^e LXXXIII, zo overleet deser werelt, in Vranckerycke, de hertoghe van Anjou, Alencon etc., broeder van den conynck van Vranckerycke, Hendricus den III^{en} van dien name, ghenaemt Francois, naerdats hy langhe zeer cranck hadde ghelegghen. Zodat hy moeste met vrouwen borsten ghelaeft wesen.

Onder xxv ende xxvi der selve maent wiert de rekeninghe deser stede ghedaen voor de commissarissen daertoe ghecommitteert by Zyne Alteze, te wetene s^{rs} Lievin Snouck ende Francois Aguillar Alverade, als gouverneur deser stede. Ende de selve rekeninghe ghedaen zynde, de wet vernieut, naer costume, ende alleenlick ghecreert burchmeestre ende scheepenen, latende achter al de raden, ghereserveert den poortmeestre, alzo zy voorleden jaer naer de reductie, twelcke was den xxv^{en} van ougst xv^e LXXXIII, alsdoen de wet vernieuwende uutter name van de C. Magt, ende laetende eerst de selve raden achtreut, zekere redenen hemlieden daertoe moverende. Cornelis Martin wiert ghecontinuert burchmeestre.

Onder den x^{en} jully tselve jaer LXXXIII, de prince van Oraengnen, wesende binnen der stede van Delft in Hollandt, wesende ghelogiert int clooster van Sinte Agata aldaer, alzo hy quam van zyn noenmael om uut te gaene, commende drie trappen nederwaerts, quam hem daer te ghemoete een jonckman van xxvi jaren, wesende een Bourgoingnon, ghenaemt Baltazar Gheraerts, wel kennende den selven prince; want hy ten diversschen stonden van hem ontfanghen hadde brieven om te draghen in Vranckerycke ende delivrereren in handen van den hertoghe van Anjou, Alencon, etc. Alzo hy dickmaels met den voornomden prince ghesproken

hadde, de welke hem ziende, was vraghende waeromme hy alsnoch niet ^{1584.} vertrocken en was; de selve hem andtwoorde gevende, hebbende zynen hoet in de rechter handt, ende een pistole in de slynker hant, onder den selven hoet lossende de selve pistole op tlichaem van den prince, de welke zowel gherocht was, dat tloot hem perseerde tlichaem, hem gherochte aen therte, ende quam doir ontrent de oxcele, danof hy terstont nederviel. De perpetrant nam de vlucht met alder spoet, latende vallen zyn pistole; ende commende ontrent zeker water, waer hy meende overghezwommen te hebbene by middele van twee blasen, aldaer van te vooren by hem gheprovi-deert liggende ontrent den cant van de water, zeker stroo waer hy over viel, midts zo haestich loopende, men wilde segghen had hy wat by moeten gheghaen, men zoude niet up gheschaft hebben, want zy al tsamen zo besich waren ontrent den prince, datter niet veele vervolghers en waren; emmers hy wiert ghegrepen, smytende eenen mantel ontrent zyn hooft, wech gheleet ende vast gheleyt, ende terstont ter torture ghebrocht, om te wetene zyne complicen. Nemaer wat soorten van tormenten men hem aendede, en wilde noyt confesseren eenighe complicen ofte raedtslieden gheadt te hebben, dan by zyn eygen raet, movement ende voornemen. tWelcke hy over meer dan vier jaren in den sin hadde gheadt te volcommen, maer dat de opportuniteyt niet eer en hadde willen volghen. Ghevraecht zynde ter wat occasie hy dat edel bloet zo jammerlick hadde willen om den hals bringhen, gaf voor andtwoorde, zegghende: omdat hy oorzaak was van de bedervenesse van zo menich mensche, hebbe myn leven willen aventueren ende in alle dangieren stellen. Den prince wesende alle debvoirs ghedaen om hem te moeghen helpen, hadt doenlick gheweest, niet aensiende eeneghe cost, traveille ofte moyte, maer den teerlynck was gheworpen. Zodat hy van der selver quetsuere overleet zeer onder halfve huere daer achter. Wiert open ghedaen, ghebalsemt ende begraven, zonder dat men heeft noyt connen verhooren dat hy voor zyn dood yet ghesproken heeft. Desen patient wiert continuelick ghepynicht met alle tormenten die zy excogiteren consten. Wiert langhe ghehouden zonder slapen; ende in slape vallende, trocken hem op met eene tauwe ende lieten hem weder vallen zeer onghenadelick; deden aen zyne voeten twee nieuwe schoenen, hem stellende zo op eenen eeten eert; hem gheeselende dickmaels zeere jammerlick, met veel andre tormenten ende perscutien. Waerinne

1584. hy in als hadde wonderlick patencie, als wesende van Godt gheconforteert. Anders en was niet moghelick zyn lichame zo veel tormenten te verdragen. Men hilt hem altyts secret de dood van den prince, hem segghende dat hy niet zeer ghequetst was. Waerop de patient seyde : ic meene nochtans wel als dat ic niet ghemist en hebbe. Daernaer wiert gheexecuteert. Ende commende op tshavot, wiert alvooren up een hanebelt in stycken ghesmeten met eenen hamer de pistole, waermede tfeyt ghedaen was. Danof de hanttave brack ende de hamer vlooch onder tvolck, waermede den patient was ghesien lachen. De welcke daernaer met gheloyende tanghen wiert ghenepen in zyn lichaem, haermen ende beenen, zonder dat men hem hoorde roupen. Zyn lichaem wiert open ghescript, zyn herte daeruit ghehaelt, ende daernaer ghequartiert, zyn hoofd afghesneden ende ghestelt op eene van de poorten der voornomde stede van Delft, ende de quartieren up andre poorten.

Binder selve maent jully wiert inghenomen, by tvolck van oorloghe der C. Magt, doir intelligentie van sommege van binnen, de stadt van Herentals in Brabant.

Binder maent van ougst tselve jaer LXXXIII dede Zyne Alteze assaillieren, by capitein Dragon, de fortresse van Lillo, ligghende in de riviere van Antwerpe; nemaer niet wel succederende, midts dat de viandt de dyken waren durstekende; stellende midts dien tfort rondomme in twatere, moesten tselve verlaten ende vandaer vertrecken. Zyne Alteze, ligghende tot Beveren, twee myllen aen dees zyde van Antwerpe, hilt daer altyts zyn legher by hem om de selve stadt van Antwerpe by deen ofte dander middele te besluten.

Ten selven tyde quam over, onder de obedientie van de C. Magt, de stadt van Dendermonde, doir middele, zo men seyde, van hondert duust guldens. tWelcke tot Zyne Alteze hebbende, dese stadt een groote advantage was om de stadt van Antwerpen te bedwynghen. Ende siende de fortresse van Lillo niet wel ghecryghelick en was, midts de situacie van dien, als voorseyt is, begonste alsdoen in de zelve riviere te maecken eene stockade, om de selve zo te besluten, datter noch schip of schuut by der zee en conste tAntwerpe ghecommen ofte oock uutvaren; nemende daertoe de nombre van dertich ghendtsche pleyten, elcke van dien vast maeckende met vier cabels ende vier anckers in den gront, de welcke Zyne Alteze dede

maecken in diverssche steden; doende binnen deser stede, by zyne commissarissen, oplichten ende coopen al zulcke cabels ende anckers als er overbleven waren van ons versleten haryneckbuusen om te imployeren in de selve stockade; maeckende daerontrent zekere bollewercken, om de selve te deffenderen jehens de vianden, zo van der zee als van Antwerpe; de welcke alle listen zochten om de selve te myneren. De selve stackade liggende dweers de riviere, was lanck twee duust 11^c ende vii voeten.

Onder den ix^{en} van septembre tselve jaer LXXXIII overleet deser weerelt, binnen der stede van Hulst, der infectie van t millesoen, s^r Lievin Snouck, vooren ghementionneert als commissaris naer de reductie deser stede alhier ghesonden.

Onder den xvii^{en} der selve maent quamen die van Ghendt onder de obedientie van de C. Mag^t doir middele van twee hondert duust croonen solis, die zy betaelen moesten binder tydt van twee jaeren naer de reconciliatie. Ende de nieuwe ghesinden mochten vertrecken met haerlieder goet ende familie waert hemlieden goet dochte.

Op sinte-Symon-st Juden dach, xxviii^{en} van octobre, tselve jaer LXXXIII was alhier inghebrocht, by eenen boodt van oorloghe deser stede, eenen cleyen pyrate van Oostende, liggende aen zynen ancker ontrent Zuitcote; alwaer maer drie boodsghesellen op bevonden waren. Ende de andre, in nombre van xv, waren an lant ghetrocken tot Nonhove ende andre pachtsteden, ghebrant de poorten, ghenomen al dat zy vonden, ende de mans mede gheleet ghevanghen. Maer wierden achtervolcht, ende wel zeven van hemlieden doot ghesmeten, de reste ghevanghen, de prisonniers verlost. Ende onder andre wasser een van die pyraeten noch auwaerts levende ghebrocht, de welcke was ghenaemt Adriaen Hughes sone, van Vlissinghe, de welcke, varende ten roove, ten tyde als de vlote van Portugale quam auwaert met den hertoghe de Medina Cely, liggende de selve vlote in de Wielinghen ende al berooft wiert by die van Vlissinghe, hadde alsdoen die reyse de zelve rabbaut voor zyn part ende beut de somme van vierentwintich hondert ponden grooten, zonder dat hy tsedert gherooft ende ghestolen hadde; userende danof met zyn complissen alle middelen van ongheregheltheyt; maeckende in de tavernen, om haerlieder kiekens ende partrisen te braden, vieren van canneel pypen; zittende in de herberghen acht ofte x daeghen, zonder uitcommen; userende alle overdaet in haer-

1584-1585. lieder huusen; waren laeten maeken hanghels, roosters, tanghen ende andre zaecken van fynen zelve. Ende die voornomde rabbaut hier ghevanghen zynde, was zo haerme ende beroyt, dat hy van al dat conquest niet eenen angelot en conste betoonen oft een goet cleet aen zyn vel.

In tlaetste van decembre, tselve jaer, zo wiert afgheworpen, by de rebelen van Oostende, tconvoy van Dixmude, treckende naer Brugghe, alwaer veel cooplieden ende andre reysende persoonen berooft ende ghevanghen wierden, metgaders andre goet ende coopmanschap gheladen up waghens, ende wel tweentwintich waghens-peerden doirsteken; latende de zelve doot ligghen in de straten, vreesende achterhaelt te worden van onse garnisoenen.

Int eerste van february xv^e LXXXV wiert ghecommandeert by Monsr de Gourdan, gouverneur van Calis, dat alle de Neerlanders hemlieden aldaer houdende moesten vandaer vertrecken.

Ten desen tyde arriveerde tot Calis, commende uut Inghelant, de grave van Salisbury, de welcke vandaer vertroek naer thof van den coninck van Vranckeryck.

Ten selven tyde sonden de rebellen van Hollandt ende Zeelandt haerlieder ghedeputeerden, in competenten ghetale van veertich persoonen, naer Vranckerycke aen den coninck, van hem verzouckende secours jeghens haerlieder coninck naturel. tWelcke de hertoghe van Guyse, metgaders veele van de principale noblesse van Vranckerycke zeer mishagende was, ende dien volghende tselve remonstrerenden tot den coninck ende verzouckende, mits dien, de reformatie van diverssche artielen tot conservatie van den paix ende vervoorderinghe van de catholicke religie.

Binder maent van maerte tselve jaer LXXXV wiert gherecht, metten zweerde, binnen der stede van Veurne, capitein Boullonghe, Italiaen, ligghende met zyne soldaten up tfort van Nieuwen Damme, omme te beletten de cursen van die van Oostende, als verwonnen zynde ghehadt thebben intelligentie met den viandt.

Binder selve maent van maerte tselve jaer LXXXV, naer dat die van Brussele, zeer benaut zynde, tot diverssche stonden haerlieder ghedeputeerden ghezonden hadden aen Zyne Alteze, om eenich goet appointement te moghen verwerven, emmers naer groote sollicitude, wierden ontfanghen in de gratie van de C. Mag^t, met een zeer gracelick accordt, als dat elck bliven

zoude in zyn goet. Ende den nieuwen ghesinden wiert gheconsenteert den termyn van twee jaeren, om haerlieder goet te vercoopen ofte transporteren, ende vertrecken waert hemlieden goet dochte. De selve stadt en wiert oock niet ghetaxeert met eeneghe lasten, anders danne zy moesten restitueren al zulcke juweelen ende goedinghe ofte de weerde van dien als thof der C. Magt competerende was, twelek zy ten tyde van der revolte aldaer ghevonden ende gheweert hadden. 1585.

Alsdoen arriveerden tot Rome de ambassadeurs van die christene coninghe van Jappon, hemlieden presenterende onder den heerder universel, Gregorius den XIII^{en}, hebbende in jaren ghevoyagiert.

Ten selven tyde alhier verstaen als dat de victuaille binnen der stadt van Antwerpe zeer diere was, midts dat zy beleyt was te watere ende te lande, ende apparent noch meer te rysen : de buetre golt xii grooten tpont, de caes zes grooten tpont, tveesch xiiii stovers tpont, de tarwe xiiii schellinghen de veertele, de rugghe xiiii s., de havere xv s. de viertele; zy zonden haerlieder peerden naer Berghen-up-Zoom om de dierste van de havere.

Onder den vierden aprilis tselve jaer wiert by die van Antwerpe op de riviere nederwaerts ghesonden twee brantschepen, ende op elck schip alleenlick een schipper om te stieren, al gheladen met buspoudre, peck, tarre ende groote steenen, al ghemaetst in melcandren, en daer binnen zeker orloge loopende voor eenen tydt. Ende thende van dien, zoude van selfs vier slaen, ende al dat regiment in brande stellen. Dese twee schippers wesende commen eene partye van de selve riviere nederwaerts, ende vreesende tselve instrument hemlieden zoude moeghen verrassen, verlieten de voornomde schepen, ende namen de vlucht met eenen boodt naer Antwerpe, vanwaer zy commen waren. Ende ons volck dit anmerckende dat dese schepen alleene quamen ghedreven de riviere nederwaerts, niet wetende van dit bedroch, dit regiment quam ten hende, ende, de brant daerinne commende, vlooch auwaert ende dauwaert; zo datter van ons volck diverssche gheroicht waren ende doot bleven, ende onder ander de marquis van Ruber, gouverneur van Arthois, mons^r de Belly, gouverneur van Vrieslandt, vroomen mannen van oorloghe, met noch diverssche andre¹.

¹ Ces principaux personnages sont : Robert de Melun, marquis de Roubaix et de Richebourg, gouverneur d'Artois, général de cavalerie au ser-

vice du prince de Parme, et Gaspar de Robles, s^r de Billy, gouverneur de Frise, nommé à cette fonction le 15 janvier 1574.

1585. Ende zeer onlanx daer te vooren Zyne Alteze hadde ter selve plaetse gheweest.

Binder maent van meye, tselve jaer LXXXV, overleet deser weerelt de universele heerdre, paus Gregorius den XIII^{en} van dien name, ende wiert in zyne plaetse ghecoren Sixtus Quintus.

Onder den XXVI^{en} der selve maent, wesende een sondach, ontrent den twee huere in den morghestont, quamen de rebellen van Zeelandt ende van Antwerpe met zeer veele schepen, met al haerlieder cracht, wesende wel vyf duust mannen, om met fortse te breken de stockade voorscreve; brochten oock mede diverssche brantschepen, gheladen met buspoudre ende steenen, als vooren verhaelt is; stellende aen lant veel volck van oorloghe ende pionniers om hemlieden te beschransen; bringhende met hemlieden groote menichte van zacxkins met eerde ende andre stoffe, om de schransen te maecken, van ghelycken om te doirbreken eenen grooten dyck, waerdoir zy pretendeerden met fortse van den stroomee eene vaert te winnen om de schepen te moghen varen naer Antwerpe, zonder de stockade subject te zyne. Waerinne zy alreede die merghenstont ghegraven hadden wel in acht ofte neghen plaetsen, ende onder andre een gat alwaer een schuute doir voer, nietjeghenstaende dat zy van ons volck bevochten wierden, danof datter diverssche doot bleven. Ende de viant begonste al te roupen: Victorie! Victorie! Want zy wel ontrent de zeven huere aen lant hadden gheweest, ende meest altyts ghevrocht. Zy hadden oock diverssche schepen met zeer groote meerssen, alwaer veel haeckschutters in zaten, de welcke zeer dapperlick schoten op ons volck. Daer was oock een ander groot gheweldich schip, twelcke by hemlieden was ghenaeamt *La fin de la guerre*, wel uphebbende dertich sticken artillerye. Nemaer, doir de gratie des Heeren, Zyne Alteze commende met versch volck van oorloghe, dreven met fortse de rebellen anderwaerf te rugghe, schietende dapperlick ende slaende doot al wat zy vonden, zo te lande als in de schepen, niemant nemende in ghenade. Dit ghevecht gheduerde wel tot een huere naer den noene. Men extimeerde als datter van onser zyde wel bleven was in als vyf hondert mannen ende van de rebellen wel zestien hondert, ende onder andre mons^r de Nueville. Wy vercreghen wel zessendertich schepen som groote, andre smacken met ammunitie. Die van Antwerpe hadden onder andre laten driven de riviere nederwaerts eene zeer groote vlot van

houtte gemaect, al ghevolt met buspoudre, steenen, yserwerck ende andre ^{1585.} matterialen, waerover zy langhe ghetimmert hadden, twelcke ghenaemt was Den Uuttersten Noot. Maer tselve vlot en opereerde niet, noch en dede ons volck gheen indre. Wy zouden noch andre schepen van oorloghe van den viant ghecreghen hebben; maer by fortune de brant quam in de amunitie van eene van onse galleyen, danof diverssche persoonen verbrant wierden. Zodat, midts dien, de viant ontquam. Daer wierden up den voet ontboden de dyckers uut tlandt van Waes, om alle de gaten van de dycken te repareren, alzo tselve met spoet volcommen wiert, ende wierpen alle de doode lichamen in de selve gaten ende de eerde daerop. Zodat al gherepareert wiert tguent by den viant af ghebroken was. Daer voltigierden daeghelicks in de riviere van onse schepen van oorloghe, om den viant te resisteren, waerop dat voeren diverssche bootsghesellen deser stede, de welcke daer ontboden waren, ende wonnen xviii guldens ter maent. Wierden wel betaelt; maer moesten nacht ende dach in roere ende wacker wesen.

Ten desen tyde wierden alhier toegerust, by den provedor la Marsa, zes schepen van oorloghe tot behouwe van de C. Magt.

Binder maent juny tselve jaer lxxxv, de coninginne van Inghelant sont zekere schepen van oorloghe naer twest quartier van Inghelant, ende oock zeker volck van oorloghe naer Reelandt, tot secourse van de rebellen der C. Magt.

Onder den iii^{en} jully tselve jaer, wiert by die van Oostende afgheworpen tconvoy van Dixmude, treckende naer Brugghe ten convoye van zekere binnelanders, gheladen met fransche wynen, commende van Calis, wel lii vaten, danof den coopman, ghenaemt Gillis Cattaingne, ghevanghen ende mede gheleet wiert naer Oostende, ende smeten de vaten al den boom in; latende den wyn al verloren loopen, daer niemande gheen secours of en hadde; trocken anderwaerf vandaer zy commen waren.

Onder den xvii^{en} der selve maent quam over de stadt van Mechele onder de obediencie der C. Magt, naerdatsy ten diverssche stonden in groote troublen hadde ghevallen, als nu van deen zyde, alsdanne van dandere; dienvolghende meest al gheruyneert ende de borghers meest al vertrocken in andre steden.

Onder den xx^{en} der selve maent wiert de rekeninghe deser stede van

4585. Dunckercke ghedaen voor sr Francois Aguillar Halvarade, gouverneur, ende jonckheer Regnier Gaerdins, bailliu deser stede, commissarissen by Zyne Alteze daertoe ghedenommeert, ende sanderdaechs daernaer de wet ghecontinueert.

tSanderdaechs, den xxviii^{en} der selve maent jully, wiert alhier ghesonden by myn heere den bisschop van Ypre, de bulle der jubilee, de welke men useert tot Rome ende plaetsen der obediencie van diere, alle xxv jaeren ons de selve ghesonden by onsen heyleghen vadre den paus Sixtus Quintus, inhoudende als dat men moeste vasten ende tsaterdaechs gaende te bichte ende tsondaechs ten outare, ende draghen processie generale dese weke ofte dandre toecommende weke; twelcke also volcommen wiert.

Naer dat die van der stadt van Antwerpe dus langhe belegghert ende besloten hadden gheweest. zo by der zee als te lande, in der manieren vooren ghementionneert, ende alle debvoiren van resistentie daertoe gheuseert, ghecommen zynde totter extreme benautheyt ende miserie hemlieden moghelick, hebben gheresolveert ende dienvolghende ghesonden haerlieder ghedeputeerden, danof de principale voorsprake was Philippus de Marnix, seigneur du Mont-Ste-Aldegonde, conseilier d'Etat, aen Zyne Alteze, ligghende tot Beveren, omme te vervolghen haerlieder reconsiliatie aen de Magt. Emmers naer groote poursuyte ende diverssche voyagen by de voornomde ghedeputeerden over ende weder ghedaen, ende de intercesie van zommeghe notable persoonen, zyn finabelick, onder den xvii^{en} van ougst tselve jaer lxxxv, ontfanghen in gratie ende onder de obediencie der C. Magt. tWelcke onder den xx^{en} der selve maent binder-voornomde stadt van Antwerpe ghepubliceert wiert; danof menich mensche zeer verblyt was, als verlost wesende van zo groote miserie ende benautheyt. Ende aengaende tfort van Lillo, is bleven onder de rebellen, midts tselve rondomme in water stont; zodat men daer niet aen mochte. tWelcke redondeerde tot grooter schade ende prejuditie van die van Antwerpe, midts datter gheen schepen dauwaerts varen ofte van daeren en mochten commen. De rebellen van Vlissinghe provideerden daghelicks tselve fort van victuaille ende amunitie van oorloghe met haerlieder schepen van oorloghe. De voornomde stockade wiert oock al gheweert.

Onder den xx^{en} der selve maent van ougst Zyne Alteze, wesende als

noch tot Beveren, liet uitgaen een placcaet als dat men gheenderande graen en mochte voeren uutten lande, ende datter niemant en vermochte eenich upslach van graen te doene, niet meer dan elck voor zyn provisie, alle contracten ofte voorcoop van grane verclaerst nul ende van onweerde ¹. Het was alsoeden een zeer sober jaerschare van grane, midts de menichvuldighe reghen. Zo datter veel stroo was, maer luttel beschot van grane. In der ghelycken van tgraen ende wynen in Vranckeryeke. De tarwe golt alsoeden tot Brugghe xxii guldens thoet, tot Dunckercke xvi guldens de raziere. Welck placcaet neerstelick gheobserveert wiert overal.

Onder den xxvii^{en} der selve maent trock Zyne Alteze met den grave van Harenberghe ende andre edeldom binnen der stede van Antwerpe, metgaders drie cornetten peerde-ruyters ende xxi vendelen voetvolck Duitschen ende Walen. Alwaer Zyne Alteze met groote triumphie ontfanghen wiert. De borghers deden maeken diverssche vieren van ghenouchte ende andre recreation.

Onder den xxiii^{en} van decembre tselve jaer lxxxv, op s^{te} Clemens dach, tsavens ende al den nacht, wast groot tempeest van wynde, danof veel huusen ontdeckt wierden ende veel glase veinsters uutghesmeten ende groote schade overal dese stede van Dunckercke, te meer dat men gheen teghelen en conste ghecryghen voor ghelt. Veele lieden seyden tselve te procederen midts dat men was ghecostumeert den dach van myn heere s^{te}-Clement altyts te vieren; twelcke nu achter ghelaten was. Ende zo volghende dit advertissement, wiert anderwaerf gheordonneert dien dach te vieren.

Onder den eersten january, nieuwejaers dach xv^e lxxxvi, wierden twee van onse schepen van oorloghe, varende op den beut, ghejaecht aen stranghe an de oostzyde van der havene deser stede van vyf schepen van oorloghe der rebellen van Vlissinghe, de welcke hemlieden zo naer vervolgden ende zo dapperlick schoten, dat ons volck moesten de schepen verlaten ende commen aen lant. De rebellen dit ziende, trocken aen boort met haerlieder boots, ende staken een van de schepen in brande. Het ander schip ghecreghen zy af metten ghetyde, ende nament met hemlieden. Ons volck dit merckende, trocken dauwaerts met eenen boodt ende blusten tvier van

¹ Ce placard se trouve dans les Archives de l'État à Mons, registre des mandements de 1579 à 1587, fol. 260.

1586. tselve schip, waerup noch was al de artillerie ende andre provisie. Bringhende tselve in de havene, wiert anderwaerf gherepareert ende uutghesonden om zyn bejach, als vooren.

Onder den xii^{en} der selve maent wiert, binnen Bruessele, van wegghen der C. Magt, laten uitgeven een placcaet: als dat gheen soldaten ofte vrybuuters en vermochten te loopen up den lansman op lyfstraf, ende dat de lansman overal mochte blyven zitten zyn lant cultiverende, commende ende gaende met zyn goet in de steden, sonder dat men hem of zyn goet aenspreken mochte om eeneghe lantschult ofte andre een jaer lanck gheduerende. Ende tlandt ligghende vogelwee ende onbenoot, vermochten te besayen. Ende waer dat de proprietaris quame om tselve te aenveerden, zouden moeten alvooren de dobbel weerde van de oncosten uplegghen, aeler hy tselve lant vermochte te aenveerden, ende dat ter oorzaeke tlant in diverssche quartieren lach onghecultiveert; waerdoir zeer groote dierste van alderandé victuaille was procederende ¹.

Ten desen tyde deden die van Oostende hanghen aen galghen alzulke ghevanghenen als zy ghecryghen conden ende onder ander den zone van eenen Lowys Thiery, tandren tyden tresorier der stede van Brugghe; van ghelycken deden de rebellen van Sluus. Ende in recompentie wierden tot Nieupoort oock zommeghe van Oostende ghehanghen.

Ten desen tyde arriveerde in dese landen de bisschop van Versel ² in Italien, hebbende zekere commissie van onsen heylighen vadre den paus, om ordre te stellen in zommeghe abdien deser Nederlanden; de welcke zeer heerlicke ontfanghen wiert.

Ten desen tyde quam capitein Franchois Draeck met zyn schepen van oorloghe in Inghelant, metten roof by hem int heylant van Ste-Domingo ghedaen.

Int eerste van der maent van meye, tselve jaer lxxxvi, twaelf persoonen, onder mans ende vrouwen, poorters der stede van Brugghe, van de nieuwe ghesinde, trocken naer de stede van Sluus by de rebellen der C. Magt. Ende commende ontrent Sluus, deden hemlieden overstellen met een bootkin; tuelcke doir quade conduicte, vervulde van watre, is zo nederwaerts ghesoncken, ende alle die goede patriotten verdroncken.

¹ Publié à Bruxelles chez Jean Mommaert.

² Lisez : Verselli.

Onder den viii^{en} der selve maent van meye wierden gheapprehendeert, ^{1586.} binnen der stede van Brugghe, Pieter Brisaut, zone van Jacques Brisaut, burchmeestre was van Brugghe in de meeste troublen, ende eenen Joos van Peenen, poorters der voornomde stede, de welcke gheaccuseert waren van conspiratie ende intelligentie met de rebellen van der Sluus ¹.

Ten selven tyde begonste tgraen hier zeer te reysen, zo om de magre jaerschare, als dat de rebellen van Hollandt ende Zeelandt met haerlieder schepen van oorloghe, in ghetale van viii, ix ofte thiene, laghen up haerlieder hanckers, ordinairlick, zo voor dese havene als voor de havene van Nieupoort, up datter gheen schepen met graen van Oostlant en zouden comen, up dat zy ons hadden moghen verhongheren.

De coninginne van Inghelant dede alle secours ende assistentie tot de rebellen der C. Magt, zendende haer volck van oorloghe in Hollandt ende Zeelandt en in Oostende, met alderande ammunitie, nemende de zelve in haer protectie, danof de grave van Lester als hoeft ende bevelshebber was.

Naerdad de prince van Parma, etc., voor de fortresse van Grave in Gelderlant met zyn legher zekeren tyt hadde gheleghen, ende niet willende tot redene verstaen, wierden twee daghen lanck met xviii cannons zeer dapperlick beschoten. Finalick quamen over onder de obediencie van de C. Magt, by accorde, onder den vii^{en} juny xv^e LXXXVI, midts dat de soldaten mochten vertrecken met haerlieder vendels ende wapenen, maer de vendels ghewonden zonder te laten wayen. De inwoonders houdende de catholicke religie, mochten in payse blyven zitten. De andre van contrarie oppinie mochten vertrecken met haerlieder goet ende familie waert hemlieden goet dochte. Wiert aldaer ghestelt voor gouverneur capitein Escovare, Spaengnaert. Zyne Alteze trock voorts met zyn legher naer Venlo, ende andre fortressen in Gelderlandt, de welcke oock overquamen. Daer wierden oock in dat quartier zekere nombre van Ingelschen verslegghen, de welcke ten dienste waren van de rebellen.

Naerdad de voornomde Pieter Brisaut ende Joos van Peenen ten divers-

¹ Voici ce qu'on lit à ce sujet dans le compte de l'écoutète de Bruges, de 1585 à 1596: à maistre Nicolas le Blon, exécuteur de la haulte œuvre, pour avoir tranché les testes de Pierre de St-

Traines, dict de Bescaux, et Joos van Peenen, et mis leurs testes sur ung eschaffault, pour trahison.

1586. schen stonden by tortuere gheexamineert gheweest hadden, ende verwonnen zynde van haerlieder quaet voorstel, twelckezy metten rebellen hadden, want Jacques Brisaut, vadre van den voornomden Pieter, hem houdende was binnen der stede van Sluus, wierden beede, onder den XIII^{en} der selve maent juny, ghejusticiert metten zweerde up den burch van Brugghe. De officier criminel miste zeer loerdelyck aen den persoon van Pieter Brisaut, eerst slaende in de schouderen, daernaer int hooft; den hals wiert noch afghehilt. De hoofden van hemlieden wierden up staken ghestelt voor zekeren tydt. tLichaem van Joos van Peenen, als ghestorven catholyck, wiert begraven in de kercke van Ste-Wouburghe, ende tlichaem van Brisaut, als obstinaet ghestorven, wiert ghedolven in de bleykerie van Sint Jans-huus.

Ten desen tyde golt de tarwe alhier vyf ponden grooten de raziere, watermate deser stede van Dunckercke. De rebellen laghen continuelic met haerlieder schepen van oorloghe voor dese havene ende Nieupoort om alle schepen te beletten daerin te commen. Ende ten dien tyde golt de tarwe tot Amstedam om XLII gaut guldens tlast, elcke gaut gulden is XXVIII stuvers.

Onder den XXII^{en} jully tselve jaer LXXXVI wiert de wet deser stede vernieut, doir ordre van den hove, by s^r Francisco Aguillar Alvarade, gouverneur deser stede, ende joncheere Regnier Gaerdins, bailliu. Wierden ghecreert burchmeestre, schepenen ende poortmeestre, zonder eeneghe raden, als tvoorleden jaer.

Ten desen tyde usurpeerden de rebellen de stadt van Axcele, doir middele van eenen bevelsman vant Duutsche garnisoen, voor de C. Mat daerinne liggende, waermede zy gheconveniert hadden. De borghers tselve ignorende, stelden hemlieden vromelic ter weere om de selve anderwaerf uut te jaghen. Maer de Duutschen afwyckende ende keerende rugghe, wierden door de borghers overvallen ende qualick ghetracteert, metgaders tansvolck daer ontrent.

Onder den XXVI^{en} der selve maent jully tselve jaer LXXXVI, naer den noene, zo sach men alhier in zee, voor tlant, zeker nombre van schepen commende van Oosten ende zeylende westwaert an tot voor de riviere van Grevelinghe, alwaer zy bleven liggende aen haerlieder hanckers, danof datter waren wel dertich huedeschepen, zeven ofte acht schepen van oorloghe ende

twee roybaersen ¹. Welcke schepen, blyvende daer also ligghende, den lansman zeer beroert maecten, vreesende alsdat zy tvolck van oorloghe aen tlant zouden stellen, de vruchten al verbranden ende haerlieder bestial medenemen. Wy sonden uut, den selven havent, zekere nombre van boodsghesellen van de schepen van oorloghe met haerlieder gheweer, van ghelycken diverssche capiteinen ende soldaten Spaengnaerden te peerde, andre te voet, elck met zyne wapens. Wy vierden hier in der nacht, up de torre van der kercke, met twee vierpannen. Ons volck trock naer Sint-Jooris, hemlieden houdende bedect; ontfanghen woort van Grevelinghe hemlieden aldaer te houden secreet tot dat zy zouden hooren schieten een groot cannon uutter stadt, ende commen alsdanne voorts. tSanderdaechs, twelcke was op eenen sondach, in den morghenstont, ontrent de ix^{en} hueren, quamen van dit volck met boots aen tlant zekere goede nombre, wesende meest al Inghelschen, danof datter ontrent de vivendertich persoonen quamen naer de stadt van Grevelinghe, treckende doir de Oostpoorte tot in de stadt, al volghende de conventie met eeneghe van de officieren langhe daer te vooren ghemaect, zo wy naerderhant verstonden, van zekere groote nombre van angelotten, de welcke alsdoen moesten ghefurniert wesen ende daernaer de stadt in haerlieder handen ghelevert. Emmers dit volck incommende, wierden zeer blidelick ontfanghen ende ghecarresseert, hemlieden vertooghende als dat alle zaecken wel gheprepareert waren jehghens haerlieder comste, ende dat Mynheere de la Motte daer niet en was. tWelcke oock warachtich was, als wesende tot Brugghe, zomwyls tot Houderburch in den dienst van de C. Magt. Ten vollen gheinformeert zynde van dese affairen, men gaf hemlieden van ghelycken te kennen als dat Mynheere de la Motte meest al tgarnisoen vandaer ghetrocken ende luttel daerinne ghelaten. Ende thaerlieder verzeketheyt, men leede de selve in alle plaetsen, als up de rempars, in de vouten, ontrent de ammunitie ende alle andre plaetsen, tooghende datter nauwers eenich volck van oorloghe en was, ofte eenighe occasie van suspitie. Daernaer ghinck men bancketteren ende goede chiere maecken, ende naerdien vermaenen van de angelotten, volghende haerlieder conventie, de welcke zy bereet waren van haerlieder weghe te volcommen. Waerop de andre gaven voor andtworde

¹ *Roybaersen*, barques à rames.

1586. als datter van haerlieder zyde geen faulte en zoude wesen; maer alzo zy tselve ghelt met hemlieden niet ghebrocht en hadden, maer wel in de schepen ghelaten, verzochten te hebben goede hostagiers, de welcke met hemlieden zouden schepe trecken, alwaer tselve ghelt zoude ghefurniert werden, ende daernaer haerlieder volck van oorloghe in de stadt ontfanghen, up dat elck wel bewaert mochte wesen. Waerup ons volck replycquierde, segghende: betraut ghilieden ons niet, daer wy ulieden gheetocht hebben alle de secreten van der stede ende casteele, wel verzekert zynde als dat wy niemande en begheeren te frauderen? met veele dierghelycke propoosten; segghende betvoorts als dat zy in corten tyde zouden maecken als dat de steden van Bourekburch ende Dunckereke met hemlieden zouden wesen. Ende alzo de tydt passeerende met diverssche argumenten, ende dat de Inghelschen bleven by haerlieder eerste propoost van de hostagiers, eer andre stont dat de schepen met victuaille ende ammunitie ligghende voor de riviere zouden binnen commen, ofte dat men van eeneghe penninghen zoude scheeden, ende alzo de woorden reesen onder elckanderen, ziende gheen andre remedie, capitein Bassou bewarende de stadt, midts der absentie van Mynheere de la Motte, gaf de soldaten last up de selve Inghelschen te slaen, danof datter ontrent xxv doot bleven, zesse ghevanghen, danof deene was de secretaris van den gouverneur van Vlissinghe; twee of drie spronghen over de rempaers in de veste ende zwommen over. Daer wasser noch wel lxxx Ingelschen aen landt, meenende oock naer de stadt te trecken. Maer hoorende tgheruchte, namen de vluchte te rugghe naer haerlieder schepen, de welcke terstont zeer dapperlick schoten. Zodat ons volck moesten tstranghe abandonneren. Ende metten naesten ghetyde, twelcke viel ten ix huere in den haventstont, naerdat dit batement ghespeelt was, ten drie huere naer den noene, lichten de voornomde victuailleschepen haerlieder hanckers ende trocken oostwaert an. De schepen van oorloghe voltigierden ontrent ter havene alhier. Wy pretendeerden groot verlies als dat de zaecke niet bet en succedeerde, als dat wy ghefrustreert waren van die schoone beneficie der victuaille, ammunitie, angelotten ende de schepen.

Int laetste der zelve maent jully, tselve jaer lxxxvi, wiert by den prince van Parma, etc., uutler name van de C. Magt, overvallen ende inghenomen by assaulte, naerdat tsiege daer zeker tyt voor gheweest hadde, de stadt

van Nusen, vyf mylen van Cuelen up den Ryn, de welke zeer veel quaets ^{1586.} al dees troublen hadden ghedaen, zeer veel gherooft, ghestolen, met hemlieden bringhende den appostaet ende gherevolteerden bisschop van Cuelen. Daer waren wel binnen ontrent veerthien hondert soldaten, ende vloghen meest al in de keerse, metgaders diverssche borghers. Ons volck hadden ghemyneert onder de stadt, waer zy buscrut ende tvier in staken, twelcke wel adresseerde ¹. Die van binnen staken van ghelycken sommige huusen in brande, ende quamen uut, meenende met force doir den legher te breken, ende alzo de miserie tontgaene. Maer wierden meest al in stucken ghehauwen, ende de reste weder in de stadt ghejaecht, de welke wiert overvallen ende meest al om den hals ghebrocht. Daer wiert groote provisie van Rynsche wynen in bevonden, in schoone diepe vauten, deene boven dandre, van ghelycken veel graens. Zy hadden zeer langhe ghecontinueert int stelen ende rooven ende menichmael de convoyen afgheworpen, de stadt van Cuelen zo benaut, dat zy qualic buuter porte dorsten trecken. Zy hadden hemlieden al rycke ghestolen; twelcke zy al teenemael metten lyfve verloren. Bet dan twee jaeren daer te vooren hadden in de selve stadt by schaviere ² afghebrant gheweest wel twee hondert huusen, maer waren anderwaerf fray opgebaut. Dit verhoorende die van Venlo, ende dat zy ter naester duere stonde, accordeerden met Zyne Alteze, ende quamen onder de obedientie van de C. Magt. Daernaer trock Zyne Alteze voor andre sterecten ende sloten.

Ten alfsten der maent van ougst tselve jaer trocken die van Oudenburch ende andre garnisoenen, in ghetalen vyftien hondert soldaten, tot onder Oostende, danof den meesten deel bleven liggende in inbuke. De andre trocken voorts ende haelden wel hondert ende xiii schoone melck-koyen. Die van Oostende quamen uutte in goeden ghetale, maer en consten tselve niet beletten. Zy lieten daer wel versleghen ligghe ontrent de vyftich Inghelschen soldaten. De andre keerden weder naer de stede. Dese soldaten thuis commende, vercochten haerlieder koyen zeer diere, overmidts overal wel begheert, als viii l. ix l. ende som thien ponden grooten vlaems tstick. Zodat zy grooten beut hadden.

Onder den ^{v^{en}} van septembre tselve jaer verdroncken, hier ontrent de

¹ *Adresseren*, réussir.

² *Schavier*, feu de cheminée.

1586-1587. stadt, drie mans ende twee peerden, de welcke upt stranghe van der zee waren houdende de wachte, twelcke is ghenacemt tshaer-hauweyt. tDerde peert gherochte noch uut met zwemmen ende liep naer huus tot Groot-Sinten. Men wilde presumeren alsdat zy hadden ghereden achter eene banck van der zee, danof de creke daer neffens metter vloet was vervollende; ende wesende in der nacht, meenenden te passeren, wierden overvallen van den watere.

Binder maent van novembre tselve jaer wiert melord Sidnay, Inghelsman, edelman ende capitein voor de rebellen, gheschoten voor de stadt van Zuudtfen, danof hy overleet.

Onder den xxii^{en} der selve maent wiert binnen der stede van Brugghe gheexecuteert, metten zweerde, eenen Bondewyn Bordon, borgher der selve stede, wesende noch onghetraut ende wel ghegoet van zes zo zeven hondert gulden by jare, midts dat hy achterhaelt ende verwonnen was van tscrooden van zekere roosenobels.

Onder den xiii^{en} january xv^c lxxxvii, naer grooten storm ende vaerweer, quam onder Zuudtcote, teghens over de kercke aen tstranghe, een groote walvisch, lanck wesende wel tzeventich voeten. Zyn backhuus ¹ wel zes voeten wyt, onder rondomme groote tanden, ende boven gheene, maer daer waren groote gaeten boven om de tanden daerinne te voughen. Zyn steert was breet vyfthien voeten, ende boven up thooft een gat ront als een ketel. Hy wiert al in sticken ghehauwen by den volcke, elck wient begheerde.

Binder maent february tselve jaer lxxxvii wiert de stadt van Deventer, in Ghelderlandt, overghelevert in handen van de C. Magt by eenen Inghelschen capitein collonel, aldaer ligghende voor de rebellen met een bende Yerlanders. Welcke capitein met zyn bende is ghecommen ten dienste van Zyne Alteze.

Ten desen tyde wierden binnen der stede van Ypre ghevanghen inghebrocht twaelf malfauteurs, ende alsdoen tot Berghen-Ste-Winnocx twee, maeckende tsamen xiiii, in mindringhe van eender troupe van xxi onder mans ende vrouwen, moordende ende rovende den lansman, coopman ende passanten, gaende ghedeguyseert in accoustrementen van lanslieden

¹ *Backhuus*, gueule.

by viere zo v^e tsamen. Den weert in de croone tot Lyncken wiert van ghelycken ghebroucht by hemlieden als onthouder, ende al ghejusticiert naer huerlieder verdiensten. 1587.

Ten desen tyde tgraen rees daghelicx ende quam tot excessive dierste, te wetene : de tarwe tot vyf ponden grooten vlaems de raziere lantmate, de rogghe vier pondt, de gheerste ende peerdeboonen elck twee ponden XIII s. IIII d^{rs} grooten de raziere; twelcke groote benautheyt onder tvolck maecte.

Onder den x^{en} van maerte tselve jaer arriveerde binnen deser stede van Dunckercke de marquis van Renti, heere van Montigny, admirael van der zee, met zyne huusvrauwe, de baron d'Aubigny met den broeder van Mynheere van Hoochstrate ende al de suytte. Den admirael wiert ontrent de Crustrate ghelogiert tot Chistoffels de Guyse. Bleef alhier voor zekere daghen om ordre te stellen in de schepen van oorloghe alhier afvarende. De selve vertrocken al tsamen anderwaerf naer Zyne Alteze onder den xviii^{en} der selve maent.

Ten desen tyde de tarwe golt alhier zes ponden grooten vlaems de raziere landtmate, de rogghe vier ponden vi stuyvers, de geerste ende peerdeboonen elck drie ponden grooten, de havere xvi s., xvii s. grooten tspint. De landslieden ende meer andre aten meest al broot van peerdeboonen. Het harem volck liep achter lande by troupen, ende veele storven van armoede ende onghemack.

Alzo x ofte xi schepen van oorloghe van de rebellen van Vlissinghe laghen ende voltigierden daghelicx hier voor tlant, om te beletten de intree van alle schepen die hier ghemant hadden, zo wy vooren ghementionneert hebben, stelden, onder den cersten aprilis LXXXVII, met boots anlant in der nacht, eene partye van haerlieder volck, commende in de dunen ontrent dese havene, wesende leechwater. Danof datter zesse quamen al ghecleet in canevels doir de havene, met elck eene corte pycke, met een taukin ghebonden an haerlieder been, achter slepende, hebbende in haerlieder haermen diverssche matterie, als stoppen, buspoudre, grycx vier ende andre dierghelyck stoffen, quamen ontrent ten halffsten van de kaye beneden in de wase¹. Ende begonsten te boren, met havegheers², gaten

¹ Wase, limon.

² Havegheer, ou Avegeer, grande vrille.

1587. onder in de schepen, om daerinne te steken van haerlieder materialen, ende zo in brande te stellen in drie plaetsen de schepen van oorloghe ende coopvaerders, aldaer ligghende up de wase ende up een leechwater, zoot voorseyt is. Alzo zy alreede, eer men tselve gheware wiert, tvier ghesteken hadden in een huedeschip, twelcke zeere wiert te branden, zodat ons volck ende oock de wachte in roere wierden, die zes rabbauwen voorseyt, bevreesst zynde, namen de vlucht met alder haesten naer haerlieder volck, die in de dunen stonden met antroers om te ziene hoe haerlieder exploit adresseren zoude, treckende zo al tsamen anderwaerf met huclieder hoodts naer de andre schepen. tVier wesende int huedeschip wiert gheblust, zo datter doir de protectie des Heeren anders gheen schade en gheschiede.

Binder zelve maent van april vertrocken uut dese landen diverssche religieusen naer de stadt van Rome, omme te congratuleren den nieuwen paus, Sixtus Quintus, der ordene van de Franciscanen, ende oock observerende de oude hordre ende maniere van doene van alle zes jaeren te versamen in zulck eene stadt als de overheyt resolveert. Alwaer arriveerende, bevonden hemlieden uut alle quartieren tsamen in grooten ghetale, te wetene : wel drie duust der hordre van de Franciscanen, wel twee duust Augustinen, voorts Dominicanen ende Carmes, goede nombre van ghe-lycken Caputsynen¹, Jesuyten ende andre gheestelicke persoonen. Daer waren oock broeders van Hierusalem ende uut Indien, Nova Ispania. Onse heylighe vader de Paus, wesende ontrent de lxx jaren, celebreerde de messe up den dach van den weerdeghen Heylighen Sacramente, de welcke gheschiede met grooter solemniteyt, ende oock op zeker andre hooghe daghen. Ter presentie van Zync Heyligheyt wiert den dienst ghedaen, alwaer hemlieden vonden van de voornomde religieusen in ghetale wel van twecnveertich perfect in de musique, andre met schalmeyen ende cromhorens, volghende zo den dienst des Heeren met grooter melodie. Ende naerdatsy zekeren tydt aldaer gheweest hadden, vertrocken anderwaerf elck in zyn provintie.

Onder den xxv^{en} van meye tselve jaer lxxxvii wiert de wet deser stede van Dunckercke vernieut, by laste van den hove, by den gouverneur

¹ *Caputsynen*, capucins.

deser stede, Sr Francoys Aguillar Albarade, ende Joncheer Regnier Gaerdins, bailliu. Ende wiert ghecreert burchmeestre joncheer Anthuenis van Rye, heere van Locre, metgaders schepenen ende poortmeestre, zonder eeneghe raden, als tvoorleden jaer. 1387.

Onder den laetsten van meye verdroncken alhier drie zeelieden ontrent der Oostcattheye uut eenen boodt, de welcke ommeslouch doir faute van ballast.

Int eerste van der maent juny tselve jaer LXXXVII arriveerde alhier, binnen deser havene, wel vier duust razieren graens, ende noch meer tot Calis, meest al rogghe, commende uut Oostlant, twelck ons zeer secoueerde.

Onder den vi^{en} der selve maent passeerde alhier Mynheere de la Motte, commende van Grevelinghe ende reysende naer Nieupoort, met drie compaignyen pietons ende drie dobbel cannons, om te gaen legghen siege voor Oostende. Ende onder den viii^{en} juny quam Zyne Alteze binnen der stede van Brugghe met zyn volck van oorloghe, van daer naer Oudenburch, ende zo voor Oostende. Daer waeren achthien onder cannons ende dobbel cannons, gheschipt van Antwerpe up Ghendt doir de riviere, om oock naer Oostende te commen. Onder ix juny die van Oostende staken eenen dyck duere, ende stelden de heele zuudzyde int water. Daer laghen oock ontrent de havene wel xviii schepen van oorloghe, zo van de rebellen als van de Inghelschen, haerlieden gheallieerden. Onder den xi^{en} juny Zyne Alteze, hebbende zekere andre nieumaren ontfanen, dede commanderen in den merghenstont dat elck zoude vertrecken vanwaer hy ghecommen was, midts wesende in meeninghe van vertrecken met zyn legher, volghende de veranderinghe van de resolutie, treckende zo oostwaerts an. De drie dobbel cannons wierden anderwaerf te rugghe ghebrocht naer de stadt van Grevelinghe, vanwaer zy commen waren. tVolck van den lande ende omliggende steden waren boven mate zeer bedrouft van de subite veranderinghe der voorgaende resolutie, wel ghemeent hebbende verlost te wesen van dat onvallich roofnest, speloncke der dieven ende moordenaren, die cause waren van de ruyne van zo menich mensche, ja, geheel Vlaendren benauwende. Daer quamen uut, alsnu alsdanne, zommeghe Inghelsche soldaten, by xii, viii of vi smaels ¹, begheerende naer haerlieder

¹ *Smaels*, à la fois.

1587. landt te trecken. Waarmede Zyne Alteze, userende van grooter humaniteyt, dede hemlieden gheven behoorlicke paspoort om te trecken doir Nieupoort, Dunckereke ende Grevelinghe ende zo naer Calis, om over te varen naer haerlieder landt. tWelcke dickmaels ghebuerde. Men dede alsdoen de maere stroyen onder tvolck alsdat Zyne Alteze zoude trecken met zyn legher voor Berghen-up-Zoom. Maer men bevont dat de resolutie viel up Sluus, alwaer de legher track. Ende de artillerie vooren vermelt, de welcke van Ghendt ghescheept was, die volgde dauwaert, alwaer Mynheere de la Motte, als alomme deerste ende de laetste wesende, wiert, int doen van de approche utter stadt, gherocht van een musket ontrent zynen voet, danof metter hulpe Godts hy wel ghecureert wiert.

Onder den xx^{en} juny vier schepen van oorloghe deser stede, vliesscheboudts rencontreerden met zes coopvaerders Hollanders, wel toegerust op haerlieder verweeren, wesende gheladen met oostersche rogghe ende ghemant up Londen in Inghelandt. Wesende ontrent Scharenburch ¹, braveerden zeere, verkennende onse schepen, segghende: laet die papauwen vry aencommen, wy en zyn van hemlieden niet versaecht. Emmers wierter dapperlick gheschoten ende ghevochten, dat capitein Charles Dauwere, admirael van de zelve schepen, geschoten wiert in zyn been, voorts den connestable ende andre van ghelycke gherocht wierden, zomemeghe doot, andre zeer ghequetst. Dies nietjeghenstaende hilden an, ende overvielen drye van de voornomde coopvaerders. De andre drie met vechten ende schieten belenden van melcandren, ende trocken tzeewaert inne, ende zo eschaperende. tSanderdaechs, int comen naer huus, rencontreerden twee Inghelsche coopvaerders oock gheladen met oostersche rogghe, de welcke zy van ghelycken mede brochten, maeckende tsamen vyf schepen, die wel uutleverden ontrent de twee hondert veertich lasten, ende wiert vercocht tot drie ponden III s. IIII d^{rs} grooten vlaems elke raziere water-mate. Onder den xxiiii^{en} juny wiert capitein Charles Dauwere zyn een been afghestelt, met noch een andre soldaet van Grevelinghe, om zo tleven te moeghen ontdraghen; maer storven danof onder den xxvii^{en} der selve maent, ende wierden begraven int clooster van den broers alhier.

¹ Cherbourg.

Anno 1587 regneerden overal veele felle wolven, vernielende menschen ^{1587.} ende beesten, principalick in tlandt van Waes ende ontrent Lokere.

Ten selven daghe wiert afgheworpen, by die van Oosthende, tconvoy van Brugghe, ontrent eene myle van Dixmude, hoewel tselve wel sterck was van ontrent twee hondert soldaten, ende de viant niet zo sterck. Maer ons volck, midts wesende zo naer de stadt onbevreesst zynde, waren in quaeden ordre. De andre springhende utter inbuucke, schooten doot wel xxv van onse soldaten eer zy ter weere consten gheraken. Daer wierden ghepilleert xiiii waghens. De waghenaers reden doir, abandonnende de waghens. tVolck liep te landewaert inne, binder wyle dat de soldaten vochten. Daer wiert noch zommich van tselve ghoet gherecouvreert by andre soldaten die uut Dixmude quamen; maer den meesten deel vlooch in de keersse, ende quam luttel ter bate aen den proprietaris.

Int eerste der maent jully tselve jaer lxxxvii, alzo Mynheere van Haultepenne, zone van Mynheere van Barlemont, wesende voor de C. Magt. gouverneur van Ghelderlandt, doir intelligentie met sommige capiteinen Schotten, de welcke in garnisoene laghen binnen der stadt van Geldre, gherochte in de selve stadt, daerinne ligghende tgarnisoen van de Magt, treckende zo voor andre stercten der rebellen, wiert van eenen schoote ghequetst, danof hy naer zekere daghen deser weerelt overleet; wiens doot zeer beclaecht wiert, als wesende een vroom capitein ende ghetrauwe dienaer van Zyne Magt. Hy overleet zonder eeneghe kinderen achter te laten. Zynen stadthoudere wiert van ghelycken doot gheschoten.

Ten desen tyde Valentin de Pardieu, sr de la Motte, gouverneur van Grevelinghe, wesende in de legher voor Sluus, wiert gheroct van een musket commende utter stadt op zynder rechter haerme, danof hy zeere ghequetst wiert, naer Brugghe ghevoert om te cureren. De marquis van Renti, heere van Montigny, admirael van der zee, wiert oock gheroct up zyn arnach. Maer, Gode lof! tselve en perseerde niet. Zodat hy danof niet ghequetst en was.

Alzo de grave van Lestre al tbelcet hadde, van wegghen de coninginne van Inghelandt, van Hollandt, Zeelandt, Sluus, Oostende ende voorts van al de plaetsen rebellen der C. Magt, zo was hy, om zekere occasie, hem wat vertreckende uut onse landen naer Inghelandt, ende quam weder auwaert, arriverende tot Vlissinghe met xv schepen van oorloghe met

1587. ontrent xii^c Inghelsche soldaten, onder den vii^{en} der selve maent jully, alwaer hy zeer blydelick ontfanghen wiert, ende van die van Vlissinghe beschoncken van eene schoone costelicke burse met een goude slotele. Terwylen lach Zyne Alteze voor de stadt van der Sluus, alzo voorscreven is, int Casant daeghelicx versterckende zyn leghere.

Ten desen tyde wierden ghehanghen, ontrent Grevelinghe by de justicie van der plaetse aldaer, thien pyraten van een scheepkin van Oostende, by die van Grevelinghe ghenomen. Daer waren noch zekere Ingelschen van de selve compaignie; maer men liet de selve trecken naer haerlieder patrie.

Ten desen tyde sonden die van Vlissinghe, ontrent de stoccade van der Sluus, by Zyne Alteze aldaer ghedaen maecken om de havene te beslyuten, een brantschip om de selve te verbranden; maer wiert belet dat tselve niet en opereerde.

Onder den xxiiii^{en} jully, alzo men binder stadt van Bruessele hilt de feeste van thloochweerdich Sacrament van miracle, alwaer ghemaect wierden diverssche stellagen, eeneghe van diere, om zekere commedien daerup te spelen, andre om tvolck up te staene, alwaer zommeghe stellagen begaven ende braken, danof Mynheere de pastor van Sinter Goele onder doot bleef, Mynheere den president Pamele ¹ zeer ghequetst, met diverssche andre mannen ende vrouwen van qualiteyt ende bevruchte vrouwen doot bleven, ende andre zeer ghequetst.

Alzo Zyne Alteze dus belegert ende besloten hilt de voornomde stadt van der Sluus, zo ter zee als te lande, metter stoccade voorseyt, waermede de havene zo besluitende als datter niemand uut of in en mochte, wat debvoir dat de rebellen van Vlissinghe daertoe deden met menichte van schepen om hemlieden te secoureren, van de zyde van den lande wiert de voornomde stadt daeghelicks zeer beschoten met cannons ende dobbel cannons, by voleyen; zo datter veele bressen wierden ghemaect ende veele huusen ten gronde gheraseert. Waerinne dat laghen wel vyftien hondert vrome soldaten ende meest al inlanders ende waegalsen, de welcke dagelicx by der artillerye zeer ghemyneert wierden, zonder te willen

¹ Guillaume de Pamele, président du conseil chef et président le 20 février 1581, mort le privé, né à Bruges, le 29 novembre 1528, nommé 21 janvier 1592.

hooren ofte verstaen tot overleveren van de selve stadt, verbeydende altyts ^{1387.} secours, twelcke hemlieden sterckelick belooft was. Ende ten dien fine men dede in Zeelandt utkiesen zekere soldaten; maer tselve en wiert niet gheeffectueert, midts hemlieden de passagen al afghestopt waren. Dienvolghende, zicnde gheen andre remedie, resolveerden te accorderen met Zyne Alteze, de welcke, volghende zynder ghewonelicke clementie, heeft hemlieden in ghenade ghenomen onder den v^{en} augusti xv^c LXXXVII tsavens ontrent den acht hueren. De borghers bleven zitten elck in zyn goet onghepilliert. De soldaten liet men vertrecken met haerlieder vendelen ende baggage, wesende wel overbleven ontrent de ix^c, naer Zeelandt. De borghers wesende van de nieuwe ghesinden mochten met haerlieder familie ende goet vertrecken waert hemlieden goet dochte ende liefdede. De goede Catholycken mochten in vrede blyven zitten. Al de artillerye van buuten wiert binder stadt ghebrocht, de doode lichamen begraven, de stadt gherepareert ende goede hordre daerinne ghestelt. Ende daernaer Zyne Alteze in alder haesten vertrock naer Bruesele.

Onder den XIII^{en} der selve maent van ougst, zo was alhier van Brugghe ghebrocht den rechter haerme van Mynheere de la Motte, de welcke, naer zekere cuer up hem by de cirurgienen ghedaen, moeste afghestelt worden om zyn leven te behouden van de schoote by hem ontfanen uut de stadt van der Sluus, zo voorseyt is. Ende wiert den zelve haerme voorts naer Grevelinghe ghevoert, ende aldaer begraven. De dispositie van mynen voornomden Heere was daeghelicks verbeterende. Gode lof! Want men hem noch wel vandoene hadde.

Ten desen tyde arriveerden tot Calis wel xxvi schepen al met rogghe ende commende uut Oostlandt, de welcke zeer heet lach in de schepen, overmidts langhe gheladen doir faute van commodieuse windt. Ende alzo dese extreme dierste van den grane, zo voorseyt is, dus langhe ghecontinueert hadde, zo in Vranckeryck alderdierst, zo heeft den Heere belieft, doir zyne goedertierenheyt, tzelve te voorsien, eens deels doir den goeden bequaemen ougst, als menighe van oosters-graen hier ende andre plaetsen arriverende. Zodat men ontrent int laetste van deser maent cochte up de mart deser stede goede nieuwe inlantsche tarwe, weghende LXXII l. tspint, om acht ponden parisis tspint, de rogghe om vier ponden parisis tspint. Het oosters-graen golt noch min, ende daeghelicks meer afslaende, Gode lof!

1587. die daer te vooren golt de tarwe vi l. grooten, de rogghe iii l. grooten ende bet de raziere.

Ten desen tyde arriveerde in dese landen, commende uut Spaengnen, de hertoghe van Pastrana, wesende ghetraut. Men seyde hem te wesen de natuerlicke zone van onsen coninck.

De maent van septembre daernaer volghende was zeer onbequaem weder van winde, reghen ende somwils haghel. Zodat de resterende vruchten bedorven up tvelt. Men hoorde oock uut Vranckerycke alsdat de wyngaerden ontrent Orleans ende Paris meest al ghefailiert waren, als wesende de druven verbrandt van der grooter hitte der zonne van de maenden van juillet ende ougst.

Binder maent van octobre tselve jaer lxxxvii, zo wierden bestelt, by tcollege deser stede, tot twee glaese scrivers¹ van St Aumars, trepareren van alle de glaesveinsters der prochie-kercke, al naer den heesch van den wercke, de welcke by de voorgaende patriotten meest al gheschent gheweest hadden. Waervoor dat zy moesten hebben, voor haerlieder handtwerck, de somme van acht hondert ende vyftich guldens van twintich stuyvers tstick, midts leverende oock al tghelas daertoe behouvende.

Ten desen tyde de vessche harynck van der nacht golt in de coopinghe deser stede vii^o l. zeePAYE tlast, ende naerderhandt om vyf hondert ponden. Ende de caecqharync, de welcke upghebrocht wiert by onse schepen van oorloghe, als Hollanders ende Zeelanders, rebellen der C. Magt, midts dat onse visscherye afghesmeten was, die golt in de voornomde coopinghe, te weten: de last vii^o xx l. zeePAYE de coopmanschap.

Alzo binden zomere tselve jaer lxxxvii ghearriveert waren in Vranckerycke, commende doir tlandt van Lorreyne, zekere groote troupen van Duutschen ende Zwitsers, al volck van oorloghe, wel in ghetale van xxxii duust, danof wel xiiii of xv duust peerde-ruyters ende de andre voetvolck, commende ten verzoucke van den coninck gheseyt Navarre ende zyn adherenten Huguenotten aldaer, de welcke van ghelycken haerlieder preparatie aldaer hadden ghemaect ende veel volck van oorloghe aenghenomen, verbeydende de comste van dese ruyteren, omme alzo, deen macht by dander zynde, tghheele landt van Vranckerycke in branle te

¹ *Glaese scrivers, peintres verriers.*

stellen, ende, met fortce te bedwinghen tot haerlieder wille ende oppinie. 1587.
 Nemaer, alzo God de Heere tselve niet en heeft willen permitteren, zo isser haest een stock int wiel ghecommen; want de coninck van Vranckerycke oock zeker volck van oorloghe upghenomen hadde, versamende zo een camp, an deen zyde, ende de hertoghe van Guyse een andre camp, an dandre zyde; costoyerende alzo de voornomde ruyteren, zonder groote bataille te leveren, dan alsnu alsdanne een escharmouche, hemlieden altyts couperende den wech dat zy by den voornomden Navarre niet en consten gheraken; hemlieden van ghelycken benemende alle victuaille, zo voor de peerden als de menschen. Zodat, doir langhe continuatie, haerlieder peerden zeer maghere wierden ende veele swolten, ende haerlieder volck zeer ghedecouragiert. De welcke fier als leeuwen waren eerst int rycke commende, ghecreghen alsdoen zeer langhe nuesen. Want waer zy wat ghesepareert waren, wierden van cante ghebrocht by deen of by dandre. De hertoghe van Guyse dede hemlieden altyts dapperlick de feeste, hebbende zeer goet volck van oorloghe, de welcke wel betaelt wierden met dobbel gouden pistoletten. Men wilde segghen dat zy quamen uut de burse van den coninck van Spaengnen, den stock ende cricke van de catholycke religie, den welcken an allen canten zo zeere bevochten was. Men dede in diverssche steden veele devotie, processien ende bedinghen voor twelvaert van den lande, ende de prosperiteyt van de houde catholycke religie, ende principalick binnen der stadt van Paris, waer men die bedinghen met grooter devotie was continueerende van prochie tot prochie, acht daeghen lanck in elcke kercke-prochie, waerinne die weerdighe vrouwe, de huusvrouwe van den coninck van Vranckerycke, haer daegheliex was exercerende met alder viericheyt, in contemplatien, abstinention, aelemoesen ende andre exercitien van pieteyt. Zodat men haer extimeerde een heylighe vrouwe te wesen ende eene rare prinsesse. Zy en hadde oock gheene kinderen ghehadt, haer alleenlick occuperende in den dienst des Heeren. Daer resen van ghelycken daegheliex up binnen die vermaerde stadt van Paris, alwaer de doctrine noch zo floreert, diverssche nieuwe religieusen, als : Capotsinen ende Foullians ¹, de welcke groot debvoir

¹ *Foullians*, congrégation de religieux, dit des Barrière.
 Feuillans, fondée au XVIe siècle par Jean de la

1587. deden onder tvolck van predicatien ende goede instructie, metgaders de Jesuyten ende gheestelicke prelaten, hemlieden fonderende up twoordt des Heeren ons belooft by te blivene tot int hende des weereelts, ende dat de poorten der hellen daerjeggens gheensins en sullen prevaleren. Ende alzo dese demenee dus langhe anliep, het platte landt overal gheruyneert wiert, zo van deene als van dandre zyde, ende dat dese duutsche troupe zeer ghedeminueert was doir die langhe dure, zo wierter gheresolveert, binder maent van novembre tselve jaer LXXXVII, hemlieden de bataille te doene. tWelcke alzo wiert volcommen met zulckene courage ende vehementie, dat zy metter hulpe des Heeren de victorie wech droughen. Ende de andre verloren de bataille; de welcke anmerckende de fortune hemlieden contrarie, verbranden haerlieder carroy ende vernaghelden haerlieder artillerie. Emmers finabelick, doir singuliere gratie ende om van tgheboufte verlost te zyne, men gaf den Duutschen verlof te vertrecken naer haerlieder landt, zonder wapen. Ende de Zwitsers wierden ghenomen in den dienst van den coninck van Vranckerycke, midts doende den eedt naer ghewoonte. Ende aldus wiert ghefrustreert de intentie ende voornemen van de voornomde troupe, ende van ghelycken van den selven Navarre, de welcke hem declareerde de naeste te wesen van der croone van Vranckerycke naer den overlyden van den coninck, midts datter gheen kinderen en waren. tWelcke de Staten van den lande niet en wilden accorderen, midts dat hy van contrarye religie was. Want anders gheen coninghen in Vranckerycke en mochten regieren, dan van de oude Catholycke religie, volghende de ordre ende name *du roy Très-Chrestien*.

Onder den xxiiii^{en} van decembre tselve jaer LXXXVII wiert, by de rebellen, gheinvadeert, by der intelligentie van sommige van binnen, by den capitein Schynck, de welcke gherevolteert was van den dienst van C. Magt, ende ghevoucht by de rebellen, hebbende ontrent vyf hondert peerden ende een partye infanterye, de stadt van Bonne, ligghende up den Ryn, niet verder boven de vier mylen van der stadt van Cuelen. Waermede beslutende zo de voornomde riviere, als datter gheen coopmanschap van Italien ofte Duutsche landen en mochte commen tot Cuelen of in dese landen. Zyne Alteze, tselve verhoorende, was zeer verstoort, sende up den voet dauwaerts zekere troupes van volck van oorloghe tot assistentie van die van Cuelen, ende om te recouvreren de voornomde stadt van Bonne, de welcke daghelicks niet en deden dan rooven ende stelen.

Ten desen tyde arriveerden alhier wel acht schepen, commende van Amborch¹ ten dienste van de C. Magt, omme de selve, metgaders veel andre schepen alhier ligghende, toe te rusten ende accoustreren ter oorloghe, verbeydende een andre groote vlote van schepen van oorloghe uut Spaengnen ende Portugal, omme tsamen adjointelick te trecken waer Zyne Magt zoude commanderen. 1587-1588.

Onder den XIII^{en} february xv^o LXXXVIII, zo overleet deser weerelt de admirael van de voornomde acht schepen van Amborch van zekere cranckheit, waermede hy bevanghen was, wesende zeer beclaccht als een vroom capitein, wel ghegoet, storf als een goet Catholyck, wiert met grooter heerlickheit ter eerden ghedaen ende begraven in de choor der prochie-kercke deser stede.

Alzo men over ontrent twee jaren gheoccupeert gheweest hadde by sommige personagen tot tdemeneren van de affairen tusschen den coninck van Spaengnen ende de coninginne van Inghelandt, als occuperende zyne landen ende assisterende de rebellen van Zyne Magt, omme de zelve differenten af te legghen ende bringhen tot eenich goet accordt, zo arriveerden alhier, ten dien fine, onder den v^{en} van maerte tselve jaer LXXXVIII, commende uut Inghelandt, melord Controleur, zyn zone ende zeker suyte, de welcke, naerdat zy wel ghefestoycert hadden gheweest, trocken onder den vii^{en} by lande naer Oostende, alwaer noch andre van haerlieder ghedeputeerden ghearriveert waren, metgaders haerlieder schepen van oorloghe ende provisie.

Onder den vi^{en} april tselve jaer is alhier upghecommen, metter achtre water, ten viii^{en} huere in den havent, een cleyn scheepkin, groot ontrent xv lasten, twelcke in de havene zynde den sergant major van de Spaengnaerden ende andre, danof last hebbende, zyn, volghende de ordre, aen boort gheghaen om te visiteren. Ende daerinne zynde, vraghende vanwaer tship was, ende wat zy gheladen hadden, gaven voor antwoorde : wy zyn van der Vere, gheladen met boter ende caes ende wat weet-asschen; waerinne dat waren vier mannen ende een jonghen. Ende naer de visitacie de voornomde sergant major ende de andre schieden uutten selven schepe, twelcke naerdien corte wat uppewaert an ende hem onder de andre

¹ Hambourg.

1588. schepen zeer ter halfver caeye ontrent tMottalen-Hoofst begaf. Want de haven lach vol schepen van achter tot vooren, midts dat alle coopvaerders, zo Franssoysen als andre naticn, alhier arriveerende, wierden ghearresteert by den proveador la Marcha tot behouve der armade van de C. Magt, hebbende danof de commissie om de selve uutreedinghe te doene. Ende dienvolghende waren alhier upgheleyt groote nombre van provisie ende ammunitie van oorloghe in diverssche quartierien van der stadt, te wetene: in de schepen, huusen, cloosteren ende andre plaetsen, danof int clooster van de Graebroeders laghen wel ontrent duust tonnen buspoudre. Dit voornomde scheepkin aldus ligghende ontrent de schepen ende zyn tauwe vast wezende, dese gasten namen haerlieder cleyne boot ende reyden om uutter havene te varen; danof de bewaerders van den boom hemlieden aenrroupende, vraghende waer zy trecken wilden; gevende voor andt-woorde, segghende: wy hebben ons ancker buuten ghelaten int commen ontrent de havene, ende wy gaen dat halen. Ende varende doir ter havene uut, ende tusschen de twee ende drie hueren in den nuchtenstont, wesende leech watre, zo procedeerde uut tvoornomde scheepkin een wonderlicke groote vlamme viers, subyt als eenen blicxem, ende daernaer een zulck gheruchte ende slach als men noyent donderslach ofte de meeste artillerye hoorde uutbarsten. Zodat al de tegheldaken daer ontrent staende binder stadt schoorden af met groote fackeelen ¹. De glaseveinsters vloghen uut van ghelycken. Groote menichte van causiesteenen, commende uutter selve brantschepe, vloghen naer de huusen, maer meest in de westduunen. De boter ende caes, by groote clompen, vloghen in de straten ende up de daken van de huusen. Een yseren stick ofte gotelynck ², weghende ontrent zes hondert ponden, wiert uut een schip aen zyn boort ligghende ghe- worpen in een andre schip wesende wyt vandaer; de wase van de caye was, by grooten hoopen, ghesmeten in de schepen. tVoornomde brant- scheepkin, met al zyn matsement ³ ende duvelen instrumenten was zo gheconsumeert ende wech ghevloghen, dat mer noch kyele ofte eeneghe andre sticken en conste af vinden. Van de doot van eeneghe persoonen en conste men niet verhooren meer, dan eenen jonghen uut den rouf van

¹ *Fackeel*, morceau de charpente.

³ *Matsement*, machine.

² *Gotelynck*, canon coulé.

een schip wiert wech ghedreghen met thachterste van den selven schepe, ^{1588.} niet wetende waer hy bevoer. De schade van de daken ende glaseveinsters bedroughen wel ontrent de drie duust guldens. Zekere schepen met ammunitie van de Mag^t waren gheschent, ende van de ammunitie bedorven. Maer, emmers een wonderlicke groote protectie des Heeren, de welcke de stadt bewaert heeft van te vallen in totale ruyne, haddet willen succederen naer den wille ende begheerte van dat drake-bloet, onse vianden, danof wy den Heere niet en connen ten vollen ghedancken. Ende alzo zy quamen om dit schoon exploit te doene, zo quamen tsavens te vooren, voor de stadt, zeven schepen van oorloghe van Vlissinghe, ende volti-gierden ontrent der havene tot sanderdaechs om yet te verhooren van tghebesongnerde. Ende de andre rabbauwen van voornomde brantschip trocken naer Oostende.

Alzo de commissarissen ende ghedeputeerden van Inghelandt over zekeren tyt ghearriveert waren binnen der stede van Oostende, zo wierden upgherecht, drie zo vier boochschoten butter stadt, zekre tenten ende pavilloenen om de communicatie te doene met die van onse Mag^t. Danof de personagen waren de graven van Harenberghe ende van Hegmont, Mynheere Richardot ende diverssche andre, ende van wegghen die van Inghelandt milord Cobham, milord Controleur, ende andre personagen, wesende van beede zyden wel bewaert met volck van oorloghe. Men seyde alsdat Zyne Alteze aldaer oock was, maer ghedeguyseert onder tvolck van oorloghe. Daer waren van onser zyde wel drie cornetten peerderuyteren ende veel infanterie. Mynheere de la Motte was daer oock present, ende Mynheere van Champigny, in de voornomde communicatie, de welcke gheschiede tsdonderdaechs den ^{xxi^{en}} aprilis ^{xv^c} ^{lxxxviii}, van smorghens ten acht hueren tot ontrent den noenen ofte middach. Ende naerdien was daer een bancket bereet, zeer magnificq van diverssche patysserye, confitueren ende sueren. Ende naerdat zy elckanderen ghesestoyceert hadden, namen oorlof aen elckanderen. Danof onse heeren trocken naer Oudenburch, ende de andre naer Oostende. Zyne Alteze quam noch dien havent binnen Brugghe. Men conste niet verhooren als datter yet gheresolveert was in de voornomde communicatie.

Ten desen tyde wierden alhier ghebrocht van Brugghe, by eenen binnelandre, de twee tafereelen, te wetene: het eene van den hooghen

1588. altaer van der prochie kercke deser stede, ghemaect by den houden Pouderbusse, ende het andre van de gilde van St Jooris, ghemaect by den jonghen Pouderbusse, de zonc. Welcke tafereelen wierden ghestelt elck in zyne plaetse. Dese meesters waren Pieter Pourbusse ende Francois, zyn zone, woonende tot Brugghe.

Int laetste van dezer maent van meye schiet de vlote van de C. Magt van Lisbonne, wel in nombre van hondert veertich seylen, zo schepen van oorloghe, groote galliassen, als andre schepen, voerende de ammunitie ende provisie. Men seyde datter wel up waren ontrent de veertich duust persoonen, onder edel mannen, soldaten ende boodsghesellen; men seyde ontrent de vii^e edelmannen. Namen haerlieder cours ende route naer de coste van Inghelandt.

Ten desen tyde was al volstelt ende ghemaect den hooghen outlaer, metgaders het Hoochweerdich Sacramenthuus der prochie-kerck deser stede van Dunckerke, by eenen werckman van Brugghe, ghenacmt meester Matthys Vander Haghe, de welke daeranne ghevrocht hadde met noch eenen andre beeldesnyder ende twee steenhauwers ontrent een jaer. Men moet verstaen dat dese altaer eerst hadde ghemaect gheweest voor de troublen by eenen werckman van Bruessele, ghenacmt meestre Pieter Themmermans; maer zy was wat breder dan zy nu is ontrent de drie voeten; want aen elcke zyde stonden twee Evangelisten, waer nu maer in elck een beelde en staet van Ste Pieter ende Ste Pauwels. Ende eerst twee steeghers om up te gaene ende af te commen, waer alsnu maer een en is. Voorts een outlaerkin boven, ende nu gheen. Waerup dese werckman secht, voor zyne redenc, dat het werck eerst te viercante was, niet gevende zo goet fatsoen alst wel betaemde. Ende is alsnu veel hoogher upgaende alst eerst was. Ende de veranderinghe van den wercke alsnu is dese: alvooren, waer dat stonden de vier Evangelisten aen elcke zyde twee, staen alsnu an elcke zyde een beelde, te wetene Ste Pietre ende Ste Pauwels. Welcke twee beelden stonden alsdoen boven, alwaer alsnu staen de beelden van Onser Vrouwe ende onsen patroon Ste Eloy. Ende achtre waer dat eerst stont Ste Eloy, staet nu een cruyceficx met den beelde des Heeren. De outlaer eerst also ghemaect zynde, zo voorseyt is, by den voornomden meestre Pieter Themmerman met zyn werckghesellen, wiert ten tyden der revolte ende troublen by de Calvinisten, vianden der outtaren ende

sacrifitie des Heeren, gheweert ende afgebroken by den voornomden 1588.
meestre werckman Pieter Themmerman, de welcke ter dier occasie by
hemlieden ontboden wiert van Bruessele, om tselve te weeren ten meesten
oorbore ende proffyte. Danof de materialen wierden gheleyt in zekere
vauten in de zelve kercke. Ende alzo de upperste Heere ons beliest heeft de
voornomde materialen meest al te conserveren, ghereserveert de albas-
teren beelden, de welcke afghedaen zynde by de voornomde patriotten,
meest al gheschent wierden, emmers de groote beelden, ende van ghe-
lycken beliest heeft den tyt zo te veranderen dat wy anderwaerf ghe-
commen zyn onder de obediencie van onse moeder de Heyleghe Kercke
ende de C. Mag^t, heeft tmagistraet deser stede goet ghedocht, in acqyte
van haerlicder debvoir ende in teecken van danckbaerheyt, tselve werck,
twelcke doir raet des viants afgebroken hadde gheweest, anderwaerf up
te rechten ter heeren der Alder-Uppersten. Dienvolghende gheconvenieert
metten voornomden meestre Matthys Vander Haghe voor de somme van
achtien hondert guldens, en een hondert guldens up den hoop voor eenen
pot wyns, tsamen wesende xix^e guldens voor tandtwerck alleene, zonder
leveringhe van eeneghe stoffe; maeckende in ponden grooten de somme
van iii^e xvi l. xiii s. iiii d.

Den selven tot secourse van zyn teercosten, hauwaert van Brugghe ghe-
commen zynde, om tselve werck aen te nemen ende materialen te over-
zien, de somme van iiii l. gr

Item hem ghepresenteert, tzynder brulovfeeste binnen der stede van
Brugghe, drie sesters rynschen wyn, ende daervoor betaelt de somme
van ix l. x s. gr

Den selven naer tvolcommen van den wercke, midts hem dolerende van
zeker overwerck ghedaen thebben, voor een schoonicheyt de somme
van xx l. gr

Betaelt den zelve Vander Haghe over tfurnissement van xxxv calcksteen-
nen, ghenamt pourpointen, ten oorbore van tvoornomde werck, by hem
ghecocht binderstadt van St Aumars, comt, metgaders de vrecht, ter somme
van v l. x s. gr, ende voor zyn verteerde kosten, zo daer als tot Calis, om te
vernemen naer zeker albastre, in als vii daeghen tegen x s. gr tsdaechs,
comt iiii l. x s. Noch over eenen godspenninck ten annemen van den wercke,
wesende een gouden Leeu, xii s. iiii d^{rs} gr; comt tsamen. ix l. xii s. iiii d^{rs} gr

1588. Betaelt den selven over zeker oncosten by hem ghedaen int reysen van hier naer Calis, ende aldaer ghecocht eenen steen albastre, ten oorbore van tvoornomde werck, bedraghende metter vrecht ter somme van v l. iiii s. iiii d^{rs}, ende over zyn verteerde costen van drie daghen i l. x s. g^r, comt tsamen de somme van vi l. xiiii s. iiii d^{rs} g^r

Item over den incoop van den voornomden albastren steen, twaelf voeten viercant, teghen vyf ponden vyf schellinghen tournois de voet, bedraghende xi l. vi d^{rs} g^r. Ende by hem ghelevert noch xliii voeten drie quaert viercant tot xx s. gr. de voet, comt xliii l. xv s. ende tsamen de somme van liiii l. xv s. vi d^{rs} g^r

Item over al tmottael werck dienende totten selven wercke by den voornomden meestre Matthys ghedaen maeken binnen der stadt van Doornyck, te wetene de twee dueren van tHoochweerdich Sacramentshuus, een cleyne duerkin beneden, eenen candelare ende vyf pilaren in de voorduere, costende al tsamen, metten fatsoene, ter somme van liii l. vi s. vi d^{rs}. Noch over de vrecht van hier te bringhen ii l. xviii s. vi d^{rs}, is tsamen de somme van lvi l. v s. g^r

Item over ix^e ponden loots, danof een hondert saudeerloot, te ii g^r ende xii myten tpont, ende de reste al te ii g^r tpont tsamen bedraghende al tot behouue van den voornomden wercke viii l. g^r

Item over al het yserwerck dienende totten voornomden wercke, metgaders al de naghels tot behouue van de stellinghen, tsamen bedraeghende ter somme van v l. xix s. xi d^{rs} g^r

Item over tscherpen ten diversschen stonden van de yzers, de welke by de steenhauwers gheoorboort wierden om de steenen te hauwen, ende tverstalen van haerlieder zaghen, tsamen de somme van iiii l. iiii s. ix d^{rs} g^r

Betaelt tot Philippes Raulés, wynekelier, over de leveringhe totten voornomden meestre Matthys, zekere partyen van roete keerssen, om zyn volck in den wynter by te wercken, metgaders wat was ende speghelarst ten oorbore van den outlaer, al tsamen bedraghende ter somme van vii l. i s. g^r

Al de brockelinghen ende pouldre gheprocedeert van tvoornomde vervrochte albastre, heeft de voornomde meestre Matthys versonden ende vercocht tzynen proffyte.

Voorts isser gheconveniēnt metten voornomden meestre werckman, als

dat hy moet maecken, metter eester commoditeyt, tzy alhier of binnen ^{1588.} der stede van Brugghe, plaetse van zynder residentie, van goeden albastre, quadrerende tvoornomde werck, de vier Evangelisten, elck met zyn figure, om boven up de pylaren te stellen, ende up de achterste pylaren de bodtschap van Onse Vrouwe, met den inghel Gabriel, al naer den heesch van den wercke. Moet al talbastre leveren, twerck upstellen ende vergulden, al tzyne laste, ende moet al behoorlick ghedaen wesen ende ghestelt tot Paesschen xv^c LXXXIX, emmers tot Sinxen daernaer onbegrepen, ende dat voor de somme van alleven hondert guldens, te betalen ten volcommen van den bovenghenomde wercke, maeckende in ponden grooten de somme van CLXXX l. vi s. viii d^{rs} g^r

Item betaelt tot Jooris Bueckaert ende Christoffels de la Ruelle, matse-naers van Brugghe, metgaders haerlieder dienaren, over haerlieder handt-werck der matselrye van tvoornomde werck, by dachhueren, al tsamen de somme van. xxxvii l. vi s. g^r

Betaelt Anthuenis van Doorne over twee lasten hollandtsche brycken, teghen iii l. x s. g^r tlast, de somme van ix l. g^r

Den selven over lxxviii razieren calcck, comt, metgaders tdraghen, tot iii s. g^r de raziere, betaelt de somme van. xiii l. xii s. g^r

Den selven over twee blaauwe steenen. vi s. viii d^{rs} g^r

Item over tvoeren van al de voornomde brycken, metgaders al tzant, ter oorbore van dien, tsamen de somme van. iii l. xiii s. x d^{rs} g^r

Betaelt Jacques Everwyn, mandemaker, over zekere verrieren in de cappelle, waer de steenhauwers vrochten, metgaders tot de stroodeckers, voor stoppen van de veinsters, daerinne begrepen de deckroeden ende wissen daertoe gheemployeert, tsamen. xx s. viii d^{rs} g^r

Item tot Cornelis de Neve, over haerbeytsloon van diverssche daghen met zyne dienaren gheassisteert thebben ant voornomde werck, zo van draghen van de materialen, de beelden helpen upwynden, de stellinghen te helpen maken ende anders, tsamen. viii l. iii s. v d^{rs} g^r

Item tot Everaert Van Ercklant, beeldesnydere, ende de twee steenhauwers ghegheven, voor een schoonicheyt, ten voldoene van haerlieder wercke, elck van hemlieden viii guldens, coust tsamen. iii l. g^r

Over zeker peylen ende spauen om de stellinghe te maecken, tsamen betaelt de somme van. vii l. i s. vi d^{rs} g^r

1588. Item over tpollysteren van de swarte steenen van den selven outlaer, tsamen xxv s. gr

Item over tvoeren van de eerde daertoe gherequereirt, tsamen betaelt xxviii s. ii d^{rs} gr

Over zekere cordaille ten oorbore van de stellinghe. . . xv s. iii d^{rs} gr

Item tot den ketelare, over eene copere zonne, dienende totten Heyleghen Gheest, ende twee yseren lepels om tloot te smelten, dienende tot voornomde werck, tsamen betaelt xi s. iii d^{rs} gr

Item tot Everaert Van Erckelant, beeldesnydre voorseyt, over tvergulden ende verciereren van voornomde werck, metgaders al de imagen van den zelve wercke, al tsamen de somme van vyf hondert vyftich guldens. Noch voor een schoonicheyte, ten volcommen van zyn werck, vyftich guldens. Noch over tvergulden van twee albastren inghelen, de welcke staen neffens tHoochweerdich Sacramentshuus, niet begrepen in de voornomde voowaerde, de somme van xxvi guldens. Noch over tvergulden van de boorden vant tafereel van thaventmael van den hooghen outlaer xviii guldens, ende voor eene ander crauweyte¹ een gulden x sluyvers. Ende is te wetene dat de voornomde Erckelant moeste leveren al tgaut, twelck is ducaet gaut, gheoorboort totten voornomden wercke, bedraeghende al tsamen ter somme van vi^e xlv guldens en half. De welcke maecken in ponden grooten de somme van. cvii l. xi s. viii d^{rs} gr

Betaelt Baltazar Heindricx, schildere van Berghen-Ste-Winnocx, metgaders noch eenen andren voor tvisiteren van de voornomde wercken, tsamen. xxvi s. viii d^{rs} gr

De voornomde meestre Matthys Vander Haghe, alhier arriverende met de voorscreve beelden commende van Brugghe, wierden onder den vii^{en} jully elck ghestelt up zyne plaetse.

Onder den xxvi^{en} juny, up eenen sondach, vertrock Zyne Alteze uut Brugghe, ten vyf hueren in den morghenstont, in ghetale van neghen peerden, al secretelick. Ende quam hauwaert al den rechten wech, doir Oudenburch ende Lessinghe tot Nicupoort, wesende in zyne compagnie de marquis van Renty. Ende tot Nieupoort arriverende, quam voorts hauwaerts, zonder peisteren, alleenlick nemende al staende wat broots

¹ Crauweyte, corvée.

ende eene cop wys. Alhier arriverende ontrent den drie huere naer den noene, quam met zyn peert ghereden tot in den Gapaert, al onbekent, 1588. begherende een boode¹, om wat te gaen zeeuwen², om hem te refreshieren, de welke up den voet gheprepareert wiert by laste van den gouverneur deser stede. De welke Zyne Alteze siende ende wel kennende, zeer blydelick was ontfanghende, trock metten voornomden boot wat uutter havene, maer niet verde buuten cattheye. Daernaer quam wederomme ende trock naer tlogist van den voornomden gouverneur. tSanderdaechs smorghens, ten vier huere, vont hem in de prochie-kercke deser stede, hoorende, op beede zyn knyen, den dienst der misse. Daernaer quam weder ten huuse van den gouverneur, nemende wat broots ende wyn, sat anderwaerf te peerde ten vyf huere, ende trock naer Brugghe, en wilde niet permitteren dat men eeneghe artillerie afschoot. Men seyde alsdat Zyne Alteze alhier quam om te oversien de armade, de welke gheprepareert wiert, zo voorseyt is.

Onder den xiii^{en} jully tselve jaer lxxxviii arriveerde alhier Mynheere de bisschop van Ypre met andre dekens ende pastoren. Ende tsanderdaechs consacreerden den nieuwen hooghen outaer in de prochie-kercke deser stede, ende administreerden veele persoonen ende kinderen tsacrament van tvoormsele. Daernaer vertrocken van hier naer Berghen-Ste-Winnocx.

Alzo Mynheere van Gourdan, gouverneur van Calis, ghesonden hadde naer Boulongnen twee hondert vyftich soldaten thaerliedder secourze, de welke doer zekere quartier daer binnen gherochten, nietjeghenstaende dat de hertoghen van Guyse ende dAumale, als wesende van de Ste Ligue, met haerliedder volck van oorloghe, in ghetale van vyf duust, daer vooren laghen; de welke dit vernemende trocken, onder den xiiii^{en} der selve maent jully, met haerliedder legheer vandaer.

Onder den viii^{en} van ougst tselve jaer lxxxviii, arriveerden binnen deser stede van Dunckereke wel vyftich compaignien Spaensche soldaten voetvolck, de welke al gheforriert ende ghesonden wierden up tlandt, tot Groot-ende-Cleyne-Sinten ende daer ontrent.

Onder den ix^{en} der selve maent, ontrent de vier huere in den morgenstont, arriveerde alhier Zyne Alteze, commende van Brugghe. De

¹ Boode, barquette.

² Zeeuwen, aller en mer.

1588. hertoghe van Pastrana oock, de welcke men seyde te wesen den natuerlicken zone van onsen coninck, metten grave van Mansvelt, Mynheere de la Motte ende andre edelmannen ende suyte in groote ghetale.

Ten selven tyde wierden gheschipt, tot Nieupoort, in huedeschepen ende binnelanders, wel vyfthien duust soldaten, om te senden up de armade van Spaengnen, waerup men seyde te wesen wel zeven hondert edelmannen, zo Spaengnaerden als Italianen, ende wonderlicke costelicke schepen. De duc de Medina Cely was daer oock in persoone, metgaders veele andre edelen van name. De selve armade was alsdoen ghearriveert in de nauwe zee, tusschen Dovren ende Calis, danof wy, tselve alhier verstaende, wel verwondert waren, alsdat men zulck eene schoone armade ende costelicke schepen was stellende in zulcker dangiere ende perycle van te vallen in dese nauwe zee, ende nauwers gheen refugie te hebben om hemlieden te moghen saulveren van storm ofte tempeest, ende vervolcht wesende van alle vianden. Ende alzo capitein Dracck, admirael van de schepen van oorloghe van de coninginne van Inghelandt, met goede nombre van schepen was altydts costoyerende de voornomde armade, up datter niemande aen landt en zoude slaen, voorts wel dertich schepen van oorloghe der rebellen uut Hollandt ende Zeelandt, haerlieder gheallieerden, doende ghesaemdelick extra debvoir om dese armade om den hals te bringhen. Waertoe zy gheprepareert hadden wel acht brantschepen, gheladen met peck, tarre, buspoudre ende andre instrumenten. Welcke schepen ghewoelt waren met drie aen melcandre, latende de selve zo driven al brandende metter vloet tusschen de schepen van de voornomde armade, de welcke aen haerlieder cabels ende anckers laghen. tWelcke zilieden vernemende, hieuwen af ende quiteerden haerlieder cabels, maeckende zo plaetse ende passage de voornomde brantschepen, zondre groote schade te lyden, anders dan zommeghe schepen van diere, doir faulte van haerlieder cabels, de welcke zy hadden moeten abandonneren, zwayden te naer den lande. Ende onder andren een van de vier grootste galliassen, commende met zyn roer up cenighe cabels, tweelcke uutschoot, ende midts dien de selve galliasse dreef naer stranghe, ontrent de havene van Calis, waerup dat waren meer dan vyf hondert mannen, de welcke dapperlick vervolcht ende overvallen wierden by de vianden. Zo datter wel veertich persoonen doot bleven. Mynheere van Gourdan, gouverneur van

Calis, sondt up den voet dauwaerts vyf ofte zes chaloupen met soldaten ^{1588.} ende androers om die selve galliasse te secoureren. Van ghelycken dede schieten van de rysbanck met groote artillerye. Zodat de viant ghedwonghen was tselve schip te abandonneren, nemende met hemlieden al wat zy lichten conden. De reste van den volcke wierden ghesauveert ende quamen naerderhandt hauwaert. De artillerye, wesende wel vyftich groote mottalen sticken, wierden ghelost by die van Calis. Voorts al de seylen, riemen ende andre tuuch wiert van ghelycken auwaert ghebrocht binden lande met schuuten. tSelve schip wiert daer ghesleten. Zy mochten royen met **LII** riemen, **XXVI** riemen over elke zyde, zes mannen an elke rieme ende an sommeghe **VII**. Zyn groot seyl was breed wel **LXXXVI** voeten, al smalle cleeren dobbel ghenayt; was lanck in de kiele wel **CLXX** voeten; de riemen waren lanck elck **LVI** voeten met zeven of **VI** andtaven om de selve te royen. De weeghen ¹ van tselve gallion waren wel **XVI** palmen dicke, in der manieren dat de clooten, de welke de Inghelschen ende andre daerin schoten, bleven daerinne stekende, zonder perceren. Een andre gallion, twelcke was ghenaeamt tGallion van St-Philippe, wiert by den viant afgheschoten zynen grooten mast. Ende zo commende ontrent de havene van Nieupoort, stelde daer oock ontrent stranghe, hebbende up wel vyf hondert mannen, wel veertich groote mottalen sticken artillerie. Danof twelck al ghesauveert wiert met boodts, ghereserveert **XXV** ofte dertich soldaten, de welke daerin bleven, om tselve te bewaren, midts noch int vlot wesende. Alwaer de viant aenquam met diverssche schepen, ende namen met ghewelde tselve gallion, leedende met hemlieden al datter in was naer Zeelandt. Men seyde datter in Zeelandt noch een andre schip van de selve armade, by stroom van wynde, in gheloopen was. Daer wiert oock een andre by de Inghelschen upghevoert in de riviere van Londen. Men seyde van ghelycken als datter eene up zee verbrant was van haerlieder eyghen vier by quaet toezicht, ende een andre galliasse wasser upghe-loopen in de rec van Avre de Grace ², de welke aldaer ghesauveert wiert. Ten selven tyde arriveerde alhier, commende uut de voornomde armade met eene cleyne pynasse, een van de superieurs, om te verhooren de occasie de armade alhier by de Spaensche commissarissen gheprepareert

¹ Weeghen, paroïs.

² Havre-de-Grâce, en France.

4588. niet voort en quam om dandre te seconderen, ende volghen de resolutie der C. Magt. Waerup wert hem voor andtworde ghegeven, alsdat de selve schepen alhier als noch niet veerdich en waren; maer men zoude daerinne useren alle diligentie. Wy zonden oock dauwaert drie van de beste schippers deser stede om hemlieden wat behulpich te zyn.

Onder den xi^{en} der selve maent van ougst vertrocken van Bourbouch de voornomde commissarissen ende ghedeputeerden, met haerlieder suyte, van de coninginne van Inghelandt naer Calis. Ende commende tot Hoyen-Sluus, alwaer ons volck oorlof nam, wierden voorts gheconvoyeert by drie edelmannen ende twintich carabins Franchoisen tot Calis, alwaer zy eerlick ontfanghen ende wel onthaelt wierden. Ende vandaer trocken over naer Inghelandt, zonder eeneghe resolutie van accorde ofte paix, waeromme datmen zo veele communicatien ghehouden hadde ende zo langhe daermede gheoccupeert gheweest.

Ten selven tyde alzo men niet en conste onderhooren wat course de armade van Spaengnen ghenomen hadde, want zy uutte nauwe zee vertrocken was, twelcke Zyne Alteze occasie gaf, midts dat dese schepen noch onclaeer waren, alhier ordre te laten an den hertoghe van Pastrana te vertrecken van hier naer Brugghe; twelcke zo gheschiede, onder den xiii^{en} der selve maent van ougst. Ende wy sonden alsdoen uutte drie vliessche-boots van oorloghe, danof een gheladen met buspoudre, om te gaen zoucken in diverssche quartieren de voornomde armade van Spaengnen.

Onder den xv^{en} der selve maent wiert de rekeninghe deser stede ghehoort by de commissarissen, daertoe gheauthoriseert by Zyne Alteze, te wetene: Sr Franchois Aguillar Alvarado, gouverneur deser stede, ende Joncheer Regnier Gaerdins, bailliu; ende tsanderdaechs de wet vernieut, danof Joncheer Anthuenis Van Rye ghecontinueert burchmeestre ende Cornelis Martin voorscepen.

Wy verstonden ten desen tyde alsdat tschip, ghementionneert alhier vooren, uutter voornomde armade zyne refugie hadde ghenomen, doir storm ende tempeest van winde, in lyfsberch ¹ naer de Wielinghen, was ghenaeamt tGrootte Gallioen van Lisbonne. Was zeer groot ende lanck ende

¹ *Lyfsberch*, conservation de la vie.

wel xvi ofte xvii palmen dicke van weeghen ¹. Hadde wel up viii^e per-^{1588.} soonen, wel lxxx groote mottale sticken artillerye. Was houdt wel xxviii jaren. Wiert by den vyant afgheschooten zynen grooten mast. Zo dattet ghedwonghen was naer Zeelandt te loopen, alwaer zy noch vochten ende verweerden hemlieden zeer clouckelick jeghens den viant, tot dat zy haerlieder appointement vercreghen. Ende wierden al tvolck uut dit gallioen ghestelt ende ghevoert in andre schepen naer tSas by Ghendt. Ende tgalloen quam naerderhandt om den hals ontrent teasteel van Rammekins. Danof de viant vercreech, zo van dat schip als tandere voor Nieupoort ghenomen, veele schoone artillerye.

Onder den xxviii^{en} der selve maent van ougst arriveerden alhier de twee vliessche-boodts van de drie boodts vooren ghenarceert, de welke uutghesonden waren om te onderhooren van de armade van Spaengnen, danof deene was gheladen met buspoudre, omme tselve te leveren aen de voor- nomde armade. Ende de selve niet vindende, keerden weder hauwaert. Ende nopende tderde schip, tselve commende in Schotlant, lieten tship ligghen up de ree. Danof de capitein ende schriver trocken metten boodt aen landt om wat victuaille, ende oock om te onderhooren yet van de armade van Spaengnen. Maer wierden up den voet in vanghenesse ghesmeten, nemende de selve voor pyraten, doende oock devoir om tship in te ghecryghen. Maer de gasten dat vernemende, trocken stil up, ende quamen naer huus. Maer corts daernaer, de Schotten, bet gheinformeert zynde, ontsloughen de selve persoonen. Ende quamen naer huus met een coopvaerder schip. Men verhoorde alsdoen als dat de armade van Spaengnen haer cours ende route hadde ghenomen achter Inghelant ende Schotlandt omme, ende zo naer huus gheseilt. Capitein Draeck met zyn schepen was oock naer huus ghetrocken.

Onder den xxix^{en} der selve maent arriveerde alhier de eertsbisschop van Yerlandt, commende van Rome. De welke alhier wel onthaelt was, wesende een vroom prelaet van ontrent xl jaren. Celebreerde in de prochiekerke deser stede, ende reysde vanhier naer Zyne Alteze.

Onder den iii^{en} van septembre tselve jaer lxxxviii arriveerde alhier, commende van Brugghe, van de Alteze, de zone van den grave van Tyrol,

¹ Weeghen, parois.

1588. van thuus van Oostenrycke, rechtzweer van onsen coninck, wesende van der oude van xxxii of xxxiii jaren, hebbende twaelf mulen met bagaige, met andren grooten staet van peerden; alwaer hy eerlyck ontfanghen wiert. tMagistraet presenteerde Z. E. een stick wyns; vertreckende tsanderdaechs naer Bourbouch, Grevelinghe ende andre steden, om tlant te besiene. Men seyde dat Z. E. zekere nombre van peerde-ruyteren hadde by Zyne Alteze ten dienste van de C. Magt.

Ten desen tyde verstaen als datter, naer tvertrecken van der armade van Spaengnen, tot Londen in Inghelant, gheexecuteert ende ter doot ghebrocht waren, naer haerlieder mode, wel xiiii of xv Catholycken, danof de vyfve waren priesters ende de reste weerlicke persoonen.

Ten selven tyde quam anderwaerf over, onder de obediencie van de C. Magt, de stadt van Bonne onder Cuelen. De soldaten mochten liberlick vertrecken met haerlieder goet ende bagaige.

De rebellen verhoorende als dat Zyne Alteze in meeninghe was zynen legher te bringhen voor Berghen-up-Zoom, ende dat de marquis van Renty met zyn ruyteren overvallen hadde zekere sterckte ontrent de stadt van der Thole, dit verstaende die van der Tholen, staken duere zekere dycken, in der manieren datter van ons volck xl ofte l verdroncken aeler zy consten gherumen van den watere.

Onder den xvii^{en} der selve maent van septembre wiert alhier, by de capiteinen van de schepen van Amburch, ghedaen hanghen, an de nieuwe galghe up de Cruustrate deser stede, eenen boodtsgheselle van de selve schepen van ontrent xviii jaren, omdat hy zynen capitein hadde gheslaghen ende andre quade pitsen ¹ bedreven.

Onder den xxv^{en} der selve maent overleet deser werelt, binnen der stede van Veurne, ten Cellebroers aldaer, Charles de Driveere, borgher deser stede, de welcke, om zeker frenesie hem overvallende, wiert daer gheleyt, hebbende daer te vooren diverssche intermysen deser stat becleet voor zyn decessie. Vercrech anderwaerf zyn verstant ende ontfynck de gherechten der Kercke.

Int laetste van deser maent leyde Zyne Alteze siege voor de stadt van Berghen-up-Zoom; maer de havene bleef noch al lybre. Zodat de rebellen

¹ *Quade pitse*, mauvaise action, méfait.

daeghelicks noch uut ende in voeren. Zy hadden binder stadt wel drie 1588. cornetten peerden, de welcke dickmaels uut quamen om te scharmoussen. Zy zonden oock uut een schip met xxvii prisonniers, met zeker gaerde van soldaten naer Zeelandt tot meerder bewaernesse. Nemaer wesende in zee, doir quade wachte van de soldaten, de zelve prisonniers wierden gheweldich tvoornomde schip, ende bedwonghen de schippers te varen naer thoost van Steenberghe, de welcke hilden voor de C. Magt. Zodat zy midts dien verlost wierden.

Onder den ven van octobre tselve jaer LXXXVIII, zo arriveerden binder havene deser stede drye cleyne roybaergen, commende uut Spaengnen, elck met xxv mannen, royende met ix riemen aen elcke zyde. Quamen in zes daghen tot hier. Brochten diverssche brieven, hebbende, onder hun drien, gheladen hondert ende twintich cofferkins met ghelde.

Onder den xxviii^{en} der selve maent wiert ons convoy, treckende van Dixmude naer Brugghe, afgeworpen by die van Oosthende, waghens ghepilliert ende volck ghevanghen. Grootte schade voor dit lant, tweelcke dickmaels was ghevallende, traeterende de prisonniers als barbaren.

Alzo Zyne Alteze met zyn legher lach voor de stede van Berghen-up-Zoom, zo vooren ghementionneert is, maer de havene was noch libre, anders dan zommeghe cannons staende ontrent de havene, omme te beletten de intrye ofte yssue der rebellen, maer de selve up toecgghende, en lieten daeromme niet, alsnu, alsdanne zommeghe schepen ende provisie daerin te cryghen, ende andre daer uut te senden, zommeghe capiteinen vonden hun by Zyne Alteze, makende conventie van hem te leveren zekere secreten ontrent de selve stadt. Waertoc, om tselve te effectueren, by Zyne Alteze ghesonden wierden zeker capiteinen Spaengnaerden. Nemaer aldus arriverende, wierden bedroghen, zommeghe doot ghesmeten, andre ghevanghen ende zommeghe int verlopen verdroncken van de dycken by den viant doirghesteken.

Int eerste van der maent van novembre tselve jaer xv^c LXXXVIII wiert, by den rebellen van Vlissinghe, ghecommen wesende te lande in Vlaenderen in ghetale van ontrent de vyftich, afgeworpen, up de riviere ghe-naemt de Schelde, een ryck marctschip met costelicke goedinghen, commende van Antwerpen, treckende naer Ryssele met diversche personen, de welcke mede ghevanghen wierden.

1588. Ten desen tyde vertrock uut Inghelant de grave van Comberlant, met-gaders twaelf schepen van oorloghe by hem toegerust. Zo hy de mare liet gaen, maeckende zyn route naer de Spaensche zee, omme te berooven de schepen van den coninck van Spaengnen commende uut Indien.

Ten selven tyde arriveerden binder havene deser stede de nombre van thien coopvaerders Bretoenen, gheladen met spaensche wolle, olye ende Bordeausche wynen.

Ten selven tyde, volghende tweder zo incommode ende variable, daeghelicx continuerende in reynen ¹ ende tempeest van wynde, wiert Zyne Alteze ghedwonghen te lichten de legher van voor Berghen-up-Zoom; nemaer latende aldaer up zekere bollewercken, by hem ghedaen maecken, zyn volck van oorloghe, provisie ende ammunitie om de selve stadt te benauwen.

Ten selven tyde continueerden de Inghelschen daeghelicks te commen tot Boulongne met alderande provisie, de welcke terstont ghelost uutten schepen ende met carretten ghevoert in Upper-Boene ², danof den capitein hem somwils was vindende in Neer-Boene ³ ende up de havene. Nemaer en toufde daer niet zeer langhe, treckende anderwaerf naer de hooghe stadt.

Alzo die van Grevelinghe alhier waren toerustende diverssche schepen van oorloghe, varende te beute ende adventuere, zo was onder andren uutvarende, int eerste der maent van septembre xv^o LXXXVIII, een vliescheboodt, toegerust ter oorloghe by myn heere van Greneval ⁴ van Grevelinghe, hebbende up wel tzeventich hoofden, onder boodts-ghesellen ende soldaten, ende zommeghe jonghers; danof datter capitein was een schipper deser stede ghe-naemt Henry Gheeraets, hebbende twee zoonkins jonghers, de welcke hy mede nam. Ende corts naer zyn vertrecken nam een schip van den viant gheladen met cabels, trossen ende ander cordaille, de welcke hauwaert sont met ix of x van zyn volck, arriveerende in salvo. Ende midts dat wy tsydert van tvoornomde schip van oorloghe egheene zekere nieu-maren en hebben connen verhooren, anders dan zommeghe willen segghen als dat hy ghebleven zoude zyn ontrent de frontiere van Ghelderlant

¹ *Reynen*, pleuvair.

² Boulogne supérieure.

³ Boulogne inférieure.

⁴ Probablement Le Quien, seigneur de Guernonval.

up een sant, ghenaemt Sinte-Pieters-Sant, int vervolghen van zynen viant, de welcke ghejaecht zynde ende wetende betre de wycke dan hy, quam daer over. De andre altyts vervolghende, bleef staende up tvoornomde sant, ende met tempeest van wynde stack in spaenderen. Danof al tvolck verdronck, waer af datter mochte wesen xviii ofte xx van Dunckercke ende de reste vremdelinghen. Men heeft danof anders niet connen vernehmen. God wil de zelve ontfermen!

Int eerste van der maent van decembre tvoornomde jaer xv^e LXXXVIII, also die van Oostende hadden upgheleyt, up de torre van der kercke aldaer, zekere tonnen met buspoudre voor provisie, zommeghe soldaten aldaer de wachte houdende, ende niet wel bewarende haerlieder vier, twelcke in teruut gherochte, ende drouch mede de comble ende eene groote partye van de selve torre. tWelcke groote interest was voor de schippers varende by der zee, midts tselve was een goet lanttecken. Ende binnen de v zo vi daeghen daernaer, haelden de selve van Oostende meest al de koyen van Nieupoort, in ghetale van LXXXV loopende in de pannen van de dunen. tWelck groot verlies was voor de haerme borghers van Nieupoort.

Binder selve maent van decembre vertrock capitein Francois Draeck, als admirael van de armade ter zee van de coninginne van Inghelant, metgaders don Anthonio, wylen coninck van Pourtugal in ghetale van LXXX schepen, danof de LX waren schepen van oorloghe. De andre om volcke ende provisie te voeren. Capitein Noorts, de welcke langhe ghedient heeft in dese Nederlanden als gheassisteert de rebellen, was oock in de selve armade, ende wiert ghemaect upper veltheere te lande. De selve armade lach noch langhe daernaer, eer zy vertrocken, in Wicht, aldaer maeckende alle preparatie, ende vergaderende haerlieder volck van oorloghe, danof de mare liep van ontrent de vierentwintich duust, Jacq ende Toon ' al mede ghelt. Men wilde segghen als dat haerlieder meninghe en bevel was te trecken naer Portugal, ende don Anthonio anderwaerf int rycke te stellen.

Onder den xiiii^{em} january xve LXXXIX wiert afgheworpen ons convoye, treckende met de passanten van Dixmude naer Brugghe, by die van

¹ *Jacq ende Toon*, traduction littérale: Jacques et Antoine; en d'autres termes: tout le monde y compris.

1589. Oostende, de welcke onder weghe laghen in imbuucke; danof diverssche van ons volck verslegghen wierden, andre ghevanghen ende sommige ontloupen. Men seyde de faulte te wesen van onse soldaten, de welcke te licht verstroyt wierden, vreezende alsdat de viant was in meerder ghetale.

De beste tarwe van der marct golt ten dezen tyde, binnen deser stede van Dunckercke, voor zeventhien schellinghen grooten de rasiere lantmate. Gode lof!

De grave van Lester, wesende ontboden van de coninginne van Inghe-lant, daer ghecommen zynde, wiert overvallen van zekere zware siecten ende frenesie, danof hy overleet. *Tel vie tel fin.*

Ten desen tyde ende hier te vooren, midts de groote rysque ende periclen der zee van alle pyraterie, men betaelde voor de vrecht alleenlick tot de Bretoenen, de welcke al de vaert hadden, de somme van vyfthien zonnecroonen van elck vat wyns commende van St-Lucar ende andre plaetsen in Spaengnen, zout, fruyten ende andre coopmanschap naer advenante, ende boven desen canslukens ende groote avaryen, van tvat olie xv croonen ende van tsaut drie guldens x stuivers van de raziere.

Onder den xi^{en} marty lxxxix wiert binnen der stadt van Calis, metter trompette uutgheroupen, als dat zy hilden voor vianden al de guene de welcke gheallieert waren metter Ste Ligue, also men corts daernaer in zee wel ghewaere wiert dat deen den andre was pyllierende. Ende tot Calis wiert uutghesonden een goet predicant, aldaer ghecommen van Paris, om dat hy in zyn sermoen gheblameert hadde de factien van den coninc int faict van den hertoghe van Guyse.

Onder den iii^{en} van aprilis tselve jaer, mynheere de la Motte verstaen hebbende als datter van tgarnisoen van Oostende veele uutghetrocken waren, om te gaen stelen ende rooven int lant, naer haerlieder costume, trock dauwaert met zeker volck van oorloghe, om tselve te besluiten. Nemaer daer commende, en vonden de selve zaecke zo niet gheprepareert. Ende midts dien trocken anderwaerf elck zyns. Daer gherochte utte een haerbeyder van de zelve stadt, moede wesende van daer te wuenen, seyde dat te verwonderen was als dat zy niet overlanck en waren verzoncken, midts de overvloedeghe moorden by hemlieden daghelycks committerende in diverssche instanten, als zommege de kele afghesneden, andre ghehanghen, andre in dycken ghesmeten, ende met haerlieder clauwaeren stocken

zo onder twater ghehouden totter doot, met veel andre tormenten. Danof 1589.
zy noch daghelix thuus commende haerlieder rom ende glorie waren draghende in de benautheyt ende miserie van den volcke.

Alzo die van Sinte-Gheertruenberghe binder maent van maerte waren revolterende met haerlieder soldaten, wesende wel vyf hondert ende wel drie hondert peerde-ruyteren, doir faulte van payement verachtet van thien maenden, midts dien begherende te commen ten dienste van de C. Magt^t; partye dit vernemende, zonden dauwaert wel drie hondert hoodtsghesellen met schoone beloften van goede betalinghe; maer tselve refuserende te ontfanghen, wierden som doot gheschoten, andre ghevanghen ende de reste trocken anderwaerf te rugghe. Die van binnen riepen over al : *Vive le Roy d'Espagne!* Van ghelycken zeker signael van viere toghende tot die van Breda, twee mylen vandaer, houdende voor de C. Magt^t, om haerlieder secours ende provisie, partye trock dauwaerts met al de schepen die zy upbringhen conden, ende schoten daerup met groote artillerie, makende bresche ende doende daerup diverssche assaulten. Nemaer wierden vivement gherepoulseert. Zodat de viant daer groot verlies hadde van volcke; want die van binnen waren zeer fray soldaten, de welke daer te vooren gheleghen hadden binnen der stadt van Bruessele, ten dienste van myn heere van den Temple, gouverneur van de zelve stadt van Bruessele. De burchmeestre ende andre mede ghedeputeerden trocken uut Sinte-Gheertrudenberghe tot Zyne Alteze, begheerende te commen onder de obedientie der C. Magt^t, met vertooch der gheleghentheyte van der stadt, verzouckende secours jeghens den viant. Waerup Zyne Alteze niet en sliep, maer doende debvoir in alder spoet, als wesende een zaecke van grooter importantie. De viant dit verstaende, stack duere eenen dyck om ons volck de approche te benemen; maer deden malcanderen dapperlick de feeste. Zodat men extimeerde als datter den viant wel liet, vooren ende naer, wel viii^c mannen. Zy beloofden die van der stadt goude berghen, hadden zy willen blyven aen haerlieder zyde. Nemaer tghelove en greep daer gheen plaetse. De bouven en betrauden melcanderen niet. Ende oock zy waren finabelick gheresolveert tot de C. Magt^t, de welke hemlieden goede remu-

¹ « Den gouverneur de weleke dese stadt was ghenacmpt capitein Vierslot. » (Note du chroniqueur.)
overleverende tot de C. Magt^t, was by toename

1539. neratic beloofde. Onder den x^{en} aprilis wiert, binder stadt van Breda, haerlieder accoort ghescreven ende ghecorroboreert, als dat zy ontfanghen waren in de gratie van de C. Mag^t, alle voorgaende faulten vergheven, gheene ghereserveert, vry wesende van soldaten, anders dan ordinaire garnisoen van inlanders. Die van contrarie religie hadden den termyn van zes maenden om haerlieder goedinghen te vercoopen, transporteren ofte alieneren ende vertrecken met al haerlieder familie waert hemlieden goet zoude dyncken; dat men de soldaten zoude betalen de verachterde thien maenden hemlieden resterende, ende boven dien noch vyf maenden voor eenen schynck; in somma dat tdysendaechs den xi^{en} aprilis tselve jaer xv^e LXXXIX trock ons volck van oorloghe binder zelve stadt ende planten de vendelen van de C. Mag^t up de rempars aldaer. Ende onder den xiii^{en} daernaer trok Zyne Alteze in, dede daer ontrent in alder diligentie maecken drie zo vier bollewercken jehens de cursen der vianden, als wesende maer drie mylen van Dordrecht, rebellen der C. Mag^t. De Hollanders waren zeer inpacient van tverlies van de voornomde stadt, wel wetende als dat men hemlieden de feeste zoude doen met galleykins ende roybaersen, die men daertoe preparcerde.

Onder den xv^{en} der selve maent van april de rebellen van Berghen-up-Zoom namen inne, wesende in ghetale van twee hondert vyftich peerden ende wel zo veel voetvolck, de stadt van Thienen in Brabant, ghelegghen drie mylen van Loven, vii mylen van Mechele, doir quade wachte, hoewel datter garnisoen in lach. De viandt stelde tcorps de garde in brande, beroofden al de stadt, ende abandonneerden de selve, leedende met hemlieden de principale borghers, die zy noch tot grooten rensoene stelden.

Ten desen tyde golt de beste tarwe up de marckt deser stede om xv s. grooten de raziere, ende tot St-Omars om drie guldens en half de raziere aldaer. Gode lof! Ende by de rebellen van Hollandt ende Zeelandt goldt de tarwe wel xxxii s. grooten de raziere, de weleke in den grooten dieren tyt ons besloten hilden met haerlieder schepen van oorloghe, up datter gheen graen en zoude commen om ons te secoureren, up dat wy van hongher zouden verghaen. Waertoe zy alle debvoiren useerden.

Onder den xxvii^{en} der selve maent van april quamen alhier, up zekere schepen van oorloghe, danof dat een Cornelis Willemsen, een vroom zeeman deser stede, admirael of was, varende up een van de schepen ten

dienste van de Magt. Ende wesende in zee, vechtende met den viant, ^{1389.} wiert gherocht met een loot van een musket in zynen buuck, danof de lever gherocht was, danof hy tsanderdaechs overleet, ende wiert zeer eerlicken begraven in de prochie-kereke deser stede, voor de cappelle van den Name Jhesus.

Ten desen tyde wierden ghesonden tot Boulongnen, by de coninginne van Inghelandt, ontrent zeven hondert volck van oorloghe thaerlieder assistentie, twelck was al volck in Inghelant upgheraept van alle soorten, als Huguenotten van Vranckerycke, Guesen uut onse landen, de welcke arriverende bleven ligghende in Neer-Boene.

Ten desen tyde zynde Zyne Alteze niet wel ghedisponeert, vertroock naer tbat van Aken om wat te refreschieren, ende zyn diete voor eenen tyt aldaer te houden.

Ten desen tyde regneerde over al int landt van Zwaven, ontrent Trier ende andre plaetsen, oock in dese Nederlanden, groote nombre van toveraers ende toveressen, de welcke overal veel quaet ende schade deden.

Ten desen tydē een capitein, ghenaeamt Jan Spierynck, een visschers zone van deser stadt, varende ten oorloghe met een vliessche-boodt met lx mannen, onder soldaten ende boodtsghesellen, in zee zynde, leyden aent boort van een groot schip van oorloghe, meenende tselve een coopvaerder te wesen, zo hy hem veinsde. Maer aent boort vast zynde, twelcke was een convoyer van Rotterdam, wiert overvallen van den volcke ende mede ghevoert naer Rotterdam, ende wierden al ghehanghen aen galghen, ghereserveert drie jonghers, die verbeden wierden van maegden om te trouwen, ende zeven of viii, de welcke up een prinse ¹ waren daer te vooren by den selven Spierynck ghenomen, ende naer huus ghesonden; de welcke in salvo arriveerden.

Ten selven tyde arriveerde hier binnen deser havene een galleykin met ontrent xxxvi mannen, den meesten deel Franssoysen, de andre Spaengnaerden, commende van Havre de Grâce, houdende voor de St^e Ligue, ende vertoghende dat zy groot ghebreck hadden van buspoudre om hemlieden te moghen deffenderen indien de noot zo requireerde; verzouckende midts dien danof ghesecoureert te wesen, midts betalen, twelcke zoude dienen, zo

¹ *Prinse, prise.*

1589. voor de provisie van haerlieder stadt als voor een groote galliasse van de armade van den coninck van Spaengnen, aldaer upghecommen doir tempeest van wynde, begheerende anderwaerf te harmeren, om metter eester commoditeyt naer Spaengnen ofte Portugal te seylen. Waerup dat de gouverneur deser stede hemlieden gaf voor antwoorde als dat zy van noode hadden te reysen ende adresseren haerlieder requeste aen Zyne Alteze. Welcke zy also volquamen. Drie zo viere van de principaelste reysden dauwaerts, latende tvoornomde galleyken metten volcke hier ligghen, ende vertouven haerlieder wedercomste. Men seyde als dat tot Havre de Grace tbuspoudre wel golt neghen of x s. grooten tpont, doir de groote schaersiteyt ten tyde van haerlieder vertrecken vandaer.

Int laetste der selve maent van meye, alzo die van Cameryck waren afgheweken van den coninck, midts de innorme faicten by hem ghecommitteert, hemlieden houdende met die van der Ste Ligue, ende alzo onse frontiersteden hemlieden daeghelicx lieten volghen diverssche ammunitie ende provisie tot haerlieder van node, zo datter midts dien goede correspondentie was, ende alzo de gouverneur was uutghetrocken naer Paris, zo ghevielder zeker parcialiteyt binnen der stadt jehens elckandren. Zo datter apparentie was voor ons om daernaer te luusteren. Waertoe de marquis van Renty hilt ghereet, ligghende ontrent Bouchin, zeker peerdevolck ende voetvolck van oorloghe, om te moeghen exploicteren, hadde de zaecken willen avanceren. De la Noue, ghecommen zynde van Sinte-Quintins, houdende voor den coninck, met zyn volck van oorloghe, was van ghelycken daertoe tenderende. Nemaer van deen ofte dander zyde en wierter niet uutgherecht. Zodat elck vertrock vanwaer zy ghecommen waren.

Onder den xxiii^{en} juny tselve jaer lxxxix wiert betaelt, tot eenen schrynercker van St-Aumars, over tmaecken van de houtte pilaeren, leveren van de houtte zydt-dueren ende sloten totten hooghen choir der prochie-kercke deser stede, metgaders noch twee groote dueren, dienende totter clottuere van den zelve choir, als men de selve maecken zal, al tsamen de somme van zevenenvyftich ponden grooten.

Onder den laetsten der selve maent overleet deser weerelt, binnen der stede van Antwerpe, Christoffels Plantin, de principale bouck-prenter van Antwerpen, de welcke alle zaecken competerende de C. Magt was druc-

kende. Int sterfhuus van den selven waren bevonden groote menichte van ^{1589.} costelicke boucken, de welcke tot groote somme van penninghen vercocht wierden.

Ten selven tyde vertrock vanhier naer Hable de Grace¹ tgalleykin vooren ghementionneert metten volcke, hebbende haerlieder depesche van Zyne Alteze, ende voerden mede wel twaelf duust ponden buspoudre, metgaders andre ammunitie. Daer voeren ooc mede zekere Spaengnaerden, om op de galliasse aldaer ligghende, te varen naer Spaengnen. Maer commende ontrent de Nesse², wierden ghenomen van de Inghelsche schepen van oorloghe. Ende wesende dit galleykin ontrent den lande, sommeghe van de Spaengnaerden sprongen over tboort ende zwommen aen lant, andre bleven daerinne. Ende wiert tselve sloopkin upghevoert tot Doveren, ende binnen zekere daeghen daernaer tot Londen.

Int eerste der maent jully tselve jaer wiert overvallen, by tvolck van oorloghe der C. Magt, tcasteel van Bliebeke³.

Ontrent den halfsten der zelve maent quamen hier ligghen, ontrent dese havene, ende stelden zo naer tlant als zy conden, elf schepen van oorloghe van de rebellen, om al te beletten watter in oft utvaren wilde. Ende men brochte hemlieden victuaille aent boort met huede-schepen. tWelcke hier groote benautheyt causeerde, principalic tot de haerme visschers, de welcke doir grooten noot moesten met haerlieder schuuten gaen varen naer Berghen, ende van Berghen naer Lynkin, ende doen wynden ter Overdracht, vandaer naer Waten. Aldaer van ghelycken moesten haerlieder schuuten doen wynden over tOverdracht, ende vandaer ter rivieren uut, naer de zee, alwaer zy ghynghen visschen int langhe-water, commende met haerlieder schuuten ende visch tot Grevelinghe. Ende overmidts aldaer sobre vente, mets daer luttel volcx is, moesten tselve visch met carretten, ten groote coste, naer Dunckerke senden, om te vercoopen. Wat moyte, cost ende travail voor die haerme lieden, ter occasie van de boose generatie der rebellen!

Binder selve maent jully tvoornomde jaer wierden, by tgarnisoen van de C. Magt, ghevanghen ghebrocht binnen der stede van Bruessele ontrent veertich soldaten van tgarnisoen van Berghen-up-Zoom, de welcke te roo-

¹ Havre-de-Grâce.

² Blyenbeek.

³ La Nieppe.

1589. ven uut ghetrocken waren, naer haerlieder ghewoonte, ende wierden afgeworpen als ghesepareert weesende van meerder compaignie; de welcke al gheexecuteert wierden met den bast binnen der voornomde stede van Bruessele, ghereserveert haerlieder capitein, de welcke uut consideratie onthalt wiert.

Onder den xviii^{en} der selve maent wiert by den gouverneur deser stede sr Franchois Aguillar Albarado ende joncheer Regnier Gardins, bailliu deser stede, de rekeninghe ghehoort, ende tsanderdaechs de wet vernieut. Waer dat ghecreert wiert voor burchmeestre Cornelis Martins; Adriaen Batten, wiert ghecontinueert poortmeestre, metgaders noch zes raden tot hem ghecreert, om mede toe te ziene naer de wercken deser stede, de welcke men zekere jaeren achter hadde ghelaten uut cause.

Ten selven tyde wierden by de rebellen van Oostende ghelhaelt, ontrent Brugghe, goeden nombre van koyen ende schapen, noch van tpachtgoet ter Schoore, competerende die van Sint-Janshuus te Brugghe, oock wet tachtentich schoone melckoyen. Ende, nietjeghenstaende alle de sterckten ende wachte van onser zyde onder weghe, brochten al de voorseyde bestaille in der nacht tot Oostende binnen, ghereserveert eenen trop van ontrent twee hondert schapen, die zy niet voorts ghecryghen en conden, die zy up den wech lieten loopen, vresende van vervolcht te zync.

Alzo wy verstaen hadden als dat diverssche conventen ende andre personagen binnen der stede van Paris, omme te conserveren de catholycke religie, als wesende twelvaert ende prosperiteyt van den rycke, ghesaemdelick ghesloten ende gheresolveert hadden den coninck van cante te helpen, ende zulck een monster dat edel rycke niet te laten totalick ruyneren, waer hy daeghelicx extreme delvoir toedede, ramasserende daertoe alle here-tycken, sectarissen ende andre perturbateurs der ghemeene ruste, zo van zyn rycke als andre provintien; zodat onder andre een religieus Jacopin heeft anghenomen ende zyn leven te aventueren, totten generale welvaert van de ghemeente, tselve exploit te anveerden. De coninck ghecommen wesende tot St-Clou, dese religieus is hem commen salueren, hem presenterende, onder den eersten dach van ougst xv^e lxxxix, eenen brief van die van Paris, waerinne gheschreven was diverssche zaecken omme tot eenen goeden accorden met hem te moeghen commen. tWelcke den coninck int lesen zeer behaghende was. Ende naer tlesen van de zelve, zo zeyde de

voornomde religieus dese woorden : *Sire, j'ay encore unge autre lettre adressée à Vostre Majesté*; stekende midts dien zyn handt in zyne mauwe, treckende daeruit eenen langhen snydere ofte priem, stekende den selven in zynen buuck, ende metten zelven een andre steke bet uppewaerts. Danof de edelen ende gaerde daer ontrent wesende, zeer beroert zynde, zyn ghevallen an den coninck om hem te secoureren, ander vielen an den perpetrant, de welcke up de voet wiert overvallen en ghemassa creert. Den coninck wesende half doot, half levende, wiert neerstelick ghevisiteert, om hem te moeghen cureren daert doemelick hadde gheweest; daertoe men extreme debvoir dede, zo men wel considereren mach. Maer hy wiert zo lanxs hoe crancker, maeckende midts dien zyn testament, denommerende voor zyn hoir ende successeur van der croone des ryxcs den coninck van Navarre, als gheen andre naerder, zonder te respecteren als dat hy van contrarie religie was. Danof hy peniterende, volghende zyn ootmoedeghe supplicatie ende intercessie van zyne goede vrienden, int jaer xv^e LXXII, zyn pardoen van onsen Heylegghen Vader den paus van Rome vercreghen hadde, ende naer dien anderwaerf vervallen, alzo de honden useren tghuent dat zy eens uutgheworpen hebben wederomme upslocken. De coninck van Vranckerycke aldus cranck liggghende, gaf last als dat men naer zyn overlyden zyne dood zoude zien te vreden, met andre propositen, niet wel betamende tot een catholycq prince *et roy très-chrestien*. Ende binnen xii of xiiii hueren daernaer overleet deser weerelt, naer dat hy de quetsuere ontfanghen hadde. De religieus perpetrant was uut Bourgoingne, ghenaemt frere Jacques Clement, oudt xxii jaeren.

Alzo die barbare rebellen van Hollandt ende Zeelandt met haerlieder schepen van oorloghe, in ghetale van achte, ix, x ende somwils xi of xii, gaende af ende an, maer lieten altyts ten minsten viii ofte ix schepen continuelicken daer liggghende, wel voorzien zynde van cabels ende anckers, om te moeghen afryden stroom ende vaerweder, om te nemen ende beletten als dat uut dese havene zoude willen varen ofte incommen, alzo hier vooren ghenouch verclaert is, zo quamen alhier naer dese havene gheseylt, onder den xii^{en} van ougst tselve jaer xv^e LXXXIX, vier Schotsche schepen, gheballast met steen-colen, hebbende up onder henen vieren zes hondert Spaensche soldaten, de welcke zy brochten uut Schotlant; twecke waren een partye van de soldaten die voeren up de harmade van Spaengnen,

1588) hier vooren ghementionneert, van de schepen die bedorven waren onder Yerlandt by storm ende vaerweder, ende al die costelicke schepen ende artillerye verloren, ende boven dien menich mensch tleven ghelaten; zo trocken de voornomde soldaten die ghesauveert waren in Yerlandt ende vandaer naer Schotlandt, alwaer zy zekeren tyt bleven tot anderstont dat-ter hordre ende provisie quam van onse C. Magt, ende gheconveniëert wiert met diverssche Schotsche schippers om de voornomde soldaten hauwaerts te transporterē, danof men seyde dat zy hadden wel hondert guldens voor elck man; daerup zy hemlieden moesten provideren haerlieders montcost. Men seyde van ghelycken als dat zy passport hadden van den coninck van Schotlandt ende de coninghinne van Inghelant. Ende also de voornomde vier schepen meenden naer dees havene te commen, ontrent den xi huere in den nuchtentstont, zo liepen de drie schepen Schotten van de viere, stellende aen stranghe an de oostzyde van der havene, ende tvierde schip, twelcke tmeeste was, wiert anhevallen ende ghenomen van den viant. Wy deden up den voet alle dehvoren om met boodts de selve soldaten uut te haelen van de schepen die aen tstranghe waren, nietjeghenstaende alle peryclen van den viant. Zodat zy metter hulpe des Heeren al ghesauveert wierden, ghereserveert een boot met twintich persoonen, de welcke neder-sonck in den gront, ende meest al verdroncken doir haerlieders onversienicheyt ende haesticheyt dat elck wilde deerste wezen, vreezende den viant, ende midts dien den selven boodt overlastende. Ende naer desen, zo ghinghen de voornomde rebellen met elckandren ghemeen ende raet houden wat dat zy met dit vierde schip van doene hadden, twelcke uphadde ontrent twee hondert ende vyftich soldaten. Ende also de admirael van de voornomde schepen rebellen, de welcke ghenamt was capitein Loncke, tandren tyden gheweest hebbende een schoenmaker van zyn ambacht ende nu een snoode pyrate ende zceroover, trock van schepe te schepe, met elckandren resolverende als dat zy dese soldaten van cante zouden bringhen, twelcke al haerme persoonen waren, zonder wapen, zonder ghelt ende met sobre habytē, alzoot niet te verwonderen en is, midts den langhen tyt dat zy gheinbarqueert hadden gheweest ende veel onghemacxs hadden gheleden, zo ter zee als te lande; noch grootelicx te verwonderen als dat zy doir cranckheyt ende siecten de meeste deel niet gheconsumeert en waren, also men ghemeenlick ziet ghebueren, principalic van de

Inghelsche generatie. Ende alzo de Schotten van den selven schepen zeer ^{1589.} instantelick verzochten ontsleghen te wesen ende tselve volck met haerliederschip alhier in de havene te bringhen, verdooghende als dat zy met niemant gheen oorloghe en hadden, ende bovendien paspoort van de coninginne van Inghelandt, met veel andre redenen; nemaer al en heeft hiertoe niet connen helpen, midts dat de redene onder hemlieden gheen plaetse en heeft ghevonden, als beesten, ergher dan Turken ende Barbaren. De welcke ontrent den neghen huere in den haventstont hebben begonnen hauwen ende kerven onder dit haerme volck, met coutelassen, bylen ende ander instrumenten, sommige de hooren, nuesen afghesneden, andre de mannelickheyt, andre cruusen in haerlieders kaken, andre ghanghen, andre levende over tboort in zee gheworpen, ende noch met pycken naer ghesteken in zee liggende. Ende mits dat zeer stille weder was ende de zee zeer calme, zo wasser van de zelve soldaten van de beste zwemmers, de welcke over tboort spronghen in dese groote foule, schuerende haerlieders cleederen van den lyve, zwemmende totten lande, totter nombre van xxiii ofte xxiiii, ende quamen zo moeder nackt gheloopt naer dese stadt, danof de borghers hemlieden anwoerpen sommige hemden, andre cleederen om tlichaem te decken. tSanderdaechs trock een van de schepen der rebellen naer Zeelandt omme rapport te doene van haerliederschoon exploit, leedende mede den voornomde Schotsman met zyn volck. Men seyde oock als dat zy noch vii ofte viii Spaengnaerden, die noch levende waren, mede naer Zeelandt voerden. De andre drie schepen, de welcke an stranghe stonden, de Schotten zouden de zelve wel afghecreghen hebben, nemaer de rebellen en wilden hemlieden niet permitteren de selve hier in de haven te bringhen. Dienvolghende moesten haerlieders goet met waghens doen lossen te leech watre, ende tot grooten coste in de stadt doen bringhen. Men vont noch naer desen daghelicx diverse doode lichamen uutter zee ghesmeten aen stranghe van dat volck, de welcke wy deden vergaderen ende begraven. De andre soldaten, die ghesauveert ende noch int leven waren, bleven ons up den hals, niet jeghenstaende dat wy boven maete van te vooren ghelast waren, tot anderstont datter andre horde van Zyne Alteze ghesonden worden zoude.

Ten desen tyde trock capitein Schynck, met zyn volck van oorloghe,

1589. zo peerde-volck als voet-volck, om met sinistre practycken te invaderen de stadt van Nimweghe, houdende voor de C. Magt, alwaer hy ingherochte doir zeker quartier van de vesten ende muraille, als wetende tsecret, met ontrent drie hondert soldaten; doende extreme debvoir om open te breken eene van de poorten om in te doen commen zyn cavallerye, waermede zy zekeren tydt gheoccupeert waren, zonder die te connen open ghecryghen. Ende binnen middelen tyden de soldaten van tgarnisoen van der selve stadt, metgaders de borghers al tsamen in de wapen loopende, zyn met grooter furie up den viant ghevalen. Zodat zy metter hulpe des Heeren den viant altyts voorts en voorts te rugghe hebben ghedreven, waeraf dat den meesten deel doot zyn ghebleven. Ende haerlieder capitein Schynck, gheschoten ende zeer ghequetst, loopende zo naer de vesten om hem te sauveren, alwaer men hem naer dien heeft bevonden verdroncken zynde; wiert voorts ghebrocht ende als eenen verrader ggehauwen in vier quartieren, de welke ghestelt wierden up de poorten van der selve stadt van Nimweghe, alwaer hy gheboren was. Men secht als dat de voornomde Jooris Schynck, corts voor dit exploit, afgeworpen hadde, in dat quartier, met hulpe van noch eenen andren edelman, zekere bende Italianen van tvolek van onse Magt, hebbende zeer veele quade feiten ghecommitteert, zo up de riviere van den Ryn als ander quartieren, tzedert dat hy gherevolteert was van den dienst van de C. Magt, welke men seyde te wesen ter occasie omdat men hem niet ghemaect en hadde gouverneur van de selve stadt, welke hy pretendeerde als edelman aldaer gheboren. Men secht dat hy met zekere schuuten dit exploit bedreef in der nacht, hauwende een gat in de muraille.

Alzo hier vooren ghementionneert is als dat capitein Franchois Draeck, admirael van de armade ter zee van de coninginne van Inghelandt, metgaders don Anthonio, wylen coninc van Portugal, vertrocken van Londen om haerlierder voyage te doene int laetste van december xv^o LXXXVIII; maer versamende haerlierder schepen, volck van oorloghe ende provisie in Wicht ende andre ports, liep nog an tot int laetste van maerte daernaer eer zy ghesaemdelick vertrocken in ghetale, zo men seyde, van LXXX schepen, danof de t zestich waren schepen van oorloghe, ende om provisie te voeren de andere twintich, danof hier vooren vergeten te stellen haerlierder ghebesongeerde ende wedercomste, twelcke was int eerste der maent

jully xv^e lxxxix. Men seyde als dat zy gheweest hadden in de Calloen- 4889.
gnen, rovende ende brandende, ende vandaer trocken naer Lisbonne. Ende commende ontrent vier mylen an dees zyde Lisbonne, in een cleyn stedekin van visscherie, alwaer een casteelkin staet, stellende aldaer zyn volck van oorloghe aen lant, emmers een goede partye, wierden meester, zo men secht, van tvoornomde stedekin ende casteelkin, alwaer gheen groote resistentie gheboden en wiert. Zy staken in brande diversche bretoenen ende andre schepen coopvaerders, gheladen met graen, ligghende in de riviere, alwaer zy waren voltigierende, doende al tquaet dat zy conden. Men seyde als dat zy deden sommeren, utter name van don Anthonio, de stadt van Lisbonne. Nemaer men gaf se zulcke andtwoorde als daertoe dienende, niet veel vraghende naer haerlieder sommatie, maeckende preparatie teghens haerlieder comste, doende afbranden zeker gaenders ¹ staende buuter stadt, updat de viandt daer inne niet nestelen en zoude, de welcke trocken van tvoornomde casteel uppewaerts tlandt omme te vervolgen haerlieder fortune. Want men seyde dat don Anthonio noch groot faveur was hebbende in diverse plaetsen in tvoornomde rycke, by aldien de zaecken hadden willen succederen tzynen voordeele, hoewel voorwaer tselve gheweest zoude hebben haerlieder totale ruyne ende desolatie, als prefererende oppinie voor redene. Ende alzo dit volck van oorloghe was dieper int landt ghetrocken, ende de maere overal liep van haerlieder arriveren, zo begonste tvolck aldaer van alle canten te versamen, metsgaders de conduyte van sommich volck van oorloghe daer andre, vallende up den viant met grooter furie, in der maniere dat zy anderwaerf moesten terugkeeren. Danof dat den meesten deel in de keeringhe bleven ende de rest loopende anderwaerf naer haerlieder schepen; waerup oock veele ziecken ende crancken laghen van haerlieder ordinaire zieckte des bloedloops. Zodat capitein Draeck ghedwonghen was te nemen sommige ydel schepen coopvaerders ende daerinne te smyten zyn cranck volck, up dat deene met dandre niet bedorfvn en zoude worden. Ende zyn zo anderwaerf naer huus ghekeert metten voornomden don Anthonio, haerlieder schepen bedeelende in de ports ende havens van Pleynmute, Vaelmue ², ende andre. Men seyde als dat zy wel achterghelaten hadden

¹ Gaenders, hangars.

² Plymouth et Falmouth.

1589. ontrent de acht duust mannen. Ende boven dien brochten noch veel cranck volcxs thuus; waeromme zy noch sommige schepen in brande stelden, updat de infectie niet voorder procederen en zoude. De C. Magt mach nu weten wie zyn ghetrauste vrienden zyn in trycke van Portugal, ende plaetsen waer meest gherequereest is fortresse ende deffentien te ediffieren jeghens den anval der vianden.'

Onder den xvi^{en} van der maent van ougst, tselve jaer LXXXIX, wiert ghecelebreert, binnen der stede van Calis, den dienst ende uitvaert van den overledenen coninck van Vrankerycke, met grooter solemniteyt. Den hooghen choir was al behanghen met zwarten laken. Daer wiert oock scherpelick gheinterdiceert als dat niemand cauten ofte raillieren en mochte zo van den coninck of van der Ste Ligue, up groote correctie.

Ten desen tyde wiert by ons volck afghesmeten diversche troupen van de rebellen, de welcke quamen met provisie ende ammunitie van oorloghe om tselve te bringhen binnen der stadt van Huesden, gheleghen twee mylen en half van 'sHertoghenbosch, een stercke plaetse, alwaer ons volck langhe ontrent hadden gheleghen, om tselve doir famine te moghen ghecryghen. Want men daer anders niet wel en conste by gheraken, twelcke die van 'sHertoghenbosch zeer inderlick viel.

Binder selve maent van ougst wiert overvallen, by den hertoghe van Pastrana ende den grave Kaerle van Mansvelt, tcasteel gheenaemt Elen¹, ligghende twee mylen van Bommele. Wierden meest al verslegghen dieder up laghen.

Onder den x^{en} van septembre tselve jaer LXXXIX, ter midtnach, nietjegenstaende dat de rebellen van Vlissinghe voor dese havene laghen met acht schepen van oorloghe, trocken alhier uut zes vliessche-boodts van oorloghe, beutvaerders, maeckende haerlieder cours noordtoost an. Ende wesende in zee, de twee schepen namen haerlieder cours westwaert. Maer de andre vier bleven by elckandre, de welcke ontrent den daghe rencontreerden een groot schip van oorloghe van Amstelredam, twelcke quam hauwaert naer de schepen die hier voor de havene laghen, met provisie van schoon lynwaert, wel drie hondert schoone hemden en andre zaecken hemlieden van noode, hebbende up LXXV mannen, danof XII busschieters-

¹ Heel.

soldaten met musketten ende callibers, xii lepelsticken ¹ met noch andre steensticken ². Ende also dese man van oorloghe al zyn preparatie was maeckende om dese schepen an te commen, ende zy van ghelycken houdende, zo schotgheneerten ³ langhe jehens elckanderen. Van onse schepen wiert gheschoten zyn groote mast doir, ende diversche van ons volck ghequest. Een van de capiteinen, ghenaeamt Pieter Pauwels, wiert doot gheschoten, een andre den haerne af. Ende van de viant bleffer oock zeer veel doot, zo van ons muskettiers spaensche ende andre soldaten, als van de groote artillerie. Ende naer langhe strydens, ziende de viant dat hy vermeestert was, versochte ghenade, maer ons volck, met alle man, hem overvallende ende de spaensche soldaten schietende ende doorstekende al wat zy vinden condon. Dit anmerckende sommige van de viant copen onder in tship, alwaer eene tonne met bispoudre open stont, ende als desperate menschen staken daerinne een lonte geveert. Zodat tship gans in brande quam ende al wech vlooch water inne was; veele spronghen in zee, danof datter diversche verdroncken, andre warden ghesauveert by onse schepen, waer oock den brant in quam, de guene die naest de viant laghen; maer doir groote weere wiert gheblust. In somma dat wy veel volcx verlooren, wel veertich soldaten, wel xvi van ons zeevolck deser stede doot, noch andre zeer ghequest ende verbrant, metgaders noch diversche andre vreemde boodsghesellen, die mede voeren, veele doot. andre ghequest. Eene myserie boven mate! Ende van de viant en wasser niet meer ghesauveert dan eenen jonghen van xvii jaren, de welke uutter zee wiert ghevischt by ons volck. tSelve schip van den viant brande tot de watre toe. Ende an teen hende van den selven schepe laghen noch zekere goede nombre van tonnen met buspoudre om de provisie van de andre schepen hier voor de havene ligghende, de welke al overdeect waren met rude coehuden, waeranne tvier niet en gherochte voor tselve schip al in brande was. Men sach den roock wel van deser stede, maer geene vlamme. Onse schepen trocken alle viere tot Nieupoort binnen. Alle de ghequetste warden hier ghebrocht die men vervoeren mochte om te cureren. Somme van de dooden warden hier ghebrocht ende begraven, danof

¹ *Lepelstick*, espèce de canon fondu.

³ *Schotgheneeren*, tirer, canonner.

² *Steenstick*, pierre.

1589. veele weduwen in groote lasten ende benautheyt bleven. Ende aenghaende de voornomde twee boodts, de welcke westwaerts om gheseylt waren om haere lieder bejach, wierden beede ghejaecht van den viant, danof theen schip tot Calis in de haven gherochte, maer tandre aen stranghe ende gheborsten; maer tvolek ende goet ghesauveert binnen Calis.

Ten desen tyde wiert by die van Oostende, in der nacht, by Nieupoort, eene schoone pachtstede in brande ghestelt.

Onder den xiii^{en} der selve maent van septembre, alzo dat den wyndt was wayende uutten noordtoosten, trocken de voornomde schepen van oorloghen rebellen van voor dese havene, alwaer zy langhe hadden gheleghen, westwaert an. Men seyde als dat zy cabels hadden om an te ryden van drie duust ende van iii^m iii^c ponden ghewichts, ende lanck tachtentich vademen, al gheslegen van claere vemele ¹.

Onder den xvi^{en} der selve maent arriveerde tot Calis een schip van oorloghe, commende van Dieppe, waerinne dat waren zekere notablen van Dieppe. Ende naer zekere communicatien metten gouverneur, Monsr de Gourdan, trocken anderwaerf ter havene uutte naer Hollandt ofte Zee-landt, de mare liep om buspoudre, danof zy groote schaersiteyt hadden. Ende tsanderdaechts trock uut Calis naer Dieppe tship van den voornomden Gourdan, groot cl vaten, gheladen met victuaille ende ammunitie van oorloghe. Want de coninck van Navarre was in dat quartier met zyne fortce, ende de duc de Mayne metter Ste Ligue, om melcanderen te assailieren.

Alzo hier vooren ghementionneert is, als dat de stadt van Huesden was in grooter benauthheid, doir faulte van victuaille, overmidts haerlieder provisie afgeworpen by ons volck, de welcke daer met vlieghende legher ende bollewercken zeer langhe ontrent gheleghen hadden, ende de artillerie daer gheplant omme te beschieten ende behoorelicke bresse te maecken om tselve te overvallen met assaulte, binder voornomde maent van septembre, ende alzo de grave Kaerle van Mansvelt danof de superintendentie hadde, mits der absentie van Zyne Alteze, de welcke midts zynder indispositie hem meest altyts hadde ghehouden, tzydert thovercommen van Ste-Gheertrudenberghe, tot that van Spa ende Haken, ende vandaer

¹ *Vemel* ou *wemel*, espèce de lin.

tot Bins in Henegauwe, om hem te vermaken; zo als grave Kaerle meende 1589.
 het assault te doene op de voornomde stadt, zo warender wel xvii ofte xviii vendelen Spaengnaerden ende wat peerde-volcxs, de welke protes-
 teerden om ghelt alvooren, ende betalinghe van haerlieder veracht-
 heden. tWelcke groote beroerte maecte in onsen legher, zodat men niet
 voort en conste gaen met het assault, niet jeghenstaende groote apparentie
 van victorie. Men seyde datter eeneghe van de principale uproeders ghe-
 hanghen wierden. Men zondt up den voet te poste naer Spaengnen om
 danof te verhooren den wille van de C. Magt, de welke andtwoorde over-
 sont als dat men de selve gherevolteerde vendelen zoude casseren, ende
 verkleersen inhabyl den dienst van zyne Magt. tWelcke alzo ghedaen
 wiert, de stocken van de vendelen van de alferen in stucken ghebroken,
 haerlieder rondassen wech ghesmeten, met andre ceremonien, de welke
 zy useren. Daernaer vertrocken de voornomde soldaten, zonder officialen,
 naer tquartier van 'sHertoghenbosch, begherende aldaer te passeren, om
 te trecken naer andre quartieren. tWelcke, naer wel debats, hemlieden
 gheconsenteert wiert, om meerder grief te schuwen, behoudens dat zy
 maer eene cleyne menichte smaels en zouden passeren. Nemaer een partye
 in zynde ende beginnende den meester te maecken, lieten die van de
 wachte van der stadt het hecken van de poorte toe vallen, zonder eeneghe
 meer in te laten. Ende de guene die binnen waren ghecommen, joughen
 zy met fortce tot eene andre poorte uut. Want zy gheene soldaten in en
 wilden hebben ofte oock ghehadt hadden; nemaer altyts de stadts bewaert
 voor de C. Magt. Daernaer de selve troupen soldaten trocken te landewaert
 in, ende quamen al drayende anderwaerf naer Vlaendren, int quartier van
 Thielt, Rousselaere, vandaer naer Belle ende Steenvoorde, danof tplatte
 landt zeer ghefouleert wiert.

Ten dezen tyde wierden ghecreert in Schotlandt viere van de principale
 heeren van den lande omme de affairen van den rycke te regieren ende
 gouverneren gheduerende de absentie van den coninck, de welke vandaer
 was seylende met zes schepen van oorloghe naer Denemarcke, om aldaer
 te trauwen met de dochtere van den coninck aldaer.

Ten selven tyde een pynasse van Nieupoort, gheaccoutreert ter oor-
 loghe, voltigierende up de coste van Vranckerycke, rencontrerende met
 een Inghels scheepken commende van Rye ende varende naer Dieppe,

1589 twelcke zy namen. Waerinne dat was de zone van melordt Wynter, tandren tyden vice-admiraal van Inghelandt, met noch vier ofte v andre andre edelmannen, de welcke de coninginne sant ten dienste van den coninck van Navarre ende hem te presenteren eenen zeer costelicken zadel tot een peert, al verciert met costelick ghesteenten. Daer was oock in tselve schip bevonden zeker ghelt, twelcke meest ghebeutineert wiert onder de soldaten ende boodtsghesellen van den selven schepe. tWelcke naer dien van den viant ghejaecht, ende alzo bedwonghen te nemen zyn refugie tot Trepport ¹, twelck hilt voor de Ste Ligue. De prisonniers ende de costelicke zadel wierden ghepresenteert tot Charles de Lorraine, *duc de Maine, pair de France*, broeder van den overledene duc de Guise, omme danof te ontfanghen de redene van der oorloghe. De voornomde prisonniers wierden naerderhandt, zo wy conden verstaen, ghevoert binnen der stede van Amiens, alwaer melord Wynter wiert ghestelt tot ransoen van vyfthien duust zonne croonen. Ontrent dese prinse was noch een andre Inghels schip, met neghen ofte x schoone peerden, twelcke niet ghenomen en wiert, ontseylende binder wylen zy met tandre schip onledich waren.

Ten selven tyde quamen binnen der stede van Dieppe de coninck van Navarre, le duc de Longueville, de la Noue ende andre capiteinen ende veel volcx van oorloghe. De coninginne van Inghelandt sont oock aldaer tzynen securze zeker Inghelschen ende Schotten volck van oorloghe den duc du Maine by de tsiege voer de selve stadt. Nemaer, naer zekeren tydt, midts dat tvolk van oorloghe van den coninck van Navarre groote cursen ende schade deden, ontrent Paris, moeste anderwaerf zyn legher vandaer lichten ende dauwaerts marchieren, om Paris ende andre plaetsen daer ontrent te secoureren.

In teerste van der maent van octobre tselve jaer LXXXIX, die rebellen van Oostende, in der nacht, stelden in brande de pachtstede, ghenamt de Rooporte ontrent Nieuwen Damme.

Ten desen tyde, alzo teoninckcrycke van Vranckerycke was in grooter miserie ende calamiteyt, zonder coninck om de affairen van den lande te beleeden, die van der Ste Ligue met alle de catholicque steden, declaererden voor coninck van trycke den cardinael van Bourbon, *Charles*

¹ Tréport, département de la Seine-Inférieure.

A^{me} de ce nom roi Tres-Chrestien de France, omme de affaires van den lande uut zynder name te beleeden, midts dat die van Navarre hem ghevanghen hilden, de welcke declareerden den coninck van Navarre voor coninck van den selven rycke. 1539.

Int eerste van der maent van novembre, tselve jaer, wasser zeer groote beroerte ende trouble binnen der stadt van Paris, midts dat de coninck van Navarre quam met al zyn fortce van volcke van oorloghe in de voorborchten der selve stede, de welcke ghepilliert wierden, principalick tvorburcht van St Germain. Daer was groote conspiratie ende intelligentie van veele quaetwilleghen van binder stadt met den viant van buuten. Die van der stadt stelden hemlieden in de wapenen, gheestelicken ende weerlicken, doende groote fortce ende debvoir om den viant te resisteren. Zodat hy by der hulpe des Heeren weder te rugghe ghedreven ende by den duc de Maine met zyn volck van oorloghe dapperlick vervolcht wert, datter veele in de keersse vloghen, nemende haerlieder refugie naer de stadt van Tours in Tourreine, de welck hilt voor die van Navarre, alwaer zy continuelic ghevanghen hilden den cardinael van Bourbon, de welcke, alzo voren ghementionneert es, by der Ste Ligue verclaerst was voor coninck van Vranckerycke. Daer wierden binnen Paris veele persoonen ghevanghen, de welcke van der conspiratie waren ende diversschen gheexecuteert.

Ten selven tyde wiert, van wegghen onsen heyleghen vadere ende universelen heerdere den paus van Rome, ende Onse Magt den coninck van Spaengnen, veel schats van ghelde gheprovideert in Vranckerycke, om die van der Ste Ligue te assisteren, als voorstaenders van der catholycque religie.

Ten desen tyde was capitein Draeck met diverssche schepen van oorloghe voor de coninginne van Inghelandt voltigierende in de Spaensche zee, meenende wel af te smyten de schepen van den coninck commende uut Perou. Nemaer danof missende, nam diverssche andre schepen coopvaerders, de welcke hy mede naer huus voerde, tot grooter schade van de coopliden, die daarmede gheruyneert wierden. Waerdoir diverssche bancquerouten procedeerden. Ende of don Anthonio, wylen coninck van Portugal, hem daerinne was imployerende ende participeerende, dat mach hy weten.

Ten selven tyde arriveerden alhier, commende uut Inghelandt tot Calis,

1589-1590. ende vandaer alhier, tsestich Spaensche soldaten van der armade, aldaer upghebrocht, de welcke trocken van hier naer Zyne Alteze tot Bruessele.

Onder der selve maent van novembre tselve jaer, nietjeghenstaende wy alhier ghelast waren met zesse compaignien Spaensche soldaten, zonder de vrouwen, courtisanen ende dienaers, hebben bovendien moeten ontfanghen, volghende de hordre ende patente van Zyne Alteze, noch wel drie hondert vyftich van de voornomde gherevolteerde soldaten, de welcke, datter gheene capiteinen of en waren, wierden bedeeft onder de zes compaignien. Ende de reste van de voornomde troupen wierden ghesonden naer Nieupoort, Sluus ende tot Ghendt.

Int laetste der selve maent wierden uutghesonden, naer de leggher, drie hondert soldaten van de meeste payen.

Binder maent van decembre tselve jaer LXXXIX vertrock, uut dese landen naer Spaengnen doir Vranckerycke, de duc de Pastrana, de welcke men seyde te wesen de natuerlicke zone van onsen coninck, naerdatt hy zyn oorlof hadde ghenomen aen Zyne Alteze, hoewel den gront niet ten besten, midts zekere woorden tusschen elckanderen ghepasseert, zo men seyde.

Int laetste der selve maent van decembre quamen de rebellen van Berghen-up-Zoom, doir zekere verspiede middelen, tot binnen der stadt van Breda, meenende al ghewonnen thebben. Nemaer doir de gratie des Heeren ende vromicheyt van tgarnisoen aldaer, metgaders de assistentie van de goede borghers, wierden anderwaerf uutghedreven, latende in de foule wel drie hondert of bet van haerlieder volck.

Up Paulus dach, twelke was xv^e january xv^e tnegentich, rees, up een subyt, zeer groot storm ende vaerweder, beginnende van ten viii hueren in den haventstont, tot naer den middernacht. tWelcke uutter maete groote schade dede an de daken van de huusen, zo hier als andre steden ende dorpen, ende van ghelycken up tlandt, waer veele schueren ende stallen omme woyen, ende veele beesten daeronder versmoorden. De naelde van den torre van der kercke van Zoutcote woy van ghelycken af, met veele andere schade overal, ende te meer datmen gheen nieuwe teghelen te coopen en vont om de daken te repareren, de welcke golden xviii of twintich guldenen de duust, daer men die in tyden van payse placht te coopen om zeven schellinghen zes penninghen grooten de duust; de welcke ordinarlick ghebrocht wierden van Steecken, vyf mylen an dees zyde Antwerpe.

Alzo wy vooren ghementionneert hebben het innemen van der Sluus, ^{1590.} metgaders het overcommen van St^e Gheertrudenberghe in anden der C. Mag^t, zo en esser tzydert niet veel anders uutgherecht, midts der indispositie van Zyne Alteze, de welcke zeer corts daernaer vertrock naer that te Spa, alwaer hy langhe tydt bleef, vandaer tot Aken, ende vandaer quam tot Byns ¹, rydende daeghelicx ter jacht. Verschiet van Byns onder den xviii^{en} der selve maent january, ten twee hueren naer den middach, ende quam binnen Bruessel, daer hy zeer heerlicken wiert ontfanghen; alwaer alsdoen arriveerden de twee secretarissen Cosme ² ende Marisart ³, de welcke over zekeren tydt naer Spaengnen aen de C. Mag^t ghesonden waren.

Ten desen tyde lieten die van St^e-Winnocx-Berghe ende Berghe ambacht uitgaen, by haerlieder ordonnantie, midts hebbende octroy van den hove, als dat men anderwaerf vermochte te redimeren alle de landen de welcke vercocht waren voor de oncosten van de wateringhen, dycaggen ende andre, de welcke tot vyle pryse vercocht hadden gheweest voor ix ofte x stuvers tghemet, ende by ghieregaerts ende persoonen van cleynder consciencie tot zulcke pryse inghecocht, meenende zo in de possessie te blyven. Van ghelycken mochten oock redimeren de renten, midts betalende alle oncosten. Waertoe al de guene die uutten lande waren ende goede subjecten der C. Mag^t dach hadden den tydt van een jaer, ende de inwoonders zes maenden, om tselve te lossen ende redimeren inghaende de maent february xv^e tnegentich.

Onder den v^{en} van der maent february tselve jaer tneghentich, alzo capitein Mahieu Wilseme met zyn schip van oorloghe, wesende een vliesche-boodt, uutghereet by Mynheere van Wacken, vice admirael residerende binnen deser stede van Dunckereke, ende Mynheere van Gurneval, residerende binnen der stede van Grevelinghe, up hebbende onder mannen ende jonghers ontrent hondert hoofden, wel twintich zeelieden deser stede, wel viventwintich brave muskettiers van Mynheere de la Motte van Grevelinghe, ende de reste al Oosterlinghen, hebbende tselve schip uutgheweest te buete ontrent een maent, bringhende mede xv ofte zestiene ghevan-

¹ Binche, en Hainaut.

² Fr. Le Vasseur, sr de Moriensart, secrétaire

³ Côme Masi, le principal secrétaire du duc du conseil d'État. de Parme.

1590. ghenen, onder visschers ende coopvaerders, ende commende naer huus, wierden ontrent Oostende ghejaecht van vyf schepen van de rebellen, zo vliessche-boodts als pynassen, jeghens de welke zy langhe schutgheneerende ¹ hilden gheduerende zeer langhe, tot dat zy quamen ontrent de havene van Nieupoort, alwaer zy inne gherocht zouden hebben. Nemaer haerlieder ree wiert afgheschoten by den vyant. Zodat zy niet meer seylen en conden; waer zy dapperlick omringhelt ende bevochten wierden. Dies nietjeghenstaende weerden hemlieden zeer cloukelyck, danof de voornomde muskettiers groot debvoir deden, bringhende veele van den vyant om den hals, andre met spyssen ende andre gheweer. Zoc verlossen van ghelycken veele van haerlieder volck. Emmers in tleste wierden overvallen, midts dat de viant hemlieden beloofde tleven te laten. Maer int schip commende, hieuwen ende staken al wat zy vinden conden. Naerdatsy den voornomden capitein Wilseme zeer ghewont hadden, wierpen hem over tboort in zee; voerende tselve schip met hemlieden naer Vlis-singhe, alwaer zy noch levende brochten van tvoornomde volck LIX hoofden, onder mans ende jonghers, danof de XII muskettiers xv zeelieden deser stede ende de reste Oosterlingen. Wanof datter veele ghequetste waren, de welke corts daernaer storven, zo van de quetsueren als van onghemacke. Ende de reste, totter nombre van xxxvi, wierden corts daernaer ghehanghen an galghen ende verworcht. Daer wierden noch int leven ghehouden zes soldaten van Mynheere de la Motte, de welke naderant verlost wierden, metgaders twee zeejonghers, die oock thuus quamen.

Ten desen tyde, by laste van Zyne Alteze, vertrock de grave van Hegmont uut dese landen naer Vranckerycke, met diverssche benden van ordonnantien peerde-volck van oorloghe, de welke aldaer arriveerden *in salvo*, ter assistentie van de Ste Ligue, hoewel de la Nouwe met zyn volck van oorloghe voor den coninck van Navarre daerup was wachtende, om hemlieden te beletten ende troubleren.

Ten selven tyde, also diverseche troupen van Spaensche soldaten laghen int quartier van Ryssle, Curtrycke ende daer ontrent, zo trocken eene partie van vierentwintich vendelen, zonder patente oft ordonnantie, by sinistre middelen, binnen der stede van Curtrycke, waerinne de borghers

¹ *Schutgeneeren*, se défendre, tenir sur la défensive, arrêter.

zeer ontrust ende desolaet waren. Mynheere van Werp, gouverneur der selve stede, nam up den voet, met zyn garnisoen Walen ontrent tneghentich hoofden, zyn refugie up tcasteel, aldaer men seyde datter eeneghe van de wachte der selve stede, int incommen deser troupen, doot bleven. De hoofden van dese troupen trocken af naer Zyne Alteze, niet willende condescenderen in haerlieder voortstel. Ende binnen zynde, maecten van stonden aen eenen elect, den welcken zy dickmaels waren veranderende, alsnu deene, alsdan dandre, naer haerlieder goetdyncken. Zy protesteerden om de betalinghe van haerlieder verachterde solde wel van XIII maenden. Zy forrierden hemlieden in alle borghers huusen ende up de voorburchten, na haerlieder discretie, de welcke hemlieden moesten de cost provideren ende andre zaecken hemlieden van noode. Zy sommeerden die van den lande wel vier ofte v mylen int ronde hemlieden alderande victuaille aen te bringhen, metgaders die van Ypre, om zekere somme van penningen up te bringhen. Zy haelden oock sommige koebeesten up tlandt voor haerlieder provisie. Zyne Alteze, wesende binnen Bruessele, van dit regiment verhoorende, was zeer tonvreden, maer alsdoen gheen remedie om tselve te remedieren. Dus bleven de goede lieden ghefouleert, ende onder-tusschen lieten aldaer passeren posten ende andre passanten die daer van doene hadden. Sommeghe van de borghers trocken uutter stadt, de welcke uutgheraken conden. maer meest uut de voorburghen. Want de soldaten namen nauwe toesicht als datter gheen borghers vertrecken en mochten, emmers die wat middelen hadden om leven ende om soldaten te onderhouden.

Onder den xv^{en} der selve maent february xv^e tneghentich trocken uutter stadt, volghende de ordre van Zyne Alteze, naer Everghem, ligghende ontrent Curtrycke, twee vendelen soldaten Spaengnaerden, te wetene: tvendel van Franchois Aguillar Alvarado, gouverneur deser stede van Dunckercke, ende dandre van capitein Ste Croix. Nemaer de voornomde gouverneur bleef noch alhier, om de stadt te bewaren. De selve soldaten hadden hier gheleghen in garnisoene ontrent de zes jaren, zonder veranderen.

Ten desen tyde wiert inghenomen, by tvolek van oorloghe van den coninck van Navarre, tcasteel van Rowan, ende dat by intelligentie van sommige quade gheesten van binnen. Maer andre, door de hulpe Godts

1590. ende den gouverneur van Havre de Grace, die hem daer vont, wiert de viant anderwaerf met fortce uutghedrevenende verjaecht.

Alzo hier vooren ghementionneert is, alsdat de grave van Hegmont uut dese landen, volghende de hordre van Zyne Alteze, vertroocken was met diversche benden van ordonnantie peerde-volck van oorloghe naer Vrankerycke, ten securze ende assistencie van de Ste Ligue, hebben wy naerderant vernomen alsdat, int eerste deser maent van maerte xv^e tneghentich, gheschiet is tot Mantes, tusschen Paris ende Rowan, zekere bataille jehens den coninck van Navarre metten zynen, alwaer ons volck int eerste hadden de victorie, ende wonnen de artillerie van den viant. Nemaer, midts dat de andre troupen Franssoisen niet in tydt an en quamen, de viant wiert versterckt, ende ons volck in route ghestelt. Zo datter van beede de partijen veele doot bleven. De voornomde grave van Hegmont bleef oock verslegghen int velt, met diverssche andre noblesse ende volck van oorloghe. Ende in de refugie ¹ wierden veele van ons volck by de boeren aldaer afgeworpen ende haerlieder peerden ontnomen. Zo datter diverssche naer huus quamen, maer veel ghedemonteert.

Onder den derden deser maent van maerte, zo wiert de stede van Breda verradelick inghenomen by de rebellen in dese manieren, te wetene: alzo der ordinairelick was ghewone te commen met paspoort een groote hollantsche pleyte, gheladen met turven om de provisie ende barninghe van den casteele aldaer, de welcke altyts quam ligghen in de vaert van den casteele, om zo met de minste moyte te lossen, zo arriveerde de selve pleyte aldaer by schoonen daeghe up de ordinaire plaetse, om tsanderdaechs te lossene. De welcke hadde onderlaen ² wel tseventich soldaten, met wapenen van oorloghe wel ghestoffeert, ende boven al turven hooghe ghestapelt, wanof men gheen suspitie en was hebbende. Maer alzo tselve casteel ontrent den avent, naer costume, ghesloten wiert, ende de wachte omme ghestelt met ontrent twee ofte driendertich soldaten int corps de garde, zo is de viant in der nacht uutghecommen ghesaemdelick, ende overvallen de selve wachte ende al vermoort, up een ofte twee naer, ende midts dien meestre gheworden van den selven casteele. Ende haerlieder volck, die buuten laghen verwachtende te verhooren tsucces van haerlieder

¹ Refugie, suite.

² Onderlaen, pour ondergheladen, chargé en dessous.

voortstel, int casteel ghelaten, ende daer uitcommende in de stadt, alwaer dat laghen, zo men extimeerde, wel zeven vendelen soldaten Italianen. Maer alzo de C. Magt daeghelicx wort ghefraudeert van de capiteinen ende commissarissen, zo en wierter, zo men seyde, gheen drie hondert in als bevonden, de welcke niet en resisteerden, ziende dat zy vermeestert waren. Ende zo wiert de selve stadt ende alle de borghers onder haerlieder ghevelt ghebrocht ende in grooter miserie ghestelt. Sommeghe van de hoofden trocken naer Bruessele by Zyne Alteze, danof datter eeneghe gheapprehendeert wierden. Den sergant major, de welcke de visite van de voor- nomde pleyte zo fray ghedaen hadde, wiert ghehanghen, ende andre meest culpable onthalt. Zyne Alteze sont stracx volck van oorloghe dauwaerts, zo om de victuaille af te coppelen als om de andre plaetsen van Ste Gheertrudenberghe, Roosendale, Steenberghe ende andre te verzeren.

Onder den v^{en} der zelve maent van maerte quamen weder in dese stadt de twee vendelen soldaten, te wetene van den gouverneur ende capitein Ste Croix, de welcke hier uutghetrocken waren onder den xv^{en} february daer te voeren.

Onder den ix^{en} van april tselve jaer tneghentich, zo vertroocken uut deser stede, volghende de hordre van Zyne Alteze, naer tquartier van Breda, capitein Lyon ende capitein Franco, elck met zyn compaignie Spaensche soldaten.

Onder den xii^{en} der selve maent wiert levende verbrant, tot Belle, eenen malfaitcur, overlooper tot Oostende, vribentre, de welcke veel diverssehe moorden ghedaen hadde, ghenaemt Jan Don, uut dese landen. Ende om te bet te onthouden tghetal van de moorden by hem ghedaen, hadde eenen langhen jachtstock om over de dycken te springhen, waerup hy met kerven de noticie danof was houdende, ende daghelicx beroemende. Ende hoewel dat men groote moyte ende debvoir dede om tot kennisse van zyn misdaet te bringhen, en wilde daer gheensins naer hooren wat dat men hem van Godt den Heere sprack; maer ter contrarien seyde als een disperact mensche dese woorden : waert dat ic een haer in myn hoofd hadde dat om Godt peinsde, ic zoude dat uuttrecken. Ende midts dien wiert gheexecuteert, stervende zo obstinaet.

Ten selven tyde wiert inghebrocht, binnen der stede van Ypre, eenen

1590. andren grooten moordenare, vrybeutre, ghenaeamt in de wandelinghe Schaephoofd, met noch vier andrezyne complisen. Ende twee onder weghe doot ghesmeten. De andre levende wierden corts daernaer gheexecuteert, naer haerlieder verdiensten.

Ten selven tyde, nietjeghenstaende de groote apparentie die men extimeerde alsdat de stadt van Camerycke anderwaerf gherestitueert zoude worden tot onse C. Mag^t, zo hebben de Franssoisen van den selven garnisoene van Camerycke, met verraderie, naer haerlieder oude maniere van doene, toegheleyt om te overvallen de plaetse van Bouchyn, de welcke zo verre gheroicht waren tot ontrent de rempars. Maer doir Godts hulpe ende doir de vromicheyt van de soldaten Walen, die daer in garnisoene laghen, wierden anderwaerf clouckelick te rugghe ghedreven, latende sommige in de foulle.

Onder den xx^{en} der selve maent van april tselve jaer xv^e tnegentich quamen de rebellen van Hollandt ende Zeelandt met haerlieder schepen van oorloghe, somwils zesse, dan viii^e, somwils neghene, anderwaerf ligghen voor de havene deser stede van Dunckercke, om al te beletten dat noch coopvaerders ofte visschers en mochten uut ofte in vaeren. Zommeghe van hemlieden voltigierden alsnu oostwaert tot voor Nieupoort, dan westwaert tot ontrent Calis, om al te schutten ¹ ende nemen wat hawaert commen wilde, nemende oock met haerlieder schuuten die cleyne bootkins van de haerme visschers, zo van deser stede als van Maerdycke ende Zoutcote. Want, midts de langhe durye van desen benauden tydt, alle de groote boots van de visscherie waren gheconsumeert. Zodat zy moesten varen met cleyne bootkins ende seinderkins ², ende dat noch in cleynen ghetale, causerende groote haermoede tot de voornomde visschers, haerlieder vrouwen ende kinderen, dat zy van dat drakebloet ghepraemt waren haerlieder haerme cost te bejaghen, ende de stadt zo te benauwen, daer de haerme borghers niet en wonnen, maer ter contrarie al verteerden wat zy hadden, te meer midts groote last van de soldaten.

Binder selve maent van april overleet deser weercelt, in Inghelant, Messire Francois Walsingham, chevalier, secretaris van Staten ende raedtsheere

¹ *Schutten*, arrêter.

transport des marchandises.

² *Seinderkins*, petites barquettes, servant au

van den privehen raedt van de coninginne van Inghelant, een persoon ^{1590.} van grooten verstande ende credit in tvoornomde ryke, oudt tzyne overlyden ontrent XLVI ofte XLVII jaren. Daer was eene ghemeene proverbie onder tghemeene volck, als datter drie coningen waren die trycke regierden, te wetene : den tresorier Sichel ^t, s^r Christoffels Hatton, capitein van de garde van de coninginne, ende dese Walsingham, midts dat zy zo veel credits waren hebbende.

Ontrent den eersten der maent van meye tselve jaer quam de duc du Maine binnen der stadt van Camerycke, alwaer hy bleef zekere daghen. Daernaer quam Zyne Alteze van Bruessel tot Condé, alwaer de duc du Maine quam. Ende hadden tsamen diversche communicatien. Daernaer elck reysde anderwaerf vanwaer zy ghecommen waren. De maere hadde langhe gheloopen, onder tghemeene volck, als dat de selve stadt gherestitueert zoude worden tot onse C. Mag^t. Maer tot noch toe en hebben de Franssoisen, naer haerlieder oude maniere van doene, anders gheen contentement ghegheven, dan met worden, nietjeghenstaende al tsecours ende assistentie zo van gelde als van volcke van oorloghen men hemlieden is doende, zodat, mits dien, onse garnisoenen voor eenen tyt onbetaelt moesten blyven, tot grooter schade ende interesse van de ondersaten.

Ten dezen tyde versaemden de rebellen haerlieder fortce te gaedere ende leyden de legher voor de stadt van Nuuweghe, de selve dapperlick beschievende ende bestormende, in meeninghe wel van de selve te overvallen.

Ten desen tyde, wesende die van sHertoghenbosche zonder eenich garnisoen, alzo zy altyts hadden gheweest, maer bewarende met haerlieder inwoonders de selve stadt voor de C. Mag^t, ziende dat zy, midts deze langhe duree van de inlantsche oorloghe zonder neeringhe zaten, accordeerden die van Hollandt ende Zeelandt haerlieder victuaille ende coopmanschap aldaer te moeghen bringhen ende vercoopen, willende voorts de stadt bewaren, zo zy seyden, voor de C. Mag^t.

Up den Sinxendach x^{en} der maent juny tselver jaer xve tneghentich wierden alhier, by laste van den gouverneur deser stede, ontrent den havent, gaende naer de parade, ghedaen apprehenderen neghen ofte x soldaden, ende gheleyt in vanghenesse, de welcke gheconspireert hadden,

^t William Cecill, trésorier.

4890. met noch meer andre soldaten van den garnisoene alhier, jeghens den gouverneur ende andre hoofden deser stede, niet verbeydende dan de middele bequame om haerlieder voorstel te effectueren, alzoot ten vollen up hemlieden was blykende. Ende naer texamen ghedaen, wierter uutghecoren zesse van de principaelste meutmakers, de welcke ghedwonghen wierden met drie teerlinghen te worpen, drie jeghens drie, naer haerlieder maniere van doene. Danof de drie minst ooghen wierpen moesten op den voet sterven. De welcke, naer haerlier reconciliatie, terstont in de selve vanghenesse ghesuffocquiert wierden, ende daernaer de doode lichamen uut ghebrocht, wesende ghecleet ende gheleyt voor tstadhuus, up de Cruusstrate deser stede, elck met eenen brief voor haerlieder borst, inhoudende haerlieder delicten, latende de selve daer ligghen tot ontrent de neghen huere en half voor den noene. Ende alsdoen wierden by de religieusen van het hospitael gheaccoustreert ende begraven int couvent van de graebroeders deser stede. De andre ghevanghenen soldaten wierden vry ende los ghelaten. Dus bleef de zaeke ghepaysiert. Anders haddet Godt de Heere niet belet, daer was groote apparentie dat wy in de selve pyne ende troublen zouden ghefallen hebben van die van Curtrycke.

Ten desen tyde vertrock Zyne Alteze anderwaerf naer Spa voor eenen tyt.

Ten desen tyde arriveerden, binnen der stadt Ghendt, neghen of thien waghens, gheladen met gelde, men seyde meest al Philippus daelders, om te betalen de verachterheden van de vierentwintich vendelen soldaten Spaengnaerden, de welcke hemlieden binnen der stadt van Curtrycke ghefouriert hadden, alzo wy vooren ghe mentionneert hebben. Nemaer alzo de selve soldaten tselve ghelt niet en wilden ontfanghen dan alzoot voor dese troublen cours hadde, twelcke was den Philippus daelder tot vyf schellinghen ende thien penningen grooten tstick, ende presentelick voor acht schellinghen vier penningen, zo wiert tselve ghelt tot Ghendt upgheleyt, verbeidende advis van Zyne Alteze.

Onder xxiii^{en} juny tselve jaer tneghentich wiert overal, by placcate, tgoude gelt hoogher ghestelt ende al de nieuwe goude leeuwen van dese troublen gheslaghen tAntwerpe ende stadt Brugghe verboden.

Ten selven tyde wierden binnen der stede van Curtrycke de monsteringhe ghedaen, metgaders de betalinghe tot de vierentwintich vendelen

Spaensche soldaten, vooren ghementionneert, de welke aldaer in ghe- 1590.
commen waren ende ghefouriert hadden int eerste der maent february xv^o
tneghentich. Zy wierden ghecontenteert ende ten vollen betaelt van alle
verachtertheden die men hemlieden resterende was, ende meest al in Phi-
lippus daelders, alzo die overal cours ende ganck hadden, te wetene tot
acht schellinghen ende vier penningen grooten tstick. De borghers wierden
gherembourceert van tguent zy den soldaten gheleent hadden om cleederen
ende andere necessiteyt te koopen. Nemaer, nopende den montcost, en
ontfinghen niet veele. Maer de stadt moeste hemlieden daer wat in recom-
penceren. De soldaten moesten daer nog blyven naer de voornomde beta-
linghe tot anderstont haerlieder capiteinen aldaer ghesonden zouden
worden, metgaders dordre van Zyne Alteze waer zy trecken zouden. Maer
moesten voordan al betalen wat zy vandoene hadden, zo montkosten als
andre. Daer was alsdoen groote neeringhe, zo onder cramers, zoetelaers,
lakenvercoopers ende andre, midts datter abundance van ghelde was ondre
de soldaten.

Ten selven tyde wierden, binnen der stadt van Calis, gheapprehendeert
drie soldaten, de welke men te laste leyde als dat zy gheconveniert hadden
met die van der Ligue tvier te stellen in de plaetse waer de ammunitie van
oorloghe was bewaert; twelcke ontdeect wiert. Danof datter eenen wesende
in de vanghenesse ghedoot wiert ende de andre twee wierden ghehanghen.

Ten selven tyde alhier verstaen als dat de coninck van Spaengnen heeft
ghesonden an den gouverneur van Havre de Grace een croisade metgaders
traitement van eene goede somme van penninghen by jare.

Ten selven tyde wiert afgheworpen, by den rebellen van Vlissinghe lig-
ghende in ghetale van ontrent de tneghentich in imbuke, wat bet dan twee
mylen van Curtrycke, ons convoy treckende van Ghendt naer Curtrycke,
de welke oock wel zoo sterck waren. Maer, midts dat sommige van
elckandren waren, wierden by den viand verast, wel vyfthiene doot ghe-
schoten ende in route ghestelt. Nemaer ons volck anderwaerf versamende,
wierden den viant te rugghe ghedreven, kiesende de busschen voer haerlieder
refugie. Daer wierden eenighe coopliden doot gheschoten ende andre
medegheleet. Zy hadden oock sommige vrouwen, maer lieten die nader-
handt loopen, segghende: wy en zyn gheen vrybeuters, maer mannen
van oorloghe. Ons meeninghe was mede te deelen van dat geldt, twelcke

1590. voor de Spaengnaerden naer Curtrycke ghesonden wiert. Van den viant bleeffen drie ofte vier doot, ende de andre keerden weder vanwaer zy commen waren.

Ten desen tyde, naer dat de rebellen haerlieder uutterste debvoir hadden ghedaen omme te overvallen met ghewelde de stadt van Nuuweghe, alzo wy vooren ghementionneert hebben, ende ziende dat zy niet utrecht en conden, deden daer ontrent maecken zekere bollewercken, furnierende de selve met volck van oorloghe, omme doir dien de selve stadt te benaunen van victuaille, lichtende zo haerlieder volck, daer danof zy eene goede partye sonden naer Vrankerycke ten securze ende den dienste van den coninck van Navarre.

Mynheere van Gourdan, gouverneur van Calis, was somwyls imployerende de schepen van oorloghe der rebellen om te convoyeren zyne schepen, varende van Calis naer Dieppe met victuaille ende ammunitie van oorloghe ten securze ende dienste van den coninck van Navarre.

Ten selven tyde alhier verstaen als datter gheselt waren uut Inghelant naer Spaengnen ofte Portugal xvii ofte achtiene schepen van oorloghe, om haerlieder bejach, danof dat de admirael was een meestre Hatton, een oudt rottier ¹ van tzeftich jaren, de welcke langhe ter oorloghe hadde ghevaren.

Onder den laetsten juny tselve jaer, volghende de ordre van Zyne Alteze, wiert vernieut tmagistraet deser stede van Dunckerke, naer tvolcommen van de rekenynghe by s^r Francois Aguillar Alvarado, gouverneur, ende Jonckheer Regnier Gaerdins, bailliu deser stede, ende voor burchmeestre wiert ghecontinuert Cornelis Martin.

Ten desen tyde alhier verstaen als dat de twee Spaensche capiteinen, alhier over zekeren tyt uutghetrocken met haerlieder compaignien naer tquartier van Breda, te wetene capitein Lyon ende capitein Parade, doot gheschoten waren int overvallen van zekere gravelinghe ² onder de voor-nomde stadt van Breda.

Onder den vii^{en} july tselve jaer tneghentich, volghende de ordre van Zyne Alteze, vertrocken utter stadt van Curtrycke de capiteinen, van Zyne Alteze aldaer gheprovideert, metgaders de vierentwintich vendelen

¹ *Rottier*, routier.

² *Graveling*, retranchement.

soldaten Spaengnaerden vooren ghementionneert, naer tquartier van 1890. Ste Quintins, in Vermandois, ende zo voorts naer Paris, ten securze ende assistentie van der Ste Ligue.

Ontrent int laetste der selve maent van july, die van Oostende haelden meest al de melckoyen van de stede van Nieupoort, zeer ontrent een hondert; twelcke de borghers zeer was benauwende, midts datter veele van hemlieden daerby waren levende, ende midts dat de selve van Oostende niet veel paturaige en hadden om de selve aldaer te onderhouden, ende dat zy niet bequame en waren om te slaen. Ende zoe zonden haerlieder trompette aen die van Nieupoort, hemlieden presenterende de selve koyen te laten redimeren voor vyftien guldenen van de sticke. Danof datter veele gheredimeert wierden by de guene die de middelen hadden, segghende de selve van Oostende tot die van Nieupoort: wy en zouden ulieden de selve koyen zo goeden coop niet laten, ten ware dat wy hopende waren de selve zeere corts weder te commen halen.

Onder den xxviii^{en} der selve maent, volghende de ordre van Zyne Alteze, vertroocken uut dese stadt, naer Vrankerycke, twee capiteinen, die alhier ghelegghen hadden, te wetene don Johan ende Martiaen, met haerlieder compaignien.

Onder den iii^{en} van ougst tselve jaer tneghentich, wiert binnen der stede van Bruessele ghebrocht, van tbat van Spa, het doode lichaem van den grave van Hoochstrate, alwaer men seyde als dat hy te overvloedich van dat water hadde ghedroncken, twelcke hem causeerde de doot, zo men presumeerde. Hy wiert zeer heerlicken begraven.

Ten selven tyde vertrack de prince van Parma, etc., gouverneur van dese landen, van Bruessele naer Valenchyne, ende zo voorts naer Vrankerycke, met veel volcx van wapene, zo te peerde als te voet, metgaders diversche schoone artillerie ende ammunitie, ten securze ende assistentie van de Ste Ligue, omme te verdriven den coninck van Navarre met zyne troupen van oorloghe, de welcke de stadt van Paris grootelicx was benauwende van victuaille, alzo zyn garnisoen lach binnen der stede van St Denys en France. Ende zyne troupen liepen overal in dat quartier, doende al tquaet dat zy mochten, zo dat binnen Paris groote excessive dierte was van alderande victuaille, midts de groote multitude van den volcke aldaer. Zyne Alteze liet binnen Bruessele den houden grave van

1590. Mansfelt, omme te beleeden den tydt van zynder absentie al de affairen van dese landen.

Onder den XIII^{en} der zelve maent van ougst arriveerde Zyne Alteze tot Guyse in Vranckerycke, marcherende zo voorts naer Paris met syn volck van oorloghe.

Onder den XIII^{en} der selve maent overleet deser weerelt Mynheere de abdt van Berghen-Ste-Winnocx, binnen den covente aldaer, van der oude van ontrent veertich jaeren, als wesende overvallen van groote brandende siecten.

Ten desen tyde, volghende de hordre van den hove, quam binnen deser stede van Dunckercke een capitein italiaen, ghenamt s^r Sebastiano, met zyn compaignie Walen, ontrent LXX hoofden, om de stadt te helpen bewaren met de twee andre compaignien Spaengnaerden, te wetene: van den gouverneur ende Ste Croix. De voornomde bende Walen quamen van Snaeskercke, waer zy altyts hadden gheleghen jehens den loop van der rebellen van Oostende.

Ten dezen tyde haelden die van Oostende wel twee hondert vette beesten, onder ossen ende koyen, uut Bevren ambacht, de welke zy den meesten deel vercochten tot die van Zeelandt; andre partie smeten int zaut voor haerlieder provisie.

Op s^{te} Barthelomeus dach, den XXIII^{en} van deser maent van ougst, quamen de rebellen van Berghen-up-Zoom ende Breda, in ghetale van vier hondert peerde-ruyteren en x^e voetvolcx, bespringhende in der nacht de stadt van Diest in Brabant. Ende ghecommen zynde ontrent de rempars, wierden dapperlick wederstaen ende verjaccht by den garnisoene aldaer. Zodat zy vandaer vertrocken naer de stadt van Thienen, alwaer zy in ghe-rochten, bedrivende groote tyrannie, smeten de religieusen franciscanen ende andre int water ende verdroncken, zonden de principale borghers ghevanghe met convoy naer Breda, stellende de selve tot groote ransoene, ende hilden de voornomde stadt van Thienen noch in haerlieder bewelt.

Onder den XXVII^{en} der selve maent overleet deser weerelt onse heyleghe vadere ende universelen heerdere, de paus van Rome Sixtus de vyfsten van dier name, tsvende tzynder electie, van de horde van s^{te} Francois.

Int eerste van der maent van septembre tselve jaer tneghentich quamen de rebellen van Oostende binder prochie van Merckem, staende ontrent

Woemen ende Dixmude, berovende en verbrandende de zelve prochie, metgaders telooftre van nonnen aldaer, hoewel de religieusen vandaer vertrocken in de voorgaende ruyne. De heere van der plaetse nam de vlucht op zekere sterckte. Maer zyne schoone peerden ende andre goet namen zy al met hemlieden, metgaders den anderen roof der selve prochie. 1390.

Onder den vii^{en} der selve maent van septembre quamen de voornomde rebellen van Oostende, metgaders haerlieder gouverneur, in ghetale van zeven vendelen, al voetvolck, ghereserveert zekere cleyne nombre van peerden, om den gouverneur ende capiteinen ontrent de stede van Nieupoort. In der nacht trocken naer Oostdunckercke, alwaer zy de kercke ende huusen verbranden, treckende vandaer naer Wulpen, roovende ende brandende overal. Zo datter wel drie ofte vierendertich pachtsteden verbrant wierden, ende den meestendeel van de schueren vol graens, twelcke maer eerst van den acker commen en was. Eene jammerlicke zaecke om hooren! Voorts namen al tbestial vandaer ende in tronde daer ontrent, met al den roof, ende andre andre den pastor van Wulpen, twelcke was een religieus van Ypre, de welcke ontrent de drie jaeren de kuere aldaer bedient hadde; den welcken zy veele diverse wonden int lyf gaven, hem zo met hemlieden leedende, treckende zo met al den roof naer tzant ofte stranghe doir de havene van Nieupoort ten leechsten van der watre, ontrent de thien hueren voor den noene. Ende binnen de voornomde stede van Nieupoort laghen twee ofte driendertich peerde-ruyteren lanchiers in garnisoene. Trocken uut met zekere voetvolck ende sloughen in den steert, danof datter zommeghe van onse peerden ghequest wierden, ende van den viant een partye dood bleven ende zommeghe van de beesten ontjaecht. Maer ons volck was te cleyne nombre. Zodat de viant voorts dueretrack met zynen roof naer Oostende, wel zeven hondert beesten, zo peerden, ossen, koyen ende schapen, twelcke groote haermoede ende benautheyt causeerde onder tvolck, die hemlieden berooft van den viant vonden. Verbranden oock alsdoen de pachtstede ghe-naemt Alaertshuuse, groot ontrent vi^c ghemeten lants, toebehoorende de abdie van den Duunen. Ende zo wy alsdoen verhoorden trumoer van den brant ende roof des viants, trocken uut deser stadt dauwaerts zekere soldaten ende boodsghesellen. Nemaer quamen te late; want de viant metten roof aldaer ghetrocken was. Zodat ons volck tsanderdaechs weder auwaerts keerden.

1590. Ten selven tyde zo verlieten de rebellen van Breda ende Berghen-up-Zoom de stadt van Thienen in Brabant, ende trocken duere metten resterenden roof, latende de haerme inwoenders zeer desolaet ende gheruyneert.

Ten selven tyde verbranden de rebellen van Oostende ende Acxele de stedekins van Erdenburch ende Middelburch in Vlaendren. Ende die van Breda ende Berghen-up-Zoom deden ook alzo groot ghewelt int quartier van Brabant, ziende als dat Zyne Alteze met meest al tvolck van oorloghe waren vertrocken naer Vrankerycke ten securze van der Ste Ligue.

Ten selven tyde zo lach de legher van de Ste Ligue zeer naer den coninck van Navarre met zyn legher, niet boven twee fransche mylen van elekandren, ontrent zeven mylen van Paris, welcke stadt in extreme noot ende benautheyt was van victuaille; want de coninck van Navarre hilt zyn garnisoen binnen St Denys, ende voorts zyn troupen rondomme Paris, meenende de selve stadt doir famine tzynder wille te ghecryghen, alzo hy zyn volck van oorloghe daer daeghelixs was up troostende up de goedinghen van die van Paris, meenende wel corts daerinne te gheraken. Nemaer de Heere en heeft zulck een quaet niet willen permitteren. Zodat de legher van de Ste Ligue met fortce de selve stadt hebben gheprovideert van alderande victuaille ende andre zaecken necessaire, in der manieren datter zulck een afslach quam binnen Paris, dat tguent, twelcke daer te vooren hadde ghegolden hondert ende thien zonne-croonen, golt alsdoen om acht oft neghen croonen. Men seyde alsdat de buetre daer hadde ghegolden wel vyf guldens tpont. De legher van de Ste Ligue marchierde voor een stedekin ghenaeamt Lagny, ligghende up de riviere van Marne, twelcke zy corts overvielen, danof de soldaten meest al in de foulle bleven; trocken daghelicks voor andre stedekins ende stercten als, St Mor, Melun, Pont, Charrenton ende andre, omme de rivieren van Marne ende Seyne claer te maecken, up dat men de victuaille met meerder libertheyt mochte voeren naer Paris, zonder dat de coninck van Navarre eenich debvoir dede om de selve plaetsen te secureren ofte onstet te doene. De betalinghe van zyne soldaten was sobre, overmidts tghelt zeer schaers. Ende de victuaille wiert zeer diere, midts dat die twee leghers zo naer melcandren laghen. Die van Ste Quintins in Vermandois, als wesende voor den coninck van Navarre, waren zeer inderlick ons carroy ende andre passanten treckende naer de

legher, ende oock van ghelicken de boeren van den lande. Zodat men ^{1890.} nerghens en conste passeren dan met sterck convoy; anders de passanten wierden berooft van lyf ende goet, zonder ghenade.

Noch voor het expiereren van de zelve maent van septembre quam groote sterfte van tmillesoen in beede de leggers in Vranckerycke, tweleke procedeerde doir dien dat de soldaten aten van die druven ende droncken van den nieuwen wyn, te meer overmidts de victuaille ende dranck zeer schaers ende diere. De coninck van Navarre ter voornomde occasie was zyn armade ceparerende, legghende eene partye in de steden, de welcke voor hem hilden, andre in de campagne. Men seyde dat hy hem vertrack naer de stadt van Dieppe. Onse gouverneur, de prince van Parme, etc., was hem transporterende met zyne edelen binnen der stadt van Paris, alwaer overal by de ghemeente gheroupen wiert: *Vive le roy d'Espagne*. Alzulcke edelmannen, alsser voluntairlic up haere lieder burse met Zyn Alteze naer Vrankerycke ghetoghen waren, hadden anderwaerf haerliedier verlot van Zyne Alteze, ende quamen naer huus. Men presenteerde Zyne Alteze het hof van den coninck *au Louvre*, om daer te logieren; maer tselve refuserende, wiert ghelogiert ten huuse van den ambassadeur van onsen coninck binnen Paris. Was oock veel volcxs ghestorven, zo van peste als haermoede ende miserie. Naerderhant verstaen alsdat Zyne Alteze binnen Paris niet en was, maer wel veel van den edeldom.

Onder den xxvii^{en} der selve maent van septembre, volghende de ordre van den hove, vertrack uut deser stadt, met zyn compaignie Walen, capitain Sebastien, Italiaen, naer de stadt van Dixmude in garnisoene. Ende alhier wierden van Bruessel ghesonden ontrent veertich Spaensche soldaten, om de plaetse te vervullen, de welcke bedeeft wierden onder de compaignien van den gouverneur ende Ste Croix.

Onder den derden van octobre xv^e tnegentich, alzo ontrent Zautcote gheattrapeert wierden, by dese soldaten, drie boodtsghesellen met eenen boodt an landt ghecommen zynde uut de schepen van oorloghe der rebellen ligghende ontrent dese havene, danof de twee doot ghesmeten wierden, ende alhier ontrent de stede-galge begraven, ende den andren wesende van Oostende, oudt xix jaeren, alhier levende ghebrocht, de welcke, naer zyn reconciliatie, ghedaen rechten, gheanghen ende verworcht.

Ten selven tyde haelden die van Oostende onder Brugghe ontrent de

1590. Ezel-Poorte der selve stede, ontrent hondert melckkoyen, drivende de selve naer Oostende. Ende alzo Mynheere van Crosilles uut was treckende met diversche goetwilleghen te peerde ende diverssche andre borghers te voet, up hope van den roof te moeghen ontjaghen, de viant, sterck liggende in imbuucke, overvielen de zelve van Brugghe, danof wel dertich borghers doot bleven ende diverssche ghevanghen. De voornomde heere van Crosilles. metgaders den meesten deel van den peerdevolcke, saulveerden hemlieden, treckende naer Brugghe. Ende de viant trock metten roof naer Oostende.

Alzo de visschers van Vranckerycke ghecostumeert zyn alle jaere, up tsaizoen van der theilt, met haerlieder schepen hemlieden te transporteren tot Calis om den vesschen haryneck te vanghen, twelke den gouverneur aldaer mons^r de Goudan hemlieden was toclatende, nietjegenstaende hem was houdende an de zyde van den coninck van Navarre, ende zy lieden an de Ste Ligue, zo datter quamen binnen de havene van Calis ontrent twee hondert vyftich schepkins visschers, de welcke utsloughen metten ryven stroome¹, twelke was onder den xii^{en}, xiii^{en} deser maent van octobre. De welcke weder quamen, emmers een groote partye, met overvloedich ghevanck van haryneck, zodat zy zom waren gedwonghen eene partye van den haryneck over boort in zee te werpen, uut vreesse van te syncken. Zo datter up een ghetyde wel arriveerde tot Calis ontrent de acht hondert lasten vesschen haryneck van der nacht, de welcke golt xxxviii francken, xxxvi, xxxv ende xxxiiii francken tlast. Zy hebben daer twaelf duust voor tlast. Dit continueerde noch zekere ghetyden; maer niet zo overvloedich. Ende brack zeer corts af, midts den scherpelicken oostelicken wyndt daer up commende, ende midts dien den haryneck nemende zyn cours al westwaert an; danof den prys was wat augmenterende, midts tcesseren van ghevanck.

Ten desen tyde verstaen als datter binnen Rome enen anderen paus was ghecoren in plaetse van den overleden Sixtus Quintus, de welcke deser weerelt overleet den xi^{en} dach van zynder clectie².

¹ *Ryven stroome*, grande marée.

² Sixte Quint mourut le 27 août 1590. Son successeur Urbain VII, élu le 25 septembre de

la même année, mourut le 27 suivant, treize jours après son élection.

Ten selven tyde overvielen de rebellen van Breda ende Berghen-up-Zoom teasteel van Elen liggende ontrent tsHertoghenbosch, twelke tot groote schade was redonderende van de voornomde stadt, de welcke altyts ghehouden hadde voor de C. Mag^t met haerlieder eyghen garnisoen, doende oock af haerlieder convoyen, de welcke noyt by den viant afgheworpen en hadden gheweest, met haerlieder eyghen volck, hoewel dat die van Bommele ende andre rebellen, die haerlieder groote partyen waren, voornomde casteel van Elen hadden met machte overvallen ende uut anden van den rebellen ghewonnen gheweest by den ouden grave Kaerle van Mansvelt ende den hertoghe van Pastrana, binder maent van ougst xv^c lxxxix daer te vooren, wanof den meesten hoop van haerlieder soldaten, de welcke binnen den zelven casteele waren, in de keersse vloghen.

Ten selven tyde wiert, van ghelycken, by den rebellen, overvallen het huus te Wouwen, metgaders diverssche andre stereten in Brabant, als Steenberghe, Roosendale ende andre, alwaer in laghen de garnisoenen der C. Mag^t, omme te resisteren jeghens den loop des viants.

Onder den xx^{en} der selve maent van octobre wast zo dicke sneeuwende met eenen oostenlicken wyndt, van de acht hueren in den morghenstont tot ontrent den middach, zodat de sneeu lach int landt wel een staende voet dicke. Ende tsanderdaechs wast zeer art ghevrosen.

Onder den xxiii^{en} der selve maent quamen de rebellen van Vlissinghe ende Axele, in ghetale van ontrent zeven hondert, tot Haerelbeke ende Inghelmunstre by Curtrycke, ghevende te kennen alsdat zy vrienden waren, aldaer ghesonden van de overheyt, om den viant te resisteren, versouckende gheforriert te wesen. Ende alzo de magistraten waren verzaemende om de victuaille te maeken, namen al de principale der zelve plaetsen met haerlieden ghevanghen, metgaders den roof van der ghereetste goedinghen aldaer vindende, trocken anderwaerf vanwaer zy ghecommen waren.

Onder den xxv^{en} der selve maent van octobre quamen de rebellen van Oostende, in der nacht, wesende zeker nombre van volcke van oorloghe, tot ontrent de schansen van Oudenburch, legghende hemlieden aldaer in inbuucke om de zelve te bespringhen. Waerinne dat waren ontrent de drie hondert soldaten Walen van tvolck van Mynheere de la Motte, danof overhooft was eenen capitein Symoen. Daer waren daer te vooren noch

1590. meer soldaten int voornomde fort; maer men hadder een partye uutgetrocken ende naer Vranckerycke ghesonden. Ende alzo de viant daer lach verborghen, zo voorseyt is, de soldaten vant fort commende om de poorten open te doene ten zes hueren in den morghenstont, senden alvooren utte om tlandt te ontdecken, naer costume, vier of vyf soldaten. De viant anmerckende als datter luttel soldaten ontrent de poorte waren, zyn met machte de selve overvallen, ende zo met grooter furie innewaerts ghe-loopen, schietende ende doirstekende al wat zy in den wech vonden. Andre van de soldaten van tvoornomde fort anmerckende tselve overvallen te wesen, namen de vluchte waer zy best uutgheraeken conden. Capitein Symeon, met ontrent de veertich soldaten, namen haerliedder refugie up de kerecke, arequebuserende daerup den viant ende maeckende signael om secours. De viant vresende als datter meer volck van oorloghe zoude toeghecommen hebben, ende dat hy te winnich was om de plaetse te bewaren, versaemden al den roof te gaedere, ende naemen de principale inwoenders met hemlieden ghevanghen. Ende naerdatsy den brant ghesteken hadden in diversche plaetsen, trocken anderwaerf naer Oostende, vanwaer zy ghecommen waren. Die van Nieupoort tselve verhoorende, zonden dauwaerts zekere peerden-ruyteren ende clx soldaten Walen voetvolck. Maer daer arriverende, ziende de plaetse gans desolaet ende onbequame, trocken anderwaerf vanwaer zy ghecommen waren, laetende aldaer de meeste partye van de voornomde soldaten Walen. Capitein Symeon saulveerde hem van ghelycken, midts ziende gheene (goede) apparentie. Die van Snaeskerke trocken oock oostwaert an, hemlieden saulverende.

Onder den xxvi^{en} der voornomde maent van octobre wast zeer groot tempeest van wynde, wayende uutten noordwesten, danof datter diversche schepen up zee bedorven. Men hadde, den nacht daer te vooren, ghesien de lucht zeer brandich ende bloedich root, zo claer als oft schoon dach hadde gheweest. tWelcke veel persoonen deden beduchten van quaede nieumaren.

Onder den xxvii^{en} der selve maent van octobre quamen die van Oostende anderwaerf met veel voetvolcx van oorloghe, metgaders hondert peerde-ruyteren, tot binnen Oudenburch, alwaer gheen resistentie en was. Want de cleyne nombre van de soldaten, dieder inne waren, liepen hauwaert ende dauwaert, elck om zyn lyf te berghen. Danof zommeghe doot ghe-

smeten wierden, ende andre ontlieden. Zy verbranden de reste datter noch 1390.
over bleven was, ende raseerden de plaetse, treckende anderwaerf naer
haerlieder speloncke der moordenaers, vanwaer zy ghecommen waren,
alwaer alsdoen veel volcxs van oorloghe by der zee was arriverende, com-
mende van Oosten, twelcke zy ghelicht hadden in Brabant uut alle de
stercten van haerlieder garnisoenen, van alle volcke, als : Inghelschen.
Schotten, Walen ende andre verlopen bouven.

Onder den xxix^{em} der selve maend van octobre, ten tweeen hueren naer
den middach, zo trocken uut Oostende hertoghe Maurus, natuerlick zone
van Guillaume van Nassauwen, overleden prince van Oraengnen, capitein
Morgan, Inghelsman, gouverneur van Berghen-up-Zoom, capitein Norris,
oock Inghelsman, de welcke met zyne troupen Inghelschen over lanck de
rebellen van dese lande, by laste van de coninginne van Inghelant, gheas-
sisteert ende ghedient heeft, voorts noch diversche verlopers, bouven van
Brugghe, als eenen Brissaut, zone van Jacques Brissaut, de welcke burch-
meester was van Brugghe in de revolte ende meeste troublen, voorts eenen
Meetkercke, eenen Wynkelman, voorts van deser stede eenen Elias Lette-
lier, maerschalc, eenen Jaspas Quaturf ende andre, als leetsmannen,
midts wetende de wycke van deser stede, hebbende hondert vyftich peerde-
ruyteren ende wel twee duust voetvolcxs infanterie, waerinne begrepen
ontrent drie hondert boodsghesellen, voorts vier waghens, waerup dat
waren veertich langhe leeren ghemaect van stinghen¹ ofte deyne mastkins,
marcherende zo lanck tstranghe ofte zeesant, tot dat zy quamen an de
havene van Nieupoort, alwaer zy passeerden metten leechten van den
watere, zonder eenich rencontre. Ende van daeren quamen oock al achter
tsant naer dese stede van Dunckercke, al zonder eeneghe suyte van eeneghe
victuaille, anders dan dat elck over hem hadde. Ende commende ontrent
eene half myle van dese stadt, trocken de dunen uppe, naer tlant, blivende
aldaer ligghende. Maer de principale officieren van hemlieden namen
ontrent vyf hondert van den selven volcke, metgaders de boodsghesellen
ende vier waghens met de leeren, commende zo naer de stede, alwaer zy
arriveerden ten tweeen hueren naer midnacht, wesende zeer doncker, hem-
lieden zeer bedeckt houdende. Zommege van hemlieden quamen ghe-

¹ *Stinghe*, perche.

1590. copen lanx den muer van den casteele van de zyde van de havene om te bespieden waer zy best haerlieder leeren zouden rechten, waertoe zy wilden imployeren de voornomde bootsghesellen om de zelve te beclennen, de welcke zy groote mercede beloofte hadden by alsdien haerlieder concept wel ghesuccedeert hadde, danof zommeghe van hemlieden hadden yseren antshoenen commende ter halfster haerme jeghens thauwen van happen ofte bylen. Ende alzo de leeren noch up de waghens laghen, verbeydende dat twater van der zee noch meer ghefallen zoude wesen, ende binnen middelen tyde copen over ende weer lanx de muraille, alzo voorseyt is. tWelcke eerst ghewaer wiert de soldaet Spaengnaert houdende de sentinelle up de oostkieringhe. Ende, mits de groote donkerheyt, niet wetende oft menschen of beesten waren, roupende : *qui va là*, tot twee stonden, ende mits datter niemant en sprack, naer dat hy ghesproken hadde met die van den schepen liggende ontrent de selve kieringhe, van ghelycken de wachte houdende up de havene, vraghende wat hemlieden danof dochte, ende oock de seintinelle van boven den casteele dynckende dat het volck was, die daer zo over ende weder waren crupende, zo schoot de voornomde seintinelle van de kieringhe met zynen calliber een schote, danof men seyde als datter een doot bleef ende een ander ghequest. De seintinelle van den casteele schoot van ghelycken met zynen calliber een schote nederwaert. Ende midts de groote hoochte van den casteele, om beter te gheraken, smeten de soldaten met brycken ¹ nederwaert. Ende alzo de viant dit gheruchte was hoorende, ziende als dat zyn intreprinse ontdeect was, nam de retraicte te rugghe oostwaert an, naer haerlieder andre troupen, metgaders de waghens met de leeren, danof zy eene partye verbranden om haerlieder cokerie te claren, treckende zo voorts naer Zuitcote, alwaer zy bleven ligghen om te refreschieren ende rusten, eten ende dryncken. Want zy zeer moede ende vervaect waren, houdende aldaer haerlieder wachte ende stercte. Maer sommeghe van hemlieden ondertuschen liepen te landewaert in, up alle de hofsteden daer ontrent ghelegghen, als Zuitcote, Ghivelde, Tegten ², Leffrynckhoucke, Hughesem ³ ende andre, halende alle de beesten die zy vinden conden, metgaders de pach-

¹ *Brycken*, briques.

³ Uxem.

² Teteghem.

ters ende andre mans persoonen die zy vynghen, stellende die tot ransoene, 1590.
naer haerlieder discretie, ende nopende de vrouwen, veele van hemlieden ontledende, tot in haerlieder hemde, om tghelt te zoucken, ende diversche schoffierende ¹ van de guene, die hemliede best aenstonden, versae-mende zo al haerlieder roof van menschen, beesten ende andre goet, twelcke zy up de voornomde pachtsteden ghevonden hadden tot Zuutecote voorseyt, alwaer zy sloughen eene groote partie schaepen, men seyde wel ontrent de drie hondert, zo men naer haerlieder vertrecken conde bevinden, by de buchten ² cokende ende bradende de selve schapen, etende tselve vleesch niet alzulck broot als zy up de pachtsteden vonden, ende alzulcken dranck als zy betaghen ³ conden. Zommeghe van de principale hadden flasschen met wyn mede ghebrocht. Hertoghe Maurus hadde diversche coppetassen ⁴ van zelvre, vergult, ende andre vessellen van zelvre aldaer, alzo wy naerderandt verstonden van de ghevanghenen. Ende alzo dit volck int lant liep hauwaert ende dauwaert om den roof van de beesten ende andre goet, wierden somwils afghecoppelt van ons avantueriers, danof binnen deser stede ghebrocht wierden, onder mans ende jonghens, meest Inghelschen, elleven persoonen, danof een sergant van een beende infanterye, ghenaeamt Jaspas Quatur, gheboren van deser stede. Tot Berghen-Ste-Winnocx wasser ooc vi of vii inghebrocht. Ende alzo die verstroyt liepen om stelen, wierden diversche by de boeren doot ghesmeten. Ende naerdad de viant dus wat gherust ende ghepeistert hadde, namen ten selven daghe, ontrent den twee hueren naer de noene, haerlieder retraicte, met al den roof, naer tzeasant ofte stranghe, naer de havene van Nieupoort, segghende tot zommeghe ghevanghenen, die zy mede leeden: de occasie dat wy al de schueren ende huusen hebben laeten staen, zonder branden, is gheweest om dat wy in meeninghe zyn zeer corts wederomme te comen, up dat wy te bet victuaille zoudén vinden. Ende commende ontrent de havene van Nieupoort, alwaer zy arriveerden den selven havent ontrent den acht hueren, als twater ten leechsten was, vreesende vervolcht te wesen, eimmers zy passeerden met haerlieder roof, ende dat zonder eenich rencontre. Danof zy groote blyschap bedreven, ghepasseert zynde met

¹ Schoffieren, enlever.

² Buchte, enclos, clôture.

³ Betaghen, prendre, se procurer.

⁴ Coppetassen, tasses à coupes.

1590. trommelen te slane ende trompetten te steken, blivende ende rustende by den weghe ontrent de dunen. Men extimeerde als dat zy wel xve ofte xvie beesten mede hadden, onder peerden, ossen, koyen, volen ende schapen, zonder tander goet ende de ghevanghenen. Veele borghers deser stede, verloren haerlieder ossen ende melckoyen. Ende als zy tOostende quamen, gaven de melckoyen om vyf ofte vi schellinghen grooten tstick, waeromme zy zo veele menschen bystier ghemaect hadden.

Int laetste van deser maent van octobre vertrocken de schepen van oorloghe rebellen naer huus, de welcke voor dese havene ghelegghen hadden, om al te beletten watter uut of in wilde commen tzydert den xx^{en} van der maent van april lesleden, te meer ziende als dat haerlieder voorstel ghefailliert was. Hadden wel ghemeent alhier in de havene te commen, haddet naer haerlieder voornemen willen succederen. Nemaer de Heere Jesus en heeft zulck eene quade zaecke niet willen permitteren. Zy hilden voor de havene van Nieupoort van ghelycken haerlieder schepen van oorloghe, maer niet boven twee, ende den meesten tyt maer een. Zodat de visscherie daer daeghelicks tzee was varende.

Int eerste der maent van novembre tselve jaer tneghentich wiert by die van Oostende ghehanghen ende ter doot ghebrocht, buuten der stede westwaert, eenen Pieter Jonckheere, gheboren van Ypre, tandren tyden coopman aldaer, ende daernaer pensionaris tot Nieupoort, ende daernaer procureur aldaer, de welcke met andre tot Oostende ghetrocken waren in hostage voor eeneghe ghevanghenen van Veurenambacht, tot anderstont haerlier ransoen ghefurniet zoude werden. Men seyde ter occasie dat de voornoemde Jonckheere, wesende by drancke, aldaer zommeghe woorden ter oneere van de coninginne van Inghelant hem hadde laeten ontvallen. De peerde-ruyteren ligghende tot Nieupoort tselve verstaen hebbende, trocken dauwaerts in der nacht, halende tselve lichaem van der potence ende bringhende binnen Nieupoort, begrouven tselve binder prochiekercke aldaer.

Onder den vii^{en} der zelve maent van novembre wiert by die van Oostende afgheworpen tconvoy treckende met bestiael ende ander provisie van Dixmude naer Brugghe, welcke stadt in extreme benautheyt was, midts alle de stercten by den viant afgheworpen, zo voorseyt is, de welcke alle daeghen voor de poorten van Brugghe quamen, stelende ende roovende wat

zy bejaeghen conden. De tarwe golt alsdoen aldaer x s. grooten thoet, ^{1390.} midts de groote oncosten ende wesende zonder eeneghe neeringhe, ende alle zaecken excessif diere; twelcke de voornomde stadt causeerde groote miserie ende declinatie.

Onder den x^{en} der selve maent van novembre wierden up de messchynck, neffens tstranghe van der zee, ghchanghen aen de galghe daertoe ghe-recht, drie rabbauwen van de xi^e alhier ingebrocht als zy dese stadt meenden te verraden, te wetene den voornomde Quaturf, met noch twee andre overloopers.

Ten selven tyde wiert by de voornomde van Oostende afgheworpen tconvoy van Ryssle ende diverssche coopliden ghevanghen, mede ghe-leet naer Oostende, alwaer zy ende meer andre daer te vooren zeer misera-belick ghtracteert wierden, ende boven dien tot grooten oncosten der guene de welcke niet en vermochten te gheven, storven van groote allende.

Ten selven tyde sommeerden de voornomde van Oostende die van Brugghe ende die van den Vryen hemlieden alle maende up te bringhen ende furnieren zekere groote somme van penninghen, by vorme van brantschattinghe, ofte dies in faulte zynde, hemlieden grootelicks dreig-hende.

Naerdats drakebloet van Oostende alhier ghemist hadden van haerlieder exploit, ende thuus zeer qualick waren gheaccommodeert van victuaille ende andre necessiteyt, trocken anderwaerf naer Zeelandt, vandaer naer Brabant, elck in haerlieder garnisoen, leedende mede haerlieder ghevan-ghenen, deene naer Breda, dandre naer Berghen-up-Zoom, ten groote coste ende verachteringhe van de haerme ghevanghenen.

Ten selven tyde quam grave Kaerle van Mansvelt uut Brabant naer Vlaenderen met twee duust voetvolcx van oorloghe, Deutschen, Walen ende Yerschen. Ende commende tot Eeckeloo, bleven daer zekere daeghen verwachtende haerlieder solde. Vandaer quamen int quartier van Brugghe, alwaer de voornomde grave bleef. Maer zyn volck track naer Oudenburch, om den loop des viants te beletten ende de sterckte wat te repareren.

Onder den xv^{en} der selve maent van novembre, by een coopvaerder-schip deser stede commende uut Bisschaynen, gheladen met wolle, hebben wy deerste niemaren vernomen van de drie conincx schepen van oor-loghe alhier uut gheseylt ontrent in tlaetste van decembre xv^c LXXXIX,

1590. danof up een van de selve drie schepen capitein was een borgher deser stede, ghenamt Eloy Colaert, metgaders diverssche boodtsghesellen deser stede in nombre van vier ofte vivendertich. De reste van den volcke, zo up dat schip als de andre twee schepen, waren meest al Oosterlinghen ende andre natie, seylende van hier naer Inghelandt met pasport van de coninginne, wel voorsien van groote artillerie ende andre ammunitie, omme aldaer in te nemen alle de Spaensche soldaten, de welcke aldaer by de Inghelschen ghenomen ende upghebrocht waren van de Spaensche armade, vooren ghementionneert, ende de selve te voeren naer Spaengnen. tWelcke also volbracht wiert. Ende de selve schepen aldaer zynde, meenenden anderwaerf auwaerts te commen, midts hebbende alhier haerlieder huusvrouwen ende kinderen. Nemaer wierden aldaer gheemployeert om te varen ter oorloghe up de Inghelschen ende andre vianden der C. Magt, de welke daer daeghelicx up de coste laghen, nemende ende be-rooyende al wat zy bejaeghen conden. Ende also de voornomde drie schepen met noch andre daeghelicx an de viant waren, zomneghe namen, andre in den gront schoten, zoe verloren oock veele van haerlieder volck. Daernaer is de siecte van tnillesoen oock ghecommen onder tvolek van de selve schepen, danof te presumeren is dat de nieuwe wyn groote occasie was. Van welke siecte de voornomde Eloy Colaert, capitein, metgaders diverssche van de boodtsghesellen, ghestorven zyn, met andre coopvaerders naer huus ghecommen. De selve schepen zyn daer ghebleven metten reste van den volcke. Te dyncken is alsdat zy de selve met andre volck ghemant hebben, om also in de vaert te bliven. In der waerheyt eene groote miserie voor dese stadt, zo van dese als van andre voorgaende schepen, daeghelicx zo veel frisch zeevolex by dese felle inlantsche oorloghe achterlatende, ende bovendien ghelast blyvende met zo meneghe haerme wedewen ende jonghe kinderen.

Dese jaerschare tneghentich heeft gheweest een zeer drooghe zomere. Zodat tlente-saysoen zeer weinich tot perfectie is ghecommen, van ghe-lycken de hoygarsen. Maer in den ougstmaent quammer een bequame reghene, de welke de garsinghen ende stoppelen zeer heeft doen groeyen; twelcke de beesten zeer wel ghecommen heeft. Want zy zeer verachtert waren, zo van eten als van dryncken. Ons was alhier gherapporteert voor warachtich alsdat die van Zeelandt gaven voor eene grouwe tonne versch

watre twintich stuvers. Nopende twynter-graen, is tot zeer goede perfectie ^{1890.} ghecommen ende wonderlicke goet van bischotte¹ ende ghewichte, in der manieren alsdat de lantmate alzo veel weghende was als de watremate placht te doene. De nieuwe tarwe golt int eerste om zes guldens de rasiere lantmate, de wynter gheerste vier guldens en half de raziere, de havere ende al tlente graen was weynich ende diere, midts de groote droochte, als vooren. De wynen in Vranckerycke waren zeer abundant, als men die in veel jaeren daer te vooren heeft gheweten ende zeer goet van wyne, maer diere, midts de groote oorloghe aldaer ende de passagen der rivieren zo ghetroubleert, eeneghe van wegghen die van de Ste Ligue, andre by die van Navarre. Zodat de pasporten ende licentien overal moesten betaelt wesen, de welcke zeer veel beliepen, daer en boven de groote vrechten, hazaert ende periclen, zo van der zee als de overvloedighe pyraterie. Zodat die alhier zeer diere vercocht wierden, te wetene: de roo Bordausche wynen xxvi ponden grooten tvat, de witte xxiii ponden tvat, de petauwen xxii ponden tvat. De Rynsche wynen in de Duutsche landen waren oock zeer wel gheadresseert. tGraen in Inghelandt, overmidts de groote droochte, ende dat zy meest al marsgraen² sayen, was schaers ghegroyt, ende midts dien diere, wel zeer naer noch eens zo diere als in dese landen. Dienvolghende wiert aldaer verboden gheen vrome bierren³ te moegen brauwen.

Ontrent int laetste van dese voornomde maent van novembre, alzo dat volck van oorloghe van den grave Kaerle van Mansvelt laghen binnen Oudenburch, om te beletten den loop des viants, wel ontrent de twee duust, twelcke die van Oostende ignoreerden als datter zo veel volcx was. quamen up eenen nacht om hemlieden te overvallen met ontrent de viii^e mannen; danof zommeghe gherochten binnen, overmidts de plaetse ende schrance meest al by den viant gheruyneert hadde gheweest, alzo wy hier vooren ghementionneert hebben. Maer de soldaten loopende in de wapene, danof de Yersche soldaten eerst in de weere waren, want zy en vraghen niet veele naer de wapenen, maecten zulcke een ghetier ende ghehuyl *à la turquesque*, al offer een mylioen meercatten hadden ghe-

¹ *Bischotte*, produit.

² *Marsgraen*, grain semé après l'hiver.

³ *Vrome bierren*, fortes bières.

1596. weest, dat men vervaert was int anhoren. Zodat de viant anderwaerf te rugghe track naer huus, latende daer wel tnegentich ofte hondert van haerlieder volck in de foulle.

Onder den vierden van decembre tselve jaer tnegentich arriveerde Zyne Alteze, commende uut Vranckerycke, binnen der stede van Bruessele met schoonen state, commende al ghemarcheert in goeder hordre omme te beletten de surprinse van zyne vianden, de welke hem altyts waren costoyerende, hebbende veel van zyn volck van oorloghe ghelaten in Vranckerycke thaerlieder diffencie, ende oock veel andre die daer ghestorven waren, zo van de infectie van tmillesoen als andre miserie, overmidts alle zaeken aldaer diere boven maete, weynich vrienden ende luttel courtoisie bevonden.

Ontrent ten halfsten van der voornomde maent wiert, by laste van Zyn Alteze, ghelicht uut de schranken van Oudenburch alzulek volck van oorloghe daer liggende vooren ghementionneert, de welke ghesonden wierden in andre quartieren, verbrandende haerlieder hutten ende trocken duere.

Ten selven tyde wierden alhier gherelaxeert uut vanghenesse vyf Inghelsche soldaten, wesende van de ghenen ghevanghen vooren ghementionneert, de welke alhier inghebrocht waren onder den xxix^{en} van octobre daer te vooren, als zy dese stadt meenden te verraden ende overvallen, haddet den uppersten Heere niet belet. Wierden uut zekere consideratie gherelaxeert, nietjeghenstaende datter onlanxcs te vooren drie overloopers van onse natie gheanghen waren van de zelve compaignie. Men liet dese vyfve met pasporte trecken in haerlieder garnisoen naer Oostende.

Ten desen tyde, overmidts de pyraterye van der zee groot ende overal, men gaf van de coopmansschap, varende van dese landen naer Spaengnen, vyventwintich ponden grooten ten honderden van verzekeren van alle peryelen.

Onder den xxvii^{en} der voornomde maent van decembre, alzo Mynheere van Montigny, admirael van der zee van dese landen, gheweest hebbende in Vranckerycke ende weder auwaerts commende met Zyn Alteze, bedeech sieck binnen der stede van Berghen in Henegauwe, van welke crancheit hy deser weerelt overleet. De welke zeer beclaecht wiert, als wesende een

vroom capitein van oorloghe in *fleur daege*. Hy was oock marquys van Renty. 1591.

Onder den eersten january xv^c eenentneghentich quamen de rebellen van Vlissinghe ende van Axcele binnen de dorpe van Wacken, toebehoorende Mynheere van Wacken, vice-admiraal van der zee, houdende zyn residentie binnen deser stede van Dunckercke. Ende also tvolck meest al in de kercke was, zo van den casteele als van den dorpe, midts den hooghen dach om den dienst Godts te hooren, zo quamen in de zelve kercke eerst zes mans ghecleet in boere clederen, al of zy hadden willen den dienst hooren. Ende corts daernaer volghede de gheheele troupe, slaende, vanghende ende roovende al wat zy betrapen conden. De capitein van den casteele wiert zeer ghequetst. Zy trocken vandaer naer tcasteel, waer zy in gherochten, midts luttel volcx daer binnen, ende namen al tgoet dat zy daer vonden, twelck by de prochianen aldaer ghebrocht was om bewaert te zyne. Daernaer trocken anderwaerf met al den roof vanwaer zy ghecommen waren.

Ten selven tyde, ziende die van den Vrien gheen andre remedie om haerlied subjecten te beschermen jehens den loop ende daghelicxsche rooverye des viants, accordeerden met die van Oostende te gheven, by vorme van contributie ofte brantschat, voor eenen tyt, alle maenden drie duust guldenen van veertich grooten tstick.

Onder den xxvi^{en} der selve maent january wiert by de rebellen van Vlissinghe ende Axcele afgheworpen tconvoy treckende van Ghend naer Brugghe, metgaders diversche coomanschap gheladen in de schepen by watere, coopliden ende andre passagiers ghevanghen, midts dat de viant wel drie hondert sterck was, ende ons volck maer een hondert. Zodat de haerme stadt van Brugghe daeghelicx meer en meer benaut was.

Int laetste van der selve maent seylden vanhier naer Spaengnen, met coopmanschap, vier schepen coopvaerders deser stede, metgaders diversche passagiers.

Onder den vii^{en} february tselve jaer xv^c mii^{xx} xi quamen de voornomde rebellen in ghetale van ontrent vier hondert tot Waesten by Ypre, beroovende de selve plaetse, leedende mede ghevanghe Mynheere den abdt van daer, metgaders van de principale inwoenders, wel xxvii^{en} persoonen.

Also over zekeren tydt diversche benden Spaengnaerden binnen de

1594. stede van Diest ende Leuwen in Brabant gheprotesteert hadden om betalinghe der verachterheyt van haerlieder solde, sommeerden daeghelicx de lanslieden daerontrent aldaer, om de victuaille daer inne te brengen.

Onder den vii^{en} der selven maent february arriveerde binnen der stadt van Calis de hertoghe van Pernon, groot vriendt van den laetsten overleden coninck van Vranckrycke, met eene compaignie peerde-ruyteren arquebusiers van acht ofte neghen hondert, danof eene partye binnen trocken. Maer de reste bleef buiten. Men dede de maere gaen als dat hy stadthouder was van den coninck van Navarre. Die van Calis, tot zynder compste ende welecomme, schoten af al haerlieder artillerie. Ende naer twee zo drie daeghen vertrack vandaer met zyn volck naer Boulongne, alwaer men seyde als dat hy veranderde van gouverneur van de zelve stadt, twelcke was Monsr Bernet, om zekere cause hem daertoe move-rende. Ende om hem de selve affairen wat bedect thouden, trock vandaer voor zekere sterckte ligghende in Boulonnais, houdende voor de Ste Ligue, om de selve afte werpen, alwaer den voorseyden gouverneur Bernet ghe-rocht van eenen cloot commende uut tselve fort, danof hy storf corts daer-achter. De voornomde Pernon met zyn volck van oorloghe bleef amuse-rende int selve lant van Boulonnois, danof den lansman zeer ghefouleert wiert. Hy dede van ghelycken extreme debvoir om te overvallen tfort van Monshulyn, houdende voor de Ste Ligue. Maer en conste daer niet aen byten. Zy wierden voorsien van ammunitie van oorloghe by die van Artoys.

Onder den xvii^{en} der selve maent february, in der nacht, quamen die van Oostende tot Blanckenberghe met veele volcx van oorloghe ende waghens, met leeren, bringhende met hemlieden eenen busschieter van tfort van Blanckenberghe, den welcken zy corts daer te vooren hadden ghevanghen gaende ter picoreye ¹, die zy wilden doen hanghen, by alsdies dat hy hemliedder niet en gawe te kennen de bequamste middelen om tselve fort te moeghen ghecryghen. tWelcke hy dede doir vreesse van der doot. Ende daer arriverende doir zyn instructie, namen eerst inne den Boeren-scrans. Daernaer beclommen tvoornomde fort, twelcke daer ghemaect was tot preservatie van de sluis aldaer, ende zo men extymeerde zeer

¹ *Picoreye*, maraudage, pillage.

sterck; waerup dat lagen ontrent hondert vyftich soldaten Walen, danof capitein was een capitein Philippe, de welke hoorende tgheruchte, al in de wapen liepen, hemlieden weerende zekere hueren zeer clouckelic ende vromelic, maeckende signael van vieren om secours. Maer midts datter gheen assistentie en quam, wierden met fortce overvallen. De capitein voorseyt ende veel van de soldaten vochten totter doot. Andre wierden vermoort, overvallen zynde, ende alzo de selve van Oostende meest al Inghelschen waren, zo en hoorde men anders gheen gheroup dan : *Kildt de kneefs! Kildt de kneefs!* tWelcke in onse tale is te segghen : Slaet doot die bouven! Zo datter wel doot bleven ontrent cxi soldaten, de welke zy al naeckt ontcleeden, nemende de cleederen ende al wat zy daer vonden, metgaders drie schoone mettalen sticken artillerie, ende voorts alle de cleyne artillerie, verbranden de selve sluis ende raseerden tfort, bedwonghen de boeren met haerlieder waghens ende peerden, die zy achterhaelen conden, haerlieder doode soldaten metten den andren roof te voeren naer Oostende, metgaders de artillerie voorseyt. tWelcke al ghedaen wiert, zonder eenich rencontre. Den voornomden capitein Philippe wiert ghevoert naer Brugghe ende begraven in de kercke van Ste Donnaes, zeer eerlicken. Corts hiernaer wierden naer tvoornomde fort ghesonden zeker nombre Yerssche soldaten. Maer daer arriverende, vonden de plaetse in als onbequame, ende midts dien anderwaerf te rugghe keerende.

Ten desen tyde een Jan Bottuyt, een coopman wonende binnen der stede van Ypre, tandren tyden schepene der voornomde stede, de welke men extimeerde wel machtich te wesen van neghen of tien duust ponden grooten vlaems, van der oude van ontrént vyftich jaeren, ghehuwet maer gheen kinderen, de selve wesende hoofman van eene bende poorters der selve stede, de welke daeghelicx de wachte waren doende an de poorten van der stede, hadde onder andre eenich cleyne different jeghens eenen van de selve wachters, die zyn debvoir niet wel en dede, tweleke was een tavernier der voornomde stede, zeer qualic gheconditionneert. De welke danof verstoort zynde, quam up den noene ten huuse van den voornomden Bottuyt, alzo hy over maeltyt zat, verzouckende om hem te moeghen spreken. Danof de excuse wiert ghedaen, als dat hy over maeltyt zat, ende niet en mochte commen. De andere altyt persisterende ende biddende om een woort of twee met hem te moeghen spreken, emmers dat deze hoofman

1594. uut zyne camere in de zaele by den anderen ghecommen is. Ende zo tsamen sprekende van zyne zaecken, hebbende eenen upstekere ¹ onder zynen hoet, stack hem eenen fellen steke in zyne buyck, loopende terstont ten huusen uut. De hooftman volghende noch tot in de voorduere, seyde totten volcke daer voorby passerende : die moordenaer die daer loopt heeft my vermoort. Treckende naer dien innewaert. De wonde wiert zo zeere te bloeden, dat men gheen remedie in tyts daertoe en conde ghedoen, maer zeer een quartier van een huere overleet deser werelt. De andere nam zyn refugie in de kercke van Ste Martins, alwaer zekere borghers waren met elckandren sprekende. Ende ziende desen mensche zo verstorbeert ², vragden hem wat hy hadde zo ontstelt te zyne. Waerup hy seyde : ic hadde daer een different met onsen hooftman Bottuyt, ende naer zekere woorden gaf hem eene caecqsmete, ende ontlopende, ic ben hier ghecommen om myn lyf te saulveren. Maer zeer haest daernaer quamen daer diversche persoonen, die wel andre tydinghen brochten. Zodat den perpetrant liep boven up den torre, alwaer hy met diversche wachters zeer wel bewaert wiert twee zo drie daeghen. Ende binnen middelen tyde wiert de informatie gheprepareert ende by den weerlicken juge versocht aen Mynheere den bisschop van Ypre om den voornomden malfauteur te moeghen lichten. (Welcke, naer alle consideratien, den voornomden juge ende de weerlicke justitie by Mynheere den bisschop wiert ghepermitteert. Dienvolghende wiert afghehaelt ende in der stadt vanghenesse gheleyt, ende daernaer zeer scherpelic metter tortuere gheexamineert up dat faict ende oock andere voorgaende, danof suspitie was tzynen laste.

Int eerste der maent van maerte tselve jaer xci alhier verstaen alsdat de coninck van Navarre, naerdat hy zekeren tyt zyn siege hadde ghehouden voor de stadt van Chartres, ende de selve zeer beschoten, ziende alsdoen noch gheen apparentie omme de selve te ghecryghen, lichte anderwerf zynen legher vandaer om zyn volck van oorloghe in andre plaetsen te imployeren.

Ten selven tyde wierden tot Dieppe diversche groote schepen van oorloghe uutghereet, houdende voor den coninck van Navarre, ende oock in andre plaetsen, van ghelycken tot Havre de Grace, houdende voor de

¹ *Upstekere*, couteau à pointe.

² *Verstorbeert*, terrifié, troublé.

St^e Ligue. Zodat de coopman varende by der zee niet en conde ontghaen 1891.
 te vallen in de handen van deen ofte dandre, overmidts de groote nombre
 ende menichte van de zeeschumers. De Ingelschen, met haerlieder ghewel-
 deghe schepen van oorloghe ende veele by melcandren, hilden meest altyts
 in de Spaensche zee, up Portugal, Tarcera ende de heylanden daer ontrent,
 nemende ende roovende wat zy bejaghen conden, zo schepen met coste-
 licke goedinghen, als somwiels met haerlieder volck aen tlant slaende in
 sommige quartieren, waer minst resistentie was; beroovende ende ruy-
 nerende alwaer zy gheraecken conden, hoewel datter in diversche quar-
 tieren, van wegghen de C. Mag^t van Spaengnen, etc., uutghereet ende voort
 ghesonden wierden goede nombre van schepen van oorloghe. galleyen, tot
 beschermenesse van den lande ende coopvaerders ter zee. Maer en conden
 in allen plaetsen gheen ordre stellen, mits de groote distantie, alzo men wel
 considereren mach. Ende nopende dese nauwe zee, daer en voeren gheen-
 derande schepen van oorloghe van wegghen der C. Mag^t, dan eeneghe
 vliessche-boodts, vrybeuters, in cleyne ghetale. Want de meeste hoop van
 den zeevarenden volcke waren an de zyde van de rebellen, mits de Hol-
 landers ende Zeuwen al met melcandre waren, hebbende abundantie van
 volcke, schepen ende andre zaecken, boven dien schoone reen ¹ om de
 schepen te berghen, voorts alle de reen van Inghelandt voor hemlieden,
 daer wy ter contrarien maer en hadden drie thye-havens ² te wetene:
 Sluus, Nieupoort ende Dunckerke, waer men altyts den ryven stroom moet
 verwachten om eeneghe schepen van soorten daer in te bringhen, ende
 noch met grooten dangiere; danof den meesten tydt van den jaere de
 voornomde havens besedt wierden met de schepen van oorloghe van de
 rebellen; de welcke jaer uut, jaer in wel hilden, varende tusschen de veer-
 tich ofte vyftich schepen van oorloghe, zo om alle ghaeten te bescransen
 als om haerlieder visscherie ende coopvaerderie te convoyeren, de welcke
 alle vaerden waren ghebruyckende, als Spaignen, Portugal, Vrankerycke,
 Inghelandt, Schotlandt, Oostlandt, de Noortzee, om haerlieder visscherie:
 daer wy ter contraryen qualick een hoeft uutter havene en dorsten stellen;
 bovendien taxceerende haerlieder goedinghen ten hooghenden ende excessiven
 prise voor de lisente, om de selve in dese landen te brynghen. In der

¹ Reen pour reden, rades.

² Thye-haven, port à marées.

1594. manieren als dat zy ons den oorloghe deden ende continuēden met ons eyghen gelt, houdende zo onse landen in alle miserie ende totale ruyne.

Binder selve maent van maerte alhier verstaen als datter binnen der stede van Rome eenen andren paus ende universellen heerdere was ghecreert in de plaetse van den overledenen, ghe-naempt Gregorius den XIII^{en} van dier name.

Ten selven tyde hebben die van Oostende vervult in drie plaetsen de vaert van Nieupoort treckende naer Brugghe, worpende daerinne huusen ende andre materialen, de welcke daer omtrent stonden, up datter gheen binnelanders ofte andre schepen en zouden passeren om de stadt van Brugghe te secoureren, de welcke daeghelicx haer was vindende in alle benautheyt ende miserie; de ghemeene man al vercoopende wat hy in de weerelt hadde om daerby te leven, ja groote menichte de welcke de stadt waren abandonnerende, vertreckende in andre plaetsen. Zo datter groote menichte van huusen onbewuent waren, ende al doir dat huvallich¹ nest van Oostende.

Ontrent int laetste der selve maent van maerte quamen de rebellen van Walcheren met twaelfve ofte xiiii schepen, al volck van oorloghe, met leeren ende andre ammunitie, meenende zo te overvallen de stadt van der Sluus, ende dat onder tecxsele van victuaille met paspoort ende licente daerin te bringhen. Maer overmidts t'groot baer weder daerup commende, ende dat de upperste Heere tselve niet en heeft willen permitteren, zo en sorteerde haerlieder verraetschap gheen effect; maer trocken anderwaerf te rugghe. De gouverneur van Oostende was daer met hemlieden.

Ten selven tyde quamen de voornomde rebellen van Hollandt ende Zeelandt, met neghen of thien schepen van oorloghe, voltigierende ontrent de havene deser stede, wat verder tzeewaert. Nemaer int eerste van april daernaer volghende quamen ende stelden zeer naer, als zy ghedaen hebben de voorleden jaeren, blyvende alzo ligghende ende up haerlieden hancers somwils met x schepen, alsdanne met viii, met vi of vyfve, alzoot hemlieden int hoofd quam, van ghelycken voor Nieupoort ende Sluus, om al te beletten, ende namen watter uut of in wilde; danof de haerme vischers ende andre zeer benaut waren.

¹ *Huvallich*, violent, féroce.

Ten selven tyde de grave van Cumberlandt, als hooft van der armade, 1591. volghende de commissie van de coninghinne van Inghelandt, is uutghe-seylt met wel veertich schepen, danof de achte waren gheweldighe schepen van oorloghe. Den admirael was eerst nieuwe ghetimmert, ghenaeamt de *Moedere van der zee*, voerende wel zes hondert mannen. De andre waren middelbaere schepen van oorloghe ende oock sommige voerende provisie ende ammunitie van oorloghe. Men seyde alsdat de coninghinne veel coopliden ende andre ghequalifierde persoonen zeer hooghe hadde ghedaen taxeren omme de uutreedinghe van deser armade te volcommen; nemende haerlieder cours naer de Spaensche zee, Portugal, Tarcera ende andre plaetsen, om af te werpen de schepen van onsen coninck, alzo de selve grave zekere voorgaende voyagen ghedaen hadde.

Ten desen tyde wiert by Zyne Alteze ghedaen versacemen de Staten van den lande, waerdat versocht wiert zekere groote ghiften tot behouwe van der oorloghe, bedraeghende wel up tlandt van Vlaenderen alleene tzeftich duust guldens de maent, nietjeghenstaende dat tlandt meest al in ruyne lach, midts dat die van Oostende, Axcele ende die van Walcheren daeghelicxs overal waren loopende, roovende ende brantschattende overal, zonder eeneghe resistentie. Daer wierden diversche communicatien ghedaen, emmers naer veel debats, dat die van Vlaendren accordeerden, zo men seyde, voor den termyn van zes maenden achtervolghende, de somme van vyftich duust guldenen cleke maent, twelck men vinden ende taxeren zoude up tbestial, als: peerden, ossen, koyen, schapen ende zwynen, voorts tdraghen van den zyden laken, up den wyn, bier, victuaille ende andre zaecken, al volghende tplaccaet ende lyste danof ghemaect; ende dat boven alle voorgaende lasten, de welcke tghemeente zeer zwaer vielen, midts datter overal noch neeringhe ofte eenighe winninghe en was.

Alhier verstaen als datter, binder maent van april tselve jaer eenentneghentich, ghesonden wierden, by onsen heileghen vader den paus van Rome, zekere benden peerde-ruyteren ten securze van die van Paris, boven zekere benden Spaengnaerden, de welcke daer laghen van wegghen onse C. Magt. Die van Paris moesten veelal haerlieder victuaille ende provisie vercryghen doir middel van pasport ende licente, midts dat de viandt was houdende diverssche steden ende stercten liggende up de riviere; van ghelycken de steden van Ste Denys, Chartres ende andre.

1691. Ten desen tyde, alzo by diverssche coopliden goede nombre van graen ende andre provisie ghelaeden was in diverssche binnelanders ende cogghe-schepen om van binnen lande te vuren naer Brugghe, ende midts dat de vaert by den viant vervolt was in drie diverssche plaetsen, alzo wy hier vooren ghementionneert hebben, ende alzo de selve schepen in ghetaelc van ontrent de veertich waren ghebleven ligghende tot Dixmude ende daer ontrent, alwaer zy verwachtende waren goet convoy, omme zo met fortce de vaert te ruumen ende haerlieder voyage te volcommen; maer alzo zy langhe daer hadden gheleghen wachten, ende gheen troost en quam, zodat tgraen veel was verhit ende bedorven, ende ziende gheen apparentie van eenich convoy te vercrighen, wierden ghedwonghen, omme te eviteren haerlieder schade ende verlies, te accorderen met den viant van Oostende, om by middel van haerlieder pasport, de selve schepen ende coopmanschap up Brugghe te passeren, midts betalende voor elck geladen schip ontrent de vyf ponden grooten, voor gaen ende commen. Dienvolghende zo wiert de selve vaert by hemlieden ghesaemdelick ghezuvert, ende de selve schepen wierden gheconvoyeert tot Brugghe met zes soldaten van elcker zyde, te wetene zesse van Oostende, ende zesse van onser zyde.

Int eerste van der maent van meye ghecrech de coninck van Navarre de stadt van Chartres, waermede hy de stadt van Paris grootelicx was benauwende.

Ten selven tyde quamen die van Oostende, ontrent de drie hondert sterck, tot Reyninghe, twee mylen van Ypre, roovende ende brandende al wat zy bejaghen conden, ende daernaer verbrandende den meesten deel van de huusen der selve prochie. Daernaer vertrocken anderwaerf te rugghe vanwaer zy ghecommen waren, met haerlieder roof, leedende mede ghevanghen den pastor van der prochie, ende diverssche van ghequalifierste persoonen, stellende de selve tot groote rensoene.

Ten selven tyde namen de voornomde van Oostende tmarct-schip van Ypre treckende up Dixmude, ende stelden daeghelicx die prochien ende dorpen tot grooten brantschat, ende oock den reysenden man moeste composeren met hemlieden omme te reysen van deen stadt in dandre. tWelcke al tot grooter schade redondeerde van de andre dorpen, de welcke met hemlieden niet en wilden composeren. Want de viant hem

daghelicx onthoudende is in de plaetsen waarmede hy gheacordeert was, 1591.
ende overvallende zo de andre; twelck al groote parcialithey was cau-
serende.

Int tlaetste van deser maent van meye vertroocken, uutter stede van Brugghe naer Bruessele, aen Zyne Alteze vyf ghedeputeerden van tcollegie van Brugghe van de schepenen, metgaders den greffier. De selve commende ontrent Ste Willeboorts, wierden ghevanghen van de rebellen ende gheleet naer Berghen-up-Zoom ende ghestelt tot grooten rantsoene.

Ten selven tyde wierden, by de troupen van Oostende, afgeworpen ende ghevanghen capitein Forret met eeneghe van zyn volck, dienende die van Brugghe te peerde omme te convoyeren de passanten commende met victuaille ende andre provisie up Brugghe, ende wierden ghevoert naer Oostende.

Ten selven tyde wert by den gouverneur van Zootphen in Ghelderlandt, houdende voor de C. Mag^t, overghegeven in anden van den rebellen de voornomde stadt. Men seyde doir faute van provisie van victuaille, ende alsdat de selve gouverneur de voornomde stadt tanderen tyde overghelevert hadde uut handen der rebellen tot de C. Mag^t.

Ten selven tyde leyden de rebellen tsiege voor de stadt van Deventer, de welcke corts daernaer overquamen in handen van de rebellen, van ghelycken de sterckte van Delftzyle, twee mylen van Groenynghen, de welcke daerdoir zeer ghedwonghen wiert.

Int eerste van der maent juny tselve jaer vertroock Zyne Alteze van Brussel naer tquartier van Ghelderlandt, met zyn volck van oorloghe, omme metten gouverneur van Vrieslandt verdre den viandt te moeghen doen vertrecken ende resisteren, zo in Ghelderlandt als in Vrieslandt; maeckende van ghelycken eene brugghe over de reviere van den Ryn, omme aldaer te doen passeren tvolck van oorloghe commende uut de Deutsche landen voor onse C. Mag^t; treckende naer Vranckerycke ten securze van de Ste Ligue.

Ten selven tyde wiert de stadt van Nuuweghe in Ghelderlandt ghesecou-
reert van victuaille ende andre provisie, de welcke zeer langhe benaut hadde gheweest doir de bollewercken van den viant.

Onder den xxiiii^{en} der selve maent quamen die van Oostende met haer-
lieder troupen tot Loo by Veuren, vanghende ende roovende wat zy be-

1891. jaeghen conden, metgaders veel bestiael, danof capitein Valke, met zyn lanchiers, hemlieden eene partye ontfonghen.

Onder den tweeden july tselve jaer, naer tvolcommen van de rekenynghe, wiert tmagistraet deser stede vernieut by den gouverneur Aguillar Alvarado ende den bailliu Gardins; Cornelis Martin ghecontinueert bürchmeestre ende Mynheere van Locre voorschepen.

Ten selven tyde, alzo de viant uut Walcheren ghecommen was om af te werpen de sterckte van Ysendyck, ontrent de stadt van der Sluus, zekere boeren quamen rapporteren, binnen der voornomde stede van der Sluus, alsdat de viant was in cleynen ghetale. Dienvolghende de Spaensche soldaten ende andre trocken uut om den viant te overvallen; maer uut zynde, alzo de viant sterck lach in inbuucke, wierden omryngelt ende wel hondert versleghen, ende eene partie ghevanghen mede gheleet. Trocken anderwaerf vanwaer zy ghecommen waren.

Ten zelven tyde, alzo die van Oostende de poorten van haerlieder stadt hadden ghesloten ghehouden wel drie daeghen lanck, omdat men haerlieder voorstel niet openbaren en zoude, zyn, onder den xxiii^{en} der selve maent july, met haerlieder volck van oorloghe, twelcke zy hadden ghedaen lichten uut Walcheren, in ghetale van ontrent viii^c, ghecommen tot Rams-cappel ende Alaerthuse, verbrandende zekere pachtsteden, roovende al wat zy bejaghen conden, metgaders al tbestial, ende daarmede treckende anderwaerf te rugghe naer de havene van Nieupoort, waer zy passeren moesten. Nemaer alzo de lansweere was tsamen hemlieden voughende, metgaders capitein Valke, met ontrent t zestich lanchiers, deden hemlieden de feeste up tselve stranghe, ende ontjoughen meest al tbestial. De ghuene die de selve beesten waren jaghende wierden meest al doot ghesmeten, emmers wel hondert persoonen, ende diversche verdroncken, te meer midts dat de sluusen liepen, de welcke upghehouden hadden gheweest ter dier occasie. De viant met de reste van zyn volck trock anderwaerf naer Oostende.

- Onder den xvi^{en} der selve maent quam de viant anderwaerf wel xii of xiii^c sterck met zekere leeren, meenende te overvallen de sterckte van Meenen, drie mylen van Ryssele. Nemaer haerlieder concept wiert ontdect. Zodat zy niet en bedreven; maer trocken anderwaerf vanwaer zy ghecommen waren.

Onder den xxii^{en} der maent oust quamen die van Oostende, zeven ofte 1591. viii^e sterck, ontrent de stadt van Dixmude, laetende de troupe ligghen in inbuucke een luttel weechs vandaer, sendende xviii of xx soldaten naer de stadt smorghens int openen van de poorte, met dat men de koyen was utdrivende naer de weyde, meenende midts dien de wachte te overvallen ende de poorte met ghewelde open te houden, ende de andre laeten incommen. Nemaer, alzo de Heere tselve niet en heeft willen permitteren, tselve verraetschap wiert ontdeect, ende de viant trock anderwaerf te rugghe, naer datter ix ofte x van zyn volck in de foulle was ghebleven.

Onder den xxix^{en} der voornomde maent van ougst, een van de quartiermeesters van den schepe van den admirael van alzulcke schepen van oorloghe der rebellen ligghende voor dese havene, zo ghenouch voorseyt is, commende met zommeghe andre van zyn complissen aen tlandt ontrent Zuitcote, wiert alhier upghebrocht; maer de andre ontliepen. Ende zeer corts daernaer wiert gheexecuteert metten bast in de Westduunen, buuten deser stede.

Onder den andren dach van septeembre tselve jaer xci quam anderwaerf binnen der stede van Bruessele de hertoghe van Parma, etc., gouverneur deser landen, van zyn voyage van Ghelderlandt ende van that te Spa, waer mede dat quam zyn zone, oudt xxii jaren, corts uut Italien in dese landen ghearriveert. Waermede dat onder andre volck van oorloghe quamen van hemlieden te convoyeren tot Bruessele wel lx of lxv van de principaelste van Namen, de welcke int wederkeeren naer huus by den viant ende rebellen der C. Magt ghescoffiert ende veele doot ghesmeten wierden.

Onder den xxiiii der selve maent van septeembre wiert, by appointemente, overghegheven in handen van de rebellen de stadt van Hulst, ligghende int landt van Waes, waerinne dat laghen ontrent drie compaignien Walen. Naerdatt de viant met al zyn fortce daervoor ghelegghen hadde zekeren tyt, ende de gouverneur der selve stede uutghetrocken zynde naer Bruessele om meerder secours, de viant ondertusschen stekende duere zekere dycken, zodat men daerby niet gheraken en conde. Midts welcken tselve landt van Waes viel in groote ruyne, twelcke daer te vooren langhe onghescoffiert gheseten hadde, midts dat zy veel gaven om beschermt te wesen. Men secht datter wel ligghende zyn twee duust

1591. 11^e ghemeten landt, danof de twee duust competerende zyn de ecclesiasticken.

Binder maent van octobre tselve jaer quam de viant van Oostende tot Nieuwkercke, by Belle, beroovende aldaer wat zy bejaghen conden. Ende onder andre commende in eenen bruloft, waer dat zy de bruidt ghelaghen ende andre zaecken namen, sloughen doot diverssche jonghe lieden van der selve feeste, ende leeden mede ghevanghen naer Oostende al de principale van der plaetse, men seyde ter occasie om dat zy haerlieder brantschat niet in tyden overghebrocht en hadden.

Binder selve maent van octobre wiert overghelevert, ende dat by appointemente, in handen van de rebellen de stadt van Nuuweghe in Ghelderlandt, de welcke langhen tyt daer te vooren zeer benaut hadde gheweest van victuaille ende andre necessiteyten, doir de hollewercken van den viandt daer ontrent ghemaect, ende datter gheen secours in tyden en quam. De C. Magt wiert overal ghefraudeert in zyn garnisoenen. Daer men meende te hebben vi ofte vii hondert mannen, alst vandoene quam, men vonter qualic de helft, waerdoir procedeerde tverlies van Breda ende andre steden.

Dit saysoen van tjaer xv^e eenentneghentich was zeer excellent, als men in veel zomers daer te vooren niet ghesien en hadde, van alderande vruchten van der eerden, zo wynter graen als lenten. De beste nieuwe tarwe ghelt om xv s. vi d^{rs} de raziere lantmate deser stede van Dunckercke; de rogghe ix s. gr. ende iii s., de lente gheerste vi s. viii d^r terazier vii s. gr., de havere xiiii gr. xv gr. tspindt, ende alle andre granen naer advenant; de appelen ende andre fruyten zeer abundant. Zodat men die in sommige quartieren liet staen up de boomen, latende die van selfs afvallen voor de vercken; rapen ende wortelen oock overvloedich, ende om eenen cleynen prys; twelcke de schamele persoonen zeer wel quam. Want daer en was overal luttel ofte gheen neerynghe, midts dese inlandtsche oorloghe, zo in dese Nederlanden als in Vranckerycke. Want de trafficke der coopmanschap bleef gans onder den voet, midts de groote pyraterye up der zee, hoewel de rebellen van Hollandt ende Zeelandt daegheliks waren continuerende in haerlieder coopvaerderie ende vischerie. Want zy overal groot faveur ende aliantie hadden; zo by die van Inghelandt als by de Hughenotten van Vranckerycke, seylende liberlick

in Spaengnen, Portugal ende overal, haelende ende bringhende wat hem-^{1591.}lieden goet dochte, gheene weder partye vindende, dan alleenlick zekere cleene nombre van schepen van oorloghe deser stede, varende te vrybeuts, twelcke maer vliessche-boodts en waren, ende als wesende daertoe bedwonghen om haerlieder vrouwen ende kinderen te onderhouden, midts dat zy continuelick by den viandt belet wierden van haerlieder ordinaire executie der visscherye, met haerlieder schepen van oorloghe den meesten tydt van den jaere altyts voor de havene ligghende, om al te beletten watter inne ofte uutvaren wilde, ja daeghelix verjaghende ende vanghende de cleyne schuten, daer sommige haerme visschers mede voeren om den haermen cost te bejaeghen, visschende zeer by den lande, doir vreesse des viants, de welcke ons daeghelicks meer ende meer was menasserende alsdat wy noch al onder haerlieder bedwang moesten commen. Want alle de goedinghen, de welcke zy haelden in vremde landen ende brochten in haerlieder landen, stelden daerup groote impositien, ende brochten de selve met paspoort in onse landen ofte tot Calis, in der manieren dat zy de oorloghe onderhilden met onsen ghelde. tSelve saysoen was van ghelycken in Vranckeryck zeer goet van graene, wynen ende andre vruchten, hoewel de wynen, de welcke in dese landen uut Vranckerycke ghebrocht wierden, twelcke al Bordeausche wynen waren, wierden noch al vercocht ten dieren pryse, ter oorzaecke van de paspoorten ende licenten, de welcke overal betaelen moesten, gheldende tvat alhier xxix, xxxi, xxxiiii ende vivendertich ponden grooten, naerdad de selve goet waren. De Spaensche wynen waren oock zeere diere, overmidts tsaysoen aldaer ghemist; insghelycx van den grane, zo in Spaengnen, Italien als Portugal; twelcke causeerde dat die van Hollandt ende Zeelandt veel graens dauwaerts voerden, ende midts dien tgraen veel dierder hadden dan wy; zouckende daeromme by alle middelen ende practycken tgraen uut onse landen te trecken. Nemaer, overmidts dat de placcaten der C. Magt tselve interdicerden eenich graen uutten lande te voeren, zo en conden zy daerby niet gheraken.

Binder maent van novembre tselve jaer een ende tneghentich, continuerede tvoornomde saysoen in alder bequaemicheyt ende zoeticheyt, zodat men bevont abundantie van violetten, van ghelycken roode ende witte roosen, twelcke daer te vooren in langhen tyt niet ghesien en heeft

1694. gheweest. Dancke ende lof den Uppersten! Ende groot secours voor den schamelen, die niet wel te barmen ¹ hadden.

Ten selven tyde quamen de rebellen van Berghen-up-Zoom ende van Breda up de vaert van Mechelen, alwaer zy bespronghen zeven oft acht huede-schepen varende up Mechelen, nemende ende roovende al dat portatyf was, ende daer stekende den brant in de selve schepen; naemen oock also doen inne het tolhuus staende an de voornomde vaert.

Ten selven tyde arriveerden binnen der stede van Bruessele zekere groote heeren commissarissen, commende van Cuelen met groote suyte van peerden, al ten coste van de C. Magt, omme te tracteren van eeneghe conditien met die van Hollandt ende Zeelandt. Waeromme zy diverssche voyagen deden van Bruessele in Hollandt ende haerlieder gheallieerden.

Binder maent van decembre int voornomde jaer wierden ghesonden, binnen Houdenburch, zekere volck van oorloghe Spaengnaerden ende andre in ghetale van XII of XIIIe, omme te beletten de coursens van die van Oostende, ende rempareerden aldaer de abdic ende de kerecke voor haerlieder schranssen.

Ten selven tyde, volghende de hordre van de C. Magt, vertrock de hertoghe van Parma, etc., van Bruessele naer tquartier van Vermandois in Vranckerycke, latende daer voor gouverneur deser landen den ouden grave van Mansvelt; treckende also voorts met zyn volck van oorloghe, de welcke zekeren langhen tyt daer te vooren gheleghen hadden in Hene-gauwe, in nombre van ontrent de dertich duust; danof de lansman zeer ghefoulleert wiert. Mynheere de la Motte was, zekeren tyt daer te vooren, vertrocken voor eene stercte ghenaeemt Cappelle, verzamende zo te gadere ende marcherende voorts int voornomde rycke ten secourse van die van der Ste Ligue jeghens de macht van den coninck van Navarre, de welcke van ghelycken veel volck van oorloghe ontrent hem hadde, ende onder andre veel peerde-ruyteren uut de Duutsche landen, de welcke, zo men seyde, ghestoffeert waren van den hertoghe van Sassen ende andre protestanten, legghende den meesten deel van zyn legher ontrent de stadt van Rowan, de welcke hy grootelicks was benauwende omme zo Paris daermede te bedwinghen doir middele van de riviere loopende doir de

¹ *Barmen*, avoir pitié.

voornomde stadt van Rouan, alwaer tsecours ende provisie uutter zee is ^{1592.} commende.

Onder den eersten january, twelcke was nieuwe jaers dach anno xve twee en tnegentich, in der nacht, quamen die van Oostende te Werveke, by Belle¹, beroovende de selve prochie van al wat zy becommen conden. Namen voorts ghevanghen alle de ghequalifierste persoonen, treckende met de selve anderwaerf vanwaer zy ghecommen waren.

Binder selve maent january quamen die van Hulst ende Axcele, met zekere volck van oorloghe, peerdevolck ende voetvolck, meenende te overvallen de stadt van Dendermonde ofte Haelst. Nemaer haerlieder intreprinse wiert ontdeckt. Ende, zo aftreckende, rencontreerden ontrent der Eerdbrugghe, tusschen Antwerpe ende Ghendt, zeven waghens met bayen ende hondtschootsche sayen, rydende naer Antwerpe. Welcke packen die peerde-ruyteren open sneden ende namen de sayen up haerlieder peerden, zo veele als zy voeren conden; latende de waghens ende peerden haerlieder veedre ryden, metgaders de bayen, want die te zwaer voor haerlieden waren om wech te voeren.

Ten selven tyde trocken de commissarissen van Cuelen, vooren ghementionneert, van Bruessele anderwaerf naer haerlieder landt, naer dat zy zekeren tyt alhier gheoccupeert hadden gheweest in de voorscreve affairen ende diverssche communicatien ghehadt hadden met die van Hollandt ende Zeelandt, zonder yet te connen utrechtten dat men conste gheware worden; latende alleenlick noch alhier binnen Bruessele eenen ambassadeur van den keyserre met noch eenen andren vorst ende haerlieder staet.

Onder den xxviii^{en} der selve maent january traude grave Kaerle, zone van den grave van Mansvelt, binnen der stede van Bruessele met de weduwe van den grave van Hoochstrate; alwaer zeker advertissement ghesonden wiert, alsdat de viant ceneghe conspiratie hadde up de selve stadt ende intelligentie met sommige inwoonders, danof by suspitie sommige vast gheleyt wierden.

Ten selven tyde trocken uut Calis ontrent hondert ende vyftich peerde-ruyteren naer Boullonnoys, ende van daren voorder in Vranckerycke, ten dienste van den coninck van Navarre, so men seyde.

¹ *Werveke et Belle. Wervicq et Bailcul.*

1592. Onder den derden february tselve jaer xv^e twee ende tneghentich quamen de rebellen van Breda ende Berghen-up-Zoom, met ontrent de zes hondert peerden, zeer naer de stadt van Bruessele, danof een twintich of xxv quamen ontrent de poorte om de wachte te overvallen ende de andre in te doene commen. Maer alzo de upperste Heere zulck een quaet niet en heeft willen permitteren, een lansman commende vandaer omtrent, de selve trouppen ghewaere wesende, heeft alarme gheroupen tot die van der wachte der poorte, ende hem laeten daelen in de vesten. De voornomde wachte heeft terstont het tappetu ¹ laten vallen. De vyant vernemende alsdat zyn exploit ontdect was, is anderwaerf te rugghe ghetrocken vanwaer hy ghecommen was.

Alzo de rebellen van Hollandt ende Zeelandt gheclaerst ende toeghe-rust hadden, binder maent february, zekere schepen van oorloghe, waerup zy lyden wel vier duust v^e soldaten, doende de maere loopen te commen up onse quartieren, maer namen haerlieder cours naer Vranckerycke, ende arriveerden tot Dieppe onder den derden deser maent maert ten dienste van den coninck van Navarre. De grave van Essex uut Inghelandt, aldaer ligghende by laste van de coninghinne, track alsdoen over naer Rye, de presomptie drouch om meer volck van oorloghe te ghaen haelen, midts datter veel van zyn volck ghestorven was, zo int faict van oorloghe, als van miserie. Want zy qualick eeneghe haermoede connen verdraghen, midts dat zy in haerlieder lant te wel ghevoet zyn.

Int eerste van april tselve jaer, quamen anderwaerf acht schepen van oorloghe van de rebellen ligghen voor dese havene, alzo zy de voorlede jaren hadden ghedaen, om al te schutten watter uut of in wilde wesen. Maer laghen een weynich verder tzeewaerts, midts dat wy vier pleyten ² hadden ghedaen syncken int Leck, waer zy ghewone waren te ligghen. Maer daernaer bevonden dat dese pleyten luttel hebben connen baten.

Onder den tweeden der selve maent, volghende de hordre ende pattente van den hove, quamen binnen deser stede van Dunckercke twee compaignien Walen, omme te verstercken tgarnisoen alhier, wesende sterck ontrent de lxx hoofden elcke compaignie.

¹ *Tappetu*, lisez : *Tapécu*, partie de la bascule servant à un pont-levis.

² *Pleyte*, bélandre.

Ten selven tyde, alzo diverssche binnelander schepen alhier afgheladen 1892. waren in ghetale van dertich of xxxi, de xxv met graen ende de reste met andre provisie, omme te secoureren de stadt van Brugghe, varende zo van binden lande met convoy van soldaten, ende alzo de viant van Oostende hierup was toelegghende om tselve convoy ende schepen af te werpen, waren uitghecommen wel vyf hondert volck van oorloghe, metgaders zekere provisie van broot ende bier, legghende haerlieder volck in diverssche plaetsen in inbuucke. Maer alzo ons volck dit vernamen, metgaders tgarnisoen van andre plaetsen daer ontrent, als Lessinghe ende Snaeskercke, voughende zo by elckandren ende esscharmousserende met den viant, ende ondertusschen zo passeerden de voornomde schepen, de welke, Gode lof! zonder infortune tot Brugghe arriveerden. Die van Oostende, naerdat zy eenen capitein, metgaders vyf soldaten hadden ghelaten in de foulle, ende ons volck twee soldaten, trocken anderwaerf elck daer hy toebehoorde. De tarwe hadde ghegolden binnen Brugghe, voor de comste van dese schepen, xxiii s. ende xxiiii s. grooten thoet aldaer, ende alhier xxiiii ende xxv s. grooten de raziere lantmate.

Ten selven tyde, alzo de vrybeuters ende straetschenders waren daeghelicx augmenterende int quartier van Brabant, zo wiert by die van der overheyt ghepubliceert als dat de lansman hem stellen zoude ter weere, vanghen ofte dootslaen alzulcke quaetdoenders ende vagebonden, de welke zy in diverssche buschagen omryngden ende bespronghen, hemlieden aldaer houdende in duyeren¹ by drie ofte vier mannen tsamen, bedwynghende den lansman hemlieden te provideren van victuaille, vanghende ende spannde² daeghelicx de coopliden ende passanten, leedende de selve in de voorseyde duyeren, en aldaer, by grooter tyrannye, hemlieden bedwynghende tot excessiven ransoene. Andre, die luttel ofte niet en vermochten, die vermoorden zy als beesten. Zodat men bevont groote nombre van moorden by hemlieden ghecommitteert. Maer alzo de lansman hemlieden zeer dapperlick was vervolghende, ende doot slaende eene groote partye, andre ghevanghen, zo dat men de wegghen met meerder liberteyt ende minder dangier mochte doirreysen.

Alzo de prince van Parma, etc., met zyn volck van oorloghe, ghetrocken

¹ *Duyeren*, refuge, repaire.

² *Spannen*, tendre des embûches, appréhender.

1592. was in Vranckerycke, ten securze ende assistentie van der Ste Ligue, liggende zekeren tyt voor St Esprit de Rue ende verhoorende als dat de stadt van Rouan was in extreme benautheyt van victuaille, midts dat de coninck van Navarre met zyn volck van oorloghe de selve stadt gheassigiert hilt, ende continuelick ghedaen hadde ontrent de thien maenden, zodat de inwoonders doir benautheyt ghedwonghen waren te eeten wat zy ghecryghen conden, als peerden ende andre beesten onbequaem, dienvolghende, zo track Zyne Alteze dauwaerts met eene groote partie van zyn volck van wapene, metgaders diverssche heeren van der Ste Ligue. Zodat de legher van Navarre moeste lichten. Ende de selve stadt wiert verlost ende gheprovideert int eerste van der maent van meye xv^e tweentneghentich. In dese assaillie ontrent Caudebec Zyne Alteze wiert gherocht van een antroer in zyn been, twelcke hem zeer agraveerde, hoewel tselve *tellement quellement* ghecureert wiert. De duc du Maine heeft hem betrocken binnen der selver stadt van Rouan, ende de duc de Guyse binnen Paris. Ende overmidts die groote foulle van de twee leghers voorseyt, ende dat de viviers ende fouraige niet en volgden, midts de viant alle debvoir dede om de vivandiers af te werpen, ende ons volck in alle instancien te benauwen, zodat men zes of vii stivers moeste betalen voor eenen stoop waters, ende alle andre zaecken oncryghelick, zo waren de voornomde leghers, zowel deene als dandre, ghedwonghen haerlieder volck van oorloghe te distribueren in andre quartieren, waer zy best onderouden mochten worden. De prince van Parma quam met eene groote partye van zyn volck van oorloghe naer de frontieren van Vranckeryck ende ontrent Arthois, int laetste van der maent van meye voorseyt; ende overmidts zynder indispositie troock vandaer naer Spa; waer hy bleef liggende ende userende van die wateren tot voorderinghe van zynder ghesondicheyt. De zone van den prince voorseyt is in Vranckerycke noch ghebleven met veel volck van oorloghe.

Ten selven tyde alhier ontfacn de bulle der jubilee van onsen nieuwen ende universellen vadere ende herdere, den paus van Rome, den viii^{en} van dier name Clemens, ghegheven binnen Rome onder xv^{en} marty tselve jaer xcii, teerste jaer van zyn pausdom, danof by ons volcommen de ordre van de selve bulle.

Ten selven tyde zo quam Steenwyck anderwaerf onder de anden van de

rebellen, ende dat by appointemente, doir faulte van secours aen deser stede. 1592.

Ten selven tyde vertrocken van hier de twee compaignyen Walen, alhier ghearriveert onder 11^{en} aprilis laestleden naer Oudenburch. Ende in de plaetse quamen van Oudenburch hierinne een andre compaignie Walen van LXX hoofden.

Ten desen tyde arriveerde in dese landen binnen der stede van Antwerpe, commende uut Italien, de provisie van de C. Mag^t tot betalinghe van tvolck van oorloghe in dese landen, den nombre van twaelf hondert duust marck zelve, danof men daeghelicx was slaende groote nombre van Philippus daelders ende andre munte.

Onder den xv^{en} july tselve jaer xv^c xxi wiert, by den viandt van Oostende, afgheworpen tconvoy ende waghens metter coopmanschap, wesende meest wollen ende lynen laeckenen treckende van Brugghe naer Dixmude. Commende ontrent Cokele¹ wierden bespronghen ende zeven waghens berooft. De soldaten sneden de packen open, nemende metter haeste elck wat hy draghen conste, nemende de vrouwen haerlieder ghelt ende wat zy over hemlieden hadden. De waghens gheladen met wyn smeten den boom inne, laetende den wyn in de straten loopen. Daer bleeffe doot gheschoten drie soldaten ende eenen lansman van ons volck. Van de viandt en bleeffe nyemande dat men conste verhooren; want onse soldaten, naer haerlieder costume, ziende den viant aencommen, namen de vlucht, latende de andre lieden in de pyne. De viandt trock metter haeste duere vanwaer hy ghecommen was, abandonnerende de voornomde waghens ende peerden, doir vreesse van vervolcht te werden, alwaer alsdoen tquartier wiert ghebrosen, slaende elckanderen doot de soldaten zonder yemande tot ranssoene te stellen. Zo datter gheen convoy meer en was van Dixmude voor den xiiii^{en} dach van ougst daernaer. Want de coopliden en wilden niet meer gherust zyn up tconvoy van de soldaten voetvolck, zonder peerdevolck. Ende also die van Brugghe anghenomen hadden, over zekeren tyt, van haerlieder bequaemste borghers hondert vyftich peerde-ruyteren, de welke zy gagierden om wat den coste te bevrien ende de convoyen te helpen doene met zeker volck van oorloghe te voet, daer bynaer also

¹ *Cokele*, Couckelaere.

1592. tselve peerdevolck ende voetvolck in groote nombre gheoccupeerd wierden ontrent Blankenberghe, alwaer men was reparerende de stercten van de sluusen aldaer, de welcke over zekeren tydt by die van Oostende afgeworpen ende ghebrant gheweest hadden, dienende tot conservatie van de voornomde sluusen. Ende om den viant te resisterene wast van noode de selve fortce aldaer thouden voor eenen tydt, tot anderstont de voornomde stercte ter deffentie was. Ende de selve gheprovideert zynde met volck van oorloghe ende ammunitie, troock elck anderwaerf onder zyn bevel. De voornomde peerde-ruyteren oft een partie van diere met zeker voetvolck deden alsdoen de convoyen, twelcke den viant occasie gaf niet zo liberlick uut te commen ofte onse convoyen af te werpen, midts dat hy gheen nombre van peerden en was hebbende, ende oock onbequame plaetse om de selve te honderhouden zo van watere als van fouraige.

Onder den **xxi^{en}** july tselve jaer twee ende tneghentich, naer dat de rekenynghe ghedaen was, wiert de wet deser stede vernieut by s^r Franssois Aguillar Alvarado, gouverneur, ende joncheer Renier Gardins, bailliu, volghende haerlieder commissie van den hove alhier gheexhibeert. Ende wierdt voor burchmeestre ghecreert joncheer Anthuenis Van Rye, heere van Loere, ende voor poortmeestre Joos Snellynck, metgaders noch zes raden tot den voornomden poortmeestre, volghende de voorghaende jaeren.

Onder den **xxvii^{en}** der selve maent july wiert alhier, binnen deser stede van Dunckerke, by zekere schiptemmerlieden van Antwerpe, by den hove alhier ghesonden, upgherecht ende gheraemt, tenden van der kaye deser stede, ontrent tWater-Heck, eene galleye lanck in de kiele, de welcke was van yepen houtte, wel **lxxxix** voeten, ende tvoorsteven ende achtersteven uutreckende, maeckende tsamen ontrent hondert ende zes voeten. Van welke wercke Mynheere van Wacken, vice admirael, met zyn volck, metgaders Diego Perez de Maluenda, tbeleet hadden. De selve galleye hadde **23** bancken ende (*sic*) riemen, (*sic*) mannen aen elcken rieme. Ten selven tyde was men oock toerustende tot behouve van de **C. Mag^t** vyf schepen van oorloghe, omme ghesaemdelick te exploicteren up de rebellen van **Zyne Mag^t**.

De selve galleye en wiert niet gheoorboort, maer bleef ligghende in de kaye deser stede, daeghelicx verhergherende. Zodat de selve ter slete verkocht wiert binder zomere **1598**; ende wiert al ghesleten.

Ten selven tyde hoorde men in dese landen alsdat die Inghelschen ^{1592.} anderwaerf waren toerustende eene groote quantiteyt schepen van oorloghe, zo van wegghen van der coninghinne als andre particuliere heeren, omme af te werpen ende nemen de schepen ende goedinghen competende de C. Magt, commende uut Indie ende Portugal, alzo zy overlanck ghedaen hadden, ende daeghelicx daerinne continuerende tot grooter schade ende ruyne van veele coopliden, hoewel datter van al dees troublen van deen ofte dander zyde gheen oorloghe gheproclameert en was.

Onder den xvii^{en} der maent van octobre tselve jaer xcu vertrocken anderwaerf, naer huus, de schepen van oorloghe der rebellen, naerdad zy al desen zomer lanck dese havene besloten ghehouden hadden, alzo zy diverssche jaeren te vooren ghedaen hadden, belettende ende troublerende al watter incommen ofte uutvaren wilde.

Binder maent van novembre tselve jaer reysde naer Atrecht grave Kaerle van Mansfelt, volghende de ordre van den hove, omme vandaer met tvoleck van oorloghe, liggende in diverssche quartieren daer omtrent, de welcke men extimeerde in nombre van twaelf of derthien duust voetvolcx ende x^o peerden, te trecken naer Vranckeryck, ter assistentie van die van der Ligue, ende te secoureren die van Paris, de welcke dicmaels benaut waren van provisie, doir tbelet van die van Navarre, de welcke altyts houdende waren de stadt van St Denys, maer twee cleyne milen vandaer, hemlieden daghelicxs presenterende ontrent de mueren van Paris.

Onder den ii^{en} van der maent van decembre tselve jaer, alzo Alexandre, prinche ende hertoghe van Parma, etc., gouverneur van dese Nederlanden, ghecommandeert hadde, volghende de ordre van de C. Magt, den tyt van ontrent vyfthien jaeren, veele schoone victorien gheobtineert jehghens de rebellen van Zyne Magt, veele ende diverssche steden met fortce ende ghewelde gherecouvreert, namelick die vermaerde ende opulente coop-stadt van Antwerpe, de welcke zo veele importeerde, waertoe zo veele kosten ende debvoir gheoorboort wiert, voorts de stadt van Maestricht, Sluus, met diverssche andre; maer alzo de fortune dickmaels muteert ende niet altyts en favoriseert, heldende alsnu up deen zyde. alsdanne up dandre, updat de menschen daerup niet te zeer en zouden betrouwen, als

1592. oock doir permissie divine om de overvloedighe zonden des weerelts ende manquement der justicie onder alle staten, niemande begheerende tot reformatie te verstaen, als wesende verblent van de onversadelicke ghiericheyt ende ambitie, alleenlick tenderende om haerlieder bursen wel te larderen, waertoe prefererende de grootste staten ende officien voor de beste, ende de selve exerceerende, zonder remors van consientie oft respecte van de ghemeene welvaert, ende offer gheen andre leven te verwachten en ware; waeromme die rechtverdighe ballance permitteert dickmaels van groote voorspoedicheyt te commene tot jehenspoet ende afflictie, also men tot zo veele diversche landen ende provintien heeft weten toecommen, danof de historien vol zyn; tselve is onse Nederlanden oock toeghecommen; want tzydert tfallieren van der armade van Spaengnen, ghemunt up Inghelandt, waertoe zo groote excessive schat ende ryckdom gheimployeert was, also wy hier voren tzynder plaetse ghementionneert hebben, twelcke was in den somere xv^e LXXXVIII; Zyne Alteze alhier ghecommen zynde ende liggende ter occasie van der voornomde armade, metgaders oock diverssche groote princhen nieuweliex uut Spaengnen in dese landen ter voornomde occasie ghearriveert, als ghesonden zynde by de C. Magt, ende siende de sobre ordre der affaires van der armade alhier preparerende, ende noch zeer onghereet om seilen, resen diverssche hooghe woorden jehens Zyne Alteze, de welcke hy ten besten niet verteeren en conde, zo men seyde. Emmers van dier tydt voorts en heefter niet uutgherecht gheweest tot bate van onse landen; nemaer ter contrarien veele plaetsen ende sterckten verlooren, de welcke wy daer te vooren met ghewelde ende groote cost tot de C. Magt gherecoveert hadden, also men tzynder plaetse te desen ghenouch bevinden can; Zyne voornomde Alteze nam dickmaels zyne recreatie te trecken naer that van Spa, hem aldaer houdende langhen tydt, wasschende ende drynckende van dat wonderlick watre; sommige personen oppineerden tselve te gheschieden ten securze van zynder infirmiteyt, andre alsdat hy de vraukins te veel ghe-loofs gaf; emmers de plaetse van Spa streeck daer af groote benefitie, doir de groote vergaderinghe van den volcke aldaer, in somma is overleden, zeer allendich ende caduuct, tzyne vyftich jaeren, binnen der stede van Atrecht, tswoenstaechs den tweeden decembris xve twee en tneghentich, ontrent den middach, naer dat hy tstaechs te vooren hem noch ghevonden

hadde ter jachte up zynen waghén, hoewel hem tselve niet zeer en luste; 1592-1593.
 maer tselve meest doende om de opinie van den volcke te weeren, de
 welcke deden de mare stroyen alsdat hy metter doot bevanghen was; ghe-
 vende tzynen vertrecke tot de gaerde van de poorte vier ofte vyf tonnen
 biers tot haerlieder recreatie. God wil zyn ziele ruste verleenen ende ons
 allen! Zyn lichaem wiert open ghedaen ende ghebalsemt. Zyn inghewant
 wiert begraven binnen der kercke van Sint Vaast, binnen der voornomde
 stede van Atrecht. Zyn lichaem wiert ghecleet met eene cappe van de
 religieusen der hordre van de Capotsinen, zyn aenschin ende anden bloot,
 ende zo ghevoert naer Bruessele. De gaerde van zyns persoons, naer zynder
 decessie, trock naer thof van den grave van Mansfelt, lieutenant van
 Zynder Alteze, stellende aldaer haerlieder wapene, als commanderende
 tot andre hordre der C. Magt.

Ten selven tyde quamen in der nacht de rebellen van Hulst, Axcele ende
 Walcheren in ghetale van 11^e tot Yseghem, beroovende de selve passage
 ende leedende met hemlieden ghevanghen de principaelste persoonen der
 zelve prochie, stellende die tot grooter rensoene, thaerlieder totale ruyne;
 bovendien verbrandende diverssche huusen.

Ten selven tyde quamen van dat gheboufte int garnisoen van Ypre een
 partie van ontrent dertich, ende verbranden vier ofte vyf pachtsteden,
 treckende anderwaerf vanwaer zy ghecommen waren, ligghende by daghe
 in de busschagen, ende by nachte exploicteerende.

Onder den xxviii^{en} der selve maent van decembre xv^e xcii quamen
 hierinne drie compaignien soldaten Walen, omme te renforceren tgarni-
 soen up den roup ende quade mare, die thof verstaen hadde, der groote
 preparatie van den viant.

Ten selven tyde vertrack grave Kaerle van Mansfelt uut Atrecht naer
 Vranckerycke, metten volcke van oorloghe, ter assistencie van der St^e
 Ligue.

Int eerste van der maent january anno xv^e drientnegentich wierden, ten
 hove, diverssche persoonen gheprehendeert, als befaemt van quaet office
 ghedaen thebben, zo int faict van de paspoorten ende licenten als tghelt
 hauwaert uut Spaengnen ghesonden by de C. Magt, tot behouve van den
 volcke van oorloghe. Zodat de rekenynghe niet wel en ballanceerde Danof
 den greffier van Dendremonde, onder den xvi^{en} der selve maent, binnen

1898. der stede van Ghendt gheexecuteert wiert met den bast an eene galghe. Den secretaris Monsr de Sache wiert scherpelic gheexamineert by torture ¹. Ende den selven Sache wiert met goeder gaerde gheleyt up thuis tot Truierenberch met noch andre, zo men seyde. Daer waren noch diverssche andre van ghelycke humueren; maer hoorende trumoer, namen de vlucht ten eersten hemlieden moghelick voor de zekerste middele.

Ten selven tyde, volghende de hordre van den hove, trocken alhier uutte twee compaignien Walen. Onder den xxv^{en} der selve maent quamen alhier inne, van Oudenburch ende Blanckeberghe, twee andre compaignien Walen.

Onder den xxviii^{en} der selve maent january wiert, binnen der stede van Vuerne, gheexecuteert metten viere, enen tooverare, oudt ontrent de vyftich jaeren, lansman van zynen style, den welcken zeker tydt aldaer ghevanghen hadde gheweest; danof de confessie zeer wonderlick viel, alsdat hy, onder andre, hem verobligiert hadde den quaden gheest, zyn ghelove ende christendom gheabjureert, ende van hem up zyn borst een teecken ontfraen, cen van zyn kinderen hem upghedregghen; tweelcke daernaer altyts was quellende ende mismact van leden. Voorts als dat hy ghevoert is gheweest van den gheest in verre landen, hem onbekent, ende aldaer bevonden alderande ghenouchte, bancketten van veel diverssche spyse, instrumenten van spelen, costelicken wyn, veele schoone ende wellustighe vrouwen, danof hy eeneghe was kennende, boelerende ende versamende met elckandren zo dickmaels als hemlieden luste ende liefde. Ende naer recreatien wiert anderwaerf ghestelt voor thuis van zynder wuenste, met veele diverssche zaecken, alzo de informatie danof ten vollen mentionnerende is. Hy wiert by diverssche gheestelicke gheleerde persoonen zowel ghereconsilliert, hebbende groot berau ende leetwesen van zyne misdact, verspughende tallen stonden den quaden gheest, ende om ghenade biddende onsen creator ende verlosser Iesus-Christus, ende alzo verscheidende.

Tsondaechs den laetsten der selve maent, tselve jaer, in der nacht, alzo

¹ Il s'agit probablement du renvoi, fait en novembre 1892, de Perennot s^r de Champagni, grand trésorier, et du conseiller Benoit Charreton,

s^r de Chassey, arrêté en 1893 et que Van Meteren nomme Sansey. (Voir Van Meteren, *Nedertlandsche historie*, fol. 92, col. 4.)

de admirael van vyf ofte zesse schepen van oorloghe, alhier toegherust by ^{1593.} laste der C. Magt, danof de capitein was ghenaemt Wilshuuse, van tquartier van Oueburch, tship wesende groot hondert tsestich vaten, wel gheprovi-deert van artillerie ammunitie, victuaille ende cxxv mannen, onder boods-ghesellen ende soldaten, wesende alhier uutgheseilt up den viant met de andre schepen, xii ofte xiii daghen doir grooten storm ende vaerwedre verstenen zynde van elkandren, commende anderwaerfnaer huus, ende wesende tus-schen Calis ende Grevelinghe, midts t'groot tempeest uutten noordwesten, donckerheyte ende sneeu, waren ghedwonghen te kerven ende afhauwen haerlieder grooten mast, wierden ghedreven up t'Nielandt, twelek is tus-schen Calis ende Grevelinghe. Ende om t'scip te lichten, wierpen over thoort meest al haerlieder artillerie, ende sloughen de vaten metten biere den boom inne, ende upperende alzo tvoornomde schip naerder tlandt. Want anders, in der waerheyte, waren in extreme dangier al te verdrincken. Maer de upperste Heere, den welcken van zulcken volcke meest aengheroupen wort in zulleke periclen, al eyst dat zy aen landt zynde daer niet veel up en peinsen, heeft hemlieden ghesaulveert. Zo datter maer twee persoonen en bleven, danof de eene ghequest was met tvallen van den mast; commende de reste alzo doort watre tot dat zyt stranghe drooghe vonden; abandonnerende tvoornomde schip, trocken naer de Fransche palen ende zo voort naer Grevelinghe ende vandaer alhier. Gode lof!

Ten selven daghe, in de plaetse van de soldaten Walen, vanhier ver-trocken, quamen andre twee compaignien hierinne van tvolk van Myn-heere de la Motte, oock Walen; de welcke gheleghen hadden in Brabant, vandaer t'Oudenburch, ende vandaer alhier. tWelcke groot ongherief was tot de poorterie deser stede, daeghelicx zulcke veranderinghe te moeten ghenieten.

Onder den xi^{en} february tselve jaer xciii, in der nacht, quamen een partie volck van oorloghe van Oostende lanx tstranghe tot aen den duu-kere van Nieuwpoort, alwaer zeker scheepkins Hollanders laghen coop-vaerders, de welcke onder t'ghemeente ghenaemt wierden loerendrayers, omdat zy dienden aen beede zyden, wesende gheladen met boter, caes ende andre provisie, omme aldaer te vercoopen; danof twee ofte drie van der voornomde schepkins overvallen wierden van tselve gheboufte, slaende ende smitende, nemende tvolck ghevanghen ende alzulck goet

1593. als zy draghen conden; treckende anderwaerf te rugghe vanwaer zy ghecommen waren, zonder dat die van Nieupoort eeneghe mare danof verstaen hadden, hoewel datter peerdevolek lach voor in den merghenstont, midts dat de havene zo lanck is, midts dien tgheruchte niet en hoorden.

Ten selven tyde alhier verstaen alsdat de dierste van den granen in Italien noch was continuerende, de welcke langhe gheduert hadde. De prix van de tarwe quam wel te stane ontrent vyf ponden grooten deser raziere van Dunckercke, lantmate.

Binder maent van maerte tselve jaer, overmidts veel van ons volck van oorloghe was in Vranckerycke, als hier vooren ghementionneert is, zo liep de viandt zeer sterck met groote troupen ontrent de Ley-kant ende oock andre quartieren, vanghende ende hooghelick ransonnerende tvolck van den platten lande, nemende tbestial. Zodat qualick yemande en dorsten betrauwen in der nacht, nemende haerlieder refugie up de stercten ende casteelen.

Onder den xxiii^{en} van maerte tselve jaer, up den roup ende quade mare der groote preparatie ende intreprinse van den viandt, niet wetende hoe de teerlynck vallen zoude, quamen alhier inne, volghende de ordre van den hove, omme te renforceren tgarnisoen deser stede, drie vendelen soldaten Spaengnaerden, de welcke ghelicht wierden uut Mechelen, wesende sterck in als lx of lxx hoofden, danof twee capiteinen.

Ten selven tyde alhier verstaen alsdat by de C. Magt was ghedecleert, voor gouverneur general van dese Nederlanden, Pieter Esnest, grave van Mansfelt, ende zyn zone grave Kaerle, admirael van der zee, den prince van Simahi¹, gouverneur van Henegauwe, metgaders meer andre heeren in staten ghestelt.

Int laetste der selve maent van maerte quam de viant met zynder macht, volghende de preparatie langhe daer te vooren by hem ghemaect, met veele vlotten tsamen ghevoucht van masten, boomen ende andre materialen aen melckanderen ghewoelt, waerup zy ghestelt hadden diverssche groote canons, met alle andre preparatie daertoe gherequireert, oock met veele diverssche schepen, zo van oorloghe als van andre ammunitie, ontrent de stadt van Sinte-Gheertrudenberghe, by eene stercte, om te deffen-

¹ Le prince de Chimay.

deren den dyck alsdat de viant aen lant niet gheraken en zoude, alwaer 1593.
wel twee hondert soldaten up laghen. Maer alzo de viant van de voornomde
vlotten daer zo dapperlick up schietende was met diverssche volleen,
gaven hemliden over by compositie, treckende zo naer de stadt, de welcke
hemliden refuseerden tontfanghen. Zodat zy vandaer vertrocken naer
Antwerpe. Ende de viant hebbende de stercte, repareerde de selve, ende
furnierende met volck van oorloghe om de selve te bewaren; staken oock
den dyck inne, updat ons volck de selve stadt niet en zouden connen
secoureren. De grave van Mansfelt, als gouverneur, de grave van Fontes ¹,
over zekere maenden uut Spaengnen in dese landen ghearriveert, by laste
van de C. Magt, metgaders andre heeren, deden versamen by elckanderen
al tvolck van oorloghe dat men recouvreren conde, omme te moghen
ramen eenen middele hoe dat men de voornomde stadt zoude moghen ont-
sedt doen ende secureren. Want de viant was maeckende up den selven
dyck diverssche schransen om alle secours te beletten. Waerup ons volck
van oorloghe deden diversche assaillien, somwils winnende eeneghe par-
tyen van diere, daernaer wierden anderwaerf uutghesmeten, alzo ghe-
meenlick de oorloghe hem is regierende. De selve stadt, naer haer groote,
was wel gheprovideert van goet volck van oorloghe, wel in nombre van
xi^e ofte bet, van diverssche natien; maer den meesten deel waren Bour-
goingnons, gheexperimenteert ende ghetrauwe. Eer anderstont dat de
selve stadt zo naer niet besloten en was van den viant, ons volck vree-
sende als dat de provisie van den buspoudre niet suffisant en zoude vallen,
deden in alder diligentie by zeker cornetten peerde-ruyteren in leren
zacken, elck achtre up zyn peert, daerinne beweghen wel vyf ofte zes
duust buspoudre. Ende, naer de lossinghe aldaer quam tvornomde
peerdevolck metter haeste anderwaerf te rugghe, vreesende daerinne by
den viant besloten te werden, de welcke zeer was nakende, waerinne de
grave Maurus, zone van wylen den prinche van Oraengnen, haerlieder
gouverneur generael, was in persoone.

Onder den xi^{en} van april, twelcke was up den Palmsondach tselve jaer
drie ende tneghentich, naer den middach, trocken anderwaerf uut dese
stede van Dunckercke, naer tquartier van Brabant, de voornomde drie

¹ Henriquez d'Azevedo, comte de Fuentes.

1593. vendelen Spaengnaerde, met haerlieder capiteinen, de welke alhier inne ghecommen waren onder den xxiii^{en} van maerte daer te vooren.

Up den tweeden Paesschen dach, twelcke was den xix van april tselve jaer, arriveerden voor de havene deser stede, naer haerlieder maniere van doene, alzo zy diverssche voorgaende jaeren ghedaen hadden, de nombre van zeven schepen van oorloghe, ende tsanderdaechs noch een, makende achte tsamen, rebellen van Hollandt ende Zeelandt, om al te beletten watter uut ofte in varen wilde, tot groote benautheyt van de haerme visscherie, de welke met cleyne schuutkins anders niet visschen en mochten, dan zeer naer den lande, vanghende meest al cleynen visch. Ende noch wierden zy dickmaels ghenomen by de boots van de voornomde schepen van oorloghe, als zy niet in tyden tstranghen en conden angaende. De coopvaerders en dorsten oock, ter occasie van de selve schepen, alhier niet commen. Zodat de haerme stadt gans desolaet zat, zonder eeneghe neerynghe, daerenboven belast met de soldaten.

Ten selven tyde alhier verstaen als dat de coninghinne van Inghelandt hadde doen versamen, tot Londen, een parlement, waer dat zou versochte den thienden pennynck eens van alle de goedinghen van haere subjeeten, omme te imployeren in de nootzakelicheyt van der oorloghe.

Alzo over zekeren tyt tquartier der loopende soldaten was ghebroken, dat men niet meer en mochte ontstaen ghevanghen zynde met een maent soldee, alzo men daer te vooren gheuseert hadde, nemaer dootsmyten wat men attraperen conde, zekere soldaten van Oostende uutghecommen zynde ende ligghende in inbuucke, overvielen ten selven tyde x of xii soldaten van onser zyde, de welke zy up den voet massacreerden.

Alzo binnen der stede van Nieuwpoort laghen, onder andre volck van oorloghe. eene partie peerde-ruyteren, de welke somwils haerlieder coursen deden ontrent Oostende, de viant dit anmerckende, dede graven ontrent de duunen, waer zy passeren moesten, eene groote caverne ofte speloncke, ommé daerinne te moeghen verberghen drie ofte vier hondert soldaten, deckende tselve met doorens ende stroo alzo behendelick alst doenlick was, om ons volck zo te moeghen attraperen. Nemaer alzo twee Inghelsche soldaten verliepen van Oostende, ende quamen an den gouverneur tot Nieuwpoort hem tselve secreet revelerende, wierden aldaer in dienste ontfaen, naerdat men van de waerheyten ten vollen gheinformeert was.

Alzo grave Kaerle van Mansfelt ghetrocken was met tvoelck van oorloghe ^{1593.} in Vranckerycke, zo vooren ghementionneert is, ten secourse van Paris ende de andre van der Ste Ligue, zo wast dat hy binder maent van meye tselve jaer drie ende tneghentich quam met zyn volck van oorloghe nederwaerts naer tlandt van Boullonnois, overvallende zekere stercten houdende voor den coninck van Navarre, danof de lanslieden zeer bevreesst zynde, zommeghe van hemlieden namen de vlucht met haerlieder bestial in andre quartieren. Ende, naer dat grave Kaerle zyn volck van oorloghe aldaer wat gherefreschert hadde, troeck anderwaerf meer wat uppewaerts naer Saint Esprit de Rue, houdende voor den coninck van Navarre; de welcke zeer inderlick vielen die van Abbeville, de welcke zeer instantelick versochten aen grave Kaerle om zyn secours, hem avancerende ten dien sine zekere somme van pennynghen, tot betalinghe van zyne oncosten.

Gheduerende tbelech van Sinte-Gheertrudenberghe, de viant was maeckende, in zyn legheer, een faulce allarme, strydende ende schutgheneerende, houdende jeghens elckandren. tSelve die van der stadt anmerckende, niet wetende offer parcialiteyt in haerlieder legheer was of datter van onser zyde ontset quam, liepen veele van der stadt up eenen torre om tspel tansiene. Waerup de viant met diverssche groote artillerie was schietende, danof datter veele doot ende ghequetst wierden.

Up St Jan-Baptiste dach, tweleke was tsonderdaechs xxiiii tselve jaer xciii, naer dat grave Maurus met zyn volck van oorloghe de voornomde stadt van Sinte-Gheertrudenberghe besloten ende beleyt hadde ghehouden den termyn van drie maenden, ende zeer daerup gheschoten, de vesten vervolt ende dat van onse zyde gheen secours en conste ghedaen werden, dan sommeghe escharmoussen up de schransen, zo voorseyt is, ten voornomden daghe deden daerup drie assaulten, vrouch in den morghenstont beginnende. Danof die van binnen vaillantelick wederstonden de twee; waer dat veel volcx aen beeden zyden was blivende, metgaders veele ghequetst. Maer up den noene, doende tderde assault, hebbende gheen buspoudre meer om haerlieder groote artillerie te moghen ghebruycken, wierden overvallen van den viant. De soldaten van binnen dit anmerckende, als dat de stadt verloren was, troecken ghesaemdelick met haerlieder antroers naer den schrans, de welcke zy daer te vooren up de marct ghemaeect hadden van diverssche materialen, stellende hemlieden ter deffentie

1593. naer haerlieder beste moghenteyt, omme tot eeneghe goede appointementen te moghen gheraken. De borghers, elck abandonnerende zyn gheweer, trocken van der straten, zommeghe naer haerlieder huusen, andre naer eeneghe andre plaetsen, elck om zyn lyf te berghen, zo zy best conden. De grave Maurus dede terstont commanderen als dat de borghers trecken zouden in haerlieder huusen, ende dat hemlieden tleven was gheschonken. Zodat elck trock naer zyn huus. Ende naer veele parlamentacien, de soldaten vercreghen oock haerlieder appointement, als dat zy uuttrecken zouden met haerlieder accoustrementsen, zonder wapenen, dan alleenlic elck eene rappiere, ghereserveert sommeghe van de principale, de welcke aldaer noch ghehouden wierden. Bovendien waren vast gheleyt vier persoonen, de welcke men ten laste leyde, alsdat zy onder andre occasie gheweest hadden van thoverleveren der voornomde stadt tot de C. Magt, de welcke zeer corts daernaer gheexecuteert wierden. De ghequetste soldaten wierden up den voet tsepe ghedaen ende naer Antwerpe ghesonden. Want haerlieder wonden waren zeer begonnen te verergheren by faulte van chirurgienen ende andre secours. Veele van de principale soldaten waren int belech ghebleven, zo van de artillerie van den viant, als andersins. De resterende soldaten int leven waren ontrent de zes hondert, de welcke van ghelycken met schepen naer Antwerpen wierden ghesonden met convoy schepen thaerlieder bewaernesse, updat de schepen van oorloghe, liggende up de stroomen, hemlieden gheen mollest doen en zouden. Naerdien hebben de selve stadt van Sinte-Gheertrudenberghe in alder diligentie ghedaen repareren ende provideren van ammunitie, victuaille ende sterck garnisoen.

Onder den xxvii^{en} juny, twelcke was tsondaechs naer tinnemen der voornomde stede, quammer een schip van oorloghe uut Zeelandt an de schepen van oorloghe, haerlieder complicen, liggende als wachters voor de havene deser stede, hemlieden bringhende tydinghe van haerlieder victorie; danof de voornomde schepen in den havenstont groote ghenouchte waren bedrivende van vieren uut te steken ende haerlieder artillerie af te schieten zeer abbondantelick, ons daermede vertooghende als dat zy goede nieuwaren vernomen hadden. Ghelycke triumphen bedreven haerlieder schepen de welcke laghen in de riviere van Antwerpen ontrent Lillo, houdende de wachte aldaer.

Onder den laetsten der selve maent juny quamen uut Oostende zeer ^{1593.} clx soldaten voetvolck, treckende om haerlieder bejach, ende arriverende ontrent Roosebeke, wierden omrynghet van onse soldaten, eene partie te peerde¹ ende andre te voet, danof datter een goede partye van den viant doot bleef; ende de reste ontquam met loopen, nemende haerlieder refugie naer de busschagen.

Int eerste der maent july tselve jaer xciii heeft ons volck tsiege gheleyt voor de stercte van Crevekuer¹ ontrent de stadt van sHertogenbosch, twelcke de viant was houdende, ende daermede zeer benauwende de voor-
nomde stadt, de welcke zo langhe ghetrauwelick ghehouden hadde met haerlieder eyghen garnisoen voor de C. Magt. Nemaer de viant doirstekende eenen dyck, zodat ons volck omrynghet wiert van den watere, danof datter diverssche verdroncken, ende wierden ghedwonghen tsiege met alder diligentie vandaer te lichten.

Onder den xiiii^{en} july vertrack van hier, by laste van Mynheere van Wacken, vice-admirael, Adriaen Dierycxsen, capitein van der zee, metgaders xxxvi boodtsghesellen, omme naer Vranckerycke, ten verzoucke van den grave Kaerle van Mansfelt, aldaer gheimployeert te werden in de affairen van der oorloghe.

Onder den xvi^{en} july quam alhier inne, van weggen ende ordre van den hove, up den roup als dat de viant up dese stadt was ghedelibereert met zyn fortce te vallen, capitein Jacques Auregart, met zyn compaignie Walen, wesende meest Luyckenaers, in ghetale van hondert vyftich ofte hondert lx hoofden, om tgarnisoen te verstercken.

Onder den 17 july 1593, par commissarissen voornomt, wiert tnagistraet deser stede ghecontinueert: Mynheere van Locre, burchmestre, Snellynck, poortmeestre.

Ten selven tyde wierden by de boodts van de schepen van oorloghe rebellen, wachters van der havene, ghenomen vyf persoonen visschers deser stede; danof datter een int anvallen met een pycke zeer ghequetst wiert, waeraf hy naerderhandt starf. Ende naerdatsy an tboort van haerlieder admirael ghevoert waren, zo wierden twee van de selve visschers over tboort in zee gheworpen. Maer alzo den eenen ansach dat men zynen

¹ Crèvecœur, fort élevé, en 1587; par le comte de Hohenlo, général au service des États.

1593. maet in zee smect, uut grooter vreesende deynsende wat achterwaerts. hem niet wel latende vatten ofte upnemen, doen quammer een andre rabbaut van achtre commende met zyn coutelasse, gaf hem eenen hau up zyn hooft, ende naerdien wiert over tboort in zee ghesmeten, om dat hy tandren tyde alhier ghevaren hadde up de schepen van oorloghe; zeggende zulek last thebben van haerlieder superieurs al over tboort te smyten die ter oorloghe ghevaren hadden.

Onder den xxv^{en} july, twelcke was St Jacobs dach, eene bende Spaengnaerden, van ontrent twaelf hondert, de welcke met andre in Vranckericke ghedient hadden die van der Ligue, trocken af. Commende auwaert naer Artoys, overvielen de stede van St Paul, de welcke int eerste wat resisteerde. Zo datter twee borghers doot bleven. Ende ziende haerlieden fortce te cranck, elc track uutten weghe; de Spaengnaerden maeckende eenen elect, naer haerlieder maniere van doene, ende andre officieren, zeggende tot de borghers als dat zy zonder vreesende zouden wesen, want zy daer niet ghecommen en waren om yemande te pillieren, nemaer alleenlick om tot betalinghe te gheraken van haerlieder verachterde soldee. Z ysommeerden de dorpen ende lanslieden daer ontrent hemlieden up te bringhen alzulcke victuaille ende andre nootsakelicheyte gherequireert, ende oock zommege steden om avancement van ghelde ende ammunitie.

Ten selven tyde zo overvielen de rebellen de schoone passage van Steken metgaders de sterckte, aldaer wesende vyf mylen van dees zyde van der stadt van Antwerpen, hoewel datter volck van oorloghe in lach. De welcke ignorerende de macht van den viant, trocken meest uut om den viant te bevechten, latende de selve sterckte niet wel gheprovideert; wierden overvallen, ghepilgiert ende eene partie verbrant, ende naer zekere daeghen de selve plaetse gheabbandonneert. Zo datter ons volck van oorloghe anderwaerf daerinne trocken. Maer die tzyne quyte was, mochte dat hem selven claghen.

Onder den xxix^{en} july quamen alhier in, up den roup der compste van den viant, twee compaignien Spaengnaerden, sterck wesende beede de compaignien ontrent cxxx hoofden, om tgarnisoen te verstercken.

Onder den voorlaetsten der selve maent, die van Hulstende Axcele overvielen den schrans oft sterckte van Sint-Jans tStene, de welcke ons volck aldaer hadden doen maecken, daerinne begripende de kercke, omme den

viant te beletten van tloopen up tlandt van Waes ende daer ontrent. Waer ^{1593.} dat diverssche soldaten in de foule bleven, ende midts dien tvoornomde landt van Waes, midts tverlies van die ende diverssche andre plaetsen, zeer bloot ende onbewaert stont, thaerliede groote ruyne ende schade.

Int laetste der selve maent july tselve jaer wiert ghesloten ende gheacordeert, naer diverssche communicatiën, zekere treves ende abstinence van oorloghe in Vranckerycke tusschen die van der Ste Ligue ende den coninck van Navarre metten zynen voor den eersten dach van ougst xv^e drientnegentich, alle abstinence van oorloghe den voornomden tydt gheduerende; elck treckende in zyn garnisoen, tplatte landt libre ende vry latende van soldaten; alle uutlanders, volck van oorloghe, te vertrecken naer haerlieder landt; de edelman, doir tlandt reysende, voor wapen ende gheweer niet meer en mach vueren ofte draeghen dan een androer, piestole ende rappiere, de simple soldaet eene rappiere alleenlick; alle steden ende fortressen blyvende wesen bewaert als vooren; gheen andre nieuwe te moeghen uprechten van deene ofte dandre zyde; met diverssche andre poincten ende artielen dienende thaerlieder passificatie; tselve al by elckandren gheconfirmeert ende ghecorroboreert onder den laetsten july tvoornomde jaer, ter plaetsen ghenaeemt la Villette, tusschen St Denys ende Paris; ende tselve overal ghepubliceert onder den eersten dach van ougst daernaer volghende, onderteckent Henry ende Charles de Lorraine.

Ten selven tyde begonste in Inghelandt, binnen der stede van Londen, zeer te verbreden de infectie contagiouse van der peste, danof men seyde te sterven binder voornomde stede xviii^e ofte twee duust ter weke. Die van Calis verboden alle Inghelschen aldaer niet te commen ofte haerlieder bieren ende andre coopmanschap aldaer te senden. Daer trocken veel Inghelschen soldaten uut Vranckerycke naer Inghelandt, midts dese treves, de welcke ten dienste gheweest hadden van den coninck van Navarre.

Onder den tweeden der selve maent van ougst, up de voornomde ende quade nieuwaren, quam alhier inne capitein Pottelberghe, met zyn compaignie Walen van lx hoofden, om tgarnisoen te verstercken.

Ten selven tyde alhier verstaen alsdat de gherevolteerde Spaengnaerden, igghende in Sainet Paul, hadden ghesommeert de dorpen ende lanslieden

1893. daer ontrent hemlieden aen te bringhen alderande victuaille, ende provisie ende oock sommige steden om ammunitie van oorloghe.

Onder den vierden der selve maent van ougst sondt grave Kaerle van Mansfelt, wesende in Vranckerycke, zyne brieven aent hof van hauwaert overe, waer by hemlieden informerende nopende de treves ende abstinentie van oorloghe, aldaer by beede de partyen ghesloten ende gheaccordeert voor den tydt van drie maenden; waerby verclaerst was als dat tvolk van oorloghe. wel verstaende vreemdelinghen, van beede zyden moesten vertrecken uutten lande; verwachtende danof haerlieder advis.

Alzo wy ten diverssche plaetsen hier voren hebben verclaerst, alsdat die van Oostende gheen commoditeyt en waren hebbende om eeneghe nombre van peerden aldaer te onderhouden, eensdeels omdat de wateren al bracq waren, ten andren alsdat de fourage niet wel aldaer om cryghen en was, oock gheen stallinghen, maer schuers ende huusinghen om de soldaten te logieren; dies nietjeghenstaende haerlieder courage daeghelicx augmenterende, midts haerlieder voorspoedicheyt, hebbende zo favorable de fortune doir ons boos ende quaet leven, ondancbaerheyt der weldaden des Heeren, hebben, naer teconquesteren der stadt van Sinte-Ghertrudenberghe ende andre plaetsen, ghezocht haerlieder fortune te vervolgen. Dienvolghende binnen der voornomde stede van Oostende doen maecken zekre stallen voor peerden, ende vercreghen by der zee, commende van Berghen-up-Zoom, de nombre van tachtentich peerden; oock veel fourage ende havere quammer uut Hollandt. Van ghelycken bedwongen zy de lanslieden van onser zyde, woonende daer ontrent, haerliede fourage in te bringhen; twelcke de lanslieden niet en dorsten laten, uut vreesse dat haerlieder huusen ende schueren verbrant zouden worden.

Onder den xi^{en} der selve maent van ougst, in den haventstont, zyn ghetrocken uut Oostende ontrent de vyf hondert volcxs van oorloghe, onder peerden ende voetvolck, doende eenen tocht in Vueren-ambacht, alwaer zy eenen roof haelden van ontrent vier hondert beesten, onder peerden, ossen, coyen ende jonghe vools¹, metgaders diverssche lanslieden ghevanghen. Ende zo ghetrocken metten roof naer tstranghe, doir de havene van Nieupoort, metten vallende watre ghepasseert, ende zondre

¹ *Vools*, poulains.

stoot ofte slach tOostende ghearriveert. Ons peerde-ruyteren, die tot Nieu-^{1593.}poort laghen, quamen uut naer den viant; maer was al te late; tbatement¹ was ghespeelt eer zy daer gherochten.

Onder den xiiii^{en} der selve maent zo wiert verrast ende overvallen zeker peerdevolck, de welcke utter stede van Brugghe waren ghetrocken, up haerlieder aventuere, van tgarnisoen van Oostende, zo peerden als voet volck; de welcke ons volck verspriet hebbende, wierpen de bruggen af waer die passeren moesten. Zo datter wel xxv peerde-ruyteren met haerlieder peerden ghevanghen naer Oostende ghevoert wierden.

Ten selven tyde, alzo de viant in Brabant in meeninghe was, met goeden nombre van peerden ende voetvolck van oorloghe, af te werpen zeker groot convoy van onser zyde, danof ons volck van oorloghe gheadverteert zynde trocken dauwaerts. Ende alzo de viant up zekere passage ontrent de stede van Diest zyn ruste ende refectie was nemende, verwachtende voornomde convoy, wiert up zyn onverzienste overvallen van ons volck, ende wel twee cornetten peerden afghenomen, ende de reste in route ghestelt.

Ten selven tyde quam de grave Kaerle van Mansfelt, met den meesten deel van zyn volck van oorloghe, uut Vranckerycke, achtervolghende de treves vooren verclaerst in dese landen. De gherevolteerde Spaengnaerden bleven noch altyts binnan Saint-Paul, wierden gheprovideert by die van Artoys van thien stuyvers sdaechs voor elc persoon, tot dat zy contentement hebben zouden van haerlieder verachterde soldee. De nombre van de soldaten augmenteerde daghelicx.

Nietjeghenstaende dat de schepen van oorloghe der rebellen continuelick waren ligghende ontrent dese havene, om al te troubleren watter in of uut wilde wesen, zo voren ghenouch verclaerst is, nochtans zo en lieten daeromme, met de bequame strome ende winde, onse schepen van oorloghe uut te trecken tzeevaert inne om aventuere te zoucken. tWelcke altyts gheschiede in der nacht, ziende haerlieder kycworp; treckende meest naer tdiepwatere up de visschers van Hollandt ende Zeelandt; nemende uut de schepen der visschers, naerdatt zy ant boort ende gheintert²

¹ *Batement*, du français ébattement, divertissement, jeu.

² *Interen*, amarrer.

1593 waren , de stierlieden ende principale reeders van den schepen; ransonne-
rende de selve over schip ende goet; latende voorts de schepen, met de reste
van volcke, visschen ofte naer huus varen, zoot hemlieden best ghelegghen
was. Want van de selve schepen mede hauwaerts te bringhen en was niet
doenlick, doir thelet der schepen van oorloghe des viants by groote nombre
up der zee; doende extreme debvoir om ons volck te beclippen¹, als oock
de voornomde haerlieders schepen ligghende ontrent dese havene. Ende
alzo de ghenomde visschers van Hollandt ende Zeelandt thuus commende,
maecten groot rumoer als dat zy groote excessive lasten moesten draghen
tot onderhout van de schepen van oorloghe taerlieders bewaernesse, dies
nietjeghenstaende wierden daghelicx ghenomen ende tot grooten ransoene
ghesteld thaerlieders totale ruïne; inculperende danof de wachters van
der havene als dat zy gheen goet debvoir en deden. Danof die van der
admiraliteyt aldaer zeer verwondert waren, midts dat de voornomde
wachters haerlieders ontschult deden, segghende als dat zy alzo naer tlandt
laghen alst moghelic was. tWelcke die van der admiraliteyt ten besten niet
en consten gheloven, sendende midts dien sommige van hemlieden hau-
waerts an de voornomde schepen van oorloghe, omme van der waerheyt
bet gheinformeert te werden. tWelcke zy daer zynde alzo bevonden. Dien-
volghende ghaven last de selve schepen als dat zy zo niet stille en zouden
bliven ligghen aen haerlieders cabels ende anckers, nemaer voltigieren over
ende weer ontrent de havene. tWelcke zy zo begonsten te doene int eerste
van der maent van septembre xv^e drie ende tneghentich. tWelcke onze
schamele visscherskins wat meer liberteyts gaf om met haerlieders boet-
kins te visschen.

Onder den 16 septembris 1593 overleet deser weerelt burchmeestre der
stede van Calis, mons^r de Gourdan, alias Jambe de bois, Gascon van ghe-
boorte, oudt wel 70 jaren, noyt ghetrout dat men weet; hebbende aldaer
ghegouverneert tzyder tjaer ende 8 january 1557, prinse der zelve stadt
ende pale up de Inghelschen, alwaer zyn been afgheschoten wiert, ende
midts dien aldaer gouverneur ghestelt. Ende, tzyner overlydene, wiert in
zyne plaetse als gouverneur ghestelt mons^r de Vydissant, waer hy oom af
was. out ontrent 57 jaeren, hebbende eene huusvrauwe ende 5 kinderen.

¹ *Beclippen*, attraper, tromper.

Den zelve Gourdan wiert begraven in Onser Vrouwe Kercke, prochie 1893.
kercke der selve stadt.

Alzo de rebellen hadden ghemaect in Vrieslandt, ontrent de stadt van Groenynghen, een zeer sterck bollewerck om de selve stadt te benauwen van victuaille ende andre zaecken necessaire, zo zyn de vroomste borghers der selve stadt, int eerste van der maent van octobere xv^e drie ende tneghentich, metter macht uitgecommen. Zy hebben de selve fortresse afgheworpen ende haerlieder volck van oorloghe daerup ghestelt.

Onder den xxviii der selve maent, up sinte Symonen ende sinte Judendach, in der nacht, zyn ghecommen uut de schepen van oorloghe der rebellen, met boots an stranghe, aen dees zyde van Nieupoort, ontrent veertich gasten, onder boodtsghesellen ende soldaten, passerende ontrent de stadt van Vuerne, treckende zo naer Wulpen, tenderende om eeneghe der ryckste lanslieden te atrapperen ende tot ransoene te stellen. Ende onder andren eenen van haerlieder compaignie, wesende van der zelve prochie, voerde ende vynck zynen eyghen vadere, den welcken met noch andre naer de schepen gheleet wiert. Want zy metter haeste moesten vertrecken, midts dat men overal alarme was cloppende, vreesende betraept te werden.

Ten selven tyde die van Oostende quamen uut met eene cornette peerderuytteren ende een ghedeel voetvolck, ende treckende int landt, haelden wel vyftich beesten, onder peerden ende koyen, treckende metten roof doir de havene van Nieupoort anderwaerf vanwaer zy ghecommen waren.

Onder den ii^{en} van novembre tselve jaer xcxi arriveerden alhier, commende van Antwerpe, twee hondert boodtsghesellen, omme alhier te varen up de schepen van oorloghe van de C. Magt, welke gasten gheleghen hadden up de schepen van oorloghe in de riviere van Antwerpen, van Mechelen, ontrent S^{ic} Bernaerts, St Willeboorts, omme te beletten de coursen des viants.

Ontrent ten halfsten der selve maent van novembre zo quamen de rebellen van Zeelandt, met graef Maurus, haerlieder overheere, volghende de preparatie ende conspiratie by hemlieden langhe daer te vooren ghe-raemt ende ghesloten, om de stadt van Brugghe te invaderen, schieden van Vlissinghe met diverssche schepen met volck van oorloghe, deden de mare loopen van vyf duust. Nemaer alzo de wyndt zeer stille bedeech als zy in zee waren, zo wast laete eer zy overgherochten, ende quamen aen

1593. landt tusschen Sluus ende Damme, marcherende doir creken ende onbekende wegghen, doir faute van goede guyden, ende oock eenen grooten reghene daer overcommende, in dangier wesende van vele van hemlieden te verdryncken, midts dat zy dickmaels zeer diepe doir twatre moesten passeren. tWelcke graef Maurus niet wel en behaghede, ende dat den dach anquam, midts dien niet en hadden connen utrechtten. Alzo de upperste Heere zulck een groot quaet niet en wilde permitteren, zo track de viant anderwaerf te rugghe vanwaer hy ghecommen was. In de vaert van Oostkercke lach een schippre met zyn schip, twelck was een langhe platboomsche schuute, voerende wel acht ofte neghen hondert zauts, de welke daer tot Brugghe zaut ghelost hadde ten diversschen stonden, twelcke hy uut Zeelandt aldaer was bringhende, omme midts dien alle zaecken te bet te bespieden. Hy was van Brugghe gheboren, nemaer wonachtich binnen Vlissinghe, ghenampt Wouter Martins ¹, gheseyt Schippretandt, oudt ontrent xxxviii jaeren, tvoornomde schip was expres laten maecken om tselve exploict te wercke te legghen. Hadde met den viant gheconveniirt tselve schip te legghen ontrent het hecken van der poorte, omme met diversche instrumenten tselve te myneren; hebbende in zyn schip diverssche masten, sparren ende peylen om danof eene brugghe te maecken up tvoornomde schip, omme tvolck van oorloghe daerover te loopen, ende zo in de stadt te bringhen, up de belofte die hem ghedaen was alsdat hy sergant major zoude ghemaect werden naer teffectueren van den exploicte, waertoe hy alreede diverssche moeye accoustrements hadde bestet te maecken. Maer naer tfulgieren van desen anstel, ende up truoer van der ghemeente, desen Schippertant wiert gheapprehendeert, ghexamineert by der wet, waer dat hy zyn excuse dede nauwers afte weten van tguent men hem vraghende was. Emmers, naer veel interrogatien, Mynheeren lieten hem alsdoen vertrecken naer zyn logist, midts hebbende twee shadebeletters voor zyne gaerde. Binnen middelen tyden men visiteerde tvoornomde schip, waer men bevont de voornomde instrumenten, ende oock breeder accusatien tzyne laste. Wiert dienvolghende

¹ On lit à ce sujet dans le compte de l'écoutète de Bruges : A maistre Nicolas le Blon, exécuteur de la haulte œuvre dedans ladite ville de Bruges,

pour avoir pendu et estranglé sur le Bourg Wouter Martens, traite, III liv. p.

anderwaerf by Mynheeren ghedaen haelen ende by tortuere wel scherpe-^{1393.}lick gheexamineert, waer dat hy tvoornomde exploict al verkende, alzo gheraemt was. Dienvolghende wiert zyn proces ghemaect ende ghecondempneert metten bast gheexecuteert te worden. Daer wiert up den Burch, voor tsepen huus, een potence gherecht ende daeranne ghehanghen den voornomden Schippertant, in plaetse van te wesen sergant. Binnen zekere daeghen hiernaer wiert van ghelycken aldaer gheapprehendeert eenen Inghelsman van gheboorte, maer zeer langhe binnen der stede van Brugghe woonachtich gheweest, ende ghetraut wyf ende kinderen. Commende voor justitie, naer diverssche interrogatien, confesseerde onder andren als dat hy, ten tyde deser conspiratie, van eenen zynen vrienden uut Zeelandt ontfanghen hadde eenen brief, mentionnerende onder andre, waert by also dat hy by nachte aldaer eenich rumoer ware hoorende, hem daarmede gheensins te onderwinden of te troubleren, nemaer in huus blyven ende wel ghesloten houden, hem en zoude gheen quaet gheschieden; twelcke de zelve Inghelsman tmagistraet niet vertoocht en hadde. Emmers, naer diverssche examinatien, wat laeten ghaen naer zyn huus, midts hebbende twee shadebeletters voor zyne gaerde. Binnen zekere daeghen daernaer twyffelende dat zyn stick ten besten niet afloopen en zoude, begheerde van zynder huusvrauwe eenen schoonen craghe, segghende: ic moet anderwaerf voor Mynheeren wesen. Is naerdien in zyn plaetse gheghaen, alwaer een steenput was staende. Is daerinne ghespron- ghe ende hem selven verdroncken. Men moet by experientie ghenouch bemercken de vruchten procederende van die schoone paspoorten ende licenten die men overal zo liberalic es uutghevende, zo by dit als andre voorgaende exploicten ter grooter advantage van den viant, de welcke niet en tendeert dan om zyn quaet upstel te effectueren, de steden ende stercten der C. Magt met subtylheyte te overvallen, de goede subjecten te ruyneren, de quaetwilloghen, de welcke hemlieden noch stille zyn houdende doir vreesse van justitie, aen haerlieder zyde te trecken, andere wanckelbare met gheloften van groote staten ende officien hemlieden te provideeren, andre om de groote trafficque ende neerynghe onder hemlieden regne- rende. Want zy overal de navigatie zyn hebbende, als Spaengnen, Por- tugal, Vranckerycke, Inghelandt, Schotlandt, Oostlandt, als wesende heeren van der zee; hemlieden behelpende met *telle quelle* attestatien in de

4593. landen van Spaengnen ende Portugal, ofte onder den naem van Heemdenaers, Hamburgerghers, etc.; also bringhende alderande goedynghen ende coopmanschap in haerlieder landt, stellende daerup groote impositien om het uitvoeren van de selve, ende auwaerts transporterende; moete de selve goedynghen van ghelycken draghen de impositien van deser landen, de welcke oock niet cleyne en zyn. tWelcke al is redonderende tot grooten griewe ende benautheyt van den ghemeenen buyck, te meer zittende zonder trafficke ofte neeringhe, belast met groote garnisoenen ende soldaten, alderande provisie hooghe ende diere moeten coopen, ter occasie van alle die tribuyten ende gabellen, namelijk een vat wyns Bordaux, twelcke men voormaels placht te coopen om vyf ponden grooten tvat, alsnu XLIII, XLIII l. grooten, de wynen van Rouchelle ofte Petauwen om drie ponden of III l. x s. gr. tvat, alsnu XXIII l. xxv l. tvat. Als van Baunen, Orlensen, Ansserosen ofte Parisen en wierden hier gheene ghebrocht. Want zy niet passeren en mochten, midts de troublen in Vranckerycke. Nu daertoe ghevoucht de imposten, assisen ende nieuwe middelen van dese landen, zodat men moeste betalen voor elcken stoop Bordauchen wyn XXII, XXIII stuyvers. De Rynsche deylwyn ¹ tAntwerpen, Bruessel, Mechelen ende andre steden golt vi schellinghen grooten den stoop. Voorts up de tarwe ende broot, coorne alhier, ontrent de twintich stuyvers van de raziere, als men tselve ter muelen dede; twelcke nyemande, noch rycke, noch schamele, ghederven en can. Voorts van alle de beesten dieder gheslegghen wierden, oock van alle melckoyen ende alderande leeftochte, danof grootelicx te beduchten is als haerme landen in de subjectie ende miserie blyven zullen, alwaert zy dat de C. Magt domineerde over alle zyne landen. Want die ontfanghers, als vindende dat voor haerlieder proffyt, gheven tclaghende ghemeente voor andtwoorde, segghende: ghylieden hebt dat upghestelt omme te onderhouden ulieder rebellie, waeromme en zoude de C. Magt tselve niet ontfanghen ter occasie der groote excessive oncosten by hem moeten supporteren ter occasie van de zware oorlogghen ghedwongghen wesende te vocren ter defentie van zyne landen? Dus mach men bemereken ende considereren tot wat miserie ende calamitheyt dese landen ghefallen zyn ende gheweest hebben dese xxviii jaeren;

¹ *Deylwyn*, vin vendu en détail ou vin des vallées.

danof alsnoch cleyne apparentie te verwachten is van beteringhe, ghe-^{1893.}meret dat de viant ons de oorloghe is doende met onsen eyghen ghelde; ten zy dat de upperste Heere, wie alle zaecken vermach, ons allende belieft te respecteren ende remedieren.

Up Sinte Niclaes dach, vi decembris, tselve jaer drie ende tneghentich, in der nacht, quam de viant van Ostende, zo peerde-ruyteren als voetvolck van oorloghe, tot Hadynkercke gheseyt Hoyinkercke, eene schoone passage ende prochiekercke, beroovende ende brandende de selve passage, ghereserveert een huus of twee. De kercke bleef oock ongebrant, midts dat zy den tyt ofte spacie niet en hadden, ende niet uut devotie; loopende overal, verbrandende diverssche schoone pachtsteden, schueren vol graens, versaemende oock groote nombre van beesten, men seyde wel ontrent de x^c onder peerden, volen, koyen, schaepen ende zwynen, ende onder andren eenen trop schapen van ontrent vier hondert, competerende de religieusen der abdie van den Dunen, de welcke hemlieden hilden binnen der stede van Brugghe, overmidts de abdie al gheraseert int eerste van de troublen. Zy namen oock mede den berkier ¹ van den selven trop schapen, omme die te bet voorts te ghecryghen. Ende commende dus met haerlieder roof lanx stranghe, om te passeren de havene van Nieupoort, twater was zo groot ghewassen, midts dat zy er zo langhe onderweghe gheweest hadden, dat de schapen ende zwynen meest al verdroncken. tVooromde cudde metgaders den berkier dreven naer de zee toe. Veele van de koyen quamen te rugghe naer haerlieder wuenste vanwaer zy ghecommen waren. Want tvolck van oorloghe hadde werck ghenouch haerlieder lyf te sauveren met de peerden, zo van haerlieder peerden als die zy gheroofft hadden int landt. Is te presumeren als datter diverssche soldaten oock naer zee toe dreven; in somma, dat zy groote schade ghedaen hadden ende tot hemlieden cleyn proffyt.

Int laetste der zelve maent van decembre wast overal, zo wel int oosten als int westen, up cen subyt, zo groote storm ende verlegghen vaerweder up der zee, als men in menighen tyt gheweten en hadde. Danof bedorven groote menichte van schepen metten volcke ende coopmanscap, alzo men overal groote menichte van menschen up der zee vont drivende, zo wel in

¹ Berkier, berger.

1594. de wester zee alst oostwaert. tWelcke tot groote schaede was redonderende, principalick om tvolck ende oock om de schepen ende coopmanschap.

Onder den xxvii january int jaer xv^e vierentneghentich, in der nacht, quamen uut de schepen van oorloghe der rebellen, ontrent den baeck, met eenen boodt an straghe, ontrent xxv gasten. Ende quamen een quartiers myls naer Grevelinghe, ten huuse van eenen Guillame de Meestre, pachtre van den prelaet van Clemmeres¹, twelcke een sterck huus was. Maer braken daerinne met diverssche instrumenten, die zy mede brochten. Ende metter assistentie van zommeghe van hemlieden, die daer bekend waren, be-roofden tselve huus, zo van ghelde als andre van de ghereetste partyen. Aldaer namen den voornomden pachtre mede naer de selve schepen, ende voerden hem binnen Oostende, alwaer hy boven tvoornomde verlies ende ruyneghesteltwier tot ranssoene tusschen de drie ende vier duust guldens. Want zy useerden voor eene manniere van doene als zy persoonen hy de weghe vonden de welcke niet en vermochten yet te gheven, staken die doot ofte verdroncken die in dycken ofte vaerten.

Ten selven tyde alhier verstaen alsdat ons christene princhen gheobti-neert hadden in Boheima zekere victorie up de Turcken, wel versleghen hadden ontrent de xxvi duust mannen ende inghenomen diverssche steden.

Onder den voorlaetsten january tselve jaer, twelcke was up eenen son-dach, arriveerde binnen der stede van Brucsele, daer men langhe naer verwacht hadde, de nieuwe gouverneur Ernestus, erdtshertoghe van Oostenryck, hertoghe van Bourgoignen, grave van Tyrol, etc., gouverneur generael van dese Nederlanden. De welcke met grooter triumphie ontfan-ghen wiert; alwaer diverssche schoone tooghen ende personnagen ghe-maect wierden tot eere ende love van den huuse van Oostenrycke, ho-pende een hende zoude maccken van dese inlantsche oorloghe metter hulpe des Heeren, als weesende noch een vroom clouck personnage van der oude van ontrent de veertich ofte xli jaeren, broeder van den keysere present.

Onder den x^{en} van maerte tselve jaer xciii vertrack grave Kaerle van Mansfelt uut thof deser landen naer de frontiere van Vranckerycke, alwaer

¹ Abbaye de Clairmarais, ordre de Citeaux, près de Saint-Omer.

ons volck van oorloghe was ligghende, om ghesaemdelick voorts in Vranc-^{1594.} keryck te marcheren ten secourse van die van der Ste Ligue.

Onder den xxii^{en} der selve maent trock de coninck van Navarre met zyn volck van oorloghe binnen der stede van Paris, alwaer hy wel ontfanghen was, volghende het accort met elckanderen ghesloten. De Zwitsers, als hebbende de wachte, hierof ignorerende, resisteerden int eerste; maer wierden overvallen door de menichte, ende diverssche verslegghen. Hy be- loofde die van Paris eene goede partye van zyn volck van oorloghe daer uut te senden thaerliedder verlichtinghe.

Onder den xiii^{en} van april tselve jaer xciiii arriveerde alhier een com- paignie Spaengnaerden, onder den capitein s^r Sappaters, sterck ontrent lxxx hoofden, omme te renforceren tgarnisoen alhier, up den roup ende menassen van de rebellen, onse vianden.

Onder den xviii^{en} der selve maent, metten ghetyde van den voornomden dag, quamen de schepen van oorloghe der rebellen, in ghetale van xiii ofte xiiii, ligghen voor de havene deser stede, alzo zy vyf voorghaende jaeren hadden ghedaen, om al te troubleren watter inne ofte uut varen wilde, blivende stille ligghen an haerliedder hanckers ende cabels. Zodat de haerme visschers niet en mochten visschen; danof haerliedder vrouwen ende kinderen groote haermoede moesten lyden. Ontrent Grevelinghe lagghen oock drie van haerliedder schepen van oorloghe, van ghelycken voor Nieupoort oock drie schepen.

Int laetste van der selve maent van april quamen die van Oostende, met zekere nombre van peerden ende voetvolck van oorloghe, voor de sterckte van Snaeskereke, ontrent Oudenburch. Want overal sterckten met den oorloghe onderhouden wierden, om te beletten tloopen des viants. Ja, men telder wel twaelfve tusschen Brugghe ende Nieupoort. Dies nietjeghen- staende deden noch haerliedder spronck, reysden int landt alsnu alsdanne; want in der nacht en keecker nyemande utte. Welcke voornomde sterckte van Snaeskereke de viant, naer zekere parlementeren, innam, latende de soldaten daer uuttrecken met haerliedder gheweer. Ende zy trocken in de busschagen om hout ende synckrys, omme haerliedder wercken, zo jeghens de zee als elders te repareren. tWelcke zy voerden met schuyten naer Oostende. Ende alzo zy besich waren met haerliedder werck, zo was men sendende uut de garnisoenen deser stadt, der stadt van

1594. Grevelinghe ende Brouckburch, zekere nombre van soldaten voetvolck, oock die van Brugghe ende andre plaetsen zeker peerdevolck, de welke escharmousseerden jehens elckanderen. De viant hadde zekere veltstuxkins up een schuutte, danof zommeghe van ons volck doot bleven, andre ghequest van ghelycken; bleeffter oock van partye adverse. De selve considererende als dat de plaetse voor hem niet houdelick en was, stacken de selve in brande, nemende daeruut wat hem aenstont, ende raserende metter haeste, trocken anderwaerf naer Oostende, vanwaer zy ghecommen waren. Ons volck deden alle debvoir om de selve sterckte te repareren ten beste doenlick, providerende van ammunitie, victuaille ende andere necessiteyt, om de selve plaetse te moeghen bewaren. Want de viant, midts hebbende groot ghebreck van houtte, dede alle debvoir de selve plaetse te weeren. Daer quamen oock binnen Oostende, ten selven tyde, zeven schepen met volck van oorloghe Inghelschen ende Franssoysen, de welke ghedient hadden den coninc van Navarre. De soldaten van de sterckte van Snaeskereke trocken naer de stadt van Brugghe, alwaer haerlieder capitein was. De welke zekere daeghen aldaer zieck hadde gheleghen, midts dien up de selve sterckte niet zynde, als de viant daer vooren was. Den lieutenant ende sergant wierden vast gheleyt; ende huerlieder proces ghemaect zynde, wierden beede onthooft, omdat zy dezelve plaetse den viant zo overghelevert hadden, zonder grooten noot; want men alle debvoren zoude ghedaen hebben om hemlieden te secoureren; want de viant daer niet langhe in conde nestelen.

Ten selven tyde trocken ons volck van oorloghe voor de fortresse van Koevoorde, ligghende ontrent de stad van Groenynghen in Vriesland, waerup de viant zeer sterck lach om de voornomde stadt te benauwen, dewelcke zo langhe ghetrauwelick ghebleven waren onder de obediencie der Magt, hemlieden onderhoudende met huerlieder eyghen garnisoen. De viant dit vernomen hebbende, vergaderde al zyn fortce ende trocken dauwaerts, zodat ons volck ghedwonghen wierden, naer diverssche escharmousen, vandaer te vertrecken binder maent van meye xv^e, xciiii. De viant zyne fortune vervolghende, legde siege voor de voornomde stadt van Groenynghen, hebbende karroy ende landsvolck daer ontrent zeer ghewillich, mits dat zy daeghelicx zeer gequollen waren, volghende de groote privelegen de welke die stadt hadde, als datter niemande

cenich upslach van gheenderande ware en vermochte te doen, maer 1594.
moeste alvoren ghebrocht worden binder zelve stadt van Groenynghe.

Int laetste der selve maent van meye, tvoornomde jaer, alzo grave Kaerle van Mansfelt, met zyn volck van oorloghe, zekeren tyt ghelegen hadde voor een stedekin genaempt Chappelle, ligghende ontrent Sinte Quintins, in Vermandois, ende tselve beschoten hadde met groote artillerie, gaven hemlieden over in anden van den grave, stellende daerinne zyn garnisoen.

Int laetste der maent juny tselve jaer, naerdats grave Kaerle zeker rencontre ghehadt hadde met tvolck van den coninck van Navarre ende zeer gheescharmouset hadde, alwaer diversche an beede zyden bleven verslegghen, quam anderwaerts met zyn volck van oorloghe naer Artois, latende tvoornomde stedekin van Chappelle wel gheprovideert van garnisoen ende ammunitie.

Onder den tweeden july tselve jaer xv^e miii^{xx} xiiii, naer tsluuten van der rekenynghe deser stede, wiert by den gouverneur Francisque Aguillar Alvarado, ende joncheere Regnier Gardins, bailliu, by commissie vernieut tmagistrat deser stede, mynheere van Locre ghecontinueert burchmeestre ende Jac Lauwereins ghecreert poortmeestre.

Ten selven tyde, alzo grave Kaerle van Mansfelt hem vont binnen Bruessele, by zynen vadere, wiert gheresolveert alsdat de grave van Fontes¹ zoude commanderen over tvolck van oorloghe, twelcke de voornomde Mansfelt hadde ghelaten in Artois.

Onder den xviii^{en} der selve maent, naer dat de grave Maurus dus langhe met zyn volck van oorloghe tsiege hadde ghehouden voor de stadt van Groenynghe, hoofstade van Vrieslande, ende die zeer benaut, ende datter gheen secours en quam, ghaven hemlieden over by accorde in handen van den voornomden Maurus, midts betalende de oncosten van zyn legher voor twee maenden. Dese nieumaeren verhoort zynde, zo by de schepen van oorloghe van de rebellen, ligghende in de riviere van Antwerpe, als by dese coste, maecten groote ghenouchte van vieren ende schieten.

Ten desen tyde, naer dat de commissarissen langhe gheoccupeert hadden gheweest binnen der stede van Saint Paul omme de afrekeninghe te

¹ Le comte de Fuentes.

1594. maecken van de ghemeutineerde Spaensche soldaten aldaer, zo vooren ghementionneert es, wesende, zo men seyde, ontrent de xii^e, boven dien in een andre quartier in Heneghauwe, wierden vol betaelt. Ende hebbende tghelt ontfanghen, hoewel zy ghedestineert waren in den dienst van de Mag^t in andere plaetsen, trocken hauwaert ende dauwaert uutten lande, hoewel tselve buuten dhordre ghecostumeert; want naer de rechten militaire, de selve achterhaelt wesende, de Mag^t vermach die te pugnieren metter dood. Daer trocker veele doir Vranckerycke naar Spaengnen; want de officieren van den coninck van Navarre gaven hemlieden paspoorte thaerlieder begheerte; want zy en begheerden niets beters dan de selve uutten lande thebben, alzo wy doen met de Ingelschen die van Oostende verlopen.

Onder den xxv^{en} der selve maent july tvoornomde jaer xciii, sint Jacobs dach, ontrent de middernacht, alzo de gouverneur deser stede Francois d'Aguillar Alvarado, met zynder huusvrauwe, ghereyst was naer Nieu-poort, zo mutineerde tgarnisoen der Spaengnaerden deser stede, om de achterstellen van huerlieder soldee, jaeghende ende bedwynghende uutter stede te trecken alle de officieren ende capiteinen te vertrecken, van ghe-lycken Auregard, capitein van zeker compaignie Walen, Lukenaers, alhier ligghende in garnisoene, moverende deselve soldaten oock met hemlieden tot goet te bringhen, slaende de trommelen overal, roepende : alarme! alarme! schietende ende loopende doir al de straten, makende eenen elect ende voorts alle andre officieren, naer huerlieder begeerte. De inwoonders dit rumoer hoorende ende niet wetende de occasie, waren zeer bevrees, meenende alsdat de viant de stad was beclommende; maer alzo zy zonder wapen waren, elck bleef in zyn huus, houdende dueren ende veinstren ghesloten totdat zy verstonden de waerheyte van der zaecke. Zy forierden den elect in thuis up de Cruysstraete, boven hanghende uut de veinstre een tapyt ende een cussen, om hem daerup te rusten, ende tallen tyden van den daeghe ende oock in der nacht ten anhooren van huerlieder verzouck, slaende de trommelen ende schietende af huerlieder callibers. Men moeste hemlieden up den voet provisie doen, hebbende van thien stuyvers daechs elck hoofd, twelck tlant van den casselrien ende zom de stede moesten furnieren. Als men dies in ghebreken was, haelden de beesten van der casselrien. De castelein van den castele van Ghendt

quam corts alhier om up al hordre te stellen, ende reet dikmaels over ende 1594.
weer, zo om tmaecken van der rekenynghe, als andre zaecken. De gouverneur Alvarado quam ter diversschen stonden ontrent de stadt, begheerende inghelaten te wesen; maer wiert hem tselve gherefuseert van ghelycke. Mynheere van Wacken, vice admirael van der zee, kwam om hordre te stellen onder zyn zeevarende volck van oorloghe en de schepen, maer en mochte hem niet gheschien. Dien volghende nam zyne residentie binnen Berghen-Sinte-Winnocx met zyn huusvrauwe ende kinderen. Als hy alhier van doen hadde om de affairen van der zee, moeste ghaen logieren up de spey deser stede, staende buiten. De gouvernuer, met alle de andre capiteinen ende officieren Spaengnaerden, trocken tot Nieupoort, alwaer zy ghesfouriert wierden, zonder huerliedder cost, alleenlick zonder meer. Auregardt, capitein van een vendel van 11^e Walen, trock tot Burburg. Zom van zyn volck laghen alhier, andre up de sterecten tusschen Nieupoort ende Houdenburch. De ghuene die hier laghen wierden betaelt huerliedder ordinaire gagen, zonder hemlieden te ondervinden met de ghemutincerden. Maer al die buuter stadt waren, commende hauwaert naer haerliedder garnisoen, moesten anderwaerf te rugghe keeren; de Spaengnaerden en wildense niet inlaten. Zy deden onder de logie, up de Cruusstrate, maecken eenen autae, afgheschut met gordinen, alwaer zy daeghelix by haerliedder pater messe deden clebreren. Niemande en vermochte eeneghe brieven uutter stadt te draeghen ofte inbringhen dat zy wisten, moesten alvooren ghevisiteert werden. Alser eenighe brieven quamen adresserende an den elect, deselve moesten publyckelic by den secretaris van den elect boven an den veinstre ghelesen werden, voor al de soldaten, dewelcke met een alarme by de trommelen aldaer versaemt waren. Als de selve hemlieden wel ghereyden, zweghen al stille; ter contrarie de selve naer haerliedder begheerte niet zynde, riepen al tsamen overluyd. Sommeghe van de brieven wierden gheschuert, andre verbrant ende ten veinstren uutghesmeten al brandende. Zy wilden up alle zaecken hordre stellen naer haerliedder mode. tMagistrat ende onse officieren hadden daeghelix groote ruse, alzo men ghemcenelick ziet ghebueren daer tghemcente commandeert. Ende alzo de schepen van oorloghe van die van Hollandt ende Zeelandt, rebellen van zyne Magt, continuelick waren ligghende voor dese havene ende van ghelycken voor de havene van Nieupoort, om al te

1594. schutten walter inne of uut wilde varen, wy waren altyts bevreest dat de viant by den lande ons zoude hebben commen bestoten ¹. Twelcke, midts dese parcialeteyt ende sobre ordre, wel doenlick was, hadde ons de upperste Heere niet beschermt. Ende oock personen passanten ende andre waren de stadt schuwende, vreesende altyts meerder troublen. Zodat de neeringhe van der poorters ende habitanten daerdoorc vercranckt was, te meer als langhe gheseten hebbende zonder winninghe ende ghelest met soldaten.

Onder den xi^{en} van der maent van ougst xv^e viere ende tneghentich vertrocken van Bruessele, naer tquartier van Luxemburch, Ernestus, grave van Mansfelt, men seyde voor al; ende graeve Kaerle zyn zone volgde corts daer achtre.

Onder den xxvi^{en} der zelve maent van ougst liet Zyne Alteze uutghaen een placcaet waerby gheordineert wiert, overmidts diverssche abusen bevonden by de paspoorten van de licenten, voormaels toeghelaten, dat men van nu voorts zoude useren van gheene andre, danne onderteckent van Zyne Alteze, de welcke men alle man zoude verleenen om te trecken by den viant voor drie ofte vier maenden, midts betalende voor de contrezeghel ende depesche thien guldens voor elcken persoon. Ende nopende de solliciteurs van de zelve paspoorten, de welcke voormaels zeer gheexcedeert hebben int ontfanghen van haerlieder sallaris, en zullen voortaan niet meer moghen nemen ofte heeschen dan twee guldens van elck pasport ².

Binder maent van novembre tvoornomde jaer m^{xx} xiiii, die van Oostende, in ghetale van twee hondert volck van oorloghe, quamen in der nacht tot Nieukercke by Ypre, beroovende tselve dorp ende verbrandent, leedende ghevanghen met haerlieder naer Oostende de principale inwoonders, omdat zy, volghende tverbod van den hove, gherefuseert hadden te betalen contributie, also zy daer te vooren beloofd hadden ende betaelt, om in haerlieder goet te blyven zitten.

Ten desen tyde ontboot de coninck van Navarre, wesende coninck van Vranckerycke, aen den gouverneur deser landen, als dat men alle de Spaengnaerden ende andre volck van oorloghe uut trycke van Vrancke-

¹ Bestoten, attaquer.

² Imprimé par Velpius, 1594.

rycke zoude weeren. Daer neen, dat hy declareerde den coninck van Spaengnen overal zyne landen der oorloghe. Ende corts daernaer, die van Calis deden de oorloghe publiceren, wel tot haerlieder groote schade ende afbreken van alle traffike, daer zy van te vooren in alle neeringhe ende voorspoedicheyt zaten met alle natien, ende gheene vreemdelinghen en vermochten eeneghen upslach van goede te doene, ten moeste eerst doir haerlieden anden ghaen ende passeren.

Ten selven tyde vertrocken van voor dese havene de schepen van oorloghe van de rebellen van Hollandt ende Zeelandt, naer dat zy den ganschen zomere daer gheleghen hadden, schuttende al watter uut of in wilde wesen. Ja, de haerme vischerkins met haerlieder cleyne bootkins vischende lanex den lande, om haerlieder huusvrauwe ende kinderen te onderhouden, wierden daeghelicx ghevanghen ende tot ransoene ghestelt, ende medeghevoert naer Vlissinghe.

Tsdonderdaechs den xxiiii^{en} dach van der selve maent van novembre, tvoornomde jaer m^{cc} lxxiii, ten vier hueren in den morghenstont, quamen de Franssoisen, volck van oorloghe, met vyf ofte zes hondert peerden ende ontrent xv^c voet volcx ontrent de stede van St Omaers, om de selve stadt te invaderen. Brochten mede zekere leeren, de welcke in melcandren vougden met ysere pinnen, voorts handtboomen, wyndassen, yseren mortieren ghevolt met buscr uut, om met vysen de selve vast te maecken ontrent de sloten, ende grendels van der poortén open te doen sprynghen met peck-stoppen ende andre materialen daertoe dienende. De troupen bleven staende een luttel weechs van de poorte, sendende eene partye vooren om te exploicteren ten fine om minder gheruchte te maecken. Zy waren zo verre ghecommen dat zy van de poorte van Sinte Crois twee poorten open hadden, metgaders de valbrugghe. Daer resteerde maer een poorte ende tvalhecken¹. De viant begonste alreets te roupen: *ville gagnée!* Nemaer alzo de upperste Heere zulek een quaet niet en wilde permitteren, wiert ontdeckt, ende elck man de wapenen. Men speelde terstont met de groote artillerye, schietende naer de troupen, danof te presumeren sommeghe daer bleven. De andre trocken anderwaerf te rugghe naer Marke. tWaren de garnisoen van Calis, Boulongne ende

¹ Valhecken, petite herse.

1594-1595.

Haerde ¹. De duc de Longueville was chieff van dit schoon exploit met noch andre edelen van den coninck van Navarre tot hem. Men bevont naerderhandt als datter wel zes ponden buscrutt was in elck van de voor-nomde mortieren. Daer wiert terstont een ghebot ghedaen dat alle Franssoisen aldaer wonachtich ofte ghelogiert, moesten vandaer vertrecken ten eersten, ende gheen andre in te commen.

Alzo tsaysoen van den ougst van dit selve jaer viere ende tneghentich zeer sobre was, overmidts den continuelen reghen int upwassen van dien, zodat twyntergraen niet en beschoot int dusschen ². Daer men placht thebbene drie razieren en half ofte vier razieren uut hondert schoven, en hadden niet boven eene raziere ofte zes spindt. Dienvolghende was tgraen daeghelix rysende, zo van ghelycken in andre landen, als Vranckerycke en Inghelandt. De tarwe golt hier drie ponden x s. grooten de raziere, de rogghe ii l. xv s. de raziere, de wyntergheerste xx s. xxi s. de raziere, de havere, de welcke men int eerste van den ougst cochte om acht stuvers tspint, golt naederhandt drie schellinghen tspindt ende bet. De selve dierste causeerde ³ oock eensdeel, overmidts tlandt van Artois ende de frontiere van Vranckeryck ghedestruert wierden by tvolck van oorloghe, an beede zyden; zodat die van den platten lande huerlieder refugie moesten nemen in de steden, laetende de landen ligghen onghcultiveert. Ons volck van oorloghe bleef altyts ligghende ontrent Camerycke in diverssche plaetsen, om de zelve stadt te benauwen van victuaille ende ammunitie.

Int eerste van der maent february int jaer xv^e vyf ende tneghentich, zo usurpeerden de rebellen de stadt van Hoes ⁴, ghelegghen ontrent de stede van Luycke, beslutende daermede tpassage van de diverssche landen, ende dat doir quade wachte, zo men seyde.

Onder den xx^{en} der selve maent overleet Ernestus van Oostenrycke, broeder van den keyser, gouverneur deser landen, onlanx alhier ghe-weest hebbende, naer dat hy cranck hadde gheweest ontrent drie daeghen.

Ten selven tyde wiert by de rebellen afgheworpen tconvoy treckende van Brugghe naer Ghendt, diverssche personen ghevanghen ende zekere

¹ Ardres.

² Dusschen, battre le blé.

³ Causeeren, provenir, avoir sa cause.

⁴ Huy, sur la Meuse.

waghens met coopmanschap. Men seyde te wesen die van Hulst ende Ax-^{1896.}cele, die tselve exploict deden.

Binder maent van maerte tselve jaer xve vyf ende tneghentich, wiert, by den bisschop van Luycke, metter assistentie van ons volck van oorloghe, anderwaerf inghenomen de stadt ende casteel van Hoes int landt van Luycke, wesende de rechte passage van de Duutsche ende onse landen, de welcke in de maent february daer te vooren by de rebellen gheusurpeert hadde gheweest. Gheduerende tselve belech hemlieden en wiert gheen onstet ghedaen by graef Maurus. Want hy hadde veele van zyn beste peerdevolck verloren, men seyde wel van zes cornetten naer tinnenemen van de voornomde stadt. Alzo zy trocken met haerlieder principale macht naer tquartier van Francfort, omme te verwachten alzulcke goedinghen ende coopmanschap alsser van de vrye feeste nederwaerts commen zoude; tuelcke alzo gheschiede. Nietjeghenstaende tgroot convoy dat de coopliden hadden om de coopmanschap te bewaren, de viant smeed daerinne met grooter furie, werpende af tvoornomde convoy ende nemende meest al de goedinghen ende coopmanschap, treckende daermede metten roof naer huus, wesende zeer verblyt, hemlieden extimerende voor eeuwich rycke, maeckende goede chiere onder weghe. Maer alzo zy de beste ordre militaire up den wech niet en observeerden, ons volck van oorloghe, tenderende om wat mede te deelen van den voornomden beut, hoewel zy onghelic niet zo sterck en waren als de viant, nochtans hebbent gheaventurert daerin te smyten, ende zo clouckelick anhevallen, dat zy de victorie obtineerden; commende zo met den beut naer huus. Zo veranderde twiel van fortune van deen partie up dandre. Ende alzo de voornomde bisschop van Luycke, metter assistentie van ons volck van oorloghe, de voornomde stadt inghenomen hadde; maer tcasteel, tuelcke noch zeer sterck was houdende jeghens, hoewel die van binnen gheen secours verwachtende, verzochten haerlieder appointement. tWelcke, naer zekere parlementairen, hemlieden gheconsenteert wiert, als dat zy, overleverende tselve casteel, zouden vertrecken zonder wapenen, elck met eene witte roede in zyn ant. tWelck alzo volcommen wiert, de selve plaetsen wel voorziende van garnisoene ende ammunitie.

Alzo de stadt van Antwerpe langhe zonder trafficke hadde gheweest, ende midts dien veele huusen onbewoent, andre gaende ter huere tot

1593. cleynen pryse, causerende de ruïne van der zelve stadt, wiert gheordonneert dat alle vertrocken persoonen moesten anderwaerf commen bezitten haerlieder huusen, up verbuerte van de zelve.

Int laetste der selve maent van maerte. binder vastene in de goede weke, doir die groote tempeesten van wynde ende reghene ende overvloedicheyt van sneewater, vielder zulcker watervloet, commende zo van den Rynstroom als van de Mase, ontrent den weert van Bommele ende Gorkem, diverssche dycken inghebroken ende tlandt inghelopen. Men seyde wel van LX ofte LXX dorpen veel volcx verdroncken, vrouwen ende kinderen, ende wel x ofte XII weerden, twelcke zyn principale dycken om tlandt te bewaren. tWelcke de Hollanders zeere benauden, te meer dat zy gheen stoffe en hadden van synckrys ende andre materialen, om tselve te moeghen repareren.

Onder den v^{en} aprilis xv^c vyf ende tneghentich quamen de schepen van oorloghe der rebellen van Hollandt ende Zeelandt anderwaerf ligghen voor de havene deser stede, in ghetale van x, ende daernaer wel XIII of xv^c, ende voor Nieupoort, die, alzo zy diverssche voorgaende jaeren ghedaen hadden, van al te schutten watter inne of uut varen wilde.

Onder den vii^{en} der selve maent arriveerde binnen Bruessel de duc de Pastranna, commende van Spaengnen.

Ten desen tyde wastzeer tempeestyf weder van sneeuwen, haghelen, wayen ende continuelic reghenen. Men sprack alsdoen zeer van eenich accort van payse, twelcke door zekere personagen zoude beleet gheweest hebben, oock met diverssche prelaten, danof de bisschop van Antwerpe een was. De plaetse der communicatie wiert ghestelt ontrent Tuernaut. De grave Maurus quam ligghen binnen der stadt van Breda. De Hollanders waren daer eensdeels toe gheneghen, om thebben zekere materialen van houte, synckrys ende andre stoffen, om haerlieder dycken te repareren uut onse landen. tWelck scherpelick verboden wiert eeneghe materialen te transporteren om hemlieden te betre tot redene te bedwinghen.

Ten desen tyde sondt de coninghinne van Inghelandt haere brieven an de Staten van Hollandt ende Zeelandt als dat zy met zekere schepen van oorloghe zoude commen, metter eerste commoditeyt, naer Inghelandt, omme ghesaemdelick met haere schepen van oorloghe met den capitein Francois Draeck, de welcke zeer naer claer laghen om seylen naer de

Indien van den coninck van Spaengnen. Waerup de Staten screven voor ^{1538.} antwoorde als dat zy tselve doende tecnemael ghepriveert zouden worden van haerlieder navigatie, zo up Spaengnen als Portugal. Waerup zou gaf voor antworde, of zy niet en wisten alsdat zou coninghinne was van der zee?

Int eersten der maent van meye xv^e xcv, de rebellen van Hulst ende Axcele, in ghetal van ontrent twee hondert, quamen tot Haerlebeke, een half myle van Curtrycke, een fray passage, alwaer eene schoone cannonisie staet. Nemaer de cannonycken, overmidts tdangier der vianden, waren vandaer vertrocken, alwaer lighen in sepultuere drie van de eerste fores-tiers van Vlaenderen; beroofden ende verbranden de selve passage, danof de inwoonders namen de vlucht int landt. De viant trock metten roof duere vanwaer zy ghecommen waren. De voornomde cannonisie bleef onghebrant met Godts hulpe, midts dat de viant zo haest duere track, vreesende bespronghen te wesen.

Int eerste der maent juny xv^e xcv quamen uut die van Oostende in ghetale van ontrent vyf hondert soldaten voetvolck, om eenich exploit te doene, andre seyden om de waghens metten ghelde af te werpen, twelcke up den wech was tusschen Ryssle ende hier, om tghemutineerde garnisoen der Spaengnaerden te betalen. Die van Houdenburch ende andre sterckten daerontrent verhoorende als dat de viant uut was, trocken dauwaerts met sommich peerdevolck, smeten daerinne, danof diverssche verslegghen bleven, ende van onser zyde achte of ix in den anval. De viant trock anderwaerf te rugghe, vanwaer hy ghecommen was.

Onder den xii^{en} der selve maent juny quamen de Franssoisen, volck van oorloghe van tgarnisoen van Calis ende Hardre, in ghetale van ontrent zes hondert, om eenen roof te haelen ontrent Sinte Niclays by Burburch. Ende alzo zy zeer beneest¹ waren om de haerme landthuisen te berooven ende al tbestial by melcandren te jaghien, hebbende eene groote nombre versaemt, de lanslieden namen de vlucht om te ontghaene van ghevanghen te zyne, loopende tsamen, wierpen alle de bruggen af waer de viant overcommen was. Zodat zy verstelt wierden met de beesten, ende niet en consten passeren. Die van Grevelinghe ende Burburch, hieraf gheadver-

¹ *Beneest*, corruption de *beneerst*, *empressés*.

1695. teert zynde, trocken uut een partie van den garnisoene, ende sloughen up den viant; danof datter éene goede partye bleef verslegghen ende veele ghevanghen, de welcke tot Grevelinghe ende Burburch inghebrocht wierden. De reste namen de vlucht, habandonnerende alle de beesten. Zodat de lanslieden de selve meest al recouvreerden.

Ten selven daeghe arriveerde alhier de castelein van Ghendt, met ix of x peerden, ende vier waghens metten ghelde, om de soldaten te betalen, commende van Ryssele met goet convoy.

Ten desen tyde, alzo de grave van Fontes, Spaensche heere, vertrocken was van thof van Bruessele naer de frontieren van Vranckerycke, ontrent de stadt van Camerycke, dede de groote artillerie voeren ontrent Chastelet, om tselve te beschieten ende de voornomde stadt van Camerycke meer te benauwen.

Ontrent den halfsten der selve maent juny wierden alhier gheaprehendeert eenen Thomaes Heindricxson, coopman, ende Willem Pietersson Hoppezack, schippre ende capitein, varende alhier up de schepen van oorloghe der C. Magt, beede gheboren van Amstredam, befaemt alsdat zy dese stadt ghenomen hadden over te leveren in handen van de rebellen. Up welck contract de voornomde Hoppezack confesseerde, zonder tortuere, alsdat hy zekere somme van ghelde up de andt ontfanghen hadde. Zy wierden beeden, ten diversschen stonden, te tortuere gheleyt; maer de selve Thomas was altyts tstick looghende, nietjeghenstaende de ghetughenesse ter contrarie.

Ten selven tyde, alzo die van Ham ontrent Ste Quintius in Vermandois houdende waren voor de Ste Ligue, ende de gouverneur, wesende een Fransman, vandaer ghetrocken was naer Bruessel om de paye van zyn garnisoen soldaten, waerinne dat van onser zyde laghen vier vendelen Napolitanen ende twee vendelen Spaengnaerden, de welcke laghen in de stadt, ende de Franssoisen int casteel, zo heeft, up eenen tyt, de huusvrouw van den gouverneur, metgaders de ghuene die van haer conspiratie waren, binnen doen laten doir teasteel tvolck van oorloghe van den coninck van Navarre. Ons volck int eerste hebben daer zeer jeghens ghevochten, niet wetende hoe sterck de viant was; maer int hende, doir de groote menichte, wierden overvallen ende meest al om den hals ghebrocht. Zommege zwommen doir de vesten ende droughen de nieumaeren tot

Bruessel int hof. De voornomde gouverneur van Ham gevende zyn de-^{1595.} pesche om ghelt te lichten, wesende wech ghereden, wiert zeer dapperlick te poste vervolcht ende achterhaelt. Wiert anderwaerf binnen Bruessel ghebrocht ende vast gheleyt, daernaer gheexamineert up de zaecke, doende grootelicx zyn ontschult alsdat hy nauwers af en wiste; belovende hoven dien, waert zodat zy met goede gaerde hem voeren wilden ontrent de voornomde stadt van Ham, als dat hy de selve stadt in haerlieden handen leveren zoude. tWelcke alzo ghedaen wiert; maer daer wesende, en was gheen apparentie zyne belofte te effectueren; maer was alleenlick ghedaen om tyt te winnen of hy by eeneghe middelen hem hadde connen salveren. Dienvolghende wiert int camp, int aspect van der zelve stede van Ham, den hals ende hooft afgehauwen. Dus mach men considereren wat foy ofte betrauwen datter in de Franssoisen te stellen is, de welke ons noyt duecht en jonden. Alzo diverssche andre steden, niet jeghenstaende haerlieder eedt solemnellic ghedaen totter Ste Ligue, hebben hemlieden zeer corts daernaer, zonder slach ofte'stoot, overgegeven in handen van den coninck van Navarre; waer onse coninck, om te maintenireren de Catholique religie, zo veel schats ghedispenceert heeft; ja, men extimeert meer dan zeventhien millioenen gauts, ende daerenboven zyn beste volck van oorloghe, in groote nombre, gheconsumeert heeft, de welke hy in andre zyne landen wel vandoene hadde. Ja, zyne eyghen patrimoniale landen daerby verloren laten gaen, om hemlieden te assisteren. Men mach considereren de groote ingratitude van dat volck, ende telein respect dat zy hebben tot haerlieder professie, onderhoudt der Catholique religie, zonder de welke niemande en mach ter zalicheyt gheraken.

Ontrent int laetste der voornomde maent juny, de boodtsghesellen deser stede, metgaders de soldaten Walen, trocken hier uutte, ende met hemlieden voughende ontrent vier hondert peerde-ruyteren ende zekere soldaten uut Arthois; trocken ghesaemdelick ontrent de stadt van Calis, alwaer zy vercreghen een goede partie van beesten, te wetene drie hondert peerden, acht hondert koyen, twee duust twee hondert schapen, deylende alzo den beut onder elckandre; waren meest al beesten de welke de Franssoisen gherooft hadden up de frontieren van onse landen.

Ten selven tyde, alzo ons legher lach ontrent Chastelet by Camerycke, metgaders de groote artillerie, ziende dat hemlieden gheen secours en

1595. quam, gaven hemlieden over in de anden van den grave van Fontes, generael van tcamp onser C. Magt. Waermede de voornomde stadt van Camerycke te meer bedwonghen was.

Onder den vierden july xv^c vyf ende tneghentich begonste de castelein van Ghendt, metgaders de andre commissarissen, de betalinghe te doene van dit ghemeutineerde garnisoen. Welcke betalinghe gheduerende drie daghen continuelick was. De borghers wierden oock betaelt ende ghecontenteert van tghuent dat zy de soldaten vercocht ende ghestoffeert hadden up de paye, ende dat doir de goede ordre van den voornomden castelein van Ghendt, hoewel dat hy nochtans een Spaengnaert was. Ende sommige die refuseerden te betalen, dede hy in vanghenesse legghen, segghende tot de soldaten: waeromme en zoudt ghylieden de borghers niet betalen? Ghylieden bedwynet de C. Magt wel tot betalinghe. Ende naer tvolcommen van de selve betalinghe, de voornomde elect maeckte zyne preparatie te vertrecken binder selve maent, ende dat by der zee, met een schip naer Bischayen. Maer alzo de wyndt up tghetyde hem niet wel en accomodeerde, nam andre resolutie, treckende te peerde by lande, met zekere compaignye van vi ofte vii persoonen, naer tlandt van Luycke, ende zo voorts naer Italien, zo men presumeerde.

Onder den ix^{en} der selve maent july arriveerde alhier de voornomde gouverneur, Francois Aguillar Alvarado, ende zyn huusvrauwe, metgaders de andre capiteynen ende officieren, de welcke altyts tot Nieupoort hadden ghelegghen, wesende ghedefroyeert van huushuere, zonder meer. Mynheere van Wacken, met zynder huusvrauwe, quamen van Berghen-Ste-Winnocx. Auregaert, capitein van de Walen, quam van Burburch. Naer tarriveren van den voornomden gouverneur, alle de soldaten versaemden up de Cruustrate met haerlieder wapene in ordre, ende vermochten te trecken onder zulck vendel als hemlieden goet dochte. Daernaer elck trock zyns, tot dat de huere quam van haerlieder wachte.

Men verhoorde alhier ten selven tyde alsdat de vloote van Indien ende Spaengnen ghearriveert was in Calis, zonder eenich quaet rencontre, hoewel dat capitein Francois met de schepen van de coninghinne van Inghelandt, voorts de Huguenotten van Vranckerycke ende guesen van onse Nederlanden, met groote menichte van schepen van oorloghe, dauwaerts gheseylt waren, wel meenende de selve vlote af te werpen, alzo zy

hemlieden wel beroempt hadden. Maer de upperste Heere en heeft zulck ^{1595.} een quaet ende ongherechtigheyt niet willen permitteren. Zodat zy ghefrustreert wierden van haerlieder quaet voorstel. Alle de schepen coopvaerders, de welcke ter dier occasie in Spaengnen ende Portugal ghearresteert hadden gheweest om eeneghen dienst te doene, wierden al gherelaxeert, men seyde wel van ontrent de vyf hondert seylen. Ter welcke occasie tzaut ende andre coopmanschap, commende uut die landen, waren alhier in onse landen zeer upghespronghen, de welcke anderwaerf zeer waren dalende. tZaut, twelcke in Zeelandt hadde ghegolden t zestich, ja, lxx l. grooten thondert, daelde wel up dertich ofte xxxiiii l. grooten, ende andre coopmanschap naer advenante. tGraen was tAmstredam oock gheresen. Naederant was anderwaerf dalende, midts dat danof Maurus, haerlieder gouverneur, niet permitteren en wilde eenich graen uutten lande te voeren, doir vreesse van dierste ofte om andre landen, waer dierste was, noch meer te benauwen. Daer waren diverssche schepen in Hollandt met graen gheladen om naer Westen te commen. Maer moesten anderwaerf ontladen ende uplegghen, in der manieren dat de tarwe golt tot Amstredam om drie oft xxiiii ponden grooten tlast, ende alhier twintich guldens de raziere; de rogghe aldaer om xx guldens tlast, ende alhier xiiii guldens de raziere.

Ten desen tyde wierden toghereet in Hollandt, zo tot Amstredam, Rotterdam als andre plaetsen, diverssche groote schepen van oorloghe, omme vier of vyf hondert mannen tot elck schip. Zy deden de mare loopen onder tghemeente als dat zy ghemunt hadden om eenighe eylanden te bestoten. Zy meenden gaut ofte zelve te vinden.

Onder den xvi^{en} der selve maent july tvoornomde jaer xv^e miii x xv, alzo ons legher ghetrocken was voor de stadt ende casteel van Dorens in Picardie, ende besich zynde in der nacht om de groote artillerie te planten, ter plaetsen best bequame, wiert Valentin de Pardieu, heere de la Motte, capitein van Grevelinghe, utter stadt van Dorens gheroicht met eenen cloot van een musquet in zyn voorhoofd. Van welcke quetsuere hy deser weerelt overleet ontrent twee huere daernaer. Wiens doot zeer beclaecht wiert, als wesende een ghetrouw vassal der C. Mag^t, twelcke hy wel betoocht heeft int beghinsel der troublen deser landen. Godt de heere believe zyn ziele ruste te verleenen! Hy en heeft zyn leven niet ghespaert voor

1595. den dienst van de Mag^t. Voor Oostende, alzo men dat eens meende te bespringhen, wiert aldaer geschoten in een van zyne voeten. Voor de stadt van der Sluus, int belech van dien, wiert afgheschoten zynen rechter haerme, de welke tot Grevelinghe ghebrocht wiert ende aldaer in de kercke begraven, ende nu voor Dorlens in zyn voorhoofd gherocht ende danof ghestorven. Zyn lichaem wiert ghebalsemt ende ghevoert tot St^t Omaers. †Zynen overlyden was ontrent LXIII jaren oudt. Hy liet achtre eene weduwe, zyne tweede huusvrouw, zonder kinderen. Hy hadde by zyne eerste huusvrouw eene dochtre, de welke overleet thueren XVII jaeren. †Lichaem van den voorseyden de la Motte wiert zekere daeghen binnen St^t Omaers boven der eerde ghehouden. Hy hadde oock voor zyn overlyden een schoon testament schriftelick ghedaen stellen.

Alzo ons volck van oorloghe beleghert hadden de stadt ende fortresse van Dorlens in Picardie, zo quamen de Franssoisen zeer int laetste der voornomde maent july, met zekeren nombre van peerde-ruyters ende infanterie, omme de stadt ontset te doene. Maer alzo ons volck danof gheinformeert wierden, trocken daerteghens, ende daerin smytende, metter hulpe des Heeren, vercreghen victorie. Diverssche edelmannen bleven verslegghen, andre ghevanghen, men seyde wel van vier hondert brave peerden ende zes hondert infanterie ende ammunitie van oorloghe; twelcke die van Dorlens zeer deconforteerde.

Ten selven tyde zo mutineerde tgarnisoen, liggende binder stede van der Sluus, wesende Spaengnaerden ende Duitschen, om de verachtthede van haerlieder soldee. †Welcke zeer corts daernaer ghemiddelt wiert by die van Brughe, hemlieden provideerende tot anderstont dat de paye van de Mag^t zoude ghefurniert werden.

Onder den laetsten der voornomde maent july xv^e III^{xx} xv^e wiert by ons volck van oorloghe, danof chieff ende superintendent was de grave van Fontes, inghenomen by assaute, naer datter groote bresse gheschoten was, de stadt ende casteel van Dorlens in Picardie, alwaer wel twee duust soldaten in waren, de welke meest al in de foule bleven met al die wapen droughen. Daer wiert up de voet een verbot ghedaen dat men an gheene kercken ofte gheestelicke persoonen en zoude toucheren, up peine van lyfstraf. Ende met die groote foule tvier ontstac in de selve stadt, zonder dat men conste verstaen doir wiens toedoen. Zo datter eene groote

partye van de huusen afbrande eer men tselve gheblusschen conde, ja, wel de halve stadt. 1695.

Onder den v^{en} der selve maent van ougst wierden gherecht, binnen deser stede van Dunckercke, metten zweerde, den voornomden Thomaes Heindryxson ende Willem Pieteron Hoppezack, beede van Amstelredam van gheboorte. Den voornomden Hoppezack wiert teerst gherecht ende ghequartiert, ende zo in de dootkiste gheleyt. Ende daernaer den voornomden Thomas gherecht, maer niet ghequartiert, ende beede de lichamen up tghewyde begraven, volghende haerlieder groot verzouck, wesende int leven. Nemaer haerlieder hoofden wierden an pertsen ¹ tzeewaert uutghesteken, up de torre ghenamt de Gapaert, tot exemple van andre.

Onder den vi^{en} augusti, alzo capitein Danneel de Costre, met eene vliesche-boodt van oorloghe, by de stadt uutghereet ter oorloghe, wel voorzien van ammunitie ende wel LXXX hoofden ofte persoonen, onder boodtsghesellen ende soldaten, naerdat zy ontrent een maent in zee gheweest hadden om haerlieder bejach, hebbende goeden beut inne ende diverssche prisonniers, zo visschers als coopvaerders, meenende daermede naer huus te commen, ende commende ontrent Blanckeberghe, wiert daer ghejaecht ende omryngelt van neghen schepen van oorloghe der rebellen, ende wonnen hem tlant af. Zodat hy niet stranghen en conste, altyts schietende met haerlieder artillerie, ende hy van ghelycken. Zodat zy afschoten zynen grooten mast metter gaerde, blyvende altyts continuerende tshieten. Zodat tship gans weereeloos bedeech; zyn met haerlieder boodts an tboort ghecommen ende haelden tvolk overe in haerlieder schepen, danof datter diverssche doot waren ende veele ghequest, onder andre capitein Danneel. Al de prisonniers wierden oock ghesauveert, latende voorts tselve schip driven achter zee, twelcke corts daernaer sonck in den gront ontrent Blanckeberghe voornomd. Al dat volck wiert ghevoert by de schepen van oorloghe naer Zeelandt ende Hollandt, alwaer arriveerende wierden stracx ghehanghen ende verworcht aen galghen. Ende also men den voornomden capitein upwaerts leedende was, commende in de poorte der stadt van der Gauwe, gaf aldaer zynen gheest van der quetsuere by hem in zyn schip ontfaen van tshieten van de schepen van oorloghe. Dies

¹ *Pertsen*, perches, poteaux.

1595. niettemin tdoode lichaem wiert mede ghevoert ende upghehanghen als dandre. Men seyde als datter tot Rotterdam wel drie ofte vier en veertich van dat volck upghehanghen wierden, ende de reste in andre plaetsen. De schepen der rebellen, ligghende voor dese havene in ghetaele van xv^e ofte xvi^e, verstaende dese nieumaren, waren zeer verblyt, schietende af al haerlieder artillerie ende vierende staeken, oock up haerlieder groote masten roode flagghen in teecken van bloetstortinghe.

Alzo tlichaem van mynheere de la Motte, capitein ende gouverneur van Grevelinghe, zo vooren verclaerst is onder xvi july xv^e vyf ende tneghentich, gheschoten hadde gheweest voor de stadt van Dorlens in Picardie, wiert ghebrocht binnen der stede van Sinte Omaers, aldaer ghebalsemt gheaccoustreert ende bewaert tot den xi^{en} van ougst daernaer volghende. Alsdoen wiert ghevoert naer Grevelinghe, ende aldaer begraven in de prochykercke der zelve stede, met grooter solemnitheyt ende dienste der kercken. Heeft oock voor zyn overlyden een schoon testament tscriftelick ghedaen stellen.

Onder den xxv^{en} der selve maent van ougst trocken alhier uut, volghende tverzouck van de superieurs van onsen legher, voor de stadt van Camerlycke, omme te imployeren ontrent, de groote artillerie, de welcke men aldaer was plantende om de selve stadt te beschieten. Alwaer zekere groote nombre van stucken gheplant wierden, sommige uutter stede van Dorlens, hondert boodtsghesellen uut den dienst der C. Magt alhier. Daer wierden noch andre stucken ghestelt met volck van wapene up de passagen *à l'aventure* of de coninck van Navarre hadde willen commen ontsedt doen de voornomde stede, alzo men de mare dede loopen, als dat hy daertoe groote preparatie was maeckende.

Ten selven tyde alhier verstaen als dat de grave Kaerle van Mansfelt, admirael van der zee, deser weerelt overleden was van siecten ende cranckheyt hem overvallende, wesende oudt ontrent de vyftich jaeren. Zyn vader Ernestus van Mansfelt, noch levende, voorwaer was een vroom ende clouck man van oorloghe, alzo zyn voornomde vadere oock hadde gheweest in zynen tydt, hebbende de C. Magt grooten dienst ghedaen. Nemaer midts dat desen grave Kaerle tandren tyden ontfanghen hadde by der oorloghe zekere schoten in zyn beenen, was danof debyl, als dat hy niet gaen en conste. Maer moeste altyts ryden up coetchen ofte waghens, somwyls te peerde, maer seldom.

Onder den tweeden van septembre tselve jaer xcv, alzo tvolk van oorloghe van graef Maurus ghetrocken waren ende laghen int lant van Cleven lanx den Ryn, omme de goedinghen van de coopliden ende convoyen af te werpen, wierden by Monsr Dragon, gouverneur van der stadt van Antwerpe ende capitein van der casteele aldaer, met zyn volck van oorloghe gherencontreert ende wel dapperlick gheslaghen. Zo datter veele doot bleven, veele ghequest, andre ghevanghen, ende onder andren Philippus van Nassauen, generael van den peerdevolcke, zeer ghequetst wesende, danof hy up de voet ghestorven is van der quetsuere. Graef Lodewyck van Nassauen, broeder van den voornomden grave Philippus, alzo hy hem naer de foule met zyn peert, nemende zyn refugie, meende te saulveren, is verdroncken. De drossaert van Zeelant doot ghebleven, van ghelycken, coronel Weet, Ingelschman, Paroquet, capitein van tpeerdevolek, de lieutenant van den peerdevolcke met meer dan hondert soldaten, zo doot bleven als verdroncken, drie edelmannen van den graef Maurus ghevanghen, ende wel lxxx soldaten, metgaders vier cornetten peerden, danof veel lanchiers ende arquebusiers, de welcke zy al ghelicht hadden uut haerlieder garnisoen, te wetene uut sommige dertich, andre xxv, naer dat zy groot waren.

Naerdats ons volck van oorloghe overvallen hadde ende inghenomen by assaulte de voornomde stadt ende casteel van Dorlens, tweelcke zy met substilheyte overvielen, want alzo zy het assault wilden doen, zo schoten zy los al haerlieder groote artillerie, zonder dat de selve met eenich scherp¹ gheladen was. Ende met dien grooten smoor overvielen zy de selve plaetsen; want de soldaten van binnen en verwachtten gheen assaulte, zo langhe als men besich was met te schieten. Zodat zy by die middele bedroghen wierden, ende meest al in de keersse vloghen. Ende naerdats de breessen wat gherepareert waren ende de selve plaetsen wel voorzien waren van garnisoen, ammunitie van oorloghe ende andre zaeken daertoe gherequireert, vertrock de voornomde legher naer de stadt van Camerycke, de selve assigierende; alwaer dagheliex noch veel volcx van oorloghe by quam, zo uut Arthois, Eneghauwe, als andre plaetsen. Want die stede hemlieden, metgaders tplatte lant, zeer inderlick gheweest hadde. De zelve legher wiert oock wel gheprovideert van carroy ende alderande victuaille, ende

¹ Scherp, mitraille.

1593. datten redelicken pryse, midts datter goede betalinghe ommeghyne, ende oock dat ons de upperste Heere was verleende de continuatie van commodieus schoon ende drooch weder. Want anders men hadde de artillerie niet connen planten, midts de vetticheyt van den gronde.

Onder den xvii^{en} der selve maent van septembre, naer tvolghende van de rekeninghe deser stede van Dunckerke, wiert by den gouverneur Aguillar Alvarado ende jonckheer Regnier Gardins, bailliu, ghecontinueert het magistraet deser stede.

Onder den xxv^{en} der selve maent, naerdad de artillerie al gheplant was in diverssche plaetsen, by volleen, daer men dat best bequame vout voor de voornomde stadt van Camerycke, zo begonste men eerst bresche te schieten up de mueren der selve stadt in diverssche plaetsen. Alzo men oock daer te vooren met sommige sticken up diverssche quartieren van der stadt gheschoten hadde up alzulcke torren ende kercken, waer die van binnen grootelick inderlick waren met schieten in onsen legher, danof dat onse boodtsghesellen int gouverneeren van der artillerie lof ende prys behaelden, ende wierden wel ghecontenteert. Men zoude zo langhe niet ghetardeert hebben met bresse te schieten up de selve stadt, ten hadde gheweest de groote intercessie van myn heere Lowys van Barlaymont, eerdsbisschop der voornomde stadt van Camerycke, de welcke hem altyts, gheduerende de revolte, aen deser zyde ghehouden hadde, ende alsnu hem continueelick vindende in onsen legher, begheerende zeere als dat men de stadt wat sparen wilde ende niet zo zeer bederven metter artillerie, up hope dat de borghers al haerliedder debvoir zouden doen, volghende zyn vermaen, om tot een goet accordt te commen. Binder wylen dat onse legher aldus ghecampceert lach voor de voornomde stadt van Camerycke, de Fransoisen zochten by alle middelen die selve stadt te secoureren, alzo de hertoghe van Boullon met zyn volck van oorloghe daer groot debvoir toe dede. Dienvolghende wiert dauwaert ghezonden den zone van den hertoghe van Nevers, een jonckman van xix jaeren, met andre edelmannen ende zeker nombre van peerdevolck, de welcke, onder den xv^{en} augusti, in der nacht, in de stadt gherochten, ghereserveert zyne muletten met zyne vessellen ende baggaige; ende sommige andre van der compaignie wierden by tvolck van onsen legher afgheworpen. Ende onder den x^{en} van septembre daernaer, up eenen sondach, up eenen nuchtenstont ten drie hueren, is

aldaer ghearriveert de gouverneur van St Denys en France, gheseyt *Jambe de bois*, metsgaders vier hondert Franssoisen, volck van oorloghe, de welcke al quamen up cleyne peerdekens, die zy namen *bidets*, de welcke onder tfaveur van eenen dicken mist quamen zonder ontdeect te worden van onsen leggher tot by de póorten der selve stadt. Commende an de barrieren, abandonneerende haerlieder montueren, om hemlieden met al der haesten te werpen in de stadt ende te ontghaene tspelen van onser artillerye; danof datter ontrent vyftich by ons volck ghevanghen wierden eer zy al consten in de stadt gheraken. Ende naer dat de gouverneur van St Denys zekeren tyt binder selve stadt hem ghevonden hadde, ende de ordre al overzien, niet vindende daerinne de nombre van de soldaten waermede de gouverneur van Camerycke, Jehan de Montluc, gheseyt Balligny, ghelast was, heeft hem gheseyt als dat hy daerinne de ordre van de Mag^t niet ghevolcht en hadde. Voorts dat hy de artillerye van den viant ghedoocht hadde al te naer der selve stadt te planten, met diverssche andre remonstrancie. Zy waren daeghelicx hemlieden imployerende in de fortificatie ende repareren van de selve stadt, bedwinghende daertoe mans, vrouweh ende kinderen, jaeghende die met corte stocken te wercke. Zy maeckten oock een ravelin, flanckerende om onse schransen ende batterye te crancken. De voornomde gouverneur Balligny dede verzoucken, by een trompet, an den grave van Fuentes, licence om uutter stadt te senden zyne huusvrouwe ende dochtre, danof hem alleenlick gheconsenteert wiert voor zyne dochtre, de welcke naer Vranckeryck gheconvoyeert wiert. Ende alzo doir de langhe continuatie zo van tsiege als daer te vooren by onse troupen van oorloghe al tbelet ghedaen van eenighe provisie daer in te voeren, ende midts dien ghebreck van veele zaecken, principalic van saute ende oock alle zaecken tot dieren pryse, ende tghelt zeer schaers, dienvolghende hadde de voornomde Balligny, over zekeren tyt, veel ghelts doen slaen van copere ende clockspyse, commanderende tselve te ontfanghen, volghende den prys daerup ghenotteert, met belofte dat men metter eerster commoditeyt daer andre ghelt voor gheven zoude; verwachtende daeghelicx de fortce van den conynck van Navarre om hemlieden ontsedt te doene ende van tsiege te verlossen. Emmers dit ghelt van copere, up den schoonen troost ende ghe-lofte by Balligny ghedaen, vercreegh cours ende ghanck, meer uut vreesse dan andersins. De Zwitfers soldaten ligghende in de stadt, in nombre van

4595. ontrent de vier hondert, ende oock andre soldaten wierden van dit coperen ghelt over haerlieder soldee oock betaelt; maer al met quaet contentement, vreesende tquaetste.

Onder den xxix^{en} der selve maent van septembre, alzo ons volck niet up en hilden van schieten, de vroomme capitein La Barlotte, met Mynheere den grave van Bucquoy ende andre volck van oorloghe, assaillierden in der nacht ende namen inne travelin van den vyandt, hier vooren ghementionneert; twelcke die van der stadt zeer bevreesst maecte.

Onder den tweeden van octobre volghende, twelcke was smaendaechs, metten upghane van den daeghe, liet de grave van Fuentes de artillerie spelen van tforte up de stadt ende mucraille, wesende expres gheresolveert van te gheven dien dach eenen furieux assault generael. De borghers anmerckende den noot waer zy in waren, ende versche memorie hebbende hoe die van Dourlens hadden ghevaren, staken thoofft samen, ende resolveerden te appointieren met den grave van Fuentes, als general van der armeye van den conynck van Spaengnen.

Voor de selve stadt dienvolghende kosen up ende onder hemlieden eenen elect, de welcke hemlieden dienen zoude voor hoofft ende voorsprake, adresserende up den voet ghesaemdelick an de Zwitsers, die in de stadt laghen, hemlieden vertooghende haerlieder resolutie, als dat zy daerinne zouden willen condecenderen, omme te eviteren alle periclèn, de welcke voor ooghen waren hemlieden te overvallen, ofte in cas van refuse, zouden tsamen benderen ¹ ende hemlieden ter stadt uutmonstren ². Emmers, naer diverssche arguatie, zo accordeerden zy in de conditien van de selve borghers, zonder te betrauwen up den troost ende schoone woorden hemlieden daer te vooren ghedaen by den voornomden Ballingny ³. Dit rumoer verhoorende mervrauwe de prinsesse van Camerycke, alzo men haer was namende, ende haren man den prinche, ziende als dat haer heerschappie zeere begonste te declineren, trock met alder haesten met haren schoot met veel ghelts naer de Zwitsers, verzouckende als dat zy constant blyven zouden, ende hemlieden en zoude gheen ghelt ghebreken, met veele diversche

¹ *Tsamen benderen*, réunir, coaliser.

² *Uutmonstren*, rayer du contrôle, renvoyer.

³ Jean de Monluc de Balagny, fils naturel de

l'évêque de Valence, gouverneur de Cambrai. Il fut créé prince de cette ville, lorsqu'il se fut réconcilié avec Henri IV.

schoone spraken ende perzwasiën. Nemaer al nietjeghenstaende, de Zwitsers ^{1598.} ende borghers gaven haer cleyn ghehoor, ghaende voorts met haerlieder eerste resolutie. Mer voornomde vrouwe, huusvrouwe van den voorschreven Ballingny, dit anmerkende, trock met grooter gramschap vandaer, vallende in zulke frenesie, danof zou van quade spyte deser werelt overleet binnen twee daeghen daernaer, zo men seyde. Andre sustineerden als dat zou zommich poyson ghedroncken hadde. De voornomde borghers voort procederende met haerlieder voorgaende resolutie, staken up van de rempars zeker signal, waerby betooghende als dat zy begheerden te appointeren. Dienvolghende was men cesserende van meer te schieten up de stadt, ende, doir de demence van sommige personagen, de capitulatie van weghe Zyne Excelence hemlieden ghesonden ende gheaccordeert; danof zy zeer verblyt waren, roupende van de rempars overluyt: *Vive le roy d'Espagne!* metter roode escharpe aen haerlieder hoedts, doende terstont de poorten opene om. tvolck van den coninck van Spaengnen inne te laten commen. Ballingny anmerkende dat tpeerdevolck begonste in te commen, nam met alder spoet, metgaders de andre edelen, metgaders noch diverssche soldaten, haerlieder refugie naer de citadelle; danof, midts de groote haeste, diverssche waren abandonnerende haerlieden peerden om daerinne te gheraken. Ons volck van oorloghe binder stadt zynde, hilden hemlieden modest, zonder ymande mollest te vallen ofte cenich onghelyck te doene, dan alleenlic stellende goede ordre up alle quartier, om de selve stadt, metter hulpe des Heeren, wel te bewaren. Daer wierden alsdoen uut de legher in de stadt ghebrocht xxxvi sticken artillerie. Ende daer wiert gheraemt dat men vollen zoude sommige huusen met eerde staende ontrent de citadelle, omme te dienen voor contre batterie, by alsdien dat de viandt de stadt hadde willen indren, ende oock om voorder te procederen waertoe zy pretenderende waren. Men zeyde als datter in de citadelle wel waren ontrent de twaelf hondert soldaten, ende ontrent de twee hondert peerden. Maer nopende de victuaille, en wasser niet zeer abundant, midts dat de borghers van haerlieder provisie niet en hadden willen scheeden, maer die verborghen hilden; vreesende selve te cort te commen. Men seyde oock datter ghebreck was van watre in de citadelle. Overmidts den drooghe somere diet gheweest hadde, twatre was meest uut ghedroocht. Ende also die van der citadelle hemlieden stille

1595. waren houdende zonder schieten, noch oock van ghelycken verbeydende te verhooren haerlieder intentie, emmers zylieden anmerkende alsdatter luttel hope was eenich secours te verwachten van haerlieden coninck, want hy gheoccupeert was in Bourgoingne jehens den hertoghe van Savoye, ende nopende den hertoghe van Bouillon, waer zy haeren troost zeer up stelden, maer overmidts het quaet rencontre, twelcke hy ghehadt hadde jehens den voornomden grave van Fuentes, met zyn volck van oorloghe, hebbende tsiege voor Dourlens, en dorsten niet meer te vardenen ¹, vreesende anderwaerf in den selven strick te vallen die.... (*déchiré*). Die van der citadelle begonsten te spreken van appointemente van oorloghe voor sommige daeghen. Ondertusschen.... (*déchiré*) moeghen capituleren de conditien alzo men die best accorderen conde. Welcke hemlieden van Zyn Alteze wiert gheconsentert. Ende alzo dese demcnee zekere daeghen anliep, eer zy wel accordeeren conden, zo vertrocken uutter stadt de voornomde Zwitsers, potsmarterende ² ende vervlouckende den voorsyden Ballingny, de welcke hemlieden betaelt hadde over haerlieder soudee met dat schoon payement van copere ende ketels; Ballingny van ghelycken hemlieden weinschende ghelycke benedictien, als dat ze de duvel wech draghen mochte, de raven hemlieden eeten, midts dat zy hemlieden niet en hadden willen massacrereren om zyn querelle te sustineren. Naer datter diverssche artielen schriftelick gheproponeert waren by den voornomden Ballingny metten zynen, waerby begheerende thebben cxx waghens om al haerlieder ghoet ende bagage mede te voeren, voorts haerlieder peerden, al haerlieder soldaerts metter wapene, sommige van de artillerie, met diverssche andre poincten, emmers, naer langhe ende veele disputen, wiert hemlieden by Zyne Excellentie gheaccordeert, omme beter ghedaen dan ghelaten, ende om te eer verzekert te wesen van der plaetse, niet wetende wat infortune datter noch hadde moghen upvallen, als dat zy uuttrecken zouden met haerlieder goet, wapene ende bagaige, met alle de Franssche soldaten, naer Vranckerycke, tot alzulck quartier als zy begheerden. Waertoe men hemlieden stoffeerde wel cxv waghens, voorts alzulcke lanchiers ende andre volck van oorloghe van Zynder Excellentie thaerlieder bewaernesse. Ende zo volbringhende alle conditien

¹ Vardenen, continuer.

² Potsmarteren, jurer.

tot hemlieden gheaccordeert, trocken voorts naer Vranckerycke, tsmaendaechs den ix^{en} van octobre xv^e vyfve ende tnegentich, twelcke was sinte Denys dach Arcopagie, apostel van Vranckerycke. De deuchdelieke prinsesse huusvrouw van den voornomden Ballingny, haer lichaem al ghesuvert ende ghebalsemt wesende, in een kiste met een zwart laken overdeect ende een wit cruuse van sattyn daer overe, wiert mede ghevoert omme te begraven waert hem ghoet zoude dyncken. De borghers van Camerycke waren zeer ontrust met haerlieden coperen ghelt, twelcke zy overal hadden moeten ontfanghen up de voorghaende ghelofte van den voornomden Ballingny, danof datter veele apparent waren gheruyneert te wesen, verzouckende midts dien aen Zyn Excellentie, voor tvertrecken van den voornomden Baillingny, zyn goet aldaer te moeghen doen letten. Maer Zyn Excellentie en wilde tselve niet permitteren, hem excuserende up zyn foy ende ghelofte tot hem ghedaen, ende niet en wilde breken. Hy beschonck den zone van den hertoghe van Nevers, tzyne vertrecke, van een schoon costelic peert, wel toegherust. Ende naer alle behoorlicke ordre ghestelt by Zyn Excellentie, zo in de stadt van Camerycke als oock de citadelle, wel voorsien van sullisant garnisoen, de stadt ende bresche al in reparatie ghestelt, tmagistraet vernieut ende ghestelt in den name van den catholycken coninck van Spaengnen, etc., es anderwaerf vandaer naer Bruessel ghereyst met zyne edelen ende volck van oorloghe, alwaer hy zeer heerlick ende met blysschap ontfanghen wiert, alzo hy wel ghemerierteert hadde, volghende zyne groote debvoir, diligentie ende conste militaire, zulcke plaetsen in zulcken corten tydt, met zo weinich volck van oorloghe, te bringhen onder de obedientie der C. Magt, de welcke men daer te vooren extimeerde inprenable; die van Henegauwe ende Artois verlost van die groote tyrannye ende pillerie van den voornomden Jehan de Montluc, gheseyt Ballingny, als gouverneur der voornomde stadt ende citadelle van Camerycke; maeckende wel zyn rekenynghe de selve plaetsen voor hem zelve te houden ende niemande voor superieur te bekennen, hem namende te dien fine prinche van Camerycke, waer hy nochtans maer en was een bastaert jonghen zonder foy ofte consciencie, haetende alle lieden met eere, ende onderhoudende alle ballinghen, banqueroutiers, straetschenders ende dierghelycke garnimens, zeer prompt int zweeren ende blasphimeren den name des Heeren, incorporeerende alderande goe-

4595. dinghen, zo van gheestelicke als van weerlicke, tgoet lichten van diverssche rycke cooplieden borghers, al onder tdecksel van leeninghe. Ende alsser ymande daer jeghens waren murmurerende, jouch de selve uutter stadt, segghende alsdat zy onbequaem waren tot zynder republicque. Andre dede hy onthoofden ende de hoofden stellen voor de citadelle, alzo de edelmannen useren voor de poorten van haerlieder pallaisen te doen stellen de hoofden van de wilde zwynen; hebbende in alle quartier zyn spyen om hem te rapporteren wat propoosten de borghers van hem houdende waren. Ende alzo hy tandren tyde auwaerts over ghedient hadde onder Alexandre, prinche van Parma, etc., wylent gouverneur deser lande, namelic ter reductie der stede van Ypre ende sommige andre plaetsen, zo was dat de zelve prinche met hem altyts groote carresse onderhilt, up hoope van doir zyn hulpe ende demenee met giften ende gaven te moeghen ghecryghen voor de Magt, coninck van Spaengnen, avancerende ten dien fyne diverssche goede sommen van pennynghen te veele stonden, bovendien hem accorderende te lichten uut dese landen alderande provisie ende ammunitie van oorloghe, al tot behouwe der voorseyde stadt ende citadelle van Camerycke, al up de hope, zo voorseyt is, van de selve plaetsen te moeghen vercryghen, alzo de voornomde Ballingny den selven prinche altyts goet confort gaf, hem onderhoudende met schoone woorden. Ende naerderhandt, anmerckende dat zyn schoone beloften al tenderden tot bedroch, seyde tot sommige personen : *ce filz de putain me trompe tousiours, mais m'en garderay doresenavant*. Zodat men naderhandt ghedwonghen heeft gheweest ons volck van oorloghe te legghen in diverssche plaetsen ontrent de voornomde stadt van Camerycke, omme de victuaille ende andre ammunitie van oorloghe hemlieden af te corten, omme zo, metter tyt, de selve plaetsen doir benautheyt te moeghen ghecryghen. De voornomde Ballingny, naer den overlydene van den coninck van Vranckerycke, Hendricus den derden van dier name, was declarerende hem te houden met die van der Ste Ligue. tWelcke was al dissimulatie om tyt te winnen; want deene ofte dandre religie ghynek hem weynich aen, zo men ghenouch bemercken can by zyn ghewercken, alleenlick tenderende om zyne coffers te vollen. Want ontboden zynde van den voornomden coninck Hendricus, noch levende, by hem te commen, dede zyn excuse, zendende dauwaerts mer jonckvrouw zyne huusvrauwe, zo hy oock na-

derhandt van ghelycken dede tot den coninck van Navarre. Waeruut men 1593.
ghenouch colligieren can alsdat hy hem attribuerende was de proprieteyt der selve plaetsen, hem betrouwende up de sterckte ende wel gheleghentheyte van der selve, alzo hy eensdeels betooghende was zyne temeralitheyte int eerste als onse legher daervoor ghecommen was; sendende aen Zynder Ex^{ce} eenen ghevoerden nacht-tabbaert, om hem te dienen in den couden wintre, die nu voor ooghen was. Bovendien wiert er gheroupen by de soldaten van de rempars der selve stede tot onsen legher: *Retirez-vous, bouchiers de Dourlens! Vous trouverés icy bien autre ouvrage*, met dierghelycke bravaden, naer haerlieder houde maniere van doene. Nemaer alzo de upperste Heere zeer abhoort alle overdie ende outrequidance, heeft ghetoocht dat smenschen voornemen buuten der gherechticheyt, ydel ende frivool is; ende heeft hem in een subit laten vallen in zulck eene desastre, naer dat hy ontrent dese xiiii jaren de selve stadt van Camerycke, niet als een gouverneur, maer als een tyrant gheregiert hadde.

Naerdatt men verstaen hadde de zekere nieuwaren der voorscreve victorien, zo van de voornomde plaetsen als up den Grooten Turck ende oock up de rebellen der C. Magt, hebben wy overal vieren van blysschap ghemaect, alle de artillerye afgheschoten, voorts processien generael ghedreghen ende andre ordinaire bedinghen ghedaen van danckbaerheyt totten uppersten Heere, doir wiens hulpe ende gracie ons de selve victorien gheschiet zyn, bovendien met zo luttel bloetsturinghe der Christenen, twelcke niet gheschiet en is zonder zyne goddelicke providentie.

Ten selven tyde, alzo die van Calis niet wel voorzien en waren van garnisoen, midts dat zy veele soldaten versonden hadden in den dienst van haerlieder coninck, dienvolghende ontboden aen haerlieder gheassocieerden van Hollandt ende Zeelandt hemlieden van haerlieder soldaten te willen zenden ter eerster comoditeyt, vreesende of zy mochten mede genomen worden van onsen volcke van oorloghe, als Dourlens ende Cameryck ghedaen hadden. De coninginne van Enghelandt dede hemlieden presenteren van haer volck over te senden taerlieder bewaernesse, danof zy haer waren bedanckende, vreesende andre zwaricheyt. De oostersche soldaten, zo musquettiers als andre infanterie, volghende haerlieder verzouck, wierden aldaer ghesonden, danof den meesten deel wierden ghefouriert in de prochie van Marcke, ende de reste trocken tot Calis binnen.

1595. Ten selven tyde reigneerde in dit quartier, tusschen Ghivelde ende Adynkercke, eenen vergoeden¹ wolf, de welcke veele koebeesten was bytende ende oock sommige mans, ende onder andre eenen lansman, hem vattende om neder te vellen, greep zynen haerme in zynen mule om die af te byten. De man zeer daer jeghens worstelende om de doot tontghaene, stack zyn haerme zo diepe in de keele van den selven wolf, dat hy den sterfte was vattende ende vaste hilt. Zodat de wolf hem niet byten en conste. Ende midts dien de lanslieden hem ter assistentie commende met vorcken ende andre gheweer, staken ende sloughen den wolf zo, dat hy daer doot bleef. Ende den selve man wiert alzo verlost. Veele koebeesten, de welcke van den selven wolf ghebeten hadden gheweest, wierden by de lanslieden ghedaen baden in de zee. Andre, die te langhe waren dilayerende, wierden vergoet. Zo datter sommige levende ghedolven wierden. Oock sommige personen, willende tselve remedieren by medecynen ende chirurgiens, wierden zo bevanghen metter cranckheyt, dat zy storven zeer miserable. De dienaer Godts, Mynheere St-Hubrecht, believe voor ons allen te intercederen, dat wy niet en vallen in zulcke inconvenienten!

Onder den xiiii^{en} van octobre tselve jaer xv^e m^{xx} xv, ten vyf hueren in den morghenstont, quam de gouverneur van Breda, met andre heeren ende ontrent cxi peerden met ix ofte x^e infanterye, voor de stadt van Liere in Brabant, beclommen de stadt in sommich quartier met leeren. De saintenellen trocken voorts naer eene poorte, de welcke zy openbraken ende lieten haerlieder volck van oorloghe incommen, alwaer dat laghen in garnisoene, van wegghen der C. Magt, een vendel Spaengnaerden ende een vendel Walen. Ziende als dat zy overvallen waren, resolveerden ghesaemdelick met de borghers, ende kosen eene poorte van der stadt, de welcke zy metter haeste fortifierden met waghens, carren ende andre materialen, houdende aldaer schutgheveerte², sendende up den voet te poste te peerde om die van Antwerpe ende Mechele om secours, de welcke in alder diligentie aldaer quamen. Ende binnen middelen tyde waren de soldaten van den viant gheoccupeert met pillieren ende berooven de huusen van de borghers. Zo datter wel zes hueren aenliep dat de viant

¹ Vergoeden ou verwoeden, enragé.

² Schutgeveerte, munitions de guerre.

in de stadt was. Ende daernaer tsecours wiert inghelaten, de welke ^{1593.} dapperlick daerup sloughen. Daer wiert zeer ghevochten. De gouverneur van Breda bleef daer doot met den meesten deel van zyne soldaten, andre wierden ghevanghen, de peerden bleven meest al binder stadt. In der waerheyt wel eene zaecke van Godt den Heere beleet ende niet doir fortce van de menschen. Want zo haest dese nieumaren tAntwerpe ghearriveert waren, elck was haestende met zulck gheweer als hy eerst vatten conste, als cordewaghen, cruwers ¹, zackdraghers ende andre haerbeyders met alderande sorte van volcke, loopende met zulck een ghedruyssche ter poorten nutte naer Liere, zonder eenighe guyden ofte leetsmannen. Zodat die van Antwerpe ghedwonghen waren de poorten van der stadt te doen sluyten, vreesende dat de meeste deel van haerlieder volck zouden uutloopen. Ende commende by den weghe, wat volck dat zy vonden van andre quartieren, up den voornomden roup bendende de selve al mede naer Liere, in der maniere datter zulcke eene menichte van volck versaemde, overvallende den viant met zulcker furie, zodat de voornomde stadt verlost wiert. Men seyde als datter wel twe duust soldaten van den viant in de keerse vloghen.

Alzo ons volck van oorloghe onlanx overvallen ende afghenomen hadden van de Franssoisen tcasteel ende bourgade van Cucly ², ghelegghen ontrent twee mylen van Renty, alwaer zy vonden eenen grooten nombre van tarwe-graen, men seyde wel van zes ofte zeven duust razieren, naederhant zyn de Franssoisen ghecommen up eenen nacht, ende hebben tvier ghesteken in diverssche huusen van der selve bourgade, danof meest al verbrant, metgaders veel van de voornomde tarwe. Ende ziende alsdat zy anders niet uutrecht en consten, trocken anderwaerf te rugghe vanwaer zy ghecommen waren. Het es wel te presumeren als dat zy tvoor-nomde graen al ghecreghen hadden ende afghenomen van de lanslieden daer omtrent. Die van Calis vercreghen vandaer, voor haerlieder provisie, alst noch in de anden van de Franssoisen was, goede nombre van tarwe ende bestiael, in der manieren dat men de mate aldaer cochte om neghen guldens, de welke alhier galt xv ofte xvi guldens de raziere, een goet verken om zes guldens, twelcke alhier bet dan twee ponden grooten zoude

¹ *Cruwer*, portefaix.

² Il faut peut-être lire : Auchy ou Auxy.

1596. ghegolden hebben; twelcke al groot secours was; thaerme ghemeente aldaer en hadden gheen neerynghe, zittende in de oorloghe, zonder eenighe traffycke.

Alzo ons volck van oorloghe, over zekeren tydt gherocht waren in Lafere¹, plaetse competerende den coninck van Navarre, doir middele ende intelligentie metten gouverneur aldaer, zo quamen de Franssoisen naerderandt om de selve plaetse te recouvreren. Maer naer de preuve by hemlieden ghedaen, ziende alsdat zy niet utrechten en conden, smeten daervoor diverssche bollewercken ende soldaten daeruppe, omme hemlieden doir famine te moeghen ghecryghen.

Ontrent ten halfsten der maent van decembre wiert, int quartier van Ypre, ghevanghen ende binder stede van Ypre ghebrocht, eenen grooten malfaicteur ende vrybeutre van Oostende, ghenampt Erasmus, maer onder tvolck Raesen, gheboren van Hasebrouck, ofte daer omtrent; de welcke wel xii ofte xiii jaren ghereignert hadde, wesende een capitein ende leetsman van alle bouven ende moordenaers, hebbende zo veel moorden by zyn volck ghedaen, dat hy zelve de nombre ignoreerde. Want als hy ghevanghen zynde, seyde alsdat hy gheene middelen en hadde om zulck ransoen up te bringhen ende vraghende waren, dede die by zyn complicen vraghen met stocken. De andre dit anmerkende, uut groote vrees, beloofden al wat zy hadden ofte met hem hadden. Dese bouven hilden hemlieden in busschen ende haghén met langhe sprynckstocken xiiii ofte xv^{en} sterck, somwils in marrasschen, vreesende bespronghen te werden, oock in woeste huusen, daer tvolck verlopen was, ende oock tot sommige onthouders die se secreet hilden. Desen malfaicteur wiert gheabandonneert van zyn volck als hy bespronghen ende ghevanghen wiert. De welcke, naer dat hy wel gheexamineert hadde gheweest, zyn proces wiert cort ghemaect. Want binnen twee daeghen naer zyn appreentie wiert gheexcuteert, te wetene met eette tanghen zyn lichaem ghenepen ten diverssche plaetsen, ende tot pulvere verbrant. Maer alvooren, volghende de preveniente gratie des Heeren, quam tot groot berau ende leetwesen van zyn voorghaende boos leven, midts tdevoir ende neerstich vermaen van de gheestelicke persoonen. Ter welcker

¹ La Fère, département de l'Aisne.

occasie dede scriven eenen brief aen zyne huusvrauwe van zynder gheveernessen, nemende adieu, ende haer biddende, by aldies dat zy eenen andren man wilde trauwen, dat zy emmers gheenen soldaet en zoude nemen, ende dat zy hauwaerts over metter wuenste zoude transportereren ter eerster commoditeyt. Ende dus, naer behoorlicke reconciliatie, aenveerde de doot met patientie.

Alzoder ten desen tyde achterhaelt ende ghevanghen wierden, zo binnen der stadt van Ghendt als in dit west-quartier, diverssche tooveraers ende tooveressen, de welke langhe jaeren daerinne ghecontinueert hadden, alzo zy beleden, ghexamineert wesende, ende up landt groote schade ghedaen, de koebesten ende andre betoovert by groote menichte, hemlieden ghevonden in diversche woeste plaetsen, de welke zy selve niet en kenden, wesende daer ghevoert by den viant, haerlieder meestre, in corten tyde, hem aldaer hommage ende sacrificie doende, naer dat zy ghabjureert ende verloochent hadden haerlieder Heere Creator, zynen Ghebenediden Zoone, onser alder verlosser Christi-Jesu, de weerdighe maghet Maria, ende al dat hemelsche gheselschap, vindende gheprepareert aldaer diverssche langhe tafels, met alderande delicate spise ende dranck die men zoude connen gheweinschen, sommige gaude stoelen, waerinne de principale van der compaignie gheseten wierden, met alderande spel ende ghenouchte van diversche instrumenten, ende naer desen wierden anderwaerf in een subyt ghetransporteert, elck voor zyn huus of woonplaetse, de selve thus wesende bevonden hemlieden bevanghen met grooten honghere, hoewel dat zy quamen van zulek een bancket, als vooren ghementionneert is, daerby wel verstaende niet anders te wesen dan illusie des viants. De ordinaire sacrificie van desen volcke was, tot zekere tyden, up te offren eenen grooten dicken palyneck, ende die werpen eerst over haerlieder schoude met sommige woorden, die hemlieden gheleert waren. Die van Hondtschote leden oock groote schade van dit volck; enmers sommige personen, de welke haerlieder sayen, wesende ghespannen up de weef-ghetauwen, al bedorven wierden. (Welcke ten diversschen stonden ghebuerde, zonder dat men yemande conste gheware werden, in der manieren als datter sommige bystier ende goedeloos by wierden, teenmael dien styl ende neeringhe abandonnerende. Tot Berghen-Sint-Winnocx wasser oock diverssche ghevanghen inwoonders der

1595. selve stadt, de welcke som dertich, andre xxv jaeren daerinne ghecontinueert hadden. Eene vrouwe confesseerde alsdat zy ten diversschen stonden metten boosen gheconverceert hadde als man ende vrouw, commende in de ghedaente van eenen jonckman, hebbende groote voeten als een peert, hoewel tselve quaet om te ghelooven es, als wesende een gheest zonder vleesch ofte beenen, maer alzo hy mille ¹ artifex is, weet dat met andre te passe te bringhen; uut het landt oock zynde ghebrocht, ende naer behoorlycke informatie al gheexecuteert metten viere. Tot Cassel, ende andre quartieren daer ontrent warender diverssche gheapprehendeert. Zy hadden overal groot quaet ghecommitteert, veele koebeesten, peerden ende andre ghedaen sterven; de buetre van de koyen van andre persoonen in haerlieder melck keernen ghecreghen. Zy convenierden metten boosen voor zeker sallaris van elcke beeste die zy om den hals waren bringhende, danof zy betaelt wierden. Maer moesten altyts wat myncken, nemmermeer effen up betaelt zyn. Ende alzo sommige mans wat cesseerden van quaet te doen, wierden van haerlieden meestre dapperlick met stocken deerlick gheslegghen; wesende zo bedwonghen met haerlieder affairen voorts te ghaene, volghende de voorgaende conventie. Sommeghe van hemlieden, zo mans als vrouwen, als ipocriten, waeren hemlieden tooghende in de kercken ende dienst, als andre persoonen, ja, *te corpus Domini* met andre oock ontfanghende zeer devotelick, zoot scheen. Maer stappende nederwaerts, namen ende wonden tselve in haerlieder snutedoucken, maeckende tselve quyte waert hemlieden goet dochte. De boose hemlieden rencontrerende, was verstoort als zy tselve ontfanghen hadden, hemlieden dreyghende den hals te breken. Zy deden oock sommige brauwers groote schade, betoverende haerlieder bier. Zodat zy gheheele brauten ² hiers moesten wech smyten, ende oock andre neerynghen, waer zy den nydt up hadden. Ende alzo zy somwyls hemlieden uutghaven om de selve siecke peerden ofte koyen te connen beteren, wesende by de lanslieden daertoe verzocht, alleenelick commende ten huse van die persoonen ontrent die siecke beesten, segghende: Godt seint! Godt betert! de selve beesten wierden ghesont. In sommige quartieren, zo men secht, zyn userende om te weten oft toove-

¹ Ayant mille artifices.

² Brauten, brassins.

raers zyn ofte niet. Want zy somwyls met pyneghen niet en willen 1596.
 kennen, naerdien men moeste ontleeden moedernacht, ende binden haer-
 lieder rechter dume aen haerlieder groote lyncker teen van den voet,
 ende haerliede slyncker dume aen haerlieder rechter grooten teen, ende
 also cruyswys ghebonden zynde ende een tauwe ghebonden in haerlieder
 middelwaert, werpende de selve in de ryviere ofte andre water. Eyst een
 tooveraer en zal niet syncken, hoewel dat zy selve groote poghernie ¹ daer-
 toe doen om te syncken. Ende met dat tauwe in haerlieder middelwaert
 moecht hemlieden anderwaerf uphaelen, alst ulieden goet zal dyncken.
 Ende also dese generatien waren elckandre recuserende de ghuene we-
 sende van haerlieder comune, zo wierden in diverssche quartieren gheap-
 prehendeert ende gheexamineert, zo by tortuere als andersins. Binnen
 Hondtschote wasser oock viere inne ghebrocht mans ende vrouwen, danof
 eene oude vrouwe. Naerdat haer proces ghemaect was, ende wordende
 ghehaelt voor trecht om haer sententie te aenhooren, zo vloocher ontrent
 haer hoofd een ursele ², de welcke den officier wech smeedt. Waerup de
 selve vrouwe seyde: waeromme slaet ghy dat beestkin? want ten doet u
 gheen quaet. Corts hier naer bedeech haer tonghe gheel zwart. Ende de
 boose brack haer den hals. Zodat zou doot bleef binden maent february
 xv^e zessentneghentich. Zy waren meest al gheteekent met het marck van
 den boosen, haerlieden meestre. De Hollanders coopvaerders, alhier arri-
 verende met haerlieder waren ende coopmanschap, zegghen als dat in
 haerlieder landt groote menichte es van tooveraers, ende worden daghe-
 liex verbrant met xii^e ofte xv^e tsamen. Ende in Noorweghe noch veel
 meer. Zodat mer qualic gheen hende an vinden en can.

Onder den xi^{en} february, wesende een sondach, anno XVe zesse ende
 tneghentich, zo arriveerde binnen der stede van Bruessele Albertus, broe-
 der van den roomschen keyzer, present aertshertoghe van Oostenryck, car-
 dinael, der Heylige Kercken legaeet, stadthouder van Portugal ende bisschop
 van Toleten, van sconinx wegghen gheuoemt gouverneur van dese Neder-
 landen, daermede wel derthien duust volck van oorloghe, zo Spaengnaer-
 den, Italiaenen als Duutschen. Van ghelycken quammer Philippus, prince
 van Oraengnen, grave van Nassau, Catsenelleboghe, Tonneren, van Cherny,

¹ *Poghernie, de pooghen, efforts.*

² *Ursele, frelon, sorte de mouche.*

1596. in Bourgoingnen, van Bueren ende Leerdam, baron van Breda ende heer van Yselsteyn, de welcke, tzydert theghinsele van den oorloghe deser landen, altyts gheweest hadde in Spaengnen, ontrent de C. Magt. De voornomde cardinael gouverneur noch up den wech zynde, hadde ontboden aen de heeren van dese landen als dat men, tzyren arriveren alhier, gheenderande triumphe en zoude bedriven. Want hy onderhilt alsnoch rauwe van den voorgaenden gouverneur Ernestus, zynen broeder zaligher memorie. Nemaer dat men devotelick den Uppersten zoude dienen met generale processien ende diergelicke exercitie, updat de landen, de welcke zo langhe in trouble ende calamitheynt ghecontinueert hebben, mochten anderwaerf tot passificatie ghebrocht worden ¹.

Int beginsele der maent van maerte tselve jaer zesse ende tneghentich, zo vertrock van Bruessele naer Spaengnen, by lande, de grave van Fuentes. Men seyde alhier als dat hy gouverneur was ghestelt van Cecilien.

Onder den xxiii^{en} der selve maent van maerte vertrock van deser stadt capitein Auregard, met zyn compaignie van twee hondert Walen, naer quartier van Valencyne, volghende de hordre van Zyne Alteze.

Onder den xxix^{en} der selve maent van maerte vertrock, van Bruessel, naer quartier van Valencyne, de nieuwe gouverneur, metgaders andre edelen ende volck van oorloghe, omme te secoureren, zo men seyde, de stadt van Lafere, alwaer ons volck van oorloghe in was, ende oock onse artillerie, die wy in Vranckeryck gheoorboort hadden. Welcke stadt by de Franssoisen met diversche bollewercken omringhelt was. Ende Ballingny, wylent gouverneur van Camerycke, met zyn volck van oorloghe daer ontrent dickmaels voltigierde, om zo door famine hemlieden te bedwynghen tot overleveren der selve plaetse.

Onder den voorlaetsten der selve maent quamen anderwaerf ligghen, voor dese havene, alzo zy diversche voorgaende jaren hadden ghedaen, acht schepen van oorloghe der rebellen, om al te schutten watter incommen ofte uutvaren wilde.

Tsaterdaechs, den vi^{en} aprilis tselve jaer xve zessentneghentich, wiert alhier verbrant eene tooveresse, oudt lxiiii of lxv jaren, ghenaempt Jacque-

¹ Néanmoins le prince fut reçu à Bruxelles au milieu de fêtes splendides. (Voy. Henne et Wau- ters, *Histoire de Bruxelles*, t. II, p. 14.)

myne Herrenbouts, gheseyt Goesemoes, van gheborde van Steenkercke, 1596. certyts ghewoont met haren man ghenampt Omaer Bloote binder prochie van Adynkercke. Maer naderant verlatende haren man, quam alhier wonen, haer ghencerende met eene ofte twee koyen te melcken, van ghelycken appelen ende andre zaccken te vercoopen. Zy verkende daerinne ghecontinucert thebben dese vii ofte acht jaren door eenen persoon, die haer eerst daertoe brochte, ende dat zou somwyls by den boosen gheest ghetransporteert wiert in Schotlandt, in zeer costelycke bancketten van alle spysse ende dranck, veele moeye mans ende vrouwen, met alderande spel. Maer en kende daer nyemant, dan den persoon die haer daertoe gebrocht hadde. Daernaer wiert anderwaerf ghestelt in corten tyt ter plaetsen van haerder wuenste. Zy verkende wel occasie gheweest thebben van der doot van acht persoonen, onder vrouwen ende kinderen. Zy verkende al haer delicten, zonder achterhouden. Naerdat haer de banck ende preparatie ghetoot hadde ghesyn, ende ontrent xiiii daeghen in vanghenesse hadde gheweest, haer lichaem, naer de doot, wiert buuten ghevoert ontrent de galghe, ende aldaer ghehanghen aen eene potence met acht clippels ¹ daer boven zy s..... (*rogné*) met berau van haer misdaet.

Naerdat de nieuwe gouverneur hem getransporteert hadde, metgaders zyne edelen, zo boven verclaerst es, int quartier van Valencyne, ende oock veel volck van oorloghe aldaer versamende, de maere die liep onder tvolck tselve te wesen omme te secoureren Lafere, zo quam alhier ordre van Zyne Alteze, up den Palmesondach, vii^{en} aprilis xv^e zesse ende tneghentich, als dat men de boodtsghesellen, alhier wesende in den dienst van de C. Mag^t, up den voet moeste senden naer Grevelinghe; men zoude aldaer hemlieden vertooghen waer zy voorder trecken moesten. tWelcke alzo volbracht wiert, hemlieden noch dien havent vindende tot Grevelinghe, alwaer hemlieden belast wiert als dat zy, met andre volck van oorloghe, moesten marchieren naer Calis. Het andre volck van oorloghe, zo peerde-ruyteren als infanterye, quamen ghemarchiert van bewesten Calis, metgaders diversche groote sticken artillerye, versamende zo al tsamen wel xxv ofte dertich duust volck van wapene; nemende zo tpassage van Nieulants Brugghe, alwaer zy weynich resistentie vonden, commende zo metter

¹ Clippel, courroie.

1596. artillerye tot up tstranghe van der zee ende met menichte van peerden, hurden ¹ ende andre materialen, brochten de selve artillerye lanx tsant tot ontrent de rysbanck, staende up de west dunen an den mont van der havene der selve stede van Calis, wacrup dat laghen, van weghen der stadt, XL of vijftich soldaten Hollanders, tot bewaernesse der selve plaetse. Ende also dit rumeur van dese vergaderinghe zo subyt overliep al de pale duere, danof de lanslieden doende haerlieder labeur int lant, deene met ploughen, dander met zayen, meenende eerst tselve haerlieder volck van oorloghe te wesen, waren zeer verwondert ende verbaest, ziende dat deen ende dandre ghegrepen ende ghevanghen wierden. Zodat elck de vlucht nam om hun te sauveren, zo zy best conden. Veele wasser die met hemlieden peerden, koyen ende schapen namen de vlucht naer de stadt van Calis, meenende daer wel bewaert te zyne. Monsr de Vidossant, gouverneur der zelve stadt, zeer verwondert zynde van die haesteghe assaille, sont up den voet tschepe zyne huusvrauwe ende kinderen, met diverssche coffers ende tghereets goet, metgaders noch wel ontrent de twee hondert vrouwen ende kinderen, met haerlieder ghereetste goet, in diverssche schepen, seylende zo uutter havene, nietjeghenstaende dater diverssche schoten met cleyn gheschut up hemlieden ghetrocken wiert int uitganc. Dus hebbende den wyndt commode, namen haerlieder cours naer Zeelandt. De voornomde gouverneur dede den brant steken in diverssche huusen staende buuter stadt ontrent de kaye, updat ons volck daerinne niet schulen en zoude, de welke niet up en hilden om zes sticken van onse artillerie te planten ende verzekeren ontrent de voornomde rysbanck. Ende nopende de soldaten dieder up laghen, zo voorseyt is, wierden met ghewelde overvallen ende meest al doot ghesmeten. Zodat ons volck de zelve rysbanck vry hilden. Die van der stadt schoten zeere met haerlieder groote artillerye; maer ons volck procedeerden altyts voorts; al bleefser sommige in de neerlaghe, andre quamen in de plaetse. Zyne Alteze was hem oock presenterende in alle quartieren, van ghelycken de prince van Oraengnen ende andre edelen, tvolck van oorloghe couragie ghevende, hemlieden vromelick te willen draghen ende imployeren in den dienst der C. Magt. Daer wierden oock sommige van haerlieder dienaers gheraectt van der artillerye van der

¹ *Hurde* ou *horde*, claie.

stadt ontrent hemlieden staende. Zyne Alteze was ghelogiert in zyne tente ^{1596.} int quartier van Sinte-Pieters, ende andre edelen ontrent hem ende andre omliggende plaetsen. Deden alle devoir, zo van alderande victuaille, ammunitie, schroeven, affusten ende andre materiaelle dauwaerts te voeren, ten behouwe der selve legher. Daer wierden oock ghesonden diverssche binnenlanders ende coggheschepen gheladen met synckrys, omme te imployeren, zo tot schransen, borstweerynghen, als andersins. Ende alzo de voorseyde zes sticken artillerie ontrent de rysbanck wel verzekert stonden, begonsten te tamboeren up de poorte van der stadt, de welcke ghenaept was de..... (*rogne*) poorte, somwyls met zesse, dan met viere tsamen. Zodat de zelve poorte met fackelen van boven te neder vielen. Ende de clooten vloghen de strate nederwaerts doir de huusen tot op de mart van der stede. Sommeghe persoonen, wesende in den wech, wierden zom doot gheschoten, andre haermen ende beenen. Die van der stadt dit anmerckende, rempareerden de selve poorte met diverssche materialen ten besten dat zy consten, verblendende de selve. Zo datter nyemande meer uut en mochte. tWelcke ons volck wel begheerden, hebbende midts dien de gheheele kaye, havene ende rysbanck voor hemlieden; stellende midtsdien, zekere andre cannons naerder de mueren van der selve stede, in dat selve quartier, om hemlieden de feeste te doene. tGarnisoen van binnen waren Franssoisen, Duutschen ende Hollanders. Ende alzo ons volck niet up en hilden van schieten, om bequame bresche te maken, die van binnen vreesden overvallen te werden, hoewel zy diverssche materialen in de selve bresche waren imployerende, begonsten tswondsdaechs, xvii^{en} aprilis, te begheeren met ons overheyte te parlementeren. Dienvolghende hilt men wat up van schieten om hemlieden te hooren spreken. Zo wast dat zy vertoochden te wesen ghedelibereert de selve stadt ons te leveren ende eed te doene de C. Magt van Spaengnen, behoudens dat men hemlieden zoude laten zitten in de possessie van al haerlieder goet, ende oock sonder garnisoen van Spaengnaerden. Nemaer Zyne Alteze niet willende daertoe verstaen, commandeerde dat men anderwaerf de artillerye zoude doen spelen, als vooren. Danof tgheroup van vrouwen ende kinderen zeer groot was, roupende: *Misericorde!* ende anderwaerf supplierende om eenich gracelick appointement. Dienvolghende cesseerden van meer te schieten. De gouverneur Vidossant verzocht te thebben respyt van zes daghen, hem te onderhouden

1596. met zyn volck van oorloghe int casteel, cesserende van wapeninghe, zo deene als dardre partie. tWelcke hem alzo gheaccordeert wiert. Tot de borghers ende inwoonders wiert ghegheven lyf ende goet. Alle de guene die bliven wilden, mochten bliven, oock die vertrecken wilden mochten vertrecken met haerlieder goet. Nemaer alzo de voornomde gouverneur niet wel verclaerst en hadde totten ghemeente de conditie van haerlieder accoort, treckende met zyn soldaten naer tcasteel, seyde tot de burghers: alle de guene die my jonste draghen, datse my volghen. Ende midts dien meest alle de borghers met vrouwen ende kindren, nemende mede alt ghereetste goet dat zy hadden, liepen ghesaemdelick naer tvoornomde casteel, oock veel bestial van de lanslieden aldaer ghevlucht. tWelcke terstont wiert ghesloten. Zo datter nyemande inne ofte uut en mochte. Daer waren noch in de stadt ghebleven neghen ofte thien huusghesinnen. Die voeren best, al wast dat zy wat ruse leden. Ons volck van oorloghe trocken in de stadt; ende in de huusen loopende, vonden daer nyemand inne. Dienvolghende namen ende pillierden de soldaten wat zy daer noch vonden. Zyne Alteze was zeer verstoort, verhoorende dat de borghers haerlieder huusen gheabandonneert hadden, ende int casteel haerlieder refugie ghenomen, zonder hemlieden te betrouwen oft gherust te wesen up zyn woort ende accoort met hemlieden ghesloten int overgheven der zelve stadt; bevindende voorts dat al haerlieder groote artillerie staende up de rempars al vernaghelt ende onghebruykelyck was. Dienvolghende Zyne Alteze commandeerde up den voet eene goede partie van artillerye uutten legher in de stadt te bringhen, danof diverssche sticken te planten ende winden jeghens de yssue van tvoornomde casteel *à l'aventure*. Die van binnen, gheduerende de zes daeghen voorscreven, willen maligneren ter prejudicie van ons volcke van oorloghe, stellende de andre sticken waer die so van doene waren; reparerende in alder diligentie de breschen ende ruynen by de artillerie ghedaen, om wel te verzekeren teghens den uploop des viants. By dien dat men de selve stadt dus was beschietende, volgde ontrent de havene, zo naer als zy conden, zekere nombre van schepen van oorloghe, wel in nombre van.... (*rogne*) of meer, dan of men extimeerde te wesen een por.... (*rogne*) van viii of x inghelsche schepen van de coninginne; andre waren al Hollanders ende Zeelanders, hebbende in goede nombre van volck van oorloghe, waer dat grave Mauritius was in persooene, in meeninghe tvolck van

oorloghe aen tlant te stellen, ten secourse van die van Calis. Daer wierden oock zekere busschieters uut de schepen van grave Mauritius in de stadt ghesonden. Men seyde hier als dat de voornomde grave tot Boulongne aen lant was vertooghende aldaer als dat hy expres met zyn volck van wapene hier ghecommen was, om haerlieden te assisteren. Men seyde van ghelycken als dat de coninginne van Inghelandt mede ghecommen was in Kendt, binnen tcasteele van Doveren, en dat van wegghen den coninck van Navarre aen haer Mag^t verzocht wiert alle assistentie. Waerup zoude ghegheven hebben voor andtworde bereet te wesen alle hulpe ende bystandicheyt te doene, behoudens goede verzeketheyt, ende in hostage te hebben zekere steden van der zee, als Boulongne ende Habels de Grâce. Maer de commissarissen, al zulck last niet hebbende, scheiden vandaer, belovende danof rap-poort te doene haerlieder meestre. Ende alzo dese grave Mauritius vernam als datter cleyne apparentie was Calis ontset te doene, vertrock anderwaerf met zyn volck ende schepen tzeewaerts inne, voltigierende zo de zee zekere daeghen wech ende weder ontrent Calis, ende naerdien nemende zynen cours vanwaer hy ghecommen was. Dus gheduerende de voornomde zes daghen dilay, elck fortificeerde ende rempareerde, zo wel die van den casteele als ons volck, zonder elckandren eenich belet te doene. Maer als ons volck eenichsins te naer quamen te wandelen of te rycken, zo riepen de Franssoisen uutten casteele: *Retirez-vous de là*. Of als yemande yet was brekende an eenich ydel huus om wat houte te hebben om haerlieder coq te claren, riepen de Franssoisen: *Laissés cela. Il n'est pas encores à vous*. Binder tydt van de voornomde zes daeghen, alzo die van den casteele al debvoir useerden om meer soldaten in te trecken, zo wierter ghesonden van Boulongne vyf edelmannen, thien capiteinen ende ontrent twee hondert lx soldaten, de welke daer arriveerden in den nacht, ende quamen zo ghecroopen te leech watre neffens thoudede casteel doir een gat daertoe gheprepareert. Emmers dat zy al binder casteele gherochten, zonder dat onse wachte tselve consteghewaer werden. Men seyde dat de lieutenant van den gouverneur van Boulongne die wasser oock mede. Zodat zy al tsamen mochten wesen ontrent de thien hondert soldaten, daerinne begrepen diverssche borghers, die mede in de wapenen waren. tWelcke hemlieden den moet zeer dede verstercken; daer en boven dat de coninck van Navarre hemlieden zo expresselick beloofd hadde te secoureren voor het expireren

1596. van de voornomde zes daghen. Daer was goede provisie binder casteele, zo van graen, wynen, saut, olye ende andre zaecken, om noch langhe te moeghen teghenhouden, oock veele koyen ende schapen, de welcke de lanslieden daerin ghevlucht hadden, maer zeer weinich versch water. Zodat de beesten zwolten van dorste. Ende als nu de zes daghen gheexpiereert waren, twelcke was tsdysendaechs xxiiii^{en} aprilis xv^c zesse ende tneghentich, ontrent den middach, Zyne Alteze sont eene trompette met eenighe van zyn officieren ontrent tvoorschreve casteele, om te vraghen wat andtwoorde ofte resolutie zy hadden, midts dat haerlieden tyt gheexpiereert was, ende van gheen advyse langher te dilayeren. Zodat de voornomde Vidossant dede gheven voor andtwoorde, verzouckende noch andre uutstel van viii of vii daghen. Waertoe Zyne Alteze gheensins wilde verstaen. Maer seyde: laet den gouverneur selve in sprake commen, ic zal hem noch accorderen andre (*rogne*) daghen, om zyn preparatie ende vertreck te nemen metten zynen; maer ic wil verzekert wesen van den proposte. Nemaer de gouverneur en quam niet voort, doende eeneghe zyn officieren ontbieden, seggende : *Plustost mourir que de rendre la place*; scheidende zo van een. Die van den casteele lieten alsdoen waeyen up haere mueren twee haerlieder vendelen, maeckende alle preparatie van deffencie. Zyne Alteze verstoort zynde in de antwoorde, ende principalick teleen respect tzynen, niet willende selve eens ter sprake commen om de zaeke te moeghen andelen, dede van stonden aen alle preparatien van ghelycken maecken, omme de selve plaetse met fortce te beschieten ende overvallen, midts dien de selve abandonnerende tot pillage. Danof de soldaten zeer verblyt waren, up hoope van den goeden beut. Wanter veel goet in ghebleven was. Ons volck brochte de reste van dien dach ende oock een partye in der nacht, draghende groote menichte van fussyen ende synckrys, om eene partye van de veste te vervullen ontrent tcasteel. Die van binnen en schoten met gheen artillerie, maer wel met musquetten zeer dapperlick in den morghenstont, tusschen de drie ende vier hueren. Metten rysen van den daghe, twelcke was swoensdaechs xxiiii aprilis, begonste ons volck metter artillerie zeer dapperlick te tamboeren op tvoornomde casteel, continuerende totten neghen hueren voor den middach. Ende alsdoen begonste men metten assaute aen te ghaene. Maer also ons volck meenden over te vallen, die van binnen hadden zekere myne ghegraven ende ghevolt met buscruut ende andre

materialen, waer inne zy tvier staken om al up te doen vlieghe ende ons volck om den hals te bringhen. Nemaer haerlieder voornemen en wilde niet wel effectueren naer haerlieder meeninghe, hoewel datter sommeghe van onse soldaten bleven, andre ghequetst wierden. tWelcke ons andre volck wat causeerde te reculeren, vreesende dat tselve voorder zoude procederen. Maer ziende tselve cesserem, vielen anderwaerf zeer furieuselick ant assault. ende die van den casteele oock dapperlick resisterende. Dat spel was ghe-ducende tot ontrent den alleven huere al voor middach. Ende alsdoen zo viel ons volck zo dapperlick daerinne, met een afgryselick gheschreeu. dat alle man vreesde te anhooren. Zodat de Franssoisen den rugghe waren keerende, abandonnerende haerlieder wapenen, wierden in de foule meest al doot ghesmeten, emmers de soldaten ende oock diverssche borghers, de welcke wapen ghevoert hadden. Andre wierden ghevanghen ende tot ransoene ghestelt. De soldaten veele van hemlieden vielen over de mueren in de vesten, danof datter veel verdroncken, andre, die doir gherochten, meenende ghesauveert te wesen; maer ons peerdevolck, staende daer rondomme in goeder ordene, smeten doot al wat zy rencontreren condem. Ende in een subyt zach men over al de doode lichamen ligghen, al ghedispoillieert van haerlieder cleederen. Want elck is begherende de cleedren thebben up hope van eenich ghelt daer in te vinden. De gouverneur wiert in de bresche onder de dooden bevonden, ende zynen sergant major neffens hem. Hy hadde diverssche wonden en eenen grooten hau in zyn aenschyn boven zynen nuese. Zyne Alteze dede hem uutbringhen, accoustreren ende eerlicken ter eerde doen in de prochie kercke, in de cappelle neffens tgraf van Monsr de Gourdan, zynen oom. Men dede alle de vrouwen ende kinderen gaen in de kercke tot dat men daer ordre up stellen zoude. De preebsters van der kercke, doende haerlieden dienst, vielen Zyne Alteze te voet, hem supplierende aldaer te moeghen blyven ende continueeren in haerlieder officie, also zy voormaels hadden ghedaen. tWelcke hemlieden gheconsenteert wiert. De vrouwen ende kinderen wierden utghesonnen, treckende zo naer Boulongne ofte andre plaetsen, waert hemlieden best ghoet dochte. Zyne Alteze dede hemlieden provideren van zeker ghelt om by den weghe te teeren. Zyne Alteze dede sommeren die van Haerdre ¹, de welcke namen

¹ Ardres.

1596. respyt van zesse ofte zeven daghen om te andtwoorden. Ten desen tyde de coninck van Navarre was tot Amiens ende daer ontrent met goede nombre van peerde-ruyteren ende oock ontrent Lafere, voltigierende zo over ende weder, zonder te secoureren de voornomde plaetsen. Zyne Alteze dede commanderen als dat men de selve stadt van Calis, metten casteele, zoude in alder diligentie doen zuveren, de doode lichamen doen ter eerde, de koyen en schapen, die daer overal doot laghen, te weeren, voorts de huusen van der stadt, de welcke vol vullicheyte laghen van de plumen, de welcke de soldaten uut de bedden gheschut hadden, ende de tycken gheemployeert om de cledren ende andre plunderage in te packen, om alzo te eviteren alle corruptien, de welcke daerdoir zoude moeghen procederen; voorts te repareren al zulcke breschen ende ruynen by de artillerie ghedaen, *à l'aventure* of de viant daerup hadde willen toelegghen. Men dede oock ontbieden diverssche wercklieden, dies verstaende, omme te fortifieren de sterkte ende passage van Nieulants Brugghe, omme alle zaecken ten besten te verzekeren. Den capitein Auregart ¹, met zyn bende van twee hondert Walen, wiert bevolen de bewaernesse van de rysbanck voorseyt. Daer wiert van ghelycken ordre ghestelt up alle de provisie ende ammunitie van der stede ende casteele, metgaders de selve plaetsen furnierende van suffisant garnisoen. Naer dese victorie wy waren alhier processie draghende ende ghebeydynghen ende danckbaerheyt tot Godt den Heere van alle victorien van hem procederende, ende oock met zo luttel verlies van onsen volcke van oorloghe, extimerende niet boven vier hondert soldaten, zo in de provisie van der stadt als van den casteele bleven, te weten aen zulck eene plaetse die men extimeerde invinsible. De general Rivas wiert gouverneur aldaer ghestelt.

Alzo ten desen tyde eene partie van ons peerde-ruyteren waren voltigierende ontrent de voornomde stadt van Haerdre, omme de selve wat te benauwen jeghens de compste van onsen legher aldaer, ende oock de prince van Saumaly ² met een andre partye volck van oorloghe ontrent tquartier van Lafere, omme enichsins te moghen secoureren van victuaille de selve plaetse, zo wiert, onder den vi^{en} der maent van meye, ghevoert

¹ Desen capitein de Auregart met syn voornomde compagnie wiert corts daernaer ghestelt ter bewaernesse du fort de Nieulant. (*Note du*

chroniqueur.)

² Il faut lire probablement: Chimai.

van Calis naer Haerdre diversche sticken groote artillerie. De vrouwen ^{1586.} ende kinderen wierden al uutghesonnen. De huusvrauwe van den gouverneur troeck oock voorts, hebbende paspoort van Zyne Alteze. Daer wierden, zo van St-Omaers als andre steden, vele groote sticken ghebrocht. Zo datter wel vergaerden ontrent de zestich sticken, danof sommeghe ghesteld wierden up de passagen daer de viand hadde moghen commen, bewaert van ons volck van oorloghe. Daer wiert oock ghemaect, up de riviere ontrent Ste-Niclaeys, een goede stercke houtte brugghe, om waghens ende peerden daerover te passeren, om de beste ghereetschap ende cortste wech, treckende zo naer Bredenaerde ende van daer naer Haerdre, geleghen van vier mijlen wechs. Die vivandiers volgden zeer dapperlick, wesende oock zeer bequaem weder; zodat de legher zeer wel gheprovideert wiert van alle zaecken watter behoufde, zeer naer also goede coop als in de omliggende steden. Zyne Alteze was altyts daer present nacht ende dach, logierende in zyne tente, stellende up als goede hordre. Men vergaerde overal goeden nombre van pionniers, om onse artillerie te moeghen planten ter plaetsen best bequame. Men dede oock aldaer commen goeden nombre van volcke, ghewone zynde te wercken in de broucken, omme te mogen aflaten twater van een quartier ontrent de selve stadt. Men verhoorde oock, doir sommeghe van der stadt, de welcke by ons volck gevanghen wierden, hemlieden te verde aventuerende, als datter in de selve stadt waren de nombre van vyfthien hondert volcks van oorloghe, wel ghecouragiert ende ghetroost up de compste van haerlieder coninck, die zy zeer corts waren verwachtede. Zy hadden oock zekere peerdevolck, de welcke somwyls ter jachte uutliepen. De prince van Oraengnen, wesende up eenen tyd wat voorts ghereden, om wat te vermeyden¹, met eeneghe van zyn dienaren, wiert zeer naer ghevangen van sommeghe peerde-ruyteren van Haerdre, de welcke daer in inbuucke laghen. Maer hebbende een zeer snel peert, ontliet selve dangier. Maer sommeghe van zyne dienaers wierden mede gheleet ghevanghen naer Haerdre. Wy brochten onse artillerie altyds naerder ende naerder de stadt, met de donckerheyte van der mane in der nacht, tenderende altyts om te weeren haerlieden deffentien. Zy hadden oock eenen grooten nombre van koyen, de welcke zy daeghelicx deden pastureren buuten de

¹ *Vermeyden*, se divertir.

1896. stadt, in de mareschagen, deffenderende de selve met haerlieder schransen jeghens ons volck. Zy quamen oock somwyls uut escharmouceren. Naer dien trocken anderwaerf in de stadt. Maer ons volck wonnen hemlieden af het voorburch van de stadt, zodat zy moesten binnen blyven. Wy hadden oock zekere artillerie gheplant op de passagen, alwaer de viant mochte commen, ende de selve wel voorzien van goet volck van oorloghe om hemlieden den wech af te schutten. Onder den xx^{en} en den xxi^{en} der selve maent van meyc, wiert onse artillerie meest al gheplant ende beschrant, maeckende alle preparatie om de selve stadt wel dapperlick te beschieten. Ende alzo men daerop begonste te tamboeren, principalick onder den xxiii^{en} der selve maent, twelcke was den dag Ons Heeren Hemelvaert, zeer vrouch metten daghe, die van binnen anmerckende als dat haerlieden coninck niet voort en quam, haerlieder retenuen van de wateren af ghebroken, zodat zy luttel waters behilden, oock zeer luttel wyn om te dryncken, hadden oock veele soldaten verloren van de artillerye endé veel andre ghequetsten, dienvolghende versochten te moegen commen tot eenich ghoet appointement ende accordt. Wel is waer zy hadden twee zo drie daeghen van te vooren begonst te parlementeeren; maer, midts dat zy begheerden zaeken waerinne Zyne Alteze niet en wilde condessenderen, procedeerde voorts met zyn voornemen; ende alle zaecken considerende, als dat zy anderwaerf verzochten otmoet¹, ende oock ten andren als datter gheen apparentie en was die van Lafere eenich utsel ofte secours te doene, midts dat zy doir famine ghedwonghen wierden by eenich appointement de zelve plaetse te verlaten ende over te leveren, als wesende daer benaut by diversche bollewercken, daerenboven veel peerdevolck van den coninck van Navarré aldaer daghelicx ontrent, als wesende eene plaetse de welcke hem veel importeerde, hoewel mynheere de prince van Simmahy² met eene goede partye van peerde-ruyteren van onzer zyde altyts daer ontrent voltigierde, doende extreme debvoir om eenighe provisie daerinne te vercrighen, twelcke hem niet doenlick en was, midts de reden boven verclaert. Dienvolghende zo accordeerde Zyne Alteze, omme beter ghedaen dan ghelaten, die van Aerdre uut te trecken ende de stadt te verlaten, tzy

¹ *Otmoet*, soumission.

² Probablement Charles de Croy, prince de Chimay.

naer Boulongne ofte andre plaetsen in Vranckerycke, waert hemlieden best dochte, met haerlieder wapene ende vendel ontwonden, met zulcx als zy draghen conden. tWelcke zo volbracht wiert, ten selven daghe xxiii^{en} van mey xv^e zesse ende tneghentich, ten drie huere naer middach. De gouverneur van Aerdre brochte met hem uutter stadt in een cofferken de slotels van der stadt, de selve presenterende tot Zyne Alteze. Hemlieden wiert gheprovideert zeker nombre van waghene om haerlieder ghequetste te voeren ende sommige baggage, voorts zes cornetten peerde-ruyteren om hemlieden te convoyeren. Ende ons volck van oorloghe trocken in de stadt van Aerdre, stellende in als hordre, zo in de reparatie als in de provisie der zelve stadt. Zyne Alteze, metgaders de legher, bleef noch zekere daeghen aldaer ligghe, tot anderstont alle zaeken wat gheredresseert waren. Daernaer quam naer St Omaers met eene groote partye van volck van oorloghe, ende de andre bleven daer ontrent.

Binder wylen dat Zyne Alteze dus gheoccupeert was in dit quartier, zo zyn de garnisoenen van Breda, Berghen-up-Zoom ende andre ghevallen ontrent Wals Brabant, stelende ende roovende overal diverssche cloosters, ende kereken verbrandende, veel volcx medeleedende ghevanghen, ende grootelicx ransonnerende. Zy meenden oock in Wals Brabant tselve spel te spelen. Maer de lanslieden hemlieden tsamen in de wapen voughende, de viant en dorste niet voorder procederen, treckende anderwaerf vanwaer hy ghecommen was.

Ten selven tyde, door faute van victuaille, wiert overghelevert in anden van de Franssoisen de plaetse van Lafere. Ons volck van oorloghe quamen daeruute met wapen ende vendel, hebbende zeer ghelyck appointement als die van Aerdre; brochten oock mede twee groote sticken artillerie.

Ten selven tyde, also die van Oostende verhoorden als datter by den legher van onse C. Magt diverssche steden in Vranckeryck inghenomen wierden, vreesende oock oft up haerlieder cappe hadde moghen druypen, alzo die van Brugghe niet up en hilden daeghelicx tselve te solliciteren aen Zyne Alteze, vertooghende haerlieder extreme benautheyt ende ruwyne door de langhe continuatie van dat huallich nest, zo wiert aldaer ghesonden, uut Hollandt ende Zeelandt, diversche schepen met werckende volck, in der manieren datter daeghelicx waeren werckende om de stadt te

1596. fortifieren ontrent de vier hondert persoonen, langhe continuerende. Voorts treckende oock groot garnisoen binder selve stede van Oostende, als xxiii vendelen, danof eene goede partye Inghelschen, met haerlieder gouverneur ende capiteyn Jan Norts; de andre waren Walen ende Vla-minghen, ende alderande quaetdoenders met haerlieder capiteinen.

Ten desen tyde hebben wy alhier verstaen als dat capitein Francois Draeck, met diverssche ander edelmannen ende capiteinen van oorloghe, gheseylt waren uut Inghelandt, met eenen grooten nombre van schepen van oorloghe van de coninghinne, toegerust ende ghemunt in diverssche quartieren van tselve rycke, metgaders ontrent de veertich schepen van oorloghe van die van Hollandt ende Zeelandt, maeckende in als meer dan twee hondert seylen, al wel ghemunt met zeevarende volck; bovendien, so men seyde, wel xxiii duust soldaten, danof eene groote partye mus-quettiers, van ghelycken diverssche schepen met alderande materialen dienende tot fortificatie; nemende alzo ghesaemdelick haerlieder cours ende route naer de Spaensche zee. Men wilde segghen haerlieder voorstel te wesen eeneghe heylanden van den coninck van Spaengnen te over-vallen.

Naerdat Zyne Alteze zekere daeghen gheweest hadde binnen der stede van Sint-Omaers, quam, onder den xviii^{en} juny xvc m^{xx} xvi, ontrent den havent, binnen der stede van Berghen-St^e-Winnocx, alwaer hy logierde in de abdie aldaer. Ende tsanderdaechs, ontrent den tween hueren, scheedende van Berghen te peerde, arriveerde binnen deser stede van Dunc-kercke, ten drien hueren naer middach, metgaders de prince van Oraen-gnen ende andre edeldom. Wiert met processie, naer zekere oratie, buute de Westpoorte verwellecompt, by tmagistraet, gouverneur ende andre notablen binder stadt gheconvoyeert, tot in de prochie-kercke deser stede; beetende ¹ af van zyn montuere, metgaders zyn edeldom ende gaerde; commende zo binder selve kercke, alwaer men alle clocken was ludende, ende met musieke ende orghelen *Te Deum laudamus* was sin-ghende. Ende naer den dienst, quam naer de kaye ende up de rempars, vandaer siende ligghen die schepen van oorloghe der rebellen; tooghende zeker demonstratie hem tselve grootelicks te mishaghen. Vandaer gaende

¹ *Reeten*, descendre.

up teasteel, ende vandaer binnen corten tyt quam nederwaerts, ende zat ^{1596.} up zyn peert, rydende so lancx de rempars tot naer de groote marct, naer de Westpoorte, ende vandaer anderwaerf naer Berghen-Ste-Winnocx. Mynheeren hadden wel ghemeent ende oock supplieerden zyn haventnael ende ruste alhier te willen nemen; maer Zyne Alteze hem danof excuse-rende op zyne nootsaekelicke affairen.

Onder den xx^{en} juny passeerde alhier, door deze stadt van Dunckercke, in den morghenstont, eene groote partie van tvolek van oorloghe van den legher van Zyne Alteze, infanterie Napolitanen ende andre natien, trec-kende ende marcherende oostwaert aen in goeder ordre, volghende haer-lieder last ende bevel.

Ten selven daeghe vertrock Zyne Alteze, edelen ende volck van wapene, van Berghen-Ste-Winnocx oock oostwaert aen, naer tquartier der stede van Ghendt. tWelcke ons zeer dede verwonderen; want wy vaste opinie hadden alsdat de selve legher trecken zoude voor Oostende, also die van Brugghe hemlieden binaest dies verzekert hadden, volghende haerlieder continuele sollicitude ende troost daerup ontfaen. De welcke, te dien fine, generale taxatie hadden ghedaen up haerlieder ghemeente, elck naer zyne qualiteyt ende vermoeghen, up te bringhen zeker somme van penninghen, tot behouve ende secourse van de selve legher.

Naerdat Zyne Alteze zekere daeghen gheweest hadde binnen der stede van Ghendt, vertrack vandaer met de legher int eerste der maent july xv^c xcvi, voor de stadt van Hulst, alwaer de viant alle zyne fortce ende macht gheimployeert hadde om de selve stadt te defenderen, also zy mochten daeghelix alle secours by der zee ontfanghen; twelcke men hemlieden niet beletten en conste. De viant heeft zekere dycken door-graven om ons volck in als belet te doene, ende haerlieder bollewercken te verzekeren. Zyne Alteze was ghelogiert ter plaetse ghenaeemt Sinte-Niclaes, ontrent de legher, wesende niet boven de vyf mylen van Ant-werpen. Men seyde dat tlandt van Waes betaelt hadde tot den viant van contrebutie wel dertich duust guldens ter maent. Ende waren verachtert van vier maenden, als onse legher daer voor quam. Zy hadden ghesom-meert gheweest by den viant voor de compste van onsen legher de selve verachterteyt up te bringhen. Nemaer en was noch niet volcommen. Ende also de viant ghemaect hadde diverssche bollewercken ende schranssen

1596. rontsom de dycken, tot deffentie van de selve stadt, wel voorsien met volck van oorloghe ende ammunitie, zo en conste men onse artillerie niet planten om de stadt te beschieten; waertoe alle debvoiren ghedaen wierden by den colonel de Labourlote om eenighe van die bollewercken te moghen overvallen. Waerby hemlieden voughende de colonel Distelinch¹ ende andre colonels, so Spaengnaerden als Italianen. Waeraf dat monsieur de Kone², marichal was van de selve legher. De welcke up eenen tyt eenen stouten aenslach hebben ghedaen, ende midts dien inghenomen Ste-Pauwels-Polder, ontrent Hulst, tot groote confusie van den viant, de welcke daer meester was van alle de forten ende schanssen, liggheende rontsom up dycken; ende daernaer oock ghewonnen de loop-schanssen ende trenché tusschen de stadt ende de Moerschans. Zo hebben de soldaten, up den selven schans liggheende, siende dat se van de stadt afghesneden waren ende gheene hulpe daeruut en consten ghecryghen, naer datter zekere bresche was upgheschoten, hebben den selven schans overghegheven aen Zyne Alteze, de welcke corts daernaer tot diverssche plaetsen het gheschot heeft doen planten. Ende ter neder gheschoten zynde de Baghyne-Poorte, ende ghewonnen het ravelin daer voor liggheende, oock corts daernaer een andre ravelin, liggheende voor de Dobbel-Poorte, naer dien tselve, ondergraven zynde met buspoudre, in de lucht was ghevloghen met groot verlies van den viant. Binnen middeltyt hadde mons^r De la Biche ende don Aloize de Miene³ eenen aenslach up het Sout-Eylandt, liggheende teghen over de Nassauwe-Schans up de vaert van Axcel; twelcke zy oock inghenomen hebben, ende besedt met haerlieder regimenten. Ende gheduerende dit belegh wiert Monsieur de Kone⁴ voorseyt, marichal van den legher wesende, alsdoen in zyn tente doot gheschoten van eenen cloot, de welcke utter stadt quam ghevloghen; danof datter groote rauwe in den legher bedreven wiert, metgaders noch diverssche edelmannen, als Mynheere van Eecke, ende meer andre, oock veel officieren ende cloucke soldaten. tWelcke by de viant niet en manquierde, de welcke daeghelicx haerlieder ghequetste by schepen vol naer Zeelandt sonden, ende brochten wederom andre fraye soldaten naer Hulst.

¹ Probablement : de Ligues.

² Lisez : de Rosne.

³ Don Alonso de Mendosa.

⁴ Lisez : de Rosne.

Binnen desen somere, uut causen dat de creken van de haven deser stede van Dunckercke, midts de lanckheyt des tyts al vervolt waren, ende gheen bequaeme watre zwelghende om de havene te schueren, wierden de selve creken alsdoen verdolven. tWelcke coste wel vyf hondert ponden grooten vlaems of bet, ic zegghe zo: 1 grooten. Ende de wase¹ uut de kaeye, met binnelanders wech te doen voeren, coste de stadt wel ontrent twee duust guldenen van 20 stuvers tstick.

Ten selven tyde alhier verhoort als dat capitein Draeck, in de armade navalle van de Inghelschen vooren ghe mentionneert, ghestorven was van millesoen.

Onder den xiiii^{en} july tselve jaer, naer thooren van de rekenynghe, wiert, by den gouverneur Sr Francois Aguillar Alvarado ende Joncheer Regnier Gardins, bailliu, volghende haerlieder commissie, de wet deser stede van Dunckercke vernieut, ende ghecreert voor burchmeestre Cornelis Martins, ende Jan Lauwerens ghecontinuert poortmeestre over zyn derde jaer.

Alzo Zyne Alteze nu grootelicx gheavanceert was om te moeghen gheraken an de voornomde stadt van Hulst, naerdats hy meestre was ghe worden van de contrescharpen, heeft het gheschut doen planten om die stadt van de forten te beschieten. tWelcke daernaer oock is gheschiet up den xv^{en} van ougst, met xxxvi sticken grof gheschuts. Waarmede eene groote bresche in der stadt mueren ghemaect zynde, ende de soldaten ghereet staende om den assaut te doene, so heeft men ghewaer gheworden dat die van binnen tot diverssche plaetsen hadden ghemineert, ende de stadt ondergraven. Om waerteghen te verstaen², heeft Zyne Alteze insghelycx van buuten doen mineren met de mineurs, die hem by den bisschop van Luyck ghesonden waren, in sulcken manieren dat onder de vesten doorgraven hebbende tot in de stadt, so hebben de selve mineurs ontdeckt de andre minen, ende tot daer binnen toeghegraven. Waervan een van dien in de locht doen springhen hebbende, daer veel van de vianden in zyn versmoort, so heeft Zyne Alteze last ghegheven dat de legher, den gheheelen dach in slachordene ghestaen hebbende, scheyden soude ende een yghelick trecken soude naer zyn quartier ende rusten tot sanderdaechs

¹ Wase, la vase.

² Verstaen, résister, remédier à.

1596. smorghens, teghen wanneer een yeghelick wederom hadde te commen, ende ghereet zyn om de stadt met ghewelt aen te vallen ende bespringhen. dWelck die van binnen dit bemerckende, ende vreesende dat die tweede mine oock soude moghen worden aenghesteken, ghewaer oock wordende dat het uut ende invaren soude worden belet, overmidts de groote menichte sinckrys ende fussinien die daer al reede waren ghesoncken naer den schans van Nassouwen, ende dat daerdoor de selve lichtelick inghenomen soude worden, so is des snachts uutghecommen de grave van Solms, gouverneur van de stadt, ende heeft versocht met Zyne Alteze te treden in communicatie aengaende het overgheven van de selve stadt. Waertoe Zyne Alteze zeer gheinclineert zynde, so syn, onder xvii augusti, daertoe ghedeputeert, uut der stadt ghecommen, van wegghen den voorseyden grave van Solms ende de colonellen, capiteinen, officieren ende soldaten binnen der voorscreve stadt in garnisoen liggende, te weten de grave van Egmont, ende grave Ernest van Nassouwen, grave Jans sone; an de welcke Zyne Alteze finalicken heeft gheaccordeert dese naervolgende poincten ende articulen, so voor den voorseyden grave van Solms, als generalick voor alle de soldaten ende alle andre van wat qualiteyt, conditie ende natie die oock mochten wesen, sonder yemant uut te scheyden ¹.

Welck accoort ende tractaet verstaen hebbende, de soldaten liggende up de schanssen ende forten in den voorscreven polder, hebben hunne couragie ende moet verloren. Ende nadien zy den brant in de selve forten hadden ghesteken, namelick in de Raep-Schans en de Santberch-Schans, hebben de selve verlaten, gheruynt aen Zyne Alteze des anderdaechs daernaer. Ende den xx^{en} der selve maent is de voorscreve grave van Solms met alle de soldaten, die daer overbleven waren tot ontrent de xviii, uut de stadt ghetrocken door de voorscreve Dobbelpoorte, ende vandaer naer de schans van Nassauwe ende voorts te schepe.

Godt almachtig moet van dese victorie sonderlinghe gheloeft zyn; want het is eene plaetse qualick winbaer met ghewelt, de welcke noch veel bloets soude hebben ghecost, ghemerckt dat men totten letsten toe te water daer uut ende inne heeft connen commen ende alle nootelickheden doen inbrengghen ende het volck verversschen, die dooden ende ghequetste uitvoeren.

¹ Cet acte est publié dans Pieter Bor, liv. 55, fol. 49.

dWelck in eene belegherde stadt eene groote commoditeyt ende lavenisse ^{1596.} is. Ende also de viant deze plaetse heeft moeten verlaten, so ist apparent dat hyt voortaan nerghens meer teghene houden en sal. Ten welcken eynde moet Godt almachtig hertelick ghebeden worden, op dat syne almoghentheyte de handt van Zyne Alteze wilde dirigeren tot voorderynghe van de catholycke religie ende prosperiteyt van dese Nederlanden. Ende nopende de stadt van Acxele, overmidts datter gheen apparentie en was de leghers daer ontrent te moghen bringhen, midts dat de viant de dycken doorgraven hadde, ende rondomme int water ghestelt, dienvolghende, naerdat Zyne Alteze hordre ghesteld hadde binder voornoemde stede van Hulst, vertrock naer Antwerpe, ende, naer zekere daeghen, vandaer naer Brussel, in de affairen van den lande.

Ten selven tyde regneerde in Vranckerycke groote mortaliteit van de siecte contagieuse, so peste als corrence ¹, procederende al van den leghere ende beroerte des bloets van de desolate ende verjaeghde persoonen, nemende haerlieder refugie in diversche steden ende quartieren, zodat de steden overal zeer infect wierden, ende meest in de frontier-steden, namelick tot Boulongne, Monstreul, Dorens, Camerycke, Calis ende andre steden, oock binnen der stede van Paris, zeer dapperlick, ende in meer andre steden; daerboven van ghelyck in dese landen, als Sint-Omaers, Dunckercke, Hondschote ende andre plaetsen. tWelcke ons meest procedeerde van die van Calis, ter occasie als dat zy int eerste, naer tinnemen van der stede, luttel debvoirs hadden ghedaen om de stadt te doen zuveren van de doode lichamen, zo van menschen als beesten, van ghelycken van de wateren aldaer ende andre corruptien.

Ten selven tyde hebben wy alhier verstaen tydinghen van Spaengnen, tonsen groot leetwesen, als dat de Ingelsche armade navalle, metgaders de schepen van oorloghe der rebellen van Hollandt ende Zeelandt, haerlieder ghealieerden, vooren ghementionneert, hadden ghesaemdelick overvallen, binder maent july xv^c zesse ende tneghentiich, de rycke ende opulente stadt van Calis Malis ², alzo zy haerlieder volck van oorloghe aen tlant hadden ghestelt, waeronder veel musquettiers, waerteghens int eerste de Spaengnaers zeer waren resisterende ende ter weere stellende. Danof datter

¹ *Corrence, courance*, flux de ventre.

² Cadix, ville espagnole.

1596. van den viant vele bleven. Maer naderhant, door de groote fortce, wierden overvallen, ende al berooft, alwaer veel costelicke coopmanschap ende goedinghen bevonden wierden, danof de rebellen van onse Nederlanden wel moesten participeren in tverlies, midts dat zy haerlieden facteurs daer hadden ligghende, om alderande coopmanschap aldaer te vercoopen. Daer laghen twee groote gallioenen, gheladen met veele costelicke goedinghen, al ghereet om naer Indien te seylen. Danof de viant al de coopmanschap uut namen in haerliede schepen, ende staken de gallioenen in brande, metgaders noch diversche andre galleyen ende schepen; alwaer oock was ligghende een groot Hollander schip, coopvaerder, al bereyt om naer dese landen te commen seylen, de welcke inhadde, onder andren, eenen grooten nombre van zacken met ghelde. De welcke ziende dat dese schepen van oorloghe aenquamen, hy seyde an den admirael van de Hollanders, ghevende te kennen zyn belanck, versouckende ghesauveert te wesen. Onder verhooren, quamen met ghewelde ant boort, ende namen alle die zacken metten ghelde daer uutte, al tghuent dat hemlieden voorts aen stont, beutende ende paertende tselve al onder elkandren, alzo zy de goedinghen van de voornoemde gallioenen ende andre hadden ghedaen. Waeromme de Hollanders zeer verstoort waren; maer overmidts zy de cranckste waren, moesten haerlieder schoone patientie nemen. Ende naerdad de viant zekere daghen hadde gheweest binnen de voornomde stadt ende al den roof tschepe beweeght, hoorende dat ons volck van oorloghe van allen quartieren waren versaemende, waer zy van te voren in meeninghe waren de selve stat te fortifieren ende voor hemlieden te houden, om metter tyd voorder te procederen, hebben andre resolutie ghenomen, vreesende den aenslach, den brant daerinne stekende ende gansschelick gheruynceert, boven dien diversche borghers van de ghequalifierste tot grooten ransoene ghestelt, ja sommige medeghenomen in haerlieder schepen, ende zo naer huus gheseylt. Want de Inghelsche schepen waren zeer wel voorsien van veele ziecken ende crancken van de infectie der correncen, haerlieden ordinaire sieckten; danof de schepen thuus commende, men dede se veele van hemlieden op de ree bliven, zonder tvolck aen lant te laten commen, zonderlinghe de crancke ende gheinfecteerde, up dat lant ende steden danof niet participeren ende infect worden zouden. In somme, naer dat zy de goede lieden van Calis-Malis al berooft ende gheruynceert hebben,

twelcke hemlieden tot cleyne proffyte is ghecommen, om zulck eene costelike ^{1596.} armaede toe te rusten ende claren, up hope van veel gauts ende silvere uut de schepen uut Indien van den coninck van Spaengnen mede te bringhen, hebben in plaetse van dien tlant ghestoffeert van peste ende andre infectie. Het is te presumeren als dat de coninginne van Inghelant niet lichtelick meer zulke armade tocrusten ofte claren en zal, ende oock haer borse tselve niet wel permitteren en soude.

Naerdat de stadt van Hulst inghenomen was ende ghestelt onder dobedientie der C. Mat. wy hadden groote hoope als dat de selve legher, midts het commodieus weder, zoude ghecommen hebben voor dat uvallich nest ende roofcot van Oostende, twelcke so groote schade, roverie ende moordery ghecommitteert hadde in dit lant van Vlaendren, ende de stadt van Brugghe ende andre, midts de langhe dureyen, zeer benaut ghehouden hadden, metghaeders de groote excessive cost der C. Mt van alle de fortressen te onderhouden met menichte van volcke van oorloghe teghens den loop des viants, ende dat die van Brugghe instantelick solicerende by Zyne Alteze daerop ghetroot waren, ende te dien fine haerlieden ghemeenteghetaxeert, elck naer zyn vermoghen, om also te versamen zekere somme van penninghen tot behouve ende secourse der selve legher. Maer, eylasen! daer is noch een stock int wiel ghecommen. Want het volck van oorloghe van den coninck van Navarre, in grooten nombre, meest van peerde-ruyters ende oock infanterie, vallende int landt van Arthois, pillierende ende ransonnerende overal, overvallende de stadt van St-Paul, al beroovende, ende menichte prisonniers, so vandaer als uutten lande, mede naer Vranckerycke leedende ontrent Atrecht, Bethune ende andre quartieren, hebbende lanslieden bedwonghen de tarwe uut te dasschen¹ ende met grooten nombre met haerlieder waghene ende peerden naer Vranckeryck te voeren. Zodat Zyne Alteze eene groote partye van zyn volck van oorloghe dauwaerts te senden ghedwonghen wiert, ten secourse van die van Arthois.

Binder maent van ougst xv^c xcvi wiert betaelt, by de commissarissen daertoe gheordonneert, tgarnisoen van der stadt van Sluus in Vlaendren, twelcke over zekeren tyt hier voren ghementionneert ghemutineert was.

Onder den xxix^{em} der selve maent van ougst so mutineerde tgarnisoen

¹ *Utdasschen*, battre le grain.

1596. van der stede van Nieupoort, om de verachtterteyt van haerlieder soldec. Maer midts dat de selve conspiratie ontdeckt wiert, en procedeerde niet voorder. Daer wierter twee van de principale roervyncken ghesuffocqueert ende andre ghevanghen. Daermede de zaecke ghesust ¹ wiert.

Int eerste der maent van septembre tselve jaer xv^e xcvi de gouverneur van Arthois, lichtende uut de garnisoenen van de frontier-steden zekeren nombre van peerde-ruyteren, om eenen tocht te doene op zekere troupen van den coninck van Navarre amuserende int tgrafschap van St-Paul, ende commende ontrent elckandren, de Franssoisen en vertoochden maerzekere cleyne nombre. Ende zo aen elckandren zynde, laeghen in imbuucke diverssche andre partijen, de welcke ons volck, naer veel strydene, meestere wierden; danof datter diverssche doot bleven, den voornomden gouverneur van Arthois met diverssche andre ghevanghen, naer Vranckeryck ghevoert.

Int eerste van der maent van octobre tselve jaer xcvi, die van Oostende quamen in der nacht tot Alaerthuse ende daer ontrent, brandende wel vi ofte vii pachtsteden, diverssche schueren vol graens, roovende ende steelende overal het bestiael, daermede treckende door de havene ende stranghe van der Nieupoort, alwaer dat een goede nombre van schapen meest al versmoorden int passeren der selve havene, drivende metten grooten stroom ter zeewaert inne; tvolck van oorloghe treckende voorts naer Oostende vanwaer zy ghecommen waren met de reste van haerlieden roof ende prisonniers, sonder eenich renconstre.

Onder den xxiii^{en} der selve maent van octobre quamen in der nacht de rebellen van Acxele ende andre plaetsen, met nombre van leeren ende andre instrumenten, meenende de stadt van Hulst anderwaerf in te nemen ende overvallen. Maer haerlieder intreprinse wiert ghemist door de protectie des Heeren ende goede waeke van die van binnen.

Int laetste der bovenghenomde maent van octobre arriveerden in Zeelandt uut Cannarie, uut Sint-Thomas, vyf schepen coopvaerders, de welcke tsamen inhadden wel duust kisten sucker al ongheraffineert.

Onder den xii^{en} van novembre tselve jaer xcvi, Jacques filius Peeters Brisaut, van Brugghe, een jonckman van ontrent xx jaeren, wiert ghe-

¹ *Sussen*, apaiser, modérer.

rocht aen zynen slyncken haerme, staende up de kaye deser stede, van ^{1596.} eenen cloot commende uut een van de schepen der rebellen, wachters deser havene, voltigierende ontrent der havene, danof den haerme van den selven jonckman afghestelt wiert ende ghecauteriseert. Danof hy binnen zekere daeghen daernaer wiert ghecureert.

Alzo viere van onse schepen van oorloghe, commende naer huus uut haerlieder voyage, ende ghejaecht zynde van haerlieder vianden, niet en costen dese havene beseylen, maer liepen tot Nieupoort in de havene, alwaer zy zeekere langhen tyt, door tbelet van den viandt, ghelegghen hadden, so quamen, onder den xv^{en} van novembre xv^c xcvi, twee salloupen met volck van oorloghe uut de schepen der rebellen, die voor de havene laghen als wachters, wesende in der nacht; ende alsoder alsdoen zeekere visschers van der selve stadt van Nieupoort in de havene quamen, so volghden dese twee salloupen van achtre; hebbende haerlieder preparatie ende provisie ghemaect van cleederen ghepect, ende met speghelarts, ende andre materialen; oock diverssche van de voornomde vier schepen van oorloghe ghecommen daer zy aen de kaye laegghen, met alleenelick elck eenen man om die te wachten, want de boodsghesellen, midts den langhen tyt, waren elck zyns ghetrocken. De soldaten van der wachte meenende dat al visschers waren, hebben oock gheen rumoer ghemaect. Sodat dese rabauwen haerlicden ghereeschap hebben gheworpen in eenighe van de voornomde vier schepen, daer zy best costen by gheraecten, ende zyn met alder spoet wederom ter havent uutgeroyt, naer haerlieder schepen. Ende also de vlamme van der voornomde materialen begonste op te ghaene in een van de voornomde vier schepen, elck wiert in roere om tselve te blusseken. Sodat principaelick een schip van de viere de meeste schaede hadde, so in de seylen als cordaille. Maer de andre bleven sonder schade, volghende tgroot debvoir daerinne gheuseert.

Onder den vi^{en} van der maent van decembre tselve jaer xcvi, in der nacht, tusschen den twaelfven ende een hueren, so wierter ghevoelt zeker eerdthevynghe in dit quartier. Sodat de koetsen waeren schuddende ende bevende. Maer gheduerde zeer onlanx, Gode lof!

Onder den viii^{en} decembre tselve jaer vertrocken de schepen van oorloghe der rebellen van Hollandt ende Zeelandt van voor dees havene, zonder naer huus te varen. Maer trocken verder tzeewaert. Ende voltigie-

1596. rende ontrent Calis, ende dan wederom oostwaert, om al te schutten watter tot Calis, Dunckercke ofte Nieupoort wilde in of uutvaren.

Onder den xvii^{en} der selve maent seylden uut dese havene van Duncckercke drie coopvaerders, met alderhande costelicke coopmanschap, als sayen van Hontschote, lynwaet ende andre saecken, danof in teen schip was de prince dAvelyno van Italien, de welcke in dese landen zekeren tyt hem ghehouden hadde in den dienst van de C. Mag^t, varende so met dese schepen naer Spaengnen. Ende also de selve schepen zeer langhe alhier claer hadden gheleghen, verbeydende naer bequamen wyndt, trocken hier uut met *telle quelle* windt. Maer commende ontrent Calis, wierden ghejaecht van den viandt ende bedwonghen te Calis up te loopen, alwaer zy oock langhe laghen verbeydende bequamen windt.

Also ten desen tyde overal dierste ende schaersiteyt van grane was in diverssche provintien, als Spaengnen, Italien, Vranckerycke ende Inghe-landt, zo wierter by de coopvaerders van Oostende ende Hollandt inghecocht ende gheladen, tot Dansyck ende andre quartieren, eenen grooten nombre van grane, waermede de schepen quaemen ligghen op tvlacke van Zeelandt, om aldaer te verbeyden eenen bequamen costelicken windt om westwaert te vaeren, elck waer hy ghedestineert was. Ende, midts den overvloedighen aftreck van den grane in dat oost-quartier, so was de prys daeghelicx augmenterende, naer de oude maniere van doene van den volcke. Ende also de voornomde schepen dus langhe op tvlacke laghen, altyts verwachtende bequamen windt om seylen, ende midts dien tselve graen was verhittende ende bedervende, so dat zy genootsaecht waren eene groote partye van den selven grane over tboort in zee te werpen, om tandre te preserveren. Van der ghelycken deden sommighe andre schepen gheladen met hollands caes ende andre provisie. Ende also den aftreck van den grane binnen Dansyck ende andre quartieren zeer groot hadde ghevallen, so voorseyt is, so quamen die van Polen ende andre daeghelicx met haerlieden graen nederwaert, op hope van goede vente. Maer also die voornomde schepen metten grane op tvlacke bleven ligghende, by faulte van winde, so en wasser nyemande van de coopliden die eenich opslach van grane wilde doen. Ende midts dien quam aldaer een groote afslach van den grane. Van ghelicken de coopliden, die tgraen compe-terden, ligghende in de voornomde schepen op tvlacke, liepen grooten

interest. Sodat elck ghefraudeert wiert van zynder intentie. Wy hebben dese jaerschaere in dese Nederlanden tgraen van ghelycken wat diere ghehadt, overmidts tsaysoen sobre, zo hier als in Vranckeryck ende Inghelandt. Danof de meeste occasie heeft gheweest de oorloghe tusschen ons ende Vranckerycke, door tvolck van oorloghe, de welcke aen beede syden tplatte landt afgheloopen hebben, den lansman verjaecht, ende belet ghegheven van de landen te cultiveren ende besayen; twelcke ons de dierste ghecauseert heeft. Sodat de beste tarwe, lantmate deser stede van Dunckercke, was geldende xv guldens en half, ende ontrent de xvi guldens de rasiere, de gheerste viii guldens ende viii grooten en half de rasiere, ende andre graen naer advenant. 1557.

Int eerste der maent january tjaer xv^o xcviij trocken, uutter stede van Brugghe naer Dixmude ende vandaer naer Veuren, zekere commissen om aldaer te tracteren van zekere afferen van den lande, nemende voor haerlieden gaerde ende convoy twintich peerde-ruyteren carrabynen, de welcke aldaer arriveerden sonder eenich rencontre. Maer also de selve commissen aldaer hadden te tarderen, keerden de selve carrabynen anderwaerf naer Brugghe. De viant van Oostende hieraf gheinformeert zynde, wel meenende de voornomde comissen te betrapen, als dat zy met de selve carrabyns naer Brugghe souden keeren, quamen ontrent drie hondert sterck, al tvoetvolck, int quartier van Cokelaere, hemlieden houdende in imbuecke. Ende, midts den overvloedighen reghen daeghelicx continuerende, so waren de straten al vol waters, alwaer de viant in der nacht hadde ghespannen, wat onder water, diversche coorden, ende de selve vast ghemaect aen staecten in de eerde gheslegghen; hemlieden houdende zeer bedect met haerlieder handtroers, al ghereect jegens de compste van dese compaignie. De welcke aldaer commende, meenende te passeren haerlieder wech, niet wetende van eenich bedroch, wierden aldaer bespronghen van den viant, de welcke schoot in den hoop eenighe peerden doot; de andre verwarden so in de coorden, dat se niet wycken en condon, wierden al tsamen omrynggelt, ghevanghen ende tOostende ghevoert, met noch drye rycke lanslieden, de welcke mede quamen, meenende wel bewaert te wesen met de voornomde carrabynen, ende wierden aldaer tot grooten ransoene ghestelt.

Onder den vii^{en} january tselve jaer so wasser, binnen der stede van Calis,

4597. conspiratie onder eene partie van de soldaten te mutineren om de verachterynghe van haerlieder soldee. Maer also de saecke ontdeect wiert, voor het effect van dien, wierden by den gouverneur aldaer diversche van de principaelste roervyncken vast gheleyt ende gheexamineert. Danof de waerheyt bevonden hebbende, wierter drie verworcht, danof den eenen een caporael was. Ende wierden de selve drye ghevoert up de groote marct, ende gheleyt onder de galghe, elck met eenen brief voor zyn borst, inhoudende haerlieden dilicten; alwaer zy laeghen tot ontrent den havent. Daernaer wierden begraven. Daer wiert noch bevonden ontrent den caporael wel vyftich gouden ducaten. Ende hiermede wiert de saecke ghesust.

Onder den xxiii^{en} der selve maent january, alsoo diversche compaignien van ons volck van oorloghe, meest voetvolck, ghetrocken waren in de Kempen, wierden onversienste bespronghen van grave Mauritius, met zyn volck van oorloghe, men seyde wel xviii cornetten peerden ende oock infanterie. Alwaer naer veele strydens, ons volck de dachvaert verlooren, wel zes of vii^c mannen, so Napolitaenen als Spaengnaerden, achterghelaten met diverssche vendelen.

Onder den xxiii^{en} february tselve jaer xcvi trocken eerst uut de havene van Calis, seylende naer Spaengnen de voornomde drie schepen coopvaarders, hebbende den windt zeer bequame, alwaer zy zeer langhe naer ghewacht hadden. Ende de voornomde prince dAvelyno, met zyn volck, volghden binnen vier daeghen daer naer met een schepkin van oorloghe, om de meeste versekertheyt.

Onder den v^{en} van maerte tselve jaer wierden, binnen deser stede van Dunckercke, gheexecuteert metten viere twee tooveraers ende twee tooveressen, te wetene Jan Beckbort Schotsman, oudt lxvi jaeren, meester Hendrick Adriaens, hem gheneerende met metser ende oudt lxxx jaeren, gheboren van Brugghe, ghecontinueert hebbende int ambacht van tooverie xxv jaeren, zyne dochtre, ghenaempt Willemyne, oudt l jaeren, wesende eene weduwe, vroevrauwe van haeren styl, int selve ambacht van tooverie gheverseert, volghende de instructie van haeren vadere den tyt van seven jaeren ofte viii^c, ende Nele, de weduwe van Cornelis Cocq, zeeman, wylent stierman deser stede, oudt lxxii jaeren, ooc langhe in dit ambacht gheverseert, veel kinderen ghedaen sterven, ja, van haer beste vrienden, diversche vergaedinghen in der nacht by hemlieden in de oostdunen ghedaen,

aldaer bancketterie ghehouden, spelen ende dansinghe, sacrificie ghedaen ^{1597.} tot haerlieder boose geesten, deene eenen palyneck, andre een stuck ghelts, elck van hemlieden gheteeckent op haerlieder lichaem, elck ontfanghende den name van zynen gheest, met hemlieden, te wetene de vrouwen, in de selve vergaderinghe vleeschelicke gheconverseert. De namen van deese gheesten waren: Lichtvoet, Baldack, Caldack ende Heynick. De voornomde vroevrouwen hadden diversche kinderen vermoort int ontfanghen. Was verbonden alle jaeren haeren boosen een kindt op te offeren voor sacrificie. Ghevraecht wesende waerom zy haerlieder beste vrienden ofte haer kinderen deden sterven, seyden daertoe gedwongen te wesen van den boosen, ja met stocken anders ghesmeten te wesen.

Also de Fransman, naer zyne oude maniere van doene, als wesende inpatient van der ruste, maecte groote preparatie van oorloghe binnen der stede van Amiens, ende onder andre stellende ghereet up de marct aldaer de nombre van xxviii sticken groote artillerie, metgaders alderhande ammunitie, om ons de feeste te doene, sommighe deden de maere loopen tselve te wesen up onse stadt ofte andre in Vlaendren. Andre hadden opinie op Dourlens ofte eenighe andre steden, die zy onlanx verlooren hadden, om die anderwaerf te recouvreren. Danof ons volck by haerlieder spien ten vollen gheinformeert wierden der voornomde preparatie, sonder te weten waer den teerlynck vallen soude. Die van Picardie waren daeghelicx solliciterende aen haerlieder coninck op trecouvreren van haer verlooren steden, updat haerlieder frontieren te beter mochten versekert wesen. Tot welcker intencie wierter, binnen der voornomde stede van Amiens, al de winter door, vergadert eene groote nombre van tarwe ende andre graen, tot behouwe van menschen ende peerden. Ende also dese apparentie groot was, als dat haerlieder coninck metter eerster commoditeyt, met al zyne macht, vinden zoude in de campagne, ende dat onse beste soldaten meest ghedeelt waren in de nieuwe ghewonnen steden, sodat wy de beste middelen niet en hadden tplatte landt te deffenderen, verwachtende noch veel volck van oorloghe uut Italien ende andre quarteren, die daeghelicx marchierden naer den vromen capitein, don Herruentello Protocarero ¹, gouverneur voor onse Mag^t der stadt ende casteel van

¹ Ferdinand ou Hernandez Tello de Protocarero.

1397. Dourlens. Alle dese affairen wel considererende ende pondererende, heeft Zyne Alteze, wesende binnen Bruessele, van alle zaecken ende zynder intentie ten vollen gheinformeert, waerup als ghelet wesende, heeft ordre ontfanghen van Zyne Alteze, ende dienvolghende heeft upghenomen, uut diverssche steden der frontieren van de garnisoenen aldaer, van de clouckste soldaten aldaer, so van Spaengnaerden als van Walen, vergaderende also totter nombre van vyf duust voetvolcx ende ses hondert peerde-ruyters; haerlieden dach ende ure stellende ontrent de stadt van Dourlens, smorghens den x^{en} van maerte xv^c zevenentneghentich, hem aldoen bereydende om zyn voornemen te moeghen volbringhen. Ende opdat hy tselve met alle zekerheyt soude moghen executeren, so was hy uitkiesende ontrent vyftich gheresolveerde soldaten, opdat se souden overvallen de wachte van de poorte van Amiens, de welcke hy was cleedende als lanslieden ofte labouereers, draeghende op haerlider hoofden zekere packen, hebbende onder haerlieder pantrocx ¹ pistoletten ende poin-gnaerts. Ten laetsten alle zaecken bereet wesende tot dese interprinse, hy trock met alder diligentie naer Amiens, legghende zyn volck in buscaede ² ontrent eenen calckhoven, niet verre van de stadt, in den morghenstont, ontrent den acht uren, den x^{en} van maerte, sendende de voornomde soldaeten ghecleet als lanslieden naer de poorte van Amiens, met eenen waghen met hout. De vornomde soldaten, als lanslieden ghecleet, hadden op haerlieder hoofden, zo voorseyt is, zekere packen ende zaecken met provisie, om de marct, deene met raepen, dandre met appelen, andre met ockernoten. De welcke commende tusschen beede de poorten, den sack met de noten ontbant al willens, ende de noten strienden daer in de poorte. Sodat elck begonste te rapen, zo van deen partie als van dandre. Terwylen reet de voornomde waghen metten houtte onder het schof van de poorte, ende de strynghen wierde afghesneden. Sodat de waghen daer onder bleef staende. Sodat tschof niet sluyten en mochte. Onse soldaten overvielen terstont de wacht, schietende ende slaende, emmers dat zy meestre van de poorte wierden. Ende van stonden aen teecken ghedaen hebbende aen de buschaede, de welcke met alder spoet quaemen ghemarceert naer de poorte, so de peerde-ruyters ende tvoetvolck, treckende stracx

¹ *Pantrocx*, casaque.

² *Buscade*, embuscade.

duere tot op de marct der selve stadt, de welcke luttel of gheen soldaten binnen en hadde. Want si gheen garnisoen en begheerden, hemlieden betrouwende op haerlieder groote poorterie ende sterkheyte van haerlieder stadt. De resistentie die de borghers waeren betooghende, die was cleene, siende dat se bevanghen waren door faute van goede wachte. De grave van Saint-Paul, wesende in de stadt als gouverneur, hoorende de beroerte, was hem worpende met meer andre over de mueren, nemende de vlucht naer Corbie. De stadt wiert ghepreserveert van pilaege, door dien dat de borghers waeren overcommende met eenighe capiteinen ende soldaten, die in de selve ure waeren winnende alle de stercten van de stadt, ende waeren ommelegghende het huus van de ammunitien die de Bernoos¹ daer ghesonden hadde, om syn voornemen tonser schade te volbrēghen. Maer also ons de proverbe leert: de mensche proponeert, maer Godt disponeert. Van de welcke wy grootelicx schuldich zyn hem te loven ende te dancken, dat hy ons, door sulcke middelen, van onse vianden verlost heeft. Want wy hebben vercreghen dese victorie sonder eenighe cost ofte schaede, die groot hadde moeten wesen, om te belegghen ende te winnen sulck eene groote ende stercke stadt, ommeringhelt zynde met so groote ende breede waeteren, torens, gravelynen², ja, onbevechtelick, zo oock vervolt met een ghetal van borghers ende inwoonders, bequaeme totter oorloghe als soldaten, die so ghepresumeert³ hebben op haerlieder wachten ende neersticheyt, datse gheen garnisoen van den Bernoos en hebben willen ontfanghen, nietteghenstaende dat se frontiere was, een sluetel van hueren lande. Daer wiert bevonden, boven de groote nombre van grane, so wy vooren verclaerst hebben, groote overvloedicheyt van wynen, van lakenen ende andre waren. De gouverneur van Dourlens saysierde hem terstont van tcabinet ofte buffet van Mynheere van Saint-Paul, gouverneur aldaer, twelcke men extimeerde weerdich te wesen ontrent de vyf duust francken. Het volck van oorloghe hilden hemlieden noch zekere daeghen op de rempars ende andre stercten binder stadt, ende commandeerden de vrouwen van der stadt haerlieder provisie ende nootsaekelicheyte aen te bringhen.

¹ Le Béarnais, c'est-à-dire Henri IV.

² Gravelyne, fossé.

³ Presumeeren, se fier, avoir bonne opinion.

1597. Onder den xii^{en} der selve maent van maerte tselve jaer xcviij, wiert alhier gheexecuteert, metten viere, eenen Jan Neut, ontrent de vyftich jaeren, gheboren van Loon-op-Senten ¹, de welcke langh ghewoont hadde tot Suutcote, hem ghencerende aldaer met tzee te vaeren, in de visscherie hem ooc daeghelicx imployerende, waerinne hy langhen tyt ghecontinueert hadde; int beteren van de koyen ende peerden, die men seyde betoovert te wesen, diverssche conjuratien tot den boosen ghedaen om verholen saecken te weten, teecken ende pant ghegheven hebbende tot den boosen gheest.

Onder den xxviii^{en} der selve maent van maerte, so quamen de Franssoisen in grooten ghetaele volck van oorloghe, so te peerde als te voet, meenende te surprehenderen de stadt van Atrecht. Hadden zekere instrumenten, ende begonsten aen de poorte om die open te breken. Maer de wachte van binnen wordende tselve gheware, maecten terstont rumoer ende liepen in de wapene. De viant dit hoorende, nam terstont de vlucht, treckende te rugghe vanwaer hy ghecommen was.

Tsaterdaechs, den vii^{en} van april tselve jaer xcviij, in den morghenstont, quam tvolck van oorloghe van den grave Mauritius, in ghetaele van ontrent zes hondert, om de stadt van Antwerpen te surprehenderen; danof een groote partie waren ghecleet als lanslieden, met drie ofte vier waghens gheladen met hoy ende stroo. Ende quamen ontrent Sint-Jooris-poorte, de welcke noch gheslooten was, metgaders al dandre poorten, ter occasie datter binnen der selve nacht op de straete vermoort hadde gheweest eenen coopman Porteguys. Waeromme de poorten zeer laete ghesloten bleven, om den perpetrant te moghen achterhaelen. Sodat de viant niet en coste exploicteren. Daer quamen, ten selven daeghe, naer de stadt van Antwerpe uut de stadt van Liere, vyf ofte xxxvi, onder capiteynen ende andre officialen, om te beleenen haerlieder gaude ketenen ende andre juweelen, daermede de soldaten wat contentement te gheven totter compste van de paye. Ende commende ontrent dit volck van grave Mauritius, danof de meeste hoop laeghen in buscade, vraeghende wye zy waren, gaven voor andtworde: wy hebben zeker convoy ghedaen ende wy trecken anderwaerf naer huus. Want de lanslieden doen dickmaels aldaer convoy, by

¹ Loon, près de Gravelines.

faulte van soldaten, met twee ofte drie hondert teffens¹. Aldus wierden dese ^{1597.} xxxvi onder Spaengnaerden ende Italianen bedroghen, ende terstont omringhelt, danof eenighe doot gheschoten, de andre ghevanghen, mede gheleet met haerlieder panden ende gaude ketenen. De viant sneet af de strynghen van de voornomde waghens met hoy ende stroo, ende track te rugghe vanwaer hy ghecommen was. tGroot gheschot van de rempaers der selve stadt verhoorende tgheruchte, begonste te spelen in de retraicte van dit volck, danof eenighe doot bleven; maer en mochte niet helpen.

Onder den xxiii^{en} der selve maent quamen de schepen van oorloghe der rebellen anderwaerf ligghen voor de havene deser stede, also zy diverssche voorgaende jaeren altyts continuelick ghedaen hadden, om al te schutten watter inne ofte uut wilde varen.

Onder den xv^{en} juny tselve jaer xcvii, op eenen sondach, in den nuchtenstont, wiert, binnen der stede van Calis, de kele afghesteken ende ter dootghebrocht eenen coopman ende facteur Porteguys, wedeware², aldaer ghebleven van de fransche tyden, de welcke tandre tyde langhe ghewoont hadde, met zyne huusvrauwe, binnen der stede van Antwerpen, ghe-naempt Steven Onguys, wesende van der oude van ontrent de lvii jaeren; hebbende kindren van zyne overledene huusvrauwe; de welcke, so men seyde, over zekere jaeren bancqueroute ghespeelt hadde binnen der voornomde stadt van Antwerpen, ende daernaer commende metter woonste met zyn huusghesin binnen der stadt van Calis, alwaer hy traffiquierde ende diverssche commanderien bediende, ende onder andren hadde in handen diverssche goedinghen van eenen rycken ende machtighen coopman van Londen, met licencie van den gouverneur van Calis. De welcke zynen sone, wesende een jonckman van xxiii ofte xxiiii jaeren, sondt over naer Calis met zyne brieven adresserende aen den voornomden Onguys, last ghevende zynen sone aldaer te ghaen logieren ende van als metten voornomden Steven Onguys uut zynder name eene absolute rekeninghe te solderen. Totten welcken dese sone hem daeghelicx vermanende was; maer wiert altyts met eenighe excusen uutghestelt. Ende binnen middelen tyde, also men conste bemerken, maec-kende zyn preparatie vandaer te vertrecken, als niet souckende yemande

¹ *Teffens*, à la fois.

² *Wedeware* pour *weduwenaar*, veuf.

1597. veel te gheven, wel begheerende van ghelycken van den selven Inghelsman ontslegghen te wesen, dienvolghende hem adresserende aen den gouverneur, hem vertooghende alsdat de voornomde Inghelsman ghedelibereert was naer huus te seylen, ende midts dien dat hy begheerde hem paspoort te willen verleenen. tWelcke de gouverneur van stonden aen dede schriiven. Dese Onguys commende naer huus met tselve paspoort, gaf den Inghelsman te kennen alsdat de gouverneur niet wel gherust en was, als dat hy daer so langhe was tarderende. Dienvolghende hem sendende zyn paspoort om vandaer naer huus te vertrecken metter eerster commoditeyt. Waerop de Inghelsman gaf voor andtwoorde wel bereet te wesen te volghen dordre van den gouverneur, maer alvooren begheerende een effen rekeninghe te solderen, om zynen vader van als contentement te moghen gheven. So emmers dat de pampieren ende bewysen van beyde zyden voort ghebrocht wierden op eene tafel van den huuse van den voornomden Onguys. Ende debatterende op de poincten ende artielen der selve partyen, waerinne zy niet wel en consten accorderen, zyn ghecommen *de verbis ad verba*, als den voornomden Onguys haelende entwaer een rappiere, stack den Inghelsman in zynen haerme, de welcke hem weerde met eenighe stoelen, so hy best conste, hem inloopende, grypene by der keele, treckende uut een cleyn mesken, was hem den rouper ¹ af rapende ², so dat hy ter plaetsen doot bleef. Danof trumoer quam overal binder stede. Sodat de Inghelsman in vanghenesse gheleyt wiert, omme breeder van de selve zaecke gheinformeert te worden ende zyn proces te maecken, ten fine dat recht ende justicie danof voldaan mochten worden.

Onder den xvi^{en} juny tselve jaer xcviⁱⁱ wiert de wet deser stede van Dunckercke vernieut by Srs Francoys dAguillar Alvarado, gouverneur deser stede, ende jonckheer Regnier Gaerdens, bailliu, als commissarissen daertoe gheordineert. Cornelis Martins wiert ghecontinueert burchmeestre ende jonckheer Anthuenis van Rye, heere van Lokere, wiert ghecreert voorschepen, ende Jan Bale poortmeestre.

Onder den x^{en} july tselve jaer wiert tot Lynkin, onder de heerlichede van Lokere, gheexcuteert, metten viere, eene tooveresse, van der oude van ontrent liii jaeren, ende niet langhe daer te vooren eene andre toove-

¹ *Rouper*, gorge.

² *Rapen*, prendre, enlever.

resse, hebbende veele quade feyten ghecommitteert, kindren ghedoot, 1597.
boter ende melck van andre persoonen by tooverye vercreghen.

Onder den xix^{em} der selve maent wiert, binnen deser stede van Dunc-kercke, gheexecuteert, metten viere, eenen tooveraer, ghe-naempt Claeyns de Suere, maerschalcck ¹ van zynen style, oudt XLIII jaeren, gheboren van Berghen-St^e-Winnocx, woonende te Warhem-Brugghe, hebbende ghecontinueert int selve ambacht van tooverie xvii ofte xviii jaeren, hem daeghelix gheheerende met peerden ende koyen te helpen, al met boose ende onghoorloofde middelen, eenen familiaer, besworen met eenen hollen rynck, waerby hem vanterende te ghesesen alle manieren van siekten, so van menschen als van beesten. Welcken rynck hy vercreghen hadde van eenen Italiaen, in den legher waer hy was dienende als maerschalcck; hebbende oock gheuseert van diverssche conjurationen, te veelen stonden hem ghevonden, in der nacht, onder de vergaderinghe van de boose gheesten ende menschen, mans ende vrouwen, also hy tsavens te vooren metter busse int lant was ghetrocken om reyghers te schieten, vont hem in sommige deserte plaetsen, volghende het advertissement der boosen, alwaer hy zulcke compaignie vindende, alwaer groote tafels met alderande spyse bereet waren, oock dranck van diverssche soorten, maer gheen saut, aldaer bancketterende, dansende ende spelende met diverssche instrumenten, elck man eene schoone vrouwe by der handt, ende daernaer melcanderen vleeschelick bekennende; naer sacrificie doende tot zynen boosen gheest van eenen halven Spaenschen selveren reael, sonder cruce, voorts alle jaeren, op zekere plaetse daertoe ghestelt, eenen palyck, worpende den selven over zyne slyncker schoudre, naer verloochenen van zyn gheloove ende belofte van ghetrauwicheyt an zynen boosen gheest, Maymon ghe-naempt; zyn teecken ontfanghende up zyne slyncke schoudre; menschen ende beesten ghedaen sterven; stryckende de menschen met zeker olye van doode lichamen, ghemaect in de palmen van haerlieder handen, waer zy af storven; hebbende voor sallaris, van elck mensche die hy dede sterven, xv stuvers, ende van elck peert acht stuvers; userende meest haerlieder vergaderinghen up den hoochtyden, als Paeschen, Kersdach, Alderheylighen, Onser Vrouwen Hemelvaert ende St Jans nacht; alwaer

¹ *Maerschalcck*, *maréchal ferrant*.

1597. zy diverssche boosheyt ende idolatrie waren exercerende. Hy storf ghe-willichlick met groot berau van zyn voorgaende leven, danckende den oppersten Heere van zyne voorcommende gratie, hem niet abandonnerende ende laetende sterven in zyne sonden, aenroupende Maria, die Moeder Godts, tot eene voorsprake int uutterste, alzo hy an de stake verwoorcht wiert, verschedende so van deser weerelt.

Onder den xxii^{en} july tselve jaer zeven ende tneghentich, wesende Ste-Maria-Magdaleenen dach, ontrent de vi hueren in den havent, reesser op zeer groot ongheweerte van weerlicht ende donder, danof de welcke den muelen, competerende den disch deser stede, op een subyt al in vier ghestelt wiert. Ende naer tselve ghesesseert wesende, men bevont de selve muelen zeer geschent van den stake, meest al de balcken, weeghers ¹, hec-kens ende anders, alzo de reparatie danof was bedraghende wel hondert ponden grooten vlaems, boven tverlet van dien. Welcke muelen int jaer xv^o lxxii, onder xxix july oock groote schade ghedreghen hadde van ghe-lyck tempeest, wanof de stake ende andre partyen gheschent wierden. Danof de reparatie wel bedrouch lxvii l. grooten vlaems, boven tverlet des tyts gheduerende der reparatie.

Onder den xxvi^{en} der selve maent, ontrent de x hueren in der nacht, alzo een van de schepen van oorloghe der C. Magt, danof capitein by toe-name Wittebolle en de schipper Jasper Rommont quamen ghevaren van westen, om te commen naer de havene van Calis, alwaer hy ghejaecht wiert ende straffelick ghevolcht van een groot schip van oorloghe der rebellen, danof capitein eenen Pieter Adriaenssen, gheseyt Ketele, een nieu schip van der Vere, voorsien van vier metalen sticken, thien gotelyn-ghen, zekere steenstukken, voorts al onder gheweer van spysen, antroers ende coutelassen, voorts tachtentich mannen, onder boodtsghesellen ende soldaten. Ende alzo ons schip quam zeer naer de voornomde havene, wat bewesten tcasteel, zó naer den lande als hy conste, tusschen eene banck, alwaer de rysbanck hem niet en conste assisteren, alwaer de vyant hem dapperlick was vervolghende, meenende hem stracx aen boort te clampen, verbeydende meer assistentie van andre schepen, haerlieder complissen. Maer alzo hy wat dieper ghyneck dan ons schip, quam an gront, niet boven

¹ *Weeghers*, sans doute pour *weeghen*, parois.

de lanckte van twee spysen van elckandren, hellende wat op deen zyde, zodat zyn groot gheschot ons schip niet wel inderen en conste. Alsdoen onse musquettiers schooten zeer dapperlick in zyn schip, danof veele van zyn volck doot bleeven, metgaders haerlieder voornomde capitein Ketele. tWelcke haerlieden courage zeer dede verflauwen; nochtans roupende tot ons volck: compt voorts ghy paepsche schellemen; wy hebben noch volcx ghenouch om te wederstaen. Worpemde haerlieder dooden over tboordt in zee om tship te min te belemmeren. Ende alzo dit batement langhe was gheduerende, ende verliesende noch meer van haerlieden volck, en dorsten hemlieden niet meer verdoogen, ziende oock dat hemlieden gheen secours en quam van de andre schepen. haerlieden complissen, die niet verde van daer en laeghen, want en dorsten niet gheen boodts daer ontrent commen, riepen tot ons volck: zyt ghy een coninx schip, dus ghevende quartier, wy willen ons overgheven; maer zyt ghy een vrybuter, wy zullen liever tvier in ons cruut steken ende so tship in brande stellen ende ons mede. Waerup ons volck antwoorden: ja, wy zyn een coninx schip ende zyn dienaers; compt overe. Want ons volck hadde groote vreesse van haerlieder schip, twelcke zo naer melcandren laghen, dat ons schip, twelcke niet wycken en conste, zoude mede in brande ghecommen hebben. Maer alzo tvolck van den viant noch niet en betrauden uut te commen, bleven binden schepe, tot dat begonste te daeghen. Alsdoen quam de gouverneur van Calis met zijne soldaten ende twee stucken artillerie up tstranghe, schietende naer andre schepen van den viant daer ontrent voltigierende, om eenich secours te doene, hadden zy gheconnen. Alsdoen dede de gouverneur vrAGEN totten volcke van dat verwonnen schip: of zy overcommen wilden eer men hemlieden voorder bedwonghe? Waerop zy antwoorden dat ja, behoudens eenich gracelick appointement, twelcke de gouverneur hemlieden alzo beloofde. Dien volghende quamen al uut die int leven waren, wesende in als xxxv mannen, de welcke wierden in vanghenesse gheleyt. Ende men zondt van stonden eenen ten hove, omme danof de hordre van Zyne Alteze te volghen. tVoornomde schip wiert by de Spaensche soldaten ghemant ende naerderhandt binnen der haven van Calis ghebrocht.

Int laetste der voornomde maent july wiert, by tvolck van oorloghe van Onse Magt, inghenomen, in Lorreyne, een cleen stedeken ghenoept

1597. Fransche Ville, wesende ontrent eene dachtvaert reysene van der stede van Mets ¹.

Onder den viii^{en} van der maent van ougst xv^c zeven ende tneghentich wiert, binnen der stede van Calis, op de marct, gheexecuteert, metten bast, den Inghelsman, de welcke onder den xv^{en} juny daer te vooren aflyvich ghemaect hadde Steven Onguys, coopman aldaer, danof hier vooren breeder ghementionneert is, ende wiert begraven up tghewyde, midts dat hy catholyck ghestorven was.

Ten desen tyden wierden gherelaxceert ende vry ende los ghelaten, volghende de hordre van Zyne Alteze, de hoodtsghesellen van tship van oorloghe van Pieter Adriaenssen, gheseyt Ketele, ende auwaerts ghesonden, om te dienen up de schepen van oorloghe der C. Magt, midts den eedt doende van ghetrauwicheyt, danof hier boven breeder ghementionneert is.

Onder den xvii^{en} der selve maent van ougst vertrocken uut dese stadt van Dunckercke, volghende de hordre van Zyne Alteze, twee compaignien Spaengnaerden naer tquartier van Amiens, uut Calis zes compaignien, ende voorts uut andre steden der frontieren, om te secoureren die van Amiens, danof de cardinael gouverneur, de grave van Mansfelt ende ander edelen haerlieder preparatie waren maeckende, om hemlieden daer corts te vinden.

Binder selve maent van ougst wiert by grave Mauritius, metten zynen, inghenomen by appointemente, by faulte van secours dat ons volck van wapene in andre plaetsen gheoccupeert waren, de stadt van Rynsberch, metten casteele, ligghende op den Ryn-stroom, tot grooter prejudicie van onse landen.

Ontrent int laetste van deser maent van ougst vertrock Zyne Alteze, wesende binnen der stede van Douay, metgaders tvolck van wapene daer ontrent ligghende, wesende wel, so men seyde, bet dan twee duust peerden, goede nombre van musquettiers ende andre volck van oorloghe, met veele waghens ende carren met alderande victuaille ende ammunitie, metgaders goede nombre van pyonniere, omme te secoureren de stadt van Amiens. Maer also Zyne Alteze daer ontrent wesende zekere daeghen,

¹ Les historiens ne font aucune mention de ce fait.

naer alle devooren, gheen apparentie siende om de selve stadt te moeghen ^{1597.} secoureren, midts dat de coninck van Navarre met al zyn macht ende wel bescranst daer voor was ligghende ende langhen tyt ghelegghen hadde met groote nombre van peerde-ruyteren ende voetvolck, ende dat ons volck van oorloghe binnen der stadt ligghende daghelicx zeere storven van de siecte contagieuse ende andre necessiteyt ghebreeckende, zo wierter, om de bequaemste middele, binnen der maent van septembre xv^c zeven ende tnegentich gheaccordeert, van beede zyden, als dat ons volck van oorloghe de selve stadt soude verlaten, ende uuttrecken met haerlieder gheweer, ende voorts al wat zy draghen conden, bequame waghens om haerlieder cranke ende ghequetste te voeren, boven dien drie maenden betalynghe van haerlieder soldee. tWelcke alzo volcommen wiert.

Ten selven tyde quamen die van Oostende, in der nacht, binder passage van Reyninghe, roovende ende stelende al wat zy attrapperen conden. Ende tharen vertrecke verbranden wel zes huusen van der selve plaetse, treckende anderwaerf metten roof vanwaer zy ghecommen waren.

Onder den xxiii^{en} der selve maent van septembre, alzo onse gouverneur deser stede van Dunckercke, Francisco dAguillar Alvarado, was ghereyst int quartier van Brugghe, omme zekere affairen van den lande ende volck van oorloghe up de stercken daer ontrent ligghende jeghens den viant van Oostende, commende up den merghenstont uut Brugge, om naer Houdenburch te commen, met weinnich peerdevolck, wiert tot Jabbeke bespronghen van die van Oostende, de welcke aldaer in groote nombre laghen verborghen, op hem wachtende ende overvallende, midts dat zyn peert niet zo bequame en was om loopen als dandre. Zy voerden hem in de bosschagen ende daernaer tOostende binnen. Ons volck van oorloghe daer ontrent ligghende, trocken stracx, dit verhoorende, naer Oostende om hemlieden den wech af te coppelen, meenende dat zy hem terstont naer Oostende zouden ghevoert hebben. Ende midts dien en hebben hem niet connen recouvreren. Ende binnen zekere daeghen daernaer, vertrack de gouvernante zyne huusvrauwe met bequame pasport dauwaert, om haeren man te spreken, alwaer zou eerlicken ontfanghen wiert. Ende naerdatsou twee ofte drie daeghen by haren man aldaer gheweest hadde, hoorende als datter gheen resolutie en viel van hem tot eenich ransoen te stellen, nemaer dat de coninghinne van Inghelandt ghelast hadde hem ten eersten

1597. naer Londen te doen transporteren, dienvolghende quam mevrauwe, zonder eenighe troost, met benauwder herten, wederomme naer huus.

Ten selven tyde, alzo ons volck van oorloghe ghescheeden was van tquartier van Amiens, trocken int lant van Boulonnois. Ende verhoorende dat tfort van Monshulyn ¹ niet wel gheprovideert en was van garnisoene, midts datter eene goede partie soldaten uutghetrocken waren om haerlieder bejach, dienvolghende ons volck daervooren treckende met eene goede partye groote artillerie, schietende daerup diverssche volleen. Zodat die van binnen bevreest zynde van quaet appointement, midts dat zy daghelicx in Artois veel schade deden, versochten te parlementeren. Emmers, naer veele arguatiën, wiert hemlieden gheaccordeert als dat zy de plaetse quyteren zouden, ende medenemen al wat zy draghen conden. tWelcke wiert alzo volbracht. Ende ons volck van oorloghe trock daerbinnen. Danof die van Arthois verblyt waren van dat roofnest verlost te wesen.

Alzo van Inghelandt ghesonden wierden zekere schepen van oorloghe naer Oostende, bleven ligghende up de ree voor de selve stadt, alwaer dat onsen gouverneur voorseyt an thoort wiert ghebrocht, onder den xvii^{en} van octobre xv^c xcvii, ende zo ghevoert naer Londen in Inghelandt.

Ten desen tyde overleet deser weerelt, binnen der stadt van Atrecht, alzo hy de harmade van de C. Magt altyts ghevolcht hadde, Ernestus, grave van Mansfelt, een zeer oudt prince, de welcke in zynen tyt tot de Magt altyts goeden dienst hadde ghedaen.

Binnen desen zomere, overmidts dat de wase in de raeye deser stede zeer hooghe ghewoorden was, alzo de schepen daer qualicken ligghen conden, zo wiert de stadt bedwonghen, met menichte van binnelanders, de selve wase wech te doen voeren. tWelcke de stadt wel coste acht hondert ponden grooten vlaems.

Onder den ii^{en} van novembre tselve jaer passeerden alhier, commende van Grevelinghe, vyf groote sticken artillerie metter affusten ende veel andre carroy, treckende naer Oostende, zo men seyde.

Onder den iii^{en} der selve maent arriveerde de cardinael gouverneur generael binnen der stede van Brugghe, met grooten state ende veel volck

¹ Mont-Hulin, près de Desvres, département du Pas-de-Calais.

van wapene, aldaer communicierende hoe dat men best anlegghen soude ^{1597.} om dat roofcot van Oostende af te moghen worpen, twelcke zo langhe ghecontinueert hadde int stelen, moorden, rooven ende branden in dit quartier van Vlaendren, de stadt van Brugghe ende de landen van den vrien ende andre meest tot ruyne ghebrocht; houdende de selve landen onder haerlieder tribuyt. Die van Brugghe hadden langhe daer te vooren, up die goede hope, groote preparatie ghemaect van alderande ammunitie ende materiaelen daertoe bequame, presenterende boven dien eene groote somme van pennynghen ten avancemente van dien. Zy hadden ten dien fine haerlieder borghers ghetauxceert, elck naer zyn ghestaetheyt. Ende tlandt inder ghelycke was bereet up te bringhen al wat zy vermochten, om eens verlost te worden van die onverdraghelicke tyrannie. Maer, eylacen! naer dat alle dese preparatie ende excessive cost ghedaen was, zo quam daer noch een stock int wiel. Zo datter eenighe andre mare ende entreprinse was uprysende int quartier van Brabant. Zodat Zyne Alteze anderwaerf vertrock naer Bruessel, ende tvoleck van oorloghe track elck in zyn garnisoen; danof tvoleck van den lande zeer ghedeconforteert bleef.

Ten selven tyde alhier verhoort als dat de Inghelsche armade navalle, metgaders diverssche Hollandtsche schepen van oorloghe, anderwaerf in Inghelandt ghearriveert waren, commende uut de Spaensche zee, alwaer zy gheweest hadden om haerlieder bejach. Men seyde oock als dat zy gheresolveert hadden eene preuve te doene up Tarcera. Nemaer wy en conden niet verhooren als dat zy yet van inportancie uutgherecht hadden.

Binder selve maent van novembre quamen de rebellen ontrent de stadt van Venlo, meenende de selve met subtilicheyt over te vallen, bringhende mede zekere waghens omme eene van de poorten van der stadt te belemmeren. Zo datter eene partye binnen gherochten. Nemaer de borghers van der stadt, hoewel dat zy zonder eenich garnisoen waren, stelden hemlieden vromelick ter weeren, slaende dapperlick up de ghucne die binnen waren, ende ghecreghen de poorte thuerewaerts, de selve sluytende. Ende de ghucne, die buyten laghen, ziende dat zy faulte sloughen ¹, trocken anderwaerf te rugghe.

Binder selve maent van novembre alhier verhoort als dat de huus-

¹ *Faulte slaghen*, manquer.

1597. vrouwe van den hertoghe van Savoye deser weerelt overleden was , twelcke de jonste doctre was van Philippus , coninck van Spaengnen , de welcke hy hadde by zyn derde huusvrouwe Elisabeth , oudste doctre van Hendricus de Vallois , de tweede van die name , coninck van Vranckerycke. Welk huwelick gheschiede onder den xxii juny int jaer ons Heeren xv^e LIX. Men seght dat de zelve hertoghe van Savoye behouden heeft van zyne voornomde huusvrouwe vyf kinderen.

Onder den laetsten van der selve maent van novembre, wesende St Andries dach , tsavens ontrent de zeven hueren , de soldaten van Calis , de welcke laeghen aldaer in de citadelle , begonsten te mutineren om de verachterheyt van haerlieder soldee ; wesende zo drie hondert sterck Spaensche soldaten , verjaghende haerlieder officialen. De gouverneur Ryvas ¹, houdende zyn logyst in de stadt , hoorende dit rumoer , versaemde zyne soldaten al te gadre , wesende ontrent de acht compaignien , zo Spaengnaerden , Bourgoingnonnen als Duitschen , maeckende zo veele als dat zy gheen ghemeens en namen met die van de citadelle , hemlieden daer jehghens remparerende. Monsr de Greneval , gouverneur van Grevelinghe , dit verstaen hebbende , sondt van stonden an dauwaerts zekere officialen met thien hondert croonen , met presentacie van alle secours ende assistentie hem moghelick. Van ghelicken deden oock de casselrien daer ontrent ghelegghen , de welcke hemlieden vonden by den voornomden gouverneur Ryvas , hem presenterende alle assistentie , zo van volcke als van ghelde. Zy hadden in de citadelle zeer weinich provisie van wyn ofte bier , maer brack watre. Want zy hilden wel voor zeker alsdat de soldaten , die in de stadt laghen , zouden met hemlieden ghespannen hebben , ende zo alle secours vercreghen. tWelcke wel apparent was , ten hadde gheweest tgroot debvoir van den voornomden Ryvas , de welcke aen hemlieden oock sondt zyne trompette , hemlieden adviserende alle debvoir te doene van ghetrauwicheyt die zy de C. Mag^t waren schuldich , zonder zo te stellen in alle dangieren zyne stede ende plaetsen van zulcker importancie. Maer alzo de soldaten bleven gheresolveert haerlieder eerste voornemen , wiert hemlieden voorgheleyt als dat men abstineren zoude , zo van deen als van dandre zyde , van alle wapene , den tyt van achte daghen ,

¹ Don Juan Ribas ou Rivas.

om alle zaecken te beleeden ten besten oorbore ende proffyte van den lande. tWelcke alzo aen beede zyden wiert gheaccordeert. Ende binnen middelen tyde, zo wiert de citadelle gheprovideert van als hemlieden van nooden. Daer wierden oock ghesonden, by Zyne Atleze, zekere nombre van soldaten ende provisie van zekere somme van ghelde an den voor-nomden gouverneur, om alle zaecken te bet moeghen beleeden. Ende naer het expireren van de selve viii daeghen, overmidts dat die van der citadelle altyts bleven by haerlieder eerste resolutie, zo wiert hemlieden, uut zekere consideratie, gheaccordeert als dat zy hebben zouden thien stuyvers tsdaechs voor elck hoofd totter tyt dat men haerlieder afrekeninghe doen zoude. tWelck also ghesloten wiert ende volcommen. Zy bleven altyts in de citadelle. Ende de vivandiers reden daeghelicx daeruit ende in, hemlieden besorghende alderande provisie. Ende aldus bleef de zaeke staende.

Ten desen tyde wierden, van weggen onsen heylighen Vader ende universellen herdere, den Paus van Rome, den coninck van Spaengnen ende andre potentaten ghesonden naer Vranckerycke zekere commissarissen, omme te moghen tracteren van eenen goeden paise ende accorde onder de christenen princen, die zo langhe partiael gheweest hadden jeghens elckandren, tot grooten achterdeele van de christelicke religie ende dienst des Heeren, ende tot grooten voordeele van den hooftviant der Christenheyt, den Grooten Turck, daghelicx daerdoor augmenterende zyne palen ende limiten, ende in alle dangieren, ten zy datter eendrachticheyt valt onder de Christenen, dat hy in corten tyden noch voorder procederen zal, alzo hy daeghelicx hem dies es vermetende.

Ten selven tyde wiert alhier ende andre steden, door hordre van Zyne Alteze, uutgheroupen ende ghepubliceert een placcaet ¹ van weggen de keyserlicke Mag^t, waerby verboden wiert cenighe Inghelsche lakenen ofte andre waren te moeghen voeren, bringhen ofte vercoopen in de Duutsche landen, op confiscatie van diere, ter oorsaeke alsdat de Inghelschen over zekere jaeren ontseyt ende ghepriveert hebben de natie van de Duutsche cooplieden, liggende binnen Londen, de welcke men naempt

¹ Ce décret, daté du 6 octobre 1597, prescrit d'observer l'édit de l'empereur Rodolphe, du 1er août de la même année, ordonnant de bannir

de l'empire les marchands anglais. (Voir aux Archives du royaume les ordonnances en minutes.)

1597-1598. *styllaers* ¹ ofte van *tstaelfhof* ², van haerlieder vryeheyte ende privilegien, die zy van houden tyden aldaer ghehadt ende paisyvelick ghebruuct hebben, ende dat up tvertooch van zekere marchants venturiers ³, die daermede haerlieden heyghen proffyt ende voordeel zyn souckende. Ende wat debvoir ofte remonstrantie de selve Duutsche natie te veele ende diverschen stonden ghedaen hebben tot de coninghinne ende haeren raet, en hebben gheensins connen obtineren, maer altyts blivende by haerlieder eerste resolutie, jeghens alle redenen ende rechten. Zodat zy, midts dien, ghedwonghen zyn by andre middelen te procederen om haerlieder goet, recht ende houde privilegien te vervolghen.

Int laetste van der maent van decembre tselve jaer xcvi hebben wy verstaen alsdat onse voornomde gouverneur dAguillar Alvarado, tot Londen wel ghearriveert zynde, hadde aldaer redelicx goet tretteement ende libertheyt, midts zeker gaerde op hem wachtende, hebbende zynen secretaris altyt ontrent hem tzynen dienste, tot dat men begonste te handelen up tmaecken van zyn ransoen; danof zy waren heesch maeckende van veertich duust goude croonen metter zonne. Waerup de gouverneur gaf voor antwoorde, alsdat tselve ransoen grootelicx excederende zyn qualitheyt, ende oock tselve niet en vermochte. Zodat danof niet te spreken en viel; maer commende up eenich redelick ransoen, naer zynder qualitheyt, zoude daer moeghen toe verstaen; want considererende zynen ouderdom van ontrent de lxxvi jaren, ende midts dien niet apparent langhe te leven, en wilde zyne huusvrouwe met zesse oft vii cleyne kinderen niet teengadre ruineren ende laeten in aermoede. Dus naer veele arguatien, de Inghelschen blivende by haerlieder eerste resolutie, benamen den voornomden gouverneur van-zyne voorgaende libertheyt, weerende oock van hem zynen secretaris, ende deden hem voeren int landt up zeker casteel, om zo te bet tot haerlieder meeninghe te bringhen.

Binder maent january xv^c acht ende tneghentich zo mutineerden de soldaten van Haerdre, om de verachterynghe van haerliede soldee, maekkende eenen elect, verjaeghende haerlieder gouverneur ende officialen, de welke alhier quamen.

¹ *Styllaers*, hommes des établis.

³ *Venturier*, aventurier.

² *Staelhof*, endroit où se trouvent les établis.

Onder den xxii^{en} der selve maent, zo zyn de soldaten, ligghende binnen ^{1598.} der stede van Calis, van ghelycken tsamen gheconspireert tot mutinatie. Welcke de gouverneur Ryvas verstaen hebbende, heeft up den voet ghedaen apprehenderen sommige van de principaelste voorstaenders, danof drie van dien wierden terstont verworcht, de doode lichamen op de marct onder de galghe ghebrocht, ende aldaer laten ligghen zekeren tyt met een billet voor haerlieder borst, waerinne ghenarreert de occasie van haerlieder doot. Daernaer wierden up tkerckhof begraven, ende hiermede wiert de zaecke ghesust.

Alzo hier vooren ghementionneert is, alsdat de commissarissen van onsen heylighen Vader, den Paus van Rome, van den coninck van Spaengnen ende andre potentaten ghesonden waren naer Vranckerycke, omme aldaer te tracteren van eenighe middelen van payse, alwaer diverssche communicatien gheschieden van gheestelicke ende weericke personen, danof datter veele gheneghen waren tot eenen goeden pays, ende oock andre ter contrarie; zo datter veel debatten ende arguatie vielen, sonder tot eenighe resolutie te connen gheraecken. Dienvolghende quamen anderwaerf auwaert, de welcke int eerste van der maent february xcviij weder naer Vranckerycke ghesonden wierden, metgaders Richardot, om tot eenen payse te moghen gheraken.

Ten selven tyde wiert overghelevert, tot onse C. Magt, de fortresse ghe-naempt Pacientie, ligghende int landt van Waes, overmidts faute van betalinghe van haerlieder soldee; de welcke zeer inderlick gheweest hadden dat quartier.

Ten selven tyde, midts dat onse gouverneur dAguillar Alvarado in Inghelandt ghehouden wiert, alzo hier vooren ghementionneert is, zo wiert alhier van den hove ghesonden, met patente eenen andren gouverneur Spaengnaert, ende dat by provisie, een man van ontrent de veertich jaren, ghenaempt Diago Hortiz, de welcke hier te vooren, midts de absentie van Ryvas, gouverneur van Calis, ghecommandeert hadde an der steden van Brugghe ende Sluus.

Onder den xxv^{en} february arriveerde binnen der havene van Calis de nombre van dertich schepen, al met Spaensche soldaten, commende van Spaengnen. Waren al Oostersche coopvaerders, als Lubekers, Eemdenaers ende andre, de welcke zeer langhe in Spaengnen in arreste gheleggen

1598. hadden om dit volck te vergaderen. Men seyde datter in als moesten wesen veertich schepen, inhebbende tsamen vier duust soldaten. Maer, midts de stormen ende tempeesten, zyn van elckanderen versteken ende oock veele van den volcke ghestorven door de lanckheyt des tyts ende sobre provisie. De selve ghearriveerde soldaten wierden, by hordre van den hove, gheleyt ende ghedistribueert in diverssche steden alhier ende andre plaetsen, onder de Spaensche garnisoenen. Daer wiert een groot schip van de selve armade, wesende een Hamburger. hebbende op wel 11^c L Spaensche soldaten, overvallen van zes schepen van oorloghe der rebellen. Waerjehens zy wel vochten eene groote halve huere wat bewesten Calis, commende naer de havene, alwaer hy overvallen wiert van de voornomde zes schepen. Naerdats zy zes mannen van haerlieder volck verloren hadden int vechten ende schieten, wierden ghevoert naer Vlissinghe, alwaer de principale wierden in vanghenesse ghehouden, ende de andre in dese landen ghesonden. De selve schepen arriverende tot Calis, brochten mede, zo men seyde, zekere wissel-brieven up dese landen, wel voor vier ofte vyf milioenen. De Oostersche schepen, naerdats zy los waren, trocken naer huus, elck waer hy toebehoorde. Daer bleven tot Calis xi ofte xii scepen competerende de C. Magt, de welke anderwaerf toeclaersende waren om, volghende de ordre van den hove, metter eerster commoditheynt naer Spaengnen te keeren, met alzulcke boodsghesellen, wesende wel acht hondert, zo Spaengnaers als Bretoenen, mede ghecommen met de voornomde harmade navalle, om de schepen te gouverneren.

Int eerste der maent van maerte tselve jaer xv^c acht ende tneghentich quamen de rebellen int lant van Waes, sterck, zo men seyde, wel van zeven duust volck van oorloghe, meenende een exploit te doene up de stadt van Hulst; waerjehens ons volck van oorloghe ghesonden wierden. Zodat de viant ghedwonghen wiert anderwaerf te rugghe te trecken.

Onder den xviii^{en} der selve maent van maerte, twee coopvaerders schepen varende uutter havene van Calis naer Spaengnen, ende corts naer dat zy uut waren seylende westwaert an, wierden ghejaecht van diverssche schepen van oorloghe van de rebellen. Zy waren gheladen met coopmansgoet ende veele passagiers Spaengnaers van importantie, met diverssche baghen ende juweelen, ende onder andren een juweel van

eene rappiere, rieme ende ancksels, al zeer excellent ghegraveert ende ^{1598.} ghestoffeert met costelicke ghesteeften, tweelcke die van Arthois waren sendende an den grave van Fuentes, in Spaengnen, voor een present, in danckbaerheyt dat zy doir zyne assistentie verlost waren, alhier zynde, van haerlieder quade ghebueren, als Camerycke, Dourlens ende Chastellet; welck present men extimeerde weerdich te wesen wel zessentwintich duust guldens. Ende naer dat dese schepen zekeren tyt ghejaecht hadden gheweest, wierden ten lesten overvallen van de voornomde schepen van oorloghe, wesende Hollanders; alwaer onse schepen ghevoert wierden, een tot Amsteldam ende dandre tot Rotterdam.

Binder selve maent van maerte, also by zekere coopliden gheschipt wierden, omme by der riviere te varen naer Brugghe, in diverssche binnelanders schepen, de nombre van LIX balen Spaensche wolle, zo zyn tusschen Sluus ende Damme de vrybeuters daer overcommen. Ende siende dat zy de zelve schepen niet en consten wech voeren, vreesende gheattrapeert te werden, staeken den brant in de selve schepen. de welcke, metgaders de wolle, al verbranden. Men extimeerde elcke bale wel weerden te weesen ontrent de veertich ponden grooten vlaems. Wat een schade, ende tot nyemande eenich proffyt!

Int eerste van der maent van april tselve jaer xv^e acht ende tneghentich quamen anderwaerf ligghen, ter plaetsen waer zy diverssche voorgaende jaren gheleghen hadden, ontrent de havene deser stede, de schepen van oorloghe der rebellen van Hollandt ende Zeelandt, om al te beletten watter uut of in wesen wilde, ende dat in meerder ghetale dan zy voormael ghedaen hadden, xx, xxii ende somwyls xxiiii schepen, ter occasie dat haerlieder visschers in de Noorde-Zee meest al paspoort hadden van de overheynt alhier der C. Magt. Zo datter niet veel schepen en behoufden daerom haerlieder visschers te bewaren, ende midts dien alleenlic hier laghen omme te beletten den uutganck van de schepen van oorloghe deser stede, volghende de hordre ende bevel van haerlieder commandeurs.

Onder den x^{en} der selve maent van april verbranden zes ofte vii huusen, staende ontrent de kercke van Ghyvelden, van den brant procederende uut een hovencot aldaer.

Ten desen tyde traicteirde men zeer van paeyse tusschen den coninck van Spaengnen ende den coninck van Vranckerycke, ter plaetsen ghe-

4598. naempt Fervyn ¹, int quartier van Vermandois, alwaer van beede zyden de communicatien gheschieden ten diversschen stonden. Want het wat langhe anliep eer zy accorderen konden. Daer waren in de selve communicatien veele van de Fransche heeren de welcke den paeys wel begheerden, nemaer oock veele andre ter contrarien. Zodatter onder elckandren groote hooghe woorden vielen, ende ten diversschen stonden ceparerden; ende naer de rapporten ghedaen aen beede zyden, anderwaerf in communicatie quamen om eens te moghen resolveren.

Up den Sinschen dach, x^{en} van meye tselve jaer XLVIII, hadden de soldaten van Calis, te weten de ghueene die in de stadt laghen, gheraemt te mutineren omme betalinghe van haerlieder soldee. De gouverneur Ryvas aldaer tselve verhoorende, userende daerinne alle devoiren ende diligentie om tselve te remedieren, diensvolghende dede up den voet uutmonsteren eene compaignie Spaengnaerden, de welcke zekeren tyt daer te voren alhier in garnisoene ligghende, oock ghemutineert waren. Ende hiernede zo bleef de zake ghesust, belastende terstont de bende van de Bourgounen, de welcke hiernede gheen ghemeens en hadden, devoir te doene ter bewaernesse van der stadt, nemende daertoe de boodtsghesellen van den harmade navalle om de wachte te furnieren tot andre hordre.

Onder den xviii^{en} ende xix der selve maent wierden de ghemutineerde soldaten van der citadelle van Calis al betaelt ende uutter stadt ghesonden, ende andre vyf compaignien daerinne gheleyt.

Onder den 26^{en} van mey 1598 wiert tmagistraet deser stede van Duncercke vernieut by de commissarissen daertoe ghecommiteert, te wetene: Sr Diago Hortiz, gouverneur, ende jonckeer Regnier Gardins, fiscael. C. Martins wiert ghecontinueert burchmeestre, myn heere van Locre voorscepen, ende Jan Bale poortmeestre.

Alzo de commissarissen van dese landen, ten diversschen stonden, over ende weder in Vranckerycke ghetrocken waren om den payse te tracteren, ter plaetsen van Fervyn voorseyt, tusschen den coninck van Spaengnen ende den coninck van Vranckerycke, up dat men mochte resisteren de macht van den Grooten Turck, de welcke daghelicx door ons tweedrachticheyt de palen ende limiten van onser Christenheyt was overvallende

¹ Vervins.

ende de zyne grotelicx was augmenterende, zo wiert, int laetste van der selve maent van meye xv^e acht ende tneghentich, den selven paeys gheacordeert, besworen ende gheconfirmeert van beeden zyden. Nopende de poincten ende conditien van den selven paeys, en wierden noch onder tghemeente niet verclaerst; maer naederhandt soude men de selve overal uut laten ghaen. Daer wiert oock gheconditionneert als dat wy zouden restitueren tot de Franssoysen alle de steden, die wy onlanx by der oorloghe op hemlieden metter wapene gheconquesteirt hadden. tWelcke alzo oock volbrocht wiert. Daernaer was van ghelycken, so men seyde, groote apparentie als dat de Inghelschen haerlieder paeys soudent maecken met den coninck van Spaengnen, daer sommige personnagen veele voordeden ende oock veel daertoe gheneghen waren; maer de Hollanders ende Zeeuwen bliesen de hooren van den Inghelschen zo vol, als dat zy ghesaemdelick bleven persisterende in haerlieder houde oppinie.

Onder den vi^{en} juny tselve jaer wiert, by tmagistraet deser stede van Dunckerke, voor tstadthuis, op eene stellage daertoe ghemaect, behanghen met tappytserye, oock met bernende tortsen oft flamboysen, openbaerlic uutgheroupen, ten anhoren van der ghemeente, den selven paeys van Vranckeryck, ende tsavens de clocken gheluyt ende overal de vieren van blysschap ghemaect ende ghebrant, also overal ghedaen wiert in de steden daer de C. Mag^t was commanderende.

Ten selven tyde alhier verstaen als datter up handen was zeker huwelic tusschen den cardinael Albertus van Oostenrycke ende de infante ofte dochtere van den coninck van Spaengnen, die hy hadde by de dochtere van den coninck van Vranckeryck, Henricus den II^{en} van dien naem. Welck huwelic zoude gheschieden doir dispensatie alvooren van onsen heylighen Vader ende universellen herdere, den Paus van Rome, volghende tghoedtdyncken van diverssche christene princen tot versterckheit ende augmentatie van den huuse van Oostenrycke, twelcke de hooft viandt der Christenheit, de Groote Turck, altyts meest ghesocht heeft, als zyn mceste partye, te bringhen tot declinatie, omme zo te bet met zyne ghecostumeerde tyrannye de Christenheit met zyn ghewelt te overvallen, ende merkelic nu in dese boose ende apparenste laetste tyden, als zyne soldaten meest in alle provintien van der weerelt voor hem militerende, welcke nochtans voor Christenen willen gherekent worden;

1598. twelcke men claerlicker zal moghen anmercken als alle de fauvisagen gheweert zullen wesen. Men seyde alsdoen dat tgulden vlies van der hordre tot hem ghesonden wiert, ende dat hy corts hiernaer aflegghen soude de habytten van cardinael, ende andoen soude de weerlicke habytten.

Onder den 11^{en} july tselve jaer xcviij quam de Franssche gouverneur, met zyn compaignien soldaten, binnen der stede van Calis, volghende de conditien des paix, doende groote salutatie tot den gouverneur Ryvas, de welcke hem up den voet dede presenteren de slotelen van de poorten der stadt, ende dede uuttrecken ende hauwaerts marcheren zyn compaignien soldaten; de welcke voor zeker tyt up de prochien hier ontrent onderhouden wierden. Ende tsanderdaechs quam de voornomde gouverneur Ryvas binnen deser stede in compaignie van xii peerden, ende vanhier reysende voorts naer Bruessele.

tSondaechs, den 11^{en} der selve maent july tselve jaer, liet de cardinael Albertus af zynen cardinaels hoet ende habytten; nam an de weerlicke habytten, om hem te prepareren totten huwelicke voorseyt van de dochtere van den coninck van Spaengnen.

Onder den 22^{en} der selve maent july wiert ghebrocht, binnen der stede van Brouckburch, by diverssche waghens comende met ghoet convoy van Antwerpen, zekere ghoede nombre van ghelde omme te voldoene tghemutineerde garnisoen van Ardre, ende hemlieden te doen vertrecken, om de Franssoysen de selve stadt te leveren, volghende het accoort des paix. tWelcke alzo volcommen wiert.

Ten selven tyde wiert onsen gouverneur Francois dAguillar Alvarado weder auwaert ghebrocht van London, met zekere schepen van deffentie tot in de zee voor Oostende. Ende aldacr de hanckers stellende, wiert met zeker boodt an landt ghevoert ende tot den gouverneur van Oostende ghelevert, omme met hem zyn ransoen te maecken; de welcke van te vooren heesch hadde ghemaect van veertich duust croonen, quam alsdoen, doir courtoisie, zo hy seyde, up vyfendertich duust croonen. Maer daer en wiert niet ghedaen, midts dat onse gouverneur, so men seyde, niet hoogher commen en wilde dan thien duust guldens, niet willende zyne huusvrauwe ende cleyne kindren in ghebreke laten, considererende den grooten houderdom waer hy toeghecommen was, ende apparent niet langhe te leven. Mevrauwe zyne huusvrauwe verhoorende alsdat hy anderwaerf tot Oostende

ghebrocht was, vertrack van Bruessel, waer zy altyts met haere kindren ^{1598.} haer ghehouden hadde, tsydert de absentie van haren man, ende quam tot Brugghe, meenende vandaer met pasport te trecken by haren man. Maer de gouverneur van Oostende en wilde haer gheen paspoort verleenen. So dat se moeste haer paciencie nemen, treckende anderwaerf vanwaer zy quam, met benauder herten. Int eerste van der maent van ougst tselve jaer, zo mutineerden de Spaensche soldaten, liggende binden castrele van der stede van Antwerpe, om de verachterhede van haerlieder soldee, van ghelycken de welcke laghen binnen der stede van Lier oock in Brabant.

Also de steden van Vlaendren ende andre, waer de C. Magt was commanderende, bescreven waren van wegghen den cardinael Albertus, gouverneur, zeer in tlaetste van der voornomde maent van ougst te senden, ten hove, binnen der stede van Bruessele, haerlieder ghedeputeerden, omme te anhoren alzulcx als men hemlieden proponeren soude, alwaer ter dachvaert wiert vertoocht, van wegghen Zyne Alteze, alsdatter ghesloten ende gheaccordeert was zeker huwelic van hem ende de infante van Spaengnen by den voornomden coninck Philipus ende den jonghe prinche, zyn sone, volghende tgoet ende bequaem dyncken van de meeste heeren aldaer, dienvolghende dat hem van noode was, metter eerster commodithey, te vertrecken uut dese landen naer Spaengnen, omme tselve huwelyck, metter hulpe des Heeren, aldaer te volcommen, nemende, midts dien, zynen oorlof an de Staten van den lande, naer tbezweren van dien, voor den termyn van neghen maenden naer zyn vertrecken; latende tot bewaernesse van dese landen, gheduerende zynder absentie, den cardinael dAustria, zyn rechtsweer, de welcke hem ter dier oorsake zeere corts alhier vinden soude. Men seyde oock aldaer alsdat de C. Magt, met de aggregatie van den jonghen prince, zyn sone, cederen ende opdraghen zoude, tot behouve van den voornomden huwelicke, dese zeventhien Nederlandsche provincien. tWelcke naderhandt breeder zal moghen verstaen worden.

Onder den vi^{en} van der maent van septembre, wesende een sondach, zo arriveerde binnen der stede van Bruessele de voornomde cardinael dAustria, de welcke zeer eerlicken inghehaelt ende ontfanghen wiert, omme tgouvernement te anveerden van dese Nederlanden, gheduerende de absentie van den voornomden gouverneur Albertus.

1598. Ten halfsten der selve maent van septembre, zo vertrock, uut Bruessele, de voornomde Albertus, met goeden staete ende compaignie, om zyne voornomde voyage van Spaengnen te volcommen, nemende zynen wech naer Italien ende vandaer voorts naer Spaengnen; latende den voornomden cardinael dAustria binnen Bruessele omme tgouvernement van den lande ende ons volck van oorloghe so peerde-ruyteren, als voetvolck, met zekere capiteynen ende bevelsluyden, wel in nombre van dertich duust, ende marchierden volghende de ordre naer tquartier van den Ryn, omme alvooren af te werpen de stercte van Rynsberch, onlanx by de rebellen gheusurpeert, ter groote schade ende belet van der goedynghen ende coopmanschap aldaer passerende, commende den Ryn nederwaert naer dese landen, ende oock om andere landen rebellen daer ontrent ter obediencie van de C. Magt te bringhen. Alwaer een stercke legher van ons volck van oorloghe wiert gheformeert, daghelix halende up den viant groote nombre van bestiale, als peerden, koyen, schapen ende andre beesten, de welcke doir de menichte zeer goedencoop golden, als eene koye om de weerde van viii of ix grooten. tWelck den lansman overal bystier ende goedeloos maecten. De stadt van Wesel ende sommige andre, omme te eviteren meerder schade, furnierden, tot secourse van de selve leghere, zekere notable sommen van penninghen ende andre provisie.

Also wy hier vooren ghementionneert hebben, alsdat de schepen van oorloghe van Hollandt ende Zeelandt, rebellen der C. Magt, in groote ghetale continuelick waren ligghende voor de havene deser stede om al te schutten watter uut of in wesen wilde, hebben, de maenden van ougst ende van septembre tselve jaer xcviij, de haerme visschers deser stede zo benaut ende ghepraemt, als datter niemant thooft en dorste uutsteken; danof datter groote haermoede ende benautheyt was procederende voor die haerme visschers, haerlieder vrouwen, kinderen ende de huusdeeleghen. Sodat zy, doir groote benautheyt, bedwonghen waren haerlieder cleederen te beleenen in den lombart, in meeninghe de stadt te verlaten ende te trecken naer Calis, om aldaer te ghaen visschen. Maer tmagistraet deser stede deden tselve ten hove vertooghen, de welcke danof de wete deden den raedt van Hollandt in sGravenhaghe, hemlieden danof te willen deporteren, considererende tfaveur dat men was userende met

haerlieder visscherie, die onghelyck meer importeerde. Emmers dat haer-¹⁵⁹⁶lieder schepen van oorloghe alhier an de havene ligghende ordre ontfinghen van haerlieder commandeurs, als dat zy onse visscherie liber ende los souden laten varen uut ende in, ende visschen, zonder hemlieden eenich molest te doene. tWelcke alzo gheschiede. Ende also de upperste Heere een vertrooster is van alle benaude herten, zo heeft Hy tvisch zeer overvloedich ghesonden up dese coste, alst in langhe niet ghesien en was, van alderande rontvisch¹, als cabillau, gallen², scheelvisch³, wytync⁴, roobaert⁵, rochen⁶, platen⁷ ende andre visch. tWelcke groote leeftocht brochte onder tghemeente, te meer dat tvleesch ende alderande victuaille zeer diere was ende de fruyten niet gheluckt.

Binder maent van octobre, in dese landen eerst verstaende de drouve niemaren, alsdat Philipus, coninck van Spaengnen, etc., onse souvereine heere ende prinche overleet, binnen der stede van Madryt in Spaengnen, onder den xiii^{en} van septembre xv^e acht ende tneghentich laest leden, ende dat met sulcker schoone kennisse ende zoeticheyt totten letsten toe, alzo hy al zyn leven een lanckmoedich, catholyck ende passyfyck prinche gheweest hadde, souckende alle zyne vianden met lanckmoedicheyt te verwinnen, ende tot kennisse van haerlieder fauten te bringhen; de gherechticheyt altyts voorstaende ende de Catholycke roomsche religie, onse Moeder de Heylighe Kercke, wairdoir hy so veel vianden ende contremineerders up zynen hals ghetrocken heeft van allen houcken des weerelts, ja zyn eyghen subjecten. Men mach considereren wat schat hem dat rycke van Vranckerycke ghecost heeft, ende dat alleenlick omme de protectie van de Catholycke religie, men souder schier de weerde van den selve rycke om coopen; bovendien zyn vroomste capiteynen ende soldaten aldaer by der oorloghe verloren ende gheconsumeert, vele quartieren van zyne patrimoniale landen doir de rebellen daerby verloren, midts zyn volck van oorloghe aldaer gheoccupeert. tWelcke zyne vianden wel wetende, namen tselve tot haerlieder voordeele. Ende

¹ *Rontvisch*, poisson de forme arrondie, genre gade.

² *Galle*, *golle*, merluche.

³ *Scheelvisch*, aiglefin.

⁴ *Wytync*, poisson blanc.

⁵ *Roobaert*, poisson, dit rouget.

⁶ *Roche*, raie.

⁷ *Plate*, plie.

1398. nietjeghenstaende dat de poorten der hellen open waren, om den gherechtighen prinche onder de voeten te bringhene, jeghens alle redenen, zo heeft de gherechtighe ballance van den Oppersten Juge, die alle zaecken aensiet van thoochste van zynen waeckhuuse, hem altyts favorable gheweest ende thoofst boven twater ghehouden, so men ten vollen can jugieren, emmers by persoonen van redene ende verstande, by de saecken tzynen tyde ghepassert, die men ghenouch vindt bescreven, zonder dat noot wert alhier int langhe te verhalen ¹.

¹ A partir de cette phrase, le chroniqueur répète en abrégé tout ce qu'il a dit des règnes de Charles-Quint et de Philippe II. Cette reproduc-

tion semble inutile, et le manuscrit devient indéchiffrable en plusieurs endroits.

GLOSSAIRE.

A

- ABBASSIDOER**, ambassadeur, 59. *Voy.* aussi *Am-bassade*.
- ACCYSEN**, accises, impôts, 97.
- ACCOUSTREREN**, armer, équiper, 444, 481. Du verbe accoutrer, vêtir, revêtir. *Voy.* *La Curne de St-Palmye*.
- ADJOINTILICK**, de commun accord, 506. Du verbe adjoindre, joindre, associer, accoupler.
- ADMIRATIEN MET DE HANDEN**, signes d'admiration ou de surprise par les mains, 559.
- ADRESSEREN**, réussir, 558, 659, 662, 731.. Dérive du mot *adresse*, arriver à son adresse.
- ADVISE**, consentement, 178. Du français *adviser*, pris dans le sens de donner avis.
- AECK-SCHUTTERS**, artilleurs, individus maniant la bombarde, 450. La lettre *h* est supprimée dans le mot *aeck*, bombarde, comme elle l'est dans un grand nombre de mots du patois de la Flandre occidentale.
- AENSTOTEN**, attaquer, 469. Composé de la préposition *acn*, à, et de *stoten*, pousser en avant, s'avancer, attaquer. *Voy.* *Oudemans*, *Bijdragen*, etc., verbo : *Aanstoot*.
- AERGHER**, pire, 209. Comparatif d'*aery* ou *aerch*, mauvais.
- AFCOPPELEN**, détacher, intercepter, séparer, 449, 714, 727. Composé de la préposition *af*, répon-
- dant à la préposition latine *ab*, et de *coppelen*, accoupler.
- AFDROPEN**, disparu, parti, 547. Composé de la préposition *af* et de *druipen*, couler, s'en aller, fuir.
- AFFIGIEREN**, afficher, 450.
- AFFLEGGEN**, anéantir, supprimer, 48, 49. Composé de *af* et de *leggen*, déposer, mettre bas.
- AFSTELLEN**, amputer, 448. Composé de *af* et de *stellen*, déposer, fixer, attacher.
- AFWINNEN**, prendre, conquérir, 45. Composé de *af* et de *winnen*, gagner, être en pleine vigueur.
- ALARME CLOPPEN**, sonner le tocsin, 769.
- ALFERE**, porte-enseigne, 552. De l'espagnol *alferes*. *Voy.* *Oudemans*, verbo : *alfero*.
- ALLVEN**, étoffe à voiles, 445.
- AMBASSADE**, ambassadeur, 244. *Voy.* aussi *Abbas-sidoer*.
- AMMUNITIE**, munition de guerre, 441. Du français, munition.
- AMOVEREN**, engager, mouvoir, 551, 405.
- ANBYTEN**, mordre à, attaquer, 557. Composé de *aen* à et de *byten*, mordre. *Voy.* *Kramers*.
- ANDERE**, second, 2. *Voy.* *Oudemans*, verbo : *ander*.
- ANDROERS**, arquebuses, 455. Pour *Handroers*.
- ANSCHRYVEN**, enrôler, 406.

- ANTICIPEREN, prévenir, surprendre, 340, 476. Du français, anticiper.
- ANTISE, hantise, relation, 316.
- APPOINTEMENTE, traité, accord, 175, 183, 186. Du français, appointment.
- APPOSTUME, abcès, 330.
- ARCHIER, archer, 189.
- ARMADÉ, flotte, 116, 414; armée, 229. De l'espagnol, armada.
- ARPOISE, de la poix, 327. Dérive de harpois, poix, résine.
- ASSAILLIE, assaut, 759. Du français, assaillir.
- ASSAULTE, assaut, 173. Du français, assaut.
- ASSUMPTIE, assomption, 19.
- ASSWOENSDAIGE, mercredi des cendres, 24. Composé de *asch*, cendre, et de *woeschdag*, mercredi.
- AUWAERT, de ce côté, 310, 401, 406.
- AVENT, jour précédent, veille, 178. Du français, avent, qui signifie veille.
- AZABRE. *Voy.* Zabre.
- AZENOTEN, noisettes, 470.

B

- BACHELERE, bachelier, 17.
- BACHTÉ, enclos, clôture, 727. Comparez de Bo, *West-Vlaamsch idioticon*, verbo : *Bacht*.
- BACKHUIS, gucule, 660. Dérive de *backen*, *kinnebakken*. Dans certains patois on prononce *bakkes*. *Voy.* Schuermans, *Vlaamsch idioticon*, verbo : *Bakkes*.
- BAECK, fanal, 774. *Voy.* Oudemans audit mot.
- BAEREN, se montrer, 4. *Voy.* Oudemans, verbo : *Baren*.
- BAERGE, glaive ou hache, 598, 498. Du français, *bargue* ou peut-être de *baerdse* ou *bardse*.
- BAERWEDER, gros temps en mer, grosse mer, 400. Composé de *bare*, soulèvement, lutte (*Voy.* Oudemans, verbo : *bare*) et de *weder*, temps.
- BAESEN, bas, 611.
- BAKENEN, marquer, faire des signaux. Dérivé de *boken*, frapper.
- BANCKETTERIE HOUDEN, faire des banquets, 833.
- BARMEN, avoir pitié, 746. *Voy.* Oudemans, verbo : *barmen*.
- BAROENEN, nobles, 9. Du français, *barons*, dans le sens ancien. *Voy.* Oudemans, verbo : *Baroen*.
- BARVOETS, à pieds nus, 212. Composé de *bar*, nu et de *voet*, pied.
- BASPRIET, beaucoup, 555.
- BASSAN, espèce de barquette, 377. Comparez Schiller et Lübben, *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*, verbo : *Basse*.
- BASSE, petite pièce d'artillerie, 317. *Voy.* Kilianus.
- BASSI, barque ou peut-être pacha ou pièce d'artillerie, 377. *Voy.* plus haut *Bassan* et *Basse*.
- BASTILLEN, forteresses, 185. Du français, *bastille*.
- BATAILLE, front de bataille, 185; corps de soldats, 206; bataille, 186. *Voy.* Oudemans, verbo : *Batailgeren*.
- BATEMENT, combat, 841.
- BATTEMENT, divertissement, jeu, 59, 767. Du roman, *esbatement*.
- BECLIPPEN, attraper, tromper, 768. *Voy.* Oudemans, verbo : *Bekleppen*.
- BEDEEGEN, devenir, 769. *Voy.* Oudemans audit mot.
- BEDE-HUYSE, chapelle, oratoire, 1. Composé de *bede*, prière, et de *huyse*, maison.
- BEDEELEN, partager, 524. Composé de *be*, ensemble, et de *deelen*, partager.
- BEDERVEN, périr, causer du tort, 28, 775. *Voy.* Oudemans audit mot.
- BEGEVEN, rendre, 185. Composé de *be* et de *geven*, rendre, donner, abandonner.
- BEGORT MET KINDE, enceinte, 284. *Voy.* Oudemans, verbo : *Begort*.
- BEHOUDENS, si, quand, lorsque, 464. Composé de *be* et de *houden*, tenir, excepter.

- BEYE** pour **BOYE**, petite maison, 580. Contraction de *bode* ou *boede*, petite maison. *Voy.* au sujet de *bode* Oudemans audit mot.
- BELENDEN**, sortir, partir, s'évader, se rendre, arriver. Composé de *be* et *lenden*, arriver.
- BELOKEN**, clôture, 425. *Voy.* Oudemans, verbo : *Beloke*.
- BEMPD**, pré, 18. *Voy.* Oudemans, verbo : *beemd*.
- BENAUTHEYX**, misère, disette, peur, 180, 466, 485. Composé de *be* et *nautheyt* ou *nootheyt*, détresse.
- BENAUWEN**, inspirer de la peur, 578. Parfois à ce mot le chroniqueur a attaché le sens d'entourer, serrer, assiéger, 786.
- BENDEREN**, se coaliser, faire cause commune, réunir, 587, 796. *Voy.* Oudemans, verbis : *Benden* et *Bendenaeren*.
- BENBEST**, empressé, 785. Corruption de *beneerst*. *Voy.* Oudemans, verbo : *beneerst*.
- BENOODEN**, cultiver, engraisser, donner ce qui est nécessaire, 622. Composé de *be* et de *nooden* ou *noodigen*, fournir ce qui est nécessaire.
- BEREKEN**, préparer, mettre en ordre, 475. *Voy.* Oudemans audit mot.
- BERIDEN**, chevaucher, attaquer, 21. Composé de *be* et de *rijden*, chevaucher, aller en avant.
- BERKIER**, berger, 775. Du français, berger.
- BERNEN**, brûler, 5. *Voy.* Oudemans audit mot.
- BERNOOS**, le Béarnais, ou Henri IV, roi de France, 855.
- BESCHOOTEN**, produire. De *beschot*. *Voy.* Oudemans, verbo : *Beschot*. *Voy.* plus bas *Bischotte*.
- BESICKTE LIEDEN**, lépreux, 18. *Besiekt*, maladif. *Voy.* Oudemans, verbo : *Besiekt*.
- BESPRINGEN**, assaillir, 227. *Voy.* Oudemans audit mot.
- BESTAEN**, attaquer, 28. *Voy.* Oudemans et Kilianus.
- BESTANT**, armistice, 107. *Voy.* Oudemans audit mot.
- BESTEKEN**, attaquer, 551. *Voy.* Oudemans, verbo : *Besteken*.
- BESTIAILLE**, bétail, 514. Mot français, bâtarde en flamand.
- BESTOTEN**, attaquer, assiéger, 780. *Voy.* Oudemans, verbo : *Bestooten*.
- BET**, mieux, 262. *Voy.* Oudemans audit mot.
- BETAGEN**, prendre, disputer, 727. *Voy.* Kilianus, verbo : *Tagghen*.
- BEVANT** ou mieux **BENAUT**, entouré, 818.
- BEVOORWAERDEN**, promettre, conditionner, convenir, 219. *Voy.* Oudemans audit mot.
- BEWATEREN**, entourer d'eau, 401. *Voy.* Oudemans audit mot.
- BEWELT**, pouvoir, 465, 570. De *beweldigen*, forcer. *Voy.* Oudemans, verbo : *Beweldigen*.
- BOVER**, grande barque, pontée à plates vergues, 492. *Voy.* Schiller et Lübben, verbo : *bojer*.
- BEZWEEREN**, prêter serment, 252. Composé de *be* et de *zweeren*, faire serment.
- BICANS**, à peu près, 212. *Voy.* De *Bo*, verbis : *Bijkan* et *Bijkans*.
- BIERBANCK**, cabaret, lieu à boire, 392. *Voy.* ce mot dans Kilianus.
- BILOKEN SINCXEN**, Pentecôte close, 28.
- BINAEST**, à peu près, 821.
- BINNELANDER**, Bilandre, 415.
- BISCHOTTE**, produit, 751. Composé de *bi* et de *scholte*, qui croit, augmente. De : *schieten*.
- BIJSCOFT**, évêque, 89. Aujourd'hui *bisschop*.
- BIJSTER**, pauvre, 55. *Voy.* Oudemans, verbo : *Bijster*.
- BLAEKEN**, être violent, 475. *Blaken* signifie à proprement parler brûler. L'homme violent s'enflamme de colère, devient violent (au figuré).
- BLAUWE EXCUSEN**, excuses simulées, inventées, 629.
- BOLDAIRTS** pour **BOLDAVITS**, étoffe à voiles, 445.
- BOLLEWERCK**, fortification, 522. *Voy.* Kilianus, verbo : *Bol-werck*.
- BOODE**, barquette, 679. Adoucissement du *t* en *d*, dans la forme ordinaire de *boot*. *Voy.* Kilianus audit mot.
- BOODSGESELLEN**, gens d'équipage, 595. *Voy.* le mot précédent *boode*.
- BOOM**, fond de tonneau, 757. Contraction de *bo-dem* que Kilianus traduit par *fundum* et *fundus*.

- BOSSCHEKIN**, petit bois, 190. Diminutif de *bosch*, bois.
- BOTBOEF**, vaurien, buveur, 392. Adoucissement du mot *potboef*. *Pot*, signifie pot à bière, et *boef*, vaurien. Un vaurien adonné à la boisson.
- BOTSCEPE**, charge, mission, 331. Aujourd'hui : *bootschap*, commission, charge, mission. Composé de *boden*, appeler, convoquer. *Voy.* Oudemans, verbo : *Boden*.
- BOUCHT**, proue, 451. Aujourd'hui *boeg*. Conférez Kilianus et De Bo, verbis : *Bocht* et *Bucht*.
- BOULEREN**, faire l'amour, 482.
- BOUVENET**, garde-corps, 473. *Voy.* Oudemans, verbo : *Bovenet*.
- BRAECHMAENT**, juin, 56. *Voy.* Kilianus, verbo : *Braeckmaent*.
- BRAUTEN**, brassins, 86.
- BREKEN**, abattre, détruire, 190. *Voy.* Oudemans, verbo : *Breken*.
- BRESYL GLAS**, verre du Brésil ou du Beril. *Voy.* Littré.
- BRETHOEN**, navire breton, 374.
- BRULOCHT**, noce, 184. Aujourd'hui *bruiloft*.
- BRYCKEN**, briques, 679, 726.
- BRYER**, gros vaisseau, 455.
- BUEL**, bourreau, 392. Aujourd'hui *beul*.
- BUSCADE**, embuscade, 854.
- BUSPOULDRE**, poudre à canon, 310. *Voy.* Kilianus, verbo : *Bus-poeder*.
- BUSSCHAGEN**, bois, 773.
- BUSSCHIETER**, soldat porteur d'arme à feu, 223. *Voy.* Kilianus, verbo : *Bus-schutter*.
- BUSSEN**, bateaux de pêche, 326. Aujourd'hui *buizen*.

C

- CABELIAUWEN GHEETEN**, noyé, 116. A proprement parler : mangé par les cabillauds.
- CACQHARYNCK**, hareng caqué, 480. Aujourd'hui *kaakharing*.
- CACFOENGHELT**, impôt sur les foyers, 276. Dérive de *kave*, cheminée, foyer. *Voy.* Kilianus et De Bo au mot *Kafkoen*.
- CAYAERS**. Nous avons traduit ce mot par : *du quai*, d'une manière dubitative, en le déduisant de *cay*, quai.
- CAYEN**, construire des quais, 97.
- CALLIBER**, arme à feu, pièce d'artillerie, 408. *Voy.* La Curne de Sic-Palaye, verbo : *Calibre*.
- CAMP**, défi, duel, 180.
- CANONISIE**, chapitre, 30. De *canonik*.
- CAPOTSYN**, capucin, 662.
- CAPPITEL**, chapitre, 30. *Voy.* De Bo, verbo : *Kapitel*.
- CAPPITTELAGE**, accord. 399. Du français, capitulation.
- CAPROENE** ou **CAPRUN**, chapcron, 254, 380. *Voy.* Oudemans, verbo : *Kaproen*.
- CARETTE**, petite charrette, 645.
- CARMELITEN**, carmes, 118.
- CARROY**, charrettes, charriage, 328.
- CASTELRIE**, châtellenie, 221.
- CATAUCHEYT**, misère, 445. *Voy.* Oudemans, verbis : *Catijf*, *Katijf*; et De Bo, verbo : *Katijvigheid*.
- CAUSEEREN**, occasionner, provenir, avoir cause, 782.
- CAUTEN**, parler, 414. *Voy.* Oudemans, audit mot.
- CEDITIE**, sédition, 395.
- COGGENAER**, individu qui transporte des marchandises par cogues, en flamand, *cogge*, 416. *Voy.* Oudemans, verbo : *Cogge*.
- CYBOERE**, ciboire, 52. *Voy.* Oudemans, verbo : *Ciborie*.
- CIPIER**, géôlier, 478. Du français, cipier.
- CYTEIT**, citée, ville, 280. *Voy.* Oudemans, verbo : *citeite*.
- CLERCQ**, écrivain, clerc, 478.
- CLIPPE**, pierre, mur, 391. *Voy.* Oudemans, verbo : *klipp*.

- CLIPPEL, courroie, 809. Ce mot signifie à proprement parler *bdton*. Il semble qu'à Bruges il désignait *courroie*, d'après des explications données par un habitant de cette ville.
- CLOOTE, boulet, 183. *Voy.* Oudemans, verbo : *Kloot*.
- CLOOTEN (TSAMEN), se réunir, s'assembler, s'attrouper, former boule de neige, 559.
- CLOPPEN, sonner le tocsin, 769. *Voy.* De Bo, verbo : *Kloppen, Klippen*.
- CLOUCK, habile, courageux, vigoureux, 774.
- CODERINGHE, plaisanteries, 595. Comparez Oudemans, verbo : *Kodde*.
- COETCHE, voiture, coche, 792.
- COGGESCHEPEN, navires couverts, 811. *Voy.* Kilianus au mot *kogge, kogh-schip*.
- COLLECTATIE, recette, 548. Dérive du mot collecteur, qui, dans un grand nombre de patois flamands, signifie receveur. *Voy.* le mot suivant.
- COLLECTEUR, receveur d'impôts, 579. Du verbe latin *colligere*, recueillir.
- COLLIGIEREN, conclure, 801.
- COLOVENIERS, coulevriers, artilleurs, 108. Comparez dans Oudemans le mot *Koluvrier*.
- COMMODIEUS, convenable, passable, bon, 472. Du français, commode.
- COMMOTIE, émeute, 190. Du français, commotion.
- CONCISTORIE, consistoire, 548.
- CONDUCT, habileté, 498.
- CONDUYTEURS, conducteurs, guides, 437.
- CONFIERMAREN, confirmer, 599.
- CONFORMEREN, confirmer, 599.
- CONFUSIE, désordre, 402. *Voy.* Oudemans, verbo : *Confuys, Confuse*.
- CONQUESTEEREN OU CONQUESTEIREN, conquérir, 178, 578.
- CONSENTEIREN, consentir, 191.
- CONSTICH, capable, expert, 522. *Voy.* Oudemans, audit mot.
- COOREN, grain, 216. *Voy.* Oudemans, verbo : *Coern*.
- COPPETASSEN, tasses à coupes, 727. Composé de *cop* ou *coppe*, coupe, et de *tassen*, tasses.
- COREN, élire, choisir, 15. *Voy.* Oudemans, audit mot.
- CORNE, semence, 545. Conférez plus haut le mot *Cooren*.
- CORNETTE, compagnie de cavalerie à la tête de laquelle marchait le cornette, officier qui portait l'étendard de ladite compagnie, 769.
- CORRENCE, flux de ventre, 828.
- CORSELETTE, corselet, petite cuirasse, 408.
- CORT BOLLEN(TE), calculer mal, être imprévoyant, être battu, avoir le dessous, 475. Littéralement, rouler trop court (au jeu).
- COSTE, côte de mer, 566. Aujourd'hui *kust*. *Voy.* Oudemans, verbo : *Koste*.
- COURSSEN, expéditions, courses, 207.
- COURTISAEN, fille de joie, 706. Du français, courtisane.
- COUSTUME, coutume, 218. *Voy.* Oudemans audit mot.
- COUTER, fer de charrue, 2.
- COUTSENILLE, cochenille, 445.
- CRAYER, petit navire de commerce, 422. *Voy.* Schiller et Lübben, verbo : *Kreier*.
- CRANIK, pain blanc, 59. *Voy.* Schuermans, verbo : *Kraammik*.
- CRAUWEYTE, corvée, 678. *Voy.* Kilianus, verbis : *Koreye, Krayweye*.
- CRICKEN, aurore, 52. *Voy.* Oudemans, verbo : *Kriek*.
- CRYOLE, carolle ou pourtour du chœur d'une église, 526.
- CROMMESTEVEN, navires à proue en forme de eroissant, 451. *Voy.* Oudemans, verbo : *Kromsteven*.
- CRUUSDAG, jour de rogation, 257. *Voy.* Oudemans, verbo : *Kruysdaghen*.
- CRUWER, portefaix, brouetteur, 803.
- CULCKTE, caleçon, guêtre, 470. *Voy.* Kilianus, verbo : *Kulckt*.

D

- DACHVAERT**, expédition militaire, journée, 267. Ce mot s'applique le plus souvent à la réunion des États. *Voy.* Oudemans, verbo : *Dachwaert*.
- DAER ACHTER**, plus tard, après, ce qui est arriéré, 266.
- DAUWAERT**, là-bas, par-là, 310, 416. *Voy.* De Bo, verbo : *Dauwaerts*.
- DEBVOIR**, effort, 776.
- DEFFICEREN**, défier, faire défi, 180.
- DEFFROYEEREN**, défrayer, 433.
- DEYLWYN**, vin vendu en détail, ou, selon Oudemans, vin de vallée, 772. *Voy.* Oudemans audit mot.
- DEKIN**, doyen, 203.
- DELAMMENTEREN**, faire des lamentations, 339.
- DEMENEE**, effort, conseil, négociation, démarche, 797, 798.
- DEMENEER**, meneur, 418.
- DEMEYN**, domaine, 200.
- DEMOLIEREN**, abattre, détruire, démolir, 188.
- DEPESSEREN**, dépêcher, assassiner, 418.
- DERTHIEN AVOND**, lendemain du Tremidi, jour des Mages, treizième jour après la Noël, 628. *Voy.* Oudemans, verbo : *Derthiendag*.
- DESOLEEREN**, détruire, 227.
- DESPOILLEREN**, dépouiller, 433.
- DEURGATEN**, fortement armé d'artillerie, 476. Con-
férez Oudemans, verbo : *Doorgaten*.
- DICENDACH**, mardi, 242. *Voy.* Oudemans, verbo : *Dijsdach*.
- DIEP WAETER**, pleine mer, 472.
- DIERE**, cher, 263. *Voy.* Oudemans, verbo : *Dier*.
- DILAY**, délai, 379.
- DILAYEREN**, temporiser, remettre, 802.
- DOELEN**, DOLEN, errer, devenir hérétique, 2. *Voy.* Oudemans, verbo : *Dolen*.
- DOGGEVAERT**, pêche à la morue ou au hareng, 437. *Voy.* Oudemans, verbo : *Dog, Doggerbanck*.
- DOLFEN**, creuser, 444. *Voy.* Oudemans, verbo : *Dolven*.
- DOLFIJN**, dauphin, 38.
- DOLLEUR**, douleur, 417.
- DOLPHINOYSEN**, partisans du dauphin, 476.
- DROMME**, espèce de navire. *Voy.* Kilianus, verbo : *Drommeler*.
- DOOPERS**, anabaptistes, 103.
- DOODTSMYTEN**, tuer, 328. Composé de *dood* et de *smyten*, frapper.
- DROTSTROOM**, marée menaçante, 323. Composé de *drotten*, menacer, et de *stroom*, marée.
- DUYERE**, refuge, repaire, 749. *Voy.* Kilianus, verbo : *Duwiere*.
- DUSSCHEN**, battre le blé, 782.
- DUUST**, mille, 183. *Voy.* Oudemans au dit mot.

E

- EERTBEVING**, tremblement de terre, 6.
- ERFWACHTIG**, héritier présomptif, 267. *Voy.* Oudemans, verbo : *Erfwugster*.
- ERGUATIE**, argument, motif, 402.
- ESQUIERS**, écuyers, 419.
- ESTRAPPADE**, bastonnade, 323.
- EVANNEEEREN**, disparaître, 609.
- EVENE**, avoine, 4.

F

- FACKEEL**, morceau, fragment, 672. *Voy.* Kilianus audit mot.
- FALGIEREN** et **FAILLIEREN**, faillir, manquer, être de mauvaise foi, 158, 770.

FAELSCH, faux, mauvais, 27.
 FAULTE SLAGHEN, manquer le coup, 845.
 FAUTEURS, auteurs, 174.
 FAULTEITSCHIP, féauté, 226.
 FEEST (VRYE), foire franche, 783.
 FESTOYEREN, fêter, 267.
 FVNE, effet, fin, but, 180. *Voy.* Oudemans, verbo : *Fyn.*
 FLAGGHE, pavillon, bannière, 521.
 FORIEREN ou FOURIREN, loger, 489, 778. *Voy.* Oudemans audit mot.

FORRESTIER, forestier de la société de l'Ours, 266.
 FORTSE, force militaire, 539.
 FORTSE DOEN, attaquer avec force, 227.
 FOULLAENS, religieux nommés Feuillants, 669.
 FOULLE, émeute, tumulte, bagarre, excès, massacre, 489 et suiv.
 FRAY, frais, dispos, 822.
 FRERE MINEURE, dominicain, 258.
 FUSSYNEN, fascines, 864.
 FUSTAGEN ou FUSTAGIEN, fûts, futaies, tonneaux, 476, 505.

G

GAERDE, vergue de mât, 442.
 GALLEYE, galère, 72.
 GALLE ou GOLLE, mecluche, 857.
 GALLEYE-FUUST, navire en forme de fuste, 421.
 Composé de *galley* (*voy.* le mot plus haut) et de *fust*, navire à voiles portugais. *Voy.* Oudemans, verbo : *Fust.*
 GANDERS, hangars, 699.
 GANGINGHE, pèlerinage, concours de monde. *Voy.* Oudemans audit mot.
 GARTER, jarretière, 608.
 GASTERYE, hôtellerie, bâtiment destiné à la réception des hôtes ou étrangers, 45. Dérivé du mot *gast*, étranger, hôte.
 GAUWY, exclamation, 198. Dérivé de *hawwyen*, crier.
 GEBUERTE, voisinage, 4.
 GEDINGE, débat, 25. *Voy.* Oudemans, verbo : *Ding.*
 GELT, GELTE, mesure de vin, 50. *Voy.* Oudemans, verbo : *Gelt.*
 GEMEENE BUYCK, littéralement ventre ou estomac de la généralité, et spécialement : nécessités publiques.
 GEVREEDEN, pacifier, faire la paix, 16.
 GEWELDIG, grand, fort, puissant, 44, 326. *Voy.* Oudemans audit mot.
 GUEADRESSEERT, bienvenu, réussi, 358.

GHEALLIEERDE, alliés, 182.
 GHEBOEFTE, troupe de mauvais garnements, 401.
 Composé de *ghe* et de *boef*, mauvais sujet, vaurien.
 GHECRIGEN, obtenir, 590. *Voy.* Oudemans, verbo : *Ghecryghen.*
 GHEDECONFORTEERT, déconfis, 465.
 GHEDEELE, parchon, justice, 215. *Voy.* Oudemans audit mot.
 GHELEGEN, accoucher, 57. *Voy.* Oudemans, verbo : *Geleggen.*
 GHELOFTE, promesse, 555. *Voy.* Oudemans, verbo : *Ghetof.*
 GHEMUNT, destiné, en destination, 754.
 GHENUCHTE, objets d'amusement, fêtes, 60, 215. *Voy.* Oudemans audit mot.
 GHEREYDEN, arranger, placer en ordre, 779. *Voy.* Oudemans, verbo : *Ghereyde.*
 GHEROCHT, arrivé, parvenu, saisi, fait justice, et par extension réussi, arrivé à maturité, 455, 857. *Conf.* Oudemans, verbo : *Gheraeken.*
 GHESELNEDE, épouse, 180. *Voy.* Oudemans audit mot.
 GHESELSCHIP, compagnie, 206. *Voy.* Oudemans, verbo : *Gheselschap.*
 GHEVEERNESE, aventure, situation, 805.
 GHEVROUCHT, prévenu, accusé, 625.
 GHISEL, otage, 8. *Voy.* Oudemans audit mot.

- GIOLE**, geôle, prison, 478.
GISPE, courroie, mesure (?), 596. Mesure prise au moyen d'une courroie à boucle, *gesp* ou *gisp* (?).
GLAESCRIVERS, peintres verriers, 668. Individus qui dessinent sur verre.
GOEDINGE, bien immeuble, marchandise, 579, 480. *Voy.* Oudemans, verbo : *Goedinghen*.
GOEIDTSHUYS, maison-Dieu, couvent, abbaye, 11.
GOEGAERS, goujats, 529.
GOTELYNG, canon coulé, 672. *Voy.* Oudemans et De Bo audit mot.
GRAEFENEDE, comtesse, 180. *Voy.* Oudemans, verbo : *Graefnede*.
GRAEFSCIP, comité, 180.
GRAEUBROEDER, franciscain, 518.
GRAMSCAPE, colère, mécontentement, 219. *Voy.* Oudemans, verbo : *Gramscap*.
GRATIE, jubilé, 42.
GRAVELINGE et **GRAVELYNE**, retranchement, fossé, 716, 855. Dérivatif de *graven*, creuser, bêcher, fouir.
GUYDEN, guides, 515.

H

- HAECK**, petite bombarde, 409. *Voy.* Oudemans, verbo : *Haeckbus*.
HAEGDELVEERS ENDE DELVEGHEN, mineurs et fouisseurs, fossoyeurs, bêchours, 655. Composé de *haeg* et *delver*, fouisseur, terrassier.
HAEGHSPËL, jeu public, 105. *Voy.* Oudemans audit mot.
HAESTIGER ZICKTE, espèce de peste, maladie contagieuse, 195.
HANDROER. *Voy.* Androer.
HAPKIN, hache d'armes, 174.
HARYNCK VAN DER NACHT, hareng pris la veille, ou vieux harengs? 458.
HARTSIER, archers, 116.
HAUWEY-CLOCKE, cloche de guet, 628. De *Hauwynt*, appel, cri. *Voy.* Kilianus, verbo : *Awynt*.
HAVEGHEER, carrière, 661. Aujourd'hui *avegaar*.
HECKEN et **HECKE**, fermeture, clôture, 770, 840. *Voy.* Oudemans audit mot.
HEERCRACHT, force militaire, 7. *Voy.* Oudemans audit mot.
HEERE MAKEN, se rendre maître, 456.
HEESCHEN, demander, exiger, 197.
HEYLANDT, île, 593.
HEYLIGEBLOETDAG, fête du St-Sang à Bruges, 261.
HEYMELYCKER CAMER, lieu d'aisance, 2. *Voy.* Oudemans, verbo : *Heymelicken*.
HELDEN, tenir, 755. *Voy.* Oudemans audit mot.
HELDER, pour : *elder*, eux, 529.
HELLEN, arriver, incliner, 841. *Voy.* Oudemans audit mot.
HENDE, fin, 177. *Voy.* Oudemans audit mot.
HENDELICK, finalement, 189. *Voy.* le mot précédent.
HERAULT, héraut, 209. *Voy.* Oudemans, verbo : *Heralt*.
HERBERGHE, auberge, 184. *Voy.* Oudemans audit mot.
HERDE, très, 29. *Voy.* Oudemans audit mot.
HERDOOPERS, anabaptistes, 104. *Voy.* aussi : *Doo-pers* et *Wederdoopers*.
HERE, armée, 2. *Voy.* Oudemans audit mot.
HERTYCKE, goutte, maladie articulaire, 895.
HINGHENESSE VAN DEN BUCK, anus, 241.
HOEF, palais, 61.
HOER, sa, son, 19. *Voy.* Kilianus audit mot.
HOYMAEND, juillet, 17.
HONDERSTMAN, centenier, 60. *Voy.* Oudemans, verbo : *Hondert here*.
HOOFDEN LOSSEN, se soumettre, perdre la tête, 270.
HOOFTHELT, capitation, 276.
HOSTAIGE, otage, 32.
HOUWEELE, houe, pioche, 96. *Voy.* Oudemans, verbo : *Houwe*.
HUEDDEN, garder, 25. *Voy.* Kilianus, verbis : *Hueden* et *Hoeden*.

HUEDE-SCIP, navire de transport, 388. *Voy.* Kilia-nus, verbo : *Heude*.
 HUERDE ou HORDE, claie, 209. *Voy.* Oudemans audit mot.
 HUKK, embuscade, 397. *Voy.* Oudemans, verbis : *Huke* et *Huyck*.
 HULCK, petit navire, 303. *Voy.* Oudemans, verbo :

Hulcke.
 HUMEUR, caprice, volonté, 606.
 HUUSCATHEYL, mobilier, 321. *Voy.* Oudemans, verbo : *Huiskateil*.
 HUUSDEELEGEN, personnes de la famille.
 HUVALLICH, violent, mauvais, colère, 758. *Voy.* Kilianus, verbis : *Ovel*, *Evel* et *bolgh*.

I

IMPLOYEEREN, employer, 525.
 INFLUENTIE, maladie contagieuse, 582.
 INGEL, ange, 41. *Voy.* Oudemans, verbo : *Inghel*.
 INTEREN, amarrer, 767. Aujourd'hui *enteren*.
 INTREE, ou INTREYE, entrée, 258, 456. *Voy.* Ou-

demans, verbo : *Intredc*.
 INTWAER, quelque part, 385. *Voy.* Oudemans, verbo : *Inwart*.
 YSERVERCKEN, hérisson, machine de guerre, 60.

J

JACOPINE, jacobins, dominicains, 49.
 JAQ ENDE TOEN, Jacques et Antoine, au figuré tout le monde, 687.
 JOESTEREN, jouter, 45.
 JONSTE, faveur, amour, 474. *Voy.* Oudemans au-

dit mot.
 JOUSTEMENT, joute, 255. *Voy.* Oudemans, verbis : *Jostement* et *Josteringh*.
 JOUYCEREN, jouir, 554.

K

KAEQSMITE, soufflet, give, 504. *Voy.* Oudemans, audit mot.
 KEEREL, tunique, robe longue, 265. *Voy.* Oudemans, verbo : *Kaerle*.
 KEERSE, cerise, 412.
 KEERSE VLIAGEN (IN DE), se faire malheur, être tué, se brûler les ailes.
 KEET, raffinerie, 411. Dérivatif de *kot*, petite maison, réduit.
 KEILLOETHUUS, bureau de perception d'impôts, 255. Dérive de *cucillette*, impôt sur le grain ou droit de louche. *Voy.* Dupin, Glossaire de l'ancien droit français et La Curne-Ste-Palaye,

verbo : *Cucillette*.
 KERSTEN, chrétien, 2. *Voy.* Oudemans audit mot.
 KERSTEN DOEN, baptiser, 46. *Voy. ibid*.
 KETINNE, chaîne, 56. *Voy.* Oudemans, verbo : *Ketten*.
 KETTERMEESTER, grand hérésiarque, 459.
 KETZE, chat, bâtiment de commerce de la mer du Nord, 422.
 KYCKWERP, coup d'œil, 562.
 KNECHTEN, soldats, fantassins, 581. *Voy.* Oudemans audit mot.
 KUERE, élection, 204.

L

- LAFTE**, sieste, ou mieux : causerie. De *laffen*, jaser, causer. *Voy.* Oudemans, verbo : *Laffen*.
- LAKEN-VLOOT**, vaisseaux chargés de draps, 372.
- LANCHIEN**, compagnies de soldats. *Voy.* Kilianus, verbo : *Lancie*.
- LANDVOLK**, gens du plat pays, paysans, 198.
- LANDS-WAGHEN**, chariot de ferme, 401.
- LARDEREN**, fournir, garnir, 754. *Voy.* Oudemans, verbo : *Lardeeren*.
- LAVORE**, bassin, 58. *Voy.* Oudemans, verbo : *Lavoer*.
- LAZARUS**, ladre, personne atteinte de la lèpre. *Voy.* Oudemans, verbo : *Lazers*.
- LEGGEN**, résider, 189.
- LELYE (VAN DER)**, Français, 596.
- LENSOENEN**, apprêter ou mieux encore emballer. *Voy.* Oudemans, verbo : *Lensen*.
- LEPELSTICK**, espèce de gros canon fondu, 701. *Voy.* Oudemans, verbo : *Leepelstuk*.
- LET**, membre, 269. *Voy.* Oudemans audit mot.
- LEVÉE**, perception, levée, 374.
- LIE**, ligue, 344.
- LIEN**, gens, 360. Contraction de *tieden*.
- LYFSBERCH**, conservation de la vie, 682. Composé de *tijf* (corps ou vie), et de *bergen*, cacher, conserver.
- LYSTE**, lice, 357.
- LYVE**, vic, 13.
- LOERENDRAVER**, navigateur qui servait le parti espagnol et les insurgés, 757. Dérive de *toeren*, tromper, épier.
- LOGGE**, dépôt, emplacement à loger des objets, 302. *Voy.* Oudemans, verbo : *Logie*.
- LOGIEREN**, loger, 177.
- LOON**, plombs, 417. Contraction de *looden*.
- LOSTE**, plaisir, 41. *Voy.* Oudemans, verbo : *Loste*.
- LUYTERS**, luthériens, 101. Conférez Oudemans, verbo : *Luiterye*.

M

- MACKEREEL-VAERDERS**, pêcheurs de maquereaux, 574.
- MAERSCHALCK**, maréchal-ferrant, 839.
- MAINTENEREN**, avoir, subir, 482.
- MALIGNEERDER**, méchant, 409.
- MANIERE**, sorte, espèce, 215. *Voy.* Oudemans, verbo : *Manier*.
- MANSABITEN**, habillements d'homme, 181.
- MARASCH**, marécage, 512. *Voy.* Oudemans, verbo : *Maras*.
- MARE (QUADE)**, *Voy.* *Quade mare*.
- MARESCHAGEN**, marais, 818.
- MARSGRAEN**, grain semé après l'hiver, 751.
- MATSEMENT**, machine, 672.
- MATTEREN**, mater, fatiguer, 353. *Voy.* Oudemans à ce mot.
- MECANYCKEN**, machiner, 579.
- MECANYCKE VOLCK**, gens de métier, 607.
- MEERY**, cavale, 421. Conférez Oudemans, verbo : *Meyre* ou *Merie*.
- MEERSE**, vaisseau lourd, 442. Abréviation de *meerschip*. *Voy.* Oudemans à ce mot.
- MEINSCHEN CONTRARYE**, nuisible aux hommes, 457.
- MER**, sire, 180.
- METALEN STICKEN**, pièces d'artillerie en cuivre, 526. *Voy.* Oudemans, qui traduit *metael* par cuivre.
- MIDDELWAERT**, milieu du corps, 807.
- MILESOEN**, dyssenterie, 573.
- MILLE ARTIFEX**, ayant mille artifices, ou très-artificieux, 806.
- MYNCKEN**, amoindrir, décompter, retenir, 514. *Voy.* Oudemans, verbo : *Mincken*.
- MYNCKEN**, perdre, 806.

MYNEEREN, écharper, 324.
 MISERIE, misère, 197.
 MOESCHAETSE, garçon, mousse. Dérive de l'espagnol, *muchacho*, 352.
 MORILLOEN, morion, espèce de casque, coiffure légère de tête, 402.

MORTISEEREN, abattre, 358.
 MOST VAN DEN RHYN, moût, vin jeune du Rhin.
 MOTE, motte, élévation de terre, 317.
 MUYS, muid, 302.
 MULE, mulet, 292. *Voy.* Oudemans audit mot.

N

NACHTKEERLE, tunique de nuit, 559. Composé de *nacht*, nuit, et de *keerle* ou *keerel*, tunique.
 NAUWERS, nulle part, 453. *Voy.* Oudemans, verbo : *Nauwer*.
 NEERHOF, basse-cour de ferme, 401.
 NEMEN, projeter, avoir dessein, 786. *Voy.* Oudemans audit mot.
 NIEUMAERE, nouvelle, *Voy.* Oudemans, verbo : *Nymarc*.
 NIEUWERS, nulle part, 265. *Voy.* plus haut *Nau-*

wers.

NOBELGELT, impôt ou redevance pour l'entretien des fortifications, 122.
 NOMBRE, quantité, 302.
 NONDEVOIR, défaut d'accomplir son devoir, inactivité, 482.
 NOTABLE, important, 224.
 NUCHTENSTOND, matin, 264. *Voy.* Oudemans, verbo : *Nuchten*.

O

OBEDIENCIE, pouvoir, 177.
 OBEISSANCE, assujettissement, obéissance, 188.
 OBSERVANTEN, récollets, 44.
 OIRBORE, affaire, entreprise. *Voy.* Oudemans, verbo : *Orbare*.
 OIRE, personnes de la famille, 25. *Voy.* Oudemans, verbo : *Oer*.
 OIXST, récolte, 51. *Voy.* Oudemans, verbo : *Oest*.
 OIXSTMAENT, août, 5. *Voy.* Ibid.
 ONDEKONSTEGHE, inexpérimenté, 392. Composé de *on*, privatif, et de *konstig*, expérimenté.
 ONDERBRENGEN, conquérir, soumettre, 44. *Voy.* Oudemans audit mot.
 ONDERLAEN, chargé en dessous, 710. Contraction de *onder*, au-dessous, et de *laden*, charger.
 ONDERTAEN, en attendant, cependant, entre-temps, 574.
 ONDERWINDEN, se mêler d'affaires, entreprendre,

rechercher, 477. *Voy.* Oudemans audit mot.
 ONGENOUCHE, chagrin, 276. *Voy.* Oudemans, verbo : *Ongeneught*.
 ONGETELT, innombrable, 22. *Voy.* Oudemans audit mot.
 ONGUENTE, parfum, onguent, 375. *Voy.* Oudemans audit mot.
 ONHEBELIC, indécent, 650. *Voy.* Oudemans audit mot.
 ONLEDE, mauvaise affaire, tort, 26. *Voy.* Oudemans audit mot.
 ONTDOEN, déployer, 356.
 ONTFANGEN OU ONTFAEN, inaugurer, 35. *Voy.* Oudemans, verbo : *Ontfaen*.
 ONTHIER, d'ici-à, jusques, 495. *Voy.* Oudemans audit mot.
 ONTNUCHTERING, déjeuner, 522. Composé du privatif *on* ou *ont*, et de *nuchtering*, jeûne.

- ONTSCHIEREN, diminuer. *Voy.* Oudemans, verbo : *Ontsieren*.
- ONTSEGGEN, déclarer la guerre, 23. *Voy.* Oudemans audit mot. Refuser, défendre, 239.
- ONTSIEN, considérer, redouter, 18. *Voy.* Oudemans audit mot.
- ONTSIENSTE, très-redouté, 220. *Voy.* le mot précédent.
- ONTVLIEN, prendre la fuite, 9. Contraction de *ontvlieden*.
- OGLUKINGHE, connivence, 392. Composé de *oog*, œil, et de *laking*, signe, clin. Aujourd'hui *tuiken*.
- OORDENE, ordre, 306.
- OPEREREN, opérer, faire de l'effet ou explosion, 608.
- OPPERST-LIGGEN, peser sur le cœur, 384. Composé de *opperst*, ce qui est au-dessus, et de *leggen*, poser.
- OPREUWEN, voir, découvrir, chercher, 624. Composé de *op*, au-dessus, et de *ruwaren* ou *rewaren*, regarder, examiner. En roman, *rewarder*.
- ORDERLIC, régulièrement, convenablement, 628. *Voy.* Oudemans, verbo : *Ordeliec*.
- ORDENE MENDIANTEN, ordre mendiant, 183. *Voy.* le mot suivant.
- ORDINE, ordre, 7. *Voy.* Oudemans audit mot.
- ORDONNANCIE, ordre, 206.
- ORSEILLE, tournesol, 343.
- OULTARKIN POUR AULTAERKIN, petit autel, 674.
- OVERLAET, apprentis, 531. Composé de *over*, au-dessus, et de *laeten*, pendre.
- OVERTAFEL, retable, 43. Composé de *over*, par-dessus, et de *tafel*, table.
- OZIEN, extrémités de toits, 26. *Voy.* Hoffmann von Fallersleben, verbo : *Osene*, Kilianus, verbo : *Oose*, et Schiller, verbo : *Ose*.

P

- PACHTSTEDE, ferme. Composé de *pacht*, loué, et de *stede*, place, maison.
- PAGADOR, officier-payeur, 481. Mot espagnol.
- PAIX et PAYS, paix, 174.
- PALTE, débris, 376.
- PANSIER, cotte de mailles, 174. *Voy.* Oudemans audit mot.
- PANT, cloître, pourtour, 126.
- PANTROCK, casaque, 834. *Voy.* Kilianus audit mot, et conf. Oudemans, verbo : *Pant*.
- PAPAUW, papiste, 381.
- PARLEMENT, grand Conseil de Malines, 43.
- PARMENT, parement, 539. *Voy.* Oudemans, verbo : *Parmentric*.
- PARTIAEL ZYN, tenir parti, combattre, 847.
- PARTICIPATIE, partage, 377.
- PASSAGE, séjour, 783.
- PASTEL, espèce de pâte, 443. *Voy.* Oudemans, verbo : *Past* et *Paste*.
- PASTYKE, petit pâté, 273.
- PATRIMONIE, patrimoine, 198.
- PAUWS, pape, 3.
- PAVILLOEN, pavillon, 200.
- PAYSE, paix, 194.
- PERICULEREN, faire naufrage, 469.
- PERSEQUEREN, persécuter, 325.
- PERTSEN, perches, poteaux, 791.
- PESTEREN, manger, se reconforter. De repaistre, repaître.
- PETAUWE, vin de Poitou, 439.
- PITSE (QUAEDE), *Voy.* *Quaede pitse*.
- PICORVE, maraudage, pillage, 754.
- PILEREN, PILLEEREN ou PILVEEREN, piller, 58, 61, 100. *Voy.* Oudemans, verbo : *Pilgeren*.
- PLACKE, plaque, monnaie d'argent, 227. *Voy.* Oudemans audit mot.
- PLANTHEYT, abondance, 416. Conf. Oudemans, verbo : *Plantiese*.
- PLATBOOMSCHIE SCHUUTE, bateau long et à fond peu profond, 770. Composé de *plat*, plat, et de *bodem*, fond.
- PLATE, plie, 837.

- PLATIQUE, synonyme de *palte*, morceau, débris.
Ce mot signifie-t-il ici pelure, enveloppe?
- PLECKE, place, 211. *Voy.* Oudemans, verbo : *Placke*.
- PLEYTE, bélandre, 748. *Voy.* Hoffman von Fallersleben audit mot.
- POGHERNIE, effort, 807.
- POISAENE, poison, 243. *Voy.* Oudemans, verbo : *Poysoin*.
- POORT, ouverture, 484. *Voy.* Oudemans audit mot.
- POORT, port de mer, 569. *Voy.* Oudemans audit mot.
- POORTER, bourgeois, 200. *Voy.* Oudemans audit mot.
- POPLESYE, apoplexie, 95.
- POSTE, courrier, 406.
- POSTERNE, poterne, porte de derrière, 193. *Voy.* Oudemans audit mot.
- POSTPONEEREN, remettre, oublier, 555.
- POTMARTEREN OU POTZMERTEN, jurer, 427, 798.
- POULDRE, poudre à tirer, 299.
- PREEBSTER, prêtres, 845.
- PRESUMEREN, se fier à, avoir bonne opinion, bien présumer, 853.
- PRIE, cadavre, 550. *Voy.* Oudemans, verbo : *Pry*.
- PRIMETYT, à prime, de bonheur, 21. *Voy.* Oudemans audit mot.
- PRINSE, prise, butin, 691. *Voy.* Oudemans, verbo : *Prijnse*.
- PROCHYE, paroisse, village, 406. *Voy.* Oudemans et De Bo, verbo : *Prochie*.
- PROCHIAEN, curé, 159. *Voy.* Oudemans audit mot.
- PROFESSIE, religion, 787. *Voy.* De Bo : verbo : *Profes*.
- PROOSTIE, maison du prévôt, 282.
- PROPOOST, occasion, 525. *Voy.* Oudemans audit mot.
- PYKE, lance, 208. *Voy.* Oudemans, verbo : *Pycke*.
- PYNBANC, torture, 261.
- PYNE, peine, 21. *Voy.* Oudemans, verbo : *Pijn*.
- PYNIGEN, torturer, 261. *Voy.* Oudemans, verbo : *Pynen*.
- PYNWEKE, semaine sainte, 17. *Voy.* Oudemans audit mot.
- PYPEGAEI, brouette, 645. *Voy.* Oudemans, verbo : *Pypengael*.
- PITSE (QUAEDE), méfait, tromperie, 684.
- PROPYS, convenable, propice, 187. *Voy.* Oudemans audit mot.
- PROPRE, convenable, 127.
- PROVIDADOR, fournisseur, 481. Mot espagnol.
- PROVIDEREN, pourvoir de vivres, 427.
- PROVIDEREN, envoyer à la rencontre, au-devant, 616.
- PROVISIE VINDEN, pourvoir, prendre des mesures, 452.
- PUGNIEREN, punir, 192.
- PUSLANIMITHEYT, pusillanimité, 450.

Q

- QUADE MARE, mauvaise nouvelle, 525.
- QUADE PITSE, mauvaise action, méfait, 684. *Voy.* Oudemans, verbo : *Pitse*.
- QUERELLE, parti, 190.
- QUESTEREN, chercher querelle, 610.
- QUETSUERE, plaie, 185.
- QUICTE, quitte, 182.
- QUISSE, cuisse, 565.

R

- RABBAUW OU RABOUT, mauvais sujet, 592, 401. *Voy.* Oudemans, verbo : *Rabaud*.
- RAFRAICHEREN, prendre repos, se reposer, 691.
- RATE OU REE, rade, 844.

- RANSOEN** ou **RANTSOEN**, rançon, 276, 527. *Voy.* Oudemans audit mot.
- RAPEN**, prendre, enlever, 838. *Voy.* Oudemans audit mot.
- RAPPAILLE**, lic du peuple, 527. *Voy.* Oudemans audit mot.
- RASEREN**, marcher ou aller vite, raser la terre, 776.
- RECHTZWERTMAGE**, agnat, 243. Conférez Oudemans, verbo : *Rechtsweer*.
- REDONDEREN**, retomber, être la conséquence, 774.
- REEN**, rades, 737.
- REFUGIE**, fuite, 740.
- REGEMENT**, conduite, direction, 473. *Voy.* Oudemans audit mot.
- REGEMENT**, gouvernement, administration, 480. *Voy.* *ibid.*
- REGEMENT**, grément, 451. *Voy.* *ibid.*
- REYMMENE**, geler légèrement, produire une gelée blanche, 20.
- REYNEN**, pleuvoir, 686. *Voy.* Oudemans, verbis : *Rein et Reyne*.
- REYST-TEER-ZAK**, sac de voyage, besace, 470.
- REYS**, gazons à brûler ou bois à brûler, 463. Il serait difficile de décider laquelle de ces deux significations il faut admettre. En néerlandais, *rys* ou *ryshout* signifie branches coupées d'un arbre, et en patois, *reisch* ou *resch*, signifie gazon. Les gazons séchés servent aussi à alimenter le feu.
- REMPAREREN**, élever des remparts ou des retran-
- chements, établir des redoutes, 333.
- RENCONTRE**, choc, bataille, rencontre, 194.
- REQUEREREN**, être requis, indispensable, nécessaire, 436.
- RETEN**, déchirer, 407.
- REURVINCK**, 80. *Voy.* Roervynck.
- RYSBANCK**, risban, fort, 816.
- ROBUUST**, rude, âpre, brutal, 330.
- ROCHE**, raic, 857.
- ROCX**, de seigle, 40.
- ROE** pour **ROEDE**, verge, 558. *Voy.* Oudemans, verbo : *Roy*.
- ROERVYNCK**, boute-feu, émeutier, 640.
- ROYE**, rivière, canal, voie navigable, 370. Du roman, *rie* et *rieu*.
- RONTVISCH**, poisson à forme arrondie, genre gale, 857.
- ROOBAERT**, rouget, 857.
- ROOZUSTER**, annonciade, 409.
- ROTTIER**, conspirateur, 716. *Voy.* Oudemans, verbo : *Rotten*.
- ROUPER**, gorge, 858. *Voy.* Oudemans, verbo : *Roeper*.
- ROUTE (TOT)**, en déroute, 601.
- RUPFESEN**, chenilles, 40. *Voy.* Oudemans, verbo : *Rupesene*.
- RUSE**, peine, différend, démêlé, débat, dissension, 778, 842. *Voy.* Oudemans audit mot.
- RUWAERT**, gouverneur, 33. Conf. Oudemans, verbo : *Ruward*.

S

- SACCAGEMENT**, sac, 453.
- SACRAMENTHUUS**, tabernacle, 674.
- SAYE**, sayette, 524. *Voy.* Oudemans, verbo : *Say*.
- SALMPNE**, psaume, 4. *Voy.* Oudemans, verbo : *Salm*.
- SALVE**, salut, 336.
- SALVO KOMEN**, sauver, arriver à bon port, 320.
- SALLOUP**, chaloupe, 382.
- SAMEN CLOOTEN**, se réunir, s'assembler, s'attrouper, 539. *Voy.* plus haut *Clooten*.
- SAMERINGHE**, réunion, 18. *Voy.* Oudemans, verbo : *Samening*.
- SARTROYSEN**, chartreux, 72. *Voy.* Oudemans audit mot.
- SAULFCONDUICT** ou **SAULFCONDUIT**, sauf-conduit, 209, 247.
- SAUSSELET**, châtelet, 242.
- SAUVAIGE**, droit de sauvetage, 375.

- SCAPRA UUTPEISTEREN, vider l'armoire, 612. *Voy.* Oudemans audit mot.
- SCEPHUIS, maison échevinale, hôtel de ville, 256. *Voy.* Oudemans, verbo : *Scepenhuys*.
- SCHADEBELLETTER, surveillant, policier, 770.
- SCHAFFAULT, échafaud, 204. *Voy.* Oudemans, verbo : *Scaffaut*.
- SCHAILLEN, ardoises ou pelures, 466.
- SCHATTINGE, impôt, 46. *Conf.* Oudemans, verbo : *Schatten*.
- SCHAVIER, feu de cheminée, 659. Composé de *scha*, cheminée, et de *vier*, feu.
- SHEELVISCH, aiglefin, 857.
- SCHERP, mitraille, 795.
- SCHIETSPEL, concours de tire, 46. Composé de *schiet*, tir, et de *spel*, jeu.
- SCHOFFIEREN ou SCOFFIEREN, enlever ou tuer, tailler en pièces, 727. *Voy.* Oudemans à ce mot.
- SCHOTGENEEREN, canonner, se défendre, 701.
- SCHRANSMANDEN, paniers remplis de terre servant aux retranchements, 588.
- SCHUTGENEREN, se défendre, tenir sur la défensive, arrêter, 708.
- SCHUTTEN, arrêter, empêcher, défendre, 712, 818.
- SCHUTTERS, membres de la Gilde des tireurs, 215. *Voy.* Oudemans audit mot.
- SCHUUTE, bateau, 776.
- SCINDERKIN, petite barquette servant au transport des marchandises, 712.
- SCOFFELTURE, défaite, 198. *Voy.* Oudemans : *Sooffeture*.
- SCRYNE, cercueil, 5. *Voy.* Oudemans, verbo : *Schryn*.
- SEMITARE, cimetièrre, 615.
- SENTENCIE, jugement, sentence, 190.
- SICCARIUS, assassin, 2.
- SICHTEN, depuis, 190.
- SYNCKRYS, facines, 642. *Voy.* Oudemans, verbo : *Sinckrys*.
- SINTJANSMESSE, le jour de la nativité de saint Jean-Baptiste, 183.
- SLACHTING, carnage, bataille, 15.
- SLAEKEN, libérer, 202. *Voy.* Oudemans, verbo : *Slaken*.
- SLEPINGHE, retard, 226. *Voy.* Oudemans audit mot.
- SLUETELN, marquer de la clef, 205.
- SMACKE, navire de cabotage ou de pêche, 453, 449. *Voy.* Kilianus audit mot.
- SMAELS, à la fois, 663.
- SMYTEN, battre, frapper, jeter, échouer, 100, 471. *Voy.* Oudemans audit mot.
- SNAPHANEN, schnapans, brigands, mauvais sujets, 115. *Voy.* Oudemans, verbo : *Snaphaen*.
- SNEES, petits paniers contenant une vingtaine de poissons, 475. Oudemans indique aussi *snees* dans le sens de bande, ou lacet à nouer ou coupler.
- SNOODE, mauvais, 261. *Voy.* Oudemans à ce mot.
- SOUDENYEREN, soldats, 25. *Voy.* Oudemans, verbo : *Soudenair*.
- SOUVAGE, droit de sauvetage, 515.
- SPADIG, tardif, 45. *Voy.* Oudemans, verbis : *Spaet* et *Spade*.
- SPANNEN, tendre des embûches, appréhender, 749. *Voy.* Oudemans, verbo : *Spanen*.
- SPELMAENT, septembre, 55. *Voy.* Oudemans audit mot.
- SPEYKIN, petite écluse, 486. *Voy.* Oudemans, verbo : *Spuye*.
- SPOLEEREN, piller, détruire, 7. *Voy.* Oudemans, verbo : *Spoeljer*.
- SPORCLE, février, 262. *Voy.* Oudemans audit mot.
- SPRINCKREYS, irruption, sortie, 245. *Voy.* Oudemans, verbo : *Springreys*.
- SQUINANCIE, inflammation à la gorge, 50. *Voy.* Oudemans audit mot.
- STAELHOF, endroit où sont fixés les établis, 848. Conférez plus bas *Styllaers*.
- STAGHE ou STEEGHE, petite digue, élévation, 116. *Voy.* Oudemans, verbis : *Steghen*, *Stygen*. *Voy.* plus bas : *Steegher*.
- STAIGE, étage, 185. *Voy.* Oudemans, verbo : *Stagic*.
- STANDAERT VAN DE MEULEN, arbre du moulin, 412.
- STEEGHER, escalier, 674. *Voy.* Oudemans, verbo : *Steger*. *Voy.* plus haut : *Staghe*.

STEECSPEL, carrousel, 217. *Voy.* Oudemans audit mot.
 STEENPUT, puits d'eau de source, 771.
 STEENSTIK, pierre, 701.
 STEGELREEP, étrier, 483. *Voy.* Kilianus audit mot.
 STICHT, évêché, 93. *Voy.* Kilianus à ce mot.
 STICKEN ARTILLERIE, pièces d'artillerie, 321.
 STINGHE, perche, 725. *Voy.* Kilianus audit mot et Oudemans, verbo : *Stanghe*.
 STYLLAERS, hommes des établis, 848. Dérive de

stellen, établir.

STOCKADE, estaquet, 646.
 STOFFEEREN, associer, fournir, munir, attaquer, 294, 342, 827. *Voy.* Oudemans audit mot.
 STRANGHE OU STRANGE, plage, bord de la mer, 471, 500. *Voy.* Oudemans, verbo : *Strange*.
 STREENDEN, répandu, jeté, semé, 534.
 SUBSIDIEN, impôts, 493.
 SUBTYLHEYT, adresse, 182, 288.
 SUSSEN, apaiser, 828.

T

TAFEREEL, tableau, 673. *Voy.* Kilianus audit mot.
 TAMBOEREN, pris dans le sens de canonner, 814.
 TAMBOURYN, tambour, 404. *Voy.* Kilianus, verbo : *Tamboer*.
 TAPECU, partie de la bascule servant à un pont-levis, 748. Du français, tape-cul.
 TAPPER, cabaretier, 106. *Voy.* Kilianus audit mot.
 TARDEN, fouler aux pieds, 445. *Voy.* Hoffmann, von Fallersleben audit mot.
 TAVELRONDE, joute, 49. *Voy.* Kilianus audit mot.
 TAUHUUSEN, corderies, 579.
 TEFFENS, à la fois, ensemble, 836, 857.
 TEMPEEST, tempête, orage, 14.
 THEILT OFTE HARYNCKVAERT, pêche au hareng, 392. *Voy.* Kilianus et Hoffmann von Fallersleben, verbo : *Teulen*, produire.
 THISICUS, étisie, 570.
 THYE-HAVEN, ports à marées, 757. *Voy.* Kilianus, verbo : *Tyde-haven*.
 TOERE OU TORRE, tour, clocher, 58.
 TOERSE, torche, 58. Conf. De Bo, verbo : *Torse*.
 TOLBUYS, maison destinée à la perception du tonlieu, 61. *Voy.* Kilianus audit mot.
 TONDEREN, trembler, 599.

TOOG, représentation, théâtre, scène, figure, exposition, 552.
 TOURNOYSPEL, tournoi, 158. *Voy.* Kilianus, verbo : *Torney*.
 TOUVEN, tarder, 327. *Voy.* Kilianus, verbo : *toeven*.
 TOYSON, chapitre de la Toison d'or, 247.
 TRACTAET, traité, 185.
 TRACTEIREN, traiter, 175.
 TRANQUYS, tranchée, 542.
 TRAPPELEN, fouler, 445. *Voy.* De Bo audit mot.
 TRAVEILLEREN, avoir de la peine, travailler, 273. Conf. Kilianus, verbo : *Travailie*.
 TRECKEN (VOER), attaquer, marcher contre, 53.
 TRIBULATIE, tribulation, 199.
 TRIOMPHE OU TRIUMPHE, fête, 122, 218.
 TRIUMPHANTELIK, avec distinction extraordinaire, 399.
 TSAMEN BENDEREN, se réunir, coaliser, 796.
 TSEGEN, la victoire, 40. *Voy.* Kilianus, verbo : *Segen*.
 TUUNSTAKEN, pilotis, 642. *Voy.* Kilianus audit mot.
 TZEGEN, contre, 16.

U

UPPEGEVEN, se rendre, 178. Conf. Kilianus, verbo : *Opgeven*.

UPPEREN, conduire les barques vers la plage, 471.
 UPPE STELLEN(HEM), s'insurger, 192.

UPSTEKERE, couteau à pointe, 756. Conf. Kilianus, verbo : *Opstecker*.
 URSELE, frelon, espèce de mouche. *Voy.* Kilianus, verbo : *Horsel*, 807.

UUTDASSCHEN, battre le grain, 827.
 UUTMONSTEREN, rayer du contrôle, renvoyer, congédier, 584, 796.
 UUTWEEREN, excepter, 471.

V

VAEN, arrêter, 16. Contraction de *vangen*.
 VAGHE SAULVE. *Voy.* Sauve, 517.
 VALHECKEN, herses, 784.
 VANGHENESSE, prison, 519. Conf. Kilianus, verbo : *Vanghenisse*.
 VARDE, loin, 445. Conf. Kilianus, verbo : *Varre*.
 VARDEREN, continuer, avancer, 798.
 VAULTE OU VAUTE, place voûtée, cave, 524, 500. *Voy.* De Bo, verbo : *Voute*.
 VAUTEREN, voûter, 568.
 VEMEL, espèce de lin, 702. Conf. De Bo, verbo : *Veme* et *Feme*.
 VENDEL, compagnie de soldats, 120, 779. *Voy.* Kilianus, verbo : *Vaen*.
 VENGIEREN, venger, 525.
 VENTE, vente, 850.
 VERBANT, lettres d'engagement, 256. *Voy.* Kilianus, verbo : *Verbond-brief*.
 VERBEYT, persévérance, 580.
 VERBERNEN, brûler, 4. *Voy.* aussi *Bernen*. Conf. Kilianus, verbo : *Verbranden*.
 VERBIDDEN, gracier, 261. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VERCLAERSEN, déclarer, 208. *Voy.* Kilianus, verbo : *Verklaeren*.
 VERDE, loin, 817.
 VEREENSEN, s'accorder, 585.
 VERGAEN, s'éclipser, 4. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VERGOUDE POUR VERWOUD, enragé, 802.
 VERLEGHEN, impétueux, incommode, mauvais, 470, 775. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VERMAKEN DE WET, changer le magistrat, 205. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VERNEYDEN, se divertir. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VERNYNEN, empoisonner, 21.
 VERSAEGEN, être effrayé, 560, 412. *Voy.* Kilianus,

verbo : *Versaeghen*.
 VERSCAEREN, arranger, déposer, 451. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VERSMOOREN, noyer, 528. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VERSPIER, espion, 464. *Voy.* Kilianus, verbo : *Verspieden*.
 VERSTAEN, résister, remédier à, 825.
 VERSTEKEN, cacher, écarter, 757. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VERTUEUSELIC, avec courage, 555.
 VERWATEN, excommunier. *Voy.* Kilianus, verbo : *Verwaeten*, 11.
 VERWINNEN, vaincre, convaincre, 55, 648. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VERWONDEN, blesser, 15. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VESPERTYDE, aux vèpres, 29. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VESSCHE WATEREN, eaux douces, rivières, canaux, 549.
 VETTICHEYT, limon, sol marécageux, 794.
 VIGHTICH, cinquante, 285.
 VICTUAILIE, vivres, 185.
 VIERTTEL, quart de mesure de grain, 158. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VYFWOTEREN, papillons, 18. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VIGUE SAULVE, vie sauve. *Voy.* aussi *Vague sauve*.
 VLETE, filets servant à la pêche du hareng, 505. *Voy.* Kilianus audit mot.
 VLIEN, fuir, 188, 246. Contraction de *vlieden*. *Voy.* ce mot dans Kilianus.
 VLISSCHE BOOT, flibot, espèce de navire, 575.
 VLOT, flot, affluence, 475.
 VOEREN, imparfait de *Varen*, attaquer, marcher,

- arriver, 4, 35.
 VOET-HERE, infanterie, 3.
 VOGHELAER, pièce d'artillerie, 240. *Voy.* Kilianus, verbo : *Vogheler*.
 VOIAGE, course, 185.
 VOIRSLACH, carillon, 36.
 VOIS, commandement, signal de la voix, 472.
 VOOGHDIË, tutelle, curatelle, 201.
 VOOL, poulain, 766.
 VRECHT, chargement, 413. *Voy.* Kilianus, verbo : *Vracht*.
 VRYEFEST, foire franche, 785.
 VROME BIEREN, bières fortes, 731. Conf. Kilianus, *Vrom*.
 VROUWEN BRUEDEREN, carmes chaussés, 39. *Voy.* Kilianus audit mot.

W

- WAEGHE, pesée, 457. *Voy.* Kilianus audit mot.
 WAENEN, penser, se proposer, 188. *Voy.* Kilianus audit mot.
 WAERDE, garde, 317. *Voy.* Kilianus audit mot.
 WAMBUS ou WAMBYS, vêtement qui couvre la poitrine, 176; pourpoint, 613. *Voy.* Kilianus, verbo : *Wambeys*.
 WAS, accroissement, richesse, produit, 622.
 WASE, limon, vase, 661, 827. *Voy.* Kilianus audit mot.
 WATERGUESEN, gucux de mer, 388.
 WEDEMAENT, juin, 16. *Voy.* Kilianus, verbo : *Weedemand*.
 WEDEROPERE, anabaptiste, 365.
 WEEGHE et WEGHER, parvis, 681, 840. *Voy.* Kilianus, verbo : *Weegh*.
 WEDEWARE POUR WEDUWENARE, veuf, 837.
 WEERHAEN, coq servant de girouette sur une tour, 285.
 WÉCHDROPEN, imparfait de *Wegdrupen*, disparaître, éclipser, 349.
 WEMEL. *Voy.* *Vemel*.
 WIELINGHE, véhicules? Selon Kilianus ce mot s'applique aux tournants d'eau.
 WYEN, consacrer, 249.
 WINKETENE, vinquettes, guichets, 56.
 WINNEN, conquérir, 37.
 WITTENDONDERDAG, jeudi-saint, 17.
 WYVE, épouse, 12.
 WYTYNCK, poisson blanc, 837.

Z

- ZABER, espèce de navire. Dérive de l'espagnol, *zabra*, 527.
 ZAELPEERDEN, chevaux à selle, 435.
 ZAUT-KEET, saline, 411.
 ZEEUWEN, aller en mer, 679.
 ZELTE, saumure, liqueur salée, 303.
 ZOLDER, salle, 204. *Voy.* Kilianus, verbo : *Solder*.
 ZONNE CROON, couronne au soleil, monnaie, 370.
 ZOON, contraction de *Soden* ou *Zoden*, gazons, 367.
 ZOU pour ZY, elle, 180.
 ZO ZAEN, aussitôt, 228.
 ZWAER GAEN VAN KINDE, être enceinte, 244.
 ZWOER-DEKENS, doyens jurés, 407.
 ZWOLTEN, imparfait de *Zwellen*, dépérir, succomber, 443. *Voy.* Kilianus, verbo : *Sweltén*.

TABLE ALPHABÉTIQUE.

A

- AA (Le sire d'), 554.
AARDENBOURG, 24, 56, 255, 275, 405, 407, 410, 414, 611, 720.
ABBAYES : de St-Michel à Anvers, 5; de Grimberghen, 5, 4; de Parc, 3; de Ninove, *ibid.*; d'Amighem, 4; ordre y établi, 664.
ABBEVILLE, 596, 761.
ABONDANCE, 250, 522, 557, 745.
ADINKERKE, 654, 775, 802, 809.
ADRIAENS (Henri), sorcier, 852.
ADRIAENSSEN (Pierre), dit Ketele, marin, 840, 842.
ADRIEN 1er, pape, 5.
ADRIEN VI, pape, 47, 88, 89.
ADRIEN, fils d'Hugues, pirate, 647.
AERNOOTS (Thomas), 570.
AERSCHOT (Le duc d'), 126, 551, 557.
AFFLICHEM (L'abbaye d'), 4.
AGIMONT, 58.
AGNÈS DE BOURGOGNE, 181.
AGNÈS, maîtresse de Charles VII, 215.
AGUILAR DE ALVARADO (François), gouverneur de Dunkerque, 644, 682, 694, 709, 716, 742, 752, 777, 788, 825, 858, 845, 848, 849, 854.
AIDES accordés par la Flandre, 739.
AIRE, 285, 551.
AIX-LA-CHAPELLE, 12, 25, 51, 58, 41, 85, 254, 554, 691, 707.
ALBERT (Jean), 284.
ALBERTSHUIS (La ferme dite), 719, 742, 828.
ALBE (Le duc d'), 547, 551, 555, 560, 565, 568, 572, 575, 579, 584, 588, 589, 599, 412, 415, 416, 425, 429, 450, 451, 452, 455, 455, 456, 440, 455, 456, 480, 481, 605.
ALBERT, évêque de Liège, 6.
ALBERT, empereur, 57.
ALBERT D'AUTRICHE, gouverneur des Pays-Bas, 807, 809 et suiv., 817, 819, 820, 821, 823, 824, 825, 827, 835, 854, 841, 842, 845, 847, 855, 854, 855, 856.
ALBERT, gouverneur et comte de Hollande, 20, 45, 59, 54, 66.
ALBI (Le cardinal d'), 195.
ALBRET (Henri d'), roi de Navarre, 501.
ALENÇON (Le duché d'), 255.
ALENÇON (Le duc d'), 502, 570, 604, 611, 612, 615, 616, 619, 621, 625, 650, 651, 652, 655, 655, 644.
ALEXANDRE III, pape, 5.
ALEXANDRE VI, pape, 278.
ALEXIENS, 75, 79, 126.
ALEYNS (Nicolas), marguillier à Anvers, 74.
ALGER, 116, 295, 294.
ALIBAUDIÈRE, 175.
ALKMAAR, 85.

- ALLEMAGNE, 51, 85.
 ALLEMANDS (Les), 264.
 ALLEMANDS (Drapiers), 847.
 ALOST, 52, 46, 52, 66, 207, 537, 559, 625.
 ALSACE (Mathieu d'), 6.
 ALTENA (Le capitaine), 586.
 AMBOISE, 256.
 AMELRYCK, 80.
 AMIENS, 235, 535, 597, 833, 854, 842.
 AMPÈRE (Le sieur d'), 409.
 AMSTERDAM, 415, 456, 466, 474, 518, 558, 559, 568, 786, 789, 851.
 ANABAPTISTES, 103, 104, 105, 107.
 ANASTRO (Gaspard d'), 624.
 ANDELOT (Le sire d'), 509.
 ANDRINOPE, 420.
 ANGERS, 297.
 ANGLAIS, 25, 57, 119, 198.
 ANGLAIS, condamné à mort à Calais, 857, 858.
 ANGLETERRE, 8, 10, 217, 301, 367, 398, 485, 524, 555, 557, 561, 564, 671, 675, 682, 716, 757, 760, 771, 782.
 ANGOULÊME (Le chevalier d'), frère bâtard du roi de France, 418.
 ANNAERT (Jacques), 265.
 ANNE DE BOURGOGNE, femme du duc de Betfort, 190.
 ANNE DE BRETAGNE, reine de France, 279, 280.
 ANNÉE PASCALE, au diocèse de Liège, 72.
 ANNEBAULT (L'amiral), 299, 300.
 ANSELME, doyen de Notre-Dame à Anvers, 77.
 ANTHONIO (Don), prétendant à la couronne de Portugal, 605, 615, 625, 626, 687, 698, 699, 705.
 ANTOINE, fils de Philippe le Bon, 189. Ruwart et duc de Brabant, 59, 54, 55, 67.
 ANTOINE, bâtard de Bourgogne, 206, 208, 209, 211, 220, 225.
 ANVERS, 2, 3, 11, 12, 14, 21, 22, 24, 26, 57, 68, 71 à 148, 219, 247, 254, 255, 294, 298, 304, 345, 346, 347, 349, 361, 365, 415, 427, 455, 454, 456, 458, 461, 469, 470, 478, 481, 485, 484, 486, 488, 489, 492, 495, 508, 525, 524, 559, 540, 541, 542, 556, 565, 579, 580, 609, 612, 615, 619, 625, 630, 651, 652, 685, 714, 752, 757, 762, 769, 772, 777, 785, 802, 803, 825, 856, 854, 855.
 ARC (Jeanne d'). *Voy.* Jeanne.
 ARC-EN-CIEL. *Voy.* Phénomènes.
 ARDENNOIS (Jean), 570.
 ARDOYE (Jacques d'), 199.
 ARDRES, 521, 530, 782, 785, 816, 817, 818, 819, 848, 854.
 ARENBERG (Le comte d'), 555, 554, 655, 673.
 ARKEL, 59.
 ARKEL (Le sire d'), 40, 54, 55, 95.
 ARMAGNAC (Le comte de), 40, 55, 68, 175, 235.
 ARMÉNIE, 22, 25.
 ARMENTIÈRES, 446.
 ARNEMUIDEN, 245, 589, 415, 427, 451, 454, 470, 476, 478, 481, 485.
 ARNO (L'), 508.
 ARRAS, 40, 55, 57, 68, 186, 195, 215, 251, 244, 279, 280, 566, 753 à 755, 856, 844.
 ARTOIS, 198, 764, 777, 787, 795, 799, 827, 828, 844.
 ARTOIS (Les États d'), 215.
 ASILE (Droit d'), 756.
 ASPEREN, 85.
 ASSARE (Le capitaine), 409.
 ASSCHE, 41, 56, 102.
 ASSENDELFF (Le capitaine), 599.
 ASSONVILLE (Christophe), 572.
 AST, 555.
 AUBIGNÉ (M^r d'), 507.
 AUBIGNY (Le baron d'), 480, 484, 542, 546, 661.
 AUCHIN (Le capitaine), 585, 585.
 AUDENARDE, 52, 56, 53, 66, 206, 207, 252, 274, 424, 455, 579, 625.
 AUGUSTINS à Aix-la-Chapelle, 51.
 AUGUSTINS hérétiques, 87, 88.
 AULTEN (Jacques van), émeutier, 156.
 AUMALE (Le duc d'), 506, 508, 418.
 AUQUETONVILLE (Raoul d'). *Voy.* Octonville.
 AUTRICHE (Ernest, archiduc d'). *Voy.* Ernest.
 AUTRICHE (Le duc d'), 22.

AUTRICHE (Jean d'). *Voy.* Jean d'Autriche.
 AUWHEEL (Ange van), 208.
 AUXERRE, 186, 191.
 AUXY, 804.
 AVALON, 192, 195.
 AVELINO (Le prince d'), 850, 852.
 AVENNES, 243.

AVIGNON, 10, 34.
 AVRÉ (Le s^r d'), 587.
 AWANS, 24.
 AXEL, 209, 210, 499, 636, 720, 725, 733, 759,
 747, 788, 764, 785, 788, 822, 828, 828.
 AZEVEDO, comte de Fuentes, 759. *Voyez aussi*
 Fuentes.

B

BACKERE (Jean de), 277.
 BADE (Zimburge de), 69.
 BADT, 150.
 BAEN (Jacques), de Nieuport, 526, 529.
 BAER (Sébastien), 139.
 BAENST (Anne de), épouse de Philippe, bâtard de
 Brabant, 220.
 BAENST (Jean de), 220.
 BAENST (Roland de), 242.
 BAERDEMAEKER (Gilles), 241.
 BAESTELAERE (Jacques de), 277.
 BAILLEUL, 446, 747.
 BAL (Adrien), 95.
 BALDACK, 855.
 BALDE (Le capitaine), 598.
 BALDEKIN (Jean), bourgmestre de Dunkerque,
 529.
 BALE (Jean), poortmaitre à Dunkerque, 570, 858,
 852.
 BALE (Le concile de), 58.
 BALEINE, échouée à Zuydcoote, 660.
 BALLIGNY. *Voy.* Montluc.
 BANDERYEN (Gilles van der), 345.
 BAR (Le duc de), 195.
 BARBASAEN (Jean), 243.
 BARBEROUSSE, 106, 289, 290, 575.
 BARBIER (Collart le), 185.
 BARD (Antoine), matelot, 474.
 BARE, 2.
 BARRE (Jean de la), prévôt de Paris, 286.
 BASSEVELDE (François van), 254.
 BASTWEILER (La bataille de), 53, 54, 65.

BATAILLER (Guillaume), fauteur de la mort de
 Jean sans Peur, 174.
 BATCHON (Arthur), 584.
 BATON (Jacques), anabaptiste, 104.
 BATENBOURG (Ghisbert, sire de), 584.
 BATENBOURG (Thierri de), 584.
 BATTEN (Adrien), 570, 635, 694.
 BAUDELOOT (Jacques), 570.
 BAUDOIN VI, comte de Flandre, empereur à Con-
 stantinople, 2, 7.
 BAUDOIN VII, comte de Flandre, 8.
 BAUDOIN de Flandre, pendu à Lille, 10.
 BAUDOIN IV, comte de Hainaut, 6.
 BAUDOIN le Bâtard, 45.
 BAUDOIN, bâtard de Bourgogne, 220, 225.
 BAUDRICOURT (Robert de), 184.
 BAUWENS (Pierre), 243, 242.
 BAVIÈRE (Jean de), 56.
 BAVIÈRE (Sabine de), 560.
 BAYONNE, 88.
 BEAUCE (Le pays de), 177.
 BEAUGENCY, 177, 185.
 BEAULIEU (L'abbaye de), 296.
 BEAULIEU (Charles de), 527, 528.
 BEAUMONT-SUR-OISE, 194.
 BEAUREVOIR (La dame de), 184.
 BEAUVAIS (La ville de), 186.
 BEAUVAIS (Le sire de), 387, 389, 390, 461, 468.
 BEAUVOISIS, 253.
 BEAUVRI, gouverneur du prince du Bearnais, 419.
 BEENKENS MEULEN, 520.
 BEGUINES, 20.

- BELFORT (Le colonel), sa mort, 608.
 BELLAY (Le cardinal de), 297, 298.
 BELLE (Le prieur de Saint-Antoine à), 641.
 BELLE-ISLE-EN-MER, 486.
 BELLEVILLE, 194.
 BELLOEIL, 198, 703, 711.
 BELLYNCK (Mathieu), 319.
 BENEYTS (Jean), 272.
 BENOIST (Quinten), 533.
 BERCKBORT (Jean), sorcier, 832.
 BERCHEM, 84, 85, 93, 142.
 BERCHEM (Gilles de), 83.
 BERCHEM (Henri de), 124.
 BERG (Jean de), 59.
 BERGH (Corneille de), 108.
 BERGH (Le comte de), 330, 331, 380, 381.
 BERGHE (Corneille van den), capitaine, 378.
 BERG-OP-ZOOM, 41, 75, 76, 139, 141, 383, 432,
 438, 478, 485, 488, 535, 649, 684, 685, 690,
 695, 706, 718, 720, 723, 723, 729, 746, 747,
 819.
 BERG-OP-ZOOM (Jean, sire de), 42.
 BERGUES-SAINT-WINOC, 267, 268, 301, 313, 520,
 321, 457, 457, 550, 563, 578, 579, 580, 586,
 597, 598, 599, 620, 640, 693, 707, 718, 727,
 803, 820, 821, 839.
 BERINGEN (Jean van), 91, 94.
 BERLAIMONT (Louis de). *Voy.* Louis.
 BERLAIMONT (Le sieur de), 499, 331.
 BERNET (M.), 734.
 BERRI (Le duché de), 223, 333.
 BERRI (François, duc de), 224, 229, 238.
 BERT (Pierre de), 372.
 BERTHEUIL, 189.
 BERTHOUT (Le sire de), 6, 12.
 BERTHOUT (Gautier), 3, 6, 10.
 BERTHOUT (Gérard, père de Gautier), 5.
 BERTY (Jean-Baptiste de), secrétaire du conseil
 d'État, 181.
 BETFORT (La duchesse de), 184.
 BETFORT (Le duc de), 178, 179, 185, 185, 186,
 187, 192.
 BETHUNE, 32, 283.
 BEUKELER (Philippe de), 91.
 BEUST (Vincent), 473, 477.
 BEVEREN, 646, 652, 653, 718.
 BEYMA (Le sire de), 334.
 BEYS (Jean), 263.
 BEYTS (Le capitaine), 678.
 BÈZE (Théodore de), 446.
 BIBLE (Extraits de la), 364, 363.
 BICHE (M^r de la), 822.
 BIERVLIET, 268, 269.
 BILLENQUEVILLE (Le sire de), 409.
 BILLY (Le sire de), 649.
 BINCHE, 303, 707.
 BISCAYE, 729.
 BLADELIN (Pierre), 240.
 BLANCKE (Jean de), 80.
 BLANKENBERG, 308, 338, 734, 732, 756, 791.
 BLANKENSTEIN (Le bâtard de), 210.
 BLAUERVILLE (M. de), 409.
 BLANGIS (La bataille de), 40, 33, 177, 243,
 246.
 BLIQUI, jeune noble, 409.
 BLOIS, 297.
 BLOIS (Le sr de), sr de Tréslong. *Voy.* Tréslong.
 BLOIS (Jean de), 334.
 BLONDEL (Jean), 177, 182.
 BLOOTE (Omer), 809.
 BLYBEEK (Le château de), 695.
 BOCHETEL (Guillaume), 299.
 BODE (Jean), chevalier, 73.
 BODE (Pierre), 77.
 BODEGHEM (Jean van), 121.
 BOELAERE (Le sire de), 276.
 BOERENSCHRANS, 734.
 BOESINGHE, 333.
 BOGAERT (Ghislain), 437, 370.
 BOGAERT (Jean), 216.
 BOGAERT (Pierre), doyen de Saint-Donat à Bruges,
 240, 231, 273.
 BOHÈME, 36, 227, 724.
 BOHÈME (Le roi de), 21, 22, 63.
 BOHÈME (Jean, roi de), 23, 72.
 BOIS-DE-VINCENNES, 178.

- BOIS-LE-DUC, 41, 44, 80, 96, 144, 247, 265, 416, 598, 703, 715, 725, 765.
 BOISOT (Louis de), amiral, 528, 554, 555.
 BOLEYN (Anne de), 293, 355.
 BOLOGNE (Le capitaine), 648.
 BOMBERG (Charles), 346.
 BOMBERGHE (Cornille van), 346.
 BOMMEL, 405, 725.
 BOMMENÉE, près de Zierikzee, 521.
 BONIFACE VIII, pape, 17.
 BONIN (Marguerite de), dame d'Uytkerke, 102.
 BONN, 670, 684.
 BOONE (Liévin), 204.
 BORCH (Jacques van der), écoutète à Lierre, 80.
 BORCHT, 19.
 BORCHT (Jean van de), 77.
 BORDEAUX, 202, 772.
 BORDON (Baudouin), faux monnayeur, 660.
 BORSELE (Adrien de), 255.
 BORSELE (François de), époux de Jacqueline de Bavière, 191.
 BORSELE (La famille de), 90.
 BOTERMAN (Le capitaine), 206.
 BOTTELARRE (Éverard van), 204.
 BOTTUYT (Jean), d'Ypres, 755.
 BOUCHAIN, 604, 692, 712.
 BOUCHAULT (Guillaume), 185.
 BOUCHOUT (Gilles de), écoutète d'Anvers, 104.
 BOUDELOOT (Philippe), 529.
 BOUILLON, 504, 534.
 BOUILLON (Godefroid de), 71.
 BOUILLON (Le duc de), 794.
 BOULOGNE, 296, 300, 302, 404, 686, 691, 734, 781, 815, 819, 825.
 BOULOGNE (Le comte de), 252.
 BOULOGNE (Marie de), 6.
 BOULONNAIS, 747.
 BOURBON (Antoine de), 341.
 BOURBON (Charles de), 181, 214.
 BOURBON (Messire Jacques de), 255, 282.
 BOURBON (Jean de), 507.
 BOURBON (Louis de), 541.
 BOURBON (La duchesse de), 181.
 BOURBON (Le duc de), 195, 196, 201, 235.
 BOURBON (Le bâtard de), 167.
 BOURBON (Le cardinal de), 558, 541, 705.
 BOURBON (Le connétable de), 95.
 BOURDET (Le s^r de), 409.
 BOURBOURG, 259, 301, 371, 378, 584, 585, 602, 682, 785, 786, 788, 854.
 BOURG (Anne du), 358.
 BOURGOGNE, 798.
 BOURGOGNE (Antoine, bâtard de), 60, 61, 246.
 BOURGOGNE (Corneille, bâtard de), 207, 208.
 BOURGOGNE (Guillaume, comte de), 1.
 BOURGOGNE (Jean de), prévôt de Notre-Dame à Bruges, 251.
 BOURGOS (Le cardinal de), 359.
 BOURLOTTE (Le capitaine de la), 796.
 BOURLOTTE (Claude de la), colonel, 822.
 BOURNONVILLE (Édouard de). *Voy. Capres.*
 BOURSE anglaise à Anvers, 91.
 BOUSSU (Maximilien de Henin, comte de), 582, 595, 415, 461, 565, 476, 579.
 BOUVERIE (Jean de la), 244.
 BOUVIGNE, 190, 250, 305.
 BOUVINES (La bataille de), 9.
 BOYS (Le capitaine), 605.
 BRABANÇONS, 29, 40, 50, 60, 66, 72.
 BRABANT, 37, 55, 75, 265, 405, 759, 767.
 BRABANT (Ducs de). *Voy. leurs noms de baptême.*
 BRABANT-WALLON, 819.
 BRAEMT (Jean van der), 277.
 BRAINE-LE-COMTE, 41, 56, 68, 180.
 BRAI-SUR-SOMME, 225.
 BRAKEL (Van den), 564.
 BRANDEBOURG (Le baron de), 354.
 BRANDEBOURG (Le comte de), 263.
 BRANDIN (Charles), 296.
 BRANT (Le capitaine), 582, 587, 601.
 BRANT (Le greffier), 561.
 BREDÀ, 65, 69, 105, 109, 265, 550, 585, 612, 689, 706, 710, 716, 718, 720, 725, 729, 746, 748, 784, 802, 803, 819.
 BREDÀ (Conférences de), 411, 515, 516.
 BREEDYCK, sous Lennick, 5.

- BREEDYCKE (Gilles de), 57.
 BREDERODE (Henri de), 266, 344, 350, 351.
 BREDERODE (Le sire de), 69.
 BRÈME (L'évêque de), 456.
 BRESSE (La), 535.
 BRETAGNE (Le duché de), 235.
 BRETAGNE (Le duc de), 179, 256, 257, 258, 264.
 BRETEULÉ-SUR-NOLE, 189, 194.
 BRETONS (Les), 415.
 BREYDEL (Antoine), 266.
 BREYDEL (Arnould), 262.
 BREYDEL (Jean), 251.
 BRIAERDE (Adolf de la), 602.
 BRICQUEMONT, 419.
 BRIEL (La), 580 et suiv.
 BRIGANDS, 749, 804.
 BRIMEU (David de), 184.
 BRIMEU (François de), 115.
 BRISAC (M. de), 626.
 BRISSAUT, fils de Jacques, 725.
 BRISSAUT (Pierre), 655.
 BRISSAUT (Jacques, fils de Pierre), 828.
 BROECK (Chrétien van den), émeutier, 156.
 BROECK (Henri van den), émeutier, 156.
 BROECKE (Catherine van den), 82.
 BROECKHEM, 107.
 BROOKE (St Guillaume), ambassadeur d'Angleterre, 569.
 BROSSÉ (Pierre de la), 15.
 BROUCKE (Gilles van den), 277.
 BROUCKE (Henri van den), 346.
 BROUWERSHAVEN (La bataille de), 181.
 BROUWERSHAVEN (La ville de), 535, 532, 536, 538.
 BRUEL (Le capitaine), 598, 599.
 BRUGEOIS, 34, 57, 68, 99, 208, 265, 266.
 BRUGES, 21, 23, 31, 55, 56, 82, 53, 61, 62, 66, 68, 75, 82, 108, 142, 184, 198, 199, 201, 204, 216, 217, 219, 220, 227, 231, 234 à 241, 245 à 276, 279 à 285, 287, 289, 301, 351, 370, 375, 400, 402, 406, 409, 415, 455, 459, 557, 564, 565, 571, 581, 585, 587, 588, 594, 601, 608, 609, 616, 618, 625, 643, 651, 654, 655, 660, 665, 675, 682, 685, 694, 714, 721, 725, 728, 729, 735, 755, 758, 740, 741, 748, 751, 767, 769, 770, 771, 775, 776, 782, 790, 817, 827, 828, 851, 852, 845, 844, 845, 849, 851.
 BRUGES (Le Franc de), 44, 45, 729, 753.
 BRUN (Nicolas le), dit capitaine Rinus, 296.
 BRUNE (Jacques de), 271.
 BRUNE (Nicolas de), 582.
 BRUXELLES, 5, 15, 17 à 20, 31 à 39, 41, 45 à 46, 49 à 62, 64 à 68, 71, 79, 83, 89, 98, 100, 102 à 104, 110, 120, 121, 127, 205, 215, 217, 229, 264, 281, 285, 298, 515, 535, 554, 490, 537 à 540, 552, 610, 616, 648, 649, 674, 717, 721, 732, 741, 745, 746, 747, 772, 774, 780, 784, 786, 787, 807, 808, 854, 845, 854, 855, 856.
 BRUYNSEELS (Gérard), 121.
 BRUYSSSEL (Constantin), 554.
 BUECKAERT (Georges), 677.
 BUGI (Le), 555.
 BUGNICOURT (Le sire de), 507, 527.
 BUNOT (Le capitaine), 409.
 BUNS (Paul), 612.
 BURCH (Jean van der), conseiller au grand conseil de Malines, 600.
 BUREN, 516.
 BUREN (Otto de), 20.
 BUREN (Le comte), 95, 120, 127, 296.
 BUSLEYDE (François), prévôt de Saint-Donatien à Bruges, 275, 275, 282.
 BUYDENS (Pierre), 260.

C

- CABOODT (Joseph), 275.
 CADIX, 529, 825, 826.
 CAESENROOT (Jean), 560, 561.
 CAESENROOT (Léonard), 560, 561, 447.
 CAESTER (Hector van), 221.
 CALABRE (Le duc de), 255.

- CALAIS, 50, 57, 66, 68, 75, 189, 198, 204, 279, 295, 508, 509, 514, 521, 526, 536, 550, 405, 449 à 454, 482, 524 à 526, 552, 558, 549, 648, 667, 680 à 682, 688, 700, 703, 715, 722, 754, 747, 757, 765, 768, 784, 785, 787, 788, 801, 805, 808 et suiv., 817, 850, 851, 857, 844, 842, 846, 849, 850, 852, 854, 856.
- CALDACK, 835.
- CAMBRAI, 51, 50, 63, 89, 96, 97, 109, 121, 195, 258, 605, 615, 692, 712, 715, 782, 786, 788, 792, 795 et suiv., 801, 808, 825, 851.
- CAMBRAI (Évêques de). *Voy.* Gui, Nicolas, Godofroid, Jean, Robert, Tserclaes (Jean).
- CAMPINE, 832.
- CAMPLI, 506.
- CANAPLES (M^r de), 500.
- CANARIES (Les îles des), 284, 828.
- CANDIE (L'île de), 576.
- CANTERBURY, 619.
- CANTERBURY (Thomas de), 10.
- CANTS (Rachel), 624.
- CAPELLE, 746.
- CAPPYS-BRUUTPAREREGHE (Françoise), 475.
- CAPRES (Le baron de), 624.
- CAPRYCKE, 261.
- CARAFFA, cardinal, 505.
- CAREY (Henri), 515.
- CARILLON A BRUXELLES, 56, et à Anvers, 112.
- CARLIER (Jean), 546.
- CARLIER (Louis), 554.
- CARLOS (don), 121.
- CARMES CHAUSSÉS à Bruxelles, 51, 56.
- CARONDELET (Jean), 260, 282.
- CARTAGÈNE, 105.
- CASSEL, 68, 198, 328, 579, 602.
- CASSEL (La bataille de), 18, 28, 50, 64, 72.
- CASTELNOVO, 576.
- CASTRO (Nicolas de), évêque de Middelbourg, 459.
- CATEAU-CAMBRESIS (La paix de), 554.
- CATELET, 508, 554, 786, 787, 851.
- CATHERINE DE FRANCE, femme du roi d'Angleterre, 175.
- CATHERINE DE FRANCE, épouse du comte de Charolais, 201.
- CATHERINE DE MÉDICIS, 506.
- CATHOLIQUES (les), 403, 581, 598.
- CATTAIGNE (Gilles), 651.
- CECILL, secrétaire d'Élisabeth, reine d'Angleterre, 498.
- CECILL (William), 715.
- CENTIÈME DENIER, 245.
- CÉRÉALES (prix des), 1, 6 à 8, 19, 21, 72, 76, 85, 125, 124, 125, 157, 251, 264, 269, 274, 506, 548, 555, 557, 655, 656, 661, 667, 668, 688, 729, 744, 758, 789, 851. Placard 572.
- CESSAS (Le capitaine), 409.
- CHALON (René de). *Voy.* Orange.
- CHAMBRES DE RÉTHORIQUE, 90, 105, 109, 141, 144, 185.
- CHAMPAGNI (le S^r de), 525, 551, 544, 659, 675, 756.
- CHAPELLE, près de Saint-Quentin, 777.
- CHAPELLE-BIRON (M^r de la), 507.
- CHAPERON BLANCS (Les), 257, 258, 278.
- CHAPPES, 186.
- CHARENTON, 720.
- CHARETON (Benott), s^r de Chasse, 756.
- CHARLEMAGNE, 5.
- CHARLES IV, empereur d'Allemagne, 54, 52.
- CHARLES, archiduc d'Autriche, plus tard empereur d'Allemagne sous le nom de Charles-Quint, 46, 47, 79, 84, 85 à 88, 92, 96 à 98, 105 à 111, 116, 117, 119, 120, 122, 151, 155, 156, 157, 285, 285, 286, 289, 292, 293, 297, 298, 504, 505, 506, 535.
- CHARLES, comte de Charolais, plus tard duc de Bourgogne, etc., sous le nom de Charles le Téméraire, 41, 44, 45, 57, 58, 60, 61, 62, 191, 201, 211, 215, 214, 218, 219, 221, 222, 225, 224, 226, 227, 234 à 241.
- CHARLES VI, roi de France, 22, 25, 26, 57, 175, 186.
- CHARLES VII, roi de France, 40, 41, 178, 179, 184, 185, 187 à 190, 192, 195, 199, 201, 205, 204, 208, 212, 217.

- CHARLES VIII**, roi de France, 282, 284, 284, 282.
CHARLES IX, roi de France, 544 à 545, 599, 405, 421, 492.
CHARLES LE BON, comte de Flandre, 4.
CHARLES, duc de Gueldre, 109.
CHARLES, duc de Lorraine, 534, 765.
CHARLOTTE DE SAVOIE, 213, 216, 217.
CHARTRES, 176, 190, 759, 740.
CHARTRES (Le vidame de), 302, 306.
CHARTREUX à Anvers, 24, 72.
CHASSEY (Le s^r de), 756.
CHATEAU-GAILLARD, 187.
CHATEAU-THIERRY, 296.
CHATELET, 786, 787.
CHATILLON (L'amiral de), 594, 407, 419, 478.
CHAUMONT, 195.
CHENILLES, 18.
CHEMBOURG, 664.
CHERTÉ DES VIVRES, 267, 268. *Voy.* aussi céréales.
CHÉVREUSE, 201.
CHIMAY (Le sire de), 211, 214.
CHIMAY (Le prince de), 627, 758, 810.
CHINON, 184.
CHOISY, 188.
CHRISTIERN, roi de Danemark, 47, 87.
CHYPRE, 22, 458.
CHYPRE (Le roi de), 65.
CHYVAS, 555.
CIMERA (La province de), 377.
CIMNEL (M. de), 409.
CINQUIÈME DENIER, 560.
CLAIRMARAIS (L'abbaye de), 774.
CLAIS (Christophe), 257.
CLARENCE (Le duc de), 177, 245.
CLAUWELARE (Marc), bailli de Dunkerque, 547.
CLAYS (Amand), 284.
CLAYS (Henri, fils de), 273.
CLAYS (Jacques), 275.
CLÉMENT IV, pape, 14.
CLÉMENT V, pape, 19.
CLÉMENT VII, pape, 55, 52, 105, 286, 289.
CLÉMENT VIII, pape, 750.
CLÉMENT (Jacques), assassin du roi de France, 695.
CLÉMENT, voleur d'un ciboire à Bruxelles, 55.
CLEMMERES. *Voy.* Clairmarais.
CLERC (François de), 258.
CLERC (Jacques de), 275, 570.
CLERCX (Cornélie 's), anabaptiste, 104.
CLERMONT, 194, 205.
CLERY, 250.
CLÈVES, 795.
CLÈVES (Adolphe de), 211, 256, 245, 270, 278.
CLÈVES (Anne de), 295.
CLÈVES (Guillaume, duc de), 85.
CLÈVES (Philippe de), 95, 256, 268.
CLÈVES (La duchesse de), 184, 249.
CLÈVES (La dame de), 69, 220.
CLÈVÉS (Le duc de), 42, 59.
CLÈVES (La princesse de), 110.
CLÈVES (Le s^r de), 117.
CLOCHES, 245, 580.
CLOOT (Jean de), 271.
CLUNY (Ferri de), évêque de Tournai, 259, 245, 244, 245, 250.
COBHAM (Le baron), ambassadeur anglais, 569.
COBHAM (Milord), 675.
COCK (Henri de), 81.
COCQ (Cornéille), sorcier, 852.
COCQ (Le s^r le), 53.
COE (Josse de), 78.
COECKBACKER (Gérard), 94.
COEKELAER, 455, 751.
COELGEN (Jean), 80.
COHAN (Alexandre de), 181.
COLAERT (Éloi), 750.
COLEMER (Pierre), greffier d'Anvers, 126.
COLIGNY (M^r de), 532, 409, 604.
COLINS (Josse), maître maçon, 180.
COLOGNE, 25, 85, 92, 746, 747.
COLOGNE (L'archevêque de), 425, 436, 627. *Voy.* aussi Englebert et Réginald.
COMBAT JUDICIAIRE, 291.
COMBATS SUR MER, 154, 505, 700, 701. *Voy.* aussi Pirateries et Flottes.

- COMÈTES, 20, 99, 358.
 COMMERCE, 568 et suiv., 415, 445, 540, 549, 621, 622, 744.
 COMMINES, 446.
 COMPIÈGNE, 57, 56, 68, 186, 188, 189, 214.
 CONCILES à Rome, 4, 6, 9, à Reims 4, à Constance 40.
 CONCOURS DE TIR A GAND, 282, 289.
 CONDÉ, 6, 188, 715.
 CONDÉ (Le prince de), 542, 552, 595, 491, 604.
 CONFLANS, 224.
 CONFLANS (Le traité de), 250.
 CONINCK (Jean de), 525.
 CONQUESTE (Le port de), 352.
 CONRAD III, empereur d'Allemagne, 5.
 CONSEIL D'ÉTAT, 541.
 CONSTANTINOPLE, 7, 42, 212.
 COOLBRANT (Louis), 217.
 COOLS (Jean), 275.
 COOLS (Nicaise), 81.
 COOMAN (Jean de), 205.
 COPPENOLLE (Jean van), 274, 276.
 CORBIE, 855.
 CORCK (La femme de Jean de), anabaptiste, 104.
 CORNEILLE DE BERG, évêque de Liège, 108.
 CORNEILLE, abbé de Saint-Michel, 145.
 CORNEILLE, bâtard de Bourgogne, 207, 208.
 CORON (Les habitants de), 420.
 CORSIQUE, 355.
 CORSENDONCK, 107.
 COSTER (Daniel), 791.
 CORTENBERG (La charte de), 19.
 CORTTE (Jean de), 80.
 COSTUMES. *Voy.* Modes.
 COTTON (Guillaume), 515.
 COUCY (Jacques, sire de), 296.
 COUCY (Le sire de), 66.
 COUDEKERQUE, 582.
 COUDENBERG (L'abbaye de), à Bruxelles, 59.
 COUKELAERE, 831.
 COURAULTE (Philippe), abbé de Saint-Pierre à Gand, 269.
 COURCY, 179.
 COURTRAI, 56, 52, 66, 206, 207, 258, 241, 255, 258, 259, 268, 269, 555, 595, 598, 601, 609, 706, 708, 714, 716, 785.
 COURTRAI (La bataille de), 17, 18, 49, 64, 71.
 COUSTAIN (Jean), sommelier de Philippe le Bon, 218.
 COXIEN (Le château de), 265.
 CRABBE (Jean), abbé des Dunes, 265.
 CRÉCY (la bataille de), 52, 50, 65, 510.
 CREIL, 194, 202.
 CREPY-EN-VALLOIS, 192, 194.
 CRESSONNIÈRE (M^r de), 442.
 CRÈVECOEUR (La forteresse de), 765.
 CRÈVECOEUR (Philippe de), s^r d'Esquermes, 246, 248, 280.
 CRÈVECOEUR, 554.
 CREVANT, 179.
 CROATIE (Jacques, évêque de), 54.
 CROISADE, 2, 4, 6, 10, 11, 13, 21, 220.
 CROISILLES (M. de), 722.
 CROIX (Le capitaine la), 604.
 CROMBACH (Jean de), 116.
 CROY (Le sire de), 252.
 CROY (Charles de), prince de Chimay, 818.
 CROY (Jacques de), 272.
 CROY (Jean de), s^r de Rœulx, 407, 440, 531, 557.
 CROY (Guillaume de), cardinal, 47.
 CROY (Philippe de). *Voy.* Chimay.
 CRUES (Daniel), 258.
 CUERNE, 455.
 CULEMBURCH (Le sire), 256.
 CUMBERLANT (Le comte de), 686, 759.
 CUYK (Godefroid de), lieutenant du drossard de Brabant, 60.

D

- DÆLHEM** (La bataille de), 354.
DADIZEELE (Jean de), 247.
DADIZEELE (La dame de), 272.
DAIM (Olivier le), 251.
DAL VAN CASSEL, 205.
DAMANT (Jean), 246.
DAMIETTE, 10.
DAMMARTIN, 178.
DAMMARTIN (Le comte de), 184, 253, 258. Sa fille, 266.
DAMME, 8, 37, 62, 66, 254, 255, 259, 267, 268, 269, 271, 272, 275, 276, 278, 422, 554, 770, 857.
DAMVILLERS, 304, 554.
DANDELOT (Pierre), 554.
DANEMARK, 5. *Voy.* aussi *Christiern*.
DANEELS (Guillaume), prieur du Rouge-Clôtre, 54, 58.
DANIEL, fils de Martin, émeutier, 154.
DANSEURS. En Brabant et en Flandres, 34, 65.
DANTZIG, 545, 850.
DARIS (Pierre), 260.
DARMONT, 569.
DAUWERE (Charles), 664.
DAVID DE BOURGOGNE, évêque d'Utrecht, 45, 59, 215, 247, 281.
DECOSTERE (Jacques), 276.
DERBY (Élisabeth, fille du comte de), 575.
DEINZE, 24.
DELFT, 106, 459, 449, 644.
DELFT (Nicolas van), 261, 277.
DELZYL, 741.
DÉMONS. *Voy.* *Lichtvoet*, *Baldack*, *Caldack* et *Heynick*.
DESORIE (Gomes), 281.
DESPAERS (Le capitaine), 540.
DESPLESSY, secrétaire du duc de Vendôme, 585.
DESTRUCTIONS, 774, 780, 782.
DEULEMONT, 446.
DEURNE, 95.
DEVENTER, 45, 440, 660, 741.
DIABLES. *Voy.* *Lichtvoet*, *Baldack*, *Caldack* et *Heynick*.
DIEGGE (Marguerite), alias *Bosbas*, anabaptiste, 104.
DIELBEEK (La bataille de), 52.
DIEPHOUT (Rodolf de), évêque d'Utrecht, 42.
DIEPPE, 607, 702, 703, 721, 736, 748.
DIEPPE (Le combat naval de), 154, 505.
DIEPPOIS, 154.
DIERICSSSEN (Adrien), capitaine, 765.
DIEST, 83, 84, 117, 565, 602, 635, 718, 754, 767.
DIEST (Chambre de réthorique à), 106, 141.
DIEST (Gilles van), 128.
DIET-AL-DOET (Jacques), 277.
DIJON, 57, 68, 193.
DILFT (François van der), bourgmestre d'Anvers, 108.
DILFT (Van der), 111.
DINANT, 44, 61, 227, 315.
DIODATI (Jérôme), 151.
DISETTE, 50, 157, 158, 199, 457, 514, 721, 772, 850. *Voy.* aussi *Famine*.
DIXMUDE, 265, 266, 275, 514, 555, 587, 598, 599, 648, 651, 665, 719, 721, 728, 740, 743, 751, 851.
DOMART, 187.
DOMINICAINS (Institution de l'ordre des), 7.
DON (Juan). *Voy.* *Juan*.
DORDRECHT, 51, 53, 40, 50, 245, 247, 257, 402, 518.
DORIA (André), 289, 305.
DOUAI, 158, 285, 581.
DOUULENS, 789, 790, 792, 795, 796, 798, 801, 825, 855, 854, 855, 842, 851.
DOUVRES, 526, 591, 592, 404, 475, 604, 680.
DRAECK (Waleram), 80.
DRAECK (Le capitaine), amiral anglais, 654, 680, 685, 687, 698, 705, 784, 788, 820, 825.

- DRAGON. *Voy. Montdragon.*
 DRAPERS allemands, 847.
 DREUX, 177.
 DRIEVERE (Charles de), 684.
 DROMADAIRE à Bruges, 279,
 DROOGSCHEERDERE, (Jérôme de), luthérien, 105.
 DUDZEELE (le sire de), 260.
 DUELS, à Louvain, 51.
 DUELS DES FRANÇAIS, 658.
 DUFFEL, 112.
 DUIVELAND, 65.
 DUNES (Abbés des), 268, 275.
 DUNES (L'abbaye des), 719, 775.
 DUNKERQUE, 201, 264, 267, 501, 512, 514, 515,
 517, 521, 525, 529, 552, 543, 558, 574, 575,
 578, 412, 415, 457, 458, 449, 450, 454, 462,
 470, 471, 472, 474, 477, 479 à 481, 487, 491,
 492, 499, 500, 504, 505, 508, 511, 512, 515,
 516 à 519, 521, 522, 525, 526 à 551, 556, 558,
 540 à 542, 548 à 554, 560, 565, 568, 569, 572,
 577, 578 à 580, 582, 585, 587, 596, 598, 599,
 601 à 605, 607, 617, 620, 629, 655, 656, 641 à
 644, 647, 651, 652, 653 à 655, 656, 660 à 665,
 669, 671, 672, 674, 676, 679, 683, 684, 685,
 686, 690, 691, 695, 694, 695, 700, 701, 709,
 712 à 718, 721, 725, 728, 729, 752, 755, 757,
 742, 743, 744, 748, 752 à 760, 765 à 767, 775,
 778, 779, 785, 784, 786, 788, 791, 794, 820,
 821, 825, 825, 828, 850, 852, 858, 840, 842,
 845, 849, 852, 855, 856.
 DUNOIS (Le comte de), 253.
 DURAS (Bataille de), 5.
 DUREN, 117.
 DWINGHELANDE (Liévin), 215.

E

- ECCLÉSIASTIQUES (Joyeux des), 547.
 ÉCLIPSES AU SOLEIL, 5, 4, 6, 12, 21, 29.
 ÉCLIPSE A LA LUNE, 21.
 ÉCLUSE (L'), 25, 51, 57, 64, 68, 255, 258, 265,
 268, 270, 271, 274, 277 à 280, 505, 512, 517,
 559, 400, 401, 422, 654, 665, 666, 667, 706,
 707, 757, 758, 755, 770, 790, 827, 849, 851.
 ÉCOLES A ANVERS, 105.
 ÉCOSSAIS (Les), 22.
 ÉCOSSE, 757, 774, 809.
 ÉDOUARD Ier, roi d'Angleterre, 17.
 ÉDOUARD II, roi d'Angleterre, 22, 25.
 ÉDOUARD III, roi d'Angleterre, 51, 65, 75, 510.
 ÉDOUARD IV, roi d'Angleterre, 44, 256, 257, 245,
 249.
 ÉDOUARD VI, roi d'Angleterre, 500, 502.
 ÉDOUARD, duc de Gueldre, 55.
 EECKE (M^r d'), 822.
 EECKE (Jean van der), 263, 284.
 EECKE (Léon van der), 271.
 EECKE (Pierre van der), 254.
 EECKHOUT (L'abbé d'), 242.
 EECKLOO, 41, 404, 611, 729.
 EEMS (Habitants d'), 772.
 EENWOUT PIETERSZON, amiral de Zélande, 586,
 411, 454, 459.
 EERDRUGGE, 747.
 EGMONT (Charles d'), 95.
 EGMONT (Georges d'), 105.
 EGMONT (La veuve de Georges Lamoral d'), 570.
 EGMONT (Jean d'), 405, 605, 608.
 EGMONT (Lamoral, comte d'), 507, 527, 548, 550,
 558, 559.
 EGMONT (Le jeune comte d'), 554.
 EGMONT (le comte d'), 542, 544, 599, 675, 708,
 716, 824.
 ÉGYPTIENS (Les), 74, 182.
 ELAM (Jean), 205.
 ÉLÉONORE D'AUTRICHE, 46, 120, 127, 283, 287,
 298, 306, 512.
 ÉLÉPHANT A ANVERS, 81.
 ÉLISABETH, fille de Henri VIII, reine d'Angleterre,
 555, 554, 567, 568, 569, 570, 572, 575, 579,
 598, 404, 441, 459, 552, 555, 641, 655, 801.

- ÉLISABETH, fille de Henri II, roi de France, 335, 337, 338, 840.
 ÉLISABETH DE GORLITZ. *Voy.* Gorlitz.
 EMDEN, 849.
 EMERDIK, 462.
 ÉMEUTE DE FEMMES, 100.
 ÉMIGRÉS. Reviennent aux Pays-Bas, 557.
 EMS, 519.
 ENGHEN (Le comte d'), 302.
 ENGHEN (Le sire d'), 33, 51, 65.
 ENGHEN (M^r d'), 299.
 ENGLEBERT, archevêque de Cologne, 10, 14.
 ENGLEBERT. *Voy.* Hengghelbeert.
 ENGLEBERT, clerc du grand bailli à Gand, 271.
 ENKEVOORT (Le cardinal d'), 103.
 ENKHUIZEN, 393, 394, 476.
 EON DE L'ÉTOILE, 4.
 ÉPIZOOTIE, 7, 20.
 ERCKLANT (Everard van) sculpteur, 677, 678.
 ERFORT (Le comte d'), 25.
 ERNEST, archiduc d'Autriche, 774, 780, 782.
 ERQUELINES, 117.
 ESCAUT (L'), 19, 79, 84, 102.
 ESCOUTRANS (Le sire d'), 248.
 ESCOVEDO, 568.
 ESPAGNE, 8, 608, 716, 737, 739, 745, 825, 845, 856.
 ESPAGNOLS, 75, 400, 411, 440 et suiv., 468, 488, 489, 535, 559, 540, 542, 609, 750, 771, 772, 778, 785, 789.
 ESPAGNOLS MUTINÉS, 335, 336, 357, 467, 557, 559, 703, 709, 714, 734, 767, 778, 779, 786, 788, 827, 846, 848, 849, 852.
 ESPIÈRRES, 243.
 ESPIÈRRES (Le sire d'), 267.
 ESPLÉCHAIN (Le capitaine d'), 336.
 ESQUERDES (Le sire d'), 248. *Voy.* aussi Crèveœur.
 ESSEX (Le comte d'), 748.
 ESTAIRES, 572, 602.
 ESTRAPIGNI, 187.
 ESTRÉE (M^r d'), 508.
 ÉTAMPES (Le comte d'), 194, 206, 207, 211.
 ÉTATS DU PAYS et États généraux, 219, 229, 373, 379, 490, 538, 542, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 556, 560, 563, 568, 571, 598, 610, 618, 621, 622, 739.
 ÉTATS DE HOLLANDE, 784, 785.
 ETTEN (Guillaume), 570.
 EUGÈNE IV, pape, 42.
 EUSSELE (Lambert van), 95.
 ÉVÊCHÉS NOUVEAUX AUX PAYS-BAS, 142.
 ÉVÉNEMENTS EXTRAORDINAIRES. Sang sorti d'un pain, 1. Prêtre ressuscité en Danemark, 3. Grain moulu devenant noir, *ibid.* Rougeur dans le ciel, 4. Miel tombé du ciel, 4. Deux soleils et deux lunes se montrent à Louvain, 4. Trois soleils se montrent, 5. Choses extraordinaires arrivées à la mort de Baudouin IV, comte de Hainaut, 6.
 EVERGHEM, 262, 709.
 EVERSAM (Le prévôt d'), 275.
 EVERSLEAER (Baudouin van), 205.
 EVREUX (Le comte d'), 19.
 EYCKE (Gérard van), 80.
 EYNDE (Paul van den), 81.
 EYNDHOVEN, 154.

F

- FABRICIUS. *Voy.* Smith.
 FALMOUTH, 699.
 FAMAGOSTA, 376.
 FAMINES, 19, 46, 64, 57, 68, 72, 123, 124, 247. *Voy.* aussi Disettes.
 FANIR (le s^r de), 409.
 FASTOLF (Jean), 183.
 FAUQUEMONT, 25, 27, 29, 50, 64, 72.
 FAUQUEMONT (Thierry, sire de), 14.
 FEVRE (Antoine le), 570.

- FÉMY** (le bâtard de), 250.
FERDINAND D'AUTRICHE, ensuite roi des Romains, 86, 111, 145, 295.
FÈRE (La). *Voy.* La Fère.
FERRANT, comte de Flandre, 7, 11.
FERRIÈRES-EN-GATINAIS, 286.
FESSE (Le capitaine la), 409.
FEULLANTS A PARIS, 669.
FIÈRE MARGUERITE. *Voy.* Marguerite.
FIERKENS (Jean), premier abbé mitre de Saint-Michel à Anvers, 78.
FILASTRE (Guillaume), évêque de Tournai, 258.
FINIA (M. de), 562.
FLAGELLANTS (Les), 52, 54, 65.
FLAMANDS (Les), 52, 57, 247.
FLANDRE (La), 22, 55, 42, 68, 198, 266, 287, 405, 557, 729, 759, 827.
FLANDRE (Baudouin de), est pendu à Lille, 10.
FLANDRE (Le conseil de), 259, 287.
FLANDRE (États de), 219.
FLANDRE (Offices en), 281.
FLESSINGUE, 512, 517, 550, 584, 585, 590, 599, 400 à 402, 404, 411, 412, 422, 445, 462, 467, 482, 492, 495, 499, 528, 529, 587, 600, 655, 661, 662, 665, 666, 685, 725, 753, 769, 770, 850.
FLIBUSTIERS, 851. *Voy.* aussi Pirateries.
FLORENCE, 508.
FLORENT V, comte de Hollande, 14, 15, 49, 65.
FLORENT, gouverneur de Hollande, 13, 14.
FLORENT (Adrien), 275.
FLOTTES ANGLAISES, 716, 757, 759, 755, 784, 788, 825, 826, 844, 845.
FLOTTES ESPAGNOLES, 129, 485, 484, 495, 521, 674, 682, 685, 684, 695, 752, 757, 769, 788, 849, 850.
FLOTTES HOLLANDAISES, 712, 757, 748, 755, 760, 762, 767, 769, 775, 777, 779, 781, 784, 789, 820, 825, 840, 841, 845, 851, 856.
FOLLET (Jacques), capitaine, 540.
FONACHE (Le capitaine), 582, 587, 599.
FONTAINEBLEAU, 559.
FONTARABIE (Le siège de), 88.
FORÊT (L'abbesse de), 45.
FORET (Le capitaine), 741.
FORMANTEEL (Georges de la), 105.
FORTIER (Pierre), 174.
FOUGÈRES, 264.
FOURMELLE (Guillaume de), bailli du Vieux Bourg de Gand, 271.
FRANÇAIS (Les), 129, 256, 266, 267, 277, 518, 525, 527, 618, 628, 629, 794, 805.
FRANCE, 1, 17, 276, 428, 441, 482, 487, 490, 525, 555, 602, 668, 757, 755, 758, 765, 774, 774 à 777, 781, 782, 825, 849, 852.
FRANCE (Rois de), 45, 280. *Voy.* aussi leurs noms de baptême.
FRANCE (Le connétable de), 507.
FRANCE (Le dauphin de), 40, 120, 290.
FRANCE (Les princes de), 287.
FRANCE (La reine de), 505, 504.
FRANCFORT, 85, 86, 785.
FRANCHE-VILLE, 842.
FRANCO (Le capitaine), 711.
FRANÇOIS D'AUTRICHE OU DE BOURGOGNE, 46, 247.
FRANÇOIS 1er, roi de France, 59, 48, 90, 107, 108, 124, 289, 291, 292, 294, 297, 298, 299, 500.
FRANÇOIS II, roi de France, 558, 559, 541.
FRANÇOIS, dauphin de France, 290.
FRANÇOIS, fils de Henri II, roi de France, 515.
FRANSMAN (Jacques), 284.
FRÉDÉRIC BARBEROUSSE, empereur d'Allemagne, 5.
FRÉDÉRIC II, empereur d'Allemagne, 9, 11, 12.
FRÉDÉRIC IV, empereur d'Allemagne, 41, 205, 255, 255, 280.
FRÉDÉRIC, fils du duc d'Albe, 456, 441 et suiv. 465.
FRÈRES MINEURS A BRUXELLES. Chapitre tenu dans leur couvent, 59.
FRISE, 15, 58, 741, 769.
FRISONS, 50, 51, 55, 66, 85.
FROIDS RIGoureux. *Voy.* Phénomènes.
FROMELLES (Étienne de), 204.
FUENTES (Le comte de), 759, 786, 788, 790, 795, 796, 798, 808.

FURNES (La ville de), 524, 598, 603, 640, 756,
766, 769, 831.

FURNES (Le métier de), 498, 728.
FULCON, 7.

G

GAESBEEK (Le château de), 57, 55, 66, 127.

GAESBEEK (Le sire de), 246, 248.

GALAMA (Herman), 554.

GALLÈRES, 24, 26.

GALLES (Le prince de), 55.

GAMMERAGE OU GALMAERDEN, 50.

GAND, 54, 45, 57, 76, 80, 85, 109, 111, 127, 145,
175, 178, 180, 182, 190, 192, 199, 205, 204,
205, 206, 209, 215 à 218, 220, 259, 241 à 244,
246, 249 à 254, 255 à 258, 262, 268 à 274,
276 à 278, 282 à 285, 292, 298, 561, 415, 552,
555, 557, 579, 581, 587, 620, 627, 645, 690,
705, 714, 715, 755, 756, 762, 805, 821.

GAND (Le châtelain de), 778, 786, 788.

GANTOIS, 24, 52, 54 à 57, 42, 52, 66, 179, 189,
198, 206, 207, 210 à 212, 259, 271, 274, 276,
564, 570, 572, 746, 742.

GARDINS (Renier), bailli de Dunkerque, 656, 694,
752, 777, 825, 858, 852.

GAST (Béranger du), 521.

GAUTIER, fils de Pierre, capitaine à Flessingue,
586.

GAYETTE (Le prince de la), 554.

GEER (Thomas van), 546.

GEERTRUIDENBERG, 15, 18, 29, 41, 50, 64, 68,
562, 689, 690, 711, 758, 761, 762, 766.

GEERTS (Simon), émeutier, 154.

GELDER (Jean van), 275.

GELÉES. *Voy.* Phénomènes.

GEMBOUX, 5.

GENAPPE, 54, 45, 214, 216, 217.

GERARD (Balthazar), 644, 645, 646.

GÉRARD LE MARÉCHAL, anabaptiste, 104.

GERPINNES, 1.

GHEEL, 95, 110.

GHEERAERT, curé à Dunkerque, 578.

GHEERAERTS (Henri), 686.

GHEVAERT (Coppin), 205.

GHISLAIN (Georges), 260.

GHISTELLES (Jacques de), 251.

GHISTELLES (Jean de), 190, 260.

GHISTELLES (Josse de), 277.

GHISTELLES (Simphorien de), gouverneur de Dun-
kerque, 575, 595.

GHYSELINS (Liévin), 234.

GHYSELINS (Pierre), 258.

GHYVELDE 726, 802, 851.

GIBELINS (Lcs) et les Guelfes, 22.

GIEN, 186.

GILDES, 81, 82.

GISTELE (Corneil van), dit Talpa, rhétoricien et
poète, 144.

GLAJON (La dame de), 572.

GLIMES (Philippe de), 44.

GLIMES (M^r de), 558, 559.

GLOCESTER (Le duc de), 180, 181, 198.

GODEFROID, évêque de Cambrai, 11.

GODEFROID, duc de Lothier, 2.

GODEFROID LE BARBU, duc de Brabant, 5.

GODEFROID III LE COURAGEUX, duc de Brabant,
5, 6.

GODIN (François), 546.

GODSCHALC (Georges), 190.

GOES, 155, 411.

GOESMAES. *Voy.* Herrebouts.

GOETGEBUER (Jean), doyen des tisserands, 204,
205.

GOEZUENE (Pierre), 260.

GORKUM, 59, 40, 151, 440.

GORLITZ (Élisabeth de), épouse Antoine de Bour-
gogne, 11.

GOUDA, 18, 49, 182.

- GOULETTE (La)**, 501, 574.
GOURDAN (M. de), gouverneur de Calais, 567, 648, 679, 716, 768, 769.
GOURMAI-SUR-ARONDE, 186, 189.
GOUTACKER (Arnoul), 84.
GOUX (Pierre de), 228.
GRACHT (Jean van der), chevalier, docteur en droit, 260.
GRAINS (prix des). *Voy.* Céréales.
GRAINS. Placard qui les concerne, 802. *Voy.* aussi Céréales.
GRAMAN (Le sr de), 409.
GRAMMONT 24, 50, 55, 52, 65, 185, 206, 252, 267, 276, 378.
GRANSON, 240.
GRANSY, 194.
GRANVELLE (Le cardinal de). Son frère à Anvers, 488.
GRAPHÆUS (Gaspard), 128.
GRAVE (La ville de), 57, 55, 66, 655.
GRAVE (Gilles de), 546.
GRAVE (Olivier de), 242.
GRAVE (Philippe de), 110.
GRAVE (Simon de), 275.
GRAVELINES, 304, 309, 513, 521, 522, 534, 616, 656, 687, 688, 666, 667, 707, 757, 775, 776, 785, 786, 844, 846.
GRAVELINES (La bataille de), 524 et suiv.
GREC (Marchand), à Anvers, 470.
GRÉGOIRE VII, pape, 2.
GRÉGOIRE IX, pape, 11.
GRÉGOIRE XI, 55.
GRÉGOIRE XIII, pape, 650.
GRÉGOIRE XIV, pape, 758, 759.
GRÈLE. *Voy.* Phénomènes.
GRENADE, 275.
GRENEVAL (M^r de), gouverneur de Gravelines, 846.
GRESSIN (Louis), 252.
GRETZ-EN-GATINAIS, 289.
GREVEN (Guillaume), abbé de Saint-Michel, 145.
GRIBOVAL, 569.
GRIMBERGHEN, 5, 7.
GRIMBERGHEN (L'abbaye de), 5, 4, 5.
GRIMBERGHEN (François, abbé de), 12.
GRIMBERGHEN (Guillaume, abbé de), 11.
GRIMBERGHEN (Alise de), 7, 15.
GRIMBERGHEN (Arnoul de), 5, 7.
GRIMBERGHEN (Gautier de), 2, 7.
GRIMBERGHEN (Gérard, sire de), 5, 10, 14.
GRIMBERGHEN (Godefroid de), 15.
GRIMBERGHEN (Godefroid le jeune, de), 14.
GROENENDAEL (Le prieuré de), 52, 58, 40.
GRONINGUE, 598, 605, 604, 741, 769, 776, 777.
GROOT MUENICKEN (La ferme dite), 585, 584.
GROOT SINTEN, 515, 516.
GRUUTHOUSE (Louis de la), 179, 253, 254, 255, 265, 279.
GUELDRE (La) 55, 57, 58, 43, 55, 66, 74, 402, 405, 427, 456, 741, 745.
GUELDRE (Charles, duc de), 46, 109.
GUELDRE (Charles le Téméraire, duc de), 45, 258.
GUELDRE (Marie de), 74.
GUELDRE (Le comte de), 7.
GUELDRE (Le duc de), 45, 220, 241, 242, 245.
GUELDRE (La ville de), 668.
GUELDROIS, 85, 95, 96, 113, 114.
GUELFES. *Voy.* Gibelins.
GUERNONVAL. *Voy.* Quien.
GUEUX DE MER. Leurs exploits, 427, 451. *Voy.* aussi Pirateries.
GUI, évêque de Cambrai, 11, 15.
GUILLAUME, évêque de Tournai, 218.
GUILLAUME, évêque d'Utrecht, 17, 49, 65.
GUILLAUME LE ROUX, roi d'Angleterre, 2.
GUILLAUME, fils d'Antoine, duc de Brabant, 55.
GUILLAUME DE DAMPIERRE, 15.
GUILLAUME II, comte de Hainaut, 51.
GUILLAUME V, comte de Hainaut, 55.
GUILLAUME II, comte de Hollande, 12, 15, 19.
GUILLAUME VI, comte de Hollande, 40, 55, 68, 175.
GUILLAUME, duc de Juliers et de Gueldre, 109.
GUILLAUME DE LA MARCK, 249.
GUILLAUME Ier, prince d'Orange, 119, 347, 349 à 351, 371, 413, 414, 422, 424, 425, 426, 452, 455, 459, 445, 446, 447, 449, 461, 468, 482.

- 484, 485, 486, 504, 527, 538, 579, 597, 598, 603, 605, 606, 615, 623, 624, 625, 644.
GUILLAUME (Claude), capitaine, puis bourgmestre de Flessingue, 586.
GUILLAUME, fils de Jean, 591, 592.
GUISE (La ville de), 180.
GUISE (Le duc de, 142, 506, 509, 513, 540, 552, 418, 648, 688, 701, 718, 750.
GUISE (La duchesse de), 502.
GUISE (Christophe de), 570, 661.
GURNEVAL (M. de), 707.
GUYENNE (Jacques de), colonel, 551.
GUZMAN, envoyé en Angleterre, 567.

H

- HAARLEM**, 441, 461, 463, 558.
HAERTEN (Les trois frères van), 554.
HAGHE (Mathieu van der), sculpteur, 674, 675, 776, 678.
HAGHELIN (Gilles), 215.
HAINAUT, 746, 795, 799. *Voy.* les noms de baptême des comtes de Hainaut.
HAINAUT (Les États de), 570.
HAI, 56, 235, 609.
HALLUIN (Charles de), 262.
HALLUIN (Roland d'), capitaine à Bruges, 262.
HALMALE (Constant de), 129.
HALMALE (Gaspard de), bourgmestre d'Anvers, 97.
HALMALE (Guillaume de), 121.
HALMALE (Jean de), 81.
HAM (Guillaume de), 260, 262.
HAM EN VERMANDOIS, 40, 55, 67, 194, 308, 534, 671, 787.
HAMBOURG, 671.
HAMBOURGEOIS, 772, 850.
HAMSTEDÉ (Guillaume de), 115.
HANE (Jacques van den), 201.
HANNERON (Antoine), prévôt de Saint-Donatien, 234, 275.
HARCOURT (Christoffe de), 196.
HARCOURT (Jean de), 179.
HARENGS (La bataille des), 184.
HARENGS (Prix des), 668.
HARENGS (Pêche du). *Voy.* Pêche maritime.
HARDERWYK, 96.
HARLEBEKE, 210, 725, 781.
HASBYT (Jason), 190.
HASSETT, au diocèse d'Utrecht, 95.
HASSETT, au pays de Liège, 85.
HATTHEM, 96.
HATTON (Christophe), capitaine de la garde de la reine d'Angleterre, 462, 715.
HATTON (Maître), 716.
HAULTEPENNE (Le sr de), 665.
HAUTREGARD (Jacques), capitaine, 763, 778, 779, 788, 808, 816.
HAVRÉ (Le marquis d'), 564.
HAVRÉ (Le sr d'), 544, 757.
HAVRE DE GRACE, 415, 681, 691, 710, 756, 815.
HAYE (La), en Hollande, 95, 856.
HAYE (Robert de la), 541.
HAZEBROUCK (Érasme de), 804.
HECK (Le capitaine), 560, 578.
HEEL, 700, 725.
HEERE (Jacques de), fils de Jacques, 261.
HEERE (Lucas d'), auteur de la relation de l'entrée du prince d'Orange à Gand, 561.
HEETVELDE (Thierry de), 58, 55.
HEINSBERG (Jean de), évêque de Liège, 45.
HEINSBERG (Le sire de), 27, 41, 56, 68.
HELCHIN, 206.
HELLE (Mathieu van der), receveur de Dunkerque, 529.
HELLEKIN (Bataille de), 20, 50, 65.
HELPENDAM (Jacques de), 554.
HEMERICOURT (Gérard d'), abbé de Saint-Bertin, 525.
HENCXHOVEN (Jean van), 140.
HENGHELBEERT (Georges), poète, sa mort, 530.

- HENNUYENS** (Le château d'), 568.
HENRI (Maximilien de), comte de Boussu. *Voy.*
BOUSSU.
HENRI IV, empereur, 2, 5.
HENRI VII, empereur, 18, 50, 64.
HENRI, fils de l'empereur Frédéric II, 10.
HENRI V, roi d'Angleterre, 176 et suiv.
HENRI VI, roi d'Angleterre, 189, 190, 191.
HENRI VII, roi d'Angleterre, 279, 284.
HENRI VIII, roi d'Angleterre, 27, 101, 120, 124,
 295, 295, 296, 500.
HENRI II, roi de France, 502, 504, 505, 512, 513,
 553, 554, 557.
HENRI III, roi de France, 694, 695, 810.
HENRI IV, roi de France, 704, 705, 709, 716, 717,
 720 à 722, 756, 747, 750, 761, 763, 773, 776,
 778, 780, 781, 786, 801, 804, 813, 818, 827,
 828, 853, 845, 855.
HENRI DE VALLOIS, roi de Pologne, 470, 477.
HENRI Ier, duc de Brabant, 6, 7, 8, 9, 11.
HENRI II, duc de Brabant, 11, 12.
HENRI III, duc de Brabant, 14.
HENRI, frère de Jean Ier, duc de Brabant, 14.
HENRI, duc de Limbourg, 5.
HENRI VII, comte de Luxembourg, ensuite empe-
 reur, 18, 19.
HERBAIS (Jacques de), margrave d'Anvers, 99.
HÉRÉSIE, 4. *Voy.* aussi Protestants.
HERENTHALS, 29, 95, 102, 102, 108, 159, 141,
 646.
HERKENRODE (L'abbaye de), 142.
HERMANS (Le capitaine), 276.
HERMANUS, chef des Calvinistes à Anvers, 546.
HERICOURT, 178.
HÉROLD II, roi d'Angleterre, 1.
HERREBOUTS (Jacques), 809.
HERTFORT (Le comte de), 22, 296.
HERTSENS (Adrien), bourgmestre d'Anvers, 99,
 154.
HESDIN, 202, 221, 291, 555.
HESSE (Philippe, landgrave de), 127.
HESSELS (Jacques), 557, 577.
HEULE. *Voy.* Huèle.
HEUSDEN, 20, 700, 702, 703.
HEYDEN (Jacques van der), receveur à Anvers, 97.
HEYDICK, 855.
HEYLISSSEM (Campement à), 29, 50, 64.
HEYNS (Nicolas), 79.
HEYST, 508.
HINCKAERT (Jean), 45.
HISSCHE (Jean van der), 277.
HIVERS RIGOREUX. *Voy.* Phénomènes.
HOEKSCHÉ ET CABILLAUWS, 52, 75, 580.
HOEYMAKERE (Michel de), 94.
HOFTMAN (Gilles), 609.
HOLAERT (Godefroid), anabaptiste, 104.
HOLLANDAIS (Les), 101, 648, 680, 757.
HOLLANDE, 22, 52, 54, 75, 75, 287, 403, 440,
 585, 715, 757, 758, 747, 748, 819, 820, 851,
 855, 856.
HOLLANDE (La flotte de). *Voy.* Flotte.
HOLLANDE (Le comte de), 7, 59. *Voy.* aussi à leurs
 noms de baptême.
HOLLANDE (Les États de), 414.
HOLSTEIN (Le duc d'), 119, 415, 427.
HOMME (Guillaume de). *Voy.* Ham.
HONDSCHOTE, 521, 455, 456, 555, 580, 594, 602,
 808, 816, 825.
HONDT (Le), 85.
HONORIUS, pape, 5.
HONT (Liévin de), 205.
HOORAKEN (Jean), 81.
HOOGSTRAETEN (Le comte de), 546, 547, 550, 598,
 661, 717, 747.
HOOREBEKE (Christophe van), 258.
HOORN, 476.
HORNES (Jacques, comte de), 69.
HORNES (Jean de), évêque de Liège, 255.
HORNES (Ode de), dame de Breda, 68.
HORNES (Le comte de), 507, 548, 550, 557, 559.
HORTIZ (Diago), gouverneur de Dunkerque, 849,
 852.
HOUTEDON (Le comte de), 189.
HOUTTE (Pierre van den), 276, 278.
HOVE (Jean Uutten), 204.
HOVE (Le sr Uutten), 401.

HOWARD (Catherine de), 295.

HOWARD (Lord), 610.

HOYENKERKE, 512.

HUBERT, émeutier, 154.

HUELE (Jacques van), 261.

HUELE (Le sire de), 259.

HUERIBLOCK (Jacques), 284.

HUERIBLOCK (Pierre), 199, 242.

HUFFELE (Liévin van), 284.

HUGHENS (Victor), 260.

HUGONET (Guillaume), 240.

HUGONET, ministre de Marie de Bourgogne, 45.

HUGUENOTS, 418, 419, 428, 429, 460, 744, 788.

HUGUES CAPET, roi de France, 26.

HUGUES DE SAINT-VICTOR, 5.

HULST, 208, 210, 271, 277, 601, 647, 743, 747, 764, 785, 785, 821, 822, 825, 827, 828, 850.

HULST (Mathieu van), 570.

HUMBERCOURT, 45, 80, 242.

HUY, 254, 782, 785.

I

ICONOCLASTES, 91, 95, 129, 341, 446, 494, 577, 578, 579, 584, 586, 587, 598, 610, 611.

IMMERSEEL (Jean d'), margrave, 140. *Voy.* aussi Liège.

IMPÔTS, 772.

IMPRIMERIE (Découverte de l'), 77.

INDES, 755, 788, 827.

INDULGENCES, 57, 58. *Voy.* aussi Rome et Jubilé.

INGELMUNSTER, 601, 725.

INNOCENT III, pape, 9.

INNOCENT IV, pape, 12, 13.

INNOCENT VIII, pape, 252.

INONDATIONS, 5, 22, 75, 274, 287, 304, 719, 742, 774. *Voy.* aussi Phénomènes.

INQUISITEUR, 279.

INQUISITION, 156, 279, 544, 371.

INSURGÉS (Les), 455, 454, 456, 458, 494, 540.

IRLANDE, 525, 524, 731.

IRLANDE (L'évêque d'), 685.

ISABELLE, femme de Charles V, 109.

ISABELLE, reine de France, 197.

ISABELLE D'AUTRICHE, femme de Christiern, roi de Danemark, 47.

ISABELLE, fille de Philippe II, roi d'Espagne, 855, 854.

ISABELLE DE BOURBON, femme de Charles le Téméraire, 44, 213, 224, 255, 257.

ISABELLE DE PORTUGAL, épouse de Philippe le Bon, 184, 192.

ISEGHEM, 755.

ISLE-ADAM (Le sire d'), 40, 57, 68, 75, 200, 211.

ITALIE, ITALIENS, 10, 452, 556.

IVOIX, 504, 554.

J

JABBEKE, 608, 609, 845.

JACOB (Adrien), fils de Georges, bourgmestre de Middelbourg, vice-amiral, 516, 517.

JACOBINS (Chapitre des), à Bruges, 51.

JACOBS (Digne), anabaptiste, 104.

JACQUELINE DE BAVIÈRE, 180, 181, 182, 191.

JACQUES, roi d'Écosse, 291, 292, 295.

JANSSENIUS (Corneille), évêque de Gand, 552.

JANZONE (Job), 554.

JANVILLE, 185.

JAPONAIS, 649.

JARGEAU, 185, 185, 186.

- JAUREGUY, assassin du prince d'Orange, 625, 624.
 JEAN XXII, pape, 20, 22, 28.
 JEAN, évêque de Cambrai, 10.
 JEAN Tserclaes, évêque de Cambrai, 55.
 JEAN DE BAVIÈRE, évêque de Liège, 41.
 JEAN DE HEINSBERG, évêque de Liège, 45.
 JEAN, roi d'Angleterre, 9.
 JEAN DE LUXEMBOURG, roi de Bohême, 23, 72.
 JEAN D'ESPAGNE, 244.
 JEAN Ier, duc de Brabant, 15, 16, 56, 49.
 JEAN II, duc de Brabant, 17, 18, 19, 49, 65.
 JEAN III, duc de Brabant, 19, 24, 25, 26, 29, 51, 52, 51, 65, 75.
 JEAN IV, duc de Brabant, 41, 56, 59, 67, 181, 182.
 JEAN, duc de Clèves, 247.
 JEAN SANS PEUR, comte de Flandre, 40, 41, 55, 56, 68, 175.
 JEAN Ier, comte de Namur, 22, 23.
 JEAN III, comte de Namur, 56, 182, 185.
 JEAN DE MUNSTER, anabaptiste, 104.
 JEAN-CASIMIR, comte Palatin, 280, 582.
 JEANNE DE CASTILLE, épouse Philippe le Beau, 46, 281, 282, 284.
 JEANNE, duchesse de Brabant, 22, 52, 54, 59, 89.
 JEANNE, comtesse de Flandre, 12.
 JEANNE D'ARC, dite pucelle d'Orléans, 56, 184 à 190.
 JENLIS (Le s^r de), 409, 478.
 JÉRUSALEM, 2, 5, 6, 11, 15, 84.
 JOACHIM, fils du Dauphin de France, 58, 216.
 JODOIGNE, 265.
 JONCHEERE (Pierre), d'Ypres, 728.
 JONGELINCK, statuaire, 564.
 JOOS (Jean), 79.
 JUAN (Don) d'Autriche, 546, 549, 550, 551, 552, 554, 556, 560, 562, 568, 571, 575, 574, 711.
 JUBILÉ, 652. *Voy.* aussi Rome.
 JUIFS, 51, 52, 55, 51 à 55, 65, 75, 100.
 JULES III, pape, 502, 505.
 JULIERS (Le pays de), 58, 55, 66, 117.
 JULIERS (La ville de), 57, 55.
 JULIERS (Le comte de), 14.
 JUNEL (Le s^r de), 409.
 JUNELLES (Le s^r de), 409.
 JUNIUS (Le docteur), 619.

K

- KAME (Thierry de), émeutier, 156.
 KAMPEN, 440.
 KEDDEKIN (Henri), abbé de Terdoest, 245, 275.
 KENT, 619.
 KETELE. *Voy.* Adriaenssen.
 KETHULLE (Jean), 258.
 KETHULLE (François de la), s^r de Ryhove. *Voy.* Ryhove.
 KERCKHOVEN (Henri van), 80.
 KERSIMON (M^r de), 552.
 KEYSERS-DYK, 265.
 KIELDBECHT, 19.
 KNIPPERDOLLINCK, anabaptiste, 107.
 KOEVORDEN, 95, 776.

L

- LA BAUME, 191.
 LA BOURLOTTE. *Voy.* Bourlotte.
 LA FÈRE, 602, 808, 809, 816, 818, 819.
 LAGNY, 177, 720.
 LAHIRE (Le capitaine), 194.
 LAITRES (Érard ou Évrard de), chevalier, s^r de

- Saint-Mard, la Malmaison, etc., 277.
- LALAING (Antoine de), 550, 551. *Voy.* aussi Mouilleries
- LALAING (Arnoul de), prévôt de N.-D. à Bruges, 251.
- LALAING (Jacques de), 205, 210.
- LALAING (Josse de), 250.
- LAMPRE (Philippe de), 198.
- LAMY (M. de), 409.
- LANCASTRE (La duchesse de), 54.
- LANCASTRE (Le comte de), 22, 25.
- LANCHALS (Pierre), 255.
- LANDMETER (Le sr), 650, 651.
- LANGHAC (Ponce), 174.
- LANGHE (Le capitaine), 605.
- LANGHE (Arnoul de), capitaine, 278.
- LANGHE (Pierre de), 579, 596, 597.
- LANGHEBRUGGE, 209.
- LANNOY (Jean de), abbé de Saint-Bertin, 260, 271.
- LAON, 202.
- LAUWERVINS (Jacques), 777.
- LAUWERVINS (Jean), 825.
- LAUWERVINS (Nicolas), 529.
- LAUWERVINS (Pierre), 570.
- LEAU, 141, 559.
- LECK (Henri de la), 70.
- LECK (Jean de la), sire de Breda, 69.
- LECK (Jeanne de la), 69.
- LECK (Mathilde de la), dame de Breda, 69.
- LECK (Le sire de la), 69.
- LEEFDAEL (Le sire de), 754.
- LEEUWERGHEM (Jean van), 204.
- LEFÈVRE (Roland), receveur de Flandre, 276.
- LEFFINGHE, 678, 748.
- LEFFERINCKHOEK, 726.
- LEICESTER (Le comte de), 619, 655, 665, 688.
- LEMBEKE, 20.
- LENNIK, 58. *Voy.* aussi Breedyk.
- LENS, 624.
- LENS (Gilles de). *Voy.* Aubigny.
- LÉON X, pape, 47, 88.
- LÉPREUX sont brûlés, 18, 21, 50, 64.
- LÉPANTES (Bataille navale de), 377.
- LESSINES, 117.
- LETTÉLIER (Élie), 725.
- LETTRES DE CHANGE. Placard y relatif, 564.
- LEYDEN, 504, 505.
- LEYDEN (Jean de), anabaptiste, 107.
- LEYNS (Liévin van), 284.
- LICHTERVELDE (Le sire de), 518.
- LICHTVOET, 855.
- LIEDEKERKE (Adrien de), capitaine à Gand, 257.
- LIEDEKERKE (Jean de), 204.
- LIEDEKERKE (Le sire de), 259.
- LIÈGE (L'évêque de), 28, 195, 785. *Voy.* aussi leurs noms de baptême, 61.
- LIÈGE, 28, 57 à 59, 51, 53, 61, 66, 67, 75, 79, 108, 255, 248.
- LIÉGEOIS, 44, 46, 57, 58, 61, 68, 189, 224, 225, 226, 227, 250, 254.
- LIERRE, 72, 85, 104, 110, 159, 141, 142, 281, 626, 802, 856, 855.
- LIERRE (Arnoul de), chevalier, 121.
- LIERRE (Guillaume de), 80.
- LIERRE (Guillaume de), bourgmestre d'Anvers, 106, 108.
- LIERRE (Jean de), dit d'Immerseel, 95, 94. *Voy.* aussi Immerseel.
- LIERRE (Nicolas de), margrave d'Anvers, 87, 98.
- LIEU (Ghislebert de), 274.
- LIEVENS (Jacques), 275.
- LIÉVIN (Charles de), 600.
- LIGNE (Robert de), colonel, 822.
- LIGNY, 149, 189.
- LIGUE. *Voy.* Sainte-Ligue.
- LILLE, 63, 212, 215, 227, 228, 254, 255, 274, 457, 587, 601, 659, 646, 742, 762, 785.
- LIMBOURG (Le duc de), 14.
- LIPPELOO (Barthélemy van), émeutier, 156.
- LIQUES (Le sr de), 559.
- LISBONNE, 462, 549, 674, 699.
- LISLE ADAM. *Voy.* Isle.
- LOCHEM, 627.
- LOIRE (Robert de), 171.
- LOKEREN, 207, 665.
- LOKREN (M. de), 682, 742, 752, 763, 777, 858, 852.

- LOMBEK-NOTRE-DAME, 29, 50, 64.
 LONDRES, 596, 470, 544, 612, 616, 640, 765, 844, 847.
 LONGUEVAL (Philippe de), etc., 515.
 LONGUEVAL (M^r de), 294, 554, 652, 782.
 LONGUEVILLE, 189.
 LONGUEVILLE (Le duc de), 507, 704.
 LOO, près de Furnes, 584, 744.
 LOO, (Le prévôt de), 274.
 LOON, près de Gravelines, 856.
 LORGE (Le comte de), 496. *Voy.* Montgomery.
 LORRAINE, 841.
 LORRAINE (Le duc de), 40, 240. *Voy.* aussi les noms de baptême des ducs.
 LOTTERIE, 127, 140.
 LOUCKE (Le capitaine), 696.
 LOUIS V, de Bavière, empereur, 19, 22, 23, 28.
 LOUIS VI, le Gros, roi de France, 5.
 LOUIS VIII, roi de France, 10, 15.
 LOUIS IX, roi de France, 12.
 LOUIS X, roi de France, 19, 20.
 LOUIS, dauphin, puis roi de France, 45, 59, 201, 213, 215, 216.
 LOUIS XI, roi de France, 217, 218, 219, 224, 225, 227, 229, 250, 253, 256, 257, 259, 245, 244, 246, 247, 248, 250.
 LOUIS DE MALE, comte de Flandre, 16, 50, 52, 53, 56, 52, 75.
 LOUIS DE NEVERS et DE CRÉCY, comte de Flandre, 25, 24, 57.
 LOUIS DE BOURBON, évêque de Liège, 249.
 LOUIS DE BERLAIMONT, archevêque de Cambrai, 794.
 LOUIS DE NASSAU. *Voy.* Nassau.
 LOUISE, reine de France, 288.
 LOUPS en Flandre, 665, 802.
 LOUPUS (Jean), marchand, 277.
 LOUTRE (Jacques de), 570.
 LOUVAIN, 1, 4, 6, 9, 14, 21, 55, 56, 41 à 45, 51, 52, 57, 61, 66, 68, 73, 102, 110, 128, 159, 141, 178, 251, 265, 275, 424, 456, 445, 559, 550, 551, 552, 563, 574, 577, 581, 754.
 LOUVAIN (Albert de), 6.
 LOUVET (Jean), fauteur de la mort de Jean sans Peur, 174.
 LOUVIERS, 187, 188.
 LOVERVAL (Le sire de), 554.
 LOYET (Olivier), 176.
 LUBBE (Antoine), 254.
 LUBBEK, 479, 849.
 LUENIS (Jean), 525.
 LUEVERTEERS (Jean), 275.
 LUPUS (Pierre), 600.
 LURTON (Le s^r de), 409.
 LUTHER (Martin), 47, 83.
 LUTHÉRIENS, 88, 89, 91, 92, 124, 142, 144.
 LUXEMBOURG (La ville de), 41, 58, 119, 205, 546.
 LUXEMBOURG (Jacques de), 246.
 LUXEMBOURG (Jean de), 178, 180, 184, 190, 195, 202.
 LUXEMBOURG (Louis de), 239.
 LUXEMBOURG (Marie de), douairière Vendôme, 500.
 LUXEMBOURG (Pierre de), 195.
 LYNDE, 594.
 LYNKEN, sous Lokere, 858.
 LYON (Le capitaine), 716.
 LYON, 540, 541, 457.

M

- MAASTRICHT, 54, 580, 587, 755.
 MACON, 195.
 MADELINE DE FRANCE, reine d'Écosse, 291.
 MADRID, 857.
 MAES (Jacques), médecin, 154.
 MAES (Liévin), 205.
 MAESKEN, le fol, 151, 152.
 MAGES (Les reliques des Trois), 5.
 MAILLY DE ROYE (Madelcine), belle-mère du prince de Condé, 541.

- MAINE** (Le duc de), 705, 715, 750.
MAISON-ROUGE, 194.
MALADIES, 1, 6, 18, 28, 50, 52, 112, 825. *Voy.*
aussi Peste.
MALCONTENTS, 525, 582, 585, 586, 594, 595, 611.
MALDEGHEM (Philippe de), 251.
MALE (Le château de), 257, 601.
MALINES, 11, 14, 17, 52, 54 à 56, 45 à 48, 49,
50, 57, 59, 61, 64 à 66, 68, 73, 98, 102, 105,
105, 124, 126, 128, 141, 191, 259, 249, 274,
277, 279, 299, 306, 416, 422, 452, 453, 550,
565, 586, 600, 681, 746, 758, 769, 802.
MALMAISON, 182.
MALPAS (Le baron de), 299.
MALVERSATIONS, 755.
MAN (Régnier de), 260.
MANSFELT (Charles, comte de), 717, 718, 725,
729, 751, 746, 747, 753, 755, 761, 765, 766,
776, 777, 792.
MANSFELT (Pierre-Ernest de), 758, 792, 844.
MANSFELT (Le comte de), 680, 700, 705, 842.
MANS-SAINT-JULIEN, 181.
MANTOUE (Le prince de), 507.
MANTOUE (Le duc de), 535.
MARCEL II, pape, 505.
MARCHANT, bailli de Nicuport, 569.
MARCHANT (Louis), trésorier à Furnes, 524.
MARCHATELLES (Raphaël), abbé de St-Bavon à
Gand, 256.
MARCHE (Olivier de la), 140, 225.
MARCK (Guillaume et Robert de la). *Voy.* Guil-
laume et Robert.
MARCOUSSIS, 178.
MARDICK, 198, 515, 514, 584, 595, 594, 712.
MARÉES (Hautes). *Voy.* Phénomènes.
MARGUERITE D'AUTRICHE, 46, 84, 92, 98, 245, 248,
250, 275, 280, 282, 285, 287.
MARGUERITE DE CONSTANTINOPLE, comtesse de Hai-
naut, 15.
MARGUERITE, femme de Jean Ier, duc de Bra-
bant, 16.
MARGUERITE, sœur de Henri II, roi de France,
555, 556, 537.
MARGUERITE DE VALOIS, 501.
MARGUERITE D'YORK, 255, 257.
MARGUERITE LA FIÈRE, 9.
MARIANE (Chrétien), marchand de vin à Ypres,
480.
MARIE, reine d'Angleterre, 158, 507, 535, 548.
MARIE-STUART, reine d'Écosse, 515, 541.
MARIE D'ANJOU, reine de France, 219.
MARIE D'AUTRICHE, reine de Hongrie, 99, 105,
109, 115, 118, 155, 157, 295, 306.
MARIE D'ARAGON, 500.
MARIE DE BOURGOGNE, 45, 214, 242, 243, 247.
MARIE, duchesse de Brabant, 10.
MARIE DE BRABANT, duchesse de Gueldre, 58, 55.
MARIE DE PORTUGAL, 121.
MARIE D'OIGNIES. *Voy.* Oignies.
MARIEMBOURG, 505, 554.
MARIGNY (Inglerame de), 20.
MARIMONT, 505.
MARINE ANGLAISE, ESPAGNOLE ET HOLLANDAISE. *Voy.*
Flottes.
MARKE, 784, 801.
MARNE (La), rivière, 720.
MARNIX (Philippe de), 612, 652.
MARSA (La), provedor, 651.
MARSEILLE, 414.
MARTEEL (Nicolas), 255.
MARTENS (Jacques), président du conseil de Flan-
dre, 574.
MARTENS (Gautier), batelier, 770.
MARTIN V, pape, 40, 55, 68, 175.
MARTIN (Jacques), 529.
MARTINS (Cornelle), 655, 644, 682, 694, 716,
742, 825, 838, 852.
MASI (Côme), secrétaire du duc de Parme, 707.
MASSEMEN (Robert de), 190.
MASSEMEN (Louis de), 278.
MASTAING (Antoine de), 285.
MATHIAS (L'archiduc), 561, 562.
MATHILDE, femme de Henri Ier, duc de Brabant, 7.
MAURICE, prince d'Orange-Nassau, 725, 727, 759,
761, 769, 770, 777, 795, 812, 815, 852, 856,
842.

- MAXIMILIEN, archiduc d'Autriche, ensuite empereur, 46, 47, 81, 82, 84, 86, 243 à 256, 259, 262, 268, 269, 280, 284, 285, 502, 545.
 MAY (Rainier le), capitaine à Gaver, 279.
 MAYE. *Voy.* Quamay.
 MAYENCE, 77.
 MEAUX, 177, 559.
 MEAUX (La comtesse de), 191.
 MECHELEN (Jean van), 80.
 MEDICIS (Alexandre de), 291.
 MEDINA CELI (Le duc de), 599, 400, 401, 422, 425, 436, 471, 680.
 MEEREN (Nicolas Van der), 107, 108.
 MEESTER (François de), 597.
 MEESTER (Guillaume de), fermier de l'abbaye de Clairmarais, 774.
 MEETKERKE, 725.
 MEETKERKE (Le capitaine), 578.
 MEEUS (André), 79.
 MEEZE (Jean), saunier à Dunkerque, 437.
 MEHUN-SUR-YÈVRE, 217.
 MEIRELBEKE, 269.
 MELANY, 186.
 MELCK-TEYLEN, sobriquet des habitants de Herenthals, 459.
 MELLE (Jean de), 45, 242.
 MELUN, 176, 187, 188, 191, 720.
 MELUN. *Voy.* Roubaix.
 MEN (Josse de), 527.
 MENDOZA (Don Alonso de), 822.
 MENDOZA (Bernardin), ambassadeur du roi d'Espagne, 641.
 MENIN, 245, 252, 255, 572, 595, 659, 742.
 MENNENS (Pierre), 107.
 MERCKEM, 718.
 MÉRODE (Robert de). *Voy.* Thian.
 MERTEN (Mathieu, fils de), 57.
 MERWEDE (Thierry de), 69.
 MESIAGEN (Le couvent de), près d'Anvers, 95.
 METER (Juste), 260.
 METTENEYE (Pierre), 262.
 METZ, 504.
 MEULAN, 178.
 MEULENAERE (Jean de), 570.
 MEUNG-SUR-LOIRE, 185.
 MEURS (Le comte de), 120.
 MEUSE, 784.
 MEYERAET (Jacques), 205.
 MICHEL, égyptien, 182.
 MICHELLE, femme de Philippe le Bon, 174, 178.
 MIDDELBOURG, en Flandre, 217, 240, 247, 255, 260, 263, 268, 401, 720.
 MIDDELBOURG, en Zélande, 77, 279, 512, 555, 587, 588, 412, 451, 459, 461, 462, 468, 478, 482 à 485, 750.
 MIL (Adrien de), inquisiteur, 279.
 MILAN 5, 88, 95, 554.
 MILAN (Le duc de), 193.
 MILANAIS, 555.
 MINARD (Antoine), 558.
 MINGOVAL (Le sire de), 260, 274.
 MIRACLES, 48, 420, 460. *Voy.* aussi Phénomènes.
 MISÈRES DU PAYS, 618, 621.
 MISNIE (Le duc Maurice de), 120.
 MISPEN (Cornille van), 140.
 MODES DES COSTUMES, 265.
 MODON, 288. *Voy.* aussi Coron.
 MOER (Le lac du), 644.
 MOERBEKE, 257.
 MOERKERKE, 205.
 MOERKERKE (Daniel de), 265, 266.
 MOL (Jérôme de), 589.
 MONCEAUX, 193, 194.
 MONDIDIEN, 188.
 MONISSART (Jean), évêque de Tournai, 264.
 MONNAIES, 82, 87, 94, 106, 108, 191, 227, 259, 286, 289, 268, 273, 555, 429, 496, 509, 558, 597, 541, 714.
 MONNAIES obsidionales de Cambrai, 772.
 MONNAYEURS, à Anvers, 429.
 MONS, en France, 176, 185.
 MONS, en Hainaut, 41, 56, 282, 596, 407, 415, 416, 425, 424, 478, 479, 570, 752.
 MONTAIGU (Le sire de), 215.
 MONTALCINO, 555.
 MONTARGIS, 201.

- MONTAUBAN**, 466.
MONTBÉLIARD, 203.
MONTDRAGON (Le capitaine), 436, 468, 476, 485, 535, 536, 562, 646, 793.
MONTEILS, 250.
MONTENAKEN, 61.
MONTENAKEN (La bataille de), 225.
MONTÉREAUX-FAUT-YONNE, 99, 174.
MONTFERRAT, 535.
MONTFORT, 266.
MONTFORT (Le sire de), 247.
MONTGOMMERY, comte de Lorge, 337, 338, 420, 421, 456, 496.
MONT-HULIN, 754, 844.
MONTIGNY (Jean de), s^r de Villers, 554, 555.
MONTIGNY (Le sire de), 247, 255, 579, 585, 602, 603, 665. *Voy.* aussi Renti.
MONTIGNY (M. de), amiral, 732.
MONTHÉRI, 178.
MONTHÉRI (La bataille de), 225, 241.
MONTLUC (Jean de), dit Balligny, prince de Cambrai, 795.
MONTMÉDY, 504, 554.
MONTMORENCY (Le s^r de), 399, 404, 421, 491.
MONTORGUEIL (La tour de), 192.
MONTPELLIER, 460.
MONTPENSIER, 10.
MONTPENSIER (Le duc de), 307.
MONTREUIL, 175, 296, 825.
MONT-SAINT-ÉTIENNE, 500.
MOOR (Liévin de), 258.
MORAT (La bataille de), 240.
MORÉE (La), 420.
MORGAN (Le capitaine), 725.
MORIENSART (Le s^r de). *Voy.* Vasseur (Le).
MORITZ (Jean), 600.
MORLEY (Henri, baron de), 575, 598, 517.
MORNAU (Le capitaine), 598, 601, 605.
MORRE (Nicolas), 15.
MORTALITÉ, 50, 55, 64, 67. *Voy.* aussi Maladies et Peste.
MORTIMER (Le sire de), 25.
MORTSELE, 95.
MOSCOZA (Jean-Lopez), commissaire espagnol, 516, 517, 520, 521, 551.
MOTTE (Valentin de Pardieu, s^r de la), 565, 566 à 569, 571, 579, 582, 593 à 595, 603, 608, 617, 656, 665, 665, 667, 673, 680, 688, 707, 708, 725, 746, 757, 789, 792.
MOUILLERIE (Le s^r de la), maître d'hôtel de l'archiduc Mathias, 569.
MOULINS, 291.
Moy (Thierry de), 75.
MULAERT (Henri), 97.
MUNICX (Élisabeth), 454.
MUNSTER, 105.
MUY (Le s^r de), 409.
MUYS (Jacques), ministre protestant, 415.
MYLEBRUGGHE, 584.

N

- NAARDEN** (Le siège de), 440, 451.
NAMUR (La ville de), 554, 562, 745.
NAMUR (Le comté de), 57, 68, 189.
NAMUR (Comtes de). *Voy.* Jean I et Jean III.
NAMUR (La comtesse de), 184.
NAMUR (Jean de), seigneur de Dhuy, 355.
NAMUR (Philippe de), 554.
NAMUROIS (Soldats), 85.
NANCY, 240.
NAPLES, 281, 334.
NASSAU (Engleberrt, comte de), 69, 256.
NASSAU (Ernest, comte de), 824.
NASSAU (Henri de), 109.
NASSAU (Jean de), 69.
NASSAU (Jean de), 824.
NASSAU (Louis de), 350, 351, 394 à 397, 408, 478, 486 à 488, 793.
NASSAU (Marguerite de), 70.

- NASSAU (Philippe de), 795.
 NASSAU (Le comte de), 198, 228, 274, 271, 272.
 NASSAU (Le maréchal de), 260.
 NASSAUWE-SCHANS, 822, 824.
 NAVARRE (Le roi de), 302, 344, 342, 416, 668.
 NAVIGATION, 368, 569, 374, 688, 771, 830. *Voy.*
 aussi Marine, Pirateries.
 NEDELAER, 8.
 NEIGE extraordinaire. *Voy.* Phénomènes.
 NELE, la sorcière, 852.
 NEMOURS (Le duc de), 235, 506, 507.
 NEUFCHÂTEAU, 205.
 NEUFCHÂTEL (Jean de), 246.
 NEUFVILLE, 176, 194.
 NEUFVILLE (M^r de), 650.
 NEUS, 18, 259.
 NEUT (Jean), sorcier, 856.
 NEVELE, 207.
 NEVERS (La ville de), 198.
 NEVERS (Le comte de), 66, 198, 224, 232, 508.
 NEVERS (Le duc de), 794.
 NICOLAS IV, pape, 16.
 NICOLAS V, pape, 28, 29, 212.
 NICOLAS, évêque de Cambrai, 15.
 NICOLAS (Édouard), capitaine anglais, 272.
 NICOSIE, 576.
 NIEPPE, 695.
 NIEUPORT, 269, 317, 318, 414, 450, 452 à 458,
 498, 515, 526, 529, 554, 568, 599, 633, 640,
 654 à 656, 678, 680, 702, 705, 706, 708, 717,
 719, 728, 728, 737, 738, 742, 757, 788, 766,
 769, 775, 775, 777, 779, 788, 828, 829, 830.
 NIEUWEN-DAMME, 704.
 NIEUWENHOVE (Jean), 227, 260; son fils, 277.
 NIEUWER-HAVEN, 402.
 NIEUWERLEET (Le sire de), 318, 327.
 NIEUWERKERKE, 744, 780.
 NIEUWLANTS-BRUGGE, 809, 816.
 NIMÈGUE, 455, 697, 698, 715, 716, 744, 744.
 NINOVE (La ville de), 8, 399.
 NINOVE (L'abbaye de), 5.
 NISMES, 308, 466.
 NIVELLES, 6, 34, 94.
 NOAIN (La bataille de), 88.
 NOIELLES (Baudouin de), 188.
 NOIELLES (Le sr de), capitaine, 409.
 NOIELLES-SUR-MER, 179, 237.
 NOIR (Le capitaine), 395.
 NOIRCARMES (M^r de), 462.
 NONHOVE, 647.
 NOOT (Gautier van der), 54, 52.
 NORFOLK (Thomas, duc de), 296.
 NORFOLK (Le duc de), 598, 498.
 NORITZ (Le capitaine Jean), 728, 820.
 NORMANDIE (Le duché de), 253.
 NORT (Le capitaine), 600, 687.
 NOTRE-DAME-DU-SABLON. *Voy.* Bruxelles.
 NOUE (François de la), 583, 584, 585, 588, 601,
 692, 704.
 NOUE (Le capitaine de la), 708.
 NOYON, 188.

O

- OBERSTEIN (Georges d'), 266.
 OCTAVIEN (Le cardinal), 8.
 OCTONVILLE (Raoul), 30.
 OFFICES EN FLANDRE. Mis à ferme, 281.
 OBAIN (Le sire d'), 354.
 OIGNIES (Le sire d'), grand bailli de Bruges, 401,
 406.
 OIGNIES (Marie d'), 8.
 OLIVIER LE DIABLE OU LE DAIM. *Voy.* Daim.
 OLMEN (Charles van), émeutier, 156.
 ONGUYS (Étienne), portugais, 837, 838, 842.
 OOSTBOURG, 408.
 OOSTKERKE, 770.
 OPRAY (Jean van), émeutier, 156.

- ORAGES. *Voy.* Phénomènes.
 ORANGE (Guillaume et Maurice, princes d'). *Voy.* Guillaume, Maurice et Philippe.
 ORANGE (René de Chalon, prince d'), 420, 294.
 ORANGE (Le prince d'), 817, 820.
 ORLÉANS (Jeanne, pucelle d'). *Voy.* Jeanne d'Arc.
 ORLÉANS 185, 297, 540, 541.
 ORLÉANS (La duchesse d'), 252.
 ORLÉANS (Le duc d'), 59, 51, 58, 67, 201, 202, 229, 285, 298.
 OSTENDE, 517, 455, 454, 455, 485, 484, 498, 515, 546, 565, 640, 647, 648, 651, 654, 655, 659, 665, 665, 666, 673, 685, 687, 688, 694, 702, 704, 717 à 725, 728 à 748, 751, 752, 760, 765, 766, 767, 769, 775 à 776, 780, 785, 790, 819, 820, 821, 826 à 828, 831, 845 à 845, 854, 855.
 OTTON IV, empereur, 8, 10.
 OUDENBOURG, 266, 435, 659, 673, 678, 725, 724, 729, 731, 752, 746, 751, 756, 757, 775, 779, 785.
 OUDENBOURG (Le quartier d'), 757.
 OUDEWATER, 517.
 OUDMARCT (Guillaume), 262.
 OVERBEKE (Josse van), 265.
 OVERMEER, 207.
 OVERSTEIN (Le comte d'), 542, 545, 544.
 OVERTVELT (Charles), doyen de Saint-Donatien à Bruges, 279.
 OXFORD (Le comte d'), 498, 499.
 OYE (Le quartier d'), 525.
 OYENKERKE, 775.

P

- PACHECO (Isidore de), 578, 584, 586, 591.
 PACIENCE (Le fort de la), 849.
 PAESSCHEN (Thierry van), 84, 95.
 PAGET (Guillaume), 299.
 PAIX, 546, 580, 746, 847, 849, 851.
 PALATIN (Le), 507.
 PALERME, 508.
 PALLANT (Floris de), 550, 551.
 PAMEL (Le château de), 427.
 PAMEL (Guillaume de), 666.
 PANNE (Josse), 266.
 PAPAEL (Gilles), 204.
 PAPE (Gisbert de), 272.
 PAPEGHEM (Jean van), 258.
 PAPENDRECHT, 518.
 PAPES. Élections de deux papes, 65. *Voy.* aussi Grégoire, Victor, Urbain, Honorius, Paul, Adrien, Alexandre, Sixte-Quint.
 PARADO (Le capitaine), 716.
 PARC (L'abbaye de), 3.
 PARDAILLAN (Le capitaine), 419.
 PARDIEU. *Voy.* Motte (de la).
 PARIS, 50, 187, 196, 198, 286, 287, 291, 543, 418, 419, 490, 646, 650, 652, 654, 669, 670, 691, 704, 708, 717, 720, 721, 759, 740, 750, 753, 775, 825.
 PARME (La duchesse de), 543, 544.
 PARME (Le prince et duc de), 580, 587, 605, 617, 624, 626, 627, 633, 656, 646, 648, 649, 650, 652, 653, 655, 658, 659, 666, 667, 678, 679, 682, 684, 685, 691, 707, 716 à 718, 720, 721, 752, 759, 741, 743, 746, 748, 750, 755, 754, 800.
 PAROQUET (Le capitaine), 795.
 PASQUILLES, 564.
 PASSEPORTS, 780.
 PASSY, 192.
 PASTEEL (Gislebert), 198.
 PASTRANA (Le duc de), 668, 680, 706.
 PAUL II, pape, 220.
 PAUL III, pape, 205, 108, 289, 310.
 PAUL IV, pape, 505.
 PAUWELS (Pierre), 701.
 PAVIE, 90.
 PÊCHE MARITIME, 545, 458, 457, 474, 475, 509, 522, 546, 578, 596, 618, 722, 781, 857.

- PEENE** (Le sire de), 265, 267, 655.
PEINES NOUVELLES, 62. *Voy.* aussi Pénalité.
PELCIER (Firmin), 554.
PÈLERINAGE A SAINT-MICHEL, 59.
PÉNALITÉS, 59, 62, 247.
PERES (Marc), 546.
PEREZ DE MALUENDA (Diego), 752.
PERNON (Lc duc de), 754.
PÉRONNE, 109, 188.
PERRENOT DE CHAMPAGNY, 756.
PERSE (Le roi de), 289, 610.
PERWEZ (Henri de), 54.
PERWEZ (Le sire de), 59, 54, 67, 80.
PESTE, 540, 581, 602, 765. *Voy.* aussi Maladies.
PETIT-SINTEN, 585.
PEYAERT (Mathieu), 255, 260.
PHÉNOMÈNES DE LA NATURE, 7, 14, 20, 22, 29, 30, 55, 56, 58, 59, 42, 44, 45, 47, 51 à 54, 57, 64, 66 à 68, 72, 74, 75, 81, 85, 84, 86, 91, 98, 99, 101, 105, 110, 121, 150, 151, 154, 144, 189, 204, 216, 220, 225, 246, 275, 287, 505, 508, 512, 545, 445, 457, 470, 520, 525, 538, 599, 655, 669, 706, 724, 840.
PHILIPPE II, roi d'Espagne, souverain des Pays-Bas, 48, 86, 94, 127, 128, 156 à 159, 301, 305 à 308, 515, 527 et suiv., 552 à 558, 545, 550, 552, 560, 575, 576, 456, 459, 494, 599, 610, 781, 787, 846, 849, 850, 855, 857.
PHILIPPE-AUGUSTE, roi de France, 8, 10.
PHILIPPE III, roi de France, 16.
PHILIPPE IV, roi de France, 19.
PHILIPPE V, roi de France, 21.
PHILIPPE VI, roi de France, 27, 28.
PHILIPPE LE BEAU, 46, 244, 247, 251, 281 à 284.
PHILIPPE LE BON, comte de Flandre, etc., 16, 41, 42, 43, 44, 46, 56, 57, 59, 61, 68, 77, 174 à 259.
PHILIPPE DE SAINT-PAUL, duc de Brabant, 56, 57, 68, 182.
PHILIPPE D'ALSACE, comte de Flandre, 6.
PHILIPPE LE HARDI, comte de Flandre, 56, 59, 54, 67.
PHILIPPE DE NASSAU ET D'ORANGE, 795, 807.
PHILIPPE (Le capitaine), 755.
PHILIPPEVILLE, 568, 571.
PICARDIE, 855.
PICKAVET (Georges), capitaine à Bruges, 269, 275.
PIÉMONT, 555.
PIERENS (Nicaise), 268.
PIETERS (Echwout), 454.
PIGNEROL, 555.
PILES (Le capitaine), 419.
PIPENPOI (Gautier), 51.
PIRATERIES ET PIRATES, 574 et suiv., 414, 458, 441, 442, 449, 457, 472, 474, 477, 478, 500, 504, 505, 508, 511, 528, 529, 594, 647, 655, 664, 685, 695, 696, 697, 700, 705, 705, 707, 708, 745, 765, 768, 769, 791, 829, 840, 841. *Voy.* aussi Navigation et Flottes.
PLACARDS, 516, 546, 547, 548, 552, 555, 558, 560, 562, 564, 567, 597, 610, 614, 655, 654, 714, 747, 780, 847.
PLAET (Jean de), 257.
PLAGHE (Le capitaine), 584.
PLAINE (Thomas de), 282.
PLANTE (Nicolas), abbé d'Ecckhout, 242.
PLANTIN (Christophe), 692.
PLEYMOUTH, 699.
PLOEGHENAERS (Le capitaine), 276.
PLUIES. *Voy.* Phénomènes.
POERBUS père et fils, 674.
POÈTES. *Voy.* Gistcle, Hengghelbeert et Rouvere.
POIS (Cherté des), 142.
POITIERS, 51.
POITIERS (La bataille de), 55.
POLOGNE, 545, 850.
POMMERAU (Matthieu), émeutier, 156.
POMMERAU (Michel), 515, 552.
PONT, 720.
PONT-A-MOUSSON, 186.
PONT-DES-PIERRES, 206.
PONTINGHEM (Pierre), 275.
PONTOISE, 178.
PONT-REMY, 176, 189.
PONTRIEUX, 245.
PONT-SAINT-CLOU, 225.

- PONT-SAINT-MARD, 189, 225.
 POPERINGHE, 28, 41, 198.
 PORTMOUTH, 369.
 PORTOCARERO (Don Hernandez Tello de), 855.
 PORTUGAL, 99, 420, 814, 819, 848, 871, 899,
 605, 687, 698, 699, 716, 737, 759, 745, 785,
 771, 772, 785, 789.
 PORTUGAIS, 85, 856, 857, 842.
 POT (Louis), 274.
 POT (Philippe), 246.
 POT (Pierre), 77.
 POTHON DE SAINT-TREILLE, 488.
 POTTELSBERGE, grand bailli, 598.
 POTTELSBERGE (Le capitaine), 765.
 POUCCUES, 210.
 POUCCUES (Jean de), 242.
 POUILLAIN (Le capitaine), 305.
 PRAET (Louis, sire de), 264.
 PRAGUE, 44, 55, 68.
 PRATERE (Baudouin de), 204.
 PRÊTRE, écartelé à Bruxelles, 51.
 PRÊTRES, devenus bourgeois, 251.
 PRIX DES CÉRÉALES. *Voy.* Céréales.
 PROFANATIONS commises par les insurgés, 494.
 PROISI (Jean de), 180.
 PROTESTANTS, 78, 559, 542, 544, 547, 562, 563,
 581, 596.
 PROVINS, 195.
 PYL (Josse), 205.
 PYPE (Guillaume), 271.

Q

- QUAETTURF (Guillaume), 557.
 QUAETTURF (Jacques), 725, 729.
 QUAMAY, 481.
 QUATUR (Gaspard), 727.
 QUERDES (Le sire de), 267.
 QUERFS, 21.
 QUERQUE-LE-VENT (Le capitaine), 280.
 QUERTENAING (Le capitaine), 556.
 QUESNOY (Le) 53, 178, 202.
 QUICKE (Pierre), évêque de Tournai, 282.
 QUIEN (Le), s^r de Guernonval, 686.
 QUIERS, 535.

R

- RAEP-SCHANS, 824.
 RAET (Jacques), receveur d'Anvers, 102.
 RAET (Jean et Paul), 106.
 RAIMOND (Pierre), 297, 298.
 RAIMOND (Le président), 299.
 RAISONS-SUR-LE-MAS. *Voy.* Rissons.
 RAMBOUILLET, 484, 500.
 RAMBURES, 495.
 RAMBURES (Le s^r de), 487.
 RAMMEKENS (Le château de), 389, 445, 445, 454,
 467, 484, 620, 683.
 RAMSCAPELLE, 742.
 RANST (Jean de), 80, 81, 273.
 RASSENGHIEN (Le sire de), 257, 269.
 RASSENGHIEN (Le baron de), 499, 551, 558, 581,
 585, 587.
 RAUCOURT (Le sire de), 554.
 RAVENSCHOOT (Le sire de), 242.
 RAVESTEIN (Antoine de), 265.
 RAVESTEIN (Adolphe de Clèves s^r de), 278.
 RAVESTEIN (Le sire de), 270.
 RAVESTEIN (Mme de), marraine de Marie de Bour-
 gogne, 214.
 RECALDE (Jean-Martin de), général, 55.
 RECHTE (Le capitaine Uutten), 608.
 RÉCOLLETS (L'ordre des), 7, 51.

- RÉFORMÉS.** *Voy.* Protestants.
REGINALD, archevêque de Cologne, 5.
REIMS, 217, 218.
REIMS (L'archevêque de), 196.
REIMS (Concile à), 4.
REMEUX, chef des tisserands, 257, 260.
RENAIX, 278.
RENAUD II, duc de Gueldre, 51.
RENÉ D'ANJOU, roi de Sicile, 205.
RENÉ DE CHALON, prince d'Orange. *Voy.* Orange.
RENESSE (M. de), 527.
RENINGHE, 740, 845.
RENTY, 505, 805.
RENTY (Le marquis de), sr de Montigny, 661, 678, 692. *Voy.* aussi Montigny.
REQUESENS DE ZUNIGA, commandeur de Castille, gouverneur des Pays-Bas, 477, 478, 509, 516 à 518, 550.
RESSONS-SUR-LE-MAS, 189.
RETABLE au Rouge-Cloître, 45.
RETZ (Le marquis de), 419.
REVERDEY (Jean), capitaine à Gand, 257.
REYNAERE (Jean), 205.
RHEINBERG, 842, 856.
RHIN, 54, 741, 784, 795, 842, 856.
RHODE (L'île de), 48, 89.
RIBAS. *Voy.* Rivas, 856.
RICHARD II, roi d'Angleterre, 58.
RICHARD III, roi d'Angleterre, 250.
RICHARDOT, 675, 849.
RICHEMONT (Le comte de), 196.
RICOURT (Le sire de), 518.
RICQUES (Le sr de), 482.
RIETHOVEN (Guillaume de), 79, 80, 81.
RISOIR (Le sire de), 554.
RITSART (François), 274.
RIVAS (Don Juan), gouverneur de Calais, 846, 849, 852, 854.
ROBERT, évêque de Cambrai, 6.
ROBERT DE BAVIÈRE, empereur, 67.
ROBERT Ier, comte de Flandre, 2.
ROBERT II, comte de Flandre, 2.
ROBERT III, comte de Flandre, 22.
ROBERT DE LA MARCK, 505.
ROBLES. *Voy.* Billy.
ROCHE (Jeanne de la), 256.
ROCHE DE MAIN (Le prince de la), 507.
ROCHEFORT, 58.
ROCHEFORT (Charles de), 214.
ROCHE-FORT (Le prince de), 507.
ROCHE-FOUCOULT (Le comte de la), 507, 552, 419.
ROCHEGUYON (La), 299.
ROCHELLES, 456, 466, 772.
ROCHE-SURON (Le prince de la), 558.
ROCKOX (Nicolas), bourgmestre à Anvers, 140.
RODA, du conseil d'État, 551.
RODOLF DE DIEPHOUT, évêque d'Utrecht, 42, 215.
ROEULX (Le sire de), 556, 454, 455, 499.
ROLAND, chancelier à Rome, 5.
ROLDUC, 50, 50, 65.
ROME, 5, 17, 54, 58, 42, 55, 67, 94, 281, 287, 502, 508, 485.
ROME (Concile à), 6, 9.
ROMMONT (Gaspard), dit Witteboll, marin, 840.
RONCEVAUX, 558.
ROO (Siger van), 254.
ROOPOORT (La ferme de), 704.
ROOSBEKE, 765.
ROOSBEKE (La bataille de), 56, 52, 66.
ROSENDAAL, 516, 711.
ROSCO, 549.
ROSCOFF, en Bretagne, 662.
ROSE (Le sr de la), 409.
ROSIMBOS (Jean de), 176.
ROSNE (Chrétien de Savigny, baron de), 622.
ROSSEM (Martin van), 75, 113, 114, 294, 582.
ROTSCLAER, 105.
ROTTERDAM, 268, 582, 691, 787, 792.
ROUBAIX (Robert de Melun, marquis de), 649.
ROUBAIX (Le sire de), 184.
ROUEN, 145, 190, 428, 709, 746.
ROUGE-CLOÎTRE, 55, 54, 55, 56, 58, 42, 45.
ROULERS, 595, 705.
ROUSBRUGGE, 595.
ROUSSELE (Mathieu), 276.
ROUST (Guillaume de), 115.

- ROUVÈRE (Antoine de), rhétoricien et chroniqueur, 248.
 ROUVROI (La bataille de), 185.
 ROYE, 235, 237.
 ROYENBOSCH (Éverard van), émeutier, 156.
 RUBEMPRÉ (Antoine de), 216.
 RUBEMPRÉ (Le bâtard de), 224 à 225.
 RUELLE (Christophe de la), 677.
 RUFFLART (Jacques), 238.
 RUIKHAVER, 558, 559.
 RUMAUT (Jean), 554.
 RUMMEN (Le château de), 54, 64.
 RUPELMONDE, 12, 25, 38, 100.
 RUPELMONDE (La bataille de), 204.
 RUREMONDE, 35, 67, 96, 117, 405, 440.
 RUWELLE (Antoine), 85.
 RUYEN, 96.
 RUYSBROECK (Jean de), 60.
 RUYSSANT (Josse), abbé de St-André, 259.
 RYCKE (Pierre de), 265.
 RYCUAERT (Jacques), dit d'Ypres, constructeur du chœur de l'église de Dunkerque, 568.
 RYE (Antoine van), bourgmestre à Dunkerque. *Voy.* aussi Lokeren.
 RYHOVE (Le sr de), 584, 587.
 RYM (Jean), 204.
 RYM (Daniel), 185.
 RYTS (Josse de), 260.

S

- SACRILÈGES, 55, 56, 445. *Voy.* aussi Juifs.
 SAEFTINGE, 485.
 SAELLYNCK (Josse), 752.
 SAINT-ANDRÉ (Le maréchal de), 307.
 SAINT-BARTHÉLEMY (La), 418.
 SAINT-BERNARD, 41.
 SAINT-BERNARD (L'abbaye de), 11, 769.
 SAINT-BERNARD (L'abbé de), 611.
 SAINT-BERTIN (L'abbé de), 279, 551, 587.
 SAINT-DAVIDS (L'évêque de), 195.
 SAINT-DENIS, en France, 197, 717, 720, 759, 795.
 SAINT-DIZIER, 178.
 SAINT-ESPRIT DE RUE, 750, 761.
 SAINTE-ALDEGONDE (M. de), 527, 616.
 SAINTE-ANNE (La fête de), à Bourbourg, 614.
 SAINTE-CLAIRE (L'ordre de), 12.
 SAINTE-CROIX (Le cardinal de), 191.
 SAINTE-CROIX (Le capitaine), 709.
 SAINTE-ÉLISABETH (Canonisation de), 11.
 SAINTE-LIGUE, 679, 688, 691, 692, 700, 702, 704, 705, 715, 717, 720, 722, 754, 757, 741, 746, 750, 775, 786, 787, 800.
 SAINTE-TRINITÉ (L'ordre de la), 7.
 SAINT-FRANÇOIS, 10, 11.
 SAINT-GOFFROY (Les religieux de), 5.
 SAINT-GUISLAIN (La bataille de), 407, 408, 412, 479.
 SAINT-HUBERT, 802.
 SAINT-JEAN D'ACRE, 16, 49, 65.
 SAINT-JEAN-DE-BUEGES, 460.
 SAINT-MARTIN, 190.
 SAINT-MARVYL. *Voy.* Saint-Maurice.
 SAINT-MAUR, 720.
 SAINT-MAURICE, 189.
 SAINT-MICHEL, à Anvers (L'abbé de), 69.
 SAINT-NICOLAS, 2.
 SAINT-NICOLAS, au pays de Waes, 821.
 SAINT-NICOLAS, département du Nord, 785, 807.
 SAINT-OMER (La ville de), 192, 201, 255, 286, 266, 501, 515, 528, 551, 457, 481, 561, 564, 668, 692, 774, 781, 792, 817, 819, 820.
 SAINT-OMER (L'abbé de Saint-Bertin à), 279, 551, 557.
 SAINT-PAUL (La ville de), 107, 555, 764, 765, 767, 777, 827.
 SAINT-PAUL (Jeanne de), 59.
 SAINT-PAUL (Le comte de), 37, 191, 207, 225, 235, 828, 855.
 SAINT-PAUL (Jacques de), 211.
 SAINT-PAUL (Le Poldre de), 822.

- SAINT-QUENTIN**, en Vermandois, 138, 292, 334, 717, 720, 777, 786.
SAINT-QUENTIN, en Vermandois (La bataille de), 307.
SAINT-RIQUIER (La ville de), 177.
SAINT-ROC, 255.
SAINT-SACREMENT (Profanation du), 33, 36. *Voy.* aussi Sacrilèges.
SAINT-SACREMENT (La fête du), 64.
SAINT-SELLERIN, 194.
SAINT-SIMON, 240.
SAINT-THOMAS DE CANTERBURY, 5.
SAINT-THOMAS (Le port de), 828.
SAINT-TROND (La ville de), 28, 34, 38, 82, 34, 105.
SAINT-TROND (La bataille de Duras près de), 5.
SAINT-VALÉRY (La ville de), 195.
SAINT-WILLEBRORD (Le village de), 741, 769.
SALADIN, 6.
SALINS (Le comte de), 195.
SALISBURY (Le comte de), 8, 179, 181, 185, 618.
SALLET (Jacques), 584, 615.
SANDBERCH-SCHANS, 824.
SANDWICH, 619.
SAPPATERS (Le capitaine), 775.
SAREPTE (Le couvent de), 255.
SAREPTE (L'évêque de), 241.
SARRASINS (Les), 8, 10, 22, 25.
SARZAY (Le sire de), 291.
SAS DE GAND, 685.
SAUNERIES, 437. *Voy.* aussi Sel.
SAVEUSE (Charles de), 266.
SAVEUSE (Robert de), 195.
SAVIGNY (M. de), gouverneur de Lyon, 339.
SAVOIE (La), 335.
SAVOIE (Jacques de), 249, 255.
SAVOIE (Marguerite de), comtesse de Saint-Paul, 251.
SAVOIE (Philibert de), époux de Marguerite, sœur du roi de France, 335, 356, 357.
SAVOIE (Le duc de), 608, 846.
SAVOIE (M^e de), femme du dauphin de France, 215.
SAXE (Le duc Henri-Frédéric de), 124, 125, 127.
SAXE (Le duc de), 269, 277, 278, 279, 746.
SAXONS (La guerre des), 2.
SCAEP (Jacques), abbé de Terdoest, 216.
SCAPPER (Jean de), 570, 585.
SCHAGHE (Guillaume van der), 274.
SCHENDELBEKE, 210.
SCHENK (Le capitaine), 670, 698.
SCHOUT (La bataille de), 51.
SCHOUT (Pèlerinage à), 42.
SCHIPPERTANT, 770, 771.
SCHOLIERS (Le sr) 630, 651.
SCHOONEWALLE (Le capitaine), 458.
SCHOONHOVEN (La ville de), 317.
SCHOONHOVEN (Jean de), bourgmestre à Anvers, 140.
SCHOORE (La ferme de), 694.
SCHOT (Jean), 80.
SCHOT (La bataille de), 602.
SCHOYT (Arnoul), échevin à Anvers, 78, 127.
SCHROOBIER (Roland), 271, 272.
SCHUDEMATS (Pierre), luthérien, 125.
SCULPTURES à Dunkerque, 674, 675, 676, 677, 678.
SEAU (Jacques), de Nieuport, 450, 452, 455.
SEBASTIANO (Le comte), 291.
SEBASTIANO (Le sr), capitaine italien, 718, 721.
SÉBASTIEN, roi de Portugal, 571.
SÉCHERESSE, 730.
SECLIN, 206.
SEINE (La), rivière, 720.
SEIREM (Denis van), 260.
SEL (Commerce et fabrication du), 502, 515, 789. *Voy.* aussi Sauneries.
SELIM (Le sultan), 309.
SELLIN (Nicolas), 546.
SEMMERSAKE, 207.
SENLIS, 58, 186, 257.
SÉNONAIS (Le), 555.
SENS, 175.
SENSAC (M. de), 309.
SEPT-FONTAINES (Consécration de l'église de), 57.
SERBELLONI, 501.

- SERCLAES (Barthélemi T'), 57.
 SERCLAES (Éverard T'), 57.
 SERCLAES (Jean T'), évêque de Cambrai, 56, 57, 55.
 SERROY (Gautier), 140.
 SERSANDERS (François), 271.
 SERSANDERS (Philippe), 242.
 SETUBAL, 519.
 SEVEN (Gossuin van), 51.
 SICILE, 508, 554.
 SICILE (Le roi de), 14, 205.
 SIDNAY (Milord), 660.
 SILVIN (Guillaume), imprimeur, 142.
 SIMNEL (Lambert), 256.
 SIMON (Le capitaine), 725, 724.
 SINT-JANS-STEEN, 764.
 SINTE-PIETERS (Alexandre van), 205.
 SINTE-PIETERS-SANT, 687.
 SION (Le cardinal de), 88.
 SITTAERT, 20, 50, 64, 72.
 SIXTE IV, pape, 252.
 SIXTE-QUINT, pape, 718, 662, 722.
 SMITH ou FABRICIUS (Christophe), luthérien, 145, 144.
 SNAESKERKE, 748, 775, 776.
 SNELLINCK (Josse), 570.
 SNEUWATER (Étienne), émeutier, 156.
 SNOUCK (Liévin), 644, 647.
 SOBURG (Le château de), 401, 412.
 SOCQ (Pierre de), 570.
 SODOMIE (Condamnations pour), 571.
 SOISSONS, 1, 214.
 SOLIMAN (Le sultan), 285, 289.
 SOLMS (Georges-Éverard, comte de), 824.
 SOLMS (La dame de), épouse de Jean de la Leck, 69.
 SOMME (La), rivière, 535.
 SONNIUS (François), 145.
 SORCELLERIE, 756, 805, 809, 852, 855, 856, 858, 859.
 SOURIS (Multiplication des), 42.
 SOUT-EYLAND, 822.
 SPA, 714, 717, 745, 754.
 SPANGEN (Le sr de), bourgmestre à Anvers, 107, 108.
 SPENCER (Hugues), 25.
 SPIERE (Le sire de), 264.
 SPIERINCK (Jean), capitaine, 691.
 STADINCK ou STEDINCK (Adrien), 80, 81.
 STADINGEN (La guerre de), 11.
 STALHILLE, 608, 609.
 STAVOREN, 608.
 STEENBERGEN, 655, 640, 711, 725.
 STEENHUFFEL, 50.
 STEENKERKE, 809.
 STEENVOORDE, 605, 705.
 STEENWERPERE (Jacques de), 258.
 STEENWYK, 609, 627, 750.
 STEGHERS. *Voy. Estaires.*
 STEKEN, 706, 764.
 STEMAR (Louis), 204.
 STERCK (Gilles), 80.
 STERCK (Godefroid), amman à Anvers, 140.
 STEYLIN (Louis), 254.
 STRAELLEN (Antoine van), bourgmestre à Anvers, 547, 561.
 STROZZI, 508, 515.
 STROZZI (Pierre), commandant de l'armée navale en France, 428, 626.
 STYLE DE L'ANNÉE (Réforme du), 522.
 SUERE (Nicolas de), sorcier, 859.
 SUFFOLCK (Le comte de), 185, 195.
 SUFFOLCK (Le duc de), 298.
 SUISSES (Les), 259, 240, 285.
 SULLY (Le sire de), 824.
 SUSTEREN, 117.
 SWAEP (Jean de), 60.
 SYNOGUET (Le capitaine), 561.

T

- TAFFIN (Jacques), calviniste, 525.
 TANCHELIN, 2.
 TANNÉGUY DU CHATEL, 174.
 TAPISSERIES, 481, 855.
 TARENTEISE (La), 355.
 TAVANNES (Le sire de), 509.
 TÉLIGNY (Le sire de), 409, 419.
 TENNERMAN (Charles), 624.
 TEMMERMANS (Pierre), sculpteur, 674, 675.
 TEMPEL (Olivier van den), 600, 625, 650, 689.
 TEMPÊTE. *Voy.* Phénomènes.
 TEMPLIERS (Les), 19, 27, 64, 71.
 TENTE VERTE (Les compagnons de la), 210.
 TERCÈRE, 757, 845.
 TERDOEST (Abbés de), 216, 245, 275.
 TERGAUWE, 585, 584.
 TERGOES, 155, 427, 455 à 457.
 TERMES (Paul, s^r de), 508, 515, 522.
 TERMONDE, 6, 207, 265, 274, 278, 424, 455, 579, 584, 585, 655, 747, 755.
 TERNEUSEN, 499, 658, 559.
 TÉROUANE, 46, 153, 245, 256, 284, 504, 505, 555.
 TERVERE, 588, 592, 759, 840.
 TERVUEREN, 59, 41, 45, 54, 56, 57, 182.
 TETEGHEM, 726.
 THALBOT (Jean), 193.
 THIAN (M^r de), 617.
 THIAN (Le bâtard de), 176.
 THIELT, 96, 586, 705.
 THIELT (Henri van), émeutier, 156.
 THIÉRACHE, 51.
 THIERRI D'ALSACE, comte de Flandre, 5.
 THIERY (Louis), 654.
 THIONVILLE, 504, 515, 554.
 THOISY, 186.
 THOLEN, 458, 684.
 THOMAS DE SAVOIE, comte de Flandre, 12.
 THOMAS, fils de Henri, 786, 791.
 THOUARÇAY (Robert du Bellay, baron de), 507.
 THUIN, 18.
 TIBRE (Le), 281, 508.
 TICHELT (Guillaume van), 80.
 TIELEGHEM (Le château de), 601.
 TIR (Concours de), 93, 94, 102, 159, 282.
 TIRLEMONT, 46, 265, 565, 690, 718, 720.
 TIROL (Le comte de), 685, 684.
 TOISON D'OR (Création et chapitres de l'ordre de la), 99, 156, 184, 195, 217, 254, 245, 246, 247, 275.
 TORCY, 187.
 TOSCANE (La), 355.
 TOURBES (Prix des), 158, 266.
 TOURINNES (La bataille de), 52.
 TOURNAI (La ville de), 47, 50, 56, 65, 84, 87, 95, 99, 243, 278, 279, 282, 611, 617, 641.
 TOURNAI (La cour spirituelle de), 217, 274.
 TOURNAI (La paix de), 37, 241, 245.
 TOURNAI (Évêques de), 258, 259, 245, 244, 274.
 TOURNOIS 5, 15.
 TOURS, 297, 705.
 TRAZEGNIES, 5, 15.
 TRÉLON (Le s^r de), 584, 585, 604, 607, 621, 655.
 TREMBLEMENT DE TERRE. *Voy.* Phénomènes.
 TREMOUILLE (M^r de la), 507.
 TRÉPORT, 704.
 TRESLONG (Louis de), 555.
 TRÈVES, 258.
 TRIAPEYN (Gabriel), bourgmestre à Anvers, 106.
 TRIER (Guillaume van), émeutier, 156.
 TRIEST (Gérard), 241.
 TRIEST (Nicolas), 246.
 TRIEST (Philippe), 554.
 TROUBLES AUX PAYS-BAS, 540 et suiv.
 TROYE, 186.
 TSECLAES. *Voy.* Serclaes.
 TUNIS, 105, 106, 289, 290, 501.
 TURCK (Jean), 95.
 TURCK (Libert), 96.

- TURCK (Simon), 151.
 TURCS (Les), 42, 44, 48, 66, 77, 89, 212, 217,
 288, 289, 295, 305, 376, 414, 420, 438, 545,
 610, 774, 801, 847, 882, 885.
 TURCS ET PAYENS, à Gand, 217.
 TURENNE (Le vicomte de), 615.

- TURIN, 555.
 TURNHOUT, 159, 142, 784.
 TURNHOUT (Le château de), 75.
 TURNHOUT (L'écoute de), 89.
 TYBAULT (Gilles), 266.
 TYR (La ville de), 2.

U

- URBAIN II, pape, 2.
 URBAIN VI, pape, 54, 52.
 URBAIN VII, pape, 722.
 URSEL, 406.
 URSEL (Lancelot d'), receveur d'Anvers, 106, 111.
 URSEL (Rénier d'), 143.
 UTRECHT (La ville d'), 96, 249, 250, 266, 284,
 456, 518, 556, 598.
 UTRECHT (Évêques d'). *Voy.* David, Guillaume,
 Rodolf.
 UUTENHOVE (Jean), 260.
 UUTKERKE (Roland d'), 184.
 UXEM, 726.

V

- VAERNEWYCK (Jean de), 256.
 VAILLANT (Pierre), abbé des Dunes, 265.
 VAL (Le s^r du), 409.
 VALENCE, 355.
 VALENCIA, 569.
 VALENCIENNES, 51, 182, 594, 717, 809.
 VALENZA, 306.
 VALKE (Le capitaine), 742.
 VALKENSTEIN (Le sire de), 260, 265.
 VALLADOLID, 86.
 VALLE (Barthélemi del), 354.
 VALLIO (François del), 94.
 VALOIS (Marguerite de), 501.
 VASSENARE (Maurice de), bourgmestre à Bruges,
 199.
 VASSEUR (Le), s^r de Moriensart, 707.
 VAUDEMONT (Le comte de), 195.
 VAULX DEL VAL (Le sire de), 354.
 VAUX (Du), lieutenant du s^r de la Motte, 566.
 VENDANGE, 555. *Voy.* aussi Vins.
 VENDÔME (Louis de), 302.
 VENDÔME (La douairière de). *Voy.* Luxembourg
 (Marie).
 VENDÔME (La duchesse de), 554.
 VENDÔME (Le duc de), 196, 267, 515, 585.
 VENDÔME (François de), 540.
 VENIERS (Le sire de), 291.
 VENISE 21, 72, 540.
 VÉNITIENS (Les), 458.
 VENLOO, 117, 247, 655.
 VERBIEST (Gérard), gardien du couvent des Frères
 Mineurs à Dunkerque, 578, 580.
 VERCRUCE (Mathieu), 525.
 VERGIER (Louis du), 286, 287.
 VERGY (Antoine du), 184.
 VERGY (Jean du), 178.
 VERHEYEN (Jacques), 85, 91.
 VERHEYEN (Michel), 115.
 VERMANDOIS, 746.
 VERNEMBOURG (Le comte de), 195.
 VERNEUIL, 179.
 VERRIÈRES, à Dunkerque, 668.

- VERSEILLES, 555.
 VERSELLI (L'évêque de), 654.
 VERVAERNE (Thomas), 585.
 VERVINS (La paix de), 852, 855.
 VERVOORT (Nicolas), 81.
 VERVOORT (Pierre), 81.
 VEZON (L'évêque de), 195.
 VICTOR III, pape, 2.
 VIDOSSANT (M^r de), 810.
 VIENNE (Guillaume de), chevalier de la Toison
 d'or, 184.
 VIERSLOT (Le capitaine dit), 689.
 VIESVILLE (La bataille de), 245.
 VIGNES, à Anvers, 78.
 VIGLIUS, membre du conseil d'État, 551.
 VIGNOLLES, 194.
 VIGNOLLES (Étienne de), dit Louviers, 188.
 VIGNOLLES (De), dit la Hire, 180.
 VILAIN (Jean), 258.
 VILAIN (Maximilien), baron de Rassenghien, etc.,
 575, 558, 587, 655.
 VILLEBON (M^r de), 529.
 VILLENEUVE-LE-ROI, 177.
 VILLERS (L'abbaye de), 52.
 VILLERS (Le sire de), 551.
 VILLETTE (La), 765.
 VILVORDE, 5, 18, 141, 216.
 VILVORDE (Exécutions à), 561.
 VILVORDE (Le château de), 54, 52, 65.
 VIMEU (La prévôté de), 253.
 VINS (Abondance des), 50, 546, 751.
 VINS (Cherté des), 459, 479, 553, 668, 745.
 VIOL, à Lefferinkhock, 553.
 VISCH (Jean de), 577.
 VITRY, 120, 180.
 VITRY (Le cardinal de), 8.
 VIVIER (Nicolas du), 546.
 VIVRES (Cherté des), 267, 268. *Voy.* aussi Céréales.
 VLEESCHAUWERE (Guillaume de), 277.
 VOECHT (Nicolas de), émeutier, 156.
 VOORT (Nicolas van der), 80.
 VOORT (Pierre van der), 80.
 Vos (Charles de), capitaine, 515, 514.
 Vos (Jacques de), 570.
 Vos (Jean de), 216.
 Vos (Jean de), à Groenendael, 40.
 VRIESE (Liévin de), 204.
 VROEDE (Michel de), 260.
 VUERHOUTS (Hector van), 204.

W

- WACKEN (Le s^r de), 585, 461, 707, 755, 752,
 765, 779, 788.
 WAELHEM, 78, 105.
 WAES (Le pays de), 207, 665, 745, 765, 821,
 849, 850.
 WAESMUNSTER, 209.
 WALCHEREN, 758, 759, 742, 755.
 WALCHEREN (Ceux de), 538.
 WALLE (Gilles van de), 572.
 WALLONS (Les), pillards d'Aardenbourg, 611.
 WALSINGHAM (François), ambassadeur anglais, 569,
 712, 715.
 WAPENHAGE (Henri), 79.
 WARHEM, 530.
 WARHEM (Jérôme van), 514.
 WARNETON, 755.
 WAROUX (Le capitaine), 602.
 WAROUX (Le sire de), 554.
 WAROUX (La guerre des), 24.
 WARWICK (Le comte de), 45, 178, 256, 257.
 WASSENBERG, 16.
 WATERLEYS (Philippe et Pierre), 554.
 WATTEN, 528, 695.
 WAUTERS (Henri), 217.
 WAUW (Le château de), 655.
 WAVRANS (Jacques), 644.
 WAYERE (Jean de), émeutier, 154.
 WEDERGRATE (Roland de), 244, 242.

- WEERTS (Herman), 154.
 WEET (Le colonel), 794.
 WEGHE (Georges van de), 275.
 WELLE (Sire Gilles de), 24.
 WENCESLAS DE BOHÈME, empereur, 67.
 WENCESLAS DE BOHÈME, duc de Brabant, 2, 35, 52, 65, 66.
 WENEMAER (Guillaume), 24.
 WERP (M^r de), gouverneur de Courtrai, 709.
 WERVE (Arnoul van de), amman à Anvers, 94.
 WERVE (Arnoul van de), bourgmestre à Anvers, 101.
 WERVE (Guillaume van de), margrave au pays de Ryon, 99.
 WERVE (Henri van de), bourgmestre à Anvers, 80.
 WERVE (Jean van de), bourgmestre à Anvers, 86, 101.
 WERVE (Jean van de), écoutète à Anvers, 151.
 WERVICQ, 747.
 WESEBEEK (Jacques de), 145.
 WEST-FLANDRE, saccagée par les Français, 278.
 WEYTS (Martin), abbé de Terdoest, 275.
 WEZEL, 856.
 WIELINGEN, 382, 400.
 WIEUX (Cornaille), capitaine de vaisseau, 474, 516, 594.
 WILDE (Jean de), 260.
 WILLAIS (Jean), capitaine des Gantois, 204.
 WILLEMSON (Cornaille), marin à Dunkerque, 690, 691.
 WILLEMYNE, sorcière, 832.
 WILSENE (Mathieu), marin, 707.
 WILSHOUSE (Le capitaine), 757.
 WILSON (Le docteur), ambassadeur anglais, 542.
 WINCHESTER (Le cardinal de), 191, 197.
 WINDESHEIM (Le chapitre de), 40, 42.
 WINGLEN (Philippe de), 354.
 WINSOR (M^r de), 462.
 WINT (Pierre de), émeutier, 136.
 WINTER (Milord), 704.
 WINTER (Guillaume de), 80.
 WINTERE (Pierre de), 515, 516.
 WITTEBOLLE. *Voy.* Rommont.
 WOEMEN, 719.
 WOERINGEN (La bataille de), 1, 6, 49, 65.
 WOLLENDRIESCH à Bruxelles, 60.
 WORMHOUT, 521.
 WORMS, 21.
 WORST. *Voy.* Eenwout.
 WORTICHEM (Le capitaine), 568.
 WOTON (Nicolas), métropolitain à Canterbury, 299.
 WOUWEN 725.
 WRAGE (Guillaume), 84.
 WULPEN, 719, 769.
 WYLANTS (Jacques), 81.
 WYLANTS (Pierre), 79.
 WYNEGHEM (Nicolas de), 75.
 WYNKELMAN, 725.
 WYNNENDAEL, 28.
 WYSE (Catherine de), 107.
 WYSE (Guillaume de), médecin, 117.
 WYSE (Guillaume de), boucher, 101.

X

XAINTRAILLES (Pothon de), 177.

Y

YORCK (L'archevêque d'), 195, 287.
 YPRES, 28, 192, 249, 263, 269, 279, 501, 401, 457, 452, 480, 570, 571, 594, 602, 608, 641, 642, 660, 709, 711, 719, 728, 735, 740, 741, 755, 804.
 YPRES (Luthérien d'), 92.

- YPRES (Le chapitre des Frères Mineurs à), 254.
 YPRES (L'évêque d'), 538, 537, 581, 585, 587,
 646.
 YPROIS (Les), 259, 263, 266.
- YSENDYK, 742.
 YSSELSTEIN (Le sire d'), 96.
 YVRAI-LA-CAUCHIE, 479.

Z

- ZAGHERE (Jacques de), 180.
 ZANDVOORDE, 312.
 ZEGGERSCAPPEL, 579.
 ZÉLANDE (La), 22, 64, 150, 504, 457, 615, 680,
 712, 715, 748, 729, 750, 758, 747, 748, 795,
 819, 828, 851, 855.
 ZEVENBERGEN, 41, 56, 181, 182.
 ZEVERNE (Daniel van), 190.
 ZIRICKZEE, 414, 518, 520, 524, 554, 555.
 ZOETERSLEDE (Le sire de), 265.
 ZONNEVELT (Le capitaine), 595.
 ZOOM (Jean van), 556.
- ZOUTERE (Jaspar de), 602.
 ZUTFEN, 440, 660, 741.
 ZUYDCOOTE, 647, 660, 712, 721, 726, 745, 760,
 856.
 ZWEVEGHEM (Le sire de), 484, 546, 581, 585, 587,
 655.
 ZWOL, 440.
 ZWYGHÈRE (Corneille de), 570.
 ZWYGHÈRE (Jacques de), capitaine à Flessingue,
 586.
 ZWYN (Le), 274.

ERRATA.

- Page 16, ligne 1, LXXXIII, *lisez* : LXXXVIII.
- » 17, ligne 29, MCCCIII, *lisez* : MCCCII.
- » 28, note 2, cet incendie, *lisez* : cette destruction.
- » 54, ligne 28, MCCC XXVII, *lisez* : MCCCCLXXVII.
- » 62, ligne 10, LXXX, *lisez* : LXX.
- » 80, ligne 1, reurrinck, *lisez* : reurvinck.
- » 101, note 2, Werwe, *lisez* : Werve.
- » 141, ligne 27, gewerch (*sic*). Il faut probablement lire gewach.
- » 176, ligne 28, banneren, *lisez* : bannieren.
- » 189, note 5, Garmigny, *lisez* : Germigny.
- » 212, ligne 27, vi, *lisez* : vii.
- » 217, ligne 9, v, *lisez* : vii.
- » 248, ligne 4, Escoutran (*sic*). Il faut peut-être lire Jarentinien ou tout autre nom des députés envoyés à Arras pour traiter la paix, et dont la nomenclature figure dans ledit traité, reproduit dans Molinet, t. II, p. 515, édit. de Buchon. Voir aussi Despars, *Chronyke van Vlaenderen*, t. IV, p. 227.
- » 518, ligne 10, Spaansche, *lisez* : Spaensche.
- » 540, ligne 7, Sainet-Nizier, *lisez* : Sainet-Dizier.
- » 401, ligne 24, ghela, *lisez* : gheladen.
- » » 29, messchen, *lisez* : messchien.
- » 480, note 1, Abigny, *lisez* : Aubigny.
- » 562, ligne 5, Ingheandt Mont de Fania, *lisez* : Ingelandt Mont de Finia.
- » 625, ligne 1, Alecon, *lisez* : Alencon.
- » 651, ligne 21, Reelandt, *lisez* : Zeelandt.
- » 855, note 1, Protocarero, *lisez* : Portocarero.
-

TABLE

DES

CHRONIQUES COMPRISES DANS CE VOLUME.

	Pages.
INTRODUCTION	1
Chronyke van Nederlant, van den jaere 1027 tot den jaere 1525.	1
Brabandsche Kronijk (extrait), 1288 tot 1469.	48
Korte Chronycke van Nederlant, van den jaere 1285 tot 1456.	63
Chronycke van Nederlant, besonderlyck der stadt Antwerpen, sedert den jaere 1097 tot den jaere 1365, door N. de Weert	71
Vlaamsche Kronijk. — Diversche zaken hier onder verclaerst, getrocken uut zekere chronicken ende andere boecken (1416 tot 1598).	175
Glossaire.	859
Table alphabétique	877
